# M. TULLII CICERONIS

# OPERA OMNIA

EX RECENSIONE

## JO. AUG. ERNESTI

QUI ET NOTAS SUAS

ADJECIT.

## VOLUMINIS TERTII

PARS PRIMA.

## EPISTOLÆ AD DIVERSOS.

OXONII,

EXCUDEBANT COLLINGWOOD ET SOCII.

Prostant venales apud W. H. Lunn, J. Mackinlay, J. Mawman,
W. Miller, T. Payne, R. H. Evans, J. Faulder, Londini;
et J. Cooke, J. Parker, Oxonii.

MDCCCX.

# PRÆFATIO.

NULLA pars librorum Ciceronis tam diligenter ac sæpe tractata est a Criticis et interpretibus, quam Epistolæ ad Diversos. Causa erat, quod harum lectione fere ad Ciceronis libros, omninoque latinitatem veram et exquisitam cognoscendam, denique etiam ad eloquentiam latinam comparandam aditus optime fieri juventuti putabatur: quæ opinio et consuetudo etiam ad nostram ætatem permansit. Nec in eo fefellit viros doctos ratio. Etenim nullum est genus orationis, cujus non exempla habeat hic liber: nullum prope genus rerum in vita humana occurrentium, de quo quidem dici ac scribi debeat, quod non in epistolis his tractetur apte ad personas: nullum genus venustatis, pulcritudinis, cujus non sensu imbui earum lectione possit juventus, præsertim si accedat interpres idoneus. Tum inprimis ex iis facilitatis venustæ et simplicitatis sensus facillime accipi potest, quo deinde in scribendo ac dicendo regatur oratio. Itaque et harum epistolarum plura, quam ceterorum librorum, exempla facta sunt calamis primum, deinde formis æneis. Credo et propterea sæpe exemplis operum Ciceronis universorum hoc epistolarum volumen deesse, aut præter ceteras partes omnes maculatum esse adscriptis inter versus et per margines glossis, ac notis, a magistro scilicet audiendo acceptis, quod ea pars maxime in puerorum et magistrorum manibus esset: quod et in exemplis scriptis, uti meo, reperi. Sed ut illa multitudine et varietate exemplorum aditus patefactus est vitiis pluribus: sic vicissim multitudine eorum, qui eas epistolas emendando interpretandoque tractarunt, correctiores factæ sunt. Sed omnium diligentissime in iis versati sunt duo illa literarum ornamenta in Italia, *Paulus Manutius* et *Petrus Victorius*: ille quidem maxime diligentia interpretandi, hic etiam ad

fidem librorum antiquorum et bonorum corrigendo. Nam hic quidem, cum in ceteris partibus Ciceronis admodum pauca dederit ex utroque genere, in epistolas has ita scripsit, ut perfectum et interpretis et Critici Ciceroniani exemplum et voluisse proponere, et re vera proposuisse videretur. Itaque ejus in has epistolas notæ pro schola veræ Criticæ discendæ a doctissimis viris sunt habitæ. Vidi exemplum hujus Commentarii e Gryphiorum officina, filio peregrinaturo datum a *Jac. Gothofredo*, in quo sua manu hoc munusculum ita commendaret, ut nullum diem prætermitti a filio vellet, cujus non partem aliquam in eo legendo consumsisset. Post hos autem etsi plures, vel ex alterutra, vel utraque parte, prodesse studuerunt Epistolis his: tamen primas deberi existimatum est *Jano Gebhardo*, qui in excutiendis libris scriptis et editis, et inde constituendo textu, diligentissime est versatus; post hunc autem *Jo. Georgio Grævio*.

Post horum tot ac tantorum virorum doctissimorum operam, his epistolis corrigendis et constituendis navatam, nihil reliquum videri poterat, in quo prodesse cujusquam vel ingenium vel diligentia posset. Enimvero, cum ego sæpe et legendis his epistolis, et vero etiam interpretandis, quod a me decies amplius factum est, omnia textus Gruteriani et Græviani excuterem diligentissime, et ad latinitatis, Ciceronianæ inprimis, elegantiam exquisitam exigerem sæpius, plura animadverti, in quibus correctio esset quærenda: quam etiam interdum mihi visus sum reperisse. Ad extremum, ad recensionem totius textus cum accessissem, comparandis libris scriptis, et editionum primarum exemplis, tum meliores vulgatis lectiones reperi, tum etiam mearum correctionum plures firmari eorum consensu vidi, ut mihi jam videar textum harum epistolarum multis locis emendatiorem studiosis Ciceronis tradidisse.

Usus sum in hac recensione mea primum tribus libris scriptis, uno meo, duobus Guelferbytanis, membranaceis omnibus, denique excerptis e chartaceo Gorlicensi, diligentissime cum exemplo Græviano collato a *Jo. Gotfr. Geislero*. cum in ejus civitatis Gymnasio literas doceret, nunc Gymnasii Gothani Rectore, et a Ducis Gothani consiliis eccle-

siasticis, viro elegantis et accuratæ doctrinæ. Codex meus ceteris antiquior est, seculi, ut videtur, decimi aut undecimi: Guelferbytani paullo recentiores, Gorlicensis etiam his, vitiosissimus ille quidem, sed tamen interdum meliores lectiones servans, aut earum vestigia retinens. Meus liber caret libro octavo: subinde est manu secunda, nec ea una, correctus et interpolatus, sed tamen antiqua, simili scripturæ seculi tertii decimi aut quarti. Græca a prima manu non habet, sed interdum tamen addita sunt a manu secunda, ea literarum forma, quæ Sec. XIII. et XIV. fuit, mistis literis minutis et majoribus. Liber Guelferbytanus primus, qui olim Gudii fuit, omnes libros et epistolas habet; at secundus caret libro primo, secundo et octavo: etiam in L. VII. non est ep. 23. et 24. sed hic illo antiquior est. In notis nostris ubi Gu. est, utrumque exemplum intelligi debet. Græca neuter habet: sed in secundo lacunæ relictæ sunt; in primo nullæ, sed pro nota deficientium Græcorum litera g. interposita est.

Libris editis usus sum antiquissimis, præter Jensonianum, omnibus, quorum quidem notitia tradita est: Romano *Pannartii et Sweinshemii*, anni 1472. quæ est repetitio prioris a. 1467. curati a *Jo. Andrea* Aleriensi, cujus usum mihi ill. *Duvius* indulsit, ut et duorum Venetorum, Jo. Spirensis, primi quidem, anni 1469. quam editionem *Gebhardus* omnium primam appellat aliquo loco, valde illius mutili, L. VIII. et L. IX. initio, nempe e Ms. ducti, qualis noster est; alterius a. 1471; tum altero ejusdem anni meo, qui Wendelini Spirensis videtur. Nihil in textu discrepant hi duo. nam et vitia operarum communia habent, veluti IX, 2. extr. ubi utraque sola habet *gravare reip.* errore scil. operarum, pro *gnavare reip.* i. e. *navare*, quod ceteræ omnes habent; item IX. 6. *utar ubique* pro vulgato *utrobique.* Ad calcem alter, Duvianus ille, habet versus in laudem Ciceronis, noster nihil, præter anni notam. Cum his etiam plane consentit editio Veneta an. 1480. quæ est in Bibl. Senatus Lipsiensis. His accessit exemplum Mediolanense, per *Phil. Lavagniam* curatum, sæpe illud repetitum, etiam 1478. cujus anni exemplum ipse habeo. Ejus textus non videtur in primam editionem operum universorum a *Minutiano* il-

latus esse. Exemplum nostrum hujus editionis operum omnium caret epistolis: sed quia ejus repetitio est in Ascensiano, hinc ejus indolem cognoscere licuit. Et hæc quidem seculi quintidecimi exempla sunt, quibus usus sum.

Iis igitur comparandis hoc primum didici, principes illos textus Ciceroniani emendatores iis exemplis aut omnino non, aut tantum uno et altero, nec denique satis diligenter usos esse. Romano quidem exemplo nullum omnino usum esse, liquido pronunciare possum. Nam nemo eorum omnium ejus mentionem facit, aut ejus usum commemorat, cum et pro conjecturis interdum proponant lectiones, quæ in eo sunt; aut lectiones novas afferant, quas in nullo edito exemplo esse dicant, cum sint in illo exemplo; aut hæreant in vulgata lectione, cum per illud exemplum se potuissent expedire; aut denique vitia non viderint, quæ illo admoniti tollere potuissent. Uno et altero exemplo defungar. In L. IX. ep. 22. ad Pætum est locus, ubi Cicero narrat, aliquem in senatu perobscene dixisse, *culpam hanc majorem an illam dicam?* Hic quidam hærent in verbo *culpam.* Gruterus memorat, *Politianum* in libro suo corrigi voluisse *pulpam.* Enimvero id ipsum verbum est in exemplo Romano: quod ego sine hæsitatione in textum recepi. Tum XV. 4. quam *Victorius* quidem lectionem pro conjectura sua adfert, *omnino iis,* notabilem illam, *Gebhardus* autem dicit esse in Ms. Vaticano, ea ipsa est in illo Romano exemplo: unde et conjici potest, id ex illo maxime libro Vaticano ductum esse. Idem reperi de exemplo Mediolanensi, quod ego cum Romano emendatissimum cognovi. Nemo ejus mentionem fecit, nemo ex eo profecit, cum in eo sint plura vulgatis meliora, ut e notis nostris licebit cognoscere. Quocunque pretio exemplum Jensonianum vel ipsum redemissem, vel ejus usum: sed nulla neutrius facultas data est. Nempe reliqua sunt talia veterum scriptorum exempla: sed latent in bibliothecarum tum privatarum, tum publicarum inprimis tenebris, et oculis usibusque eruditorum subtrahuntur; nisi si dominorum vel vivorum, quod tamen raro fit, liberalitate idoneis viris innotescunt, vel morte in lucem redeunt: veluti nuper in manus meas venit exemplum librorum de Oratore,

a Pannartio et Sweinhemio in monasterio Sublacensi factum, quod in bibliotheca obscuri ecclesiæ ministri in Batavis diu ita latuerat, ut nemo istis in terris, ne *Meermannus* ὁ πάνυ quidem, sciret; qui de illo genere exempli in Origg. typographicis p. 246. ita loquitur, ut id exemplum nunquam eum vidisse appareat: nam ei adjunctos esse suspicatur ceteros minores oratorios libellos, ut in repetitione scilicet illorum de Oratore librorum Romana; quod secus esse, res docet. Itaque soleo optaie, ut tales libri in bibliothecis privatis potius sint, unde per intervalla in lucem adspectumque prodire, et offerre se oculis usibusque eruditorum possint.

Alia illius seculi exempla, quanquam vel habeo ipse, vel inspexi quædam, (ut, quæ *Hubertini Clerici* commentarios adjunctos habent,) nihil criticæ opportunitatis habent. Itaque post ea, quæ dixi, et sequentis ætatis exempla perspexi, si quid in iis esset, quod inservire usibus meis præsentibus posset. Ejus seculi autem prima editio est Aldina a. 1502, repetita a. 1512. et in editione operum Ciceronis universorum a. 1519. sq. In prima illa, dicit Aldus, hoc actum esse, ut quam accuratissime textus ederetur; sed a quo id curatum sit, et quibus librorum subsidiis, de eo nihil tradit. Altera editio quoque nihil aliud habet, quam textus accuratissime recogniti professionem in titulo. Itaque hic textus Aldinus nullum in delectu lectionum momentum facit, nisi ubi aut consensus aliorum librorum adjuvat, aut res ipsa. Et satis hodie constat, quantum sibi sumserint in textu mutando, qui libris Aldinis edendis præfuerunt. De ceteris, qui inter opera Ciceronis universa epistolas recensuerunt et emendarunt, quorum principes sunt *Victorius* et *Manutius*, ut ante dixi, nihil habeo dicere, præter ea, quæ in recensione editionum illarum tradita sunt in Tomi primi præfatione.

His igitur præsidiis adjutus in textu harum epistolarum constituendo elaboravi secundum eas rationes, quas me secutum esse, in eadem illa præfatione demonstravi; confidoque, textum a me plurimis locis emendatiorem esse factum, præsertim in hanc partem, ut latinitas melior et Cicerone dignior sit, quod in hac parte Ciceronianorum librorum

tanto magis curandum putavi, quod per eam fere aditus fit juventuti ad Ciceronianam et veram latinitatem cognoscendam, quam deinde et ipsa in scribendo sequatur. Scr. d. X. Apr. a. C. CIↃ IↃCC LXXIV.

# M. TULLII CICERONIS
# EPISTOLARUM
AD
# DIVERSOS
## LIBRI XVI.

## LIBER I.
AD
## P. LENTULUM.

### ARGUMENTUM. 1

*Rex Ægypti Ptolemæus, a suis ejectus, ut ab Romanis restitueretur, cupide largitionibus laboravit. Obstabat Sibyllinum carmen, quod vetabat Ægyptium exercitu juvare. Quidam censuerunt, ut Lentulus, Ciliciæ proconsul, sine exercitu reduceret: alii, ut Pompeius. Quid actum de his in senatu fuerit, Cicero perscribit.*

### M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

EGO omni officio, ac potius pietate erga te, [1] ceteris sa- p. 2.
tisfacio omnibus: mihi ipsi numquam satisfacio. Tanta a.
enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut, [2] quia tu, nisi perfecta re, de me non conquiesti, ego non idem in tua causa efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa hæc sunt. Ammonius, regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causa, si qui sunt, qui velint,

1 *ceteris s. omnibus* &c.] In Ms. nostro *ceteris* in textu non est, sed in margine alia manu: potestque commode abesse. pro *mihi ipse* scribendum *mihi ipsi:* nam est in oppositione: *ceteris omnibus—mihi ipsi.* ita latinitas vera postulat, et sic centies alibi. Sic L. III, 1. *quem omnibus—quem mihi ipsi antepono:* ubi male Grævius *mihi ipse.*

2 *qui tu—ego, quia non* &c.] Valde discrepant scripti et edd. in his: alii pro *qui tu* habent *quia tu,* ut edidit et Grævius; alii *cum,* ut Jo. Spir. Rom. alii ut Gu. *quoniam:* nec consentiunt viri docti. Nempe non cognitam habuere veram structuram sententiarum. Ratio est duplex et subjectum duplex, *tu* et *ego:* sed particula causalis *quia* tantum semel debet esse, sic: ut, *quia* tu, nisi perfecta re, de me, non conquiesti, *ego* non idem in tua causa efficio &c. alterum ergo *quia* delendum, nec salva latinitate et collocatione legitima stare potest. additum est a glossatore. Itaque delevi.

qui pauci sunt, omnes rem ad Pompeium deferri volunt. Senatus religionis calumniam, non religione, sed malivolentia, et illius regiæ largitionis invidia comprobat. Pompeium et hortari, et orare, et jam liberius accusare, et monere, ut magnam infamiam fugiat, non desistimus. Sed plane nec precibus nostris, nec admonitionibus relinquit locum. Nam cum in sermone quotidiano, tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque eloquentia majore quisquam, neque gravitate, nec studio, nec contentione agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum, et amoris erga
b. te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis. Is, hac regia causa excepta, ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat, accipimus: quod instituit referre de religione, et sæpe jam retulit, ab eo deduci non potest. Res ante Idus acta sic est. nam hæc Idibus mane scripsi. Hortensii, et mea, et Luculli sententia cedit religioni de exercitu, (teneri enim res aliter non potest,) sed ex illo senatusconsulto, quod te referente factum est, tibi decernit, [3] ut regem reducas: [4] quod commode facere possis: ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. Crassus tres legatos decernit, nec excludit Pompeium; [5] censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sint. [6] M. Bibulus tres legatos decernit ex iis, qui privati sint. Huic assentiuntur reliqui consulares, præter Servilium, qui omnino reduci negat oportere: et Volcatium, qui, Lupo referente, Pompeio decernit: et Afranium, qui assentitur Volcatio: quæ res auget suspicionem Pompeii voluntatis. nam advertebantur Pompeii familiares assentire Volcatio. Laboratur vehementer. inclinata res est. Libonis et Hypsæi non obscura concursatio et contentio, omniumque Pompeii familiarium studium, in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur: cui qui nolunt, iidem tibi, [7] quod eum ornasti, non sunt amici. Nos in causa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. Gratiam autem

3 *ut regem reducas*] Male edd. pr. *deducas*, quod et Gruterus secutus est. de reducendo et restituendo Ptolemæo agebatur, non de prosequendo et deducendo. sic et paullo post est.

4 *quod c. facere possis*] In h. l. valde dissentiunt libri scr. et edd. fluctuantes inter *commodo reip. f. p.*—*commode* vel *commodo f. p.*—*commode id f. p.*—*commode* vel *commodo rem f. p.* Primum *c. reip.* est in ed. omnium prima Romana, quod pro conjectura affert Manutius, ediditque 1534. Victorius. alterum *commode f. p.* in ed. Jo. Spir. a. 1469. ed. 1471. *commodo f.* ed. Med. *commode id* Ms. noster, sed e correctione. denique *commodo rem f.* Vict. ed. 2. alii ut Gu. *commode r. f. p.* mihi optimum videtur, *quod commode facere possis: rem* et *id* glossatoris esse.

5 *censet enim ex iis, qui cum imperio sunt*] Scr. *sint*. quia sic Gu. et edd. primæ habent, recepi.

6 *M. Bibulus—qui pr. sunt*] Hæc in ed. Grut. exciderunt, ut opinor, casu ac temere. nam nihil admonet. sunt autem in edd. omnibus, et Bibuli, hujusque sententiæ, infra, hoc ipso libro ep. 2. mentio iterum. Sed hic quoque *sint* legendum.

7 *quod eum ornasti*] Nempe decernenda præfectura annonæ.

nostram exstinguit hominum suspicio, quod Pompeio se gratificari putant. Ut in rebus multo ante, quam profectus es, ab ipso rege, et ab intimis ac domesticis Pompeii clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis, et in summam invidiam adductis, ita versamur. Nostram fidem, omnes; amorem tui absentis præsentisque, tui cognoscent. p. 3.
Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non la- a.
boraremus. Vale.

ARGUMENTUM. 2

*Significat, quid deinceps actum in senatu sit in causa regia Idibus Januariis; quæ sententiæ dictæ; quo Pompeius, quo ejus familiares animo: et quæ tribuni frustra moliti sint.*

## M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

IDIBUS Januariis in senatu nihil est confectum, propterea quod dies magna ex parte consumtus est altercatione Lentuii consulis et Caninii tribuni plebis. Eo die nos quoque multa verba fecimus: maximeque visi sumus senatum commemoratione tuæ voluntatis erga illum ordinem commovere. Itaque postridie placuit, ut breviter sententias diceremus. videbatur enim reconciliata nobis voluntas senatus esse: quod tum dicendo, tum singulis appellandis rogandisque perspexeram. Itaque cum [8] sententia prima Bibuli pronunciata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret: postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. Quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obsisti non poterat, Bibulo assensum est: de tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia. Proxima erat Hortensii sententia, cum Lupus, tribunus plebis, quod ipse de Pompeio retulisset, [9] intendere cœpit, ante se oportere discessionem facere, quam consules. Ejus orationi vehementer ab omnibus reclamatum est. erat enim iniqua et nova. Consules neque concedebant, neque valde repugnabant. diem consumi volebant: id quod est factum. Perspiciebant enim, in Hortensii sententiam multis partibus b.
plures ituros: quamquam aperte Volcatio assentirentur. Multi rogabantur, atque id ipsum consulibus invitis. nam ii [10] Bibuli sententiam valere cupierunt. Hac controversia usque ad noctem ducta, senatus dimissus: et ego eo die casu apud Pompeium cœnavi, nactusque tempus hoc magis ido-

8 *sententia prima Bibuli pron.*] Quid sit *pronunciare sent.* v. in Clave. *primam pronunciare* est genus honoris habendi; indicium, eam sententiam Consuli præter ceteras probari.

9 *intendere cœpit*] Pro contendere; quomodo in hac forma dici non reperi. *ante se oportere discessionem facere.* v. Clavis *in discessio.*

10 *B. s. valere cupierunt*] Præcedit *rogabantur*: esse debet *cupiebant.*

neum, quam umquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere, quem ego ipsum cum audio, prorsus eum libero omni suspicione cupiditatis. cum autem ejus familiares omnium ordinum video, perspicio, id quod jam omnibus est apertum, totam rem istam jam pridem a certis hominibus, non invito rege ipso, consiliariisque ejus, esse corruptam. Hæc scripsi a. d. XVI. Kal. Febr. ante lucem. Eo die senatus erat futurus. Nos in senatu, quemadmodum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia et iniquitate, retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo, aut salvis auspiciis, aut salvis legibus, aut denique sine vi possit. De his rebus pridie, quam hæc scripsi, senatus auctoritas gravissima intercessit: cui cum Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Eam ad te missam esse arbitror. De ceteris rebus, quidquid erit actum, scribam ad te: et ut quam rectissime agantur omnia, mea cura, opera, diligentia, gratia providebo. Vale.

3

## ARGUMENTUM.

*A. Trebonii negotia, quæ in provincia Cilicia habebat, proconsuli Lentulo diligentissime commendat.*

## M. T. C. P. LENTULO S. D.

p. 4. a. AULO Trebonio, qui in tua provincia magna negotia, et ampla, et expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is cum antea semper et suo splendore, et nostra, ceterorumque amicorum commendatione [11] gratiosissimus in provincia fuit: tum hoc tempore propter tuum in me amorem, nostramque necessitudinem, vehementer confidit, his meis litteris se apud te gratiosum fore: quæ ne spes eum fallat, vehementer rogo te; commendoque tibi ejus omnia negotia, libertos, procuratores, familiam: inprimisque, ut, [12] quæ T. Ampius de ejus re decrevit, ea comprobes, omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat, meam commendationem non vulgarem fuisse. Vale.

4

## ARGUMENTUM.

*Conquestus de adversariorum calumniis, quæ peracta in senatu fuerint eodem die, quo superiorem epistolam ante lucem scripserat, significat, obtinendæ causæ spe adjecta, nisi vis, quam solam timet, interverterit.*

11 *gratiosissimus in pr. fuit*] Recte. nam et statim sequatur *gratiosus.* male alii *gratissimus.*

12 *quæ A.—decrevit*] Alii *decreverit,* vel *decrerit.* illud verum: est enim periphrasis decreti facti, non futuri. Sic et Ms. Gu. et noster et ed. Rom.

## M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

A. D. xvi. Kal. Febr. cum in senatu pulcherrime staremus, quod jam illam sententiam Bibuli de tribus legatis, pridie ejus diei fregeramus, unumque certamen esset relictum, sententia Volcatii: res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis. causam enim frequenti senatu, in magna varietate, magnaque invidia eorum, qui a te causam regiam alio transferebant, obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem: Bibulum multo justiorem, pæne etiam amicum. Caninius et Cato negarunt, se legem ullam ante comitia esse laturos. Senatus haberi ante Kalendas Febr. per legem Pupiam, id quod scis, non potest: neque mense Febr. toto, [13] nisi perfectis aut rejectis legationibus. Hæc tamen opinio est populi Romani, a tuis invidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictæ religionis, non tam ut te impedirent, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem b.
Alexandriam vellet ire. Dignitatis autem tuæ nemo est, quin existimet, habitam esse rationem ab senatu. Nemo est enim, qui nesciat, quo minus discessio fieret, per adversarios tuos esse factum: qui nunc populi nomine, re autem vera, sceleratissimo latrocinio, si quæ conabuntur agere, satis provisum est, ut ne quid salvis auspiciis aut legibus, [14] aut jam sine vi agere possint. Ego neque de meo studio, neque de nonnullorum injuria scribendum mihi esse arbitror. Quid enim aut me ostentem? qui, si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar tuorum meritorum assecutus: aut de aliorum injuriis querar? quod sine summo dolore facere non possum. Ego tibi a vi, hac præsertim imbecillitate magistratuum, præstare nihil possum. vi excepta, possum confirmare, te, et senatus et populi Romani summo studio, amplitudinem tuam retenturum. Vale.

### ARGUMENTUM. 5

*Scribit de C. Catonis promulgatione, de statu regiæ causæ, de suo Seliciique consilio, cujus non inhonorum eventum sperat.*

## M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

TAMETSI mihi nihil fuit optatius, quam ut primum abs te ipso, deinde a ceteris omnibus, quam gratissimus erga te esse cognoscerer: tamen afficior summo dolore, ejusmodi tempora post tuam profectionem consecuta esse, ut et meam et ceterorum erga te fidem et benivolentiam absens experirere. Te videre, et sentire, eandem fidem esse hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus; ex

13 *nisi perf. aut rej. leg.*] Hoc ex lege Gabinia. v. Clav.

14 *aut jam sine vi*] Supra ep. 2. extr. erat *aut denique* sine vi. exprimit illud *jam* Græcorum δή.

tuis litteris intellexi. Nos [15] cum maxime consilio, studio, labore, gratia, de causa regia niteremur, subito exorta est
p. 5. nefaria Catonis promulgatio, quæ nostra studia impediret,
a. et animos a minore cura ad summum timorem traduceret. Sed tamen, in hujusmodi perturbatione rerum, quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis, quam perfidiam timemus: et Catoni quidem (quoquo modo se res habeat) profecto resistimus. De Alexandrina re, causaque regia, tantum habeo polliceri, me tibi absenti tuisque præsentibus cumulate satisfacturum. Sed vereor, ne [16] aut eripiatur nobis, aut deseratur: quorum utrum minus velim, non facile possum existimare. Sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio, nec mihi displicebat: ut neque jacere regem pateremur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem prope jam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter: ut nec, si quid obtineri poterit, non contendamus: nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. Tuæ sapientiæ magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem et dignitatem tuam in virtute, [17] atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positam existimare: si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi futurum. A me nullum tempus prætermittitur de tuis rebus et agendi et cogitandi; utorque ad omnia Q. Selicio: neque enim prudentiorem quemquam ex tuis, [18] neque fide majore esse judico, neque amantiorem tui. Hic quæ agantur, quæque acta sint, ea te et litteris multorum et nuntiis cognoscere arbitror: quæ autem posita sunt in conjectura, quæque mihi videntur fore, ea puto tibi a me scribi oportere.

Posteaquam [19] Pompeius apud populum a. d. IIX Idus
b. Febr. cum pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus est, in senatuque a Catone aspere et acerbe [20] nimium magno silentio est accusatus: visus est mihi vehementer esse perturbatus. Itaque Alexandrina causa, quæ nobis adhuc integra est, (nihil enim tibi detraxit senatus, nisi id, quod per eandem religionem dari alteri non potest,) videtur ab illo plane esse deposita. Nunc id speramus, idque molimur, ut, cum rex intelligat, sese id, quod cogitabat, ut a

15 *cum maxime—de causa r. niteremur*] An *nitebamur?* de re et Catonis lege v. ad Q. Fr. I, 2. 5.

16 *aut eripiatur causa regia*] *Causa regia* ita manifeste est a glossatore, ut non dubitarim delere. quod et alii voluere.

17 *atque in rebus gestis*] *atque* delendum.

18 *neque fide majore*] Male alii, ut et Gu. *majorem*. Voluere simile hoc membrum ceteris efficere. bene, si latinitas ferret.

19 *Pompeius ap. pop.* &c.] v. ad Q. Fr. II.

20 *nimium*] Refer ad *aspere et acerbe*.

Pompeio reducatur, assequi non posse: et, nisi per te sit restitutus, desertum se atque abjectum fore, proficiscatur ad te. quod sine ulla dubitatione, si Pompeius paullum modo ostenderit sibi placere, faciet. Sed nosti hominis tarditatem et taciturnitatem. Nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, [21] prætermittemus. Ceteris injuriis, quæ propositæ sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video, præter Hortensium et Lucullum: ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac animo forti magnoque sis, speresque fore, ut, fracto impetu levissimi hominis, tuam pristinam dignitatem et gloriam consequare.

### ARGUMENTUM. 6

*Et a temporis medela, et a suo exemplo solatur Lentulum in tardo speratæ rei progressu, et ad animi magnitudinem adhortatur.*

### M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

QUÆ gerantur, accipies ex Pollione: qui omnibus negotiis non interfuit solum, sed præfuit. Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod valde suspicor, fore, ut infringatur hominum improbitas, et consiliis tuorum amicorum, et ipsa die: quæ debilitat cogitationes et inimicorum et proditorum. Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum: p. 6.
quorum imaginem video in rebus tuis. Nam etsi minore a.
in re violatur tua dignitas, [22] quam mea salus afflicta sit: tamen est tanta similitudo, ut sperem, te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quæ ne tu quidem umquam timenda duxisti. Sed præsta te eum, qui mihi a teneris, ut Græci dicunt, unguiculis es cognitus. Illustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum injuria. A me omnia summa in te studia officiaque exspecta. non fallam opinionem tuam. Vale.

### ARGUMENTUM.

*Varia hæc responsoria epistola habet. Post moratum exordium agit de amicorum fide: de Alexandrina causa: de suis consiliis: de constantia tenenda: de reip. statu: de Tulliæ nuptiis: de Lentuli filio.*

### M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

LEGI tuas litteras: quibus ad me scribis, gratum tibi esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus, et meam

21 *prætermittimus*] Debet esse *prætermittemus*: refertur enim ad futurum. ante, *quod sine dubitatione faciet.* et sequitur *resistemus*. In Ms. nostro i est a m. sec. et in litura. itaque sic edidimus.

22 *quam mea salus* &c.] Addidi *salus* cum Grævio: quod et sensus postulat et concinnitas. Fuit in Ms. Vat. estque in ed. Med. unde in seqq. venit. Delevit deinde Victorius, qui et *est* dedit pro *sit*.

erga te benivolentiam facile perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti: alterum facio libenter; ut, quoniam intervallo locorum et temporum [23] disjuncti sumus, per litteras tecum quam sæpissime colloquar. Quod si rarius fiet, quam tu exspectabis, id erit causæ, quod non ejus generis meæ litteræ sunt, ut eas audeam temere committere. Quoties mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non prætermittam. Quod scire vis, qua quisque in te fide sit et voluntate: difficile dictu est de singulis. Unum illud audeo, quod antea tibi sæpe significavi, nunc quoque, re perspecta et cognita, scribere: vehementer quosdam homines, [24] et eos maxime, qui te et maxime debuerunt et plurimum juvare potuerunt, invidisse dignitati tuæ: simillimamque in re dissimili, tui temporis nunc, et
b. nostri quondam fuisse rationem: ut, quos tu reipublicæ causa læseras, palam te oppugnarent: quorum auctoritatem, dignitatem, voluntatemque defenderas, non tam memores essent virtutis tuæ, quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum: ex magistratibus autem L. Racilium et fide et animo singulari. Nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuæ, propter magnitudinem beneficii tui, fortasse plerisque officii majorem auctoritatem habere videatur, quam sententiæ. Præterea quidem de consularibus nemini possum aut studii erga te, aut officii, aut amici animi esse testis. Etenim Pompeium, qui mecum sæpissime, non solum a me provocatus, sed etiam sua sponte de te communicare solet, scis, temporibus illis non sæpe in senatu fuisse. Cui quidem litteræ tuæ, quas proxime miseras, quod facile intellexerim, perjucundæ fuerunt. mihi quidem humanitas tua, vel summa potius sapientia, non jucunda solum, sed etiam admirabilis visa est. Virum enim excellentem, et tibi tua [25] præstanti in eum liberalitate devinctum, nonnihil suspicantem, propter aliquorum opinionem suæ cupiditatis, te ab se abalienatum, illa epistola retinuisti. qui mihi cum semper tuæ laudi favere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano: tum vero, lectis tuis litteris, perspectus est a me, toto animo de te ac de tuis ornamentis et commodis cogitare. Quare

23 *disjuncti sumus*] Alii *dijuncti*, quod sic non dicitur. In hac sententia semper *disjungi* dicitur. Sic et ep. 9. correctum. Sic habent edd. pr. et Gu.

24 *et eos maxime*] Grævius *maxime* deleri vult, quia statim iterum est. Sed *et eos* nimis abruptum et jejunum foret. si esset sic a Cicerone, *et eos quidem* dixisse videretur. Non autem displicet illa repetitio, quæ et aliquid efficaciæ habet.

25 *præstanti in eum liberalitate*] Intelligitur id, quod supra dixerat, *eum ornasti*, decernenda præfectura annonæ.

ea, quæ scribam, sic habeto, me, cum illo re sæpe commu-
nicata, de illius ad te sententia atque auctoritate scribere:
Quoniam senatusconsultum nullum exstat, quo reductio re-
gis Alexandrini tibi adempta sit: eaque, quæ de ea scripta p. 7.
est, auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino a.
regem reduceret, [26] tantam vim habet, ut magis iratorum
hominum studium, quam [27] constantis senatus consilium
esse videatur: te perspicere posse, qui Ciliciam Cyprumque
teneas, quid efficere, et quid consequi possis: et, si res fa-
cultatem habitura videatur, ut Alexandriam atque Ægy-
ptum tenere possis; esse et tuæ, et nostri imperii dignitatis,
Ptolemaide, aut aliquo propinquo loco rege collocato, te
cum classe atque exercitu proficisci Alexandriam: ut, cum
eam pace præsidiisque firmaris, Ptolemæus redeat in re-
gnum: ita fore, ut per te restituatur, quemadmodum sena-
tus initio censuit, et sine multitudine reducatur, quemad-
modum homines religiosi Sibyllæ placere dixerunt. Sed
hæc sententia sic et illi et nobis probabatur, ut ex eventu
homines de tuo consilio existimaturos videremus: si ceci-
disset ut volumus et optamus, omnes te [28] et sapienter et
fortiter; sin aliquid esset offensum, eosdem illos, et cupide
et temere fecisse, dicturos. Quare quid assequi possis, non
tam facile est nobis, quam tibi, cujus prope in conspectu
Ægyptus est, judicare. Nos quidem hoc sentimus: si ex-
ploratum tibi sit, posse te illius regni potiri; non esse cun-
ctandum: si dubium; non esse conandum. Illud tibi af-
firmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore, ut absens
a multis, cum redieris, ab omnibus collaudere. offensio-
nem esse periculosam, [29] propter interpositam auctoritatem
religionemque, video. Sed ego te, ut ad certam laudem
adhortor, sic a dimicatione deterreo: redeoque ad illud,
quod initio scripsi, totius facti tui judicium non tam ex
consilio tuo, quam ex eventu homines esse facturos. Quod- b.
si hæc ratio, rei gerendæ periculosa tibi esse videbitur,
placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui [30] per provin-
ciam atque imperii tui provincias ei credidissent, fidem
suam præstitisset; et auxiliis eum tuis et copiis adjuvares.
eam esse naturam et regionem provinciæ tuæ, ut illius redi-

26 *tantam vim habet*] Non hic magnitudo intelligi potest. Puto scribendum *eam.*

27 *constantis s. consilium*] Grævius edidit *consultum:* sic et alii. Sed *consilium* melius respondet *studio.*

28 *et sapienter et f.*] Primum *et* delet Grævius. et abest edd. pr. quibusdam. male. nam et post est *et cupide et temere.*

29 *propter interpos. auctoritatem*] int. senatus, quod durius abest.

30 *per provinciam atque imp. tui provincias*] Si ita Cicero scripsit, *provincia* est Cilicia, *provinciæ* tres διοικήσεις Asiaticæ, quas alibi dicit additas provinciæ Ciliciæ: sed est durius, et statim post est *provincia tua.* Valde vereor, ne in alterutro vitium sit. Conjeci aliquando, *qui per pr. tuam atque imperii nostri provincias.*

tum vel adjuvando confirmares, vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillime optimeque perspicies: quid nobis placuisset, ex me potissimum putavi te scire oportere. Quod mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate et imbecillitate Clodii gratularis: minime miramur, te tuis, ut egregium artificem, præclaris operibus lætari: quamquam est incredibilis hominum perversitas, (graviori enim verbo uti non libet,) qui nos, quos favendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt: quorum malivolentissimis obtrectationibus nos scito de vetere illa nostra diuturnaque sententia prope jam esse depulsos, non nos quidem ut nostræ dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. Poterat utrumque præclare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus. sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam constantia in republica nostra delectet, quam splendor offendat. Quod eo libentius ad te scribo, qui non solum temporibus iis, quæ per te sum adeptus, sed etiam olim nascenti prope nostræ laudi, dignitati, virtutique præfuisti: simul quod video, non, ut antehac putabam, novitati esse invisum meæ: in te enim, homine omnium
p. 8. nobilissimo, similia invidorum vitia perspexi: quem tamen
a. illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt. Gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam. multum enim interest, utrum laus imminuatur, an salus deseratur. Me meæ tamen ne nimis pœniteret, tua virtute perfectum est. Curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quam demtum de fortuna videretur. Te vero moneo cum beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuisti, omni cura atque industria consequare: magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus, semperque amavi, ne umquam inflectas cujusquam injuria. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. Hæc profecto vides quanto expressiora, quantoque illustriora futura sint, cum aliquantum ex provincia atque ex imperio laudis accesserit. Quamquam te ita gerere volo, quæ per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut hæc multo ante meditere, huc te pares, hæc cogites, ad hæc te exerceas, sentiasque id, quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus, intelligas, te facillime posse obtinere summum atque altissimum gradum civitatis. Quæ quidem mea cohortatio, ne tibi inanis, aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares, in omni reliqua vita, quibus crederes, quos caveres. Quod scribis te velle scire, qui sit rei-

publicæ status: summa dissensio est, sed contentio dispar. Nam qui plus opibus, armis, potentia valent, profecisse tantum mihi videntur stultitia et inconstantia adversariorum, b.
ut etiam auctoritate jam plus valerent. Itaque, perpaucis adversantibus, omnia, quæ ne per populum quidem sine seditione [31] se posse assequi arbitrabantur, per senatum consecuti sunt. nam et stipendium Cæsari decretum est, et decem legati: et, ne lege Sempronia succederetur, facile perfectum est. Quod ad te brevius scribo, quia me status hic reipublicæ non delectat: scribo tamen, ut te admoneam, quod ipse, litteris omnibus a pueritia deditus, experiendo tamen magis, quam discendo, cognovi, tu, rebus tuis integris, discas, neque salutis nostræ rationem habendam nobis esse sine dignitate, neque dignitatis sine salute. Quod mihi de filia et de Crassipede gratularis, agnosco humanitatem tuam: [32] speroque et opto, nobis hanc conjunctionem voluptati fore. Lentulum nostrum eximia spe, summæ virtutis adolescentem, cum ceteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias. nulla enim erit hac præstantior disciplina: quem nos, et quia tuus, et quia te dignus est filius, et quia nos diligit, semperque dilexit, in primis amamus, carumque habemus.

ARGUMENTUM. 8

*De statu rerum publico conqueritur: Lentulum solatur spe exigua causæ regiæ, aut propemodum exstinctæ: certiorem spem supplicationum facit, ut dolorem Lentuli leniat.*

## M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

DE omnibus rebus, quæ ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optime ex Emplatorio cognosces: qui non solum interfuit his rebus, sed etiam præfuit: neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prætermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognosces: quæ quales sint, non facile est scribere. Sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem umquam, hac hominum ætate habitura res esse videatur. Ego quidem, ut debeo, et ut tute mihi præcepisti, et p. 9.
ut me pietas utilitasque cogit, me ad ejus rationes adjungo, a.
quem tu in meis rationibus tibi esse adjungendum putasti. Sed te non præterit, quam sit difficile, sensum in republica, præsertim rectum et confirmatum, deponere. Verumtamen ipse me conformo ad ejus voluntatem, a quo honeste dis-

31 *se posse assequi*] *posse* recte addidit Grævius. In Ms. nostro est a m. sec.

32 *speroque et opto, nobis*] Constructio pendet ab *spero*, non ab *opto*. an scripsit *ut opto?*

sentire non possum: neque id facio, ut forsitan quibusdam videar, simulatione. tantum enim animi inductio et mehercule amor erga Pompeium apud me valet, ut, quæ illi utilia sunt, et quæ ille vult, ea mihi omnia jam et recta et vera videantur. Neque (ut ego arbitror) errarent, ne adversarii quidem ejus, si cum pares esse non possent, pugnare desisterent. Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quæ Pompeius velit, vel taceam, vel etiam, id quod mihi maxime lubet, ad nostra me studia referam litterarum: quod profecto faciam, si mihi per ejusdem amicitiam licebit. Quæ enim proposita fuerant nobis, cum et honoribus amplissimis et laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in republica capessenda; ea sublata tota, sed nec mihi magis, quam omnibus. Nam aut assentiendum est nulla cum gravitate paucis, aut frustra dissentiendum. Hæc ego ad te ob eam causam maxime scribo, ut jam de tua quoque ratione meditere. Commutata tota ratio est senatus, judiciorum, rei totius publicæ. otium nobis exoptandum est: quod ii, qui potiuntur rerum, præ-
b. staturi videntur, si quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam consularem fortis et constantis senatoris, nihil est quod cogitemus. amissa est, culpâ eorum, qui a senatu et ordinem conjunctissimum et hominem clarissimum abalienaverunt. Sed, ut ad ea, quæ conjunctiora rebus tuis sunt, revertar; Pompeium tibi valde amicum esse cognovi: [33] eo tu consule, quantum ego perspicio, omnia, quæ voles, obtinebis: quibus in rebus me sibi ille affixum habebit: neque a me ulla res, quæ ad te pertineat, negligetur. Neque enim verebor, ne sim ei molestus, cui jucundum erit, etiam propter id ipsum, quod me esse gratum videbit. Tu velim tibi ita persuadeas, [34] nullam rem esse minimam, quæ ad te pertineat, quæ mihi non carior sit, quam meæ res omnes. idque cum sentiam, sedulitate [35] mihimet ipse satisfacere possum, re quidem ipsa ideo mihi non satisfacio, quod nullam partem tuorum meritorum, non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia, consequi possum. Rem te valde bene gessisse rumor erat. Exspectabantur litteræ tuæ: de quibus eramus jam cum Pompeio locuti · quæ si erunt allatæ, nostrum studium exstabit in conveniendis magistratibus et senatoribus. Cetera, quæ ad te pertinebunt,

33 *et eo tu consule*] *et* recte delevit Grævius.

34 *nullam rem esse minimam*] Aut *vel* addendum, aut *maximam:* nam sic semper Cicero.

35 *mihimet ipse s. f.*] Friget *ipse*, præsertim cum mox iterum sit *ipsa*. librarius putavit *mihimet* sine hoc pronomine non dici. Ms. noster et Gu. edd. pr. quædam *mihimet ipsi*. male.

cum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus, quam debemus.

ARGUMENTUM. 9

*Excusabundus respondet Lentulo, qui quæsierat, cur in gratiam cum Cæsare, Vatinio, et Crasso rediisset. Rationes consilii sui multis verbis exponit, et de Cæsare quidem; de Vatinio; de Crasso denique. Tandem de scriptis suis respondet, et de Q. fratris negotio, quibus addit de Appii spe succedendi, et de publicanis non offendendis.*

## M. T. C. P. LENTULO IMPERATORI S. D.

PERJUCUNDÆ mihi fuerunt litteræ tuæ; quibus intellexi, te perspicere meam in te pietatem: quid enim dicam benivolentiam, cum illud ipsum gravissimum et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? Quod autem tibi grata mea erga te studia p. 10.
scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, a.
ut etiam grata sint ea, quæ prætermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multo notior atque illustrior meus in te animus esset, si hoc tempore omni, quo [36] disjuncti fuimus, et una et Romæ fuissemus. Nam in eo ipso, quod te ostendis esse facturum, quodque et in primis potes, et ego a te vehementer exspecto, in sententiis senatoriis, et in omni actione atque administratione reipublicæ floruissemus. De qua ostendam equidem paullo post, qui sit meus sensus et status: et rescribam tibi ad ea, quæ quæris: sed certe et ego te auctore amicissimo et sapientissimo, et tu me consiliario, fortasse non imperitissimo, fideli quidem et benivolo certe, usus esses: quamquam tua quidem causa, te esse imperatorem, provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, lætor. Sed certe qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et præsentiores præsens capere potuisses. In eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meæ, partim invidere propter illius actionis amplitudinem et gloriam; mirificum me tibi comitem præbuissem: quamquam ille perennis inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus, in te potissimum fractam illam et debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese. est enim ea conatus, quibus patefactis, nullam sibi in posterum, non modo dignitatis, sed ne libertatis quidem partem reliquit. Te autem etsi mallem in meis rebus expertum, quam etiam in tuis, tamen in molestia gaudeo, eam fidem cognosse hominum, non ita b.

36 *dijuncti fuimus*] Melius *disjuncti.* edd. pr. habent *sejuncti,* ut Gu. edidi *disjuncti,* ut supra.

magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota jam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quæ quæris. Certiorem te per litteras scribis esse factum, me cum Cæsare et cum Appio esse in gratia: teque id non reprehendere adscribis. Vatinium autem scire te velle ostendis, quibus rebus adductus defenderim et laudarim. Quod tibi ut planius exponam, altius paullo rationem consiliorum meorum repetam, necesse est.

Ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tuarum, non solum meis, sed etiam reipublicæ restitutum putabam: et, quoniam tibi incredibilem quendam amorem, et omnia [37] in te ipsum summa ac singularia studia deberem, reipublicæ quæ te in me restituendo multum adjuvisset, eum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio civium, non aliquo erga me singulari beneficio debitum præstitissem. Hac me mente fuisse, et senatus ex me, te consule, audivit, et tu in nostris sermonibus collocutionibusque ipse vidisti. Etsi jam primis temporibus illis, multis rebus meus offendebatur animus, cum, te agente de reliqua nostra dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obscura in me studia cernebam. Nam neque de monumentis meis ab iis adjutus es, a quibus debuisti, neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, quæ, quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necesssariæ, tamen a me minimi putabantur in meis damnis, ex auctoritate senatus sarciendis, eam voluntatem, quam exspe-
p. 11. ctaram, præstiterunt. Quæ cum viderem (neque enim erant
a. obscura) non tamen tam acerba mihi hæc accidebant, quam erant illa grata, quæ fecerant. Itaque quamquam et Pompeio plurimum, te quidem ipso prædicatore ac teste, debebam, et eum non solum beneficio, sed amore etiam et perpetuo quodam judicio meo diligebam: tamen non reputans, quid ille vellet, in omnibus meis sententiis de republica pristinis permanebam. Ego sedente Cn. Pompeio, cum, ut laudaret P. Sextium, [38] introisset in urbem, dixissetque testis Vatinius, me fortuna et felicitate C. Cæsaris commotum, illi amicum esse cœpisse: dixi, me eam Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis victoriisque anteferre: dixique eodem teste, alio loco, eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, et qui me coëgissent. tota vero interrogatio mea nihil habuit, [39] nisi re-

37 *in te ipsum summa* &c.] *ipsum* mihi suspectum est; friget certe.

38 *introisset*] Sic edd. pr. Ms. Gu. non *introiisset.*

39 *nisi repr. illius tribunatus*] Durius est *illius.* Vereor ne sit glossa.

prehensionem illius tribunatus: [40] in quo omnia dicta sunt libertate animoque maximo, de vi, de auspiciis, de donatione regnorum. Neque vero hac in causa modo, sed [41] constanter sæpe in senatu. quin etiam, Marcellino et Philippo consulibus, nonis April. mihi est senatus assensus, ut de agro Campano, frequenti senatu, Idibus Maiis referretur. Num potui magis in arcem illius causæ invadere, aut magis oblivisci temporum meorum; [42] meminisse actionum? Hac a me sententia dicta, magnus animorum factus est motus; cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum numquam putaram. [43] Nam hoc senatusconsulto in meam sententiam facto, Pompeius, cum mihi nihil ostendisset se esse offensum, in Sardiniam et in Africam profectus est, eoque itinere Lucam ad Cæsarem venit. ibi multa de mea sententia questus est Cæsar, quippe qui etiam Ravennæ Crassum ante vidisset, ab eoque in me esset incensus. b.
Sane moleste Pompeium id ferre constabat, quod ego, cum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi: quem cum in Sardinia Pompeius paucis post diebus, quam Luca discesserat, convenisset: Te, inquit, ipsum cupio: nihil opportunius potuit accidere; nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spopondisti. Quid multa? questus est graviter: sua merita commemoravit: [44] quid egisset sæpissime de actis Cæsaris cum ipso meo fratre, quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit: seque, quæ de mea salute egisset, voluntate Cæsaris egisse, ipsum meum fratrem testatus est: cujus causam dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem, si nollem aut non possem tueri. Hæc cum ad me frater pertulisset, et [45] cum ante tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de causa Campana ad suum reditum reservarem: collegi ipse me, et cum ipsa quasi republica collocutus sum: ut mihi, tam [46] multa pro se perpesso atque perfuncto, concederet, ut officium meum, memoremque in benemeritos animum, fidemque fratris mei præ-

40 *in quo*] Potest defendi: sed malim *in qua*.

41 *constanter sæpe in sen.*] Durum hoc. *sæpe* mihi suspectum est. sive interponendum *et*.

42 *meminisse actionum*] Nempe earum, quas ante exilium suscepissem. mox *factus est motus* edidi cum Grævio, pro *motus est factus*. est enim venustius.

43 *Nam hoc SCto in m. s. f.*] *Hoc*: nulla ante mentio SCti. est delendum.

44 *quid egisset—de actis Cæsaris*] sc. a me non impugnandis et labefactandis.

45 *cum ante tamen* &c.] *tamen* non aptum sententiæ. Conjeceram scribendum *jam*. Edd. pr. et Ms. Gu. non habent *ante*. ita *tamen* stare potest. sc. etsi jam cum fratre hæc egisset, tamen ad me misit.

46 *multa perpesso atque perfuncto*] In *perfuncto* pro *defuncto* non hæreo: nam et alibi sic est: verum durius cum *perpesso multa* jungitur. vereor ne aliquid vitii hic sit.

starem: eumque, quem bonum civem semper habuisset, [47] bonum virum esse pateretur. In illis autem meis actionibus sententiisque omnibus, quæ Pompeium videbantur offendere, certorum hominum, quos jam debes suspicari, sermones referebantur ad me: qui cum illa sentirent in republica, quæ ego agebam, semperque sensissent: me tamen
p. 12. non satisfacere Pompeio, Cæsaremque inimicissimum mihi
a. futurum, gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum: sed multo illud magis, quod inimicum meum, (meum autem? immo vero legum, judiciorum, otii, patriæ, bonorum omnium,) sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me præsente osculabantur; non illi quidem, ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidi, sed certe ut facere se arbitrarentur. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus, rationibusque subductis, summam feci cogitationum mearum omnium: quam tibi, si potero, breviter exponam.

Ego, si ab improbis et perditis civibus rempublicam teneri viderem, sicut et meis temporibus scimus, et nonnullis aliis accidisse accepimus, non modo præmiis, quæ apud me minimum valent, sed ne periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adjungerem; ne si summa quidem eorum in me merita constarent. Cum autem in republica Cn. Pompeius princeps esset, vir is, qui hanc potentiam et gloriam maximis in rempublicam meritis, præstantissimisque rebus gestis esset consecutus, cujusque ego dignitatis ab adolescentia fautor, in prætura autem et in consulatu adjutor etiam exstitissem: cumque idem auctoritate et sententia per se, consiliis et studiis tecum me adjuvisset, meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum: non putavi famam inconstantiæ mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paullum me immutassem, meamque voluntatem ad summi viri, de meque optime meriti dignitatem aggre-
b. gassem. In hac sententia complectendus erat mihi Cæsar, ut vides, [48] in conjuncta et causa et dignitate. Hic multum valuit cum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi et Q. fratri cum Cæsare fuisse, tum humanitas ejus ac liberalitas, brevi tempore et litteris et officiis perspecta nobis et cognita. vehementer etiam res ipsa publica me movit, quæ mihi videbatur contentionem, præsertim maximis rebus a Cæsare gestis, cum illis viris nolle fieri: et, ne fieret,

47 *bonum virum esse pat.*] Qui fidem Pompeio de Cæsare datam servaret.

48 *in conj. et causa et d.*] *in* me paullulum offendit. potest abesse.

vehementer recusare. Gravissime autem me [49] in hanc mentem impulit et Pompeii fides, quam de me Cæsari dederat; et fratris mei, quam Pompeio. Erant præterea hæc animadvertenda in civitate, quæ sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: Quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse cives. Tenebam memoria, nobis consulibus, ea fundamenta jacta ex Kalendis Januariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret, nonis Decembris tantum vel animi fuisse in illo ordine, vel auctoritatis. Idemque memineram, nobis privatis usque ad Cæsarem et Bibulum consules, cum sententiæ nostræ magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse bonorum omnium. Postea, [50] cum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres, neque respublica consules haberet, sed mercatores provinciarum, et seditionum servos ac ministros, [51] jecit quidam casus caput meum, quasi certaminis causa, in mediam contentionem dissensionemque civilem. Quo in discrimine cum mirificus senatus, incredibilis Italiæ to-
tius, singularis omnium bonorum consensus in me tuendo p. 13.
exstitisset: non dicam, quid acciderit: multorum est enim, a.
et varia culpa: tantum dicam brevi, non mihi exercitum, sed duces defuisse. In quo, ut jam sit in iis culpa, qui me non defenderunt; non minor est in iis, qui reliquerunt: et, [52] si accusandi sunt, si qui pertimuerunt; magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud quidem certe nostrum consilium jure laudandum est, qui meos cives, et a me conservatos, et me servare cupientes, spoliatos ducibus, servis armatis objici noluerim, declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset; cum afflictum excitare potuissent. Quorum quidem animum tu non perspexisti solum, cum de me ageres, sed etiam confirmasti atque tenuisti. Qua in causa (non modo non negabo, sed etiam semper et meminero, et prædicabo libenter,) usus es quibusdam nobilissimis hominibus, fortioribus in me restituendo, [53] quam fuerant iidem in tenendo: [54] qua in sententia si constare

49 *in hac mente impulit*] Potest esse: cum in hanc mentem inclinarem, movit me ad decernendum hoc. Sic *labantem impellere* et alia. Sed facilius est *in hanc mentem*, ut est in edd. Rom. 1471. &c. Ms. nostro et Gu.

50 *cum tu Hisp. obtineres*] sc. Proprætor, sed cum imperio, cum alias Proprætores fere tantum jurisdictionem haberent, s. cum potestate essent.

51 *jecit quidam casus* &c.] Elegans allusio ad fabulam de pomo Eridos, conjecto inter Deas.

52 *si accusandi sunt, si qui*] Possis conjicere *ii*. Sed et mox in altero membro est *si qui*, et *si qui* recte passim pro *qui*. addidit Cicero *si*, ut similia essent utriusque membri initia.

53 *quam fuerant i. in tenendo*] Pro retinendo; sic et alibi *tenere* dicitur, ut statim ante, *confirmasti atque tenuisti*. v. et Clav. Sed nescio quomodo hic non satis placet. malimque *retinendo* vel *tuendo*.

54 *qua in sententia si constare vol.*] *constare* est h. l. perstare; sed forte excidit *sibi*; *si sibi constare voluissent*.

voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. [55] Recreatis enim bonis viris consulatu tuo, et constantissimis atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio præsertim ad causam adjuncto: cum etiam Cæsar, rebus maximis gestis, singularibus ornatus et novis honoribus ac judiciis senatus, ad auctoritatem ejus ordinis adjungeretur; nulli improbo civi locus ad rempublicam violandam esse potuisset. Sed attende, quæso, quæ sunt consecuta. Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam deam, quam tris sorores. impunitatem est illorum sententiis assecutus, qui ([56] cum tribunus plebis
b. pœnas a seditioso civi per bonos viros judicio persequi vellet) exemplum præclarissimum in posterum vindicandæ seditionis de republica sustulerunt: iidemque postea, [57] non meum monumentum, (non enim illæ manubiæ meæ, sed operis locatio mea fuerat,) monumentum vero senatus, [58] hostili nomine et cruentis inustum litteris esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum: sed vellem non solum salutis meæ, quemadmodum medici, sed, ut aliptæ, etiam virium et coloris rationem habere voluissent: nunc, ut Apelles Veneris caput et summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit, sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt, reliquum corpus imperfectum ac rude reliquerunt. In quo ego spem fefelli non modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum: qui de uno acerrimo et fortissimo viro, meoque judicio, omnium magnitudine animi et constantia præstantissimo, Q. Metello, Lucii filio, quondam [59] falsam opinionem acceperant; quem post reditum

55 *Recreati* &c.] Recte Grævius restituit lectionem veterem *Recreatis bonis viris* &c. et deinde *cum etiam Cæsar* adjunxit superioribus, cum in aliis esset per interpunctionem maximam disjunctum. Sane ablativorum frequentia est durior: sed constructio et sensus aliter non constat. Sic est et in Ms. Gu.

56 *cum tribunus plebis*] sc. Milo. in Ms. Mentel. additum erat *T. Annius*, quod probat Grævius, cui vix credibile videtur, nomen tribuni non a Cicerone additum fuisse: sed in re nota non erat necessarium. Posito Milonis nomine, non addidisset *tribunus pl.* In Ms. Gu. est *cum tyrannus p. Lentulo.*

57 *non meum monumentum* &c.] *monumentum* est domus Ciceronis instaurata. hanc negat esse suum monumentum, quia non eam ex manubiis ædificasset: ex quibus sc. imperatores solebant ædificare, quæ deinde sua monumenta essent et dicerentur: nam præda fuerat Gabinii et Pisonis: sed e pecunia publica: ipse nihil aliud nisi curam ædificandi habuisset, propter quam monimentum non dici suum posset: sed esse monumentum senatus, qui ejus domus instaurationem e pecunia publica decrevisset.

58 *hostili nomine—passi sunt*] Quia signum libertatis a P. Clodio dedicatum in area domus Ciceronianæ reliquerant: de quo in or. pro Domo multa. Clodii nomen est hostile: *literæ cruentæ* pertinent ad titulum in basi simulacri.

59 *falsam opinionem acceperunt, quem—dictitant*] Res et sententia et temporis ratio postulat *acceperant.* et sic mox est: *quod de illo acceperant, aut e. suspicabantur.* Forte et *dictitabant* legendum: sed hoc stare potest.

dictitant fracto animo et demisso fuisse. Est vero probandum, qui et summa voluntate cesserit, et egregia animi alacritate abfuerit, neque sane redire curarit, eum ob id ipsum fractum fuisse, in quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum, singularem virum, constantia et gravitate superasset. Sed, quod de illo acceperant, aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abjectiore animo me futurum, cum respublica majorem etiam mihi animum, quam umquam habuissem, daret; quæ declarasset, se non potuisse me uno civi carere: cumque Metellum unius tribuni plebis rogatio, me universa respublica, duce senatu, comitante Italia, promulgantibus omnibus, referente consule, comitiis p. 14.
centuriatis, cunctis ordinibus, [60] hominibus, incumbentibus, a.
omnibus denique suis viribus recuperasset. Neque vero ego mihi postea quidquam assumsi, neque hodie assumo, quod quemquam malivolentissimum jure possit offendere. tantum enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus, opera, consilio, labore desim. Hic meæ vitæ cursus offendit eos fortasse, [61] qui splendorem et speciem hujus vitæ intuentur, sollicitudinem autem et laborem perspicere non possunt. Illud vero non obscure queruntur, in meis sententiis, quibus ornem Cæsarem, [62] quasi descissem a pristina causa. Ego autem cum illa sequor, quæ paullo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo cœperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consulatu nostro, nonnumquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est, nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus: idemque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ii, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur, sed etiam [63] sensu sæpe jam tabellaque docuerunt. Itaque tota jam sapientium civium, qualem me et esse et numerari volo, et sententia, et

60 *hominibus*] Hic esse vitii quid, alii sensere, cum esset in edd. *omnibus*, vel *hominibusque*. Primum deleta est copula: quæ Mss. pluribus aberat. Lambinus addi volebat *diis: diis, hominibus*. Sic sane alibi in tali re est. Grævius plane deleri volebat *hominibus*. An Cicero scripsit: *hominibus omnibus?* ita par hoc fit superioribus membris. *Omnibus* habent edd. pr. quod et in Ms. Græviano fuit, estque et in Gu. Est tamen et III, 10: *quæ de hominum atque ordinum omnium*.

61 *qui splend. et speciem hujus v. intuentur*] int. celebritatem domus Ciceronianæ, de qua ipse aliquoties dicit: frequentiam prosequentium exeuntem, deducentium domum &c.

62 *quasi descissem a pr. c.*] Varie verbum legitur in libris. Plures *desciscerem* male: deberet potius esse *desciscam*. pendet enim a *queruntur*. itaque aut *descissem* aut *desciverim* scribendum.

63 *sensu s. j. tabellaque*] *Sensu* libri vett. omnes. tamen *sententia* legi volunt Lamb. Man. Græv. intell. senatoria, sicut *tabella* de suffragiis est. Sane *sensu* locum non habet. nam in his verbis est argumentum sensus de republica mutati. quomodo ergo *sensu* locum habere possit? Defendit tamen Gronov. Obs. I, 4. p. 239.

voluntas, mutata esse debet. Id enim jubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor; tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti, neque patriæ [64] afferri oportere. Atque hanc quidem ille causam sibi, ait, non attingendæ reipublicæ fuisse: quod cum offendisset populum Atheniensem prope
b. jam [65] desipientem senectute, cumque eum nec persuadendo, [66] nec cogendo regi posse vidisset, cum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod neque desipiente populo, neque integra re mihi ad consulendum, capesseremne rempublicam, implicatus tenebar. Sed lætatus tamen sum, quod mihi liceret, in eadem causa, et mihi utilia, et cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quædam, et divina Cæsaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi, quascumque res gereret, tuendus esset. Nunc in tanta felicitate tantisque victoriis, etiamsi in nos non is esset, qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim; cum a vobis, meæ salutis auctoribus, discesserim, neminem esse, cujus officiis me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam.

Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quæ a me de Vatinio et de Crasso requiris. Nam de Appio quod scribis, sicuti de Cæsare, te non reprehendere: gaudeo consilium tibi probari meum. De Vatinio autem, primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille prætor est factus, cum quidem ego ejus petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius lædendi causa, quam defendendi atque ornandi Catonis. post autem Cæsaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me, [67] neve in hoc reo, neve in aliis requiras: ne tibi ego idem reponam, cum veneris: tametsi possum vel absenti. Recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris. nec hoc pertimueris. nam a me ipso laudantur et laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam

64 *afferre oportere*] Manifeste Cicero scripsit *afferri:* sicque correxi. Habet sic Ms. Gu.

65 *desipientem senectute*] Venuste scil. quod tum resp. Athen. jam per longa tempora felix et potens fuisset.

66 *nec cogendo*] Hoc quidem falsum esse, clarum est. Grævio non displicebat *nec rogundo*; quod sane est tolerabilius: sed ne sic quidem sequentibus respondet. *persuadendo* et *cogendo* quidem servari debent, ut sequentibus oratio conveniat: cum *persuaderi* posse diffideret, *cogi* fas non esse arb. In particulis vitium esse debet. Tentavi sic: *eumque tantum vel persuadendo vel cogendo regi posse.* Similis certe huic vera correctio esse debet. Est enim dilemma: populus Ath. aut persuadendo aut cogendo regi potest: persuadendo non possum, cogendo nolo.

67 *neve in hoc r. neve in aliis.*] Nullo modo hic *neve—neve* locum habet. corrige *neque—neque.*

ille stimulus, de quo in judicio, cum illum defenderem, dixi p. 15.
me facere quiddam, quod in Eunucho parasitus suaderet a.
militi:

*Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam*
*Continuo. si quando illa dicet, Prædriam in-*
*Tromittamus comissatum; tu, Pamphilam*
*Cantatum provocemus: si laudabit hæc*
*Illius formam; tu hujus contra. denique*
*Par pari referto, quod eam mordeat.*

Sic petivi a judicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines, et de me optime meriti, nimis amarent inimicum meum, meque inspectante sæpe eum in senatu modo [68] severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur: quoniamque illi haberent suum Publium, darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos, mediocriter lacessitus, leviter repungere. Neque solum dixi, sed etiam sæpe facio, diis hominibusque approbantibus. Habes de Vatinio: cognosce de Crasso. Ego cum mihi cum illo magna jam gratia esset, quod ejus omnes gravissimas injurias, communis concordiæ causa, voluntaria quadam oblivione contriveram, repentinam ejus defensionem Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem: sed, cum me disputantem, non lacessentem læsisset, exarsi, non solum præsenti, credo, iracundia, (nam ea tam vehemens fortasse non fuisset,) sed, cum inclusum illud odium multarum ejus in me injuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, [69] residuum tamen, insciente me fuisset; omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso, quidam homines, et iidem illi, quos sæpe nutu significationeque appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea, meque tum denique sibi esse visum reipu- b.
blicæ, qualis fuissem, restitutum, cumque ea contentio mihi magnum etiam [70] foris fructum tulisset: gaudere se dicebant, mihi et illum inimicum, et eos, qui in eadem causa essent, numquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones cum ad me per homines honestissimos perferrentur: cumque Pompeius ita contendisset, ut nihil umquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Cæsarque per litteras maxima se molestia ex illa contentione affectum ostenderet: habui

68 *severe seducerent*] v. Clav. in *seducere*.

69 *residuum inscientem me fugisset*] Inepte: *inscientem fugere*. immo *insciente me fuisset* verum est, idque cum Lamb. Grævio edidi. Fuit in libris antiquis *insciente me fugisset*: ortum *fugisset* e leniori pronunciatione verbi *fuisset*, ad vitandum hiatum, *fuisset* est in ed. 1471. sed non *inscientem*. Contra *insciente me* in ed. Rom. sed eum *effugisset*.

70 *foris*] Apud populum: nam illa contentio in senatu fuerat. v. alia exempla in Clave in h. v.

non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturæ. Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra gratia, pæne a meis laribus in provinciam est profectus. Nam cum mihi condixisset, cenavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quamobrem ejus causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam, defendi in senatu, sicut mea fides postulabat. Accepisti, quibus rebus adductus, quamque rem causamque defenderim: quique meus in republica sit pro mea parte capessenda status. De quo sic velim statuas, me hæc eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia, ac libera fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes, neque delendum, etiamsi id fieri posset, summorum civium principatum, neque permanendum in una sententia, conversis rebus, ac bonorum voluntatibus immutatis, sed temporibus assentiendum. Numquam enim præstantibus in republica guber-
p. 16. nanda viris laudata est in una sententia perpetua perman-
a. sio: sed, [71] ut in navigando tempestati obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas: cum vero id possis mutata velificatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius quam, eo commutato, quò velis, tandem pervenire: sic, cum omnibus nobis in administranda republica propositum esse debeat id, quod a me sæpissime dictum est, cum dignitate otium; non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quamobrem, ut paullo ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in republica non alius essem, atque nunc sum. Cum vero in hunc sensum et alliciar beneficiis hominum, et compellar injuriis: [72] facile patior, ea me de republica sentire ac dicere, quæ maxime cum mihi, tum etiam reipublicæ rationibus putem conducere. Apertius autem hæc ago ac sæpius, quod et Quintus, frater meus, legatus est Cæsaris, et nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Cæsare intercessit, quod ille non ita illustri gratia exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque ejus [73] omni et gratia, quæ summa est, et opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor, ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum præsidiis iis, quæ semper habui, nunc etiam potentium benivolentiam conjunxissem. His ego consiliis, si te præsentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem. novi enim tem-

71 *ut navigando t. o.*] Putavi *ut in navigando*. Sic Ms. noster et Gu. In edd. Rom. Jo. Spir. et 1471. itaque addidi.

72 *facile patior ea me de r. sentire ac d.*] Lepide *pati* de iis, quæ ipsi facimus. Sensus est, facile inducor ad sentiendum ac dicendum &c.

73 *omni et gratia—et opibus*] In hac lectione *omni* commune est; et in *opibus* debet intelligi *omnibus*. Sed forte melius: *itaque ejus et gratia omni et opibus.*

perantiam et moderationem naturæ tuæ: novi animum, tum mihi amicissimum, tum nulla in ceteros malivolentia suffusum, contraque cum magnum et excelsum, tum etiam apertum et simplicem. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eosdem in me videre potuisti. Quæ me moverunt, movissent eadem te profecto. Sed, quocumque tempore mihi potestas præsentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum. tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas b. curæ. Me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis: neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie vehementius te de me optime meritum esse lætere.

Quod rogas, ut [74] mea tibi scripta mittam, quæ post discessum tuum scripserim: sunt orationes quædam, quas Menocrito dabo: [75] neque ita multæ; ne pertimescas. Scripsi etiam (nam [76] ab orationibus dijungo me fere, referoque ad mansuetiores Musas: [77] quæ me maxime, sicut jam a prima adolescentia, delectant:) scripsi igitur Aristoteleo more, quemadmodum quidem volui, tres libros in disputatione ac dialogo de Oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus præceptis, [78] et omnem antiquorum, et Aristoteleam, et Isocrateam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis: quos jam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem. Sunt enim testes, et erunt, sempiterni meritorum erga me tuorum, meæque pietatis. Sed quia verebar, non eos, qui se læsos arbitrarentur, (etenim id feci parce, et molliter,) sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem, cui recte committam, invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitæ consuetudinisque nostræ totam ad te defero. Quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui hæc semper

74 *mea tibi scripta mittam, quæ scripserim*] Languidius est. non nostrum quisque sic scriberet, *ut tibi mittam, quæ scripserim?* quod glossator potest interpretari *mea scripta*. Ceterum in Ms. Gu. hic est initium alius epistolæ.

75 *neque ita multæ; ne pertimescas*] Plerique vett. libri scr. et edd. *ut*. Sed *ne* est facetius et melius. sic et Ms. noster.

76 *ab orationibus dijungo me*] Hic recte *dijungo* pro *disjungo* receptum est, quod et Ms. noster habet et Gu. de hoc verbo supra alicubi dictum.

77 *quæ me maxime, sicut—adolescentia delectant*] Restitui veterem lectionem, cui *delectarunt*, sed e libris bonis, substitutum erat. Manifeste verbum ad præsentem statum pertinet, non ad præteritum. nec ita *quæ me maxime* habet verbum, ad quod referatur. Si quis tamen *sicut* deleat, *delectarunt* servandum putem.

78 *et omnem*] Vulgo *ac omnem*. male. qui alibi hoc correxere, hic tacent. nempe monitore aliquo vetere, libro, carebant. Est tamen *et* in Ms. nostro et Gu. et edd. pr.

p. 17. amasti, libentissime conferemus. Quæ ad me de tuis rebus a. domesticis scribis, quæque mihi commendas, ea tantæ mihi curæ sunt, ut me nolim admoneri: rogari vero sine magno dolore vix possum. Quod de Quinti fratris negotio scribis, te priore æstate, quod morbo impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse; nunc autem omnia facturum, ut conficias: id scito esse ejusmodi, ut frater meus vere existimet, adjuncto isto fundo, patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus, et de Lentuli tui nostrique studiis et exercitationibus, velim quam familiarissime certiorem, et quam sæpissime facias: existimesque, neminem cuiquam neque cariorem, neque jucundiorem um quam fuisse, quam te mihi: idque me, non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat, esse facturum. Appius in sermonibus antea dictitabat; postea dixit etiam in senatu palam: sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collega provinciam: [79] si curiata lex non esset, se [80] paraturum, tibique successurum: legem curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse: se, quoniam ex senatus consulto provinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. Ego, quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio: varias esse opiniones intelligo. sunt, qui putent, posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur: sunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui posse, qui provinciæ præsit. Mihi non tam de jure certum est: quamquam ne id quidem valde dubium est: quam, illud ad tuam b. summam amplitudinem, dignitatem, [81] liberalitatem, qua te scio libentissime frui solere, pertinere, te sine ulla mora provinciam successori concedere, præsertim cum sine suspicione tuæ cupiditatis, non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, et quid sentiam, ostendere, et quod feceris, defendere. Scripta jam epistola superiore, accepi tuas [82] litteras de publicanis: quibus æquitatem tuam non potui non probare. [83] felicitate quidem, vellem, consequi

79 *si curiata lex non esset*] i. e. de se non ferretur per adversarios. mox in *legemque* delenda copula. Sed et reliqua non placent: *consuli ferre opus esse:* quis unquam ita locutus est? saltem *ferri* esse debet, quod Ms. noster et Gu. habet et ed. Mediol. Sed ego puto hæc esse interpolata e præcedentibus, ab indoctis librariis aut glossatoribus. delendumque *ferre.* de re v. Sigon. Jure ant. Provinc. III, 11. Interea dedi *ferri.*

80 *paraturum cum collega*] *cum coll.* non habet Ms. noster. bene. temere repetitum est ex antecedentibus, ut in Ms. Gu. etiam *provinciam.*

81 *liberalitatem, qua—frui solere*] Male alii *libertatem.* Sermo est de benignitate, cui et convenit *frui*, quod bene pro *uti* dicitur augendi causa.

82 *literas de publicanis: quibus—non potui non probare*] *quibus* non ad publicanos pertinet, ut forte visum lectionis hujus auctoribus, sed ad literas, addendumque *in.*

83 *felicitate vellem c. p.*] *Felicitate,* quod est et in Ms. nostro, debetur Victorio, qui non dixit unde. Ante om-

potuisses, ne ejus ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam [84] tua decreta defendere: sed nosti consuetudinem hominum. scis, quam graviter inimici [85] ipsi illi Q. Scævolæ fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies, aut mitiges. Id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiæ tuæ. Vale.

## ARGUMENTUM.

*Inter jocos significat Valerio, se ejus nomine P. Lentulo gratias egisse, eumque, ut domum redeat, hortatur.*

## M. T. C. S. D. L. VALERIO, JURISCONSULTO.

CUR enim tibi hoc non gratificer, nescio: præsertim cum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas jam nostris litteris uti, et nos aliquando revisas: et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere videare. Quamquam qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas: partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed jam cupio tecum coram jocari. Quare fac, ut quam primum venias, neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere. Nam illo si veneris, tamquam Ulysses, p. 18.
cognosces tuorum neminem. Vale. a.

nes *facilitate*, sed in ceteris varie, *autem*, *autem quidem*, *quod vellem*, *quid vellem*. Videtur durum, *felicitate consequi, ne offenderes:* cum esset in ejus potestate. Sed potest intelligi felicitas in eo, si talis res non incidisset, per quam offendendi necessitas esset. nec tamen *facilitate* repudiem: immo rectius puto. Vellem illa tua facilitas efficere potuisset, ut in illa causa cognoscenda et componenda cessissent sibi invicem partes, ut tu offendere publicanos, contra eos judicando, non necesse habuisses.

84 *tua decreta defendere*] In jurisdictione Ciliciæ et in causis publicanorum. Erant autem ibi fere insolentiores, ut negotiatores. expertus est Cicero ipse in ea provincia, ut ex epistolis ad Atticum discimus.

85 *ipsi illi Q. Scævolæ*] Homini justissimo et eo nomine celeberrimo.

# M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM LIBER II.

## AD CURIONEM ET CETEROS.

1 ARGUMENTUM.

*Accusatus a Curione negligentiæ litterarum, se excusat, eique quod absens summam laudem consecutus sit, gratulatur, hortaturque, ut, quam concitasset, exspectationi sui respondeat, et ipsum, cujus consiliis ad hanc dignitatem pervenerit, jam prope senescentem, amore suo oblectet.*

### M. T. C. S. D. C. CURIONI.

QUAMQUAM me nomine negligentiæ suspectum tibi esse doleo: tamen non tam mihi molestum fuit, accusari abs te officium meum, quam jucundum requiri; præsertim cum, in quo accusabar, culpa vacarem; in quo autem desiderare te significabas meas litteras, præ te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem et optatum amorem tuum. Equidem neminem prætermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dederim. etenim [1] quis est tam in scribendo impiger, quam ego? A te vero bis, terve summum, et eas perbreves accepi. Quare, si iniquus es in me judex, condemnabo eodem ego te crimine: sin me id facere noles, te mihi æquum præbere debebis. Sed de litteris hactenus. non enim vereor, ne non scribendo te expleam: præsertim si in eo genere studium meum non aspernabere. Ego te abfuisse tamdiu a nobis et dolui, quod carui fructu jucundissimæ consuetudinis. et lætor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus, quodque, in omnibus tuis rebus, meis optatis for-
b. tuna respondit. Breve est, quod me tibi præcipere meus incredibilis in te amor cogit. Tanta est exspectatio vel animi, vel ingenii tui, ut ego te obsecrare obtestarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut, quam ex-

1 *quis est tam in scrib.*] Restitui *in*, deletum a Victorio, Gebhardo &c. abest sane quibusdam codd. sed absorpta est ab ultima litera in *tam*, ut alibi, præsertim compendio scripta, ut in Ms. nostro. Utinam exempla attulissent viri docti hujus formæ, *impigrum scribendo esse.*

spectationem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis. Et, quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam [2] nulla umquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, [3] quantæcumque tibi accessiones fient et fortunæ, et dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruisses. Quare hoc animo in nos esse debebis, ut ætas nostra jam ingravescens, in amore atque in [4] adolescentia tua conquiescat. Vale.

### ARGUMENTUM. 2

*Patris mortem filio absenti significat, ac se illi parentis loco fore pollicetur.*

### M. T. C. C. CURIONI, S. D.

GRAVI teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui, cum suis laudibus, tum vero te filio, superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam a vita discederet. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dii fortunent. Me certe habebis, cui et carus æque sis et jucundus, ac fuisti patri.

### ARGUMENTUM. 3

*Rupam libertum excusat, quod in patris funere ludos populo non promiserit. quia amicis displicuerit. Cujus consilii, coram pluribus exponendi, jam summam perscribit, et quanta in exspectatione Curio filius sit, significat.*

### M. T. C. C. CURIONI, S. D.

RUPÆ studium non defuit declarandorum munerum tuo nomine: sed nec mihi placuit, nec cuiquam tuorum, quidquam, te absente, fieri, quod tibi, cum venisses, non esset integrum. [5] Equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus, aut, ne ad eam meditere, imparatum te offendam, coramque contra istam rationem, meam dicam: ut aut te in meam sententiam adducam, aut certe testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim; ut, si quando (quod nolim) displicere tibi consilium tuum cœ- p. 19. a.

2 *ulla numquam*] Non ferunt hoc aures meæ: *nulla unquam* verum est. idque habent edd. omnes ante Victorium, item Mss. nostri.

3 *quantæcunque acc. fient*] Puto *fiant.*

4 *adolescentia tua*] Recte Grævius restituit *tua*, deletum a Grutero, auctore Gebhardo. In Ms. Gu. est *tua*, in nostro est a m. sec.

5 *Equidem quid sentiam* &c.] Hic locus non cohæret structura. Primum *eam* durius est: sed tamen per *σύνεσιν* referri potest ad *sententiam*, quæ latet in *sentiam*: quamquam Ms. noster, Gu. edd. pr. habent *meam quidem sententiam*. Sed *aut—imparatum te offendam*, verum esse vix potest. nam post rem demum judicari potest, an offenderimus aliquem imparatum: nec uspiam sic reperi *offendere*. Suspicor *opprimam*.

perit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quæ tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quæ sunt amplissima in republica, consequi possis, quam muneribus: quorum neque facultatem quisquam admiratur: (est enim copiarum, non virtutis:) neque quisquam est, quin satietate jam defessus sit. Sed aliter, atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiæ meæ. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito in exspectatione te esse, eaque a te exspectari, quæ a summa virtute, summoque ingenio exspectanda sunt: ad quæ si es, ut debes, paratus: quod ita esse confido: plurimis maximisque muneribus, et nos amicos, et cives tuos universos, et rempublicam afficies. Illud cognosces profecto, mihi te neque cariorem, neque jucundiorem esse quemquam.

4 ARGUMENTUM.

*Diversa dicit litterarum genera esse, quorum neutrum sibi jam conveniat. Quapropter ad cohortationem transit, ut pergat Curio ad gloriam ire, quia gravis ipsi adversaria, omnium exspectatio, constituta sit.*

## M. T. C. C. CURIONI, S. D.

EPISTOLARUM genera multa esse non ignoras: sed unum illud certissimum, cujus causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire, aut nostra, aut ipsorum interesset. Hujus generis litteras a me profecto non expetis. Tuarum enim rerum domesticarum habes et scriptores et nuntios. In meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quæ me magnopere delectant: unum familiare et jocosum, alterum severum et grave. Utro me minus de-
b. ceat uti, non intelligo. Jocerne tecum per litteras? civem mehercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? quid est, quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem, nisi de republica? Atque in hoc genere hæc mea causa est, [6] ut neque ea, quæ non sentio, velim scribere. Quamobrem, quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo, teque ad studium summæ laudis cohortabor. Est enim tibi gravis adversaria constituta et parata, incredibilis

6 *ut neque ea, quæ non sentio, velim scr.*] Hoc est a Manutio et Grutero, e libris scr. tamen, habetque et ed. Med. Ante erat *quæ nunc sentio:* in quo tamen et *nunc* languet. Illud autem ineptum est sensu; qui si verus esset, ordo tamen alius esse deberet, *ut, quæ non sentio, ea nec scribere velim.* Immo Cicero nolebat scribere, et literis credere, quæ sentiret. Si tamen etiam illud dixit, scripsit *neque ea quæ sentio, neque quæ non sentio.*

quædam exspectatio: quam tu una re facillime vinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris; quibus artibus eæ laudes comparantur, in iis esse laborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis incitatum esse confiderem: et hoc, quidquid attigi, non feci inflammandi tui causa, sed testificandi amoris mei. Vale.

### ARGUMENTUM. 5

*Questus de publicis malis, Curioni gratulatur, quod ea non videat, et magnam ex benefactis laudem consequatur. Sed quoquo se modo respublica habeat, ad eam capessendam vindicandamque adhortatur.*

### M. T. C. C. CURIONI, S. P. D.

HÆC negotia quomodo se habeant, ne epistola quidem narrare audeo. tibi, etsi ubicumque es, ut scripsi ad te antea, in eadem es navi, tamen, quod abes, gratulor: vel quia non vides ea, quæ nos; vel quod excelso et illustri loco [7] sita est laus tua, in plurimorum et sociorum et civium conspectu: quæ ad nos nec obscuro, nec vario sermone, sed et clarissima, et una omnium voce perfertur. Unum illud nescio, gratulerne tibi, an timeam, quod mirabilis est exspectatio reditus tui: non, quo verear, ne tua virtus opinioni hominum non respondeat; sed mehercule, ne, cum veneris, non habeas jam, quod cures: ita sunt omnia debilitata jam prope et exstincta. Sed hæc ipsa ne- p. 20.
scio, rectene sint litteris commissa. quare cetera cognosces a.
ex aliis. Tu tamen, sive habes aliquam spem de republica, sive desperas, ea para, meditare, cogita, quæ esse in eo civi ac viro debent, qui sit rempublicam afflictam, et oppressam miseris temporibus, ac perditis moribus, in veterem dignitatem ac libertatem vindicaturus.

### ARGUMENTUM. 6

*Curioni, ex Asia adventanti, Milonis causam, consulatum petentis, diligentissime commendat, ut gratia, qua plurimum polleat, petitionem ejus adjuvet, quo ipso non tam Milonem sibi, quam etiam Ciceronem, cujus intererat Milonem ornari, magis magisque sibi devincturus sit.*

### M. T. C. C. CURIONI, S. P. D.

NONDUM erat auditum, te ad Italiam adventare, cum Sextum Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te litteris misi. Sed tamen cum appropinquare tuus adventus putaretur, et te jam ex Asia Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur,

7 *sita est laus tua*] Sic esse debet: quia præcedit *vides*, non *sit*, ut vulgg. habent.

[8] ne nimis cito mitteremus, cum has quam primum ad te perferri litteras magnopere vellemus. Ego si mea in te essent officia solum, Curio, tanta, quanta magis a te ipso prædicari, quam a me ponderari solent: verecundius a te, si qua magna res mihi petenda esset, contenderem. Grave est enim homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet: ne id, quod petat, exigere magis, quam rogare; et in mercedis potius, quam beneficii loco numerare videatur. Sed quia tua in me, vel nota omnibus, vel ipsa novitate meorum temporum clarissima et maxima beneficia exstiterunt; estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere: non dubitavi, id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset
b. maximum, maximeque necessarium. Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me vel innumerabilia non possem: cum præsertim confiderem, nullam esse gratiam, quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando, [9] cumulandoque illustrare posset. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi et locavi; statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quærere. Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantæ curæ fuisse umquam puto, quantæ mihi sit honos ejus, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adjumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit præterea nobis requirendum. Habemus hæc omnia: bonorum studium, conciliatum ex tribunatu, propter nostram, ut spero te intelligere, causam; vulgi ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturæ: juventutis et gratiosorum in suffragiis studia, propter ipsius excellentem in eo genere, vel gratiam, vel diligentiam: nostram suffragationem, si minus potentem, at probatam tamen, et justam, et debitam, et propterea fortasse etiam gratiosam. Dux nobis, et auctor opus est, et eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam, et quasi gubernator: qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus. Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum, vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes; si dignum denique tuis beneficiis judicas: hoc a te peto, ut subvenias huic meæ sollicitudini, ut huic meæ laudi, vel (ut verius dicam) prope saluti tuum studium dices.
p. 21. a. De ipso T. Annio tantum tibi polliceor, te majoris animi,

8 *ne nimis cito mitteremus*] Sic Ms. Gu. et noster, et edd. pr. quod et Grævius restituit, pro vulgato *mitterem.*

9 *cumulandoque illustr.*] Ms. Græv. *cumulare atque ill.* quod placet Grævio. bene.

gravitatis, constantiæ, benivolentiæque erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem. Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adjunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. Ego, ni te videre scirem, cum ad te hæc scriberem, quantum officii sustinerem, quantopere mihi esset in hac petitione Milonis omni, non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem, atque causam, meque totum commendo, atque trado. Unum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetraro, me pæne plus tibi, quam ipsi Miloni debiturum. non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua præcipue sum ab illo adjutus: quam pietas erit in referenda gratia, jucunda. eam autem unius tui studio me assequi posse confido. Vale.

### ARGUMENTUM. 7

*Ex Cilicia Curioni de tribunatu plebis gratulatur, hortaturque, ne cujus consilium sequatur, sed quod rectum est, constanter faciat: nec patiatur sibi provinciam prorogari.*

## M. T. C. PROCONSUL, C. CURIONI, TRIBUNO PL. S. D.

SERA gratulatio reprehendi non solet, præsertim si nulla negligentia prætermissa est. longe enim absum: audio sero. Sed tibi et gratulor, et, ut sempiternæ laudi tibi sit iste tribunatus, exopto: teque hortor, ut omnia gubernes et moderere prudentia tua; ne te auferant aliorum consilia. Nemo est, qui tibi sapientius suadere possit te ipso: numquam labere, si te audies. Non scribo hoc temere: cui scribam, video: novi animum, novi consilium tuum, non vereor, ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes, quæ ipse recta esse senties. Quod in id reipublicæ tempus non incideris, sed veneris, (judicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum,) profecto vides, b.
quanta vis in republica temporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates: quid insidiarum, quid vanitatis in vita, non dubito, quin cogites. Sed amabo te, cura, et cogita nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: tecum loquere: [10] te adhibe in consilium: te audi: tibi obtempera. alteri qui melius dare consilium possit, quam tu, non facile inveniri potest: tibi vero ipsi certe nemo melius dabit. Dii immortales! cur ego non adsum, vel spectator laudum tuarum, vel particeps, vel socius, vel minister consiliorum? [11] jam etsi hoc

10 *et te adhibe in cons.*] *et* delendum est. abest ed. M. d.

11 *jam etsi h.—et vis amoris m. sed tamen*] Non apta sunt hæc: *jam etsi—sed tamen*, Ms. noster Edd. 1469. 1471. Med. *tametsi*: nec *hoc* satis placet. *hoc* refertur ad *consilium*, sed durius. et hoc ante jam dixerat. *et* ante

minime tibi deest, sed tamen efficeret magnitudo, et vis amoris mei, consilio te ut possem juvare. Scribam ad te plura alias. paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios: ut, quoniam sane feliciter, [12] et ex mea sententia rem gessimus, unis litteris totius æstatis res gestas ad senatum perscriberem. De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quamquam difficili in re atque causa, cognosces ex iis litteris, quas Tharasoni, liberto tuo, dedi. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benivolentia, meaque item in te singulari, rogo atque oro, ne patiare, quidquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Præsens tecum egi, cum te tribunum plebis isto anno fore non putarem: itemque petivi sæpius per litteras: sed tum quasi a senatore nobilissimo; tum adolescente gratiosissimo; nunc a tribuno plebis, et a Curione tribuno: non ut decernatur aliquid novi; quod solet esse difficilius: sed ut ne quid
p. 22. novi decernatur: et ut [13] senatusconsultum et leges defen-
a. das: eaque mihi conditio maneat, qua profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

8 ARGUMENTUM.

*M. Cœlius, cujus est liber VIII. harum epistolarum, scripserat leviores res urbanas Ciceroni de gladiatoriis ludis, dilatione vadimonii, et furtis nonnullis, quæ ipsum nihil adficiebant. Reprehensa ergo illa sedulitate monet, ut severiores res, quem statum putet reip. futurum esse, perscribat. Addit, cum Pompeio fuisse, cui se ut Cœlius det, hortatur: et cum Caninio Athenis. Denique sua commendat.*

## M. T. C. PROCONSUL, M. CŒLIO S. D.

QUID? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata, et Chresti compilationem mitteres, et ea, quæ nobis, cum Romæ sumus, narrare nemo audeat? Vide, quantum tibi meo judicio tribuam: (nec mehercule injuria. πολιτικώτερον enim te adhuc neminem cognovi.) ne illa quidem curo mihi scribas, quæ maximis in rebus reipublicæ geruntur quotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit. scribent alii: multi nuntiabunt. perferet multa etiam ipse rumor. Quare ego nec præterita nec præsentia abs te, sed ut ab homine longe in posterum prospiciente, futura exspecto, ut ex tuis litteris, cum formam reipublicæ viderim, quale ædificium futurum sit, scire possim. Neque tamen adhuc habeo, quod te accusem. neque enim fuit, quod tu plus providere posses, quam quivis no-

*vis* bene additum a Grævio. Sic et edd. pr. et Ms. noster.

12 *et ex mea sententia*] Cur *mea?* paullum eleganter additum, delendumque est. Pro *remp.* Ursinus e Ms. antiquo corrigebat *rem*, quod et ed. Med. habet: recepi.

13 *senatuscons. et leges*] *senaticons.* recentiores ἀρχαϊκῶς. illud ex edd. pr. restitui. *Leges*, quæ de provinciis scriptæ sunt.

strûm, in primisque ego, qui cum Pompeio complures dies
nullis in aliis, nisi de republica, sermonibus versatus sum:
quæ nec possunt scribi, nec scribenda sunt. Tantum habe-
to, civem egregium esse Pompeium, et ad omnia, quæ pro-
videnda sunt in republica, et animo, et consilio paratum.
Quare da te homini. complectetur, mihi crede. Jam iidem
illi et boni, et mali cives videntur, qui nobis videri solent.
Ego cum Athenis decem ipsos dies fuissem, multumque me-
cum Gallus noster Caninius, proficiscebar inde pridie nonas b.
Quintilis, cum hoc ad te litterarum dedi. Tibi cum omnia
mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis, quam ne
tempus nobis provinciæ prorogetur. in eo mihi sunt omnia.
Quod, quando, et quomodo, et per quos agendum sit, tu
optime constitues. Vale.

### ARGUMENTUM. 9

*Gratulatur de ædilitate obtenta, Hirro competitore dejecto, in quem veteris poetæ verbis facete jocatur.*

## M. T. C. CŒLIO RUFO, ÆDILI CURULI DESIGNATO, S. D.

PRIMUM tibi, ut debeo, gratulor, lætorque cum præsenti,
[14] tum etiam sperata tua dignitate, serius, non negligentia
mea, sed ignoratione rerum omnium. in his enim sum locis,
quo et propter longinquitatem, et propter latrocinia, tardis-
sime omnia perferuntur. Et cum gratulor, tum vero quibus
verbis tibi gratias agam, non reperio, quod ita factus sis, ut
dederis nobis, quemadmodum scripseras ad me, quem sem-
per ridere possemus. Itaque cum primum audivi, ego [15] ille
ipse factus sum, scis quem dicam: egique omnes illos ado-
lescentes, quos ille jactitat. difficile est loqui. Te autem
contemplans absentem, [16] et quasi tecum coram loquerer,
*Non ædepol, quantam egeris rem, neque quantum facinus fece-
ris.* Quod quia præter opinionem mihi acciderat, referebam
me ad illud: *Incredibile hoc factu objicitur.* repente vero in-
cessi omnibus lætitiis. In quo cum objurgarer, quod nimio
gaudio pæne desiperem: ita me defendebam: *Ego volupta-
tem animi nimiam.* Quid quæris? dum illum rideo, pæne
sum factus ille. Sed hæc pluribus, multaque alia et de te,
et ad te, cum primum ero aliquid otii nactus. Te vero, mi p. 23.
Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem di- a.
gnitatis meæ, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invi-

14 *tum etiam sperata t. d.*] *Sperata* esse debet. quam speras: sed id erat *speranda;* et de futuro sermo est. An *parata?* quod scriptum erat *perata.* nam prima syllaba ejus verbi in libris antiquis sic scribitur, ut supra I, 9. *se peraturum cum collega.*

15 *ille ipse factus sum, scis &c.*] *ille ipse* est persona in comœdia Cæcilii, e qua sequens est.

16 *et quasi tecum loquerer*] Aut *et* delendum, aut *loquens* scribendum.

dorum meorum: ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum pœniterit. Vale.

10 ARGUMENTUM.

*Querendo de tabellariis, occulte Cœlium negligentiæ litterarum accusat: res suas in Amano gestas narrat: et, ne provincia prorogetur, rogat: de rep. cupit certior fieri.*

## M. T. C. IMP. M. CŒLIO RUFO, ÆDILI CURULI DESIGN. S. D.

TU vide, quam ad me litteræ non perferantur. non enim possum adduci, ut abs te, postea quam ædilis es factus, nullas putem datas: præsertim cum esset tanta res, tantæ gratulationis; de te, quia quod sperabam: dein Hillo, balbus enim sum, quod non putaram. Atqui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista præclara, quæ me lætitia extulerunt: ex quo vereor, ne idem eveniat in meas litteras. Equidem numquam domum misi unam epistolam, quin esset ad te altera: nec mihi est te jucundius quidquam, nec carius. [17] Sed balbi non sumus: ad rem redeamus. Ut optasti, ita est. velles enim, ais, tantum modo ut haberem negotii, quod esset ad laureolam satis. Parthos times, quia diffidis copiis nostris. ergo ita accidit. Nam Parthico bello nuntiato, locorum quibusdam angustiis et natura montium fretus, ad Amanum exercitum adduxi, satis probe ornatum auxiliis, et quadam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri. Multum est enim in his locis: *Hiccine est ille, qui urbem? quem senatus?* nosti cetera. Cum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, divisus aquarum divortiis, Cassius noster, quod mihi magnæ voluptati fuit, feliciter ab Antio-
b. chea hostem rejecerat. Bibulus provinciam acceperat. Interea cum meis copiis omnibus vexavi Amanienses, hostes sempiternos. multi occisi, capti: reliqui dissipati: [18] castella munita improviso adventu capta et incensa. Ita victoria justa imperator appellatus apud Issum (quo in loco sæpe, ut ex te audivi, Clitarchus tibi narravit, Darium ab Alexandro esse superatum,) adduxi exercitum ad infestissimam Ciliciæ partem. Ibi quintum vicesimum jam diem aggeribus, vineis, turribus oppugnabam oppidum munitissimum, Pindenissum, [19] tantis opibus, tantoque negotio, ut mihi ad

17 *Sed balbi non sumus*] Quid id h. l. sibi velit, non intelligo.

18 *castella munita i. adv.*] Non placet *munita*. nam castella omnia *munita* sunt. Suspicor *multa*.

19 *tantis opibus*] Hoc cum Grævio secutus sum, quod in Mss. et edd. pr. est, idque etiam sensu melius est: nam *opera* ante jam commemorata sunt, *aggeres, vineæ, turres*. quamquam mihi vel sic aliquid scrupuli restat. nam tamen in *opibus* eadem intelligenda sunt. Suspicatus sum, illa, *aggeribus, vineis, turribus*, esse a glossa: quod aliis locis

summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi: quod si, ut spero, cepero: tum vero litteras publice mittam. Hæc ad te in præsenti scripsi, ut speres, te assequi id, quod optasses. Sed, ut redeam ad Parthos, hæc æstas habuit hunc exitum satis felicem. Ea, quæ sequitur, magno est in timore. Quare, mi Rufe, vigila: primum ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis, et, ut ego arbitror, spissius; illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De republica, ex tuis, ut antea tibi scripsi, cum præsentia, tum etiam futura magis exspecto. Quare ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo. Vale.

ARGUMENTUM. 11

*Prorogationis metu sollicitus ob varias causas, de pantheris, in ludos ædilis Cœlii capiendis, scribit: et sibi res urbanas perscribi postulat.*

M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

PUTARESNE unquam accidere posse, ut mihi verba deessent: neque solum ista vestra oratoria, sed hæc etiam levia nostratia? Desunt autem propter hanc causam, p. 24. a.
quod mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum, atque in primis tui, satietas autem provinciæ: vel, quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quærenda, quam fortuna metuenda sit: vel, quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui majora onera in republica sustinere et possim et soleam; vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus. De pantheris, per eos, qui venari solent, agitur mandato meo diligenter; sed mira paucitas est: et eas, quæ sunt, valde aiunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia, nisi sibi, fiat. Itaque constituisse dicuntur, in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulo fit, et in primis a Patisco. Quidquid erit, tibi erit: sed quid esset, plane nesciebamus. Mihi, mehercule, magnæ curæ est ædilitas tua. ipse dies me admonebat. scripsi enim hæc ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni reipublicæ statu quam diligentissime perscribas. ea enim certissima putabo, quæ ex te cognoro. Vale.

ARGUMENTUM. 12

*Appropinquante discessu ex provincia, urbem desiderat, cujus fructus provincialibus præfert: et obviam sibi litteras mitti postulat.*

in describendis oppugnationibus hæc commemorari solent. nam profecto non bene cohærent *aggeribus, vineis, turribus—tantis opibus tantoque negotio.*

## M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

SOLLICITUS equidem eram de rebus urbanis: ita tumultuosæ conciones, ita molestæ Quinquatrus afferebantur. nam citeriora nondum audiebamus: sed tamen nihil me magis sollicitabat, quam in his molestiis non me, si quæ ridenda essent, ridere tecum. sunt enim multa, sed ea non audeo scribere. Illud moleste fero, nihil me adhuc his
b. de rebus habere tuarum litterarum. Quare etsi, cum tu hæc leges, ego jam annuum munus confecero: tam obviæ mihi velim sint litteræ tuæ, quæ me erudiant de omni republica, ne hospes plane veniam. hoc melius, quam tu, facere nemo potest. Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte discessit. iter habebant ad Deiotarum regem: [20] quamquam omnia nec benigna, nec copiosa cognorant. Urbem, urbem, mi Rufe, cole, et in ista luce vive. Omnis peregrinatio (quod ego ab adolescentia judicavi) obscura et [21] sordida est iis, quorum industria Romæ potest illustris esse. Quod cum probe scirem, utinam in sententia permansissem! Cum una mehercule ambulatiuncula, atque uno sermone nostro, omnes fructus provinciæ non confero. Spero me integritatis laudem consecutum. non erat minor ex contemnenda, quam ex conservata provincia. Spem triumphi? inquis. satis gloriose triumpharem, si non essem quidem tamdiu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed (ut spero) propediem te videbo. tu mihi obviam mitte epistolas te dignas. Vale.

13 ARGUMENTUM.

*De litterarum infrequentia modeste questus, amicitiam Appii Cœlio excusat, et rationibus defendit. Curionis inconstantiam se prævidisse, provinciam recte confecisse, et urbis desiderio nunc unice teneri dicit.*

## M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

RARAS tuas quidem (fortasse enim non perferuntur) sed suaves accipio litteras: vel quas proxime acceperam, [22] quam prudentis? quam multi et officii et consilii? Etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas: tamen confirmantur nostra consilia, cum sentimus, prudentibus fideliterque suadentibus idem videri. Ego Appium (ut sæpe tecum locutus sum) valde diligo: meque ab
p. 25. a. eo diligi statim cœptum esse, ut simultatem deposuimus,

20 *quamquam—cognorant*] Vel fama, vel ante, alio tempore, usu. *nec benigna, nec copiosa;* nec liberalem esse Deiotarum adversus tales hospites, nec, si tamen esse vellet, largam illam benignitatem esse.

21 *sordida est iis*] Addidi *est* ex Ms. et edd. pr. quod excidisse dudum senseram.

22 *quam prudentis*] Utrum *literas*, an *hominis* intelligendum? hoc placet. Ante *tuas* non est in Ms. Gu.

sensi. Nam et honorificus in me consul fuit, et suavis amicus, et studiosus studiorum etiam meorum. Mea vero officia ei non defuisse, tu es testis: quoniam κωμικὸς μάρτυς (ut opinor) occidit Phania: et mehercule etiam pluris eum feci, quod te amari ab eo sensi. Jam me Pompeii totum esse scis. Brutum a me amari intelligis. Quid est causæ, [23] cur mihi non in optatis sit, complecti hominem, florentem ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis; collegam meum præsertim, et in ipsa collegii laude et scientia, studiosum mei? Hæc eo pluribus scripsi, quod mihi significabant tuæ litteræ, [24] subdubitare te, qua essem erga illum voluntate. Credo, te audisse aliquid. falsum est, mihi crede, si quid audisti. Genus institutorum et rationum mearum, dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione provinciæ. Ex eo quidam suspicati fortasse sunt, animorum contentione, non opinionum dissensione, me ab eo discrepare. Nihil autem feci umquam, neque dixi, quod contra illius existimationem esse vellem. Post hoc negotium autem, et temeritatem nostri Dolabellæ, deprecatorem me pro illius periculo præbeo. Erat in eadem epistola veternus civitatis. gaudebam sane, et congelasse [25] nostrum amicum lætabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? [26] Cæsarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret præter me? nam ita vivam, putavi. Dii immortales! quam ego risum nostrum desidero! Mihi erat in animo, quoniam b.
jurisdictionem confeceram, civitates locupletaram, publicanis etiam superioris lustri reliqua, sine sociorum ulla querela, conservaram, privatis, summis, infimis fueram jucundus, proficisci in Ciliciam nonis Maii: et, cum prima æstiva attigissem, militaremque rem collocassem, decedere ex senatusconsulto. Cupio te ædilem videre, miroque desiderio me urbs afficit, et omnes mei, tuque in primis. Vale.

ARGUMENTUM. 14

*M. Fabium commendat diligenter: de urbanis rebus litteras exspectat.*

## M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

MARCO FABIO, viro optimo, et homine doctissimo, familiarissime utor, mirificeque eum diligo, cum propter

23 *cur mihi non i. o. sit*] Sic legendum est per latinitatem: et sic in edd. pr. Ms. nostro et Gu. reperi. Vulg. *est*.

24 *subdubitare*] Addendum *te*, nam hoc nullo modo abesse potest: et hic absorptum est ab ultima syllaba in *subdubitare*.

25 *nostrum amicum*] Intelligunt *Curionem*.

26 *Cæsarem nunc defendit C.*] Sic legendum cum Grævio e libris antiquis. nam id postulant sequentia. quid enim Cicero putavit? nempe, Curionem ad partes Cæsaris accessurum, et ejus gratiam captaturum, qui inconstantiam hominis noram &c. Vulgg. *non defendit*.

summum ingenium ejus, summamque doctrinam, tum propter singularem modestiam. Ejus negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos. hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit. sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, cum tua opera Fabius uti volet. Ego res Romanas vehementer exspecto et desidero: in primisque, quid agas, scire cupio. nam jamdiu, propter hiemis magnitudinem, nihil novi ad nos afferebatur. Vale.

15 ARGUMENTUM.

*Ad plures Cœlii epistolas respondet, præsertim XI. et XIII. libri octavi: hoc est de supplicatione, de filiæ et Dolabellæ nuptiis: quibus addit de quæstore Cœlio provinciæ præfecto: de Ocella, et aliis.*

M. T. C. IMP. M. CŒLIO, CURULI ÆDILI, S. P. D.

NON potuit accuratius agi, nec prudentius, quam actum est a te cum Curione de supplicatione: et, mehercule, confecta res ex sententia mea est, cum celeritate, tum quod is, qui erat iratus, competitor tuus, et idem meus, assensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus.
P. 26. a. Quare scito me sperare ea, quæ sequuntur: ad quæ tu te para. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. Nam ea, quæ speras Tulliæ meæ prudentia temperari posse, scio, cui tuæ epistolæ respondeant. Quid, si meam legas, quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? Sed quid agas? sic vivitur. Quod actum est, dii approbent. Spero fore jucundum generum nobis; multumque in eo tua nos humanitas adjuvabit. Respublica me valde sollicitat. faveo Curioni: emori Cæsarem honestum esse cupio: pro Pompeio emori possum. sed tamen ipsa republica nihil mihi est carius: in qua tu non valde te jactas. districtus enim mihi videris esse, quod et bonus civis, et bonus amicus es. Ego de provincia decedens, quæstorem Cœlium præposui provinciæ. Puerum? inquies. At quæstorem: at nobilem adolescentem: at omnium fere exemplo: neque erat superiore honore usus, quem præficerem. Pomtinus multo ante discesserat: a Quinto fratre impetrari non poterat: quem tamen si reliquissem, dicerent iniqui, non me plane post annum, ut senatus voluisset, de provincia decessisse, quoniam alterum me reliquissem. Fortasse etiam illud adderent, senatum eos voluisse provinciis præesse, qui antea non præfuissent; fratrem meum triennium Asiæ præfuisse. Denique nunc sollicitus non sum: si fratrem reliquissem, omnia timerem. Postremo non tam mea sponte, quam potentissimorum

duorum exemplo, qui omnes Cassios, Antoniosque complexi sunt, [27] nobilem adolescentem non tam allicere volui, quam alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes necesse est. mutari enim non potest. De Ocella parum ad me plane scripseras: et in actis non erat. Tuæ res gestæ ita notæ sunt, ut trans montem Taurum etiam de Matrinio sit auditum. Ego, nisi quid me Etesiæ morabuntur, celeriter (ut spero) vos videbo. Vale.

ARGUMENTUM. 16

*Cicero ex provincia regressus, Cœlio videbatur nimium ad Pompeium propendere, quod dissuasit illi epist. XVI. lib. VIII. cui Cicero respondet, se pacem et otium malle, quam castra sequi; etiam causas sinisterioris suspicionis ostendit et refutat.*

M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. P. D.

MAGNO dolore me affecissent tuæ litteræ, nisi jam et ratio ipsa depulisset omnes molestias, et diuturna desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen quare acciderit, ut ex meis superioribus litteris id suspicarere, quod scribis, nescio. quid enim fuit in illis, præter querelam temporum, quæ non animum meum magis sollicitum haberet, quam tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut me existimares, aut tam improvidum, qui ab excitata fortuna ad inclinatam et prope jacentem desciscerem: aut tam inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem, a meque ipse deficerem, et, quod initio, semperque fugi, civili bello interessem. Quod est igitur meum triste consilium? ut discederem fortasse in aliquas solitudines? nosti enim non modo stomachi mei, cujus tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum, in hominum insolentium indignitate, fastidium. Accedit etiam molesta hæc pompa lictorum meorum, nomenque imperii, quo appellor. Eo si onere carerem, quamvis parvis, Italiæ latebris contentus essem. Sed incurrit hæc nostra laurus non solum in oculos, sed jam etiam in voculas malivolorum. Quod cum ita esset, nil tamen um- p. 27.
quam de profectione, nisi vobis approbantibus, cogitavi. a.
Sed mea prædiola tibi nota sunt. in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quod autem in maritimis facillime sum; moveo nonnullis suspicionem, velle me navigare: quod tamen fortasse non nollem, si possem ad otium. nam

27 *nobilem adolescentem*] Pro *hominem* correxeram dudum ipse *nobilem*: nam *hominem adolescentem alienare nolle*, quid est? cum id reperi notatum e vetere Codice in Var. lect. Græv.

ad bellum quidem qui convenit? præsertim contra eum, cui spero me satisfecisse; [28]ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest? Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti jam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti. non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidisti, quam abhorrerem ab urbe relinquenda. Cum audissem, nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perpessurum, quam ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? Nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, [29]me ex his miseriis nihil aliud quærere, nisi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluisse, quam pacem: ea desperata, nihil tam fugisse, quam arma civilia. Hujus me constantiæ puto fore, ut numquam pœniteat. Etenim memini, in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum, Q. Hortensium, quod numquam bello civili interfuisset. Hoc nostra laus erit illustrior, [30]quod illi tribuebatur ignaviæ: de nobis id existimari posse non arbitror. Nec me ista terrent, quæ mihi a te ad timorem [31]fidelissime atque amantissime proponuntur. Nulla est
b. enim acerbitas, quæ non omnibus, hac orbis terrarum perturbatione, impendere videatur: quam quidem ego a republica, meis privatis et domesticis incommodis libentissime, vel istis ipsis, quæ tu me mones, ut caveam, redemissem. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla respublica, satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei. sin autem nulla erit: nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam quod rogas, ut respiciam generum meum, adolescentem optimum, mihique carissimum: an dubitas, cum scias, quanti cum illum, tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissime sollicitet? et eo magis, quod in communibus miseriis, [32]hac tamen oblectabar specula; Dolabellam meum, vel potius nostrum,

28 *ab eo*] Grævius bene corrigit *ad eum*: necessarium est ex lege oppositionis: *contra eum*, *ad eum*.

29 *me ex his m.*] *me* addidi cum Grævio. Sic edd. Med. Vict. &c. et Ms. noster.

30 *quod illi tribuebatur ignaviæ*] In hoc nemo hæsit. mihi non satis placet. unde pendet *ignaviæ? illi* debet accipi pro *in illo*. exemplum aliud hujus formæ non memini me reperire.

31 *fidissime*] An *fidelissime*, quod per compendium scriptum esset? verbum *fidissime*, vel etiam *fide*, nuspiam apud quemquam occurrit. Sed *fidus* et *fidelis* in Mss. et edd. confundi ex illa ipsa caussa, sæpe notatum est, v. c. ad Livium a Drakenb. VI, 21. VIII, 21. XXXVII, 7. nec *fidissime* aptum: quod est cum magna fiducia in alterius fide. Hæc sufficerent ad recipiendum *fidelissime* in contextum. Sed id est etiam in ed. Jo. Spir. 1469.

32 *hac tamen sp.*] Non bene, ut opinor, Grævius præfert alteram lectionem *tantum*, quæ pariter in libris scr. et edd. ut illa reperitur. Contra mox *libertate* recte præfert alteri lectioni *liberalitate* post Victorium et Lambinum. Liberalitas non gignit molestias: nec enim inimicos facit: at libertas id facit. *Libertate* est in edd. 1469. 1471.

fore ab iis molestiis, quas libertate sua contraxerat, liberum. Velim quæras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit: quam acerbos sibi, quam mihi ipsi socero non honestos. Itaque neque ego [33] hunc Hispaniensem casum exspecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis, nec quidquam astute cogito. Si quando erit civitas, erit profecto nobis locus: sin autem non erit, in easdem solitudines tu ipse (ut arbitror) venies, in quibus nos consedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor: et hæc omnia meliores habebunt exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui senes erant, adolescente me. Eos ego fortasse nunc imitor, et utor ætatis vitio. Velim ita sit. Sed tamen togam prætextam texi Oppio, puto te audisse. nam Curtius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur. Hoc adspersi, ut scires, me tamen in stomacho solere ridere. Dolabellæ, quod scripsi, suadeo videas, tamquam si tua res agatur. Extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus. Te tamen oramus, quibuscumque erimus p. 28.
in terris, ut nos liberosque nostros ita tueare, ut amicitia a.
nostra et tua fides postulabit. Vale.

ARGUMENTUM. 17

*Sallustii, qui Bibuli proconsulis Syriæ quæstor erat, binis litteris respondet, prioribus, ad singula eo ordine quo rogaverat: posterioribus, causas exponendo, quare illur. Bibulo commendare non debeat, cui tamen morem gerit.*

## M. T. C. IMP. CANINIO SALLUSTIO PROQUÆSTORI, S. D.

LITTERAS a te mihi stator tuus reddidit Tarsi a. d. XVI. Kalend. Sextiles. His ego ordine, ut videris velle, respondebo. De successore meo nihil audivi, nec quemquam fore arbitror. Quin ad diem decedam, nulla causa est, præsertim sublato metu Parthico. Commoraturum me nusquam sane arbitror. Rhodum, Ciceronum causa puerorum, accessurum puto: neque id tamen certum. Ad urbem volo quam primum venire: sed tamen iter meum reipublicæ et rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu me in Asia possis convenire. De rationibus referendis, non erat incommodum, te nullam referre: quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem: sed id vix mihi videris per legem Juliam facere posse: quam Bibulus certa quadam ratione non servat; tibi magnopere servandam censeo. Quod scribis,

33 *hunc Hisp. casum*] sc. de quo scribis, id est, exitum belli, quod a Cæsare contra Petreium et Afranium, Pompeii legatos, gerebatur.—*nec quicquam astute cogito*, sc. de partibus Pompeii aut Cæsaris amplectendis, prout res in Hispania ceciderint.

Apamea præsidium deduci non oportuisse, videbam idem ceteros existimare: molesteque ferebam, de ea re minus commodos sermones malivolorum fuisse. Parthi transierint, necne, præter te video dubitare neminem. itaque omnia præsidia, quæ magna et firma paraveram, commotus hominum non dubio sermone, dimisi. Rationes mei quæ-
b. storis nec verum fuit me tibi mittere, nec tamen erant confectæ. eas nos Apameæ deponere cogitabamus. De præda mea, præter quæstores urbanos, id est, populum Romanum, teruncium nec attigit, nec tacturus est quisquam. Laodiceæ me prædes accepturum arbitror omnis pecuniæ publicæ, ut [34] et mihi et populo cautum sit sine vecturæ periculo. Quod scribis ad me [35] de drachmis CCCIƆƆƆ, nihil est, quod in isto genere cuiquam possim commodare. Omnis enim pecunia ita tractatur, ut præda, [36] a præfectis; quæ autem mihi attributa est, [37] a quæstore curatur. Quod quæris, quid existimem de legionibus, quæ decretæ sunt in Syriam: antea dubitabam, venturæne essent; nunc mihi non est dubium, quin, si antea auditum erit, otium esse in Syria, venturæ non sint. [38] Marium quidem successorem tandem video esse venturum, propterea quod senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolæ respondi: venio ad alteram. Petis, ut Bibulo te quam diligentissime commendem: in quo mihi voluntas non deest: sed locus esse videtur tecum expostulandi. Solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certiorem me numquam fecisti, quam valde Bibuli voluntas a me sine causa abhorreret. Permulti enim ad me detulerunt, cum magnus Antiochiæ metus esset, et magna spes in me atque in exercitu meo, solitum dicere, quidvis se perpeti malle, quam videri eguisse auxilio meo. quod ego, officio quæstorio te adductum, reticere de prætore tuo, non moleste ferebam: quamquam, quemadmodum tractarere, audiebam. Ille autem, cum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram num-

34 *et mihi—cautum sit, sine vecturæ periculo*] Hanc formam nuspiam reperi. pro *sine* legerim *de*. nam illa cautio pertinebat ad periculum vecturæ, sc. periculum amittendæ pecuniæ publicæ per naufragium, si pecuniam ipsam navi aveheret e provincia.

35 *de drachmis* &c.] Sallustius pecuniam a Cicerone mutuam sumere cupiebat, quod putabat, ei jam copiam pecuniarum esse e provinciæ commodis.

36 *a præfectis*] A quibus *præfectis?* multa hic Manutius de præfectis militaribus: sed qui hi sint Ciceroniani, quid iis cum pecunia publica, nihil dixit, nec alius quisquam: intelligenda est pecunia publica: ejus curam habet quæstor. suam pecuniam quæstori dederat curandam, i. e. ut Romæ sibi solveretur postea. Ceterum locum totum non satis intelligo.

37 *a quæstore curatur*] Sic mea sponte correxi olim vulgatum *curetur*. et sic reperi deinde in edd. pr. Grævius etiam e duobus Mss. notavit in Var. Lect. In Ms. nostro est *curetur*, sed a m. s.

38 *Marium quidem successorem*] int. Marium Gratidium successorem quæstoris.

quam misit; ad quem intelligebat ejus belli periculum pertinere. Tantum de auguratu filii sui scripsit ad me: in quo p. 29.
ego misericordia commotus, et quod semper amicissimus a.
Bibulo fui, dedi operam, ut ei quam humanissime scriberem. Ille si omnibus est malivolus, (quod numquam existimavi,) minus offendor in me: sin autem a me est alienior; nihil tibi meæ litteræ proderunt. Nam, ad senatum quas Bibulus litteras misit, in iis, 39 quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit: se ait curasse, ut cum quæstu populi pecunia permutaretur. 40 quod autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit. quod vero illius erat solius, id mecum communicat; *Equitibus auxiliariis*, inquit, *cum amplius frumenti postularemus.* Illud vero pusilli animi, et ipsa malivolentia jejuni atque inanis, quod Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit, mihique commendavit, 41 iste in litteris non regem, sed regis Ariobarzanis filium appellat. *Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati.* Sed tibi morem gessi: litteras ad eum scripsi, quas cum acceperis, facies quod voles. Vale.

## ARGUMENTUM. 18

*Asiæ proprætori suadet, ut decedens quæstorem potius, quam legatum, provinciæ præficiat.*

## M. T. C. IMPERATOR Q. THERMO PROPRÆTORI, S. D.

OFFICIUM meum erga Rhodonem, ceteraque mea studia, quæ tibi ac tuis præstiti, tibi, homini gratissimo, grata esse, vehementer gaudeo: mihique scito in dies majori curæ esse dignitatem tuam: quæ quidem a te ipso integritate et clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur. Sed mihi magis magisque quotidie de rationibus tuis cogitanti, placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi: graves te suscepturum inimicitias, si adolescens potens et nobilis a te ignominia affe- b.
ctus esset. et hercle sine dubio erit ignominia. habes enim neminem honoris gradu superiorem. Ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos, hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod et quæstor est, et

39 *quod mihi c. i. e. commune sibi soli*] Ante *sibi* addiderim, quod est in ceteris membris omnibus, *id*, quod et mox in Ms. nostro excidit in altera parte, *quod autem* &c. Ed. Rom. Jo. Spir. 1469. 1471. 1477. habent: *quæ mihi—erant communia.*

40 *quod autem meum erat proprium*] Non satis placet *autem*, cum mox, in tertia parte, rursus sit *vero*. bene, opinor, deleatur. tum vero *meum proprium*, non credo esse bene latinum. scribendum *meum proprie;* alibi etiam in hoc verbo peccatum est. *proprium* postulat *mihi*.

41 *iste*] Refertur ad *senatus;* itaque *ipse* videtur esse debere.

quæstor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio: sed tamen tris fratres, summo loco natos, promtos, non indisertos, te nolo habere iratos, jure præsertim; quos video deinceps tribunos plebis per triennium fore. Tempora autem reipublicæ qualia futura sint, quis scit? mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunicios, præsertim cum sine cujusquam reprehensione quæstoriis legatis quæstorem possis anteferre? Qui si dignum se majoribus suis præbuerit, (ut spero, et opto,) tua laus ex aliqua parte fuerit. sin quid offenderit: sibi totum nihil tibi offenderit. Quæ mihi veniebant in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiscebar, existimavi me ad te oportere scribere. Tu, quod egeris, id velim dii approbent. Sed, si me audies, vitabis inimicitias, et posteritatis otio consules. Vale.

19 ARGUMENTUM.

*C. Cœlium, quæstorem sibi sorte datum, hortatur, ut festinet ad se venire, antequam ipse decedat.*

## M. T. C. IMP. C. CŒLIO, L. F. CALDO QUÆSTORI DES. S. D.

CUM optatissimum nuntium accepissem, te mihi quæstorem obtigisse, eo jucundiorem mihi eam sortem sperabam fore, quo diutius in provincia mecum fuisses. Magni enim
p. 30. videbatur interesse ad eam necessitudinem, quam nobis
a. sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. Posteaquam mihi nihil neque a te ipso, neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur: verebar, ne id ita caderet, (quod etiam nunc vereor,) ne ante, quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. Accepi autem a te missas litteras in Cilicia, cum essem in castris, a. d. x. Kal. Quintiles, scriptas humanissime: quibus facile et officium et ingenium tuum perspici posset. sed neque unde, neque quo die datæ essent, atque quo tempore te exspectarem, significabant: nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem, quo ex loco, [42] et quo tempore, essent datæ. Quæ cum essent incerta, existimavi tamen esse faciundum, ut ad te statores meos et lictores cum litteris mitterem: quas si satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quam primum veneris. Nam quod ad me Curius, consobrinus tuus, mihi (ut scis) maxime necessarius; quod item C. Virgilius, propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime scripsit: valet id quidem apud me multum, sicuti debet hominum amicissimo-

42 *atque quo tempore*] Grævius e Ms. Amst. dedit *et quo*, quod est lenius, estque et in Ms. nostro. quidam libri scr. et edd. omittunt *quo*, non bene.

rum diligens commendatio: sed tuæ litteræ, de tua præsertim dignitate, et de nostra conjunctione, maximi sunt apud me ponderis. Mihi quæstor optatior obtingere nemo potuit. Quamobrem [43] quæcumque a me ornamenta ad te proficiscentur; ut omnes intelligant, a me habitam esse rationem tuæ majorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius consequar, si ad me in Ciliciam veneris: quod ego et mea, et reipublicæ, et maxime tua interesse arbitror. Vale.

---

# M. TULLII CICERONIS
# EPISTOLARUM
## LIBER III.
### AD
## APPIUM CLAUDIUM PULCHRUM.

### ARGUMENTUM. 1

*Appio Pulchro brevitatem excusat, quod Phanias, ejus libertus, omnia narraturus sit, quem æque, ut ipsum Appium, laudat, nec non Cilicem, alterum libertum. Tandem Valerium jurisconsultum commendat.*

### M. T. C. APPIO PULCHRO IMP. S. D.

SI ipsa respublica tibi narrare posset, quomodo sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses, quam ex liberto tuo Phania: ita est homo non modo prudens, verum etiam [1] (quod juvet) curiosus. quapropter ille tibi omnia explanabit. id et ad brevitatem est aptius, et ad reliquas res providentius. De mea autem benivolentia erga te, etsi potes ex eodem Phania cognoscere: tamen videntur etiam aliquæ meæ partes. [2] Sic enim tibi persuade, carissimum te mihi

43 *quæcumque a me—ad te profic. ut omnes*] Ante *ut* edd. ante Victorium fere habent *elaborabo*, in Med. tamen non est; nec in Ms. nostro. nec sane bene convenit orationi. sua sponte intelligitur, eum, qui omnia ornamenta in aliquem conferat, elaborare hoc: sed ea conferuntur, ut intelligatur. Sed tamen Lambinus existimabat, *quæcumque* stare non posse, si *elaborabo* tolleretur, unde et Gruterus in margine scripsit, *faciam*, conjiciebatque *quæque*, i. omnia: quod *quæcumque* significare non posse, ut Victorius, existimabat. Manutius tamen exempla alia attulit, non illa quidem omnia idonea, sed tamen unum et alterum: nec et hic simpliciter est pro omnia, sed cum respectu ad facultatem; ut, quicquid ornamentorum erit in potestate mea, ad te proficiscetur.

1 *quod juvet curiosus*] Sic e Mss. edidere primi Victorius et Lambinus pro *quod vidi*. Nempe necessarium erat, aliquid addi verbo *curiosus;* quo id ad bonum sensum vocaretur: quod alias fit adverbio *bene:* nam et *male curiosi* sunt.

2 *Sic enim tibi persu.*] *Enim* hic transitum facit, ut et alibi, pro *ergo.*

esse, cum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuæ; tum quod ex tuis litteris, et ex multorum sermonibus intelligo, omnia, quæ a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. Quod cum ita sit, perficiam profecto, ut longi temporis usuram, qua caruimus, intermissa nostra consuetudine et gratia, et [3] crebitate et magnitudine officiorum meorum sarciam: idque me (quoniam tu ita vis) puto non invita Minerva esse facturum: quam quidem ego, si forte de tuis sumsero, non solum Pallada, sed etiam Appiada nominabo. Cilix, libertus tuus, antea mihi minus fuit notus: sed ut mihi reddidit a te litteras, plenas et amoris et officii, mirifice ipse suo sermone subsecutus est huma-
p. 31. nitatem litterarum tuarum. Jucunda mihi ejus oratio fuit,
a. cum de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret. Quid quæris? Biduo factus est mihi familiaris: ita tamen, ut Phaniam valde sim desideraturus: quem cum Romam remittes, quod (ut putamus) celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim. L. Valerium, jureconsultum, valde tibi commendo: sed ita etiam, si non est jureconsultus. Melius enim ei cavere volo, quam ipse aliis solet. Valde hominem diligo. est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. omnino tibi agit gratias: sed idem scribit, meas litteras maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, te etiam atque etiam rogo. Vale.

2 ARGUMENTUM.

*Ciliciam provinciam sortitus, Appium ex ea decessurum rogat, ut sibi eam quam maxime aptam explicatamque tradat.*

M. T. C. PROCONSUL APPIO PULCHRO IMP. S. D.

CUM et contra voluntatem meam, et præter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset, in multis et variis molestiis cogitationibusque meis, hæc una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere: neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam mihi quam maxime aptam explicatamque tradere. Quodsi tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profe-

unde et cum *igitur* permutatum notavimus in orationibus. Gebhardus tamen e Mss. duobus Palat. præfert, *Sic est : tibi p.* quod et recepit Grævius. Sed id tamen non bene convenit antecedenti, et sequenti, ut opinor. Forte fuit *ergo* per compendium scriptum, quo Cicero in tali transitu alias utitur.

3 *crebritate et magn. off.*] *Celebritate* habuere Mss. duo, a Gebhardo inspecti, et, quam ille dicit ed. prima. ea est ed. Jo. Spir. 1469. item Ven. 1471. ceteræ edd. vett. etiam Rom. habent *crebritate*, quod verum est, nec bene illud a Grævio receptum est. *Celebritas* non in talibus rebus dicitur, quales sunt officia, ad exprimendam multitudinem.

cto numquam fallet. A te maximo opere, pro nostra summa conjunctione tuaque singulari humanitate, etiam atque etiam quæso et peto, ut, [4] quibuscumque rebus poteris, (poteris autem plurimis,) prospicias, consulas rationibus meis. Vides, ex senatusconsulto provinciam esse habendam. si eam (quoad ejus facere poteris) quam expeditissimam mihi tradideris, facilior erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis, tui consilii est. Ego te, quod tibi veniet in mentem mea interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem exspectaret; aut id fieri nostra amicitia pateretur; aut res verba desideraret, ac non pro se ipsa loqueretur. Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis provisum esse intellexero, magnam te ex eo, et perpetuam voluptatem esse capturum. Vale.

b.

## ARGUMENTUM. 3

*Significat se Appii legatum Brundisii invenisse, suum exspectare, cum quo proxime navigaturus sit. Rogat interea, cum Sulpicius consul, contra senatus voluntatem, impediisset, ne supplementa scriberentur; ut Appius sibi commodet, nec milites, quos habeat, dimittat.*

## M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

A. D. XI. Kalendas Junias Brundisium cum venissem, Q. Fabius, legatus tuus, mihi præsto fuit, eaque me ex tuis mandatis monuit, quæ non modo mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui venerant in mentem, præsidio firmiori opus esse ad istam provinciam. Censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur. Id cum Sulpicius, consul, passurum se negaret, multa nos quidem questi sumus: sed tantus consensus senatus fuit, ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit: itaque fecimus. Nunc, quod a te petii litteris iis, quas Romæ tabellariis tuis dedi, velim tibi curæ sit, ut, quæ successori conjunctissimo et amicissimo commodare potest is, qui provinciam tradit, ea pro nostra consociatissima voluntate, cura ac diligentia tua complectare: ut omnes intelligant, nec me benivolentiori cuiquam succedere, nec te p. 32.
amiciori potuisse provinciam tradere. Ex iis litteris, qua- a.
rum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram, permultos a te milites esse dimissos: [5] sed mihi Fabius idem demonstravit, id te cogitasse face-

4 *quibusc. r. poteris*] Mox in eadem forma est *potueris:* quoad ejus facere *potueris*, pro quo dedi *poteris*, ut est et ad Att. XI, 12. et sic in Gu. 2. est. Si quis tamen in primo maluerit *poteris*, non repugnem.

5 *sed mihi—sed cum*] Durior est hæc vicinitas ejusdem verbi. Alterum puto esse e vitiosa repetitione. melius abfuerit.

re: sed, cum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse. Id si ita est; pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minime imminueris: qua de re [6] senatusconsulta, quæ facta sunt, ad te missa esse arbitror. Equidem pro eo, quanti te facio, quidquid feceris, approbabo: sed te quoque confido ea facturum, quæ mihi intelliges maxime esse accommodata. Ego C. Pomtinum, legatum meum, Brundisii exspectabam: eumque ante Kalendas Jun. Brundisium [7] venturum arbitrabar. Qui cum venerit, quæ primum navigandi nobis facultas data erit, utemur. Vale.

4 ARGUMENTUM.

*Exspectari a se scribit L. Clodium cum mandatis. Suum studium pollicetur, cujus causas exponit.*

## M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

PRIDIE nonas Jun. cum essem Brundisii, litteras tuas accepi: quibus erat scriptum, te L. Clodio mandasse, quæ illum mecum loqui velles. Eum sane exspectabam ut ea, quæ a te afferret, quam primum cognoscerem. Meum studium erga te, et officium, tametsi multis jam rebus spero tibi esse cognitum: tamen in iis maxime declarabo, [8] quibus plurimum significare potero, tuam mihi existimationem et dignitatem carissimam esse. Mihi et Q. Fabius Virgilianus, et C. Flaccus, Lucii filius, et diligentissime M. Octavius, Cnæi filius, demonstravit, me a te plurimi fieri: quod egomet
b. multis argumentis jam antea judicaram, maximeque illo libro augurali, quem ad me amantissime scriptum, suavissimum misisti. Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt. Nam [9] cum te ipsum, ex quo tempore tu me diligere cœpisti, quotidie pluris feci: tum accesserunt etiam conjunctiones necessariorum tuorum. Duo enim duarum ætatum plurimi facio, Cn. Pompeium, filiæ tuæ socerum, et M. Brutum, generum tuum: collegiique conjunctio, præsertim tam honorifice a te approbata, non mediocre vinculum mihi quidem [10] attulisse videtur ad volun-

6 *SCto, quæ facta sunt*] Recte Grævius restituit *SCta*, quod omnes edd. habent ante Grut. et Ms. Gu. nam illud in libris sine dubio est a vitio scripturæ. latinitas manifeste arguit. *missa enim* necessario est de SCtis.

7 *venturum arbitror*] Causa, propter quam scripsit ante *exspectabam*, videtur requirere *arbitrabar*: itemque consuetudo Ciceronis perpetua in rebus talibus, quæ post literas scriptas mutari possunt. atque ita in margine Gu. 2. pro var. lect. reperi. recepi.

8 *quibus signif. potuero*] Correxi *potero*, quod et latinitas postulat et habent edd. Rom. 1469. 1471. 1477. Ald. Vict. &c. item Ms. Gu.

9 *cum te ipsum*] Grævius male edidit *te ipse*; deceptus observatiuncula super diversitate casuum in his verbis. nam *te ipsum* opponitur externis caussis, *conjunctionibus necessariorum*, et sine ea dixisset modo *te*. vide et infra ep. 7.

10 *attulisse videatur*] Recte Grævius *videtur* restituit. Nam conjunctivus est alienus, et sic habent edd. quædam pr. item Ms. Gu.

tates nostras copulandas. Sed et si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura: et ipse operam dabo, te ut quam primum videam. Quod scribis, tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, gratum est. Vale.

## ARGUMENTUM. 5

*Appio gratias agit, danti operam, ut expeditam provinciam traderet: deinde itineris rationem exponit, ut Appius de congressu statuat.*

## M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

TRALLES veni a. d. VI. Kalend. Sextiles. ibi mihi præsto fuit L. Lucilius cum litteris mandatisque tuis, [11] quo quidem homine neminem potuisti, nec mihi amiciorem, nec (ut arbitror) ad ea cognoscenda, quæ scire volebam, aptiorem prudentioremve mittere. Ego autem et tuas litteras legi libenter, et audivi Lucilium diligenter. Nunc, quoniam et tu ita sentis, (scribis enim, quæ de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi jucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse) et re vera, confirmata amicitia, et perspecta fide, commemoratio officiorum supervacua est; eam partem orationis præ- p. 33.
termittam: [12] tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Anim- a.
adverti enim et [13] didici ex tuis litteris, te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres, restitueresque et præparares quodammodo omnia, quo mea ratio facilior et solutior esse posset. Hoc tuum officium cum mihi gratissimum esse dicam, sequitur illud, ut te existimare velim, mihi magnæ curæ fore, atque esse jam, primum, ut ipse tu, tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint, me tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis est perspectum, ii mihi nolle magis, nos hoc animo esse, quam non intelligere videntur. Sed profecto intelligent; neque enim obscuris personis, nec parvis in causis res agetur. Sed hæc fieri melius, quam dici, aut scribi volo. Quod itinerum meorum ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia: ea res sic se habet. Brundisii cum loquerer cum Phania, liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem, me libenter ad eam partem provinciæ primum esse venturum, quo te maxime velle arbitrarer. tunc mihi ille dixit, quod classe tu velles

11 *quo quidem hominem neminem*] Scio dici latine posse *homo nemo*. et Ms. noster, item Gu. 2. etiam habet *hominem*. Sed h. l. sensus meus requirit *homine*, quod sic et alibi est in hac forma orationis, et habent edd. pr. et Gu. 1.

12 *tibi tamen agam*] *Tibi*, omissum a Gebhardo, cum Grævio restitui. Oratio hiat quodammodo sine eo, estque in libris scr. edd. pr.

13 *didici ex tuis litteris*] Grævius e vestigiis Ms. mallet *et ex tuis literis et per alios*. Dixisset Cicero *et ex aliis*, aut *aliorum sermonibus*, aut hujusmodi quid.

decedere, et per fore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciæ, navibus accessissem. Dixi me esse facturum: itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Corcyræ dixisset, minime id esse faciendum: te Laodiceæ fore ad meum adventum. Erat id mihi multo brevius, multoque commodius, cum præsertim te ita malle arbitrarer. Tua ratio postea est commutata. Nunc, quid fieri possit, tu facillime statues. ego tibi meum consi-
b. lium exponam. Prope Kal. Sextil. puto me Laodiceæ fore: ibi [14] perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quæ mihi ex publica permutatione debetur, commorabor. Deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter Idus Sextil. putem me ad Iconium fore. Sed si quid nunc me fallit in scribendo, (procul enim aberam ab re ipsa, et a locis,) simul ac progredi cœpero, quam celerrime potero, et quam creberrimis litteris faciam, ut tibi nota sit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam, nec debeo. Sed, quod tuo commodo fieri possit, utriusque nostrûm magni [15] interest, ut te videam ante, quam decedas. Quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt, non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per litteras, quam desperaro coram me tecum agere posse. Quod te a Scævila petiisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum, provinciæ præesset; eum ego Ephesi vidi: fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum: nec ex eo quidquam audivi, quod sibi a te mandatum diceret. Sane vellem potuisset obsequi voluntati tuæ. non enim arbitror noluisse. Vale.

6 ARGUMENTUM.

*Ostendit congressum, a se expetitum, ab Appio vitatum: se tamen ei fore amicissimum: qui ut locum constituat, ubi convenire possint, sui itineris certiorem facit.*

## M. T. C. APPIO PULCHRO, S. D.

CUM meum factum cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda, quam tibi: tamen multo magis meo facto delector, quam tuo. Ego enim Brundisii quæsivi ex Phania, cujus mihi videbar et fidelitatem erga te perspexisse, et nosse locum, [16] quem apud te is

14 *perpaucos dies*] Sentit quisque attentus lector, hoc abruptum esse, et fortasse quoque intelligit, deesse *ibi*, vel hujusmodi quid. et reperitur quoque in Mss. quibusdam et edd. post Vict. *ibi* vel *ubi*. illud placet Grævio, idque recepi.

15 *inter quam decedas*] Lacunam cum Victorio sic explet Grævius e codice Corradi: *interest, ut te videam ante, quam d.* quem secutus sum: nec hæc lectio potest habere dubitationem. Ms. Gu. tamen: *interest prius conveniamus, q. d.* illud melius est.

16 *quem apud te is teneret*] Semper me offendit *is*. Sane ἀκρίβεια oratio-

teneret; quam in partem provinciæ maxime putaret te velle, ut in succedendo primum venirem. Cum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse, quam si ad Sidam navigassem: etsi minus dignitatis habebat ille ad- p. 34.
ventus, et ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita a.
me dixi facturum. Idem ego cum L. Clodium Corcyræ convenissem, hominem ita tibi conjunctum, ut mihi, cum illo cum loquerer, tecum loqui viderer: dixi ei, me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primum venirem. Tunc ille mihi cum gratias egisset, magnopere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem: te in prima provincia velle esse, ut quam primum decederes: quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse: quod quidem erat consentaneum cum iis litteris, quas ego Romæ acceperam: ex quibus perspexisse mihi videbar, quam festinares decedere. Respondi Clodio, me ita esse facturum, ac multo quidem libentius, quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniæ. [17] Itaque et consilium mutavi, et ad te statim mea manu scriptas litteras misi: quas quidem, ex tuis litteris intellexi, satis mature ad te esse perlatas. Hoc ego meo facto valde delector. nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissim tuum. Non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses, sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege (ut opinor) Cornelia constituti essent: ut tuum factum, qui, quo animo inter nos simus, ignorant, alieni hominis (ut levissime dicam) et fugientis congressum; meum vero, conjunctissimi et amicissimi esse videatur. Ac mihi tamen ante, quam in provinciam venirem, redditæ sunt a te litteræ: quibus etsi te Tarsum profi- b.
cisci demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi afferebas: cum interea, credo equidem, malivoli homines, (late enim patet hoc vitium, et [18] est in multis,) sed tamen probabilem materiam nacti sermonis, ignari meæ constantiæ, conabantur alienare a te voluntatem meam: qui te forum Tarsi agere, statuere multa, decernere, judicare, dicerent, cum posses jam suspicari, tibi esse successum: quæ ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore sibi succedi putarent. Horum ego sermone non movebar. quin etiam (credas mihi velim) si quid tu ageres, levari me pu-

nis hic pronomen desiderat, quod nostri homines profecto omitterent: sed tamen malim *ipse*. latinitas postulat *apud te ipse* aut *ille*.

17 *Itaque et consilium m.*] Gebhardus e duobus scriptis *ita* prætulit; scil. quia durius est, ut solet.

18 *est enim in multis*] Sic sane libri scr. multi, etiam noster, et Gu. Sed alii; et edd. pr. *et est in m.* quod cum Grævio revocavi.

tabam molestia: et ex annua provincia, [19] quæ mihi longa videtur, prope jam undecim mensium provinciam factam esse gaudebam, si absenti mihi unius mensis labor detractus esset. Illud (vere dicam) me movet, in tanta militum paucitate abesse tris cohortes, quæ sint plenissimæ: nec me scire ubi sint. Molestissime autem fero; quod, te ubi visurus sim, nescio: eoque ad te tardius scripsi, quod quotidie te ipsum exspectabam: cum interea ne litteras quidem ullas accepi, quæ me docerent, quid ageres, aut ubi te visurus essem. Itaque virum fortem, mihique in primis probatum, Antonium, præfectum evocatorum, misi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes: ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem. In quo, tuo consilio ut me sperarem esse usurum, et amicitia nostra, et litteræ tuæ fecerant: quod ne nunc quidem despero. Sed plane, quando, aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. Ego, ut me tibi amicis-
p. 35. simum esse, et æqui, et iniqui intelligant, curabo. De tuo
a. in me animo iniquis secus existimandi videris nonnihil loci dedisse. id si correxeris, mihi valde gratum erit. Et, [20] ut habere rationem possis, quo loco me, salva lege Cornelia, convenias, ego [21] in provinciam veni pridie Kal. Sext. Iter in Ciliciam facio per Cappadociam. castra movi ab Iconio pridie Kalendas Sept. Nunc tu et ex diebus, et ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissime fieri possit, et quo die. Vale.

7 ARGUMENTUM.

*Querelam Appii refellit, contraque ipse queritur: et virtutem extollens contra nobilium arrogantiam, se amicissimum fore confirmat.*

## M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

PLURIBUS verbis ad te scribam, cum plus otii nactus ero. Hæc scripsi subito, cum Bruti pueri Laodiceæ me convenissent, et se Romam properare dixissent. Itaque nullas iis, præterquam ad te, et ad Brutum, dedi litteras. Legati Appiani mihi volumen a te, plenum querelæ iniquissimæ, reddiderunt, quod eorum ædificationem litteris meis impedissem. Eadem autem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem ædificandi

19 *quæ mihi longa videtur*] Sic fere edd. et scr. quidam tamen libri *videretur*, ut ed. Rom. Gu. 2. vel *videbitur*. quod meam suspicionem veterem firmat, *videbatur* esse legendam, quod inter mera imperfecta melius est: quamquam et præsens ferre possum.

20 *ut tu habere r.*] *tu* bene delevit Grævius. abest et a Mss. meis, et edd. pr.

21 *in provinciam veni*] Non Ciliciam, quæ ipsius erat provincia, nam de ea mox, sed diœcesin Asiaticam, quas diœceses et ipsas provincias vocavit supra L. I, 9. *imperii tui provincias.*

liberarem: et simul peracute querebare, quod eos [22] tributa
exigere vetarem prius, quam ego, re cognita, permisissem.
genus enim quoddam fuisse impediendi, cum ego cogno-
scere non possem, nisi cum ad hiemem me ex Cilicia rece-
pissem. Ad omnia accipe: et cognosce æquitatem expo-
stulationis tuæ. Primum, cum ad me aditum esset ab iis,
qui dicerent, a se intolerabilia tributa exigi: quid habuit
iniquitatis, me scribere, ne facerent ante, quam ego rem
causamque cognossem? Non poteram, credo, ante hiemem. b.
sic enim scribis. Quasi vero ad cognoscendum ego ad il-
los, non illi ad me venire debuerint. Tam longe? inquis.
Quid? cum dabas iis litteras, per quas mecum agebas, ne
eos impedirem, quo minus ante hiemem ædificarent, non
eos ad me venturos arbitrabare? Tametsi id quidem fece-
runt ridicule. quas enim litteras afferebant, ut opus æstate
facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed
scito, et multo plures esse, qui de tributis recusent, quam
qui exigi velint; et me tamen, quod te velle existimem,
esse facturum. De Appianis hactenus. A Pausania, Len-
tuli liberto, accenso meo, audivi, cum diceret, te secum esse
questum, quod tibi obviam non prodissem. Scilicet con-
temsi te: nec potest fieri me quidquam superbius. Cum
puer tuus ad me secunda fere vigilia venisset, isque te ante
lucem Iconium mihi venturum nuntiasset, incertumque,
utra via, cum essent duæ: altera Varronem, tuum familia-
rissimum, altera Q. Leptam, præfectum fabrûm meum, tibi
obviam misi. mandavi utrique eorum, [23] ut ante ad me ex-
currerent, ut tibi obviam prodire possem. Currens Lepta
venit, mihique nuntiavit, te jam castra prætergressum esse.
confestim Iconium veni. cetera jam tibi nota sunt. An ego
tibi obviam non prodirem? primum, Appio Claudio? de-
inde, imperatori? deinde, more majorum? [24] deinde, quod
caput est, amico? præsertim cum in isto genere multo etiam
ambitiosius facere soleam, quam honos meus et dignitas po-
stulat. Sed hæc hactenus. Illud idem Pausanias dicebat,
te dixisse: Quidni? Appius Lentulo, Lentulus Appio pro- p. 36.
cessit obviam: Cicero Appio noluit? Quæso, etiamne tu a.
has ineptias, homo (mea sententia) summa prudentia, mul-
ta etiam doctrina, plurimo rerum usu, [25] addo urbanitatem,
quæ est virtus, ut Stoici rectissime putant, ullam Appieta-

22 *tributa exigere*] Qualia hæc tributa, v. in Clave. omnis pecunia tributum dicitur, quæ per partes descriptas in singula capita datur et exigitur. collatitiam vocant.

23 *ut ante ad me excurrerent*] An *recurrerent?* Etiam *ut* melius abfuerit: ne bis durius concurrat.

24 *deinde, quod caput est*] An *denique?* primum, ne nimis frequens sit *deinde*, tum ob rem: *quod caput est.*

25 *addo urbanitatem*] Hoc cum Grævio prætuli alteri *urbanitate*, quia meliores libri habent et scr. et edd.

tem, aut Lentulitatem, valere apud me plus, quam ornamenta virtutis, existimas? Cum ea consecutus nondum eram, quæ sunt hominum opinionibus amplissima: tamen ista vestra nomina numquam sum admiratus: viros esse, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea vero, quam [26] ita et cepi et gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem, neque ad gloriam acquirendum putarem: superiorem quidem numquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec, mehercule, aliter vidi existimare, vel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui umquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem [27] mihi ipsi antepono. Tu si aliter existimas, nihil errabis, si paullo diligentius, (ut, quid sit εὐγένεια, quid sit nobilitas, intelligas,) Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, verum etiam amicissimum existimes velim. profecto omnibus meis officiis efficiam, ut ita esse vere possis judicare. Tu autem si id agis, ut minus mea causa, dum ego absim, debere videaris, quam ego tua laborarim: libero te ista cura. παρ' ἐμοί γε καὶ ἄλλοι, Οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς. Si autem natura es φιλαίτιος, illud non perficies, quo minus tua causa velim. hoc assequere, ut, quam in partem tu accipias, minus laborem.
b. Hæc ad te scripsi liberius, fretus conscientia officii mei, benivolentiæque: quam a me certo judicio susceptam, quoad tu voles, conservabo. Vale.

8 ARGUMENTUM.

*Refellit, quæ Appius objecerat: probatque, si quid egerit, quod inique interpretetur Appius; aut imprudenter illum facere, qui malevolorum sermonibus credat: aut astute nimis, qui, quæ sibi in mentem veniant, aliis attribuat. Deinde gratum sibi esse ostendit, quod de urbanis rebus perscripserit, et promiserit de suis: in quibus id maxime rogat, ne prorogari provinciam concedat. Tandem de bellicis provinciæ rebus addit, et crebras poscit litteras.*

## M. T. C. PROCOS. S. D. APPIO PULCHRO.

ETSI, quantum ex tuis litteris intelligere potui, videbam, te hanc epistolam, cum ad urbem [28] esses, esse lecturum, refrigerato jam [29] levissimo sermone hominum provincia-

26 *ita et cepi, et gessi*] Grævius *ita et* deleri vult. Sane et sic constat sensus, quod non hic tam quæri videtur de modo capiendi et gerendi honores, quam de acceptis et gestis honoribus. Sed in vulgata libri edd. et scr. prope omnes consentiunt: et mentioni *gloriæ* aptior vulgata lectio videtur.

27 *mihi ipsi antepono*] Iterum Grævius male præfert et recipit *mihi ipse*: opponuntur sibi *omnibus—mihi ipsi*.

28 *esses, esse lecturum*] Non bene mihi hoc sonat. Suspicatus sum, transpositum esse alterum, et sic fuisse: *te hanc epistolam esse, cum ad urbem esses, lecturum*: quæ est plane Ciceroniana collocatio.

29 *levissimo sermone hom.—improborum oratione*] De Cicerone, et quæ ipse fecisset contra dignitatem Appii. *Levissimo* refertur sensu ad homines, quasi esset *levissimorum hominum* sermo, ut mox *improborum oratio*.

lium: tamen, cum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi putavi, ut tuis litteris brevi responderem. Sed prima duo capita epistolæ tuæ, tacita mihi [30] quodammodo relinquenda sunt. Nihil enim habent, quod aut definitum sit, aut certum, nisi me [31] vultu, taciturnitate significasse, tibi non esse amicum; idque pro tribunali, cum aliquid ageretur, et nonnullis in conviviis intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse, possum intelligere: sed cum sit nihil, ne quid dicatur quidem, intelligo. Illud quidem scio, meos multos, et illustres, et ex superiore, et ex æquo loco sermones habitos cum tua summa laude, et [32] cum magna significatione nostræ familiaritatis, ad te vere potuisse deferri. Nam, [33] quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius, aut justius, quam ut sumtus egentissimarum civitatum minuerem, sine ulla imminutione dignitatis tuæ, præsertim ipsis civitatibus postulantibus? Nam mihi totum genus legationum, tuo nomine proficiscentium, notum non erat. Apameæ p. 37.
cum essem, multarum civitatum principes ad me detule- a.
runt, sumtus decerni legatis nimis magnos, cum solvendo civitates non essent. Hic ego multa simul cogitavi. primum te hominem, non solum sapientem, verum etiam (ut nunc loquimur) urbanum, non arbitrabar genere isto legationum delectari: idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse: primum, Appium Claudium senatui populoque Romano, non Myndensium testimonio, (in ea enim civitate mentio facta est,) sed sua sponte, esse laudatum: deinde me ista vidisse multis accidere, ut eorum causa legationes Romam venirent; sed his legationibus non meminisse ullum tempus laudandi, aut locum dari: studia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati essent: consilium totum videri minime necessarium. Si autem vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo sumtu functus esset officio: concessurum, si legitimo: non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest, nisi quod addis, visum

30 *quodammodo*] Abest a Ms. nostro, in margine est a m. sec.

31 *vultu, taciturnitate*] Grævius addidit *et*, e Mss. aliquot et edd. Manut. Lamb. alii libri habent *taciturnitatis*, ut Rom. Est hic aliquid offensionis. Ceterum sane etiam interdum tacendo fit significatio animi.

32 *cum m. solicitudine, significatione n. f.*] *Solicitudine* sine dubio vitiosum est; nullum hic sensum commodum habere potest. Grævius id delendum aut interponendum *et* putat, quod et manus docta adscripsit exemplo meo ed. 1471. Sed medela posterior nil prodest. Delevi ergo, cum et absit a Ms. Gu. edd. Mediol. Cratandri, Hervag. Victor. P. Manut. &c.

33 *quod ad legatos att.*] Qui Romam mitterentur publice a civitatibus provinciæ, ut ad senatum laudarent Appium, et gratias agerent senatui, quod eum sibi Proconsulem misisset: qui legati cum sumtu publico irent, pecuniæ magnæ exigendæ erant ab incolis civitatum: unde supra tributa &c. et post *exactio capitum atque ostiorum.*

esse quibusdam edictum meum, quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum? Jam non tam mihi videntur [34] injuriam facere, si qui hæc disputant, quam si cujus aures ad hanc disputationem patent. Romæ composui edictum: nihil addidi, nisi quod publicani me rogarunt, [35] cum Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissime scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumtus civitatum: quo in capite sunt quædam nova, salutaria civitatibus; quibus ego magnopere delector. Hoc vero, ex quo suspicio nata est,
b. me exquisisse aliquid, in quo te offenderem, translatitium est. Neque enim eram tam desipiens, ut privatæ rei causa legari putarem, qui et tibi non privato, et pro re non privata sua, sed publica; non in privato, sed in publico orbis terræ consilio, [36] [id est, in senatu,] ut gratias agerent, mittebantur: neque cum edixi, ne quis injussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra, et qui trans Taurum persequi non possent. Nam id est maxime in tuis litteris irridendum. Quid enim erat, quod me persequerentur in castra, Taurumve transirent, cum ego Laodicea usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum diœcesium, quæ cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus legationesque convenirent? Nisi forte postea cœperunt legare, quam ego Taurum transgressus sum: quod certe non ita est. Cum enim Laodiceæ, cum Apameæ, cum Synnadis, cum Philomeli, cum Iconii essem; quibus in oppidis omnibus commoratus sum: omnes jam istius generis legationes erant constitutæ. Atque hoc tamen te scire volo, me, de isto sumtu legationum aut minuendo, aut remittendo, decrevisse nihil, nisi quod principes civitatum a me postulassent: [37] ne in venditionem tributorum, et illam acerbissimam exactionem (quam tu non ignoras) capitum atque ostiorum, inducerentur sumtus minime necessarii. Ego autem cum hoc suscepissem, non solum justitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civita-

34 *injurium facere ii, qui*] Sic plerique libri: quidam *hi:* verum est, *si qui h. d.* nam sequitur *quam si cujus:* et in illo interdum hæsere librarii: ut Scelsianus, qui fecit in hoc, *quam is, cujus*, quod male probabat Grævius. Simile illius vitium supra notavimus, quod Grævius adeo probabat. Librarius Ms. nostri fecit *hi cujus.*

35 *cum Samum ad me ven.*] Nempe ante, quam in provinciam venisset. cum de edicto adhuc esset ei integrum.

36 *id est, in senatu*] Hæc sine dubio glossa est. uncis inclusi.

37 *ne in venditionem tributorum—inducerentur sumtus*] *Venditio tribb.* est, qualis *venditio vectigaliorum*, quæ et *locatio* dicitur: quia illa pecunia legatis decreta solvenda esset statim abeuntibus, quæsitus est, qui eam daret, et per partes a singulis deinde per capita et ostia exigeret, quod ipsi solvendum esset, in quo, ut in exactionibus publicanorum, multum injuriæ factum. Sed modus loquendi insolens est: *sumtus non necessarii inducuntur in venditionem tributorum* &c. i. e. ut vendenda sint tributa et exigenda per capita et ostia.

tes, et perditas maxime per magistratus suos, non potui in illo sumtu non necessario negligens esse. Tu, cum istiusmodi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere. Si autem hoc genere delectaris, ut, quæ tibi in mentem veniant, aliis attribuas: genus sermonis [38] inducis in amicitiam minime liberale. Ego si in provincia detrahere p. 38. de tua fama umquam cogitassem, non ad generum tuum a. Lentulum, neque ad libertum tuum Brundisii, neque ad præfectum fabrûm Corcyræ, quem in locum me venire velles, retulissem. Quare potes, doctissimis hominibus auctoribus, quorum sint de amicitia gerenda præclarissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere: *disputabant; ego contra disserebam: dicebant; ego negabam.* An mihi de te nihil esse dictum umquam putas? ne hoc quidem, quod, cum me Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse transisti? quod iisdem diebus meus conventus erat Apameæ, Synnadis, Philomeli; tuus Tarsi? Non dicam plura, ne, in quo te objurgem, id ipsum videar imitari. Illud dicam, ut sentio: si ista, quæ alios loqui dicis, ipse sentis; tua summa culpa est: sin autem alii tecum hæc loquuntur; tua tamen, quod audis, culpa nonnulla est. Mea ratio in tota amicitia nostra constans et gravis reperietur. Quod si qui me astutiorem fingit: quid potest esse callidius, quam, cum te absentem semper defenderim, cum præsertim [39] mihi usu venturum non arbitrarer, ut ego quoque absens a te defendendus essem; nunc committerem, ut tu jure optimo me absentem deserere posses? Unum genus excipio sermonis, in quo persæpe aliquid dicitur, [40] quod te putem nolle dici: si aut legatorum tuorum cuipiam, aut præfectorum, aut tribunorum militum male dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur, aut in pluris, quam mecum Corcyræ Clodius est locutus; cum in eo genere maxime quereretur, te aliorum improbitate minus felicem fuisse. Hos ego sermones, quod b. et multi sunt, et tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, lacessivi numquam, sed non valde repressi. Si quis est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse: non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam: simulque non de me is pejus, quam de te existimat. Sin autem quem mea instituta in provincia non delectant, et quadam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum

38 *inducis in amicitiam*] Facis, ut amici utantur sermonibus de se, parum liberalibus et indignis amicitia.

39 *mihi usu venturum*] Sic libri scr. et edd. *usum* ex uno libro recepit Gebhardus, quod quidem et ipsum apud Comicos occurrit, sed unius libri auctoritate non erat recipiendum.

40 *quod te putem nolle dici*] Lambinus addit *non*: quod sequentia sane desiderant.

lædi se putat, cum uterque nostrûm recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit: hunc ego amicum habere non curo. Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit. Nostra si angustior, (etsi de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus, propter quandam tristitiam temporum,) non debent mirari homines, cum et natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior, et temporibus, quibus alii moventur, iisdem ego movear: *me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi.* De rebus urbanis quod me certiorem fecisti, cum per se mihi gratum fuit, tum quod significasti, tibi omnia mea mandata curæ fore. In quibus unum illud te præcipue rogo, ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat, aut temporis: Hortensiumque, nostrum collegam et familiarem, roges, ut, si umquam mea causa quidquam aut sensit, aut fecit, de hac quoque sententia bima decedat: quia mihi nihil potest esse inimicius. De nostris rebus quod scire vis: Tarso nonis Octobr. Amanum versus profecti sumus. Hæc scripsi postridie ejus diei, cum castra haberem in agro Mopsuhestiæ. Si quid egero, scribam ad te: [41] neque domum umquam ad meos litteras mittam, quin adjungam eas, quas tibi reddi
p. 39. velim. De Parthis quod quæris, fuisse nullos puto. Arabes
a. qui fuerunt, admisto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syria negant ullum. Tu velim ad me quam sæpissime, et de tuis rebus scribas, et de meis, et de omni reipublicæ statu. de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis litteris cognovi, Pompeium nostrum in Hispaniam iturum. Vale.

9

## ARGUMENTUM.

*Appii litteris, humanissime scriptis, humanitate pari respondet, eique de triumphi spe gratulatur, et ad absolvendos augurales libros hortatus, petit ut supplicationem sibi decerni curet.*

## M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

VIX tandem legi litteras dignas Appio Clodio, plenas humanitatis, officii, [42] diligentiæ. Adspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit. Nam, quas ex itinere [43] ante, quam ex Asia egressus esses, ad me litteras misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum ædificatione impedita, legi perinvitus. Itaque conscientia meæ constantis erga te voluntatis rescripsi tibi

41 *neque domum umquam ad me l. m.*] edd. vet. *ad meos.* Gebhardus dedit *ad me,* e libris duobus. quod mihi non placet. Gu. 2. *ad meos lares.*

42 *diligentiæ*] sc. in officio amicitiæ conservandæ. Sic Cœl. 30. *diligentissimus officii.*

43 *ante, quam ex A. egressus es*] Putavi scribendum *egressus esses.* et sic habet Ms. noster. Scriptum est in eo *ees,* e quo facile *es* fieri potuit. Sic et correxit manus docta in ed. 1469.

subiratus. Iis vero litteris lectis, quas Philotimo, liberto meo, dedisti, cognovi intellexique, in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent: ad urbem vero ut accesseris, vel potius ut primum tuos videris, cognosse te ex iis, qua in te absentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te observantia et constantia fuissem. Itaque quanti illud me æstimare putas, quod est in tuis litteris scriptum: si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum? Tu vero facile facies. nihil est enim, quod studio et benivolentia, vel amore potius, effici non possit. Ego, b.
etsi et ipse ita judicabam, et fiebam crebro a meis per litteras certior; tamen maximam lætitiam cepi ex tuis litteris de spe minime dubia et plane explorata triumphi tui: neque vero ob eam causam, quo ipse facilius consequerer: [44] nam id quidem ἐπιχείρειον est: sed, mehercule, quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare quoniam plures tu habes, quam ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid velis: gratissimum mihi feceris, si ad me, simul atque adeptus eris, quod et tu confidis, et ego opto, litteras miseris. Longi subsellii (ut noster Pompeius appellat) judicatio et mora, si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit: quid enim potest amplius? tua tamen dignitas suum locum obtinebit. Sed, si me diligis, si a me diligi vis, ad me litteras, ut quam primum lætitia afficiar, mittito. Et velim, reliquum quod est promissi ac muneris tui, mihi persolvas. Cum ipsam cognitionem juris augurii consequi cupio, tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me muneribusque delector. Quod autem a me tale quiddam desideras, sane mihi considerandum est, quonam te remunerer potissimum genere: nam profecto non est meum, qui in scribendo (ut soles admirari) tantum industriæ ponam, committere, [45] ut negligens scribendo fuisse videar: præsertim cum id non modo negligentis, sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. Verum hæc videbimus. Illud, quod polliceris, velim pro tua fide diligentiaque, et pro nostra, non instituta, sed jam inveterata amicitia, cures, enitare, ut supplicatio nobis quam honorificentissime, quam primumque decernatur. Omnino serius misi litteras, quam vellem: in quo cum difficultas navigandi fuit odiosa, [46] tum in ipsum discessum senatus incidissé credo litteras meas. Sed id feci adductus p. 40.
a.

44 *nam id q. ἐπ. est*] Forte *esset.* Edd. pr. neutrum habent.

45 *ut negligens scribendo*] Excidit *in,* ut supra I, 11.

46 *tum in ipsum disc. incidisse*] *In* delevit Gebhardus, quod a quibusdam libris abest, absorptum a finali in *tum.* Utinam exemplum aliud attulisset, ubi *incidere* sine *in* dictum esset. Ineptiæ istæ sunt.

auctoritate et consilio tuo: idque a me recte factum puto, quod non statim, ut appellatus imperator sim, sed aliis rebus additis, æstivisque confectis, litteras miserim. Hæc igitur tibi erunt curæ, quemadmodum ostendis: meque totum, et mea, et meos commendatos habebis. Vale.

10 ## ARGUMENTUM.

*Appium Dolabella, reversum e Cilicia, de majestate et de ambitu accusaverat, quo tempore Tulliam duxerat, filiam Ciceronis. Id factum, insciente se, conatur probare. Præterea suspicionem impeditæ legationis, quæ ad laudandum illum decreta fuisset, conatur eripere. Addiderat gestorum in provincia narrationem, quæ periit. Tandem auguratur, censuram ei delatum iri.*

## M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

CUM est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facesserent, etsi graviter primo nuntio commotus sum, quod nihil tam præter opinionem meam accidere potuit: tamen, ut me collegi, cetera mihi facillima videbantur, quod et in te ipso maximam spem, et in tuis magnam habebam: multaque mihi veniebant in mentem, quamobrem istum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud plane moleste tuli, quod certissimum et justissimum triumphum, hoc invidorum consilio esse tibi ereptum videbam. Quod tu si tanti facies, quanti ego semper judicavi faciendum esse: facies sapienter, et ages victor ex inimicorum dolore triumphum justissimum. Ego enim plane video fore, nervis, opibus, sapientia tua, vehementer ut inimicos tuos pœniteat intemperantiæ suæ. De me tibi sic, contestans omnes deos, promitto atque confirmo, me pro tua dignitate (malo enim dicere, quam pro salute,) in hac provincia, cui tu præfuisti, rogando deprecatoris, laborando
b. propinqui, auctoritate [47] cari hominis (ut spero) apud civitates, gravitate imperatoris suscepturum officia atque partes. Omnia volo a me et postules, et exspectes: vincam meis officiis cogitationes tuas. Q. Servilius perbreves mihi a te litteras reddidit, quæ mihi tamen nimis longæ visæ sunt. Injuriam enim mihi fieri putabam, cum rogabar. Nollem accidisset tempus, in quo perspicere posses, quanti te, quanti Pompeium, quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi, quanti Brutum facerem: quamquam in consuetudine quotidiana perspexisses, sicut perspicies: sed, quoniam accidit, si quid a me prætermissum erit, commissum facinus et admissum dedecus confitebor. Pomtinus, qui a te tractatus est præstanti ac singulari fide, cujus tui

47 *cari hominis (ut spero) apud civ.*] Maluerunt nonnulli *clari*, quod et in Ms. uno repertum. Id aptius verbo *auctoritate*, sed non τῷ *ut spero*.

beneficii sum ego testis, præstat tibi memoriam benivolentiamque, quam debet: qui, cum maximis rebus suis coactus, a me invitissimo decessisset; tamen, ut vidit interesse tua, conscendens jam navem, Epheso Laodiceam revertit. Talia te cum studia videam habiturum esse innumerabilia, plane dubitare non possum, quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit. [48] Si vero effeceris, ut censores creentur, et, si ita gesseris censuram, ut et debes, et potes: non tibi solum, sed tuis omnibus video in perpetuum summo te præsidio futurum. Illud pugna et enitere, ne quid nobis temporis prorogetur: ut, cum hic tibi satisfecerimus, istic quoque nostram in te benivolentiam navare possimus. Quæ de hominum atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda et maxime jucunda acciderunt: eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, cum tibi, cujus mihi amicitia non solum ampla, sed etiam jucunda est, ea tribui, quæ debeantur: tum vero remanere etiam p. 41.
nunc in civitate nostra studia, prope omnium consensu, a.
erga [49] fortes et industrios viros: quæ mihi ipsi una semper tributa merces est laborum et vigiliarum mearum. Illud vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cujus ego salutem duobus capitis judiciis summa contentione defendi, ut, tuis inimicitiis suscipiendis, oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum: præsertim cum tu omnibus, vel ornamentis, vel præsidiis redundares; illi (ut levissime dicam) multa deessent. cujus sermo stultus et puerilis, erit jam antea ad me a M. Cœlio, familiari nostro, præscriptus: de quo item sermone multa scripta sunt abs te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem conjunctionem diremissem, quam novam conciliassem. Neque enim de meo erga te studio dubitare debes: neque id est obscurum cuiquam in provincia, nec Romæ fuit. Sed tamen significatur in tuis litteris suspicio quædam, et dubitatio tua: de qua alienum tempus est mihi tecum expostulandi; purgandi autem mei, necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui, si te palam odissem, minus, quod tibi obesset, facere? si clam, magis

48 *Si vero efficis*] Sic Victorius e libris scr. edidit: et sic Ms. noster et edd. pr. Alii ediderunt *effeceris*, quod ego prætulerim: nam et post est *gesseris.*

49 *fortes et industrios viros*] Non bene Grævius e vestigiis Ms. in quo erat *industres* corrigit *illustres*. *fortitudo* et *industria* sunt duæ virtutes, quæ apud Rom. maxime valebant, illa in bello, hæc in foro, ut docetur in or. pro Sextio: et quod ipse de sua mercede dicit, id pertinet ad *industriam* illam in foro.

aperte inimicus esse? Quodsi essem ea perfidia, qua sunt ii, qui in nos hæc conferunt: tamen ea stultitia certe non fuissem, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut, in
b. quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. [50] Ad me adire quosdam memini, [nimirum ex Epicteto,] qui dicerent, nimis magnos sumtus legatis decerni: quibus ego non tam imperavi, quam censui, sumtus legatis quam maxime ad legem Corneliam decernendos. Atque in eo ipso me non perseverasse, testes sunt rationes civitatum, in quibus, quantum quæque voluit, [51] legatis tuis datum induxit. Te autem quibus mendaciis homines levissimi onerarunt? non modo sublatos sumtus, sed etiam a procuratoribus eorum, qui jam profecti essent, repetitos et ablatos: eamque causam multis omnino non eundi fuisse. Quererer tecum atque expostularem, ni (ut supra scripsi) purgare me tibi hoc tuo tempore, quam accusare te mallem: idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te, quod credideris de me; quamobrem non debueris credere, pauca dicam. Nam si me virum bonum, si dignum his studiis eaque doctrina, cui me a pueritia dedi; si satis magni animi, non minimi consilii in maximis rebus perspectum habes: nihil in me, non modo perfidiosum et insidiosum et fallax in amicitia, sed ne humile quidem aut jejunum debes agnoscere. Sin autem me [52] astutum et occultum juvat fingere: quid est, quod minus cadere in ejusmodi naturam possit, quam aut florentissimi hominis aspernari benivolentiam, aut ejus existimationem oppugnare in provincia, cujus laudem domi defenderis? aut in ea re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis? aut id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium apertissimum sit, ad nocendum, levissimum? Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis essem, cum te ex fratre meo, ne tunc quidem, cum tibi prope necesse esset eas agere partes, inimicum mihi fuisse cognossem? Cum vero reditum nostrum in gratiam uterque expetisset: quid in consulatu tuo frustra mecum egisti, quod me aut facere, aut sentire voluisses?
p. 42. Quid mihi mandasti, cum te Puteolis prosequerer, in quo
a. non exspectationem tuam [53] diligentia mea vicerim? Quod-

50 *Ad me adire quosdam memini*] Victorius addidit, *nimirum ex Epicteto:* idque recepit et Grævius, (quamquam non est in textu ejus, omissum incuria,) vestigiis ejus lectionis repertis in Mss. duobus. forma quidem orationis sapit glossam: sed res ipsa non sapit ingenium librarii. Unde enim ei de Epicteto in mentem venisset? Recepi, sed uncis inclusum.

51 *legatis tuis*] Tua causa Romam ad senatum missis.

52 *a. et occultum juvat fingere*] Recepi post Grævium *juvat* pro *lubet.* nam et in pluribus Mss. repertum est, et in aliquo utrumque, *juvat, lubet.* unde clarum, *lubet* esse a glossatore.

53 *diligentia mea vicerim*] Conjeci *vicerit.* quod et est exquisitius, et ita *mea* firmatur, quod in vulgata abesse potest,

si id est maxime astuti, omnia ad suam utilitatem referre: quid mihi tandem erat utilius, quid commodis meis aptius, quam hominis nobilissimi atque honoratissimi conjunctio: cujus opes, ingenium, liberi, affines, propinqui, mihi magno, vel ornamento, vel præsidio esse possent? Quæ tamen ego omnia in expetenda amicitia tua, non astutia quadam, sed aliqua potius sapientia, secutus sum. Quid? illa vincula, quibus quidem libentissime adstringor, quanta sunt? studiorum similitudo, suavitas consuetudinis, delectatio vitæ atque victus, sermonis societas, litteræ interiores. Atque hæc domestica. Quid illa tandem popularia? reditus illustris in gratiam? in quo ne per imprudentiam quidem errari potest, sine suspicione perfidiæ: amplissimi sacerdotii collegium? in quo non modo amicitiam violari apud majores nostros fas non erat, sed [54] ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus. Quæ ut omittam tam multa atque tanta: quis umquam tanti quemquam fecit, aut facere potuit, aut debuit, quanti ego Cn. Pompeium, socerum tuæ filiæ? Etenim si merita valent: patriam, liberos, salutem, dignitatem, memetipsum mihi per illum restitutum puto: si consuetudinis jucunditas: quæ fuit umquam amicitia consularium in nostra civitate conjunctior? si illa amoris atque officii signa: quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit? quid de b.
se in senatu, cum ipse abesset, per quemquam agi maluit? quibus ille me rebus non ornatissimum voluit amplissime? qua denique ille facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone, adversante interdum actionibus suis? quo studio providit, ne quæ me illius temporis invidia attingeret, cum me consilio, tum auctoritate, cum armis denique texit suis? quibus quidem temporibus hæc in eo gravitas, hæc animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui, aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti; sed ne summorum quidem hominum malivolis de me sermonibus crederet. Hujus igitur filius cum sit gener tuus, cumque, præter hanc conjunctionem affinitatis, quam sis Cn. Pompeio carus, quamque jucundus, intelligam: quo tandem animo in te esse debeo? cum præsertim eas ad me is litteras miserit, quibus, etiamsi tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen: totumque me ad ejus viri, ita de me meriti, voluntatem nutumque converterem. Sed hæc hacte-

54 *ne cooptari quidem*] Sic cum Grævio edidi, ut et ante Gruterum vulgo edebatur. Gebhardus e Mss. Pall. *ne optari* edidit, ubique insolentiora captans. Etiam alii libri, Ms. noster, edd. pr. habent vel *ne optari* q. ut Rom. Med. vel *nec optari*, ut Gu. 2. Ven. 1469. 1471. 1477. &c. sed *nec optari*, ut bene Grævius vidit, natum est e *necooptari*. In Mss. antiquissimis *o* semel scriptum fuit, sed ut bis legeretur. inde error ortus.

nus. pluribus enim etiam fortasse verbis, quam necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, [55] quæ a me perfecta, quæque instituta sunt, cognosce.

* *Non pauca desiderantur, quæ fortassis ab ipso Cic. detracta sunt.* *

Atque hæc agimus, et agemus magis pro dignitate, quam pro periculo tuo. Te enim (ut spero) propediem censorem audiemus: cujus magistratus officia, quæ sunt maximi animi, summique consilii, tibi diligentius et accuratius, quam hæc, quæ nos de te agimus, cogitanda esse censeo. Vale.

11 ARGUMENTUM.

*Gratulatur Appio de absolutione majestatis, et de ambitu similem eventum sperat. Laudatis Pompeio et Bruto, pollicetur operam suam ad notandos, qui testimonium in Appium pretio dixerant. Augurales libros ad otium utriusque servari, orationes autem mitti cupit: et humaniores litteras pollicitus, monet, ut proavum censura imitetur.*

## M. T. C. APPIO PULCHRO, (UT SPERO) CENSORI, S. D.

p. 43. CUM essem in castris ad fluvium Pyramum, redditæ
a. mihi sunt uno tempore a te epistolæ duæ, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in altera dies erat adscripta nonarum Aprilium: in altera, quæ mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de absolutione majestatis. de qua, etsi permultum ante certior factus eram litteris, nuntiis, fama denique ipsa; (nihil enim fuit clarius: non quo quisquam aliter putasset; sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure nuntiari solet:) tamen eadem illa lætiora fecerunt mihi tuæ litteræ: non solum quia planius loquebantur et uberius, quam vulgi sermo, sed etiam, quia magis videbar tibi gratulari, cum de te ex teipso audiebam. Complexus igitur sum cogitatione te absentem: epistolam vero osculatus, etiam ipse mihi gratulatus sum. Quæ enim a cuncto populo, a senatu, a judicibus, ingenio, industriæ, virtuti tribuuntur: [56](mihi ipse assentor fortasse, cum ea esse in me fingo:) mihi quoque ipsi tribui puto. Nec tam gloriosum exitum tui judicii exstitisse, sed tam pravam ini-

55 *quæ a me perfecta, q. inst. s.*] Victorius e Ms. Medic. edidit *profecta:* quod omnes secuti sunt. Ego tamen vetus restitui. Si Cicero scripsit *profecta*, manifesta est et frigida tautologia: nam *instituta* nil differt. Diversa autem ista esse debere, indicat illud *quæque*. Cicero dixit primum de rebus a se jam perfectis. deinde de cœptis, nondum absolutis. *Perfecta* habent omnes Mss. nostri.

56 *quia mihi assentor* &c.] *Quia* sine dubio delendum: ut mirer in eo neminem hæsisse: est parenthesis manifesta, qua invidiam sequentis propositionis amoliri vel minuere tentat. causæ hic nullum vestigium est, quæ *quia* requirat. Non dubitavi delere.

micorum tuorum mentem fuisse mirabar. De ambitu vero quid interest, inquies, an de majestate? Ad rem nihil. alterum enim non attigisti: [57]alteram auxisti. Veruntamen est majestas, [58](ut Sulla voluit,) ne in quemvis impune declamare liceret. Ambitus vero, ita apertam vim habet, ut aut accusetur improbe, aut defendatur. qui enim b.
facta, aut non facta largitio ignorari potest? Tuorum autem honorum cursus, cui suspectus umquam fuit? Me miserum, qui non affuerim! quos ego risus excitassem? Sed de majestatis judicio duo mihi illa ex tuis litteris jucundissima fuerunt: unum, quod te ab ipsa republica defensum scribis: quæ quidem, etiam in summa bonorum et fortium civium copia, tueri tales viros deberet: nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni, vel honoris, vel ætatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat: alterum, quod Pompeii et Bruti fidem, benivolentiamque mirifice laudas. Lætor virtute et officio, cum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius, omnium sæculorum et gentium principis, alterius, jampridem juventutis, celeriter (ut spero) civitatis. De mercenariis testibus a suis civitatibus notandis, nisi jam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, cum per Asiam decedam. Nunc ad alteram epistolam venio. Quod ad me quasi formam communium temporum et totius reipublicæ misisti expressam: prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata. Video enim et pericula leviora, quam timebam, et majora præsidia, si quidem (ut scribis) omnes vires civitatis se ad Pompeii ductum applicaverunt: tuumque simul promtum animum et alacrem perspexi ad defendendam rempublicam, mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quod, in summis tuis occupationibus, mihi tamen reipublicæ statum per te notum esse voluisti. Nam [59]augurales libros ad commune utriusque nostrûm otium serva. Ego enim, a te cum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar. nunc p. 44.
tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris, orationes a.
tuas confectas omnes exspectabo. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me: nec erat jam quisquam

57 *alteram auxisti*] sc. majestatem pop. Rom. In ed. Gruteri irrepsit, opinor vitio operarum, *alterum*, non animadverso ab J. Gronovio. Nam in notis monuisset de hac mutatione. Sed tamen Mss. Gu. habent *alterum*.

58 *ut Sulla voluit*] Nempe in lege Cornelia de majestate, in qua vis criminis diligentius et accuratius definita erat. mox variant libri inter *declamare* et *declamari:* nil refert, nam utrumque rectum. Cicero tamen, quantum observavi, sæpius *licet* passivo jungit, quam activo.

59 *a. libros ad—otium serva*] Pro *reserva*, quod Cicero in hac sententia solet dicere: et suspicatus aliquando sum, sic legendum. Sed et aliud exemplum in Clave notavi.

mecum tuorum, præter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas litteras quas dicas esse, non intelligo. bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te leviter accusans in eo, quod de me cito credidisses: quod genus querelæ mihi quidem videbatur esse amici: sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed si, ut scribis, hæ litteræ non fuerunt disertæ, scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat: sic tu (libet enim mihi jocari) quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale, et in censura, si jam es censor, ut spero, [60] de proavo multum cogitato tuo.

12 ARGUMENTUM.

*Gratulatur de absolutione ambitus: nuptias Tulliæ excusat se insciente confectas, quibus ipse ad declarandam Appio benivolentiam factus sit diligentior.*

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

GRATULABOR tibi prius: ita enim rerum ordo postu-
lat: deinde ad me convertar. Ego vero vehementer gratu-
lor de judicio ambitus: neque id, quod nemini dubium fuit,
absolutum esse te; sed illud, quod, quo melior civis, quo
vir clarior, quo fortior amicus es, quoque plura virtutis et
industriæ ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis,
nullam ne in tabellæ quidem latebra fuisse absconditam ma-
livolentiam, quæ te impugnare auderet. Non horum tem-
porum, non horum hominum atque morum negotium!
nihil jam sum pridem admiratus magis. De me autem, sus-
cipe paullisper meas partes, et eum te esse finge, qui sum
ego: si facile inveneris quod dicas, noli ignoscere hæsitati-
b. oni meæ. Ego vero velim mihi, Tulliæque meæ, sicut tu
amicissime et suavissime optas, prospere evenire ea, [61] quæ,
me insciente, facta sunt a meis: sed ita cecidisse, ut age-
rentur eo tempore, spero omnino cum aliqua felicitate, et
opto. verumtamen plus me in hac spe tua sapientia et hu-
manitas consolatur, quam opportunitas temporis. Itaque,
quemadmodum expediam exitum hujus institutæ orationis,
non reperio. neque enim tristius dicere quidquam debeo ea
de re, quam tu ipse ominibus optimis prosequeris. neque
non me tamen mordet aliquid: in quo unum vereor, ne tu
parum perspicias ea, quæ gesta sunt, ab aliis esse gesta, qui-
bus ego ita mandaram, ut, cum tam longe abfuturus essem,
ad me ne referrent, agerent, [62] quod probassent. In hoc

60 *de proavo*] Appio Cæco, cujus censura nobilis fuit, quam per quinquennium solus gessit.

61 *quæ me insciente facta sunt*] Nempe de conjugio ejus cum Dolabella, de quo passim in his epistolis est. Mox *omnino* habet aliquid ambiguitatis; nam habet, ut opinor, vim affirmandi, non bene latine.

62 *quod probassent*] An *probarent?*

autem mihi illud occurrit. Quid tu igitur, si affuisses? Rem probassem. de tempore, nihil te invito, nihil sine consilio egissem tuo. Vides sudare me, jamdudum laborantem, quomodo ea tuear, quæ mihi tuenda sunt, et te non offendam. Leva me igitur hoc onere. numquam enim mihi videor tractasse causam difficiliorem. Sic habeto tamen: nisi jam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissime confecissem, tametsi nihil videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse: tamen, hac mihi [63] affinitate nuntiata, non majore equidem studio, sed acrius, apertius, significantius dignitatem tuam defendissem. Decedenti mihi, et jam imperio annuo terminato, ante diem III nonas Sextiles, cum ad Sidam navi accederem, et mecum Q. Servilius esset, litteræ a meis sunt redditæ. Dixi p. 45.
statim Servilio, (etenim videbatur esse commotus,) ut omnia a.
a me majora exspectaret. quid multa? benivolentior tibi, quam fui, nihilo sum factus: diligentior ad declarandam benivolentiam, multo. Nam, ut vetus nostra simultas antea stimulabat me, ut caverem, ne cui suspicionem ficte reconciliatæ gratiæ darem: [64] sic affinitas nova curam mihi affert cavendi, ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur. Vale.

## ARGUMENTUM. 13

*Appio gratias agit, quod suos in supplicatione decernenda adjuvisset: parataque illi officia pollicetur: de Dolabellæ reconciliatione non desperat: censuram obtentam esse sperat.*

## M. T. C. APPIO PULCHRO S. P. D.

QUASI divinarem, tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, cum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo. Dicam tamen vere: plus, quam acceperas, reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit, te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam opera, consilio, domum veniendo, conveniendis meis, [65] nullum munus

nam non est illud *probare* res transiens ante actum sequentem. Vereor, ne ita factum sit a librariis e sequentibus: *rem probassem*.

63 *affinitate renunciata*] Etsi *renunciare* dicitur ei pro *nunciare*, ut et Sulpicius dixit IV, 5. *init.* tamen, quia libri scr. plures, nostri omnes, habent *nunciata*, etiam edd. pr. Rom. 1469. 1471. 1477. Med. &c. et *renunciata affinitas* etiam aliquid ambiguitatis habet; *nunciata* restitui, ut et Grævius fecit.

64 *sic affinitas novam curam affert*] Vix dubitavi unquam, Ciceronem scripsisse *affinitas nova*: respondet, *ut vetus nostra simultas.* Quia sic clare est in Gu. 2. recepi. Idem habet etiam *afferet*, quod nec ipsum displicet. Bene respondent *stimulabat — afferet*.

65 *nullum munus officii*] Sic Grævius bene pro *onus* edidit e Ms. optimo, quod et Lambinus volebat rescribi. de *onere* non apte dicatur *reliquum facere*. nec *onus officii* bene dicitur, præsertim in laudando. saltem *opus off.* dicendum esset, quod olim mihi in mentem venerat. Etiam infra *nostrum est onus* mihi non satis placet.

officii cuiquam reliquum fecisse? Hæc mihi ampliora multo sunt, quam illa ipsa, propter quæ hæc laborantur. Insignia enim virtutis multi etiam sine virtute assecuti sunt: talium virorum tanta studia assequi sola virtus potest. Itaque mihi propono fructum amicitiæ nostræ, ipsam amicitiam: qua nihil est uberius, præsertim in iis studiis, quibus uterque nostrûm devinctus est. Nam tibi me profiteor, et in republica socium, de qua idem sentimus, et in quotidiana vita conjunctum [66] iis artibus studiisque, quæ colimus. [67] Vellem ita fortuna tulisset, quanti ego omnes tuos facio, uti tu meos facere posses: quod tamen ipsum, nescio qua permotus animi divinatione, non despe-
b. ro. Sed hoc nihil ad te: nostrum est onus. Illud velim sic habeas, quod intelliges, [68] hac re novata, additum potius aliquid ad meum erga te studium, cui nihil videbatur addi posse, quam quidquam esse detractum. Cum hæc scribebam, censorem te jam esse sperabam. eo brevior est hæc epistola, et, ut adversus magistrum morum, modestior. Vale.

66 *cum iis artibus*] *Cum* ita alienum est, ut delere etiam contra libros omnes, non dubitaverim. *iis artibus et st.* est, per eas artes et studia: quid hic sibi velit *cum?* Error librarii ortus est a verbo *conjunctionis*, quod habet *cum*, sed alio modo: hic refertur ad *tibi:* sive ab ultima syllaba in *conjunctum*.

67 *Velim ita fortuna tulisset*] Sine dubio *vellem* legendum, quod et Ursinus conjieiebat. Sic supra ep. 1. in fine: *vellem potuisset obsequi*, et centies alibi. Sed sæpe *velim* et *vellem* in libris permutantur. Habent etiam *vellem* Ms. Gu. edd. Mediol. Asc. Crat. &c.

68 *hac re novata*] Pertinet ad conjugium filiæ: quæ erat *res nova:* ergo est, postquam res hæc nova incidit: vix alibi sic dictum reperias. Mox pro *jam te esse sper.* post Grævium dedi *te jam esse sp.* quod est mollius. et sic edd. pr.

---

# M. TULLII CICERONIS

# EPISTOLARUM

## LIBER IV.

AD

## SER. SULPICIUM ET CETEROS.

1 ARGUMENTUM.

*Sulpicio, congressum petenti, respondet, suamque cum illius voluntate convenire demonstrat, et desperatum reipublicæ statum deplorat. Scripta est epistola, cum Cæsar in Hispaniam regressus Pompeii legatos oppugnaret.*

## M. T. C. SER. SULPICIO, S. D.

Caius Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit, te ex se quæsisse, quibus in locis essem: molesteque te ferre, quod me propter valitudinem tuam, cum ad urbem accessissem, non vidisses: et hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrûm communicare. Utinam, Servi, salvis rebus, (sic enim est dicendum,) colloqui potuissemus inter nos! profecto aliquid opis occidenti reipublicæ tulissemus. Cognoram enim jam absens, te hæc mala multo ante providentem, defensorem pacis, et in consulatu tuo, et post consulatum fuisse. Ego autem cum consilium tuum probarem, et idem ipse sentirem, nihil proficiebam. Sero enim veneram: solus eram: [1] rudis esse videbar in causa: incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. Nunc, quoniam nihil jam videbimur opitulari posse reipublicæ, si quid est, in quo nobismetipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu p. 46. a.
nostro retineamus, sed ut quam honestissime lugeamus: nemo est omnium, quicum potius mihi, quam tecum, communicandum putem. Nec enim clarissimorum virorum, quorum similes esse debemus, exempla; neque doctissimorum, quos semper coluisti, præcepta te fugiunt. Atque ipse antea ad te scripsissem, te frustra in senatum, sive potius in conventum senatorum esse venturum, ni veritus essem, ne ejus animum offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, me cum rogaret, ut adessem in senatu, eadem omnia, quæ a te de pace et [2] de Hispaniis dicta sunt, ostendi me esse dicturum. [3] Res vides quo modo se habeant: orbem terrarum, [4] imperiis distributis, ardere bello: urbem sine legibus, sine judiciis, sine jure, sine fide, relictam direptioni et incendiis. Itaque mihi venire in mentem nihil potest, non modo quid sperem, sed vix jam quid audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse, nos colloqui; quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere, cujus jam etiam nomen invitus audio: tamen propius accedam. Trebatio-

1 *rudis esse videbar in causa*] Restitui vetus, ut et Grævius fecit. Gebhardus e libris paucis, *rudis (etsi videbar) in causa:* quo tollitur similitudo membrorum: nec universæ sententiæ bene convenit.

2 *de Hispaniis*] Male vulgo *de Hispanis:* immo *de Hispaniis*, in quibus nempe bellum esset contra Afranium et Petreium, et sic voluit Grævius edere: operæ non paruerunt.

3 *Res vides q. s. habeant*] Hanc lectionem e varietate librorum feci. Olim edebatur, *rem* (*res* in edd. pr.) *vides q. s. habeat*. Victorius et alii e libris scr. edidere: *Res videas q. s. habeat*. Cur autem optet eum videre, quod sciebat eum videre? Pluralis *habeant*, est in aliquot Codicibus: qui et placebat Grævio: sed *videas* retinebat. *Res* verum est, quod et Mss. nostri habent.

4 *imp. distributis*] Nempe inter Cæsarem et Pompeium, quorum alter in Occidente, alter in Oriente opes maximas habebat.

que mandavi, ut, si quid tu eum velles ad me mittere, ne recusaret: idque ut facias, velim: aut, si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas: ne aut tibi exire ex urbe necesse sit, aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, quantum mihi fortasse arrogo: ut exploratum habeam, quidquid
b. nos [5] de communi sententia statuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

2 ARGUMENTUM.

*Quærenti Sulpicio, quid faciendum sit; respondet cum laude ejus, si recta sequenda, certam rationem esse; non item, si utilia, quia Cæsaris causa firmior; honestior Pompeii. Longius ergo discedendum ab urbe, in qua quæ fiant, turpe sit probare: non probare, periculosum. Sed quo eundum, difficilem esse deliberationem. Qua de re si colloqui velit, quam primum, rogat, adveniat.*

## M. T. C. SER. SULPICIO, S. D.

A. D. III. Kal. Maias cum essem in Cumano, accepi tuas litteras: quibus lectis, cognovi, non satis prudenter fecisse Philotimum; qui, cum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, litteras tuas misisset: quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putasses. Sed tamen, postquam litteras tuas legi, Postumia tua me convenit, et Servius noster. His placuit, ut tu in Cumanum venires: quod etiam mecum, ut ad te scriberem, egerunt. Quod meum consilium exquiris: id est tale, ut capere facilius ipse possim, quam alteri dare. Quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate, summaque prudentia? Si, quid rectissimum sit, quærimus; perspicuum est: si, quid maxime expediat; obscurum: sin ii sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum honestumque sit; non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. Quod existimas, meam causam conjunctam esse cum tua: certe similis in utroque nostrûm, cum optime sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt: qua cum ipsi Cæsari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo, defendenda pace, arbitrabamur. [6] Quantum nos fefellerit, et quem in locum res deducta sit, vides. Neque solum ea perspicis, quæ geruntur, quæque jam gesta sunt: sed etiam, qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quæ fiunt, aut interesse, etiamsi non probes: quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa
p. 47. a. ratio videtur. Restat, ut discedendum putem. In quo reli-

5 *de communi sent.*] Sic edidi auctoribus bonis libris, cum alii recentiores *de* omittant: quod tamen et in Mss. bonis repertum est, et ego in edd. quibusdam pr. reperi, ut Mediol.

6 *Quantum nos fefellerit*] Similiter pro Sext. 50. *nisi me fallit*, sc. res.

qua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quæ loca sequamur. Omnino cum miserior res numquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior. Nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias, ut, si habes jam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit conjunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris: sin autem est, quod mecum communicare velis, ego te exspectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi et Servio et Postumiæ placere. Vale.

## ARGUMENTUM.

*Sulpicium, a Cæsare Achaiæ post aciem Pharsalicam præfectum, consolatur, qui dolorem ex calamitate reipublicæ ceperat. Scripta post Africanum bellum Cæsaris: ante Hispaniense.* 3

## M. T. C. SER. SULPICIO, S. D.

VEHEMENTER te esse sollicitum, et in communibus miseriis præcipuo quodam dolore angi, multi ad nos quotidie deferunt. Quod quamquam minime miror, et meum quodammodo agnosco: doleo tamen, te sapientia præditum prope singulari, non tuis bonis delectari potius, quam alienis malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui majorem ex pernicie et peste reipublicæ molestiam traxerit: tamen multa jam consolantur, maximeque conscientia consiliorum meorum. Multo enim ante, tamquam ex aliqua specula, prospexi tempestatem futuram: neque id solum mea sponte, sed multo etiam magis, monente et denuntiante te. Etsi enim abfui magnam partem consulatus tui: tamen et absens cognoscebam, quæ esset tua in hoc pestifero bello cavendo et prædicendo sententia, b.
et ipse affui primis temporibus tui consulatus, cum accuratissime monuisti senatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent, quæ meminissent, et scirent, cum superiores, nullo tali exemplo antea in republica cognito, tam crudeles fuissent, quicumque postea rempublicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. Nam, quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant: sed aliquid atque adeo multa addunt et afferunt de suo. Quare meminisse debes, eos, qui auctoritatem et consilium tuum non sunt secuti, sua stultitia occidisse; cum tua prudentia salvi esse potuissent. Dices: Quid me ista res consolatur in tantis tenebris et quasi parietinis reipublicæ? Est omnino vix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio, et desperatio recuperandi? sed tamen et Cæsar ipse ita de te judicat, et omnes cives sic existimant: quasi lumen aliquod, exstinctis ceteris, elucere sanctitatem, et prudentiam, et digni-

tatem tuam. Hæc tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quod autem a tuis abes; id eo levius ferendum est, quod eodem tempore a multis et magnis molestiis abes: quas ad te omnes perscriberem, nisi vererer, ne ea cognosceres absens, quæ quia non vides, mihi videris meliore esse conditione, quam nos, qui videmus. Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levari possent molestiæ tuæ. Reliqua sunt in te ipso, neque mihi ignota, nec minima solatia, ut quidem ego sentio,
p. 48. multo maxima: quæ ego experiens quotidie, sic probo, ut
a. ea mihi salutem afferre videantur. Te autem ab initio ætatis memoria teneo summe omnium doctrinarum studiosum fuisse, omniaque, quæ a sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse. Quæ quidem vel optimis rebus et usui et delectationi esse posseat: his vero temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus. Nihil faciam insolenter: neque te, tali vel scientia, vel natura præditum, hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus ætatis studium tuum dedisti. Tantum dicam, quod te spero approbaturum, me, [7] posteaquam illi arti, cui studueram, nihil esse loci, neque in curia, neque in foro, viderim, omnem meam curam atque operam ad philosophiam contulisse. Tuæ scientiæ excellenti ac singulari non multo plus, quam nostræ, relictum est loci. Quare non equidem te moneo: sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quæ, etiamsi minus prodessent, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus, in primisque hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat: a me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, præterea nemini. mihique ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quod facile appareat, cum me colat et observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum. Vale.

4

## ARGUMENTUM.

*Sulpicii excusatione accepta ex parte, ipsiusque elegantia scribendi laudata, probat illius consilia, quibus Achaiæ administrationem non recusandam esse putarat. Narrat de senatus in Marcelli restitutione officio; de studiis Servii filii, et aliis rebus.*

## M. T. C. S. D. SER. SULPICIO.

ACCIPIO excusationem tuam, qua usus es, cur sæpius ad me litteras uno exemplo dedisses: sed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentia, aut improbitate eorum,

7 *posteaquam—viderem*] Ser. *viderim*, etsi contra libros omnes. nam vitium in vulgato est manifestum, quod in tirone non tulerim.

qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur. illam partem excusationis, qua te scribis orationis b.
paupertate (sic enim appellas) iisdem verbis epistolas sæpius mittere, nec nosco, nec probo. Et ego ipse, quem tu per jocum (sic enim accipio) divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: εἰρωνεύεσθαι enim non necesse est: sed tamen idem (nec hoc εἰρωνευόμενος) facile cedo tuorum scriptorum subtilitati et elegantiæ. Consilium tuum, quo te usum, scribis, [8] hoc Achaicum negotium non recusavisse, cum semper probavissem, tum multo magis probavi, lectis tuis proximis litteris. Omnes enim causæ, quas commemoras, justissimæ sunt, tuaque et auctoritate et prudentia dignissimæ. Quod aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus sis: id tibi nullo modo assentior. Sed quia tanta perturbatio et confusio est rerum, ita perculsa et prostrata fœdissimo bello jacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, ut sibi quisque miserrimus esse videatur, propterea et tui te consilii pœnitet, et nos, qui domi sumus, tibi beati videmur: at contra nobis, non tu quidem vacuus molestiis, sed præ nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua, quam nostra, conditio, quod tu, quid doleat, scribere audes, nos ne id quidem tuto possumus: nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriæ, quæ civilibus bellis semper est insolens. [9] Uno te vicimus, quod de Marcelli, collegæ tui, salute paullo ante, quam tu, cognovimus: etiam mehercule, quod, quemadmodum ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac existimes: post has miserias, id est, postquam [10] armis disceptari cœptum est de jure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam et ipse Cæsar, accusata acerbitate Marcelli: sic enim appellabat: p. 49.
a.
laudataque honorificentissime et æquitate tua, et prudentia, repente, præter spem dixit, se senatui roganti de Marcello, ne hominis quidem causa negaturum. Fecerat autem hoc senatus, ut, cum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello, et cum C. Marcellus se ad Cæsaris pedes abjecisset, cunctus consurgeret, et ad Cæsarem supplex accederet. Noli quærere. ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis reipublicæ. Itaque cum omnes ante me rogati gratias Cæsari egissent, præter Volcatium: is enim, si eo loco esset, ne-

8 *hoc Achaicum negotium*] Proconsulatum Achaiæ intellige.

9 *Uno te vicimus*] Videtur legendum *vincimus.* ut ante: *hoc ipso melior est tua caussa.*

10 *armis disceptari c. e. de jure publico*] Quid sit omnino *jus publicum*, v. in Clave. hoc loco est de controversia Cæsaris, qui se jus reip. defendere dicebat, cum sibi, quæ lege populi data essent, negarentur. Sæpe de hoc bello sic loquitur Cicero.

gavit se facturum fuisse: ego rogatus, mutavi meum consilium. Nam statueram, non mehercule inertia, sed desiderio pristinæ dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium et Cæsaris magnitudo animi, et senatus officium. Itaque pluribus verbis egi Cæsari gratias: meque, metuo, ne etiam in ceteris rebus honesto otio privarim, quod erat unum solatium in malis. Sed tamen, quoniam effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc rempublicam non putare, si perpetuo tacerem: modice hoc faciam, aut etiam intra modum: ut et illius voluntati et meis studiis serviam. Nam etsi a prima ætate me omnis ars et doctrina liberalis, et maxime philosophia delectavit: tamen hoc studium quotidie ingravescit, credo et ætatis maturitate ad prudentiam, et his temporum vitiis, ut nulla res alia levare animum molestiis possit. A quo studio te abduci negotiis intelligo ex tuis litteris: sed tamen aliquid jam noctes te adjuvabunt. Servius tuus, vel potius noster, summa me observantia colit: cujus ego cum
b. omni probitate summaque virtute, tum studiis doctrinaque delector. Is mecum sæpe de tua mansione, aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus, nisi quod maxime Cæsar velle videatur. Res sunt ejusmodi, ut, si Romæ sis, nihil, præter tuos, [11] delectare te possit. De reliquis, nihil melius ipso est. Ceteri et cetera ejusmodi, ut, si alterumutrum necesse sit, audire ea malis, quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime jucundum est, qui te videre cupimus; sed consulimus tibi. Vale.

5 ARGUMENTUM.

*Servius, Græciæ præfectus, audita Tulliæ Ciceronis filiæ morte, mœrentem patrem undique conquisitis argumentis consolatur, ut epistola hæc perfectæ et elaboratæ consolationis exemplum sit. Scripta cum Cæsar in Hispania Pompeii liberos profligasset: quod ex initio epist.* xx. *libr.* xiii. *ad Atticum constat:* A Cæsare litteras accepi consolatorias, datas prid. Kal. Mai. Hispali.

## SER. SULPICIUS M. T. CICERONI, S. D.

POSTEAQUAM mihi renuntiatum est de obitu Tulliæ, filiæ tuæ, sane quam pro eo, ac debui, graviter molesteque tuli, communemque eam calamitatem existimavi. qui, si istic affuissem, neque tibi defuissem, coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est: propterea quia, per quos ea confieri debet, [12] propinquos ac familiares, ipsi pari molestia

11 *delectare possit*] Excidit *te*, ut sæpe post talem infinitivum. Est *te* hoc ipso loco in Ms. Gu. 1. (in 2. est hic parva lacuna.) et ed. Med. In principio *te nihil* in ed. Rom. 1471. Illud melius.

12 *propinquos ac fam.*] Scribendum sine dubio *propinqui*. nam ordo

afficiuntur, neque sine lacrimis multis id conari possunt: uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere, quam aliis posse suum officium præstare: tamen quæ in præsentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere: non quo ea te fugere existimem; sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias. Quid est, quod tanto opere te commoveat tuus dolor intestinus? cogita, quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quæ hominibus non minus, quam liberi, cara esse debent; patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem p. 50,
adjungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus ani- a.
mus callere jam debet, atque omnia minoris æstimare? An illius vicem (credo) doles? Quoties in eam cogitationem necesse est et tu veneris, et nos sæpe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quæ res? quæ spes? quod animi solatium? Ut cum aliquo adolescente primario conjuncta ætatem gereret? Licitum est tibi (credo) pro tua dignitate ex hac juventute generum diligere, cujus fidei liberos tuos te tuto committere putares. An ut ea [13] liberos ex sese pareret, quos cum florentes videret, lætaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent? [14] honores ordinatim petituri essent in republica? in amicorum negotiis libertate sua uterentur? Quid horum fuit, quod non [15] prius, quam datum esset, ademtum sit? At vero malum est liberos amittere. Malum: [16] nisi pejus sit, hæc sufferre et perpeti. [17] Quæ res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asia rediens, cum ab Ægina Megaram versus navigarem, cœpi regiones circumcirca prospicere. post me erat

est: *quia pr. et familiares, per quos ea c. d. ipsi p. mol. afficiuntur.* neque vero sunt certi propinqui, per quos consolatio fieri debeat: sed res pertinet ad omnes.

13 *liberos ex sese pareret*] Hæc est lectio edd. vett. ante Victor. et librorum scr. plerorumque: nostrorum quidem omnium. Victorius edidit *pararet* e quibusdam Mss. quod et Gebhardus defendit, et in ed. pr. esse dicit. quam ed. pr. dicat, nescio: nam in omnibus *pareret* reperi. *parare liberos* de femina dici non potest. Mares dici possunt parare liberos e femina, non feminæ ex sese. Itaque me puto recte veterem lectionem restituisse.

14 *honores ordinatim p. e.*] Est Græcum καθεξῆς. eo verbo et Brutus in epist. usus est, sed tamen aliter, ut opponatur τῷ *passim.* Mox *uti* non habet, unde pendeat: nam ad *possent* referre, durius est. Guilielmius conjiciebat *usuri.* Ms. Gu. edd. ante Victorium inde a Mediol. *uterentur,* quod restitui.

15 *prius quam datum est, ademtum sit*] Scribendum *datum esset.*

16 *nisi hoc pejus sit*] Delevi *hoc,* quod et abest ed. Med.

17 *Quæ res—attulit*] Legendum *attulerit.* Vitium e compendio, ut sæpe, ortum est.

Ægina: ante Megara: dextra Piræeus: sinistra Corinthus: quæ oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc
b. prostrata et diruta ante oculos jacent. Cœpi egomet mecum sic cogitare: Hem! nos homunculi indignamur, [18] si quis nostrûm interiit, aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, cum uno loco tot oppidûm cadavera projecta jaceant? Visne tu te, Servi, cohibere, et meminisse, hominem te esse natum? Crede mihi: cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo uno tempore tot viri clarissimi interierunt: de imperio præterea tanta deminutio facta est: omnes provinciæ conquassatæ sunt. in unius mulierculæ animula si jactura facta est, tanto opere commoveris? quæ si hoc tempore non diem suum obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit: quoniam homo nata fuerat. Etiam tu ab hisce rebus [19] animum ac cogitationem tuam avoca, atque ea potius reminiscere, [20] quæ digna tua persona sunt: illam, quamdiu ei opus fuerit, vixisse; una cum republica fuisse: te patrem suum, prætorem, consulem, augurem vidisse: adolescentibus primariis nuptam fuisse: omnibus bonis prope perfunctam esse: cum respublica occideret, vita excessisse. Quid est, quod tu, aut illa, cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, [21] et eum, qui aliis consueris præcipere et dare consilium: neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt; sed potius, quæ aliis tute præcipere soles, [22] ea tute tibi subjice, atque apud animum propone. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te exspectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientia tua te occurrere. Quodsi qui etiam inferis sensus est: qui illius in te amor fuit, pietas-
p. 51. que in omnes suos, hoc certe illa te facere non vult. Da
a. hoc illi mortuæ: da ceteris amicis ac familiaribus, qui tuo

18 *si quis nostrûm interiit*] Lambinus corrigebat *nostrorum:* si de liberis modo loquitur Cicero, bene. nec tamen sequentia hoc postulant. Mox pro *jaceant* Grævius *jacerent* edidit e vetere lectione *jacent.* Loquitur de cogitatione, quam tum habebat, cum videret illas ruinas: itaque *jaceant* verum est.

19 *animum ad cog. tuam a.*] *Ad* nullo modo verum esse potest. Mss. plures et edd. pr. Rom. 1471. *ad cog. advoca.* 1469. *ad cog. voca.* Scribendum est *ac*, vel *atque.* Grævius putabat *animum tuum avoca.*

20 *quæ digna tua persona sunt*] Forte fuit *sint.*

21 *et eum—consilium*] Hoc Valckenarius, V. C. ad fragm. Eurip. p. 194. spurium putat et notam literatoris. quod est speciosum, quia idem mox dicitur. Sed tamen oratio ita foret minus plena, nec transitus ad sequentia satis commodus.

22 *ea tute tibi subjice*] *ea* omissum in ed. Grut. quia abest a Mss. nonnullis, bene restituit Grævius. Contra prius *tute* insititium puto, et paulo post in *sap. tua te occurrere* deleverim *te* non belle repetitum: nisi Sulpicius voluit ludere in *tua te.*

dolore mœrent: da patriæ; ut, si qua in re opus sit, opera et consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit: noli committere, ut quisquam te pudet non tam filiam, quam reipublicæ tempora et aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiæ tuæ diffidere. Quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam, magnamque ex ea re te laudem apisci: fac aliquando intelligamus, [23] adversam quoque te æque ferre posse, neque id majus, quam debeat, tibi onus videri; ne ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, cum te tranquilliorem animo esse cognoro, de iis rebus, quæ hic geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certiorem faciam. Vale.

## ARGUMENTUM. 6

*Respondet consolanti Sulpicio, gratum sibi ejus officium fuisse, nec id exiguo doloris levamento: nemini vero, quam sibi, justiores dolendi causas fuisse: maximam tamen sibi levationem ex reditu et consuetudine Sulpicii fore.*

## M. T. C. S. D. SER. SULPICIO.

EGO vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu affuisses. Quantum enim præsens me adjuvare potueris et consolando, et prope æque dolendo, facile ex eo intelligo, quod, litteris lectis, aliquantum acquievi. Nam et ea scripsisti, quæ levare luctum possent, et in me consolando non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus omnibus officiis, quæ illi tempori tribui potuerunt, declaravit, et quanti ipse me faceret, et quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore: cujus officia, [24] jucundiora scilicet sæpe mihi fuerunt; num- b.
quam tamen gratiora. Me autem non oratio tua solum, et societas pæne ægritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. Turpe enim esse existimo, me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientia præditus, ferendum putas. Sed opprimor interdum, et vix resisto dolori, quod ea me solatia

23 *adv. quoque te æque f. p.*] Alterutrum, *quoque* aut *æque* delendum: nam inest tautologia. *æque* possis accipere,· æquo animo: sed id non patiuntur sequentia, quibus *ferre* simpliciter melius convenit. In ed. Med. non est *te*, quod hic non potest commode abesse. Sed ante *ex ea re te l. a.* delendum puto. edd. quædam pr. habent *ex ea re laudem te a.*

24 *jucundiora scil. sæpe mihi fuerint*] Grævius *scilicet* deleri vult, aberatque Ms. Amst. Non valde repugnem. possis tamen commode accipere ut Græcorum δὴ, *utique, profecto.* Sed pro *fuerint*, quod est a Victorio, restitui vetus *fuerunt*, quod latinitas postulat, cum sit etiam commune sequenti, *numquam tamen gratiora,* in quo necessario *fuerunt* intelligi debet. Sic est in Mss. nostris et edd. pr. omnibus.

deficiunt, quæ ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam et Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum, et magnis rebus gestis, amisit; et L. Paullus, qui duo septem diebus; et [25] vester Gallus, et M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex republica consequebantur. Mihi autem, amissis ornamentis iis, quæ ipse commemoras, quæque eram maximis laboribus adeptus: unum manebat illud solatium, quod ereptum est. Non amicorum negotiis, non reipublicæ procuratione impediebantur cogitationes meæ: nihil in foro agere libebat: adspicere curiam non poteram: existimabam, id quod erat, omnes me et industriæ meæ fructus et fortunæ perdidisse. Sed, cum cogitarem, hæc mihi tecum, [26] et cum quibusdam esse communia; et cum frangerem jam ipse me, cogeremque illa ferre toleranter: habebam quo confugerem, ubi conquiescerem, cujus in sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem. Nunc autem, hoc tam gravi vulnere, etiam illa, quæ consanuisse videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me a republica mœstum domus excipiebat, quæ levaret: sic nunc domo mœrens ad rempublicam con-
p. 52. fugere possum, ut in ejus bonis acquiescam. Itaque et
a. domo absum, et foro, quod nec eum dolorem, quem a republica capio, domus jam consolari potest, nec domesticum respublica. Quo magis te exspecto, teque videre quam primum cupio. Major mihi levatio afferri nulla potest, quam conjunctio consuetudinis sermonumque nostrorum: quamquam sperabam, tuum adventum (sic enim audiebam) appropinquare. Ego autem cum multis de causis te exopto quam primum videre: tum etiam, ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod est totum ad unius voluntatem accommodandum, et prudentis, et liberalis, et (ut perspexisse videor) nec a me alieni, et tibi amicissimi. Quod cum ita sit, magnæ est tamen deliberationis, quæ ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu et beneficio quiescendi. Vale.

7

## ARGUMENTUM.

*Laudato consilio et prudentia Marcelli, qui abesse a patria perpetuo volebat; suadet nihilo minus, ut revertatur, quia id facile impetrare a Cæsare possit: nec tutius alibi, nec melius vivat, quam in patria et apud suos.*

25 *vester Gallus*] Nempe is, qui e gente Sulpicia fuit: nam est et alius ex Aquilia. v. Clav. male Mss. quidam ut Gu. et edd. quædam veteres *noster*.

26 *et cum quibusdam*] Sic accipiendum, ut sæpe *aliquis* dicitur. nempe *aliis quibusdam*.

## M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

ETSI eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse judicem, ut meum consilium non anteponam tuo: tamen et amicitiæ nostræ vetustas, et tua summa erga me benivolentia, quæ mihi jam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quæ et saluti tuæ conducere arbitrarer, et non aliena esse ducerem a dignitate. Ego eum te esse, qui horum malorum initia multo ante videris, consulatum magnificentissime atque optime gesseris, præclare memini: sed idem etiam illa
vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi, neque co- b.
pias Cn. Pompeii, nec genus exercitus, probare, semperque summe diffidere. Qua in sententia me quoque fuisse, memoria tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis, et ego id semper egi, ne interessem. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causa, quæ erant in nobis superiora, sed lacertis et viribus, quibus pares non eramus. Victi sumus igitur, aut, si vinci dignitas non potest, fracti certe et abjecti. In quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe vincendi simul abjecisti certandi etiam cupiditatem: ostendistique, sapientem et bonum civem initia belli civilis invitum suscipere, extrema libenter non persequi. Qui non idem consilium, quod tu, secuti sunt, eos video in duo genera esse distractos. Aut enim renovare bellum conati sunt, hique se in Africam contulerunt: aut, quemadmodum nos, victori sese crediderunt. Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor, a plerisque, vel dicam ab omnibus, sapiens tuum consilium, a multis etiam magni ac fortis animi judicatum. Sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quendam modum: præsertim cum tibi nihil deesse arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas, præter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid sentiam, nihil attinet dicere: cum appareat, ipse quid fecerim. 27 Sed tamen, si jam ita constituisses, ut abesse perpetuo malles, quam ea, quæ
nolles, videre: tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, p. 53.
te fore in ejus ipsius, quem fugeres, potestate. Qui si fa- a.

27 *Sed tamen, si—tamen id c. d.*] Non puto Ciceronem sic scripsisse. Puto *tametsi*, post quod etiam II, 7. est *sed tamen.* fuit forte scriptum, ut alibi interdum est, *tamen etsi*, ut et infra ep. 15. Gu. 2. in hac *ῥήσει* habet *noles* et *debes*.

cile passurus esset, te, carentem patria et fortunis tuis, quiete et libere vivere: cogitandum tibi tamen esset, Romæne et domi tuæ, cujusmodi res esset, an Mitylenis aut Rhodi malles vivere. Sed cum ita late pateat ejus potestas, quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit: nonne mavis sine periculo domi tuæ esse, quam cum periculo alienæ? Equidem, etiamsi oppetenda mors esset, domi atque in patria mallem, quam in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt: quorum est magna, pro tuis maximis clarissimisque virtutibus, multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam potest accipere injuriam, quæ futura perpetua sit: propterea, quod neque is, qui tenet rempublicam, patietur, neque ipsa respublica: tamen impetum prædonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere confiderem. Hic te unius sollicitudines, unius etiam multæ et assiduæ lacrimæ C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos cura et dolore proximi sumus: precibus tardiores, quod [28] jus adeundi, cum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus. Gratia
b. tantum possumus, quantum victi: sed tamen consilio, studio, Marcello non desumus. A tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati sumus. Vale.

8 ## ARGUMENTUM.

*Laudata Marcelli prudentia, pollicetur officia sua, et, ut domum, quicunque status reipublicæ sit, revertatur, iterum admonet.*

## M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

NEQUE monere te audeo, præstanti prudentia virum; nec confirmare, maximi animi hominem, unumque fortissimum: consolari vero nullo modo. Nam si ea, quæ acciderunt, ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo, quam consolari dolorem tuum. sin te tanta mala reipublicæ frangunt: non ita abundo ingenio, ut te consoler, cum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum [29] præbeam præstemque, ut ad omnia, quæ tui velint, ita adsim præsto, ut me non solum omnia debere tua causa, sed ea quoque, etiam quæ non possim, putem. Illud tamen vel tu me monuisse, vel censuisse puta, vel propter benivolentiam tacere non potuisse: ut, quod ego

28 *jus adeundi—non habemus*] *adeundi* ad deprecandum pro aliis. hoc sc. non decebat eum, qui ipse deprecatione eguerat.

29 *præbeam præstemque*] Non valde placet *præstemque*, propter mox sequens *præsto*. mox *quoque etiam*, alterum delendum. denique pro vulg. *putent*, plures, etiam nostri, scr. et edd. pr. ut 1471. 1477. *putem:* quod restitui. nam Marcelli uxor, liberi &c. non poterant putare, Ciceronem ea debere præstare, quæ non posset. Ciceronis hoc est cogitare, se plura debere, quam possit.

facio, tu quoque animum inducas: si sit aliqua respublica, in ea te esse oportere, judicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. Si enim libertatem sequimur: qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum, quæ est domestica sede jucundior? Sed mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem vero et dignitates hominum, quantum ei res et ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura, quam statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse, fore cum tuis, si modo erunt tui: si minus, me certe in omnibus rebus satis nostræ conjunctioni amorique facturum. p.54.
Vale. a.

## ARGUMENTUM. 9

*Reditum in patriam Marcello suadet, refutatis singulis, quæ dissuadere videbantur, præsertim quod nec aliter futurum fuisset, si vicissent Pompeiani.*

## M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

ETSI perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere, et quid tibi faciendum arbitrarer: tamen, cum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cujus ego fidem erga te benivolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum: [30] ut in ea republica, quæcumque est, quam primum velis esse. Multa videbis fortasse, quæ nolis; non plura tamen, quam audis quotidie. Non est porro tuum, [31] uno sensu solum oculorum moveri: cum idem illud auribus percipias, quod etiam majus videri solet, minus laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias; aut faciendum, quod non probes. Primum tempori cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est habitum. deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse, quæ sentias, non licet: tacere plane licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is utitur consilio, ne suorum quidem, sed suo. Quod non multo secus fieret, si is rempublicam teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, cum omnium nostrûm conjunctum esse periculum suo cerneret, certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quam incertis rebus fuisset? et, qui nec, te consule, tuum sapientissimum consi-

30 *ut in ea rep. quæc. est*] *ea* sane durum est. nam nihil est, quo referatur. Videtur delendum.

31 *uno sensu solum oculorum*] *Solum* videtur non bene redundare. est tamen apud Ciceronem interdum, *unus solus* &c. Sed melius abfuerit.

lium [32] secutus esset, nec, fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente, vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem, nostras sententias desideraturum censes fuisse. Omnia sunt misera in bellis civilibus: quæ majores nostri ne semel quidem, nostra ætas sæpe jam sensit: sed miserius nihil, quam ipsa victoria: quæ etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit; ut, etiamsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur. multa enim victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito, facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, cum illa crudelis esset futura victoria? Igitur tunc quoque patria careres, ne, quæ nolles, videres? Non, inquies. [33] ego enim ipse tenerem opes et dignitatem meam. At erat tuæ virtutis, in minimis tuas res ponere: de republica vehementius laborare. Deinde, qui finis istius consilii est? nam adhuc et factum tuum probatur, et, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod et initium belli necessario secutus sis, et extrema sapienter persequi nolueris; fortuna, quod honesto otio tenueris et statum et famam dignitatis tuæ. Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria: nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius, nec eam multis claris viris orbatam, privare etiam adspectu tuo. Denique, si fuit magni animi, non isse supplicem victori; vide ne superbi sit, aspernari ejusdem liberalitatem: et, si sapientis est, carere patria, duri, ne desiderare: et, si re publica non possis frui, stultum est, nolle privata. Caput est illud, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior non sit. magna gladiorum est licentia: sed in externis locis minor
p. 55. etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua tantæ curæ
a. est, ut Marcello, fratri tuo aut par, aut certe proximus sim. Tuum est consulere temporibus, et incolumitati, et vitæ, et fortunis tuis. Vale.

10 ## ARGUMENTUM.

*Hortatur Marcellum, ut reditum maturet, jam a Cæsare impetratum; cum id ad rem ejus familiarem valde pertineat.*

## M. T. C. M. MARCELLO S. D.

ETSI nihil erat novi, quod ad te scriberem, magisque litteras tuas jam exspectare incipiebam, vel te potius ipsum: tamen, cum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias. venies enim, mihi crede, exspectatus, neque solum nobis,

32 *sec. esset, nec—voluerit*] Similitudo postulat *voluisset.* vobis porro auctoribus uti, cum suaderetis cedere potius Cæsari, quam bellum civile suscipere.

33 *ego enim ipse t. opes*] Si in *ipse* intelligitur mea vi, ope &c. bene. sin minus, non videtur esse a Cicerone; qui in tali sensu, qui hic videtur esse, dicit *ego quidem*, non *ego ipse.*

id est, tuis, sed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem, subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. Quodsi nullum haberes sensum, nisi oculorum, prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre. sed, cum leviora non multo essent, quæ audirentur, quam quæ viderentur; suspicarer autem, multum interesse rei familiaris tuæ, te quam primum venire, idque in omnes partes valeret; putavi, ea de re te esse admonendum. Sed, [34] quoniam, quid mihi placeret, ostendi: reliqua tu, pro tua prudentia considerabis. Me tamen velim, quod ad tempus te exspectemus, certiorem facias. Vale.

ARGUMENTUM. 11

*Marcellus significat, se plus Ciceronis, quam fratris, hortatu commotum in causa reditus fuisse: litteras enim, restitutionis nuntias, et gratulationem, et amicorum benivolentiam, maxime Ciceronis, sibi admodum placere, et gratam semper fore.*

M. MARCELLUS M. CICERONI, S. D.

PLURIMUM valuisse apud me tuam semper auctoritatem, cum in omni re, tum in hoc maxime negotio, potes existimare. Cum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret: non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est affectum litteris, ut uterer vestro potissimum con- b.
silio. Res quemadmodum sit acta, vestræ litteræ mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo: tamen hoc mihi multo jucundius est, et gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum ac necessariorum, qui vere meæ saluti faverent, te cupidissimum mei, singularemque mihi benivolentiam præstitisse cognovi. Reliqua sunt ejusmodi, quibus ego, quoniam hæc erant tempora, facile et æquo animo carebam: hoc vero ejusmodi esse statuo, ut sine talium virorum et amicorum benivolentia, neque in adversa, neque in secunda fortuna [35] quisquam vivere possit. Itaque in hoc ego mihi gratulor. Tu vero ut intelligas, homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi præstabo. Vale.

ARGUMENTUM. 12

*M. Marcelli cædem, perfecto narrationis exemplo ita nuntiat, ut antecedentia, media, consequentia ordinatim exponat.*

SER. SULPICIUS M. CICERONI, S. D.

ETSI scio, non jucundissimum nuntium me vobis allaturum: tamen, quoniam [36] casus et natura in nobis domina-

34 *quoniam, quod mihi placeret, ostendi*] Scribendum esse *quid*, clarum est. aut sequenda lectio ed. Med. *quoniam, mihi quod placet, ostendi.* quæ sane non displicet. aliæ edd. sicut scr. per compendium varie exprimunt.

35 *quisquam vivere possit*] Inverte *possit vivere*, ut clausula hexametri vitetur.

36 *c. et natura in nobis dominatur*]

tur, visum est faciendum, quoquo mòdo res se haberet, vòs certiores facere. A. d. x. Kal. Jun. cum ab Epidauro Piræeum navi advectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum, conveni, eumque diem ibi consumsi, ut cum eo essem. Postero die, [37] cum ab eo digressus essem eo consilio, ut [ab Athenis] in Bœotiam irem, reliquamque jurisdictionem absolverem: ille, uti aiebat, [38] supra Maleas in Italiam versus navigaturus erat. Postridie ejus diei, cum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris ejus, ad me venit, et
p. 56. a. mihi nuntiavit, M. Marcellum, collegam nostrum, post cœnæ tempus, a P. Magio Cilone, familiare ejus, pugione percussum esse, et duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite, secundum aurem: sperare tamen, eum vivere posse. Magium seipsum interfecisse: postea se a Marcello ad me missum esse, qui hæc nuntiaret, et rogaret, [39] uti medicos cogerem. Coëgi, et e vestigio eo sum profectus prima luce. Cum non longe a Piræeo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis: in quibus erat scriptum, paullo ante lucem Marcellum diem suum obiisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte est affectus: et cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus, [40] qui mortem afferret. Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi. inveni duos libertos, et pauculos servos. reliquos aiebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre: ibique pro ea copia, quæ Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus, locum sepulturæ intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti, in quo vellemus gymnasio, eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiæ locum delegimus, ibique eum

Sic edidit Gruterus, pro vulgato tum *bonis*, quod in repetitionem Gronovianam rursus irrepsit. Cum *bonis* in exemplo meo esset, suspicabar olim *hominibus*, e cujus compendio *bonis* natum esset: sed *nobis* verum est: etsi et scr. nostri *bonis* habent. Mox leg. *ut v. c. facerem.*

37 *cum ab eo digressus essem*] Nempe e Piræeo Athenas. *ab Athenis* est a glossa: quorsum enim additur? e sequentibus videtur repetitum, quamquam et ibi melius absit. Certe ibi deleri debet, si hic verum est. uncis inclusi.

38 *supra Maleas*] Recepi cum Grævio, ut voluit Victorius, qui est adeundus de hoc loco. Vulgatum *Maias* nihili est.

39 *uti medicos cogerem*] Recte *cogerem* restituit Grævius, deletum auctore P. Victorio. abest sane a Mss. pluribus, etiam nostro, qui in margine a m. s. habet. Sed repertum tamen est in Mss. quibusdam, a me in Gu. 2. habentque edd. veteres. nec potest abesse.

40 *qui ei mortem afferret*] Delevi *ei*, quod inepte additum est, hoc certe loco. si Cicero voluit addere *ei*, scripsit ante *inventus est*.

combussimus: posteaque curavimus, ut iidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quæ nostra officia fuerunt, pro collegio et propinquitate, et vivo et mortuo omnia ei præstitimus. b.
Vale. D. pr. Kal. Jun. Athenis.

### ARGUMENTUM. 13

*Exsulantem Nigidium consolatur, quantum potest qui in eadem causa fuit. Spem tamen futuri reditus ex certis signis facit: conditionis pristinæ facere non potest. Ideoque utramque fortunam ex æquo ferendam hortatur.*

## M. T. C. S. D. P. NIGIDIO FIGULO.

QUÆRENTI mihi jamdiu, quid ad te potissimum scriberem: non modo certa res nulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim [41] partem et consuetudinem earum epistolarum, quibus, secundis rebus, uti solebamus, tempus eripuerat: perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam et miserum, et his temporibus consentaneum genus litterarum: id quoque deficiebat me: in quo debebat esse aut promissio auxilii alicujus, aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat. ipse enim pari fortuna abjectus, aliorum opibus casus meos sustentabam, sæpiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quam gaudere, quod viverem. Quamquam enim nulla me ipsum privatim pepulit insignis injuria, nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Cæsar detulerit: tamen nihilominus eis conficior curis, ut ipsum, quod maneam in vita, peccare me existimem. careo enim cum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga, tum omnibus amicis, quorum benivolentiam nobis conciliarat per me quondam, te socio, defensa respublica, versorque in eorum naufragiis et bonorum direptionibus; nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adjutoribus illud incen- p. 57.
dium exstinximus: et, in qua urbe modo gratia, auctoritate, a.
gloria floruimus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus. Obtinemus ipsius Cæsaris summam erga nos humanitatem. sed ea plus non potest, quam vis et mutatio omnium rerum atque temporum. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me, et voluntas, et consuetudo assuefecerat; cum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi qui-

41 *partem*] v. Clav. in *pars*, extr.

dem: et, qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo et sanctissimo, et maxima quondam gratia, [42] mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus. Reliquum est, [43] ut consoler, et afferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui, vel alterius consolandi, in te summa est, si umquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quæ ab exquisita quadam ratione et doctrina proficiscitur, non attingam: tibi totam relinquam. Quid sit forti et sapienti homine dignum: quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis. Ego, quod intelligere, et sentire, quia sum Romæ, et quia curo attendoque, possum, id tibi affirmo: te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum; in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. Videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui plurimum potest, pro-
b. pensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere. Quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quo facilius, quibus est iratior, respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum. Familiares vero ejus, et ii quidem, qui illi jucundissimi sunt, mirabiliter de te et loquuntur, et sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas, vel potius consensus omnium. etiam illa, quæ minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, respublica, quascumque vires habebit, ab iis ipsis, quibus tenetur, de te propediem (mihi crede) impetrabit. Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram. Nam et complectar ejus familiarissimos, qui me admodum diligunt, multumque mecum sunt: et in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo: et certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam, quam scribere audeo: cetera, quæ tibi a multis promta esse certo scio, a me sunt paratissima. nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse, quam tuum. Hac de re, et de hoc genere toto, hoc scribo parcius, quod te, id quod ipse confido, sperare malo, esse usurum tuis. Extremum illud est, ut te orem et obsecrem, animo ut maximo sis: nec ea solum memineris, quæ ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, [44] quæ ipse ingenio studioque peperisti. Quæ si colliges; et sperabis

42 *et mihi certe*] *et* delendum est. abest Ms. nostro. item infra *et certe omnes vias persequar*, delendum puto.

43 *ut consoler*] Durius omissum *te:* si tamen a Cicerone. Ms. Gu. 2. addit *ego*.

44 *quæ ipse—peperisti*] v. Clav. in *parere*.

omnia optime, et, quæ accident, qualiacumque erunt, sapienter feres. Sed hæc tu melius, vel optime omnium. Ego, quæ pertinere ad te intelligam, studiosissime omnia diligentissimeque curabo; tuorumque tristissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conservabo. Vale. p. 58. a.

ARGUMENTUM. 14

*Plancius bis Ciceroni, et de recuperata per Cæsarem dignitate, et de nuptiis cum virgine, dimissa Terentia initis, gratulatus fuerat. Utrisque litteris una epistola respondet Cicero: prioribus, non esse pristinam dignitatem, quam receperat: alteris, quæ causa fuerit novi consilii ineundi. Tandem solatur Plancium exsulantem, eique nihil, præter communem calamitatem, timendum esse confirmat, cui sua denique officia pollicetur.*

## M. T. C. S. D. CN. PLANCIO.

BINAS a te accepi litteras, Corcyræ datas: quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses, me meam pristinam dignitatem obtinere; alteris dicebas te velle, quæ egissem, bene et feliciter evenire. Ego autem, si dignitas est bene de republica sentire, et bonis viris probare quod sentias; obtineo dignitatem meam. sin autem [45] in eo dignitas est, si, quod sentias, aut re efficere possis, aut denique libera oratione defendere: ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis; agiturque præclare, si nosmetipsos regere possumus, ut ea, quæ partim jam adsunt, partim impendent, moderate feramus: quod est difficile in ejusmodi bello, cujus exitus ex altera parte cædem ostentat, ex altera servitutem. Quo in periculo nonnihil me consolatur, cum recordor, hæc me tum vidisse, cum secundas etiam res nostras, non modo adversas pertimescebam, [46] videbamque, quanto periculo de jure publico disceptaretur armis. quibus, si vicissent ii, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram; tamen intelligebam, et iratorum hominum, et cupidorum, et insolentium, quam crudelis esset futura victoria: sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium, partim amplissimorum, partim etiam optimorum; qui me hæc prædicentem, atque optime consulentem saluti suæ, malebant nimium timidum, quam satis prudentem existimari. Quod autem mihi de eo, quod egerim, gratularis; te ita velle certo scio: sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam

45 *in eo dignitas est, si quod sentias &c.*] Hæc sic constituta sunt bene a Grævio. Vulgo *d. e. quod sentias, aut re efficere, si possis.* nec ipsum malum, sed illud tamen melius. Edd. veterrimæ fere: *quod sentias efficere posse,* ut et Ms. noster. At Gu. 2. plane sic, ut edidimus.

46 *videbamque*] Sic Mss. et edd. omnes. In Gruteriana casu *que* videtur excidisse.

rempublicam offendissem. Quibus ènim, pro meis immortalibus beneficiis, carissima mea salus et meæ fortunæ esse debebant: cum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de nostris rebus satis, etiam nimium multa. De tuis velim, ut eo sis animo, quo debes esse, id est, ut ne quid tibi præcipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis: quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore. Nam alteros tibi jam placatos esse intelligo: alteros numquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim judices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam: quamquam videam, qui sim hoc tempore, et quid possim; opera tamen et consilio, studio quidem certe, rei, famæ, saluti tuæ præsto futurum. Tu velim et quid agas, et quid acturum te putes, facias me quam diligentissime certiorem. Vale.

15

## ARGUMENTUM.

*Hortatur, ut communem fortunam fortiter ferat, nec propriam sibi postulet: eoque in se animo sit, quo fuerat semper.*

## M. T. C. S. D. CN. PLANCIO.

ACCEPI perbreves tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui: cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit. nam quam fortiter ferres communes miserias, non intellexi: quam me amares, facile perspexi: [47] sed hoc sciebam. illud si scissem, ad id meas litteras accommodavissem. [48] Sed tamen etsi antea scripsi, quæ existimavi scribi oportere: tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse: in magno omnes, sed tamen in communi sumus. Quare non debes aut propriam fortunam, et præcipuam postulare, aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus. Quod de te sperare, de me præstare possum. Vale.

p. 59. a.

47 *sed hoc scieram*] Sic fere Mss. etiam noster, edd. Rom. 1469. 1471. Med. &c. id cum mutatum esset inde a P. Manutio 1540. in *sciebam*, restituit Gebhardus. mihi tamen non placet, non modo per se, sed etiam propter contextum, qui *sciebam* postulat. Puto *scieram* ortum esse a librario, qui tempus accommodandum putaret sequenti *scissem*.

48 *Sed tamen etsi*] Antique pro uno verbo *tametsi*: v. Clav.

# M. TULLII CICERONIS
# EPISTOLARUM
## LIBER V.

AD

## Q. METELLUM ET CETEROS.

### ARGUMENTUM. 1

*Queritur Metellus Celer, qui, prætor superiore anno, Cicerone consule, ex prætura Galliam pro consule regebat, Metellum Nepotem, fratrem suum, a Cicerone in senatu oppugnatum esse.*

Q. MELELLUS, Q. F. CELER, [1] PROCOS. S. D. M. T. CICERONI.

SI vales, bene est. Existimaram pro mutuo inter nos animo, et pro reconciliata gratia, nec absentem ludibrio læsum iri, nec Metellum fratrem, ob dictum, capite ac fortunis per te oppugnatum iri. quem si parum pudor ipsius defendebat: debebat vel familiæ nostræ dignitas, vel meum studium erga vos remque publicam, satis sublevare. Nunc video illum circumventum; me desertum, a quibus minime conveniebat. Itaque in luctu et squalore sum, qui provinciæ, qui exercitui præsum, qui bellum gero. Quæ quoniam nec ratione, [2] nec majorum nostrorum clementia, administrastis, non erit mirandum, si vos pœnitebit. Te tam mobili in me meosque esse animo non sperabam. Me interea nec domesticus dolor, nec cujusquam injuria a republica abducet. Vale.

### ARGUMENTUM. 2

*Respondet superiori epistolæ, querelæ Metelli, commemorando sua in eum officia, quibus ille non mutuo respondisset: nec fratrem ejus se oppugnasse, sed oppugnanti restitisse. Quem quod Celer tueatur, laudat ejus pietatem: suæ autem amicitiæ constantiam pollicetur.*

M. T. M. F. C. Q. METELLO Q. F. CELERI, PROCOS. S. D. b.

SI tu, exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me, te existimasse, pro mutuo inter nos animo, et pro reconciliata

1 *PROCOS.*] Proprie Propræt. erat, quippe e Prætura missus in provinciam. Nempe provincia ejus erat Consularis, Gallia, a Cicerone deposita.

2 *nec majorum nostrorum cl.*] Inepte Gebhardus e libris aliquot *nostrum*. nusquam sic Cicero. Sordes istæ sunt librorum. Pro *more maj.* eleganter *m. n. clementia*, pars disciplinæ Rom. pulcerrima, in offensionibus amicorum lenem esse, tardum ad vindictam &c.

gratia, numquam te a me ludibrio læsum iri. Quod cujusmodi sit, satis intelligere non possum: sed tamen suspicor, ad te esse allatum, me, in senatu, cum disputarem, permultos esse, qui rempublicam a me conservatam dolerent, dixisse: a te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrasse, ut ea, quæ statuisses tibi in senatu de mea laude esse dicenda, reticeres. Quod cum dicerem, illud adjunxi: mihi tecum ita dispertitum officium fuisse in reipublicæ salute retinenda, ut ego urbem a domesticis insidiis et ab intestino scelere, tu Italiam et ab armatis hostibus et ab occulta conjuratione defenderes: atque hanc nostram tanti et tam præclari muneris societatem a tuis propinquis labefactatam; qui, cum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, ne qua mihi pars abs te voluntatis mutuæ tribueretur. Hoc in sermone, cum a me exponeretur, quæ mea exspectatio fuisset orationis tuæ, [3] quantoque in errore versatus essem: visa est oratio non injucunda; et mediocris quidam est risus consecutus, non in te, sed magis in errorem meum, et quod me abs te cupisse laudari, aperte atque ingenue confitebar. Jam hoc non potest in te non honorifice esse dictum, me in clarissimis meis atque amplissimis rebus tamen aliquod testimoni-
p. 60. um tuæ vocis habere voluisse. Quod autem ita scribis, *pro*
a. *mutuo inter nos animo:* quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio. equidem hoc arbitror, cum par voluntas accipitur et redditur. Ego, si hoc dicam, me tua causa prætermisisse provinciam: tibi ipse [4] levior videar esse. meæ enim rationes ita tulerunt: atque ejus mei consilii majorem in dies singulos fructum voluptatemque capio. Illud dico, me, ut primum in concione provinciam deposuerim, statim, quemadmodum eam tibi traderem, cogitare cœpisse. Nihil dico de sortitione vestra: tantum te suspicari volo, nihil in ea re per collegam meum, me insciente, esse factum. Recordare cetera: quam cito senatum illo die, facta sortitione, coëgerim: quam multa de te verba fecerim, cum tu ipse mihi dixisti, orationem meam non solum in te honorificam, sed etiam in collegas tuos contumeliosam fuisse. Jam illud senatus consultum, quod eo die factum est, ea præscriptione est, ut, dum id exstabit, officium meum in te obscurum esse non possit. Postea vero, quam profectus es, velim recordere, quæ ego de te in senatu egerim; quæ in concionibus dixerim; quas ad te litteras miserim. Quæ cum omnia col-

3 *quantoque in errore—in errorem*] Sic cum Vict. Grævio edidi, quod et boni, etsi pauci libri habent: quamquam et sine libris sic corrigendum erat *mærore:* quod e scriptura parum accurata ortum est, ut bene Grævius docet.

4 *levior v. e.*] Jactantior; cui generi levitas inprimis tribuitur. v. Clav. in *levitas.*

legeris, [5] tu ipse velim judices, satisne videatur his omnibus rebus tuus adventus, cum proxime Romam venisti, mutue respondisse. Quod scribis de reconciliata nostra gratia; non intelligo, cur reconciliatam esse dicas, quæ numquam [6] imminuta est. Quod scribis, non oportuisse Metellum fratrem tuum ob dictum a me oppugnari: primum, hoc velim existimes, animum mihi istum tuum vehementer probari, et fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem: deinde, si qua ego in re fratri tuo, reipublicæ causa, restiterim, ut mihi ignoscas. tam enim sum amicus reipublicæ, quam qui b.
maxime. Si vero meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim: satis habeas, nihil me etiam tecum de tui fratris injuria conqueri. Quem ego cum comperissem, omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem [7] parare atque meditari: egi cum [8] Claudia, uxore tua, et cum vestra sorore Mucia, cujus erga me studium, pro Cn. Pompeii necessitudine, multis in rebus perspexeram, ut eum ab illa injuria deterrerent. Atque ille, quod [9] te audisse certo scio, pridie Kal. Januar. qua injuria nemo umquam [10] in aliquo magistratu improbissimus civis affectus est, ea me consulem affecit, cum rempublicam conservassem, atque abeuntem magistratu concionis habendæ potestate privavit: cujus injuria mihi tamen honori summo fuit. Nam cum ille mihi nihil, nisi ut jurarem, permitteret: magna voce juravi [11] verissimum pulcherrimumque jusjurandum; quod populus idem magna voce me vere jurasse juravit. Hac accepta tam insigni injuria, tamen illo ipso die misi ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente desisteret. quibus ille respondit, sibi non esse integrum. etenim paullo ante in concione dixerat, [12] ei, qui in alios animadvertisset indicta causa, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. Hominem gravem et civem egregium! qui, qua pœna senatus, consensu bonorum omnium, eos affecerat, qui urbem incendere, et magistratus ac

5 *tu ipse v. j.*] Languet *tu*, et vidit Lamb. qui corrigit *tum.* non male.

6 *imminuta est*] Sic Mss. plerique et edd. pr. Noster *minuta est*, ut Pal. 4. quod revocavit Lambinus, cum ederetur ante *immutata* inde a P. Manutio 1540. Sed tamen hoc verbum non bene convenit verbo *reconciliari*, magisque placet *immutata.*

7 *parare atque meditari*] Durius dicitur h. l. *meditari*, sed sunt tamen et alia hujus constructionis exempla. v. Clav.

8 *Claudia*] Sorore P. Clodii. mox *pro Cn. P. necessitudine* sc. mea, Ciceronis, cum Pompeio, cujus uxor Mucia.

9 *te audisse credo*] Hæc est lectio vetus, quæ et in Ms. nostro est. In quibusdam libris est *certo*, unde correctum *certo scio*, quod et in Ms. Grævii fuit. Id quia rei aptius est, cum Grævio recepi.

10 *in aliquo mag.*] Sic et Ms. noster. valde in verbo *aliquo* variant librarii et critici: nempe non animadvertebant, *aliquo* esse *alio quo.*

11 *v. p. jusjurandum*] Nempe *remp. a se servatam* pro usitato *remp. recte gestam.*

12 *ei—dicendi ipsi* &c.] Durum hoc est. Vereor ne *ei* spurium sit.

senatum trucidare, bellum maximum conflare voluissent,
eadem dignum judicaret eum, qui curiam cæde, urbem in-
cendiis, Italiam bello liberasset. Itaque ego Metello, [13] fra-
p. 61. tri tuo, præsenti restiti. Nam in senatu Kal. Jan. sic cum
a. eo de republica disputavi, ut sentiret, sibi cum viro forti
et constanti esse pugnandum. A. d. tertium non. Januar.
cum agere cœpisset, tertio quoque verbo orationis suæ me
appellabat, mihi minabatur: neque illi quidquam delibera-
tius fuit, quam me, quacumque ratione posset, non judicio,
neque disceptatione, sed vi atque impressione evertere. Hu
jus ego temeritati si virtute atque animo non restitissem:
quis esset, qui me in consulatu non casu potius existimaret,
quam consilio fortem fuisse? Hæc si tu Metellum cogitare
de me nescisti, debes existimare, te maximis de rebus a
fratre esse celatum: sin autem aliquid impertivit tibi sui
consilii; lenis a te et facilis existimari debeo, qui nihil te-
cum de his ipsis rebus expostulem. Et, si intelligis, non
me dicto Metelli, ut scribis, sed consilio ejus, animoque in
me inimicissimo esse commotum: cognosce nunc humani-
tatem meam; si humanitas appellanda est in acerbissima
injuria remissio animi ac dissolutio. Nulla est a me um-
quam sententia dicta in fratrem tuum: quotiescumque ali-
quid est actum, sedens iis assensi, qui mihi lenissime sen-
tire visi sunt. Addam et illud etiam, quod jam ego curare
non debui, sed tamen fieri non moleste tuli, atque etiam, ut
ita fieret, pro mea parte adjuvi, ut [14] senatus consulto meus
inimicus, quia tuus frater erat, sublevaretur. Quare non
ego oppugnavi fratrem tuum, sed fratri tuo repugnavi: nec
in te, ut scribis, animo fui mobili, sed ita stabili, ut in mea
erga te voluntate, etiam desertus ab officiis tuis, permane-
b. rem. Atque hoc ipso tempore tibi, pæne minitanti nobis
per litteras, hoc rescribo atque respondeo: Ego dolori tuo
non solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo. meus
enim me sensus, quanta vis fraterni sit amoris, admonet.
A te peto, ut tu quoque æquum te judicem dolori meo præ-
beas: si acerbe, si crudeliter, si sine causa sum a tuis op-
pugnatus, ut statuas, mihi non modo non cedendum, sed
etiam tuo atque exercitus tui auxilio, in ejusmodi causa,
utendum fuisse. Ego te mihi semper amicum esse volui:
me ut tibi amicissimum esse intelligeres, laboravi. maneo in
voluntate, et, quoad voles tu, permanebo; citiusque amore
tui fratrem tuum odisse desinam, quam illius odio quidquam
de nostra benivolentia detraham. Vale.

13 *fratri tuo pr. restiti*] Nempe oratione post edita, quam Metellinam appellat ep. ad Att. I, 13.

14 *senatus cons.*] Alii *senati cons.* quæ sunt sordes librariorum antiquariorum: quas et supra ejecimus.

ARGUMENTUM. 3

*De contumeliis cujusdam necessarii, qui P. Clodius videtur esse, queritur, in cujus loco Ciceronem, officiis perspectum, sibi optat esse, a quo petit, ut benivolentiam conservet.*

Q. METELLUS NEP. S. D. M. T. C.

HOMINIS importunissimi contumeliæ, quibus crebris concionibus me onerat, tuis erga me officiis leniuntur, et, ut sunt leves ab ejusmodi homine, a me despiciuntur; libenterque, commutata persona, te mihi fratris loco esse duco. De illo ne meminisse quidem volo: tametsi [15] bis eum invitum servavi. De meis rebus, ne vobis [16] multitudine litterarum molestior essem, ad Lollium perscripsi; de rationibus provinciæ quid vellem fieri, ut is vos doceret et commonefaceret. Si poteris, velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves. Vale.

ARGUMENTUM. 4

*Exsul opem implorat consulis, et memoriam beneficii pollicetur.*

M. C. S. D. Q. METELLO NEPOTI COS. p. 62.

LITTERÆ Quinti fratris, et T. Pomponii, necessarii a. mei, tantum spei dederant, ut in te non minus auxilii, quam in tuo collega mihi constitutum fuerit. Itaque litteras ad te statim misi: per quas, [17] ut fortuna postulabat, et gratias tibi egi, et de reliquo tempore auxilium petii. Postea mihi non tam meorum litteræ, quam sermones eorum, qui hac iter faciebant, animum tuum immutatum significabant. quæ res fecit, ut tibi litteris obstrepere non auderem. Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit; qua inductus, ad te scribere sum conatus, et abs te, quantum tua fert voluntas, peto quæsoque, ut tuos mecum serves potius, quam propter arrogantem crudelitatem tuorum me oppugnes. [18] Tu tuas inimicitias ut reipublicæ donares, te vicisti: alienas ut contra rempublicam confirmes, adduceris? [19] Quodsi mihi tua clementia opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tua potestate, tibi confirmo: sin mihi neque magistra-

15 *bis eum invitum s.*] Accusatum bis de vi a Milone Clodium.

16 *multitudine lit.*] Abest a Ms. nostro. pro *Lollium* idem Ms. et Gu. et edd. pr. *Lælium*. Intelligendus videtur M. Lollius Clodianus, cujus sæpe in or. pro Domo mentio. *perscripsi*, est diligenter scripsi omnia, ni quis malit *scripsi*, ut in libro Ms. repertum est. Pro *commonefaceret* Ms. noster *confirmaret*.

17 *ut fortuna postulabat*] De exilio loquitur: referturque hoc maxime ad auxilium, quod petendum esset. Hærere tamen in eo soleo, quia non satis aptum priori, *gratias t. egi*.

18 *Tu tuas inimicitias* &c.] Nempe eum Lentulum de Cicerone ab exilio revocando referentem non impediret, et id se reip. causa non facere diceret. *Donare* pro usitatiori *condonare*, cujus et alia exempla sunt. v. Græv. ad h. l.

19 *Quodsi mihi t. clementia op. t.*] i. e. si mihi opem tuleris, nec inimicitiarum memor et ulciscendi cupidus eris.

tum, neque senatum, neque populum auxiliari, propter eam vim, quæ me cum republica vicit, licuerit: vide, ne, cum velis revocare tempus [20] omnium reservandorum, cum, qui servetur, non erit, non possis. Vale.

5 ARGUMENTUM.

*Desiderat C. Antonii, sui nuper in consulatu collegæ, tum proconsulis Macedoniæ, officia mutua: deinde Pomponii Attici, qui has adferebat, in provincia negotium commendat.*

## M. C. S. D. C. ANTONIO, M. F. IMPERATORI.

ETSI statueram nullas ad te litteras mittere, nisi commendatitias; non quo eas intelligerem satis apud te valere, sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra conjunctione im-
b. minutum esse ostenderem: tamen, cum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum et officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi; præsertim cum aliter ipsi Pomponio satisfacere non possem. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat. omnia enim a me in te profecta sunt, quæ ad tuum commodum, quæ ad honorem, quæ ad dignitatem pertinerent. Pro iis rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis: contra etiam esse aliquid abs te profectum, ex multis audivi. nam comperisse me, non audeo dicere, ne forte id ipsum verbum ponam, quod abs te aiunt falso in me solere conferri. Sed ea, quæ ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minus molesta fuerunt, quam ex meis litteris, cognoscere. [21] Meus in te animus, quam singulari officio fuerit, et senatus, et populus Romanus testis est: tu quam gratus erga me fueris, ipse existimare potes: quantum mihi debeas, ceteri existimant. Ego quæ tua causa antea feci, [22] voluntate sum adductus, posteaque constantia. Sed reliqua, mihi crede, multo majus meum studium, majoremque gravitatem et laborem desiderant. Quæ ego si non profundere ac perdere videbor; omnibus meis viribus sustinebo. sin autem ingrata esse sentiam; non committam, ut tibi ipse insanire videar. Ea, quæ sint, et cujusmodi, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quamquam ipsius causa confido te facturum esse omnia; tamen abs te hoc petam,
p. 63. a. ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pom-

20 *omnium reservandorum*] Vereor ne syllaba *re* temere e verbo *revocare* repetita sit, cujus generis exempla multa in libris sunt reperta. Sic infr. ep. 10. Ms. noster habet *rejecit* pro *ejecit*, e seq. *refrigeravit.*

21 *Meus i. t. a. quam singulari officio f.*] Insolens et notanda forma dicendi, *animus fuit s. o.*

22 *voluntate sum add.*] intell. *ut facerem*. Forte fuit *vol. feci adductus.* Ms. noster habet: *in voluntate sum adductus potius quam instantia.* Sed in *potius* et *in* m. s. est.

ponii negotio ostendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes. Vale.

ARGUMENTUM. 6

*Narrat, quam adhibuerat diligentiam, ne P. Sextio pro Quæstore C. Antonii in Macedonia succederetur. Addit de sua emtione, non sine joco; et de Sextii ædificatione.*

M. C. S. D. P. SEXTIO, L. F. PROQUÆSTORI.

CUM ad me Decius, librarius, venisset, egissetque mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur: quamquam illum hominem frugi et tibi amicum existimabam, tamen, quod memoria tenebam, cujusmodi ad me litteras antea misisses, non satis credidi [23] homini [prudenti], tam valde esse mutatam voluntatem tuam. Sed posteaquam et [24] Cornelia tua Terentiam convenit, et ego cum Q. Cornelio locutus sum: adhibui diligentiam, quotiescumque senatus fuit, ut adessem, plurimumque in eo negotii habui, ut Q. Fufium, tribunum plebis, et ceteros, [25] ad quos tu scripseras, cogerem potius mihi credere, quam tuis litteris. Omnino res tota in mensem Januarium rejecta erat, sed facile obtinebatur. Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras, velle te bene evenire, quod de Crasso domum emissem: emi eam ipsam domum quinquies tricies, aliquanto post tuam gratulationem. Itaque nunc me scito tantum habere æris alieni, ut cupiam conjurare, si quisquam recipiat: sed partim odio inducti, me excludunt, et aperte vindicem conjurationis oderunt, partim non credunt, et a me insidias metuunt, nec putant ei numos deesse posse, b.
qui ex obsidione fœneratores exemerit. Omnino semissibus magna copia est. ego autem meis rebus gestis hoc sum assecutus, ut bonum nomen existimer. Domum tuam atque ædificationem omnem perspexi, et vehementer probavi. Antonium, etsi ejus in me officia omnes desiderant: tamen in senatu gravissime ac diligentissime defendi, senatumque vehementer oratione mea atque auctoritate commovi. Tu ad me velim litteras crebrius mittas. Vale.

ARGUMENTUM. 7

*Pompeio de victoria Mithridatica gratulatur: contra sibi illum de conjuratione disjecta nihil gratulari, exprobrat: amicum tamen ei fore pollicetur.*

23 *homini prudenti*] Grævius edidit *pudenti*. saltem voluit edere, etsi nulla ratione reddita. *prudenti* habent Ms. noster, Gu. 1. 2. et edd. vett. Puto utrumque esse ab interpolatore. nam elogium hominis jam ante est: interpolator ex aliis epistolis sumsit, ubi in simili sententia talia adduntur.

24 *Cornelia tua*] Uxor Sextii, *Q. Cornelii*, qui sequitur, soror, e Scipionibus.

25 *ad quos tu scripseras*] sc. e priori sententia.

## M. T. M. F. CICERO, S. D. CN. POMPEIO CN. F. MAGNO, IMPERATORI.

S. T. E. Q. V. B. E. E. V. Ex litteris tuis, quas publice misisti, cepi una cum omnibus incredibilem voluptatem. tantam enim spem otii ostendisti, quantam ego semper omnibus, te uno fretus, pollicebar. Sed hoc scito, tuos veteres hostes, novos amicos, [26] vehementer litteris perculsos, atque ex magna spe deturbatos, jacere. Ad me autem litteras, quas misisti, quamquam exiguam significationem tuæ erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito jucundas fuisse. nulla enim re tam lætari soleo, quam meorum officiorum conscientia: quibus si quando non mutue respondetur, apud me plus officii residere facillime patior. Illud non dubito, quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adjunxerint, respublica nos inter nos conciliatura, conjuncturaque sit. Ac, ne ignores, quid ego in tuis litteris desiderarim: scribam aperte, sicut et mea natura, et nostra amicitia postulat. Res eas gessi, quarum aliquam in tuis litteris et nostræ necessitudinis, et reipublicæ causa, gratulationem exspectavi: p. 64. a. quam ego abs te prætermissam esse arbitror, quod vererere, ne cujus animum offenderes. sed scito, ea, quæ nos pro salute patriæ gessimus, orbis terræ judicio ac testimonio comprobari. Quæ, cum veneris, tanto consilio, tantaque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi multo majori, quam Africanus fuit, tamen non multo minorem, quam Lælium, facile et in republica, et in amicitia, adjunctum esse patiare. Vale.

8 ARGUMENTUM.

*Crasso, in Syriam profecto, scribit, quanta eum contentione defenderit, et excusata, quæ intercesserat, simultate, amicitiam a primo in forum ingressu repetit, cujus constantiam pollicetur adeo, ut, interjectis nonnullis de filiis Crassis, has litteras fœderis vim habituras esse sanciat.*

## M. T. C. M. LICINIO P. F. CRASSO S. D.

QUANTUM meum studium exstiterit [27] dignitatis tuæ, vel tuendæ, vel etiam augendæ, non dubito, quin ad te omnes tui scripserint. Non enim fuit, aut mediocre, aut obscurum, aut ejusmodi, quod silentio posset præteriri. Nam et cum consulibus, et cum multis consularibus tanta contentione decertavi, quanta numquam antea ulla in causa, suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis: veterique nostræ necessitudini jamdiu debitum,

26 *vehementer literis perculsos*] Post *literis* addendum *his* vel *tuis*. Sed illud malo. Ms. Gu. solita confusione *percussos*.

27 *dignitatis tuæ vel t.*] Contra Ateium Capitonem et ceteros trib. pl. v. Clav. in *Ateius*.

sed multa varietate temporum interruptum officium cumu-
late reddidi. Neque mehercule umquam mihi tui aut colen-
di aut ornandi voluntas defuit: sed quædam pestes homi-
num, laude aliena dolentium, et te nonnumquam a me alie-
narunt, et me aliquando immutarunt tibi. Sed exstitit tem-
pus, optatum mihi magis quam speratum, ut, florentissimis
tuis rebus, mea perspici posset et memoria nostræ volun-
tatis, et amicitiæ fides. Sum enim consecutus, non modo
ut domus tua tota, sed ut cuncta civitas me tibi amicissi-
mum esse cognosceret. Itaque et præstantissima omnium
feminarum, uxor tua, et eximia pietate, virtute, gratia, tui b.
Crassi, meis consiliis, monitis, studiis, actionibusque [28] ni-
tuntur: et senatus populusque Romanus intelligit, tibi ab-
senti nihil esse tam promtum, aut tam paratum, quam in
omnibus rebus, quæ ad te pertineant, operam, curam, dili-
gentiam, auctoritatem meam. Quæ sint acta, quæque
agantur, domesticorum tibi litteris declarari puto. De me
sic existimes, ac tibi persuadeas vehementer velim, non me
repentina aliqua voluntate, aut fortuito, [29] ad tuam ampli-
tudinem meis officiis amplectendam incidisse: sed, ut pri-
mum forum attigerim, spectasse semper, ut tibi possem
quam maxime esse conjunctus. Quo quidem ex tempore,
memoria teneo, neque meam tibi observantiam, neque mihi
tuam summam benivolentiam ac liberalitatem defuisse.
[30] Si quæ interciderunt, non tam re, quam suspicione vio-
lata: ea cum fuerint et falsa et inania, sint evulsa ex omni
memoria vitaque nostra. Is enim tu vir es, et eum me esse
cupio, ut, quoniam in eadem reipublicæ tempora incidimus,
conjunctionem amicitiamque nostram utrique nostrúm laudi
sperem fore. Quamobrem tu, quantum tuo judicio tribu-
endum esse nobis putes, statues ipse; et, ut spero, statues
ex nostra dignitate: ego vero tibi profiteor atque polliceor
eximium et singulare meum studium in omni genere officii,
quod ad honestatem et gloriam tuam spectet. in quo, et-
iamsi multi mecum contendent, tamen, cum reliquis omni-
bus, tum Crassis tuis judicibus, omnes facile superabo:
quos quidem ego ambo unice diligo; sed in Marco benivo- p. 65.
lentia impari. hoc magis sum Publio deditus, quod me, a.
quamquam a pueritia sua semper, tamen hoc tempore ma-
xime, sicut alterum parentem, et observat, et diligit. Has
litteras velim existimes fœderis habituras esse vim, non

28 *nituntur*] Infra est *utuntur*: quæ verba et sæpe in libris permutantur.

29 *ad tuam a. amplectendam incidisse*] Paullo durius pro *in studium amplitudinis tuæ—amplectendæ*.

30 *Si quæ interciderunt*] Mss. et edd. vett. *Si qua*. Pro *interciderunt*, quod est, inter hæc acciderunt, putavi legendum *inciderunt*: et sic reperi in edd. pr. Rom. Ven. 1469. 1471. item in Gu. 2. alter habet *acciderunt*. Prima Mediol. habet *interciderunt*.

epistolæ, meque ea, quæ tibi promitto ac recipio, sanctissime esse observaturum, [31] diligentissimeque facturum. Quæ a me suscepta defensio est, te absente, dignitatis tuæ: in ea jam ego, non solum amicitiæ nostræ, sed etiam constantiæ meæ causa, permanebo. Quamobrem satis esse hoc tempore arbitratus sum, hoc ad te scribere; me, si quid ipse intelligerem, aut ad voluntatem, aut ad commodum, aut ad amplitudinem tuam pertinere, mea sponte id esse facturum: sin autem quippiam aut a te essem admonitus, aut a tuis, effecturum, ut intelligeres, nihil neque te scripsisse, neque quemquam tuorum frustra ad me detulisse. Quamobrem velim ita et ipse ad me scribas de omnibus minimis, maximis, mediocribusque rebus, ut ad hominem amicissimum; et tuis præcipias, ut opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus publicis, privatis, forensibus, domesticis, tuis, amicorum, hospitum, clientium tuorum negotiis; ut, quoad ejus fieri possit, præsentiæ tuæ desiderium meo labore minuatur. Vale.

9 ARGUMENTUM.

*P. Vatinius, ex consulatu Illyrici rector a Cæsare dictatore constitutus Ciceroni dignitatem suam contra malevolos defendendam commendat. Scripta Cæsare* IV *consule sine collega.*

## VATINIUS IMP. CICERONI SUO, S. D.

S. V. B. E. E. V. Si tuam consuetudinem in patrociniis tuendis servas, P. Vatinius cliens advenit, qui pro se causam dicier vult. Non, puto, repudiabis in honore, quem in
b. periculo recepisti. Ego autem, quem potius adoptem, aut invocem, quam illum, quo defendente, vincere didici? An verear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is, pro honore meo, pusillorum ac malivolorum obtrectationes et invidias non prosternat atque obterat? Quare, si me, sicut soles, amas, suscipe me totum: atque hoc, quidquid est oneris ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. Scis, meam fortunam, nescio quomodo, facile obtrectatores invenire, non meo quidem, mehercules, merito: sed quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit? Si quis forte fuerit, qui nostræ dignitati obesse velit, peto a te, ut tuam consuetudinem et liberalitatem in me absente defendendo mihi præstes. Litteras ad senatum de rebus nostris gestis, [32] quo

31 *diligentissimeque esse fact.*] *Esse* delevi sine dubitatione. abesse reperi et ab ed. Mediol. Quidam libri omittunt ante *observaturum*. Sed auribus meis in ultimo abesse magis placet.

32 *quo exemplo miseram*] Si eodem tempore literas ad senatum et ad Ciceronem scripserat, illarumque exemplum addiderat epistolæ ad Ciceronem; *miseram* locum non habet: legendumque *misi*. Sed videtur paullo post has literas scripsisse. mox *scripsi*

exemplo miseram, infra tibi perscripsi. Dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivis cum Vardæis esse: de quo tu mihi nihil mandasti: ego tamen, terra marique ut conquireretur, præmandavi: et profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit. et inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. V. idus Quintiles, ex castris, Narona.

ARGUMENTUM. 10

*Agit de servo fugitivo Dionysio: de Catilio pirata captivo: de rebus a se gestis, et decernendis supplicationibus.*

## P. VATINIUS CICERONI SUO, S. D.

S. V. B. E. E. Q. V. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico: et eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc ejecit, etiam hic refrigeravit. Sed tamen non de- p. 66.
sistam, quin illum aliquando eruam. [33] Sed tu omnia mihi a.
dura imperas. De Catilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimæ. Apage te cum nostro Sexto Servilio. nam mehercule ego illum quoque amo. sed hujusmodi vos clientes, hujusmodi causas recipitis? hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matresfamilias, cives Romanos occidit, arripuit, disperdidit, regiones vastavit? Simius, non semissis homo, contra me arma tulit, et eum bello cepi. Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? Omnia, mehercule, cupio, quæ tu mî imperas. Meam animadversionem et supplicium, quo usurus eram in eum, quem cepissem, remitto tibi et condono. Quid illis respondere possum, qui sua bona direpta, naves expugnatas, fratres, liberos, parentes occisos, [34] actione expostulant? Si mehercules Appii os haberem, in cujus locum suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid ergo est? faciam omnia sedulo, quæ te sciam velle. Defenditur a Q. Volusio, tuo discipulo: si forte ea res poterit adversarios fugare. in eo maxima spes est. Nos, si quid erit istic opus, defendes. Cæsar adhuc mihi injuriam facit: de meis supplicationibus, et rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert: quasi vero non justissimi triumphi in Dalmatia res gesserim. Nam si hoc exspectandum est, dum totum bellum conficiam: viginti oppida sunt Dal-

habet ed. 1471. Alias etiam in hac sententia non additur pronomen *tibi*.

33 *Sed tamen omnia m. d. i.*] Offendat quemque necesse est illa in vulgatis eodem versu repetitio τοῦ *sed tamen*. Ed. Med. habet *sed tu*, quod recipere non dubitavi: Nempe *tu*, non satis distincte scriptum, pro *tu*, compendio τοῦ *tamen*, acceptum est.

34 *actione expostulant*] Hæc vera lectio. Victoriana *actiones*, quæ est et in nostro Ms. non consentit cum accusativis præcedentibus. idem est, quod alibi dicit, *lege repetere quid*. Grævius etiam malit *postulant*. Sed *expostulare* etiam sic est pro postulare alibi, e. c. Rosc. Com. 17.

matiæ antiqua; [35] quæ ipsa sibi adsciverunt amplius sexaginta. hæc nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernuntur, longe alia conditione ego sum, ac ceteri imperatores.

* * * * * *

[36] EGO post supplicationes mihi decretas, in Dalmatiam profectus sum: sex oppida vi oppugnando cepi. unum hoc, quod erat maximum, quater a me jam captum. qua-
b. tuor enim turres et quatuor muros cepi, et arcem eorum totam: ex qua me nives, frigora, imbres detruserunt: indigneque, mi Cicero, oppidum captum, et bellum jam confectum relinquere sum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Cæsarem meam causam agas, meque tibi in omnis partes defendendum putes; hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. Data non. Decembribus, Narona.

11 ARGUMENTUM.

*Respondet epistolæ, quæ non exstat, laudando gratum animum, et studium suum uxori, quam commendaverat, non defuturum pollicetur. Addit de Dionysio fugitivo: et spe triumphi Dalmatici.*

## M. T. C. P. VATINIO, IMPERATORI, S. D.

GRATA tibi mea esse officia non miror. cognovi enim te gratissimum omnium: idque numquam destiti prædicare. nec enim tu mihi habuisti modo gratiam, verum etiam cumulatissime retulisti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus, pari me studio erga te et eadem voluntate cognosces. Quod mihi feminam primariam, Pompeiam, uxorem tuam, commendas: cum Sura nostro statim tuis litteris lectis locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quidquid opus esset, mihi denuntiaret: [37] me omnia, quæ ea vellet, summo studio curaque facturum: itaque faciam, eamque, si opus esse videbitur, ipse conveniam. Tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem, neque tam magnam, neque tam parvam putet, quæ mihi aut difficilis, aut parum me digna videatur. Omnia, quæ in tuis rebus agam, et non laboriosa mihi, et honesta videbuntur. De Dionysio, si me

35 *quæ ipsi sibi adsciverunt*] Quid *ipsi?* quo refertur? Correxi *ipsa* olim (nec enim difficile) mea sponte. reperi deinde in Ms. meo.

36 *Ego post supplicationes m. d.*] Hoc non consentit cum proxime antecedente, quo dicit sibi supplicationes non decerni. Inde fit, ut hæc sint alius epistolæ. et in libris scr. quibusdam hic est novæ epistolæ initium. quod mihi rectum videtur. P. Manutius putat, post superiora scripta, nondum dimissa epistola, venisse nuncium de supplicationibus decretis. Sed ineptum est tam longum intervallum scribendi statuere, ac statuendum sit ex consequentibus. Sed illa altera epistola ἀκέφαλος fuit, et propterea alteri adnexa ab imperitis librariis. Itaque a superioribus sejunxi.

37 *me o. quæ ea vellet*] *Ea* delendum puto. Præcessit jam, *ut ei diceret:* nec solet Cicero in hac forma addere. Est a glossatore. Ms. Gu. *velet.*

amas, confice. quamcumque ei fidem dederis, præstabo.
Si vero improbus fuerit, ut est: [38] duces eum [captivum] in
triumpho. Dalmatis dii male faciant, qui tibi molesti sunt. p. 67.
Sed, ut scribis, brevi capientur, et illustrabunt res tuas ge- a.
stas, semper enim habiti sunt bellicosi. Vale.

## ARGUMENTUM. 12

*Lucceium, historiarum scriptorem, rogat, ut de rebus suis, in consulatu gestis, et de exsilio redituque, singularem separatumque librum conficiat. Ipse ad Attic.* IV. 6. *hanc* valde bellam *epistolam dixit, quia omni arte usus est, ut Lucceio persuadeat.*

## M. C. S. D. L. LUCCEIO, Q. F.

CORAM me tecum eadem hæc agere sæpe conantem deterruit pudor quidam, pæne subrusticus; quæ nunc expromam absens audacius. Epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili, neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis illustretur et celebretur tuis. [39] Quod etsi mihi sæpe ostendis, te esse facturum: tamen ignoscas velim huic festinationi meæ. Genus enim scriptorum tuorum, etsi erat semper a me vehementer exspectatum, tamen vicit opinionem meam, meque ita vel cepit, vel incendit, ut cuperem quam celerrime res nostras monumentis commendari tuis. Neque enim me solum [40] commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit: [41] sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimonii tui, vel indicio benivolentiæ, vel suavitate ingenii, vivi perfruamur. Neque tamen, hæc cum scribebam, eram nescius, quantis oneribus premerere susceptarum rerum et jam institutarum: sed quia videbam, Italici belli et civilis historiam jam a te pæne esse perfectam: dixeras autem mihi, te reliquas res ordiri; deesse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, conjunctene malles cum reliquis rebus nostra contexere, an, ut multi Græci fecerunt, Callisthenes Troicum bellum, Timæus Pyrrhi, Polybius Numantinum, (qui b omnes a perpetuis suis historiis ea, quæ dixi, bella separaverunt,) tu quoque item civilem conjurationem [42] ab hosti

38 *duces eum captivum in triumpho*] Gebhardus ut animadversione dignum memorat, libros quosdam scriptos et ed. Rom. habere *captum*, ut et Gu. 2. habet, idque melius putat. Immo firmat suspicionem meam, verbum hoc esse a glossatore. nam intelligitur per se, et nusquam in hac formula *in triumpho ducere* additur. nec addidisset Cicero *eum*. Uncis inclusi tamen.

39 *Q. etsi mihi sæpe ostendis, te e. f.*] Puto scribendum *ostendisti*. Infra etiam est *ostenderis*. Ab ed. Rom. abest *te*.

40 *commemoratio posteritatis*] sc. e libris tuis: quod, quæ tu scripsisti, a posteritate commemorabuntur.

41 *sed etiam illa cupiditas*] *Sed* abest a Ms. meo, non male. *Cupiditas* verbum non habet, quo referatur: nam ad superius, *ad spem imm. rapit*, referri non potest. Glossator Ms. mei adscripsit *rapit*. an excidit *movet?* aut simile quid?

42 *ab h. e. bellis sejungeres*] Mirum est, hic neminem hæsisse, quod sciam. Sine dubio scripsit Cicero *sejungere*. Nam sic struitur oratio: *conjunctene*

libus externisque bellis sejungere. Equidem ad nostram laudem non multum video interesse: sed ad properationem meam quiddam interest, non te exspectare, dum ad locum [43] venias; ac statim causam illam totam et tempus arripere. Et simul, si uno in argumento, unaque in persona, mens tua tota versabitur: cerno jam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura sint. Neque tamen ignoro, quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam, (potest enim mihi denegare occupatio tua,) deinde etiam, ut ornes me, postulem. Quid, si illa tibi non tantopere videntur ornanda? Sed tamen, qui semel verecundiæ fines transierit, eum bene et naviter oportet esse impudentem. Itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut et ornes ea vehementius etiam, quam fortasse sentis, et in eo leges historiæ negligas: gratiamque illam, de qua suavissime quodam in procemio scripsisti, [44] a qua te affici non magis potuisse demonstras, quam Herculem Xenophontium illum a voluptate: ea si me tibi vehementius commendabit, ne aspernere, amorique nostro plusculum etiam, [45] quam concedat veritas, largiare. Quodsi te adducemus, ut hoc suscipias: erit, [46] ut mihi persuadeo, materies digna facultate et copia tua. A principio enim conjurationis usque ad reditum nostrum videtur mihi modicum quoddam corpus confici posse: in quo et illa poteris uti civilium commutationum scientia, vel in explicandis causis rerum novarum, vel in remediis incommodo-
p. 68. rum, cum et reprehendes ea, quæ vituperanda duces, et,
a. quæ placebunt, exponendis rationibus comprobabis, et, si liberius, ut consuesti, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, insidias, proditionem notabis. Multam etiam casus nostri tibi varietatem in scribendo suppeditabunt, plenam cujusdam voluptatis, quæ vehementer animos hominum [47] in legendo tenere possit. Nihil est enim aptius ad delectationem lectoris, quam temporum varietates, fortunæque vicissitudines: quæ etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt jucundæ. Ha-

*malles—contexere, an—sejungere*. Itaque sic correxi etiam contra libros. Gu. 2. *males*.

43 *venias; ac statim*] An scribendum *sed?*

44 *a qua te affici* &c.] Victorius e Ms. edidit *flecti*, Grævius e Ms. suo *deflecti*. *affici* est moveri, ut sæpe. *flecti* et *deflecti* sunt glossæ ex illa fabula sumtæ. et deberet esse *deflecti de via*.

45 *quam concedat veritas*] Sic pro *concedet* semper putavi scribendum. Sic reperi deinde in Ms. meo et ed. Med. Sæpe in hoc conjunctivo hæsere librarii et editores. Ed. Rom. 1469. 1471. habent *concedit*.

46 *ut mihi persuadeo*] *Ut* bene addidit Grævius, quod est etiam in Ms. meo, Gu. et in ed. Rom.

47 *in legendo scripto retinere p.*] Grævius e vestigiis scr. librorum edere voluit *in legendo tenere p.* sed operæ non paruere. correctum tamen in fine. Bene sane. idque secutus et ipse sum. *Scripto* quidem manifeste est a glossatore. mox est etiam *in legendo erunt jucundæ*, item, *studium in legendo erectum retinetur*.

bet enim præteriti doloris secura recordatio delectationem. Ceteris vero, nulla perfunctis propria molestia, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est jucunda. Quem enim nostrûm ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli jubet spiculum, posteaquam ei percontanti dictum est, clypeum esse salvum: ut etiam in vulneris dolore [48] æquo animo cum laude moreretur. Cujus studium in legendo non erectum Themistocli fuga redituque retinetur? Etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet, quasi enumeratione fastorum. At viri sæpe excellentis ancipites variique casus habent admirationem, exspectationem, lætitiam, molestiam, spem, timorem: si vero exitu notabili concluduntur; expletur animus jucundissima lectionis voluptate. Quo mihi acciderit optatius, si in hac sententia fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum b.
eventorumque nostrorum. Habet enim varios actus, multasque actiones et consiliorum et temporum. Ac non vereor, ne assentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar, [49] cum hoc demonstrem, me a te potissimum ornari celebrarique velle. Neque enim tu is es, [50] qui, qui sis, nescias: et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos, quam eos, qui laudent, assentatores arbitrere. Neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternæ gloriæ per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriam consequatur. Neque enim Alexander ille, gratiæ causa ab Apelle potissimum pingi, et a Lysippo fingi volebat; sed quod illorum artem cum ipsis, tum etiam sibi gloriæ fore putabat. Atque illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant: quæ vel si nulla sint, nihilo sint tamen obscuriores clari viri. Nec minus est Spartiates Agesilaus ille perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt. unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium statuasque superavit. Atque hoc præstantius mihi fuerit et ad lætitiam animi, et ad memoriæ dignitatem, si in tua scripta pervenero, quam si in ceterorum, quod non ingenium mihi

48 *æquo animo cum laude moreretur*] Quorsum additur *cum laude?* est haud dubie a glossatoris nota.

49 *cum hoc demonstrem*] *Demonstrare* hic est *dicere*, ut et alibi. *hoc* languet. Suspicatus etiam sum *demonstro.*

50 *qui, quid sis, nescias*] Scio, *quid sis* dici recte posse: sed tamen Cicero solet dicere *qui sis.* In Ms. meo Gu. 1. 2. edd. pr. est *tu is es, qui sis, nescias:* unde patet, *qui*, his legendum, semel scriptum fuisse in vetustioribus libris, et vulgatum esse a correctione. Lambinus quoque in Mss. reperit, *qui, qui sis.* Itaque sic edidimus.

solum suppeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti a Timæo, [51] aut ab Herodoto Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi et spectatissimi viri, et in reipublicæ maximis gravissimisque causis cogniti, atque in primis probati: ut mihi non solum præconium, quod, cum in Sigæum venis-
p. 69. set Alexander, ab Homero Achilli tributum esse dixit, sed et-
a. iam grave testimonium impertitum clari hominis magnique videatur. Placet enim Hector ille mihi Nævianus, qui non tantum laudari se lætatur, sed addit etiam, a laudato viro. Quod si a te non impetro, hoc est, si quæ te res impedierit (neque enim fas esse arbitror, quidquam me rogantem abs te non impetrare,) cogar fortasse facere, quod [52] nonnulli sæpe reprehenderunt: scribam ipse de me: multorum tamen exemplo, et clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, hæc sunt in hoc genere vitia. et verecundius ipsi de sese scribant, necesse est, si quid est laudandûm, et prætereant, si quid reprehendendum est. Accedit etiam, ut minor sit fides, minor auctoritas; multi denique reprehendant, et dicant, verecundiores esse præcones ludorum gymnicorum, qui cum ceteris coronas imposuerint victoribus, eorumque nomina magna voce pronuntiarint, cum ipsi ante ludorum missionem corona donentur, alium præconem adhibeant, ne sua voce ipsi se victores esse prædicent. Hæc nos vitare cupimus, et, si recipis causam nostram, vitabimus: idque ut facias, rogamus. Ac ne forte mirere, cur, cum mihi sæpe ostenderis, te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus litteris mandaturum, a te id nunc tanto opere et tam multis verbis petamus: illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quod [53] alacres animo sumus: ut et ceteri, viventibus nobis, ex litteris tuis nos cognoscant, et nosmetipsi vivi gloriola nostra perfruamur. His de rebus, quid acturus sis, si tibi non est molestum, rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam,
b. conficiam commentarios rerum omnium: sin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar. Tu interea non cessabis, et ea, quæ habes instituta, perpolies, nosque diliges. Vale.

51 *aut ab Herodoto Th.*] Legendum *et*, aut plane delendum *aut*.

52 *nonnulli sæpe reprehendunt*] Conjeceram dudum *reprehenderunt*: nam de se non loquitur, et res id desiderat: cum id reperi in ed. Mediol. idque recepi. Post est *multi reprehendant*, sed ibi est de ipso sermo, si sc. ipse scripsisset de se. Sed et legendum *multi* pro *nonnulli*: *multi sæpe*, quæ est legitima forma dicendi in hac sententia, sæpe obvia ap. Ciceronem. Si *nonnulli* verum esset, deberet sequi *interdum*.

53 *alacres animo sumus*] Impatientes moræ, propter naturæ et ingenii alacritatem.

## ARGUMENTUM. 13

*Consolationi respondet, qua se mire levatum esse fatetur, ut forti animo sit, etsi de republica desperet. Cæsare IV. consule sine collega.*

## M. C. S. D. L. LUCCEIO, Q. F.

QUAMQUAM ipsa consolatio litterarum tuarum mihi gratissima est: declarat enim summam benivolentiam, conjunctam pari prudentia: tamen illum fructum ex iis litteris vel maximum cepi, quod te præclare res humanas contemnentem, et optime contra fortunam paratum armatumque cognovi: quam quidem laudem sapientiæ statuo esse maximam, non aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere rationes. Quæ cogitatio, cum mihi non omnino excidisset (etenim penitus insederat) vi tamen tempestatum et concursu calamitatum erat aliquantum labefactata atque convulsa: cui te opitulari et video, et id fecisse etiam proximis litteris, multumque profecisse sentio. Itaque hoc sæpius dicendum, tibique non significandum solum, sed etiam declarandum arbitror, nihil mihi esse potuisse tuis litteris gratius. Ad consolandum autem cum illa valent, quæ eleganter copioseque collegisti, tum nihil plus, quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi: quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hoc etiam fortiorem me puto, quam teipsum, præceptorem fortitudinis; [54]quod tu mihi videre spem nonnullam habere, hæc aliquando futura meliora. Casus enim gladia- P. 70.
torii, similitudinesque eæ, tum rationes in ea disputatione a.
a te collectæ, vetabant me reipublicæ penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortiorem te esse, cum aliquid speres: alterum mirum, spe ulla teneri. Quid est enim non ita affectum, ut id non deletum extinctumque esse fateare? Circumspice omnia membra reipublicæ, quæ notissima sunt tibi. nullum reperies profecto, quod non fractum debilitatumve sit. quæ persequerer, si aut melius ea viderem, quam tu vides, aut commemorare possem sine dolore: quamquam tuis monimentis præceptisque omnis est abjiciendus dolor. Ergo et domestica feremus, ut censes: et publica paullo etiam fortius fortasse, quam tu ipse, qui præcipis. Te enim spes aliqua consolatur, ut scribis: nos autem erimus etiam [55] in omnium desperatione fortes, ut tu tamen idem et hortaris et præcipis. Das enim mihi jucun-

54 *quod tu mihi videre*] τὸ *tu* requirit contrarium, nempe *ego*, ut ante est *fortiorem me puto, quam teipsum* &c. et post sæpe. nam alias non addidisset. Puto excidisse in fine: *ego nullam*, aut *tu* delendum.

55 *in omnium desp.*] Sic recte edidit Grævius pro *omnibus*; quamquam hoc est in textu, errore operarum. Sic Ms. Gu. et ed. Med. Alii edidere *omni*, quod et noster Ms. habet et edd. R. 1469. 1471. non male, sed illud melius.

das recordationes conscientiæ nostræ, rerumque earum, quas, te in primis auctore, gessimus. Præstitimus enim patriæ non minus certe, quam debuimus: plus profecto, [56] quam est ab animo cujusquam, aut consilio hominis postulandum. Ignosces mihi de meipso aliquid prædicanti. [57] quarum enim tu rerum cogitatione nos levare [ægritudine] voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestiis et angoribus abducam; transferamque animum [58] ad ea, quibus secundæ res ornantur, adversæ adjuvantur: tecumque et ero tantum, quantum patietur utriusque ætas et valitudo: et, si esse una minus poterimus, quam volumus; animorum tamen conjunctione, iisdem studiis ita fruemur, ut numquam non una esse videamur.

14

## ARGUMENTUM.

*Quærit, cur tamdiu absit ab urbe Cicero. Laudat, si propter otium scribendi fiat: non probat, si propter mœrorem ex morte filiæ. Deinde rationes compescendi doloris addit: rationibus adjungit preces, et modeste claudit.*

b.

## L. LUCCEIUS, Q. F. S. D. M. T. C. M. F.

SI vales, bene est: valeo, sicut soleo: paullulo tamen etiam deterius, quam soleo. Te requisivi sæpius, ut viderem. Romæ quia postea non fuisti, [59] quam discesseras: miratus sum; quod item nunc miror. Non habeo certum, quæ te res hinc maxime retrahat. Si solitudine delectare, cum scribas, et aliquid agas eorum, quorum consuesti, gaudeo: neque reprehendo tuum consilium. nam nihil isto potest esse jucundius, non modo miseris his temporibus et luctuosis, sed etiam tranquillis et optatis: præsertim vel animo defatigato tuo, qui nunc [60] requietem quærat ex magnis occupationibus: vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, ipsum laudibus illustret. Sin autem, sicut hic dum eras, lacrimis ac tristitiæ te tradidisti: doleo,

56 *quam est ab animo — postulandum*] Sic audacter rescripsi pro *postulatum*. Facile quisque senserit. Miror neminem hic offendisse. Observata sunt et alia talis permutationis exempla.

57 *quarum rerum cog. nos levare ægritudine voluisti*] *Ægritudine* me hic semper offendit ob præcedens *cogitatione*. Puto esse additum a glossatore. *levare* simpliciter etiam sic dicitur passim in his epistolis, et æqualiora fiunt membra; respondentque sibi bene *cogitatione levare*, et *commemoratione lenire*.

58 *ad ea, quibus sec. res* &c.] Intelligit studia literarum atque doctrinæ.

59 *quam discesseras*] Hæc est vetus lectio, cui Victorius e Vatic. substituit *discesserat*, intellecto Cæsare. Sed id nimis abruptum est in principio epistolæ, ubi nulla ante vel ipsius mentio, vel rei, unde de Cæsare cogitare veniat in mentem: nec consentiunt sequentia.

60 *requietem quærat*] Ita recte pro *quærit* edidit Grævius; postulatque sequens *promat*. Sic et ed. Mediol. Tum *requiem* edd. pr. Victorius e Mediceo Ms. dedit *requietem*, quod et in Vatic. fuit. id et alibi est ap. Cic. et sic dixisse testatur Charisius.

quia doles et angere: [61] non possum te non, si concedis, quod sentimus, ut liberius dicamus, accusare. Quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelliges, te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari sollicitudines, [62] quas elevare te, tua prudentia postulat? Quodsi non possumus aliquid proficere suadendo: gratia contendimus, et rogando, si quid nostra causa vis, ut istis te molestiis laxes, et ad convictum nostrum redeas, et ad consuetudinem vel nostram communem, vel tuam solius ac propriam. Cupio non p. 71.
obtundere te, si non delectare nostro studio: cupio deter- a.
rere, ne permaneas in incepto, cum duæ res istæ contrariæ me conturbent: ex quibus, aut in altera mihi velim, si potes, obtemperes; aut in altera non offendas. Vale.

## ARGUMENTUM.

*Respondet superiori epistolæ, lugere se non tam filiæ obitum, quam reipublicæ tempora, ob quæ ab urbe absit, in qua nihil jucundum, odiosa omnia. In studiis exiguam medicinam superesse.*

## M. CICERO L. LUCCEIO, Q. F. S.

OMNIS amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in his litteris, quas a te proxime accepi; non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus et optatus: dicerem, jucundus, nisi id verbum in omne tempus perdidissem. neque ob eam unam causam, quam tu suspicaris, et in qua me lenissimis et amantissimis verbis utens, re graviter accusas: sed quod, illius tanti vulneris quæ remedia esse debebant, ea nulla sunt. Quid enim? ad amicosne confugiam? quam multi sunt? habuimus enim fere communes: quorum alii occiderunt; alii nescio quo pacto obduruerunt. Tecum vivere possem: equidem et maxime vellem: vetustas, amor, consuetudo, studia paria; [63] quod quasi vinclum est nostræ conjunctionis. Possumusne igitur esse una? nec mehercule intelligo, quid impediat. sed certe adhuc non fuimus, quum essemus vicini in Tusculano, in Puteolano. Nam quid dicam in urbe? in qua, cum forum commune sit, vicinitas non requiritur. Sed, casu nescio quo, in ea tempora nostra ætas incidit, ut, cum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet. Quod enim mihi poterat esse perfugium, spoliato et domesticis et forensibus ornamentis atque solatiis? Litteræ, credo, quibus utor assidue. quid

61 *non possum te non* &c.] Aliquid excidit ante *non.* nam hæc non cohærent: *doleo, quia doles et a. non possum te non* &c. excidit, opinor, *sed.*

62 *quas elevare te, tua prud. p.*] Sic edidi, adstipulante Ms. Gu. 2. et ed. Med. pro *tua te pr.* in quo *te* est plane alieno loco. nec enim pendet a *postulat.* Ms. Gu. 1. habet *allevare,* nescio an melius.

63 *quod quasi vinclum est*] Sic bene e Ms. Grævius, pro vulgato *q. v. quasi deest,* quod nullum sensum habet. valde hic vitiosi libri nostri sunt.

b. enim aliud facere possum? sed, nescio quomodo, ipsæ illæ excludere me a portu et perfugio videntur, et quasi exprobrare, quod in ea vita maneam, in qua nihil insit, nisi propagatio miserrimi temporis. Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit, summum sit odium temporum, hominum, fori, curiæ? Itaque sic litteris utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab his medicinam perpetuam, sed ut exiguam doloris oblivionem petam. Quodsi id egissemus, ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat, propter quotidianos metus, omne tempus una fuissemus: neque me valitudo tua offenderet, neque te mœror meus. Quod, quantum fieri poterit, consequamur. Quid enim est utrique nostrûm aptius? Propediem te igitur videbo.

16 ARGUMENTUM.

*Consolatur diligenter amicum, obitum liberorum immoderatius ferentem.*

## M. T. CICERO S. D. TITIO.

ETSI unus ex omnibus minime sum ad te consolandum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem: tamen, cum longius a summi luctus acerbitate meus abesset dolor, quam tuus, statui nostræ necessitudinis esse, meæque in te benivolentiæ, non tacere tanto in tuo mœrore tamdiu, sed adhibere aliquam modicam consolationem, quæ levare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. Est autem consolatio pervulgata quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, homines nos ut esse meminerimus, ea lege natos, ut omnibus telis fortunæ proposita sit vita nostra: neque esse recusandum, quominus ea, qua nati sumus, con-
p. 72. ditione vivamus: neve tam graviter eos casus feramus,
a. quos nullo consilio vitare possimus: eventisque aliorum memoria repetendis, nihil accidisse nobis novi cogitemus. Neque hæ, neque ceteræ consolationes, quæ sunt a sapientissimis viris usurpatæ, memoriæque litteris proditæ, tantum videntur proficere debere, quantum status ipse nostræ civitatis, et hæc prolatio temporum perditorum: cum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt; minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona, aut denique aliqua republica perdidissent. Quodsi tuum te desiderium movet, aut si tuarum rerum cogitatione mœres: non facile exhauriri tibi istum dolorem posse universum puto. sin illa te res cruciat, quæ magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miserias lugeas: ut ea non dicam, quæ sæpissime et legi et audivi, nihil mali esse in morte, in qua si resideat sensus, immortalitas illa potius, quam mors ducen-

da sit; sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quæ non sentiatur: hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri, parari, impendere reipublicæ, quæ qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur. Quid est enim jam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti loci? non, mehercule, quemquam audivi hoc gravissimo, pestilentissimo anno adolescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a diis immortalibus [64] ereptus ex his miseriis, atque ex iniquissima conditione vitæ, videretur. Quare, si tibi unum hoc detrahi potest, ne quid iis, quos amasti, mali putes contigisse: permultum erit ex mœrore tuo diminutum. Relinquetur enim [65] simplex illa jam cura doloris tui, quæ non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie refere- b.
tur: in qua non est jam gravitatis ac sapientiæ tuæ, quam tu a puero præstitisti, ferre immoderatius casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque sejunctus. Etenim eum semper te, et privatis in rebus, et publicis præstitisti, tuenda tibi ut sit gravitas, et constantiæ serviendum. Nam, quod allatura est ipsa diuturnitas, quæ maximos luctus vetustate tollit, id nos præcipere consilio prudentiaque debemus. Etenim si nulla umquam fuit, liberis amissis, tam imbecillo mulier animo, quæ non aliquando lugendi modum fecerit: certe nos, quod est dies allatura, id consilio anteferre debemus, neque exspectare temporis medicinam, quam repræsentare ratione possimus. His ego litteris si quid profecissem. existimabam, optandum quiddam me esse assecutum: sin minus forte valuissent, officio [66] tamen esse functum benivolentissimi atque amicissimi; quem me tibi et fuisse semper existimes velim, et futurum esse confidas.

## ARGUMENTUM. 17

*Excusat tarditatem litterarum, et Sextium hortatur, ut sapienter et fortiter exsilium ferat, ad id vario usus consolationis argumento.*

## M. C. S. D. P. SEXTIO, P. F.

NON oblivione amicitiæ nostræ, neque intermissione consuetudinis meæ, superioribus temporibus ad te nullas litte-

64 *exceptus ex his miseriis*] Sic Victorius edidit pro *ereptus*, quod restituit Grævius. recte. nisi illud *exceptus* natum est ex *exemptus*, *exēptus*. Sic Gu. uterque.

65 *simplex cura doloris*] Puto scribendum *causa*, quocum verbo *cura* in libris solet permutari. v. Drakenb. ad Liv. III, 64. Non ignoro *curam* pro curatione medica dici, quanquam magis a poëtis, quam aliis: exempla quidem apud Drakenb. ad Sil. V, 551. omnia sunt e poëtis: sed verbum *simplex* et cetera *communicare*, *referri* plane non conveniunt curationi mali, sed ad causam manifeste pertinent.

66 *tamen esse functurum*] Miror hanc lectionem defendi a viris doctis, cum temporum ratio manifeste repugnet, et *functum* desideret, quod reposui. Sic est in Gu. 2. etiam in altero, sed a m. s.

ras misi; sed quod priora tempora in ruinis reipublicæ nostrisque jacuerunt, posteriora autem me a scribendo tuis injustissimis atque acerbissimis incommodis retardarunt. Cum vero et intervallum jam satis longum fuisset, et tuam virtutem animique magnitudinem diligentius essem mecum
p. 73. recordatus: non putavi esse alienum institutis meis, hæc
a. ad te scribere. Ego te, P. Sexti, et primis temporibus illis, quibus in invidiam absens, et in crimen vocabare, defendi: et, cum in tui familiarissimi judicio ac periculo
[67] tuum [crimen] conjungeretur, ut potui accuratissime te tuamque causam tutatus sum: et proxime, recenti adventu meo, cum rem aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si affuissem; tamen nulla re saluti tuæ defui: cumque eo tempore invidia annonæ, inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius judicii, multaque alia reipublicæ vitia, plus quam causa ipsa veritasque valuissent: Publio tuo neque opera, neque consilio, neque labore, neque gratia, neque testimonio defui. Quamobrem, omnibus officiis amicitiæ diligenter a me sancteque servatis, ne hoc quidem prætermittendum esse duxi, te ut hortarer rogaremque, ut et hominem te, et virum esse meminisses, id est, ut communem incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrûm, nec præstare ullo pacto potest, sapienter ferres, et dolori fortiter ac fortunæ resisteres; cogitaresque, et in nostra civitate, et in ceteris, [68] quæ rerum potitæ sunt, multis fortissimis atque optimis viris, injustis judiciis, tales casus incidisse. Illud utinam ne vere scriberem, ea te republica carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet. De tuo autem filio, vereor, ne, si nihil ad te scripserim, debitum ejus virtuti videar [69] testimonium non dedisse: sin autem omnia, quæ sentio, perscripserim; ne refricem meis litteris desiderium ac dolorem
b. tuum. Sed tamen prudentissime facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicumque eris, tuam esse, tecum esse duces. nec enim minus nostra sunt, quæ animo complectimur, quam quæ oculis intuemur. Quamobrem et illius eximia virtus, summusque in te amor, magnæ tibi consolationi debet esse; et nos ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua pendimus, semperque pendemus; et maxime, animi tui [70] conscientiæ, cum tibi nihil merito

67 *tuum crimen conjungeretur*] Assentior Guilielmio et Gebhardo, qui *crimen* a glossa esse putabant. Intelligendum *periculum*.

68 *quæ rerum potitæ sunt*] Scribendum *sint*. E compendio *st* vitium est.

69 *testimonium non cepisse*] Sic libri omnes scripti et edd. præter Lambini, qui recte edidit *dedisse*. Utinam, qui illud defenderunt, dixissent, quid esset h. l. *testimonium capere*, et hoc latine dici posse docuissent. Nec magis explicari potest *accepisse*, quod in cod. suo inventum probabat Grævius.

70 *conscientiæ*] Hoc, quod Mss. omnes, etiam nostri, habent, restitui,

accidisse reputabis, si et illud adjunges, homines sapientes turpitudine, non casu, et delicto suo, non aliorum injuria commoveri. Ego, et memoria nostræ veteris amicitiæ, et virtute atque observantia filii tui monitus, nullo loco deero, neque ad consolandum, neque ad levandum fortunam tuam. Tu si quid ad me forte scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitrere.

### ARGUMENTUM. 18

*T. Fadium, judicio damnatum et ideo exsulem, consolatur a miseria communi, et virtute propria, nec non a commodis exsilii, quo liber sit ab impendentibus malis; tandem ab innocentiæ testimonio: quibus sua adjungit officia.*

## M. CICERO S. D. T. FADIO.

ETSI egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum; propterea quod nullam rem gravius jamdiu tuli, quam incommodum tuum: tamen te magnopere non hortor solum, sed etiam, pro amore nostro, rogo atque oro, te colligas, virumque præbeas, et, qua conditione omnes homines, et, quibus temporibus nati simus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quam fortuna abstulit: propterea quod adeptus es, quod non multi homines novi; [71] amisisti, quæ plurimi homines nobilissimi. Ea denique videtur conditio impendere legum, judiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima pœna ab hac republica discesserit. Tu vero, qui et fortunas et liberos habeas, p. 74. a.
et nos ceterosque necessitudine et benivolentia tecum conjunctissimos: quumque magnam facultatem sis habiturus, nobiscum et cum omnibus tuis vivendi: [72] et cum unum sit judicium, ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod una sententia, eàque dubia, potentiæ alicujus condonatum existimetur: omnibus his de causis debes istam molestiam quam lenissime ferre. Meus animus erit in te liberosque tuos semper, quem tu esse vis, et qui esse debet.

### ARGUMENTUM. 19

*Pompeio Italia pulso, Mescinius Rufus, Ciceronis antea quæstor in provincia, in illius, tamquam reipublicæ castra transire, non plane certus cogitabat: quem Cicero confirmat, et ut maneat in sententia, suadet.*

pro *conscientia.* nam cohæret cum *adjunges.* mox *si et illud adj.* dedi cum Grævio: qui mox male delevit *suo* post *delicto,* cum *delictum suum* clare opponatur *aliorum injuriæ.*

71 *amisisti, quæ plurimi* &c.] Sensus est, multis nobilissimis viris accidit, ut innocentes damnati in exilium mitterentur. Id expressit sic, ut e contrario responderet superiori *adeptus es, quod* &c. adeptus autem erat tribunatum et quæsturam.

72 *et cum u. sit judicium ex t. m.*] Videtur excidisse *hoc* vel *tuum,* nam nimis vage dictum est sine tali pronomine. Referenda etiam res ad certum tempus, quo multa judicia fuere, Consulatum tertium Pompeii; ad quem et pertinere videtur, quod de potentia alicujus dictum est.

## CICERO RUFO.

ETSI mihi numquam dubium fuit, quin tibi essem carissimus; tamen quotidie magis id perspicio: exstatque id, quod mihi ostenderas quibusdam litteris, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quam in provincia fuisses, (etsi, meo judicio, nihil ad tuum provinciale officium addi potest,) quo liberius judicium esse posset tuum. Itaque me et superiores litteræ tuæ admodum delectaverunt, quibus et exspectatum meum adventum abs te amanter videbam, et, cum aliter res cecidisset ac putasses, te meo consilio magnopere esse lætatum: et his proximis litteris magnum cepi fructum et judicii et officii tui; judicii, quod intelligo, te, id quod omnes fortes ac boni viri facere debent, nihil putare utile esse, nisi quod rectum honestumque sit; officii, quod te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore: quo neque mihi gratius, neque, ut ego arbitror, tibi honestius esse quidquam potest. Mihi consilium captum jamdiu est: de
b. quo ad te, non quo celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii, tali tempore, quasi [73] quædam admonitio videtur esse officii, vel potius efflagitatio ad coëundam societatem vel periculi, vel laboris. Cum vero ea tua sit voluntas, humanitas, benivolentia erga me, libenter amplector talem animum: sed ita (non enim dimittam pudorem in rogando meum) si feceris id, quod ostendis, magnam habebo gratiam: si non feceris, ignoscam: et alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitrabor. Est enim res profecto maxima. quid rectum sit, apparet: quid expediat, obscurum est: ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est, studio digni et litteris nostris, dubitare non possimus, quin ea maxime conducant, quæ sunt rectissima. Quare tu, si simul placebit, statim ad me venies. sin [74] idem placebit, atque eodem, nec continuo poteris: omnia tibi ut nota sint, faciam. Quidquid statueris, te mihi amicum; sin id quod opto, etiam amicissimum judicabo.

20 ARGUMENTUM.

*Excusat se Rufo, quærenti per litteras, quod rationes provinciæ ad ærarium, eo non exspectato, detulisset. Ipsum enim vel addita quædam vel immutata in iis cupere. Tota est de rationibus et ob id obscura, etiam, variantibus libris, si quæ alia, vexata.*

73 *quædam adm. videtur esse*] Videtur esse debere *videbatur:* refertur enim proprie ad superius tempus, quo non, dicit, se *scripsisse* Rufo de consilio suo.

74 *idem atque eodem*] Sic et Ms. noster, sine *modo,* quod plures libri scr. et edd. vett. addunt. hæserunt in hoc *atque eodem,* quod sc. nil aliud esse videbant, quam illud *idem,* sc. ire ad Pompeium, adeoque redundare. Et vereor ne a glossa sit.

## CICERO RUFO.

[75] QUO modo potuissem, te convenissem, si eo, quo constitueras, venire voluisses. Quare etsi [76] tui commodi causa commovere me noluisti, tamen ita existimes velim, me antelaturum fuisse, si ad me misisses, voluntatem tuam commodo meo. Ad ea, quæ scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba meus, adesset: [77] de quo mihi exploratum est, in rationibus duntaxat referendis, (de ceteris rebus affirmare non possum,) nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem, aut p. 75.
existimationem tuam. dein, si rationum referendarum jus a.
vetus et mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro conjunctione nostræ necessitudinis contulissem confecissemque, non fuisse. Quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret: id, quum lege Julia relinquere rationes in provincia necesse erat, easdemque totidem verbis referre ad ærarium, feci in provincia. Neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem: sed tribui tibi tantum, [78] quantum me tribuisse, numquam pœnitebit. totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi. tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adjunxisti. Rationes confectæ me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui præter lectionem. Ita accepi librum a meo servo scriba, ut eundem acceperim a fratre tuo. Si honos is fuit, majorem tibi habere non potui: si fides, majorem tibi habui, quam pæne ipsi mihi: si providendum fuit, ne quid aliter, ac tibi et honestum et utile esset, referretur: non habui, cui potius id negotii [79] darem. Illud quidem certe factum est, quod lex jubebat, ut apud duas civitates, Laodicensem et Apameensem, quæ nobis maximæ videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas et consolidatas deponeremus. Itaque huic

75 *Quo modo potuissem*] Est pro *quocunque modo:* nisi scripsit Cicero *quoquo modo*, et alterum ob scripturam antiquam excidit: nam sic Cicero semper, et sic est etiam in libris quibusdam. nec tamen *quo modo* non sic dicitur, etsi raro. Ceterum hæc epistola abest Ms. meo et Gu. 2.

76 *mei commodi causa*] Suspicatus sum *tui:* quod aptius esset sententiæ *commovere me noluisti:* nam id est, incommodum mibi afferre itineris: item verbis *voluntatem tuam*. estque totum illud ineptum *mei c. c. c. m. noluisti*. Quia post est *commodo meo*, recte illo loco, ei accommodata est prioris loci scriptura. Non dubitavi sic corrigere; adeo res est manifesta.

77 *a quo mihi e.*] Nescio quomodo hoc toleratum sit: cum manifestum sit, esse debere *de quo mihi e. e.*

78 *quantum me tr. n. me pœnitebit*] Posterius *me* non placet, et non est in edd. Rom. 1469. 1471. Med. &c. itaque delevi.

79 *darem, quam darem*] Hæc appendicula offendit, estque, ut opinor, ab interpolatore. melius est Grævianum *quam cui dedi*, quod ille ita certum putabat, ut ne Carneades quidem dubitare posset. Sed et hoc interpolatorem sapit: sicut illud, quod et ipsum in libris est, *quam Tullio scribæ*, item *quam tibi* in edd. pr. A Ms. Guelf. omnes hæ appendiculæ absunt. Itaque non dubitavi delere.

loco primum respondeo, me, quamquam justis de causis rationes deferre properarim, tamen te exspectaturum fuisse, nisi in provincia relictas rationes [80] pro relatis haberem. Quamobrem de Volusio quod scribis, non est id rationum. docuerunt enim me [81] periti homines; in his cum omnium peritissimus, tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad Volusium transferri nomen a Valerio non potuisse: sed prædes Valerianos teneri. neque id erat HS xxx, ut scribis, sed HS xix. Erat enim nobis [82] curata pecunia Valerii mancipis nomine: ex qua reliquum quod erat, in rationibus retuli. Sed sic me et liberalitatis fructu privas, et diligentiæ, et (quod minime tamen laboro) mediocris etiam prudentiæ: liberalitatis, quod mavis scribæ mei beneficio, quam meo, legatum meum, præfectumque Q. Leptam, maxima calamitate levatos; cum præsertim non deberent esse obligati: diligentiæ, quod existimas de tanto officio meo, tanto etiam periculo, nec scisse me quidquam, nec cogitavisse; scribam, quidquid voluisset, cum id mihi ne recitavisset quidem, retulisse: prudentiæ, cum rem a me non insipienter excogitatam, [83] ne cogitatam quidem putas. Nam et Volusii liberandi meum fuit consilium: et, ut multa tam gravis Valerianis prædibus, ipsique T. Mario depelleretur, a me inita ratio est; quam quidem omnes non solum probant, sed etiam laudant: et, si verum scire vis, hoc uni scribæ meo intellexi non nimium placere. Sed ego putavi esse viri boni, cum populus suum servaret, consulere fortunis tot vel amicorum, vel civium. [84] Nam de Luceio est ita actum, ut, auctore Cn. Pompeio, ista pecunia in fano poneretur: (id ego agnovi meo jussu esse factum:) qua pecunia Pompeius est usus, [85] ut ea, quam tu deposueras, Sextius. Sed

80 *pro latis haberem*] *Ferre rationes* sic non dicitur uspiam. recte alii edidere *relatis*: quos secutus sum. qui *latis* probabant, debebant exemplum proferre, quo docerent, dici latine sic *ferre rationes*. Sed *relatis rationibus* etiam infra est.

81 *periti homines*] sc. juris prædiatorii. *C. Camillus* prædiator fuit, i. e. juris illius peritus.

82 *curata pecunia*] v. Clav. in *curare*. intell. pecuniam eam, quæ Ciceroni decreta et assignata erat a senatu ex ærario. eam Ciceroni solvendam Valerius receperat, eoque nomine prædes dederat, ut mos erat in pecunia publica. Post interpunxi post *erat*, non *in rationibus*.

83 *ne cogitatam quidem putes*] Correxi *putas*: nam et in superioribus membris sunt indicativi: nec est caussa mutati modi. Et sic est in edd. 1471. Rom. 1469. &c.

84 *Nam de Luceio*] Lectio hæc est vitiosa. De emendatione nil certi est. Scaliger ad Catullum p. 30. ed. Commel. emendat *lucello*: quod refellit Gronov. de Pec. vet. III, 17. Illud clarum est, intelligendam pecuniam publicam, quæ ærario deberetur: ea, auctore Pompeio, in fano deposita erat, de more antiquo: quod ibi tuta esset pecunia: Pompeius autem ejus depositionis auctor fuerat, ut ipse eam auferre posset, cum pecunia opus esset: quod eum fecisse in principio belli civilis, satis constat, idque exprobrat Cæsar B. C. I, 6. extr.

85 *ut tua, quam tu deposueras, Sextius.*] Secutus sum lectionem Grævii, quam et libri scr. optimi habent, et res postulat. Et sic habet ed. Med. Sine

hæc ad te nihil intelligo pertinere. Illud me non animadvertisse, moleste ferrem, ut adscriberem, te in fano pecuniam jussu meo deposuisse, nisi ista pecunia gravissimis esset certissimisque monumentis testata, cui data, quo senatusconsulto, quibus tuis, quibus meis litteris P. Sextio tradita esset. Quæ cum viderem tot vestigiis impressa, ut in his p. 76.
errari non posset: non adscripsi id, quod tua nihil refere- a.
bat. ego tamen adscripsisse mallem, quum id te video desiderare. Sicut scribis tibi id esse referendum, idem ipse sentio: neque in eo quidquam a meis rationibus discrepabunt tuæ. [86] Addes enim tu, meo jussu; quod ego quidem non addidi: nec causa est, cur negem; nec, si esset, et tu nolles, negarem. Nam de H-S nongentis millibus, certe ita relatum est, ut tu, sive frater tuus referri voluit. Sed, si quid est, [87] (cum de logio parum gratiosum est,) quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim: de eo mihi, cum senatus consulto non sum usus, quid per leges liceat, considerandum est. te certe [88] in pecunia exacta ita referre ex meis rationibus relatis non oportuit, nisi quid me fallit: sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quæ interesse tua, aut etiam velle te existimem, si ullo modo facere possim. Quod scribis de beneficiis: scito a me et tribunos militares, et præfectos, et contubernales, duntaxat meos, delatos esse. In quo quidem ratio me fefellit. liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari. postea certior sum factus, triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes retulissem. Sane moleste tuli, non illa beneficia tuæ potius ambitioni reservata esse, quam meæ, qui ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen, et de tribunorum militarium contubernalibus, res est in integro. genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. Reliquum est de H-S b.
centum millibus, de quibus memini mihi a te Myrina litteras esse allatas, non mei errati, sed tui: in quo peccatum

dubio autem scribendum est *ea.* si *tua* verum esset; totum illud *quam tu d.* inane esset. Vulgg. *ut tua, quam tum deposuerat Sextius.* Ceterum *Sextius* intelligendus *P. L. F.* v. Clav. qui initio belli civilis imperium dicitur habuisse ad Att. VIII, 15. fueratque in Cilicia ex prætura post Ciceronem ex SCto (v. Cæs. B. C. I, 6.) cum eam provinciam Paullus frustra ambisset.

86 *Addes enim tu*] An *etiam?* Sic puto. Confunduntur interdum hæc verba.

87 *cum de logio* &c.] Res pertinet ad id, quod supra erat: *nam de Luceio.* Itaque dum ille locus e libris melioribus emendetur, de hoc nihil dici certi potest: nec lectori commemorandis variis lectionibus aut conjecturis molesti erimus.

88 *in pec. exacta ita afferre ex m. r. relatis*] Hæc est lectio Gruteri et aliorum. Sed valde in h. l. fluctuant libri scr. et edd. Grævius e libro suo dedit *exactu:* quod non imitatus sum. pro *afferre,* quod sane vitiosum est, dedi *referre,* ut est in edd. quibusdam, ut et Ms. Gu. Alii habent *efferre. relatis* denique mihi glossam sapit. si verum est, dicit: cum eæ jam relatæ sint. Sed quæ ista ratio sit, non video.

videbatur esse, si modo erat, fratris tui, et Tullii. Sed cum id corrigi non posset, quod, jam depositis rationibus, ex provincia [89] decesseramus: credo me quidem tibi pro animi mei voluntate, proque ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim, rescripsisse. Sed neque tum me humanitate litterarum mearum obligatum puto, neque tuam hodie epistolam de H-S centum sic accepisse, ut ii accipiunt, [90] quibus epistolæ per hæc tempora molestæ sunt. Simul illud cogitare debes, me omnem pecuniam, quæ ad me salvis legibus pervenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse: id fuisse H-S XXII millia: eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse: quod ego sive æquo animo, sive iniquo fero, tu de H-S centum æquo animo ferre debes, et [91] existimare, [92] eo minus ad te, vel de tuis cibariis, vel de mea liberalitate pervenisse. [93] Quodsi mihi expensa ista H-S centum tulisses, tamen, quæ tua est suavitas, quique in me amor, nolles a me hoc tempore æstimationem accipere. nam numeratum si cuperem, non erat. Sed hoc jocatum me putato, ut ego te existimo. Ego tamen, cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. Hanc epistolam cur non scindi velim, causa nulla est. Vale.

21

## ARGUMENTUM.

*Mescinio Rufo, sui videndi cupido, mutua se teneri cupiditate significat; eumque hortatur, ut temporum acerbitatem litterarum studiis et optimæ conscientiæ recordatione mitiget.*

## M. T. C. S. D. L. MESCINIO.

GRATÆ mihi tuæ litteræ fuerunt; ex quibus intellexi,
p. 77. quod etiam sine litteris arbitrabar, te summa cupiditate
a. affectum esse vivendi mei: quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam. nam tecum esse, ita mihi omnia, quæ opto, contingant, ut vehementer velim. [94] Ut

89 *decesseramus*] Sic correximus vulgatum *decessimus*. nam præcedit *posset*. nisi hoc malis corrigere *possis*. Sed est sermo de re, super qua ei jam scripserat acceptis literis Myrina missis, ut patet e seqq. Ms. Gu. et ed. Med. habent *decessissemus*. illud latinius est.

90 *quibus epist. p. h. t. molestæ sunt*] i. e. qui epistolis appellantur de pecunia, quam debent, nec solvere possunt. in quo proprium est Latinis verbum *molestus*.

91 *existimare, eo minus*] *eo*, i. e. ea summa HS centum. Sed non satis placet: desiderem *paullo*.

92 *eo minus ad te*] i. e. tanto minus e cibariis &c. te lucratum esse, quantum tu in ea re perdidisti.

93 *Quodsi mihi exp. tulisses*] sc. in rationibus tuis privatis, h. e. mihi credidisses.

94 *Ut enim*] Hæc est lectio Codd. meliorum, etiam mei, et edd. veterum Rom. 1469. 1471. Med. &c. Sed ita sequi debebat infra *sic hoc tempore*. nam alias non cohæret oratio. ea correctio cum locum non haberet propter verbum *vero*, correxere *Etenim;* quo alludit lectio Mss. Pall. et edd. quarundam veterum *Ita enim*. Ego *etenim* prætulerim: nam ita omnia bene cohærent.

enim, cum esset major et virorum, et civium bonorum, et jucundorum hominum, et amantium mei copia, tamen erat nemo, quicum essem libentius, quam tecum; et pauci, quibuscum essem æque libenter: hoc vero tempore, cum alii interierint, alii absint, alii mutati voluntate sint, unum, medius fidius, tecum diem libentius posuerim, quam hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum vivo necessario. Noli enim existimare, mihi solitudinem non jucundiorem esse, qua tamen ipsa uti non licet, quam sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno, aut summum altero. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo, litterulis nostris, præterea conscientia etiam consiliorum meorum. Ego enim is sum, quemadmodum tu facillime potes existimare, qui nihil umquam mea potius, quam meorum civium causa fecerim: [95] cui nisi invidisset is, quem tu numquam amasti; (me enim amabas;) et ipse beatus esset, et omnes boni. Ego sum, qui nullius vim plus valere volui, quam honestum otium: idemque, cum illa ipsa arma, quæ semper timueram, plus posse sensi, quam illum consensum bonorum, quem ego idem effeceram: quavis tuta conditione pacem accipere malui, quam viribus cum valentiore pugnare. Sed et hæc, et multa alia coram brevi tempore licebit. Neque me tamen ulla res alia Romæ tenet, nisi exspectatio rerum Africanarum. videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen. Puto autem mea nonnihil interesse: (quamquam id ipsum, quid intersit, non b.
sane intelligo:) [96] verumtamen, quicquid illinc nuntiatum sit, non longe abesse a consiliis amicorum. Est enim res jam in eum locum adducta, ut, quamquam multum intersit inter eorum causas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem. Sed plane animus, qui dubiis rebus forsitan fuerit infirmior, desperatis confirmatus est multum: quem etiam tuæ superiores litteræ confirmarunt, quibus intellexi, quam fortiter injuriam ferres: juvitque me, tibi cum summam humanitatem, tum etiam tuas litteras profuisse. Verum enim scribam: teneriore mihi animo videbare: sicut omnes fere, qui vita ingenua, in beata civitate [97] et libera viximus. Sed, ut illa secunda moderate tulimus: si hanc non solum adversam, sed funditus eversam fortunam fortiter ferre debemus; ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur, ut mortem, quam etiam beati contemnere debeamus, propterea quod nullum sensum esset habitura, nunc, sic affecti, non modo contemnere debeamus, sed

95 *cui nisi invidisset is* &c.] Pompeium intelligunt, aut Catonem. mihi posterius placet magis. neque Pompeio conveniunt sequentia.

96 *verumtamen*] v. Clav. in h. v.

97 *et libera*] Delevi *in*, quod abest a Ms. meo, Gu. 2. et edd. pr.

etiam optare. Tu, si me diligis, fruere isto otio, tibique persuade, præter culpam ac peccatum, qua semper caruisti et carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile, aut pertimescendum. Ego, si videbitur recte fieri posse, ad te veniam brevi: si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certiorem faciam statim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc te ne moveas tam infirma valitudine, nisi ex me prius quæsieris per litteras, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas, valitudinique tuæ et tranquillitati animi servias.

---

p. 78. a.

# M. TULLII CICERONIS
# EPISTOLARUM
## LIBER VI.
AD
## A. TORQUATUM ET CETEROS.

1 ARGUMENTUM.

*Aulum Torquatum, qui Pompeio victo, cujus partes secutus fuerat, Athenis exsulabat, consolatur, ut absentiam ab urbe æquo animo ferat, quia turbata sint omnia, et qui præsentes sint multa cernant, quæ nolint videre. Addit spem reditus nonnullam, hortaturque, ut virtute se sustentet et recti conscientia: etiam ex civitate, in qua exsulet, et Sulpicii consuetudine levamen petat. Scripta bello Hispaniensi.*

### M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

ETSI ea perturbatio est omnium rerum, ut suæ quemque fortunæ maxime pœniteat: nemoque sit, quin ubivis, [1] quam ubi est, esse malit: tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore, bono viro Romæ esse miserrimum sit. Nam, etsi [2] quocumque in loco quisquis est, idem est ei sensus, et eadem acerbitas ex interitu rerum et publicarum et suarum: tamen oculi augent dolorem; qui ea, quæ ceteri audiunt, intueri coguntur, nec [3] avertere a miseriis cogitationem sinunt. Quare etsi multarum rerum desiderio te angi necesse est: tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod

1 *quam ibi, ubi est*] *Ibi* aberat Mss. duobus Pall. bene, ut et Gebhardus judicabat. quamquam et alibi *ibi, unde* conjuncta, et similia reperimus, sed fere in formulis antiquis.

2 *q. in loco quisquis est*] Pro *quisque*, quod mallem, si libri juvarent. v. Clav.

3 *avertere*] Ms. meus *adtrahere:* voluit librarius *abstrahere*.

Romæ non sis, animum tuum libera. Etsi enim cum magna molestia tuos tuaque desideras: tamen illa quidem, quæ requiris, suum statum tenent, nec melius, si tu adesses, tenerent, nec sunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut præcipuam aliquam fortunam postulare, aut communem recusare. De te autem ipso, Torquate, est tuum, sic agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem aut timorem. Nec enim is, qui in te adhuc injustior, quam tua dignitas postulabat, fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigati. Nec tamen is ipse, a quo salus petitur, habet expli- b. catam aut exploratam rationem salutis suæ. Cumque omnium bellorum exitus incerti sint; ab altera victoria tibi periculum nullum esse perspicio, quod quidem sejunctum sit ab omnium interitu; ab altera te ipsum numquam timuisse certo scio. Reliquum est, ut te id ipsum, quod ego quasi consolationis loco pono, maxime excruciet, commune periculum reipublicæ: cujus tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor, [4] ne consolatio nulla possit vera reperiri, præter illam, quæ tanta est, quantum in cujusque animo roboris est atque nervorum. Si enim bene sentire, recteque facere, satis est ad bene beateque vivendum: vereor, ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror victoriæ præmiis ductos, patriam olim et liberos, et fortunas reliquisse; sed quoddam nobis officium justum, et pium, et debitum reipublicæ nostræque dignitati videbamur sequi: nec cum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria. Quare si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam propositum fuit accidere posse: non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse numquam putarimus. Simus igitur ea mente, [5] quam ratio et veritas præscribit, ut nihil in vita nobis præstandum, præter culpam, putemus: p. 99. eaque cum careamus, omnia humana placate et moderate a. feramus. Atque hæc eo pertinet oratio, ut, perditis rebus omnibus, tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur. Sed, si est spes aliqua rebus communibus, ea tu, quicumque sta-

4 *ne consolatio nulla sit*] Mss. plerique, etiam nostri, *ulla*, quod et Grævius temere recepit, vulgatam observationem de constructione verbi *vereor* cum particulis *ne* et *ut* negligens, auctore Sanctio in Min. frustra. at tamen idem mox delet *non* ante *vereor*. bene. quod et a Ms. nostro abest. Forte et melius post *esse* absit.

5 *quam ratio et veritas præscribit*] Sic edidi cum veteribus et Grævio, et sic Ms. noster, et Gu. 1. pro Gruteriano, quod et Gu. 2. habet, *qua r. et virtus*. Et *qua* quidem non absurdum est, immo exquisitius altero, sicut *ratio et veritas*, ut Cicero sæpe dicit, i. e. vera ratio: nec repudiarem, si plures libri haberent. Reperi tamen in Gu. utroque *qua*.

tus est futurus, carere non debes. Atque hæc mihi scribenti veniebat in mentem, me eum esse, cujus tu desperationem accusare solitus esses, quemque auctoritate tua cunctantem et diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego causam nostram, sed consilium improbabam. Sero enim nos iis armis adversari videbam, quæ multo ante confirmata per nosmetipsos erant: dolebamque, pilis et gladiis, non consiliis, neque auctoritatibus nostris de jure publico disceptari. Neque ego ea, quæ facta sunt, fore cum dicebam, divinabam futura: sed, quod et fieri posse, et exitiosum fore, si evenisset, videbam, id ne accideret, timebam: præsertim cum, si mihi alterutrum de eventu atque exitu rerum promittendum esset, id futurum, quod evenit, exploratius possem promittere. Iis enim rebus præstabamus, quæ non prodeunt in aciem: usu autem armorum, et militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe, quæso, quo me tum esse oportere censebas. Hæc eo scripsi, quod mihi Philargyrus tuus, omnia de te requirenti, fidelissimo animo (ut mihi quidem visus est) narravit, [6] te interdum sollicitum solere esse vehementius: quod facere non debes, nec dubitare, quin aut aliqua republica, sis futurus, qui esse debes; aut perdita, non afflictiore conditione, quam ceteri. Hoc vero tempus, quo exanimati omnes et suspensi sumus, hoc moderatiore animo ferre debes, quod et in urbe ea es, ubi nata et alta est ratio ac moderatio vitæ: et habes Ser. Sulpicium, quem semper unice dilexisti; qui te profecto et benivolentia et sapientia [7] consolatur: cujus si essemus et auctoritatem et consilium secuti; togati potius potentiam, quam armati victoriam subissemus. Sed hæc longiora for-
b. tasse fuerunt, quam necesse fuit: illa, quæ majora sunt, brevius exponam. Ego habeo, cui plus, quam tibi, debeam, neminem. quibus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos mihi hujus belli casus eripuit. qui sim autem hoc tempore, intelligo. Sed quia nemo est tam afflictus, qui, si nihil aliud studeat, nisi id quod agit, non possit navare aliquid et efficere: omne meum consilium, operam, studium, certe velim existimes tibi tuisque liberis esse debitum.

2 ARGUMENTUM.

*Excusat quod rarius scripserit: solatur ex spe meliorum temporum, propter quam non sit, quod timeat: saltim ex communi omnium conditione, ideoque æquius ferenda.*

6 *te interdum s. solere*] Ms. Grævii non habebat *solere:* sicut meus non *sollicitum*. Recte Grævius *solere* deleri volebat: quod etiam non satis convenit verbo *interdum*. nam alterutrum redundat.

7 *consolatur*] An *consolabitur?*

## M. T. C. A. TORQUATO, S. D.

PETO a te, ne me putes oblivione tui rarius ad te scribere, quam solebam: sed aut gravitate valitudinis, qua tamen jam paullum videor levari, aut quod absim ab urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non possim. Quare velim ita statutum habeas, me tui memoriam cum summa benivolentia tenere, tuasque omnes res non minori mihi curæ, quam meas esse. Quod majore in varietate versata est adhuc tua causa, quam homines aut volebant, aut opinabantur: mihi crede, non est, pro malis temporum, quod moleste feras. Necesse est enim aut armis urgeri rempublicam sempiternis, aut, his positis, recreari aliquando, aut funditus interire. Si arma valebunt: nec eos, [8] a quibus reciperis, vereri debes; nec eos, quos adjuvisti: si armis aut conditione positis, aut defatigatione abjectis, aut victoria detractis, civitas respiraverit; et dignitate frui tibi, et fortunis licebit: sin omnino interierint omnia, fueritque is exitus, quem vir prudentissimus, M. Antonius, jam tum timebat, cum tantum instare p. 80.
malorum suspicabatur: misera est illa quidem consolatio, a.
tali præsertim civi et viro, sed tamen necessaria, nihil esse præcipue cuiquam dolendum in eo, [9] quod accidat universis. Quæ vis insit in his paucis verbis, (plura enim committenda epistolæ non erant,) si attendes, quod facis: profecto etiam sine meis litteris intelliges, te aliquid habere quod speres; nihil, quod aut hoc, aut aliquo reipublicæ statu timeas: omnia si interierint, cum superstitem te esse reipublicæ, ne si liceat quidem, velis, ferendam esse fortunam, præsertim quæ absit a culpa. Sed hæc hactenus. Tu velim scribas ad me, quid agas, et ubi futurus sis: ut, aut quo scribam, aut quo veniam, scire possim.

### ARGUMENTUM. 3

*Consolatur ita, ut bene actum cum iis putet, qui ante exitum civilis belli ex vita decesserint. Miserius enim morte esse, ita vivere, ut post alteriusutrius partis victoriam vivendum esse divinat. Addit graviorem consolationem, vivo, quod vacuus sit culpa: mortuo, quod cariturus sit sensu. Scripta proxime post primam epistolam, ante secundam.*

## M. T. C. S. D. A. TORQUATO.

SUPERIORIBUS litteris benivolentia magis adductus, quam quo res ita postularet, fui longior. Neque enim confirmatione nostra egebat virtus tua: neque erat ea mea

8 *a quibus reciperis*] int. Cæsarianos. alii *recesseris:* quod ejecit recte Victorius. nam hi sunt Pompeiani, quos adjuverat. Vitium ortum est a scriptura vitiosa *receperis,* quæ est in Ms. meo et Gu. utroque.

9 *quod accidat univ.*] Grævius male reposuit *accidit* e Mss. quibusdam: quod est contra latinitatem veram, post accusativum cum infinitivo.

causa atque fortuna, ut, cui ipsi omnia deessent, alterum confirmarem. Hoc item tempore brevior esse debeo. sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est: sive tum opus fuit, illud satis est, præsertim cum accesserit nihil novi. Nam etsi quotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri existimo: summa tamen eadem est, et idem exitus, quem ego tam video animo, quam ea, quæ oculis cernimus. nec vero quidquam video, quod non idem te videre certo scio. Nam etsi, quem exitum acies habitura sit, divinare nemo potest: tamen et
b. belli exitum video; et, si id minus, hoc quidem certe, cum sit necesse alterutrum vincere, qualis futura sit vel hæc, vel illa victoria. Idque cum optime perspexi, tale video, nihil ut mali videatur futurum, si id vel ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, [10] ut non sit vivendum, miserrimum est. mori autem [11] nemo sapiens miserum dixit, ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua hæc, vel plura, et ornatiora parietes ipsi loqui posse videantur. Ego tibi hoc confirmo, etsi levis est consolatio ex miseriis aliorum, nihilo te nunc majore in discrimine esse, quam quemvis aut eorum, qui discesserint, [12] *aut eorum, qui remanserint.* alteri dimicant: alteri victorem timent. Sed hæc consolatio levis est: illa gravior, qua te uti spero: ego certe utor. nec enim, dum ero, angar ulla re, cum omni vacem culpa: et, si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, qui ad te hæc. Mihi tu, tui, tua omnia maxime curæ sunt, et, dum vivam, erunt.

4 ARGUMENTUM.

*Brevi ante exitum belli Hispaniensis, quem instare videt, et bellum non diuturnum inde auguratur, solatium, qualecumque potest in re trepida, adhibet: et studium ac diligentiam suam pollicetur.*

## M. T. C. A. TORQUATO, S. D.

NOVI, quod ad te scriberem, nihil erat: et tamen, si quid esset, sciebam te a tuis certiorem fieri solere. De futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum conjectura possis propius accedere, cum est res ejusmodi, cujus exitus provideri possit. Nunc tantum videmur intelligere non diuturnum bellum: etsi idipsum nonnullis videa-

10 *ut non sit v.*] Grævius delevit *non* et addidit e Mss. *tum:* (ut habet etiam Gu. et noster, et edd. pr. una *jam* habet, *ut jam s. v.*) non necessario. nec enim necesse est tempus exprimi. vita aut mors exspectanda est. vita misera erit: mors non.

11 *nemo sap. miserum dixit*] Scribendum sine dubio *dixerit.* e compendio vitium ortum est. de sapientibus in universum sermo est. Gu. 2. habet *duxit:* quod τῷ *dixit* certe prætulerim.

12 *aut eorum, qui remanserint*] Hæc diversa scriptura expressa sunt, quia in Mss. non sunt, sed explendæ sententiæ addita. Est tamen in ed. 1471. sed *discesserunt, remanserunt.*

tur secus. Equidem cum hæc scribebam, aliquid jam actum
putabam: [13] non quo *ego certo scirem*, sed quod *haud* diffi-
cilis erat conjectura. Nam cum omnis belli Mars commu- p. 81.
nis, [14] et cum semper incerti exitus prœliorum sint: tum a.
hoc tempore ita magnæ utrinque copiæ, ita paratæ ad de-
pugnandum esse dicuntur, ut, utercumque vicerit, non sit
mirum futurum. Illa in dies singulos magis magisque opi-
nio hominum confirmatur, etiamsi inter causas armorum ali-
quantum intersit, tamen inter victorias non multum inter-
futurum. Alteros propemodum jam sumus experti: de al-
tero, nemo est, quin cogitet, [15] quam sit metuendus iratus
victor armatus. Hoc loco si videor augere dolorem tuum,
quem consolando levare debeam, fateor me communium
malorum consolationem nullam invenire, præter illam: quæ
tamen, si possis eam suscipere, maxima est, quaque ego
quotidie magis utor: conscientiam rectæ voluntatis, maxi-
mam consolationem esse rerum incommodarum; nec esse
ullum magnum malum, præter culpam. A qua quum tan-
tum absumus, ut etiam optime senserimus, eventusque ma-
gis nostri consilii, quam consilium reprehendatur; et quum
præstitimus, quod debuimus, moderate, quod evenit, fera-
mus. Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoler de
communibus miseriis, quæ ad consolandum, majoris ingenii,
et ad ferendum, singularis virtutis indigent. Illud cuivis
facile est docere, cur præcipue tu dolere nihil debeas. Ejus
enim, qui tardior in te levando fuit, quam fore putaremus,
non est mihi dubia de tua salute sententia. de aliis autem
non arbitror te exspectare quid sentiam. Reliquum est, ut
te angat, quod absis a tuis tamdiu. Res molesta, præser- b.
tim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festivius. Sed, ut
ad te scripsi antea, tempus est hujusmodi, ut suam quisque
conditionem miserrimam putet: et, ubi quisque sit, ibi esse
minime velit. Equidem, nos quod Romæ sumus, miserri-
mum esse duco, non solum quod in malis omnibus acerbius
est videre, quam audire, sed etiam, quod ad omnis casus
subitorum periculorum magis objecti sumus, quam si abes-
semus. etsi meipsum, consolatorem tuum, non tantum litte-
ræ, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis
mitigavit. Quanto fuerim dolore, meministi. In quo pri-

13 *non quo ego certo scirem*] Verba *ego c. sc.* non sunt in Mss. In edd. primis quibusdam, ut 1471, addita sunt ad explendam sententiam, ut post *haud*. Sed dedere *sciam*, contra latinitatem, cum mox sit *erat*.

14 *et cum—sint*] Sic, non *sunt*, habent edd. pr. et sic Ms. meus. *cum* h. l. non respondet τῷ *tum*. nam ita alterum deberet deleri.

15 *quam sit met.*] Restitui vetus *quam;* pro quo *cum* e Mss. recepit Victorius, pronior ad recipiendas lectiones Mss. duriores, quem alii secuti sunt. Sed id sensum commodum habere non potest. deberet addi *semper* aut *omnis.*

ma illa consolatio est, [16] vidisse me plus, quam ceteros, cum cupiebam, quamvis iniqua conditione, pacem. Quod etsi casu, non divinatione mea factum est: tamen [17] in hac inani prudentiæ laude delector. Deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si jam vocer ad exitum vitæ, non ab ea republica aveller, qua carendum esse doleam, præsertim cum id sine ullo sensu futurum sit. Adjuvat etiam ætas; et acta jam vita, quæ [18] cum cursu suo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quo nos jam natura ipsa pæne perduxerit. Postremo, is vir, vel etiam ii viri, hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur, eandem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono: nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed cum plus in metuendo mali sit, quam in ipso illo, quod timetur, desino: præsertim cum impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit. Sed hæc satis multa, vel plura potius, quam necesse fuit. facit autem non loquacitas mea, sed be-
p. 82. nivolentia longiores epistolas. Servium discessisse Athenis,
a. moleste tuli. non enim dubito, quin magnæ tibi levationi solitus sit esse quotidianus congressus, et sermo cum familiarissimi hominis, tum optimi et prudentissimi viri. Tu velim tete, ut debes et soles, tua virtute sustentes. Ego, quæ te velle, quæque ad te et ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo: quæ cum faciam, benivolentiam tuam erga me imitabor, merita non assequar. Vale.

5 ARGUMENTUM.

*A. Cæcina, Pompeii partes in bello secutus, etiam scripto libro Cæsarem offenderat. Ob id patria carentem solatur Cicero, et bene sperare de se et fortunis suis jubet. Scripta videtur inter Africanum et Hispaniense bellum medio tempore.*

M. T. C. A. CÆCINÆ, S. D.

QUOTIESCUMQUE filium tuum video (video autem fere quotidie) polliceor ei studium quidem meum et operam, sine ulla exceptione aut laboris, aut occupationis, aut temporis, gratiam autem atque auctoritatem, cum hac exceptione, quantum valeam, quantumque possim. Liber tuus et lectus est, et legitur a me diligenter, et custoditur diligentissime. Res et fortunæ tuæ mihi maximæ curæ sunt, quæ

16 *vidisse me plus*] Sic recte Grævius pro *prius* restituit, quod efficit sententiam non aptam huic loco: nec in hoc Cicero gloriatur, quod ante alios viderit, sed quod aliis plus viderit.

17 *in hac inani—delector*] *In* additum est in Mss. nonnullis, et editione, ut Gebhardus ait, prima. Est utique in Rom. et a. 1469. hinc duxit Victorius: quia insolens est *in re delectari*. Puto verum esse *etiam*. In meo Ms. est *m*. inde origo vitii.

18 *cum cursu suo b. confecto*] Non placet *suo*: quod quomodo nasci potuerit, facile intelligitur.

quidem quotidie faciliores mihi et meliores videntur: multisque video magnæ esse curæ; quorum de studio, et de sua spe filium ad te perscripsisse, certo scio. His autem de rebus, quas conjectura consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quam te videre atque intelligere mihi persuaserim: sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam, exponere. Ea natura rerum est, et is temporum cursus, ut non possit ista aut tibi, aut ceteris, fortuna esse diuturna; neque hærere in tam bona causa, et in tam bonis civibus tam acerba injuria. Quare [19] ad eam spem, quam b.
extra ordinem de te ipso habemus, (non solum propter dignitatem et virtutem tuam: hæc enim ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia: accedunt tua præcipua:) propter eximium ingenium summamque doctrinam: cui, mehercules, hic, cujus in potestate sumus, multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso bono tuo, quo delectatur, se violatum putasset. quod ipsum lenitur quotidie: significaturque nobis ab iis, qui simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud ipsum plurimum profuturam. Quapropter primum fac animo forti atque magno sis. ita enim natus, ita eductus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit: deinde spem quoque habeas firmissimam propter eas causas, quas scripsi. A me vero tibi omnia liberisque tuis paratissima esse, confidas velim. Id enim et vetustas nostri amoris, et mea consuetudo in meos, et tua multa erga me officia postulant.

### ARGUMENTUM. 6

*Consolatur divinatione melioris fortunæ sumta ex ingenio Cæsaris et natura rerum ac temporum: proposita fortitudinis laude et conscientiæ recte factorum: quibus addit communis calamitatis et turbatæ reip. argumentum.*

## M. T. C. A. CÆCINÆ, S. D.

VEREOR, ne desideres officium meum; quod tibi pro nostra et meritorum multorum, et studiorum, et partium con-

19 *ad eam spem* &c.] Hæc periodus est interpolata et vitiosa et male cohærens: nec explanari per libros potest. *De te ipso habemus:* nempe spes esse poterat partim in Cæsaris bonitate, partim in dignitate ipsius. Sed *ipso* mihi suspectum est: in fine etiam *summamque virtutem:* nam virtus ante jam memorata est in communibus Cæcinæ bonis. Sine dubio Cicero scripsit *doctrinam:* quæ convenit bene ingenio: et erat in Cæcina, eique multum tribuebat Cæsar. non dubitavi id etiam sine libris recipere, cum et alibi ingenium et doctrina jungantur a Cicerone. In serie orationis difficultas est. Nam *ad eam spem* nullum verbum habet. etenim *accedunt tua præcipua* respondent his: *non solum p. d.* diciturque pro *sed etiam.* Sed reliqua oratio non sinit suspicari, aliquid excidisse. Itaque in illis *Q. ad eam spem, quam* vitium esse arbitror.

junctione, deesse non debet: sed tamen vereor, ne litterarum
a me officium requiras; quas tibi et jam pridem et sæpe
misissem, nisi quotidie melius exspectans, gratulationem
quam confirmationem animi tui complecti litteris maluissem.
Nunc, ut spero, brevi gratulabimur. Itaque in aliud tem-
pus id argumentum epistolæ differo. His autem litteris
animum tuum, quem minime imbecillem esse et audio et
spero, etsi non sapientissimi, at amicissimi hominis aucto-
ritate, confirmandum etiam atque etiam puto: nec iis qui-
p. 83. dem verbis, quibus te consoler ut afflictum, et jam omni
a. spe salutis orbatum, sed ut eum, de cujus incolumitate non
plus dubitem, quam te memini dubitare de mea. Nam cum
me ex republica expulissent ii, [20] qui illam cadere posse,
stante me, non putarunt: memini, me ex multis hospitibus,
qui ad me ex Asia, in qua tu eras, venerant, audire, te de
glorioso et celeri reditu meo confirmare. Si te ratio quæ-
dam Etruscæ disciplinæ, quam a patre, nobilissimo atque
optimo viro, acceperas, non fefellit: ne nos quidem nostra
divinatio fallet: quam cum sapientissimorum virorum mo-
numentis atque præceptis, plurimoque, ut tu scis, doctrinæ
studio, tum magno etiam usu tractandæ reipublicæ, ma-
gnaque nostrorum temporum varietate consecuti sumus.
Cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos
nihil, in his tam obscuris rebus, tamque perturbatis um-
quam omnino fefellit. Dicerem, quæ ante futura dixissem,
ni vererer, ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plu-
rimi sunt testes, me et initio, ne conjungeret se cum Cæ-
sare, monuisse Pompeium: et postea, ne sejungeret. con-
junctione frangi senatus opes, [21] disjunctione civile bellum
excitari videbam. Atque utebar familiarissime Cæsare:
Pompeium faciebam plurimi: sed erat meum consilium
cum fidele Pompeio, tum salutare utrique. Quæ præterea
providerim, prætereo. Nolo enim, hunc de me optime me-
ritum, existimare, ea me suasisse Pompeio, quibus ille si
b. paruisset, esset hic quidem clarus in toga et princeps: sed
tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Eundum in
Hispaniam censui: quod si fecisset, civile bellum nullum
omnino fuisset. [22] Rationem haberi absentis, non tam pu-
gnavi, ut liceret, quam ut, [23] quando, ipso consule pugnan-

20 *qui illam cadere posse, st. m. non putarunt*] *Putarunt* vitiosum et contra latinitatem est: legendum est aut *putarent* aut *putarant*. illud malim.

21 *disjunctione*] Sic edd. pr. et *conjungere* ac *disjungere* semper apud Ciceronem opponuntur. aliter paullo *dijungere* dicitur, ut alibi diximus.

22 *Rationem haberi absentis*] An excidit nomen *Cæsaris?*

23 *quam pop. jusserat*] Hoc nunquam verum esse credidi, sed aut pro *quum* legendum *quoniam*, *quando*, aut *jussisset*. reperi in Ms. meo et Gu. 2. *qu.* id est *quando*, et in ed. 1469. 1471. explanate *quando:* ergo hoc recepi. Edd. Rom. Med. Ms. Gorl. Gu. *quo-*

te, populus jusserat, haberetur. Causa orta belli est. Quid ego prætermisi aut monitorum, aut querelarum, cum vel iniquissimam pacem justissimo bello anteferrem? Victa est auctoritas mea, non tam a Pompeio (nam is movebatur) quam ab iis, qui duce Pompeio freti, peropportunam et rebus domesticis et cupiditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. Susceptum bellum est, quiescente me: depulsum ex Italia, manente me, quoad potui: sed valuit apud me plus pudor meus, quam timor. Veritus sum deesse Pompeii saluti, cum ille aliquando non defuisset meæ. Itaque vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego, prudens et sciens, ad pestem ante oculos positam sum profectus. Quo in bello nihil adversi accidit, non prædicente me. Quare, quum, ut augures et astrologi solent, ego quoque augur publicus ex meis superioribus prædictis constitui apud te auctoritatem augurii et divinationis meæ: debebit habere fidem nostra prædictio. Non igitur ex [24]alitis involatu, nec e cantu sinistro oscinis, [25]ut in nostra disciplina est, nec ex tripudiis solistimis, aut soniviis tibi auguror: sed habeo alia signa, quæ observem; quæ etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent vel obscuritatis, vel erroris. Notantur autem mihi ad divinandum signa duplici quadam via: quarum alteram duco a Cæsare ipso; alteram e temporum civilium p. 84.
natura atque ratione. In Cæsare hæc sunt: mitis clemensque natura, qualis exprimitur præclaro illo libro *Querelarum* tuarum. a. Accedit, quod mirifice ingeniis excellentibus, quale est tuum, delectatur. præterea cedit multorum justis et officio incensis, non inanibus aut ambitiosis, voluntatibus. In quo vehementer eum consentiens Etruria movebit. Cur hæc igitur adhuc parum profecerunt? Quia non putat se sustinere causas posse multorum, si tibi, cui justius videtur irasci posse, concesserit. Quæ est igitur, inquies, spes ab irato? Eodem fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sit leviter adspersus. Postremo homo valde est acutus, et multum providens. intelligit, te, hominem in parte Italiæ minime contemnenda facile omnium nobilissimum, et in communi republica cuivis summorum tuæ ætatis, vel ingenio, vel gratia, vel fama populi Romani parem,

*modo.* Apparet compendium scripturæ turbas dedisse. cf. et ad ep. sequ. sed sæpe exempla alia in seqq. occurrent.

24 *alitis involatu*] Mss. nostri *volatu*, ut edd. pr. et mihi verbum *involatus* suspectum est: nam nuspiam alibi occurrit, et si est verbum bonum, non pro volatu in genere dici potest.

25 *ut in nostra disciplina est*] Possum intelligere de disciplina augurali, quæ ad Ciceronem pertinebat: sed puto Ciceronem scripsisse *vestra*, sc. Tusca, de qua supra.

[26] non posse prohiberi republica diutius. [27] Nolet, hoc temporis potius esse aliquando beneficium, quam jam suum. Dixi de Cæsare. nunc dicam de temporum rerumque natura. Nemo est tam inimicus ei causæ, quam Pompeius animatus melius quam paratus susceperat, qui nos malos cives dicere, aut homines improbos audeat. In quo admirari soleo gravitatem, et justitiam, et sapientiam Cæsaris. numquam, nisi honorificentissime, Pompeium appellat. At in ejus personam multa fecit asperius. Armorum ista, et victoriæ sunt facta, non Cæsaris. At nos quemadmodum est complexus? Cassium sibi legavit: Brutum Galliæ præfecit: Sulpicium Græciæ: Marcellum, cui maxime succensebat, cum summa illius dignitate restituit. Quo igitur hæc
b. spectant? [28] Rerum hoc natura et civilium temporum non patietur: nec manens, nec mutata ratio feret; primum, ut non in causa pari eadem sit et conditio et fortuna omnium: deinde, ut in eam civitatem boni viri et boni cives nulla ignominia notati non revertantur, in quam tot nefariorum scelerum condemnati reverterunt. Habes augurium meum, quo, si quid addubitarem, non potius uterer, quam illa consolatione, qua facile fortem virum sustentarem: te, si explorata victoria arma sumsisses pro republica; ita enim tum putabas: non nimis esse laudandum: sin, propter incertos exitus eventusque bellorum, posse accidere, ut vinceremur, putasses; non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, [29] adversam ferre nullo modo posse. Disputarem etiam, quanto solatio tibi conscientia tui facti, quantæve delectationi in rebus adversis litteræ esse deberent. Commemorarem non solum veterum, sed horum etiam recentium vel ducum, vel comitum tuorum gravissimos casus. Etiam externos multos claros viros nominarem. Levat enim dolorem [30] communis quasi legis et humanæ conditionis recordatio. Expone-

26 *non prohibere*] Recte Grævius *prohiberi* et ante jam Lambinus. nam latinitas sic prorsus postulat, habentque libri boni. Si quis malit: *non posse se prohibere;* non repugnem.

27 *Nolet hoc temp.* &c.] Etsi sine libris, tamen edidi *nolet* pro vulgato *nollet;* quod res et latinitas ita manifeste requirit, ut mirum sit, hic neminem hæsisse.

28 *Rerum nat. et civilium tempp.*] Ea quæ sit, patet e seqq. *primum* &c. nempe secundum ea, quæ fieri in civitate solent, et secundum modum, quo res in civitate solent alia aliam consequi, *cursum rerum* nostri vocant.

29 *adv. nullo modo te posse*] Delevi *te*, ut Grævius fecit: abestque ab optimis libris scr. etiam nostro, et Gu. 1. 2. et edd. pr.

30 *communis q. legis et hum. cond.*] Offendit me hic sæpe verbum *humanæ*, ut insititium putarem, legendumque *communis quasi legis et conditionis.* nam sic solet Cicero dicere, communis lex et conditio est humana. Est haud dubie a glossatore.

rem etiam, quemadmodum hic, et quanta in turba, quantaque in confusione rerum omnium viveremus. necesse est enim minore desiderio perdita republica carere, quam bona. Sed hoc genere nihil opus est. incolumem te cito, ut spero, vel potius, ut perspicio, videbimus. Interea tibi absenti, et huic, qui adest, imagini animi et corporis tui, constantissimo atque optimo filio tuo, studium, officium, operam, laborem meum jampridem et pollicitus sum et detuli: nunc hoc amplius, quod me amicissime quotidie
magis Cæsar amplectitur; familiares quidem ejus, sicuti p. 85.
neminem. Apud quem quidquid valebo vel auctoritate, vel a.
gratia, valebo tibi. Tu cura, ut cum firmitudine te animi, tum etiam spe optima sustentes.

ARGUMENTUM. 7

*Excusat quod alterum librum filius non reddiderit. Queritur sibi Cæsarem irasci propter stilum, cum ignorit iis qui contra ipsum deos precati sint. Parce et timide de Cicerone æque et de Cæsare scribere ait, ne hunc offendat. Rogat tandem, ut reditum sibi impetret: nec librum exire patiatur, nisi correctum ita, ne sibi noceat.*

## A. CÆCINA M. CICERONI, S. D.

QUOD tibi non tam celeriter liber est redditus, ignosce timori nostro, et miserere temporis. Filius, ut audio, pertimuit, neque injuria, si liber exisset; [31]quando non tam interest, quo animo scribatur, quam quo accipiatur; ne ea res inepte mihi noceret; cum præsertim adhuc stili pœnas dem. Qua quidem in re singulari sum fato. nam cum mendum scripturæ litura tollatur; stultitia fama multetur; meus error exsilio corrigitur. Cujus summa criminis est, quod armatus adversario maledixi. Nemo nostrûm est, ut opinor, quin vota victoriæ suæ fecerit: nemo, quin, etiam cum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quam primum Cæsar superaretur, [32]optarit. Hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est: si scit [33]et persuasus est; quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, cum ignorit omnibus, qui multa deos venerati sint contra ejus salutem? Sed, ut eodem revertar, causa hæc fuit timoris. Scripsi de te parce, medius fidius, et timide, non revocans me ipse, sed pæne refugiens.

31 *quum non t. interest*] Hic quoque *quando* reposui pro *quum*, ex iisdem, quibus superiori epistola libris etiam Med.

32 *optaret*] Sic omnes, quos vidi. Tamen rescripsi *optarit:* nam hoc clare postulat series et latinitas: *nemo nostrûm est, quin vota fecerit—nemo, quin—optarit: optaret* hic per latinitatem stare non potest, nec in tirone ferrem.

33 *et persuasus est*] Si Ciceronis hæc epistola esset, non dubitarem corrigere *et ei persuasum est:* in Cæcina non audeo.

Genus autem hoc scripturæ, non modo liberum, sed incitatum [34] atque elatum esse debere, quis ignorat? Solutum existimatur esse, alteri maledicere; tamen cavendum est, ne in petulantiam incidas: impeditum, se ipsum laudare, b. ne vitium arrogantiæ subsequatur: solum vero liberum, alterum laudare; de quo quidquid detrahas, necesse est, aut infirmitati, aut invidiæ assignetur. Ac nescio, an tibi gratius opportuniusque acciderit. Nam quod præclare facere non poteram, primum erat, non attingere: [35] secundum [beneficium], quam parcissime facere. sed tamen ego quidem me sustinui. multa minui: multa sustuli: complura ne posui quidem. Quemadmodum igitur scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, nonnullos male hærentes relinquas, ruinæ periculum struas, non ascensum pares: sic tot malis cum vinctum, tum fractum studium scribendi, quid dignum auribus, aut probabile potest afferre? Cum vero ad ipsius Cæsaris nomen veni, toto corpore contremisco, non pœnæ metu, sed illius judicii. totum enim Cæsarem non novi. Quem putas animum esse, ubi secum loquitur? hoc probabit: hoc verbum suspiciosum est. quid, si hoc muto? at vereor, ne pejus sit. [36] Age vero, laudo aliquem. num offendo? cum porro offendam, quid, si non vult? armati stilum persequitur: victi et nondum restituti quid faciet? Auges etiam tu mihi timorem, qui in Oratore tuo caves tibi per Brutum, et ad excusationem socium quæris. Ubi hoc omnium [37] patronus facis: [38] quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem, [sentire] oportet? In hac igitur calumnia timoris, et cæcæ suspicionis tormento, cum plurima ad alieni sensus conjecturam, non ad suum judicium scribantur, quam difficile sit evadere, si minus expertus es, quod te ad omnia summum atque excellens ingep. 86. a. nium armavit, nos sentimus. Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret et auferret: aut ea conditione daret, si reciperes te correcturum, hoc est, si totum alium

34 *atque elatum*] Sic bene pro vulgato *latum* e bonis libris Grævius. Nam *latum* dicendi genus dici illud quidem bene latine scio, sed non eo, qui hic esse debet, sensu. non hic sermo est de copioso dicendi genere, sed de incitato ab animi motu: cui *elatum* bene convenit. Sic habet et Ms. meus.

35 *secundum beneficium*] Bene Lambinus judicat, *beneficium* esse delendum. nam nec rei satis aptum est verbum: et si esset, poneretur potius post *primum*.

36 *Age vero laudo aliquem* &c.] Locus est vitiosus. quomodo probabiliter corrigam, non habeo: nec aliorum conjecturæ mihi satisfaciunt.

37 *patronus facis*] Sic edd. veteres, sic et Ms. meus et duo Grævii. Victorius e Mss. suis *facit*. male. nam debet respondere τῷ *me veterem tuum* &c. Poterat dicere, *ubi tu hoc*: sed *tu* latet in *facis*.

38 *quid me—sentire oportet*] Hæsit in *sentire* Guilielmius, conjecitque corrigendum *sentis oportere*: non placet. dixisset *censes o*. puto esse a glossatore, qui e seqq. hoc putavit intelligi debere. Intelligendum est *facere*.

faceres. De Asiatico itinere, quamquam summa necessitas premebat: ut imperasti, feci. Te pro me quid horter? vides tempus venisse, quo necesse sit de nobis constitui. Nihil est, mi Cicero, quod filium meum exspectes. Adolescens est: omnia excogitare, vel studio, vel ætate, vel metu non potest. Totum negotium tu sustineas, oportet: in te mihi omnis spes est. Tu, pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Cæsar, tenes: a te omnia proficiscantur, et per te ad exitum perducantur, necesse est. apud ipsum multum, apud ejus omnes plurimum potes. Unum tibi si persuaseris, non hoc esse tui muneris, si quid rogatus fueris, ut facias, (quamquam id magnum, et amplum est,) sed totum tuum esse onus, perficies. nisi forte aut in miseria nimis stulte, aut in amicitia nimis impudenter tibi onus impono. Sed utrique rei excusationem, tuæ vitæ consuetudo dat. [39] nam quod ita consuesti pro amicis laborare, non jam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant tibi familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit, peto a te, ne exeat: aut ita corrigas, ne mihi noceat.

## ARGUMENTUM. 8

*Sibi hoc datum a Balbo et Oppio scribit, ut Cæcinæ liceret in Sicilia esse, ibique ut commoretur, nec longius abeat, suadet.*

## M. C. A. CÆCINÆ, S. D.

CUM esset mecum Largus, homo tui studiosus, locutus, Kalendas Jan. tibi præfinitas esse: quod omnibus rebus perspexeram, quæ Balbus et Oppius, absente Cæsare, egissent, ea solere illi rata esse: egi vehementer cum b.
his, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, esse uti liceret. Qui mihi consuessent, aut libenter polliceri, si quid esset ejusmodi, quod eorum animos non offenderet; aut etiam negare, et afferre rationem, cur negarent: huic meæ rogationi [40] potius non continuo responderunt, eodem die tamen ad me reverterunt: mihi hoc dederunt, ut esses in Sicilia, quoad velles: se præstaturos, nihil ex eo te offensionis habiturum. Quando, quid tibi permittatur, cognosti: quid mihi placeat, puto te scire oportere. Actis his rebus, litteræ a te mihi redditæ sunt, quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor: in Siciliane subsidas, an ad reliquias Asiaticæ negotiationis proficiscare. Hæc tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi.

39 *nam quod ita consueris*] Grævius sic edidit, tanquam e vestigiis sui libri. Sed jam Gruterus sic habet. Olim erat *consuevisti*. In Ms. meo, Gorl. et Gu. est *consuesti*, quod edidi. Gu. 2. *consuevisti*. Conjunctivus hic est alienus.

40 *potius non continuo resp.*] Grævius corrigit *protinus non responderunt*, ut *continuo* sit glossa τῦ *protinus*. *potius* quidem prorsus est alienum.

Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat: tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. Sed ego, sive hoc, sive illud est, in Sicilia censeo commorandum. Propinquitas locorum vel [41] ad impetrandum adjuvabit crebris litteris et nuntiis, vel ad reditus celeritatem, re aut impetrata, quod spero, aut aliqua ratione confecta. Quamobrem censeo magno opere commorandum. [42] T. Furfano Postumo, familiari meo, legatisque ejus, item meis familiaribus, diligentissime te commendabo, cum venerint. erant enim omnes Mutinæ. Viri sunt optimi, et tui similium studiosi, et mei necessarii. Quæ mihi venient in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabor, ea mea sponte faciam. Si quid ignorabo, de eo admonitus, omnium studia vincam. Ego etsi coram de te cum Furfano ita loquar, ut tibi litteris meis ad eum nihil opus sit: tamen, [43] quoniam tuis placuit, te habere meas
p. 87. litteras, quas ei redderes, morem his gessi. earum littera-
a. rum exemplum infra scriptum est.

9 ARGUMENTUM.

*Brevi, sed perfecto commendationis exemplo, Cæcinam Furfano commendat.*

## M. T. C. T. FURFANO PROCOS. S. D.

CUM A. Cæcina tanta mihi familiaritas consuetudoque semper fuit, [44] ut nulla major esse possit. Nam et patre ejus, claro homine, et forti viro, plurimum usi sumus: et hunc a puero, quod et spem magnam mihi afferebat summæ probitatis, summæque eloquentiæ, et vivebat mecum conjunctissime, non solum officiis amicitiæ, sed etiam studiis communibus, sic semper dilexi, ut non ullo cum homine conjunctius viverem. Nihil attinet me plura scribere. [45] quam mihi necesse sit, ejus salutem et fortunas, quibuscumque rebus possim, tueri, vides. Reliquum est, ut, cum cognorim pluribus rebus, quid tu et de bonorum fortuna, et de reipublicæ calamitatibus sentires, nihil a te

41 *ad impetrandum adjuvat*] Sine dubio legendum *adjuvabit*. nec dubitavi sic corrigere.

42 *T. Furfano Post.*] Qui erat Siciliæ tum Proprætor, in qua Cæcinam vult commorari. Usitatius porro est *Furfanius*. v. Clav. et Græv. ad h. l.

43 *quum tuis placuit*] Scripsi *quoniam* e Ms. meo, Gu. 2. et edd. 1469. Rom. 1471. possis et *quando*, ut est in Gu. 1. et ed. Med. si *quum* verum esset, sequi deberet *placuerit*.

44 *ut nulla m. esse possit*] Post *fuit* debebat esse *posset*: sed vulgatum hic stare potest, quia et tum amicitia illa erat, et intelligi potest de re universa.

45 *quam mihi necesse est—vides*] Debet esse *sit*, et sic habent libri plures. Edd. vett. et Mss. quidam *quam quod m. nec. est*. Grævius e vestigiis librorum conjicit: *quam quod m. n. est—ut vides.* Sed et *ut vides* languet, et *quod mihi necesse est*, non est bene latinum. nam si e *scribere* hoc pendet, debet esse *mihi necesse esse*. Ego veterem lectionem *sit* restitui, et punctum scripsi post *scribere*.

petam, nisi, ut ad eam voluntatem, quam tua sponte erga Cæcinam [46] habiturus esses, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me a te fieri intelligo. hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

## ARGUMENTUM. 10

*Pollicetur exsuli Trebiano, quantum potest: cui iratior Cæsar erat, quod post Pharsalicam pugnam non cesserat ab armis, sed bellum in Africa persecutus fuerat.*

## M. T. C. TREBIANO, S. D.

EGO quanti te faciam, semperque fecerim, quanti me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis. Nam et consilium tuum, vel casus potius, diutius in armis civilibus commorandi, semper mihi magno dolori fuit: et hic eventus, quod tardius, quam est æquum, et quam ego vellem, [47] recuperas fortunam et dignitatem tuam, mihi non minori curæ est, quam tibi semper fuerunt casus mei. Itaque et Postumuleno, et Sextio, et sæpissime Attico no- b.
stro, proximeque Theudæ, liberto tuo, totum me patefeci, [48] et iis singulis sæpe dixi, quacumque re possem, me tibi et liberis tuis satisfacere cupere: idque tu ad tuos velim scribas: hæc quidem certe, quæ in potestate mea sunt, ut operam, consilium, rem, fidem meam, sibi ad omnes res parata putent. Si auctoritate et gratia tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita meritus sum, posse deberem: tu quoque is esses, qui fuisti, cum omni gradu amplissimo dignissimus, tum certe ordinis tui facile princeps. [49] Sed, quoniam eodem tempore, eademque de causa, nostrûm uterque cecidit: tibi et illa polliceor, quæ supra scripsi, quæ sunt adhuc mea, et ea, quæ præterea videor mihi ex aliqua parte retinere, tamquam ex reliquiis pristinæ dignitatis. Neque enim ipse Cæsar, ut multis rebus intelligere potui, est alienus a nobis: et omnes fere familiarissimi ejus, casu devincti magnis meis veteribus officiis, me diligenter observant et colunt. Itaque si qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id est, de tua incolumitate, in qua sunt omnia, agendi; quod quidem quotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem: agam per me ipse et moliar. singula persequi non est necesse. universum studium meum et benivolentiam ad te defero. Sed magni mea interest, hoc tuos omnes scire, quod tuis litteris fieri potest: ut intelli-

46 *habiturus esses*] Suspicatus sum *habiturus es:* quod certe efficacius est.

47 *recuperas*] Gruterus s. Gebhardus e Mss. *reciperas:* sordes hæ antiquariorum sunt.

48 *et hæc iis s. dixi*] *hæc* delendum est. Librarius voluit hoc membrum simile facere sequenti, quod ab *hæc* incipit. abest a Ms. meo, et Gu. 2. qui habent *et his s.* ut edidit Grævius.

49 *Sed quoniam—cecidit*] Sic, non *quum* Ms. et edd. pr. *Quum* est e compendio *qm̄*. Gu. 1. *quando.*

gant, omnia Ciceronis patere Trebiano. Hoc eo pertinet, ut nihil existiment esse tam difficile, quod non, pro te mihi susceptum, jucundum sit futurum.

p. 88. a. [50] Antea misissem ad te litteras, si genus scribendi invenirem. tali enim tempore aut consolari, amicorum est, aut polliceri. Consolatione non utebar, quod ex multis audiebam, quam fortiter sapienterque ferres injuriam temporum, quamque te vehementer consolaretur conscientia factorum et consiliorum tuorum: quod quidem si facis, magnum fructum studiorum optimorum capis, in quibus te semper scio esse versatum: idque ut facias, etiam atque etiam te hortor. Simul et illud tibi, homini peritissimo rerum et exemplorum, et omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minus fortasse, quam vellem, at in rebus atque usu plus etiam, quam vellem, versatus: spondeo, tibi istam acerbitatem et injuriam [51] non diuturnam fore. Nam et ipse, qui plurimum potest, quotidie mihi delabi ad æquitatem et [52] ad rerum naturam videtur: et ipsa causa ea est, ut jam simul cum republica, quæ in perpetuum jacere non potest, necessario reviviscat atque recreetur: quotidieque aliquid fit lenius et liberalius, quam timebamus. Quæ quoniam in temporum inclinationibus sæpe parvis posita sunt: omnia momenta observabimus; neque ullum prætermittemus tui juvandi et levandi locum. Itaque illud alterum, quod dixi, litterarum genus, quotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim. id re, quam verbis, faciam libentius. Tu velim existimes, et plures te amicos habere, quam qui in isto casu sint ac fuerint, quantum quidem ego intelligere potuerim; et me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas et magnum: quod est in uno te. quæ sunt in fortuna, temporibus regentur, et consiliis nostris providebuntur.

11 ARGUMENTUM.

*Gratulatur de restitutione, quam Dolabellæ beneficio ipsi impetraverat: hortaturque, ut æquo animo jacturam fortunarum ferat, quia plus adquisiverit, quam amiserat.*

50 *Antea misissem*] Manutius hic novæ epistolæ initium esse putabat. assentitur Grævius. placet et mihi. Sed mox legendum *invenissem*.

51 *non diuturnam fore*] Sic edd. pr. omnes. Ms. noster ut Amstel. ap. Græv. *diuturnas*. recentiores post Victorium male edidere *diuturne*. nempe propter insolentiam verbi, ut alia, nihil curantes latinitatis leges. Debebant docere, hoc adverbium in usu fuisse, quod nullo exemplo doceri potest. nam in locis Sidonii, quæ commemorantur, est *diuturnius*, nuspiam *diuturne*. Sed ut *diu* hic per latinitatem stare non posset, sic nec *diuturne*: adjectivum necessarium est inter substantiva *istam acerbitatem et injuriam* et verbum *fore*.

52 *ad rerum naturam*] v. Clav. in *natura*.

## M. C. TREBIANO, S. D. b.

DOLABELLAM antea tantummodo diligebam: obligatus ei nihil eram. nec enim acciderat mihi opus esse: et ille mihi debebat, quod non defueram ejus periculis. Nunc tanto sum devinctus ejus beneficio, [53] quod et antea in re, et hoc tempore in salute tua cumulatissime mihi satisfecit, ut nemini plus debeam. Qua in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari, quam gratias agere malim. alterum omnino non desidero, alterum vere facere poteris. Quod reliquum est, quando tibi virtus et dignitas tua reditum ad tuos aperuit: est tuæ sapientiæ magnitudinisque animi, quid amiseris, oblivisci; quid recuperaris, cogitare. Vives cum tuis, vives nobiscum. plus acquisisti dignitatis, quam amisisti rei familiaris: quæ ipsa tum esset jucundior, si ulla res esset publica. [54] Vestorius, noster familiaris, ad me scripsit, te mihi maximas gratias agere. Hæc prædicatio tua mihi valde grata est, eaque te uti facile patior, cum apud alios, tum mehercule apud Syronem, nostrum amicum. Quæ enim facimus, ea prudentissimo cuique maxime probata esse volumus. Te cupio videre quam primum.

### ARGUMENTUM. 12

*Gratulatur de reditu per Cæsaris amicos impetrato, ideoque cessare consolationem, re confecta. Esse tamen vel restituto aliquid ferendum, reipublicæ calamitatem, in qua nullum solatium supersit, nisi quod ex litterarum studiis capiatur.*

## M. T. C. AMPIO, S. D.

GRATULOR tibi, mi Balbe, vereque gratulor. nec sum tam stultus, ut te usura falsi gaudii frui velim; deinde frangi repente, atque ita cadere, ut nulla res ad æquitatem te animi possit postea extollere. Egi tuam causam apertius, quam mea tempora ferebant. Vincebatur enim fortuna ipsa debilitatæ gratiæ nostræ tui caritate, et meo p. 89.
perpetuo erga te amore, culto a te diligentissime. Omnia a
promissa, confirmata, certa et rata sunt, quæ ad reditum et ad salutem tuam pertinent. Vidi, cognovi, interfui. Etenim omnes Cæsaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine et benivolentia, sic, ut, cum ab illo discesserint, me habeant proximum. [55] Hoc Pansa, Hir-

53 *quod et antea in re*] i. e. in fortunis Trebiano conservandis gratia et deprecatione apud Cæsarem: *in salute tua*, revocatione ab exilio.

54 *Vestorius*] Sic pro *Nestorius*, (quod a Gebhardo ortum est, estque in libris quibusdam; velut et in Ms. meo et edd. pr.) edidi cum Grævio. v. Clav. Consentit Ms. Gu.

55 *Hoc Pansa &c.*] *Hoc* mihi non placet. Puto delendum. Non enim commode ad præcedentia refertur totum hoc. est in hoc exergasia superioris.

tius, Balbus, Oppius, Matius, Pòstumius, plane ita faciunt, ut me unice diligant. Quod [56] si mihi pro me efficiendum fuisset, non me pœniteret pro ratione temporum ita esse molitum. Sed nihil est a me inservitum temporis causa. veteres mihi necessitudines cum his omnibus intercedunt: quibuscum ego agere de te non destiti. Principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum: qui valeret apud illum non minus auctoritate, quam gratia. [57] Cimber autem Tillius mihi plane satisfecit. Valent tamen apud Cæsarem non tam ambitiosæ rogationes, quam necessariæ: [58] quas quia Cimber habebat, plus valuit, quam pro ullo alio valere potuisset. Diploma statim non est datum; quod mirifica est improbitas in quibusdam, qui [59] tulissent acerbius, veniam tibi dari, [60] quam illi appellant tubam belli civilis: multaque ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. Quare visum est occultius agendum, neque ullo modo divulgandum, de te jam esse perfectum. sed id erit perbrevi: nec dubito, quin, legente te has litteras, confecta jam res futura sit. Pansa quidem mihi, gravis homo et certus, non solum confirmavit, verum etiam re-
b. cepit, perceleriter se ablaturum diploma. Mihi tamen placuit, hæc ad te perscribi. minus enim te firmum sermo [61] Eppuleiæ tuæ, lacrimæque Ampiæ declarabant, quam significant tuæ litteræ. Atque illæ arbitrabantur, cum a te abessent ipsæ, multo in graviore te cura futurum. Quare magno opere [62] putavi, angoris et doloris tui levandi causa, pro certis ad te ea, quæ essent certa, perscribi *oportere*. Scis, me antea sic solitum esse scribere ad te, magis ut consolarer fortem virum atque sapientem, quam ut [63] exploratæ

56 *si mihi pro me effic.*] Alii libri scr. in his meus, item edd. pr. *per me*, quod Grævius secutus est. Neutrum facit sensum aptum huic loco et sequentibus. *per me* præcedentibus quidem aptum est, in quibus, per quos egerit, dicit: sed non sequentibus, *pro ratione temporum* ita esse molitum: nec his aptius est *pro me*, et tota argumentatio inepta foret. Latet hic aliquid vitii, quod tollere non possum liquido. Conjeci aliquando: *quod si mihi nunc demum eff.* quale quid requirunt illa: *veteres mihi nec.*

57 *Cimber Tillius*] Hoc verum, non *Tullius*, ut vulgo est. et est hoc vitium in pluribus libris hodie correctum. v. Clav. In Ms. Gu. est *illius*, elapsa litera prima.

58 *quam quia* &c.] sc. necessariam rogationem: malui tamen semper *quas*, ne nimis frequens sit *quam*. nunc, quia sic reperi in ed. Rom. recepi. est sic et in Mss. Gu.

59 *tulissent acerbius*] int. si diploma statim esset datum, et repente rem confectam cognossent: alias esse deberet *tulerunt*.

60 *quam illi appellant*] Sic libri multi scr. etiam noster, et edd. pr. quædam, ut 1469. 1471. Rom. unde dedit Victorius: alii *quem*, quod restituit Grævius, non necessario. Latinius est *quam illi tubam*, quam *quem illi tubam*.

61 *Eppuleiæ*] Etsi nomen hoc agnosco Romanum: tamen hic malim *Appuleiæ*, quod est in Ms. meo. in edd. pr. fere *Apuliæ*, ed. Med. *Epuliæ* &c.

62 *putavi—perscribi*] Patet cuilibet id, quod monuit Lambinus, addendum esse *oportere:* ut et fecimus, sed cum nota.

63 *exploratæ spem salutis*] Est a Gebhardo in Gruteriana, quamquam et alii sie libri scr. et edd. ut 1471. nec

spem salutis ostenderem, nisi quam ab ipsa republica, cum hic ardor restinctus esset, sperari oportere censerem. Recordare tuas litteras, quibus et magnum animum mihi semper ostendisti, et ad omnes casus ferendos constantem ac paratum: quod ego non mirabar, cum recordarer, te et a primis temporibus ætatis in republica esse versatum, et tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis, fortunarumque communium: et in hoc ipsum bellum [64] esse ingressum, non solum, uti victor, beatus; [65] sed etiam, ut, si ita accidisset, victus, sapiens esses. Deinde, cum studium tuum consumas in virorum fortium factis memoriæ prodendis, considerare debes, nihil tibi esse committendum, quamobrem eorum, quos laudas, te non simillimum præbeas. Sed hæc oratio magis esset apta ad illa tempora, quæ jam effugisti. Nunc vero tantum te para ad hæc nobiscum ferenda: quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eandem traderem. Sed est unum perfugium, doctrina ac litteræ, quibus semper usi sumus: quæ secundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc vero etiam salutem. Sed, ut ad initium revertar, cave dubites, quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint.

### ARGUMENTUM. 13

*Solatur Ligarium exsulem, eumque bene sperare jubet, ac, ut interea forti animo sit, hortatur. Scripta post Africanum bellum videtur.*

### CICERO LIGARIO. p. 90.

ETSI tali tuo tempore me, aut consolandi, aut juvandi tui causa, scribere ad te aliquid pro nostra amicitia oportebat: a.
tamen adhuc id non feceram; quia neque lenire videbar oratione, neque levare posse dolorem tuum. Postea vero, quam magnam spem habere cœpi, fore, ut te brevi tempore incolumem haberemus: facere non potui, quin tibi et sententiam et voluntatem declararem meam. Primum igitur scribam, quod intelligo et perspicio, non fore in te Cæsarem duriorem. nam et res eum quotidie, et dies, [66] et opinio hominum, et, ut mihi videtur, etiam sua natura mitiorem facit: idque cum de reliquis sentio, tum de te etiam audio ex fa-

enim Gebhardus edidisset, quod in libris non reperisset. alii *exploratam*, quod et revocavit Grævius, etiam *explicatam*, ut ed. Med. forte sic Cicero. Illud quidem et ipsum rectum, sed et exquisitius est.

64 *esse ingressum*] Hic *te* desiderari potest: sed intelligi e superioribus potest; quamquam alia constructionis forma interjecta est.

65 *sed etiam, ut, si ita acc. victus, ut sapiens esses*] Alterutrum *ut* delendum est. Delevi posterius, ut membrum hoc esset simile priori: ubi est *uti victor*. mollior tamen auribus meis foret oratio, deleto priori. Pro posteriori *ut* edd. pr. habent *et*.

66 *et opinio hominum*] Alias existimatio hominum. nolet homines de se, ut crudeli, duro, implacabili viro opinari.

miliarissimis ejus: quibus ego ex eò tempore, quo primum ex Africa nuntius venit, supplicare una cum fratribus tuis non destiti. quorum quidem et virtus, et pietas, et amor in te singularis, et assidua et perpetua cura salutis tuæ tantum proficit, ut nihil sit, quod non [67] ipsum Cæsarem tributurum existimem. Sed si tardius fit, quam volumus; [68] magnis occupationibus ejus, a quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliores fuerunt: et simul Africanæ causæ iratior, diutius velle videtur eos habere sollicitos, [69] a quibus se putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum. sed hoc ipsum intelligimus eum quotidie remissius et placatius ferre. Quare mihi crede, et memoriæ manda, me tibi id affirmasse, te in
b. istis molestiis diutius non futurum. [70] Quando, quid sentirem, exposui: [71] quid velim tua causa, re potius, quam oratione, declarabo. [72] et, si tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita sum meritus, ut tu existimas, posse debebam; ne tu quidem in istis incommodis esses. eadem enim causa opes meas fregit, quæ tuam salutem in discrimen adduxit. Sed tamen, quidquid imago veteris meæ dignitatis, quidquid reliquiæ gratiæ valebunt; studium, consilium, opera, gratia, fides mea, nullo loco deerit tuis optimis fratribus. Tu fac habeas fortem animum, quem semper habuisti: primum ob eas causas, quas scripsi: deinde, quod ea de republica semper voluisti atque sensisti, [73] ut non modo secunda sperare debeas, sed etiam, si omnia adversa essent, tamen conscientia et factorum et consiliorum tuorum, quæcumque acciderent, fortissimo et maximo animo ferre deberes.

14

## ARGUMENTUM.

*Quæ cum Cæsare egerit de Ligarii restitutione, et quam spem salutis habeat, declarat: et ad lætitiam exhortatur.*

## CICERO LIGARIO.

ME scito [74] omnem laborem, omnem operam, curam, studium in tua salute consumere. nam cum te semper maxime dilexi, tum fratrum tuorum, quos æque atque te summa

67 *ipsum Cæsarem*] *ipsum* additur, ut respondeat amicis ejus.

68 *magnis occup.*] Excidisse puto *in* per literam *m*.

69 *a quibus se—conflictatum*] Durior modus loquendi in verbo *conflictari*, cujus exemplum nullum aliud occurrit. *a quibus* int. quorum culpa.

70 *Quando, quid s.*] Sic hic quoque libri mei: non *quum*.

71 *quid vellem—declarabo*] Scribe, *quid velim:* nam pendet a futuro *declarabo:* decepit librarios vel scriptura vetus *velem*, vel quod præcedit *sentirem*, et sequitur *possem*. In Gu. 2. ordo est, *re potius, quam oratione declarabo.* quem secutus sum.

72 *et, si tantum p.*] Valde mihi verosimile est, Ciceronem scripsisse: *quodsi:* et esse initium novæ periodi.

73 *ut non modo cum sec.*] Sic (*cum*) ed. Grut. Grævius dedit *nunc*, quod in quibusdam libris est. Ms. meus et ed. Med. habent *ut non modo secunda* &c. id verum est: itaque edidi.

74 *omnem laborem*] *meum*, quod in vulgatis additum est, recte e duobus libris scr. delevit Grævius.

benivolentia sum complexus, singularis pietas, amorque
fraternus, nullum me patitur officii erga te studiique munus
aut tempus prætermittere. Sed quæ faciam, fecerimque
pro te, ex illorum te litteris, quam ex meis, malo cogno-
scere. Quid autem sperem, aut confidam, et exploratum
habeam de salute tua, id tibi a me declarari volo. Nam
75 si quis est timidus in magnis periculosisque rebus, sem-
perque magis adversos rerum exitus metuens, quam sperans
secundos, is ego sum: et, si hoc vitium est, eo me non ca-
rere, confiteor. Ego idem tamen cum a. d. v. Kal. interca- p. 91.
lares priores, rogatu fratrum tuorum, venissem mane ad a.
Cæsarem, atque omnem adeundi et conveniendi illius indi-
gnitatem et molestiam pertulissem: cum fratres et propin-
qui tui jacerent ad pedes, et ego essem locutus, quæ causa,
quæ tuum tempus postulabat: non solum ex oratione Cæ-
saris, quæ sane mollis et liberalis fuit, sed etiam ex oculis
et vultu, ex multis præterea signis, quæ facilius perspicere
potui, quam scribere, hanc in opinionem discessi, ut mihi
tua salus dubia non esset. Quamobrem fac animo magno
fortique sis: et, si turbidissima sapienter ferebas, tranquil-
liora læte feras. Ego tamen tuis rebus sic adero, ut difficil-
limis, neque Cæsari solum, sed etiam amicis ejus omnibus,
quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc
feci, libentissime supplicabo. Vale.

### ARGUMENTUM. 15

*Gratulationem, benivolentiam et officium continet.*

### CICERO BASILO, S.

TIBI gratulor: mihi gaudeo: te amo: tua tueor. a te amari, et quid agas, quidque agatur, certior fieri volo.

### ARGUMENTUM. 16

*Commemorata sua et patris amicitia, rogat, ut se absentem tueatur.*

### BITHYNICUS CICERONI, S.

SI mihi tecum non et multæ et justæ causæ amicitiæ pri-
vatim essent, repeterem initia amicitiæ ex parentibus no-
stris: quod faciendum iis existimo, qui paternam amici-
tiam nullis ipsi officiis prosecuti sunt. Itaque contentus
ero nostra ipsorum amicitia: cujus fiducia peto a te, ut ab-
sentem me, quibuscumque in rebus opus fuerit, tueare,
76 si nullum officium tuum apud me intermoriturum existi- b.
mas. Vale.

75 *si quis*] Grævius e Mss. bonis *quisquam*, quod et in meo est. sed nil interest.

76 *si nullum—existimas*] Ms. meus non male *existimes*.

17 ARGUMENTUM.

*Respondet Bithynici cuidam epistolæ, (non autem superiori,) qua ille, constituta republica, cum Cicerone se futurum promiserat, quod gratum sibi fore significat, et se ejus esse amantissimum confirmat.*

## M. CICERO BITHYNICO, S.

CUM ceterarum rerum causa cupio esse aliquando rempublicam constitutam: tum velim mihi credas [77] accedere, id etiam quo magis expetam, promissum tuum, quo in litteris uteris. Scribis enim, si ita sit, te mecum esse victurum. Gratissima mihi tua voluntas est: facisque nihil alienum necessitudine nostra, judiciisque patris tui de me, summi viri. Nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, [78] qui temporibus valuerunt, conjunctiores tecum esse, quam me; necessitudine neminem. Quamobrem grata mihi est et memoria tua nostræ conjunctionis, et ejus etiam augendæ voluntas.

18 ARGUMENTUM.

*Quæstioni respondet ex lege de decurionibus. addit de bello Hispaniensi, de Leptæ negotio, de Oratore suo, de Tulliola, et de Leptæ junioris studiis consilium ac præceptum.*

## CICERO LEPTÆ.

[79] SIMUL accepi a Seleuco tuo litteras, statim quæsivi e Balbo per codicillos, [80] quid esset in lege. Rescripsit: eos, qui facerent præconium, vetari esse in decurionibus: qui fecissent, non vetari. Quare bono animo sint et tui et mei familiares. neque enim erat ferendum, cum, qui hodie haruspicinam facerent, in senatu Romæ legerentur: eos, qui aliquando præconium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere. De Hispaniis novi nihil. magnum tamen exercitum Pompeium habere constat. Nam Cæsar ipse [81] ad nos misit exemplum Paciæci litterarum, in quo erat, [82] ipsas undecim esse legiones. scripserat etiam Messala

77 *accedere id etiam*] Grævius correxit *accidere* e Ms. suo et edd. quibusdam vett. quibus et Ms. meus consentit. male. nam relatio ad superius, *ceterarum rerum causa*, necessarium facit *accedere*. Sic judicavit etiam Dukerus ad Liv. X, 41. qui locum sic interpungit: *mihi accedere, id etiam quo magis expetam, promissum tuum* &c. bene sane. Ms. Gu. 2. omittit *id etiam:* quod non displicet. Interea distinctionem Dukeri secutus sum.

78 *q. t. valuerunt, aut valeant*] Aut *valuerint* legendum, aut *valent*, quod Grævio placebat, estque in ed. Med. aut delendum omnino *aut valeant;* quod et ipsum Grævio non displicebat. Meus utique Ms. non habet. Hoc secutus sum: nam *valent* latet in *valuerunt*.

79 *Simul*] Ms. Gu. *simul ut*. In Gu. 2. m. s. adscripsit *ut*.

80 *quid esset in lege*] Quam Cæsar redux ex Hispania ferre in animo habebat, et jam scripserat.

81 *ad nos*] Sic pro *vos* edidimus, ut Grævius, etiam Mss. nostris et edd. pr. consentientibus: et sensum facit meliorem.

82 *ipsas XI. esse legiones*] *ipsas* e Cod. Stewech. edidimus, quod et Grævio placebat, pro vulgato *illi* vel *illas*, ut est in plerisque libris, etiam Mss. nostris, edd. 1469. Rom. 1471. Med. &c. Sæpe ex *ipse* factum *ille*, satis constat, præsertim cum *ipse* exquisi-

Q. Salasso, P. Curtium fratrem ejus, jussu Pompeii, inspectante exercitu, interfectum, quod consensisset cum Hispanis quibusdam, si in oppidum, nescio quod, Pompeius rei frumentariæ causa venisset, eum comprehendere, ad Cæsaremque deducere. De negotio tuo, quod sponsor es pro Pompeio; si Galba consponsor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit: quod videbatur mihi ille confidere. Oratorem meum tantopere a te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem sic persuadeo, me, quidquid habuerim judicii de dicendo, in illum librum contulisse. Qui si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum: sin aliter, non recuso, quin, quantum de illo libro, tantumdem de mei judicii fama detrahatur. Leptam nostrum cupio delectari jam talibus scriptis. etsi abest maturitas ætatis, 83 jam tamen personare aures ejus hujusmodi vocibus, non est inutile. Me Romæ tenuit omnino Tulliæ meæ partus. Sed cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit: teneor tamen, dum a Dolabellæ procuratoribus exigam primam pensionem; et, mehercule, non tam sum peregrinator jam, quam solebam. ædificia mea me delectabant, et otium. 84 domus est, quæ nulli villarum mearum cedat, otium omni desertissima regione majus. Itaque ne litteræ quidem meæ impediuntur; in quibus sine ulla interpellatione versor. Quare, ut arbitror, prius hic te nos, quam istic tu nos videbis. Lepta suavissimus ediscat Hesiodum: et habeat in ore,

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα.

p. 92. a.

## ARGUMENTUM. 19

*Cum Cæsar ludos regionatim daturus esset, curationem eorum Lepta ambiebat, cui id Cicero dissuadet, diffisus, propter multitudinem intimorum impetrari posse.*

## CICERO LEPTÆ S. D.

b.

MACULAM officio functum esse gaudeo. ejus Falernum mihi semper idoneum visum est deversorio: si modo tecti

tius dictum esset, ut h. l. ubi est pro *omnino, admodum.* Ac nescio, an et post in verbis, *quod videbatur ille mihi confidere, ipse* legendum sit. nam *ille* nimis languet post *non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit:* suspicatusque antea sum, esse additum a glossatore.

83 *jam tamen p.*] Addidi hic *jam*, quod Grævius addidit post *aures*, ubi mihi durius videtur. *Jam tamen* habet ed. Med. Ms. noster, ed. Rom. 1469. 1471. *jam enim.* In qua lectione punctum esse debet post *ætatis.* Gu. 1. omittit *tamen*, sed habet *jam.*

84 *domus est*] Hiare mihi hic visa semper est oratio. Puto addendum esse in principio *jam*, vel *nunc.* nam hoc opponitur præterito. Dicit se fuisse ante peregrinatorem, qui libenter in agris vixerit: ædificiis suis, in prædiis, delectatum fuisse et otio. Sequi ergo debet de præsenti: nunc illæ causæ abierunt, cum Romæ habeam, propter quæ peregrinabar: *jam domus est* &c. Absorptum est *jam* a clausula verbi *otium.*

satis est ad comitatum nostrum recipiendum. Ceteroqui mihi locus non displicet: nec ea re Petrinum tuum deseram. Nam et villa, et amœnitas illa, commorationis est, non deversorii. [85] De curatione aliqua munerum regionum, cum Oppio locutus sum. nam Balbum, posteaquam tu es profectus, non vidi. tantis pedum doloribus afficitur, ut se conveniri nolit. Omnino de tota re, ut mihi videtur, sapientius faceres, si non curares. quod enim eo labore assequi vis, nullo modo assequere. tanta est enim intimorum multitudo, ut ex [86] iis aliquis potius effluat, quam novo sit aditus: præsertim qui nihil afferat, præter operam; in qua ille se dedisse beneficium putabit, [87] (si modo id ipsum sciet,) non accepisse. Sed tamen aliquid videbimus, in quo sit species. aliter quidem non modo non appetendum, sed etiam fugiendum puto. Ego me Asturæ diutius arbitror commoraturum, [88] quoad ille quandoque veniat. Vale.

20 ARGUMENTUM.

*Toranius exsul voluit Cæsarianis ex Hispania venturis occurrere, ut, captata illorum gratia, facilius Cæsari reconciliaretur: quod Cicero dissuadet, et manere jubet, ubi erat, quoad scire possit, quid agendum sit. Addit consolationem a communi calamitate et recti conscientia.*

## CICERO TORANIO, S.

DEDERAM triduo ante pueris Cn. Plancii litteras ad te. eo nunc ero brevior, teque, ut antea consolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi esse utilius, quam ibidem opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit. Nam præter navigationis longæ, et hiemalis, et minime portuosæ periculum, quod vitaveris, ne illud quidem non quanti-
p. 93. vis, subito, cum certi aliquid audieris, te istinc posse profi-
a. cisci. Nihil est præterea, [89] cur advenientibus te offerre gestias. multa præterea metuo, quæ cum Cilone nostro communicavi. Quid multa? Loco opportuniore in his

85 *De c. munerum regionum*] *regionum* est vera lectio, quam et habet Ms. meus. *ludi regionatim editi* sunt et apud Sueton. in Cæs. 39. qui ipsi h. l. sunt intelligendi. miror illum locum hic fugisse viros doctos. Alii libri ut Gu. uterque *regiorum*.

86 *iis aliquis potius effluat, quam*] *Potius* non placet. Puto scribendum *citius*: quod est verbum in hac sententia legitimum, *potius* nequaquam.

87 *si modo ipsum sciet*] Hic puto addendum *id*, vel *hoc*, quod et quidam libri habent. Sed *id* magis placet. In Ms. nostro est *si modo id*, sine *ipsum*: quod est certe melius, quam *ipsum* sine *id*. Recepi *id*.

88 *quoad ille quandoque veniat*] Paullo durius: donec Cæsar aliquando tandem veniat.

89 *cur adventibus te off. g.*] Sic edidit Victorius, cum esset vulgo in edd. *advenientibus*, et vehementer defendit Gebhardus. me non tam offendit ille pluralis, cujus exemplum attulit Grævius, quam phrasis, *adventibus se offerre*. Ms. meus *adhuc mentibus*, quod ex *advenientibus* factum videtur. Gu. 1. totum *Nihil—gestias* non habet. 2. *advenientibus*. Vetus restitui.

malis nullo esse potuisti: ex quo te, quocumque opus erit, facillime et expeditissime conferas. Quodsi recipiet ille se: ad tempus aderis. sin [90](quoniam multa accidere possunt) aliqua res eum vel impediet, vel morabitur: tu ibi eris, ubi omnia scire possis. hoc mihi prorsus valde placet. De reliquo, ut te sæpe per litteras hortatus sum, ita velim tibi persuadeas, te in hac causa nihil habere, quod tibi timendum sit, præter communem casum civitatis: qui etsi est gravissimus, tamen ita viximus, et id ætatis jam sumus, ut omnia, quæ non nostra culpa nobis accidant, fortiter ferre debeamus. Hic tui omnes valent, summaque pietate te desiderant, et diligunt, et colunt. Tu et cura ut valeas, et te istinc ne temere commoveas.

## ARGUMENTUM. 21

*Toranium consolatur ex suo exemplo, qui, cum antea idem quod ille sentiret, nihilque proficeret etiam rectis consiliis, moderate nunc ferat quæ acciderant, ostendens, quantum levamen sit, recte vereque sensisse: monetque, ut nihil de rebus suis, præterquam quod commune est, timeat.*

## CICERO TORANIO, S.

ETSI, cum hæc ad te scribebam, aut appropinquare exitus hujus calamitosissimi belli, aut jam aliquid actum et confectum videbatur: tamen quotidie commemorabam, te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem, et me tibi, solosque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo, spe pacis exclusa, ipsa victoria futura esset acerbissima; quæ aut interitum allatura esset, si victus esses, aut, si vicisses, [91] servitutem. Itaque ego, quem tum for- b.
tes illi viri et sapientes, Domitii et Lentuli, timidum esse dicebant: (eram plane: timebam enim, ne evenirent ea, quæ acciderunt:) idem nunc nihil timeo, et ad omnem eventum paratus sum. Cum aliquid videbatur caveri posse, tum id negligi dolebam. nunc vero, eversis omnibus rebus, cum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quicquid evenerit, ferre moderate: præsertim, cum omnium rerum mors sit extremum, et mihi sim conscius, me, quoad licuerit, dignitati reipublicæ consuluisse, [92] et, hac amissa, salutem retinere voluisse. Hæc scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui conjunctissima fuisti mecum et sententia et voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, cum recordare, etiamsi secus acciderit, te tamen

90 *quum multa accidere possunt*] Ms. noster et Gu. uterque *quoniam*, ut ed. 1471. *quando* ed. Med. si *quum* verum est, scribendum *possint*. *quoniam* verum est.

91 *servitutem*] sc. ejus, in cujus partibus fuisses, propter potentiam nimiam, quam victoria consecutus esset.

92 *et, hac amissa*] *et* delendum puto, nam valde languet, eo addito, oratio.

recte vereque sensisse. Atque utinam liceat aliquando, aliquo reipublicæ statu nos frui, inter nosque conferre sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quæ facta sunt. De tuis rebus nihil esse, quod timeas, præter universæ reipublicæ interitum, tibi confirmo: de me autem sic velim judices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuæ, liberisque tuis summo cum studio præsto semper futurum. Vale.

22 ARGUMENTUM.

*Cn. Domitium, L.F. qui post pugnam in Thessalia ab armis recesserat, serius tamen quam Cicero, spe veniæ impetrandæ, venerat in Italiam; orat, ut cum reipub. jam satisfecerit, incolumitati suæ consulat, et amicorum desiderium, quos belli casus eripuerat, æquo, saltim forti ferat animo. Scripta Cæsare COS.* III.

## CICERO DOMITIO.

NON ea res me deterruit, quo minus, posteaquam in
Italiam venisti, litteras ad te mitterem, quod tu ad me nul-
las miseras: sed quia, nec quid tibi pollicerer, ipse egens
rebus omnibus, nec, quid suaderem, cum mihimetipsi con-
silium deesset, nec quid consolationis afferrem in tantis
malis, reperiebam. Hæc quamquam nihilo meliora sunt,
nunc etiam atque etiam multo desperatiora, tamen inanes
p. 94. esse meas litteras, quam nullas, malui. Ego, si te intel-
a. ligerem plus conatum esse suscipere reipublicæ causa mu-
neris, quam [93] quantum præstare posses: tamen, quibus-
cumque rebus possem, ad eam conditionem te vivendi,
quæ daretur, quæque esset, hortarer. Sed cum consilii
tui, bene fortiterque suscepti, cum tibi finem statueris,
quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse
voluisset: oro obtestorque te, pro vetere nostra conjun-
ctione ac necessitudine, proque summa mea in te benivo-
lentia, et tua in me pari, te ut nobis, parenti, conjugi,
tuisque omnibus, quibus es fuistique semper carissimus,
salvum conserves: incolumitati tuæ, tuorumque, qui ex
te pendent, consulas: quæ didicisti, quæque ab adolescen-
tia pulcherrime a sapientissimis viris tradita, memoria et
scientia comprehendisti, iis hoc tempore utare: quos con-
junctos summa benivolentia pluriumisque officiis amisisti,
eorum desiderium, si non æquo animo, at forti feras. Ego,
quid possim, nescio, vel potius me parum posse sentio:
illud tamen tibi polliceor, me, quæcumque saluti dignitati-
que tuæ conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum,

93 *quantum pr. potuisses*] Sic omnes, quos vidi, libri. tamen correxi *posses*. nam hoc res et latinitas postulat. *potuisses* est vitium tirone latinitatis indignum. A Gu. 2. abest *suscipere*: si et *muneris* abesset, placeret.

quanto semper tu et studio et officio in meis rebus fuisti. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam, tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero. Sin autem tu minus scripseris: ego tamen omnia, quæ tibi utilia esse arbitrabor, summo studio diligenterque curabo. Vale.

---

# M. TULLII CICERONIS
# EPISTOLARUM
## LIBER VII.
### AD
## M. MARIUM ET CETEROS.

### ARGUMENTUM.

*Ludos describit, a Pompeio secundo consulatu editos, quos quod Marius absens non spectaverit, eidem gratulatur. Se quoque hujus generis vanitatibus non capi, et inter ludos Caninii causam egisse narrat, cujus occasione dimissionem sibi ex foro optat, ut libere possit in villis et cum Mario vivere.*

### M. CICERO S. D. M. MARIO.

SI te [1] dolor aliquis corporis, aut infirmitas valitudinis tuæ tenuit, quo minus ad ludos venires; fortunæ magis tribuo, quam sapientiæ tuæ: sin hæc, quæ ceteri mirantur, [2] contemnenda duxisti, et, cum per valitudinem posses, venire tamen noluisti; utrumque lætor, et sine dolore corporis te fuisse, et animo valuisse, cum ea, quæ sine causa mirantur alii, neglexeris: modo, ut tibi constiterit fructus otii tui; quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, cum esses in ista amœnitate pæne solus relictus. Neque tamen dubito, quin tu ex illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforasti, et patefecisti Sejanum, per eos dies matutina tempora lectiunculis consumseris: cum illi interea, [3] qui te istic reliquerant, spectarent communes mimos [4] semisomni. Reliquas vero partes diei tu consumebas

1 *dolor aliquis*] Sic libri scr. et edd. pr. E Vaticano Victorius *aliqui*, quia rarius est. Ciceronis quidem tempore non sic dixere.

2 *cont. esse duxisti*] Grævius tacite delevit *esse*. non displicet. Ego certe non dicam *contemnenda esse duxisti*.

3 *qui te istic reliquerunt*] Scribendum *reliquerant*. latinitas vera sic jubet. nam hæc scripta sunt post ludos. Supra *relictus esses*, non *relictus sis*.

4 *semisomni*] Ms. noster et Gu. 1. *semisomnis*, nec hoc male. utraque forma utitur Cicero.

his delectationibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum compararas; nobis autem erant ea perpetienda, quæ scilicet Sp. Mæcius probavisset. Omnino, si quæris, ludi apparatissimi: sed non tui stomachi. conjecturam enim facio de meo. Nam primum honoris causa in scenam redierant ii, quos ego honoris causa de scena [5] decessisse arbitrabar. Deliciæ vero tuæ, noster Æsopus, ejusmodi fuit, ut ei desinere per
p. 95. omnes homines liceret. Is jurare cum cœpisset, vox eum
a. defecit [6] in illo loco: SI SCIENS FALLO. Quid tibi ego alia narrem? nosti enim reliquos ludos: [7] qui ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi. Apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem: quo quidem apparatu non dubito, quin animo æquissimo carueris. Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytæmnestra? aut in equo Trojano [8] craterarum tria millia? aut armatura varia peditatus et equitatus in aliqua pugna? quæ popularem admirationem habuerunt; [9] delectationem tibi nullam attulissent. Quodsi tu per eos dies operam dedisti Protogeni tuo, dummodo is tibi quidvis potius, quam orationes meas legerit: næ tu haud paullo plus, quam quisquam nostrûm, delectationis habuisti. Non enim te puto Græcos, aut Oscos ludos [10] desiderare; præsertim cum Oscos ludos vel in senatu nostro spectare possis; Græcos ita non ames, ut ne ad villam quidem tuam via Græca ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contemseris? in quibus ipse Pompeius confitetur, se et operam et oleum perdidisse. Reliquæ sunt venationes binæ per dies quinque, magnificæ, nemo negat. sed quæ potest homini esse polito delectatio, cum aut homo imbecillus a valentissima bestia laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur? quæ tamen, si videnda sunt, sæpe vidisti: neque nos, qui hæc spectavimus, quidquam

5 *decessisse*] Sic Mss. et edd. *Decesse*, quod est a Victorio e Ms. Vat. Non est Ciceronianum, sed poeticum; recteque deseruit Grævius.

6 *in illo loco*] Satis et usitatius erat *in illo*. *Loco* utique mihi de glossa suspectum est.

7 *Quid? ne id q. leporis*] Hanc lectionem viri docti improbant. Rivius corrigebat *quid? quod ne* &c. probante Lamb. Gebh. &c. Ms. Grævii antiquus et alii duo *qui ne quidem leporis* &c. quod ipse probat et delet *id:* putatque *leporis* esse pro *lepores*. male. nam in hoc verbo, cujus genitivus pluralis non desinit in *ium*, hæc forma locum non habet. Dedi *qui ne id quidem*, ut et Guilielmio atque Ursino placuit, et habet Gu. 1.

8 *craterarum*] Probo Grævium corrigentem *cetrarum:* quid enim crateræ in equo Trojano? armorum ille locus erat.

9 *delectationem tibi*] Efficacius foret *tibi del.*

10 *desiderasse*] Bene. Sed ita post scribendum esset *posses*, ut et Ms. noster habet, et post iterum *desiderasse*, non *desiderare*. Sed malui primo loco *desiderare* corrigere: ita *possis* manebit, quod et sequens *ames* postulat et ultimum *desiderare*. Denique pro *vestro senatu* dedi *nostro*, ut Grævius, quod et Ms. noster habet et edd. pr. Grævius tamen malit utrumque deleri.

novi vidimus. Extremus elephantorum dies fuit: in quo admiratio magna vulgi atque turbæ, delectatio nulla exstitit. quin etiam misericordia quædam consecuta est, atque opinio ejusmodi, esse quandam illi belluæ [10] cum genere humano societatem. His ego tamen diebus, ludis scenicis, b.
ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse, dirupi me pæne in judicio Galli Caninii, familiaris tui. Quodsi tam facilem populum haberem, quam Æsopus habuit: libenter mehercule artem desinerem, tecumque, et cum similibus nostri viverem. Nam me cum antea tædebat, cum et ætas et ambitio me hortabantur, et licebat denique, quem nolebam, non defendere: tum vero hoc tempore vita nulla est. Neque enim fructum ullum laboris ex his exspecto: et cogor nonnumquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. Itaque quæro causas omnes aliquando vivendi arbitratu meo; teque, et istam rationem otii tui, et laudo vehementer, et probo: quodque nos minus intervisis, hoc fero animo æquiore, quod, si Romæ esses, tamen neque nos lepore tuo, neque te (si qui est in me) meo frui liceret, propter molestissimas occupationes meas; quibus si me relaxaro, (nam, ut plane exsolvam, non postulo,) te ipsum, [11] qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profecto, quid sit humaniter vivere. [12] Tu mihi modo istam imbecillitatem valitudinis tuæ sustenta et tuere, ut facis, ut nostras villas obire, et mecum simul lecticula concursare possis. Hæc ad te pluribus verbis scripsi, quam soleo, non otii abundantia, sed amoris erga te, quod me quadam epistola subinvitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid hujusmodi scriberem, quo minus te prætermisisse ludos pœniteret. Quod si assecutus sum, gaudeo: sin minus, hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos venies, nosque vises; neque in epistolis relinques meis spem aliquam de- p. 96. a.
lectationis tuæ. Vale.

## ARGUMENTUM. 2

*Emtionis negotium, sibi mandatum, post jocos (nam et ipse inter heredes bonorum erat, quæ emi volebat Marius,) diligenter se curaturum dicit. Deinde respondet gratulationi de Planco Bursa, qui, Cicerone accusante, damnatus fuerat, quo judicio quantum lætetur, significat, et Marium quoque gaudere jubet.*

10 *cum g. hum. societatem*] i. e. non modo similitudinem, sed etiam συμπάθειαν. de re v. Plinius H. N. VIII, 7.

11 *qui multos annos* &c.] Vulg. *qui id.* abest *id* libris bonis, Ms. meo et edd. pr. quorum plures habent *quod n. a. c.* ut Mss. Gu. omiserunt et Grævius.

12 *Tu mihi istam*] *mihi* est a Gebhardo e Mss. duobus, quibus consentit Gu. 2. positum pro vulgato *modo*, quod reposuit Grævius. *Mihi* sane elegantius est, quam ut librarii aut glossatoris sit. Ms. meus habet utrumque: *Tu mihi modo:* quod prætuli.

## M. T. C. M. MARIO S. D.

MANDATUM tuum curabo diligenter. Sed homo acutus ei mandasti potissimum, cui expediret, illud vænire quam plurimo. Sed eo vidisti multum, quod præfinisti, quo ne pluris emerem. Quod si mihi permisisses; qui meus amor in te est; confecissem cum coheredibus: nunc, quum tuum pretium novi, [13] licitatorem potius ponam, quam illud minoris væneat. Sed de joco satis est. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. [14] De Bursa, te gaudere certo scio: sed nimis verecunde mihi gratularis. Putas enim, ut scribis, propter hominis sordes, minus me magnam illam lætitiam putare. Credas mihi velim, magis me judicio hoc, quam morte inimici lætatum. Primum enim judicio malo, quam gladio; deinde [15] gloria potius amici, quam calamitate. In primisque me delectavit, tantum studium bonorum in me exstitisse contra incredibilem contentionem clarissimi et potentissimi viri. Postremo; (vix verisimile fortasse videatur;) oderam multo pejus hunc, quam illum ipsum Clodium. Illum enim oppugnaram: hunc defenderam. Et ille, cum omnis respublica in meo capite [16] discrimen esset habitura, magnum quiddam spectavit; nec sua sponte, sed eorum auxilio, qui me stante stare non poterant: hic simiolus, animi causa, me, in quem inveheretur, delegerat; persuaseratque nonnullis invidis meis, se in me emissarium semper fore. Quamobrem valde jubeo gaudere te.
b. magna res gesta est. numquam ulli fortiores cives fuerunt, quam qui ausi sunt eum contra tantas opes ejus, a quo ipsi lecti judices erant, condemnare. Quod fecissent numquam, nisi iis dolori meus fuisset dolor. Nos hic [17] multitudine et celebritate judiciorum, et novis legibus ita distinemur, ut quotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quam primum te videre possimus.

13 *in licitatorem p. ponam*] Sic cum Victorio edidit Gruterus. Sed *in* latinitas non fert, et abest Ms. meo, Gu. et edd. pr. nonnullis, nam ed. 1471. habet, item aliæ, sed *in licitationem*. Itaque cum Grævio delevimus. Pro *ponam* Grævius dedit *apponam*, et esse ait in edd. vett. In meis non est. etsi *apponere* in hac re usitatius est: tamen et *ponere* a Cicerone sic dicitur. Exempla v. in Clave. Citius autem *ponere* mutetur in *apponere*, quam hoc in illud.

14 *De Bursa*] Qui accusatus de vi, damnatus est, quamquam favente ei et contra nitente Pompeio.

15 *gloria potius amici, quam calamitate*] Quod præcedit, pertinet ad Clodium: malle se dicit inimicos suos pœnas dare per judicium, quam per mortem: itaque se magis lætari Bursæ exilio, quam Clodii morte: hoc ad Milonem, qui accusaverat Bursam. Illius igitur se, ait, gloria ex illo judicio magis lætari, quam Bursæ calamitate, i. e. exilio. Hic est sensus loci, quem interpretes non sunt assecuti.

16 *discrimen esset habitura*] Lambinus correxit *aditura* e Ms. vet. ut ait, bene, certe eleganter, et e consuetudine latina.

17 *in m. et celebritate judiciorum*] Delevi *in*, quod Victorius addidit e Ms. Vat. Est et in Gu. 1. sed altero et meo abest. *distineri* nusquam cum *in* dicitur. ortum est in quibusdam libris e prima litera verbi sequentis, ut alibi.

## ARGUMENTUM. 3

*Ut discessum suum civili bello post pugnam Pharsalicam excusaret, quem vituperatores reprehendebant; totam causam belli recenset, ut appareat, quibus adductus rationibus a continuando bello abstinuerit. Scripta post bellum Africanum.*

## M. CICERO M. MARIO S. D.

PERSÆPE mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur, et (ut video) versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una: quin etiam ipsum diem memoria teneo. Nam a. d. III. Idus Maias, Lentulo et Marcello consulibus, cum in Pompeianum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo præsto fuisti. Sollicitum autem te habebat cogitatio tum officii, tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebare, ne officio deessem: si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidisti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem, quid esset optimum factu. pudori tamen malui famæque cedere, quam salutis meæ rationem ducere. Cujus me mei facti pœnituit, non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quæ ibi offendi, quo veneram. Primum neque magnas copias, neque bellicosas: deinde, extra ducem, paucosque præterea, (de principibus loquor,) reliqui primum in ipso p. 97. a.
bello rapaces, deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem: maximum autem æs alienum amplissimorum virorum. Quid quæris? nihil boni, præter causam. Quæ cum vidissem; desperans victoriam, primum cœpi suadere pacem, cujus fueram semper auctor: deinde, cum ab ea sententia Pompeius valde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret. Hoc interdum probabat, et in ea sententia videbatur fore, et fuisset fortasse, nisi [18] quadam ex pugna cœpisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus, [19] nullus imperator fuit. Signa, tirone et collectitio exercitu, cum legionibus robustissimis contulit. victus, turpissime amissis etiam castris, solus fugit. Hunc ego belli mihi finem feci: nec putavi, cum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore. Discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit, aut in aliquas insidias incidendum, aut deveniendum in victoris manus, aut ad Jubam confugiendum, aut capiendus tamquam exsilio locus, aut consciscenda mors voluntaria. Certe nihil fuit præterea, si te victori nolles, aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quæ dixi, incommodis, nihil tolerabilius exsilio,

18 *quadam ex pugna*] Ad Dyrrhachium, de qua v. Cæsar B. C. III, 45.

19 *nullus imp. fuit*] Cum ipse dixisset, post illam victoriolam, se imperatorem non fore, nisi Cæsarem oppressisset. ibid. 45.

præsertim innocenti: ubi nulla adjuncta est turpitudo: addo etiam, cum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis (si quidquam nunc cujusquam est) etiam in meis esse malui. Quæ acciderunt, omnia dixi futura. Veni domum, non quo optima vivendi conditio esset: sed tamen, si esset aliqua forma reipublicæ, tamquam in patria ut essem: si nulla, tamquam in exsilio. Mortem mihi cur consciscerem, causa nulla visa est; [20] cur optarem, multæ. Vetus est enim, *ubi non sis qui fueris, non*
b. *esse cur velis vivere.* Sed tamen vacare culpa, magnum est solatium: præsertim cum habeam duas res, quibus me sustentem; optimarum artium scientiam, et maximarum rerum gloriam: quarum altera mihi vivo numquam eripietur; altera ne mortuo quidem. Hæc ad te scripsi verbosius, et tibi molestus fui, quod te cum mei, tum reipublicæ cognovi amantissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires, me numquam voluisse plus quemquam posse, quam universam rempublicam. Postea autem, quam alicujus culpa tantum valeret unus, [21] ut obsisti non posset, me voluisse pacem. amisso exercitu, et eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis omnibus; postquam non potuerim, [22] mihi ipsi finem fecisse belli: nunc autem, si hæc civitas est, civem esse me; si non, exsulem esse non incommodiore loco, quam [23] si Rhodum, aut Mitylenas contulissem. Hæc tecum coram malueram: sed quia longius fiebat, volui per litteras eadem; [24] ut haberes, quod diceres, si quando in vituperatores meos incidisses. Sunt enim, qui, cum meus interitus nihil fuerit reipublicæ profuturus, criminis loco putent esse, quod vivam. Quibus ego certo scio non videri satis multos perisse: qui, si me audissent, quamvis iniqua pace, honeste tamen viverent. Armis enim inferiores, non causa fuissent. Habes epistolam verbosiorem fortasse, quam velles. quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego, si, quæ volo, expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo.

20 *cur optarem, multæ causæ*] *Causæ* sine dubio est a glossatore, frigetque valde. quia abest a libris quibusdam, delevi.

21 *ut obsisti non posset*] int. ei, propter potentiam, quam culpa Pompeii consecutus erat, nec impediri adeo, quo minus ea ipsi tribuerentur, quæ vellet. Grævius malebat *sisti*, sensu illo exquisitiori ap. Livium, (v. Clav. in *sistere.*) ut ad rempublicam pertineret. Sed ille sensus est h. l. alienus. Cicero voluit pacem, quia videbat, Cæsarem vi consecuturum, quæ vellet, frustra repugnante Pompeio, qui ei viribus par non esset.

22 *mihi ipsi*] Hic Grævius verum vidit, prætulitque *mihi ipsi*, vulgato ante *mihi ipse*, quod dupliciter vitiosum est, primum quia constructio requireret *ipsum*, (quod Grævium movit,) si diversi casus esse deberent; secundo, quia est in oppositione, *reliquis—mihi ipsi.*

23 *si Rhodum aut M.*] Post *Rhodum* excidisse puto *me*. Sic est in Gu.

24 *ut haberes quid diceres*] Hic quoque *quod* scribendum est. In libris scr. est *qd.* id utroque modo legi potest.

ARGUMENTUM. 4

*Præmonet Marium de adventu suo in Pompeianum. Eodem anno.*

M. T. C. M. MARIO S. D. p. 92.

[25] A. D. IX. Kal. in Cumanum veni cum Libone tuo, vel nostro potius. in Pompeianum statim cogito. sed faciam ante te certiorem. Te cum semper valere cupio, tum certe, dum hic sumus. [26] Vides enim, quanto post una futuri simus. Quare, [27] si quod constitutum cum podagra habes, fac ut in alium diem differas. Cura igitur, ut valeas: et me hoc biduo aut triduo exspecta. a.

ARGUMENTUM. 5

*C. Trebatium Testam, jurisconsultum, familiarem suum, Cæsari Galliarum proconsuli, diligentissime commendat.*

CICERO CÆSARI IMPER. S. D.

VIDE, quam mihi persuaserim, [28] te esse alterum me, non modo in his rebus, quæ ad me ipsum, sed etiam in iis, quæ ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocumque exirem, mecum ducere, ut eum, meis omnibus studiis, beneficiis quam ornatissimum, domum reducerem. Sed posteaquam et Pompeii commoratio diuturnior erat, quam putaram; et mea quædam tibi non ignota dubitatio, aut impedire profectionem meam videbatur, aut certe tardare: vide, quid mihi sumserim. Cœpi velle, ea Trebatium exspectare a te, quæ sperasset a me. Neque mehercule minus ei prolixe de tua voluntate promisi, quam eram solitus de mea polliceri. Casus vero mirificus quidam intervenit, quasi vel testis opinionis meæ, vel sponsor humanitatis tuæ. Nam cum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meæ, litteræ mihi dantur a te: quibus in extremis scriptum erat, *M. Orfium, quem mihi commendas,* b.
*vel regem Galliæ faciam,* [29] *vel hunc Leptæ delega. Si vis tu,*

25 *A. d. ix. Kal.*] Nomen mensis non est additum, quia mensis ille nondum exierat, quo venerat in Cumanum.

26 *Vides—simus*] Hæc delevit Grævius auctore Ms. Pal. et suo optimo, quod non haberent commodum sensum, judice Manutio: nempe, quia non consentirent ultimis: *me hoc biduo aut triduo exspecta.* Sed hæc me non movent. Sensus est: opto, ut tu bene valeas, quam diu in his locis erimus, ut frequenter una esse et frui consuetudine nostra possimus. Ratio est, quia posthæc longo tempore non dabitur facultas talis consuetudinis nostræ. Ei rei non repugnant ultima.

27 *si quod constitutum habes*] Si *quod* verum est, *constitutum* substantive accipiendum, ut in jure dictum est: in quam rem locus classicus est Top. 12. v. Clav. Sed alii libri et edd. pr. habent *quid.* varietas est e compendio *qd.* Præfero tamen *quod,* ut *constitutum* sit substantive dictum; propter illud *differ in alium diem.*

28 *te me esse alt.*] Malim sic: *te esse me alterum,* ut hinc laudat Nizolius, vel potius *alterum me.* Nam forma propria est *ille est alter ego:* sic ad Att. III, 15. *deinde te, quasi alterum me.* item ad Brut. 11. *ad te tamquam alterum me proficiscens.* et sic semper. Itaque sic edidi.

29 *vel hunc Leptæ delega. Si vis tu*] Distinctio est hic vitiosa. debet esse

*ad me alium mitte, quem ornem.* Sustulimus manus, et ego, et Balbus. tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quod, non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium, atque ita mitto, ut initio mea sponte, post autem invitatu tuo mittendum duxerim. Hunc, mi Cæsar, sic velim omni tua comitate complectare, ut omnia, quæ per me possis adduci, ut in meos conferre velis, in unum hunc conferas. De quo tibi homine hæc spondeo non illo vetere verbo meo, quod, cum ad te de Milone scripsissem, jure lusisti. sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur; probiorem hominem, meliorem virum, pudentiorem esse neminem. Accedit etiam, quod familiam ducit in jure civili, singularis memoria, summa scientia. Huic ego neque tribunatum, neque præfecturam, neque ullius beneficii certum nomen peto: benivolentiam tuam et liberalitatem peto: neque impedio, quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornes gloriolæ insignibus. totum denique hominem tibi ita trado de manu (ut aiunt) in manum tuam istam, et victoria et fide præstantem. [30] Simus enim putidiusculi: quamquam per te vix licet: verum, ut video, licebit. Cura, ut valeas, et me, ut amas, ama.

6 ARGUMENTUM.

*Trebatium desiderium urbis impatienter ferentem, hortatur ut maneat in provincia, laboretque, ut consequatur, cujus causa profectus fuerat.*

## CICERO TREBATIO S. D.

In omnibus meis epistolis, quas ad Cæsarem, aut ad Balbum mitto, legitima quædam est accessio commendatio-
p. 99. nis tuæ, nec ea vulgaris, sed cum aliquo insigni indicio
a. meæ erga te benivolentiæ. Tu modo ineptias istas, et desideria urbis et urbanitatis depone: et, quo consilio profectus es, id assiduitate et virtute consequere. Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoverunt Medeæ, quæ Corinthum *arcem altam habebant matronæ opulentæ, optimates:* quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illæ verterent, quod abesset a patria. [31] "*Nam multi* " *suam rem bene gessere, et publicam, patria procul. Multi,* " *qui domi ætatem agerent, propterea sunt improbati.*" Quo in

sic: *h. L. delega: et si vis tu, ad m.* &c. mirabiliter hic libri variant et edd.

30 *Simus putidiusculi, quam*] Hic soleo ridere Criticos, qui vitium non viderunt, *putidiusculi* sensu comparativo acceperunt: unde et in libris quibusdam omissum est *vix*. Sed id est contra latinitatem, sicut *breviuscule* non est brevius, sed breviter per diminutivum. Pro *quam* legi debet *quamquam*. quæ sequuntur *verum, ut video, licebit*, necessariam faciunt correctionem nostram. In libris antiquis *quam* scriptum modo fuit, sed ut bis legeretur, sensu monente. Res est evidens. itaque sic correxi.

31 *Nam multi* &c.] Hos versus alii aliter fingunt ac digerunt. Non est tanti: nec aliquid certi.

numero tu certe fuisses, nisi te extrusissemus. Sed plura scribemus alias. Tu, qui ceteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris, caveto: et, [32] quando Medeam agere cœpi, illud semper memento, "*Qui ipse sibi sa-*" *piens prodesse non quit, nequidquam sapit.*" Cura ut valeas.

ARGUMENTUM. 7

*Studium suum in commendando significat, monet ut Cæsari operam det, ab eoque exspectet omnia.*

## CICERO TREBATIO.

EGO te commendare non desisto: sed, quid proficiam, ex te scire cupio. Spem maximam habeo in Balbo: ad quem de te diligentissime et sæpissime scribo. Illud soleo mirari, non me toties accipere tuas litteras, quoties a Quinto mihi fratre afferantur. In Britannia nihil esse audio neque auri, neque argenti. Id si ita est, essedum aliquod suadeo capias, et ad nos quam primum recurras. Sin autem sine Britannia tamen assequi, quod volumus, possumus; perfice, ut sis in familiaribus Cæsaris. multum te in eo frater adjuvabit meus, multum Balbus: sed, mihi crede, tuus pudor et labor plurimum. Imperatorem liberalissimum, ætatem opportunissimam, commendationem certe singularem habes: ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare.

ARGUMENTUM. 8

*Ex Cæsaris litteris et sua responsione narrat; et modeste reprehendit Trebatium, quòd tribunatum recusaverit.*

## CICERO TREBATIO. b.

SCRIPSIT ad me Cæsar perhumaniter, nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, [33] sed certo fore. Cui quidem ego rescripsi, quam mihi gratum esset futurum, si quam plurimum in te studii, officii, liberalitatis suæ contulisset. Sed ex tuis litteris cognovi præproperam festinationem tuam: et simul sum admiratus, cur tribunatus commoda, demto præsertim labore militiæ, contemseris. Querar cum Vacerra et Manilio: nam Cornelio nihil audeo dicere, cujus tu periculo stultus es, quum te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem et facultatem, qua melior numquam reperietur? Quod scribis de illo Preciano jureconsulto; ego te ei non desino commendare. scribit enim ipse mihi, te sibi gratias agere debere. De eo quid sit, cura, ut sciam. Ego vestras litteras Britannicas exspecto. Vale.

32 *quando M. agere cœpi*] Sic Mss. et edd. vett. recentiores quædam *quum.* Hic et Grævius *quando* pro *quum* dedit. Cur ergo non et alibi, locis similibus?

33 *sed certo fore*] Sic correxi vulgatum *certe*, ut alibi.

9 ARGUMENTUM.

*Litterarum officium a Trebatio requirit: monet ne reditum in urbem præpropere cupiat.*

## M. CICERO TREBATIO.

JAMDIU ignoro, quid agas. nihil enim scribis: neque ego ad te his duobus mensibus scripseram. quia cum Quinto, fratre meo, non eras, quo mitterem, aut cui darem, nesciebam. Cupio scire quid agas, et ubi sis hiematurus. Equidem velim cum Cæsare: sed ad eum [34] propter ejus occupationes nihil sum ausus scribere. ad Balbum tamen scripsi.
p. 100. Tu deesse tibi noli. *serius potius ad nos, dum plenior.* Quod
a. huc properes, nihil est, præsertim Battara mortuo. sed tibi consilium non deest. Quid constitueris, cupio scire. [35] Cn. Octavius an Cn. Cornelius quidam est, tuus familiaris, summo genere natus, terræ filius. is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad cœnam invitat. adhuc non potuit perducere: sed mihi tamen gratum est. Vale.

10 ARGUMENTUM.

*Per jocum agitat, quod scripserat Trebatius, se Cæsari valde jurisconsultum videri: et timiditatis arguit, qui in Britanniam navigare recusaverit: et ut de fructu commendationis ad Cæsarem, et omnibus rebus suis scribat plura, admonet.*

## M. CICERO S. D. TREBATIO.

LEGI tuas litteras: ex quibus intellexi, te Cæsari nostro valde jureconsultum videri. Est quod gaudeas, te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. Quodsi in Britanniam quoque profectus esses: profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Verumtamen (rideamus, licet: sum enim a te invitatus;) subinvideo tibi, ultro te etiam arcessitum ab eo, ad quem ceteri, non propter superbiam ejus, sed propter occupationem, adspirare non possunt. Sed tu in ista epistola nihil mihi scripsisti de tuis rebus: quæ mehercule mihi non minori curæ sunt, quam meæ. Valde metuo, ne frigeas in hibernis. quamobrem camino luculento utendum censeo: idem Mucio et Manilio placebat: præsertim qui sagis non abundares. quamquam vos nunc istic satis calere audio. quo quidem nuntio valde mehercule de te timueram. Sed tu in re militari

34 *propter ejus occupationes*] In Mss. fere deest verbum *occupationes*, ut et in meo. Sed est in Gu. 1. in 2. inter versus additum m. s. et in edd. pr. extat. Itaque restituere omissum a recentioribus non dubitavi. Et vix intelligi aliud quid potest.

35 *Cn. Oct. quidem*] *quidem* quid hic sit, nemo dixerit. Scribendum est *quidam*. Ed. Rom. etiam addit *est*: et id *quidam* postulat, idque recepi. si quis malit *is* delere, ut natum e clausula verbi *filius*, non nimis repugnem. nam profecto in vulgata non bene redundat. Sed est forma perpetua Ciceronis in narrando: *hic est. is* &c.

multo es cautior, quam in advocationibus; qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi, neque spectare essedarios, quem antea ne Andabatam quidem defraudare poteramus. Sed jam satis jocati sumus. Ego de te ad Cæsarem quam diligenter scripserim, tute scis; b.
quam sæpe, ego. Sed mehercule jam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis meique amantissimi voluntati erga me diffidere. Sed tamen his litteris, quas proxime dedi, putavi esse hominem commonendum. id feci. quid profecerim, facias me velim certiorem: et simul de toto statu tuo consiliisque omnibus. Scire enim cupio, quid agas, quid exspectes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum putes. Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solatium, quare facilius possim pati, te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam: sin autem id non est; nihil duobus nobis est stultius: me, qui te non Romam attraham; te, qui non huc advoles. Una mehercule nostra vel severa, vel jocosa congressio, pluris erit, quam [36] non modo hostes, sed etiam fratres nostri Ædui. Quare omnibus de rebus fac ut quam primum sciam. aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

### ARGUMENTUM. 11

*Jocatur primum de interregnis: deinde suadet, si e re sua sit, maneat apud Cæsarem: sin minus, Romam se recipiat.*

## CICERO TREBATIO.

NISI ante Roma profectus esses, nunc eam certe relinqueres. [37] Quis enim, tot interregnis, jureconsultum desiderat? Ego omnibus, unde petitur, hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocationes postulent. Satisne tibi videor abs te jus civile didicisse? Sed heus tu, quid agis? ecquid fit? video enim, te jam jocari per litteras. Hæc signa meliora sunt, [38] quam in meo Tusculano. Sed quid sit, scire cupio. Consuli quidem te a Cæsare scribis: sed ego tibi ab illo consuli mallem. quod si aut fit, aut futurum putas; perfer istam militiam, et permane: ego enim p. 101.
desiderium tui, spe tuorum commodorum consolabor: sin a.
autem ista sunt inaniora; recipe te ad nos. Nam aut erit hic aliquid aliquando: aut, si minus, una mehercule collocutio nostra pluris erit, quam omnes Samarobrivæ. Deni-

36 *non modo hostes, sed e. fratres Ædui*] Nempe tum in Æduis cum Cæsare erat. Ait, si maxime Ædui se fratres, fideles socios, ut olim, propter quod fratres appellati sunt, præstarent, tamen melior esset tua commoratio apud nos: quanto magis nunc, cum se hostes præbent.

37 *Quis t. i. JCtum desiderat?*] Forte scribendum *desideret?* nempe quia nullo opus, cum per interregna non sint judicia.

38 *quam in meo Tusculano*] Ludit in magnitudinem pecuniæ, quæ pro iis signis data erat. v. infr. ep. 23.

que, si cito te retuleris; sermo nullus erit: [39] si diutius frustra abfueris; non modo Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco. Mira enim persona induci potest Britannici jureconsulti. Hæc ego non rideo, quamvis tu rideas: sed de re severissima tecum, ut soleo, jocor. Remoto joco, tibi hoc amicissimo animo præcipio, ut, si istic mea commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas nostri desiderium, [40] honestatem et facultates tuas augeas. sin autem ista frigebunt, recipias te ad nos. Omnia tamen, quæ vis, et tua virtute profecto, et nostro summo erga te studio consequere.

12 ARGUMENTUM.

*Per jocum exagitat Epicureos, et ipsum Trebatium, quem Epicureum factum esse Pansa narraverat.*

## CICERO TREBATIO.

MIRABAR, quid esset, quod tu mihi litteras mittere intermisisses. Indicavit mihi Pansa meus, Epicureum te esse factum. O castra præclara! Quid tu fecisses, [41] si te Tarentum, et non Samarobrivam misissem? Jam tum mihi non placebas, cum idem intuebare, quod et [42] Titius familiaris meus. Sed quonam modo jus civile defendes, [43] cum omnia tua causa facias, non civium? Ubi porro illa erit formula fiduciæ, *ut inter bonos bene agier oportet*? [44] Quis enim est, qui facit nihil, nisi sua causa? Quod jus statues
b. COMMUNI DIVIDUNDO, cum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia voluptate sua metiuntur? Quomodo autem tibi placebit, JOVEM LAPIDEM jurare, [45] cum scias, Jovem iratum esse nemini posse? Quid porro fiet populo Ulubrano, si statueris, πολιτεύεσθαι non oportere? Quare si plane a nobis deficis, moleste fero: sin Pansæ assentari commodum est, ignosco. modo scribe aliquando ad nos, quid agas; et a nobis quid fieri, aut curari velis.

39 *si diutius*] Scr. *sin.* Valerium intelligo JCtum, ad quem est epistola ult. h. l. nempe et ipsum facetum fuisse, videtur ex illa epistola apparere, aut ludit in eum, ut non magnum JCtum. Sensus igitur videtur: etiam Valerius, etsi mediocris ipse homo, tamen in te jocabitur et te ridebit.

40 *honestatem*] int. laudem JCti boni et egregii.

41 *si te Tar. et non Sam.*] *et* h. l. friget, videturque delendum.

42 *Titius*] Lectio hujus nominis incerta est. Grævius dedit *Sejus*, quod in pluribus libris est. In meo est *Canus*, in alio *Cajus*, unde Corradus conjiciebat *Catius*, qui Epicureus fuit: quod tamen non sufficit. nam eum Ciceronis familiarem fuisse, vix credam.

43 *cum omnia t. c. facius?*] Alii melius, ut opinor, *facies*, ut noster. Ego tamen malim *facis*, ut correxerat aliquis in ed. 1471. erasa litera *a*.

44 *Quis enim est, qui*] Sic fere Mss. et edd. pr. Una Rom. addit *bonus*, quod in vulgato intelligendum est. id addidit dein iterum P. Manutius a. 1540. unde in alias omnes fluxit postea: rursus ejecit Gebhardus. mihi tamen paullo durior hæc ellipsis in hac forma loquendi videtur.

45 *cum scias*] Quomodo sciebat? aut quomodo hoc Cicero poterat dicere? An *sciscas?* malim *statuas*.

ARGUMENTUM. 13

*Intermissi litterarum officii excusationem adfert, quam non accipiente Trebatio, liberius pro more jocatur.*

## M. CICERO S. D. TREBATIO.

ADEONE me injustum esse existimasti, ut tibi irascerer, quod parum mihi constans et nimium cupidus decedendi viderere, ob eamque causam me arbitrarere litteras ad te jamdiu non misisse? Mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perspiciebam, molestiam attulit. Neque alia ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quod, ubi esses, plane nesciebam. Hic tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis. Audi, Testa mi. Utrum superbiorem te pecunia facit, an quod te imperator consulit? Moriar, ni, quæ tua gloria est, puto te malle a Cæsare consuli, quam inaurari. Si vero utrumque est: quis te feret, præter me, qui omnia ferre possum? Sed, ut ad rem redeam, te istic invitum non esse, vehementer gaudeo: et, ut illud erat molestum, sic hoc est jucundum. Tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit. [46] Nam, ita audio, istic

*Non ex jure manum consertum, sed magis ferro*
*Rem repetunt.*

Et tu soles ad vim faciundam adhiberi? neque est, quod illam exceptionem in interdicto pertimescas: [47] QUOD TU PRIOR VI HOMINIBUS ARMATIS [NON] VENERIS. Scio p. 102.
enim, te non esse procacem in lacessendo. Sed, ut ego a.
quoque te aliquid admoneam [48] de nostris cautionibus: Treviros vites censeo. audio capitales esse. mallem auro, ære, argento, essent. Sed alias jocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quam diligentissime. A. d. IIII. Non. Mart.

ARGUMENTUM.

*Familiariter et jocose Trebatium, qui litteras nullas miserat, objurgat.*

## CICERO TREBATIO.

CHRYSIPPUS Vettius, Cyri architecti libertus, fecit, ut te non immemorem putarem mei. salutem enim verbis tuis

46 *Nam, ita audio, istic*] Sic interpungendum: nisi legendum *Nam, ut audio, i.* ut et Grævius dedit, et Mss. nostri habent et edd. pr. *ita audio* est e Ms. Vat. a Gebhardo: nec sapit librarii ingenium. Post scripsi *manum* (vel *manus*) *cons.* nam etiamsi ultima litera pronunciando elisa est in hoc, tamen scribenda est.

47 *Quod tu prior vi h. a. non veneris*] *non* delendum est: nam si id esset in exceptione, non erat, quare Trebatium juberet non extimescere eam: et ei convenit etiam sequens, *scio te non esse procacem in lacessendo.* nec adeo vim adhibuisse, atque timere illud interdictum debere.

48 *de nostris cautionibus*] Sic edidi cum Grævio pro *vestris:* estque sic in Ms. Gu. nam hic non agitur de JCtorum cautionibus, sed Cicero suam aliquam cautionem scribit: cujus lepos est in *Treviros,* et ejus verbi ambiguitate.

mihi nuntiarat. Valde jam lautus es, qui gravere litteras ad me dare, homini præsertim prope domestico. Quodsi scribere oblitus es; minus multi jam, te advocato, causa cadent: sin nostri oblitus es; dabo operam, ut istuc veniam [49]ante, quam plane ex animo tuo effluo: sin æstivorum timor te debilitat; aliquid excogita, ut fecisti de Britannia. Illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chrysippo, te esse Cæsari familiarem. Sed mehercule [50]mallem, id quod erat æquius, de tuis rebus ex tuis litteris quam sæpissime cognoscere. Quod certe ita fieret, si tu maluisses benivolentiæ, quam litium jura perdiscere. Sed hæc jocati sumus, et tuo more, et nonnihil etiam nostro. Te valde amamus, nosque a te amari cum volumus, tum etiam confidimus.

15 ARGUMENTUM.

*Suum absentis Trebatii desiderium declarat, et de C. Matii familiaritate gratulatur.*

## CICERO TREBATIO.

QUAM sint morosi qui amant, vel ex hoc intelligi potest. moleste ferebam antea, te invitum istic esse: pungit me
b. rursus, quod scribis esse te istic libenter. neque enim mea commendatione te non delectari facile patiebar: et nunc angor, quidquam tibi sine me esse jucundum. Sed hoc tamen [51]malo ferre nos desiderium, quam te non ea, quæ spero, consequi. Quum vero in C. Matii, suavissimi doctissimique hominis familiaritatem venisti, non dici potest quam valde gaudeam: qui fac ut te quam maxime diligat. mihi crede, nihil ex ista provincia potes, quod jucundius sit, deportare. Cura, ut valeas.

16 ARGUMENTUM.

*Ita laudat Trebatii sapientiam in vitando bellorum discrimine, ut timiditatis simul arguat, et alia per jocum adjungat.*

## M. CICERO S. D. TREBATIO.

IN equo Trojano scis esse in extremo, *sero sapiunt.* Tu tamen, mi vetule, non sero. [52]primas, illas rabiosulas sat fatuas dedisti. deinde, quod in Britannia [53]non nimis φιλο-

49 *a. q. p. ex a. tuo effluo*] An *effluam?* hoc quidem latinitas videtur postulare: et conjunctivum habet *antequam*, præcedente conjunctivo.

50 *mallem—cognoscere*] Ms. meus et Gu. 1. *cognoscerem*, ut et tacite edidit Grævius, et edd. vett. habent. potest defendi, sed est durius, nec uspiam apud Ciceronem sic reperi.

51 *malo ferre nos des.*] Sane *nos* bene respondet τῷ *te.* sed tamen durius est *malo nos ferre:* nec exemplum tale reperi, cum sermo est de uno eodemque homine. Ms. meus habet *hoc* post *malo*, ut ed. 1471. Gu. Ego delendum puto *nos*.

52 *primas illas* &c.] Literas, quibus desiderium Romæ te ferre non posse scripseras.

53 *non nimis φιλ.*] Qui sc. interesse noluisti expeditioni in Britanniam, ut eam insulam videres, et interesse prœliis. v. supra ep. 6.

θέωρον te præbuisti, plane non reprehendo. 54 nunc vero in hibernis injectus mihi videris. itaque te commovere non curas. *Usquequaque sapere oportet. id erit telum acerrimum.* Ego si foris cœnitarem, Cn. Octavio, familiari tuo, non defuissem. cui tamen dixi, cum me aliquoties invitaret: Oro te, quis tu es? Sed mehercules, extra jocum, homo bellus est. vellem eum tecum abduxisses. Quid agatis, et ecquid in Italiam venturi sitis hac hieme, fac plane sciam. Balbus mihi confirmavit, te divitem futurum. id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an, quomodo Stoici dicunt, *omnes esse divites, qui cœlo et terra frui possint;* postea videro. Qui istinc veniunt, superbiam tuam accusant, quod negent te percunctantibus respondere. sed tamen est quod gaudeas. constat enim inter omnes, nemi- p. 103.
nem te uno Samarobrivæ juris peritiorem esse. a.

## ARGUMENTUM. 17

*Urbis desiderium quod deposuerit, gratulatur, et ut Cæsaris amicitiam faciat pluris, monet, quam fructuosam fore pollicetur.*

## CICERO TREBATIO S. D.

Ex tuis litteris, et Quinto fratri gratias egi, et te aliquando collaudare possum, quod jam videris certa aliqua in sententia constitisse. Nam primorum mensium litteris tuis vehementer commovebar, quod mihi interdum (pace tua dixerim) levis in urbis urbanitatisque desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, sæpe autem etiam, 55 quod a te alienissimum est, subimpudens videbare. tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam attulisses; sic, pecunia ablata, domum redire properabas: nec tibi in mentem veniebat, eos ipsos, 56 qui cum syngraphis venissent Alexandriam, numum adhuc nullum auferre potuisse. Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maxime vellem. non enim mediocri afficiebar vel voluptate ex consuetudine nostra, vel utilitate ex consilio atque opera tua. Sed cum te ex adolescentia tua in amicitiam et fidem meam contulisses: semper te non modo tuendum mihi, sed etiam augendum atque ornandum putavi. Itaque quoad opinatus sum, me in provinciam exiturum, 57 quæ ad te ultro attulerim, memi-

54 *nunc vero—videris*] Hæc absunt a Ms. meo.

55 *q. a te alienissimus et subimp.*] Sic fere libri scr. et edd. pr. at edd. ante Victorium inde ab Ascensiana, *alienissimum est, subimp.* quod et P. Manutius cum seqq. servavit, et Grævius in ed. sec. Victorium imitatus est Gebhardus. Si *alienissimus* dedisset Cicero, non addidisset *quod.*

56 *qui cum syngraphis v. Alex.*] sc. ad petendam pecuniam, quam rex Ptolemæus debebat feneratoribus Romanis, nec solvebat. de quo in Or. pro Rab. Post.

57 *quæ ad te ultro attulerim*] Le-

nisse te credo. posteaquam mea mutata ratio est, cum viderem, me a Cæsare honorificentissime tractari, et unice diligi, hominisque liberalitatem incredibilem et singularem fidem nossem: sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui. 58 Quod ille ita accepit; et mihi sæpe litteris significavit, et tibi et verbis et re ostendit, mea
b. commendatione sese valde esse commotum. Hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid, aut velle tua causa putas, ne dimiseris: et, si qua te forte res aliquando offenderit, cum ille aut occupatione, aut difficultate tardior tibi erit visus, perferto, et ultima exspectato; quæ ego tibi et jucunda et honesta præstabo. Pluribus te hortari non debeo. tantum moneo, neque amicitiæ confirmandæ clarissimi ac liberalissimi viri, neque uberioris provinciæ, neque ætatis magis idoneum tempus, si hoc amiseris, te esse ullum umquam reperturum. Hoc, quemadmodum vos scribere soletis in vestris libris, idem Q. Cornelio videbatur. In Britanniam te profectum non esse gaudeo, quod et labore caruisti, et 59 ego te de rebus illis non audiam. Ubi sis hibernaturus, et qua spe, aut conditione, perscribas ad me velim.

18 ARGUMENTUM.

*Laudat constantiam Trebatii, qui permanere in provincia apud Cæsarem constituerat. Jocatur in ejus parsimonia, quia scripserat in palimpsesto.*

## CICERO TREBATIO S. D.

ACCEPI a te aliquot epistolas uno tempore, quas tu diversis temporibus dederas: in quibus me cetera delectarunt. Significabant enim, te istam militiam jam firmo animo ferre, et esse fortem virum et constantem. Quæ ego paullisper in te ita desideravi, non imbecillitate animi tui, sed magis, ut desiderio nostri te æstuare putarem. Quare perge, ut cœpisti: forti animo istam tolera militiam. Multa, mihi crede, assequere. Ego enim renovabo commendationem: sed tempore. Sic habeto, non tibi majori esse curæ, ut iste tuus a me discessus quam fructuosissimus tibi sit, quam mihi. Itaque, quando vestræ cautiones infirmæ sunt, 60 Græculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu

gitimum in hac re verbum est *detulerim:* et sic Ciceronem scripsisse non dubito.

58 *Quod ille ita et accepit*] Existimavi, *et* hic esse delendum, quod hoc *accepit* nihil habet conjunctionis cum ultimo *mea comm. sese v. e. commotum:* nam hoc pendet tantum ex ultimis *significavit* et *ostendit*. Ecce vero abesse vidi post a Ms. meo, Gu. 2. et ed. Rom. Itaque delevi. Hæsit hic ante me unus, ut video, Lambinus: sed ille correxit, *Quod ille ita accepit, ut—significarit et ostenderit*. quæ est sane legitima forma post *ita accepit*. sed est audacius, contra libros tam multa mutare.

59 *e. t. de rebus i. non audiam*] Est jocus in jactantiam Trebatii.

60 *Græculam cautionem chirogr.*] Jocus lepidus, sed non satis intellectus optimis interpretibus. Quia jocatur

me velim de ratione Gallici belli certiorem facias. ego enim [61] ignavissimo cuique maximam fidem habeo. Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cetera belle: illud miror. quis solet eodem exemplo plures dare, qui sua manu scribit? Nam quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam. sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, [62] [quam hæc scribere]; nisi forte tuas formulas. Non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas. An hoc significas, nihil fieri? frigere te? ne chartam quidem tibi suppeditare? Jam ista tua culpa est, qui verecundiam tecum extuleris, et non hic nobiscum reliqueris. Ego te Balbo, cum ad vos proficiscetur, more Romano commendabo. Tu, si intervallum longius erit mearum litterarum, ne sis admiratus. eram enim abfuturus mense Aprili. Has litteras scripsi in Pomptino, cum ad villam Metrilii Philemonis devertissem: ex qua jam audieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliasti. Nam Ulubris honoris mei causa vim maximam ranunculorum se commosse constabat. Cura ut valeas. VI. Idus April. de Pomptino. p. 104. a.

Epistolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio, conscidi innocentem. nihil enim habebat, quod non vel in concione recte legi posset. Sed et Arruntius [63] ita te mandasse aiebat, et tu adscripseras. Verum illud esto. nihil te ad me postea scripsisse demiror, præsertim tam novis rebus.

ARGUMENTUM. 19

*Antonio post Cæsaris necem rempub. turbante, Cicero desperans libertatem, in Græciam abire constituit. In quo itinere Topicorum librum scripsit, eumque Trebatio misit ab Rhegio, ubi et hæ litteræ sunt datæ, de usu et interpretatione ejus libri docentes.*

## CICERO TREBATIO, S. b.

VIDE, quanti apud me sis; etsi jure id quidem. non enim te amore vinco. Verumtamen quod præsenti tibi prope

cum JCto, commendationem suam vocat *cautionem*, et quidem *chirographi* sui, quia sua manu epistolam scripserat: cum in cautionibus juris etiam sit, quæ chirographo fit. Tum deinde hanc cautionem *græculam* vocat: non quia epistola græce scripta fuit, ut Victorius, Manutius &c. cepere: nam tropice dictum esse debet, quia et cetera sic dicta sunt: sed quia levis erat, et incertæ fidei: (*græca fides* nota est) unde et opponitur *Romana* mox: *Balbo te more Romano commendabo.* Sic intellexit hæc etiam Burm. ad Petron. c. 46.

61 *ignavissimo c. max. fidem habeo*] Jocus in Trebatium, hominem non militarem: ceterum subest aliquid veri: nam id genus hominum non minuit periculum &c.

62 *quam hæc scribere*] Languet hoc vehementer, nec commodum sensum habet. Itaque quidam addidere *non:* quod saltem intelligi potest. v. Victor. ad h. l. Sed credo, recte judicasse Lambinum, post, Gronovium et Grævium, hanc appendiculam esse resecandam. Uncis quidem inclusi.

63 *ita te mandasse*] Non jussisse, quomodo vulgo *mandare* dicunt vel accipiunt: sed, ut mihi diceret, rogasse.

subnegarem, non tribuerem certe, [64] id absenti debere non potui. Itaque ut primum Velia navigare cœpi, institui Topica Aristotelea conscribere, ab ipsa urbe commonitus, amantissima tui. Eum librum tibi misi Rhegio, scriptum, [65] quam planissime res illa scribi potuit. Sin tibi quædam videbuntur obscuriora: cogitare debebis, [66] nullam artem litteris, sine interprete, et sine aliqua exercitatione percipi posse. Non longe abieris. num jus civile vestrum ex libris cognosci potest? qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen [67] unum quem desiderant. Quamquam tu si attente leges, si sæpius, per te omnia consequere, ut certe intelligas. ut vero etiam ipsi tibi loci, proposita quæstione, occurrant, exercitatione consequere. In qua quidem nos te continebimus, si et salvi redierimus, et salva ista offenderimus. v Kal. Sext. Rhegio.

20 ARGUMENTUM.

*De Veliensium in Trebatium amore significat: et ne paternas possessiones vendat, perfugium temporibus futuras, admonet. Scripta ante superiorem, ut dies adscripta ostendit.*

## CICERO TREBATIO S. D.

AMABILIOR mihi Velia fuit, quod te ab ea sensi amari. Sed quid ego dicam te; quem quis non amat? Rufio, medius fidius, tuus ita desiderabatur, ut si esset unus e nobis. Sed ego te non reprehendo, qui illum [68] ad ædificationem tuam traduxeris. [69] Quamquam enim Velia non est vilior, quam Lupercal, tamen istuc malo, quam hæc omnia. Tu, si me audies, quem soles, has paternas possessiones tenebis: nescio quid enim Velienses verebantur: neque Halethem, nobilem amnem, relinques, nec Papirianam domum deseres. quam-
p. 105. a. quam [70] illa quidem habet lotum, a quo etiam advenæ teneri

64 *id absenti debere non potui*] Exquisite, pro *negare.* nempe quod rem negaret, quam propter amicitiam deberet.

65 *quam planissime*] Hoc bene restituit Grævius, sublatum a Gebhardo, qui *plenissime* ex edd. pr. ediderat: quod et in libro meo est et edd. vett. pluribus, etiam Victorii. Non hic quæritur de absolutione et plenitudine operis: tale erat Aristotelicum: nec id de compendiolo tali dici potest: sed de perspicuitate, quam quis facile in illo opusculo desiderat: quo pertinent etiam, quæ sequuntur. *Planissime* habet Gu. 1. *plenissime* secundus.

66 *n. a. literis—percipi posse*] i. e. solis libris legendis, qui de ea arte scripta sunt. *literæ* pro libris sæpe dictæ. v. Clav. in h. v.

67 *unum quem*] Sic bene Grævius pro *unumque,* quæ est antiquior lectio: pro qua et *unum quodque* est in Ms. meo, *lucemque* in ed. Rom. *lumenque* in Gu. 1. et ed. Med. &c. quæ vulgata fuit usque ad Victorium, qui *unum quem* correxit.

68 *ad ædificationem tuam*] sc. curandam. Videtur Trebatius Romæ domum emisse atque ædificasse absens, in monte Palatino, sub quo erat Lupercal, eamque per jocum Lupercal dixisse.

69 *Quamquam e. Velia* &c.] Hæc ego non intelligo, quomodo vel inter se vel cum antecedente cohæreant. Interpretes tacent. Si esset: *quamquam e. Velia vilior est, quam L.* tum intelligerem, quomodo dicat, tamen malo (*istuc*) Veliam, quam *hæc omnia,* Romam.

70 *illa habet lotum*] *lotum* correxit

solent: quem tamen si excideris, multum prospexeris. Sed in primis opportunum videtur, his præsertim temporibus, habere perfugium, primum eorum urbem, quibus carus sis: deinde tuam domum, tuosque agros, eaque [71] remoto, salubri, amœno loco: idque etiam mea interesse, mi Trebati, arbitror Sed valebis, meaque negotia videbis, meque diis juvantibus, ante brumam exspectabis. Ego a Sex. Fadio, Niconis discipulo, librum abstuli, Νίκωνος περὶ πολυφαγίας. O medicum suavem, meque docilem ad hanc disciplinam! Sed Bassus noster me de hoc libro celavit: te quidem non videtur. Ventus increbescit. Cura ut valeas. XIII. Kal. Sext. Velia.

## ARGUMENTUM. 21

*Silii, amici sui, causam Trebatio commendat, ut ad eum veniat et adjuvet.*

## CICERO TREBATIO S. D.

SILII causam te docui. Is postea fuit apud me. Cum ei dicerem, tibi videri sponsionem illam nos sine periculo facere posse, [72] *Ni bonorum Turpiliæ possessionem, Q. Cæpio prætor ex edicto suo mihi dederit,* negare aiebat Servium, [73] tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui factionem testamenti non habuerit: hoc idem Ofilium dicere: tecum se locutum negabat; meque rogavit, ut se et causam suam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amicior P. Silio quisquam est, te tamen excepto. Gratissimum igitur mihi feceris, si ad eum ultro veneris, eique pollicitus eris: sed, si me amas, quam primum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

## ARGUMENTUM. 22

*De furte quæstionem, inter scyphos natam, probat auctoritate jurisconsultorum.*

e Ms. Flor. Victorius: cum alii libri, ut edd. vett. haberent *locum.* cui vitio etiam genus masculinum in *a quo, quem,* locum fecisse videtur: in quo ipse Victorius hærebat; quod non erat necesse, cum et alii eo genere dixerint, et Græci semper. *Lotum* hic legendum esse, etiam conjectura intelligi poterat e verbis, *quo advenæ teneri solent,* et, *quem si excideris.* nam id manifeste respicit Græcorum de loto proverbium, et hac de arbore esse sermonem, docet.

71 *remoto*] int. ab urbe Roma.

72 *Si bonorum poss.*] Lambinus corrigit *ni,* quod, qui sponsione provocaret, in formula sponsionis sic haberet. Proprie ipse non provocat sic; immo sic: *spondesne, te daturum* &c. *si,* scil. ita est, ut ego dico. Sed ipse tamen spondet *ni,* cum is unde petitur, restipuletur. nam is utitur formula *ni.* atque inde ei, qui sponsionem fecisse dicitur, semper tribuitur formula hæc: *ni.* Sed ita post esse debet *dederit:* nam in omnibus aliis exemplis hujus formulæ est conjunctivus. vide formulas plures tales ex ipso Cicerone ap. Brisson. de Formulis L. V. p. m. 369. qui et ex hoc loco nostro sic affert: *ni —dedit.*—Similiter in or. pro Quint. c. 8. ubi est: jubet prætor P. Quintium —sponsionem facere: *si bona* &c. sed ibi quoque emendant viri docti: *ni bona—possessa essent.* Res est clara. nec dubitavi sic edere.

73 *tabulas testamenti esse*] i. e. pro testamento valere, putas esse posse.

b. CICERO TREBATIO S. D.

ILLUSERAS heri inter scyphos, quod dixeram, [74] controversiam esse, possetne heres, quod furtum [75] antea factum esset, furti recte agere. Itaque, etsi domum bene potus seroque redieram, tamen [76] id caput, ubi hæc controversia est, notavi, et descriptum tibi misi: ut scires, id, quod tu [77] neminem sensisse dicebas, Sex. Ælium, [78] M'. Manilium, M. Brutum sensisse. Ego tamen Scævolæ et Testæ assentior. Vale.

23 ARGUMENTUM.

*Signa quædam et statuas Ciceroni, potius tabulas pictas cupienti, Gallus emerat. Ex illis emtionibus nullam a se desiderari Cicero rescribit: simul gratum sibi esse significat, quod domum proximam velit conducere. Anno incerto.*

CICERO S. D. FABIO GALLO.

TANTUM quod ex Arpinati veneram, cum mihi a te litteræ redditæ sunt: ab eodemque accepi [79] Aviani litteras; in quibus hoc inerat liberalissimum, nomina se facturum, cum venisset, qua ego vellem die. Fac, quæso, qui ego sum, esse te. estne aut tui pudoris, aut nostri, primum rogare de die: deinde plus annua postulare? Sed essent, mi Galle, omnia facilia, si et ea mercatus esses, quæ ego desiderabam, et ad eam summam, quam volueram. [80] Attamen ista ipsa, quæ te emisse scribis, non solum rata mihi erunt, sed etiam grata. plane enim intelligo, te non modo studio, sed etiam amore usum, quæ te delectarint, hominem, ut ego semper judicavi, in omni judicio elegantissimum, [81] quæ me digna putaris, coëmisse. Sed velim maneat Damasippus in sententia. prorsus enim ex istis emtionibus nullam desidero. Tu autem ignarus instituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium non æstimo, tanti ista quatuor, aut quinque sumsisti. Bacchas istas cum
p. 106. Musis Metelli comparas. Quid simile? primum, ipsas ego
a. Musas numquam tanti putassem: atque id fecissem Musis omnibus approbantibus. sed tamen erat aptum bibliothecæ, studiisque nostris congruens. Bacchis vero ubi est apud

74 *controversiam esse*] Possit videri *controversum esse*. Sed et mox est, *ubi hæc controversia est*.

75 *antea factum esset*] sc. quam scriptus heres esset.

76 *id caput, ubi hæc c. est*] sc. locum e libro JCti.

77 *neminem sensisse*] sc. non posse heredem furti agere, quod ante factum esset, quam ipse heres scriptus esset.

78 *M'. Manilium*] Male vulgo *M. Manilium*.

79 *Aviani*] Sic et hic correxi pro *Avianii* et alibi, ut et Grævius fecit. sic edd. pr.

80 *Attamen*] Grævius e Mss. *Ac tamen*.

81 *quæ me digna putaris*] At Cicero satis perspicue negat, ea se digna et suo consilio apta esse: nec cohæret bene cum superioribus: *quæ te delectarint*. Puto excidisse *non*, et Ciceronem scripsisse: *quæ te delectarint, —non quæ me digna putaris*.

me locus? At pulchellæ sunt. Novi optime, et sæpe vidi. nominatim tibi signa mihi nota mandassem, si probassem. Ea enim signa ego emere soleo, quæ ad similitudinem gymnasiorum exornent mihi [82] in palæstra locum. Martis vero signum quo mihi pacis auctori? Gaudeo nullum Saturni signum fuisse. [83] hæc enim duo signa putarem mihi æs alienum attulisse. Mercurii mallem aliquod fuisset. [84] felicius, puto, cum Aviano transigere possemus. Quod tibi destinaras trapezophoron, si te delectat, habebis: sin autem sententiam mutasti, ego habebo scilicet. Ista quidem summa næ ego multo libentius emerim diversorium Tarracinæ, ne semper hospiti molestus sim. Omnino liberti mei video esse culpam, cui plane res certas mandaram; itemque Junii, quem puto tibi notum esse, Aviani familiarem. Exhedria quædam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculani. ea volebam tabellis ornare. etenim, si quid generis istiusmodi me delectat, pictura delectat. Sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiorem velim me facias, ubi sint, quando arcessantur, quo genere vecturæ. Si enim Damasippus in sententia non manebit, aliquem pseudodamasippum vel cum jactura reperiemus. Quod ad me de domo scribis iterum, jam id ego [85] proficiscens mandaram meæ Tulliæ. ea enim ipsa hora acceperam tuas litteras. Egeram etiam cum tuo Nicia, quod is utitur, ut scis, familiariter Cassio. Ut redii b. autem, prius, quam tuas legi has proximas litteras, quæsivi de mea Tullia, quid egisset. per Liciniam se egisse dicebat. sed opinor, Cassium uti non ita multum sorore. eam porro negare se audere, cum vir abesset (est enim profectus in Hispaniam Dexius) illo et absente, et insciente, migrare. Est mihi gratissimum, tanti a te æstimatam consuetudinem vitæ victusque nostri: primum, ut eam domum sumeres, ut non modo prope me, sed plane mecum habitare posses: deinde ut migrare [86] tanto opere festinares. Sed ne vivam, si tibi concedo, ut ejus rei tu cupidior sis, quam ego sum. Itaque omnia experiar. Video enim, quid mea intersit, quid utriusque nostrûm. Si quid egero, faciam ut scias. Tu et ad omnia rescribes, et quando te exspectem, facies me, si tibi videtur, certiorem.

82 *in palæstra locum*] Nempe certum, ut post est, *exedria.*

83 *hæc duo signa* &c.] sc. quia sunt signa Deorum tristium, nec boni ominis.

84 *felicius puto*] Placet Victorii conjectura *facilius.*

85 *proficiscens mandaram*] Sic non dubitavi corrigere vulgatum *mandabam.* Sequitur et *acceperam, egeram.* sic tamen tandem est in ed. Rom.

86 *tanto opere festinares*] Male vulgo *festines,* cum præcedant *sumeres, posses:* et pendent hæc omnia a *tanti æstimatam esse.*

24 ARGUMENTUM.

*Exponit quam injuste sibi Tigellius irascatur. Cæsare quartum consule sine collega.*

## CICERO S. D. M. FABIO GALLO.

AMORIS quidem tui, [87] quoquo me verti, vestigia: vel proxime de Tigellio. Sensi enim ex litteris tuis, valde te laborasse. Amo igitur voluntatem. Sed pauca de te. [88] Capius (opinor) olim, *non omnibus dormio:* sic ego non omnibus, mi Galle, servio. etsi quæ est hæc servitus? Olim, cum regnare existimabamur, non tam ab ullis, quam hoc tempore observor a familiarissimis Cæsaris omnibus, præter istum. Id ego in lucris pono non ferre hominem pestilentiorem patria sua: eumque [89] addictum [90] jam tum puto esse Calvi Licinii Hipponacteo præconio. At vide, quid succenseat. Phameæ causam receperam, ipsius quidem causa. erat enim mihi sane familiaris. Is ad me venit, dixitque, judicem sibi operam dare constituisse, eo ipso
p. 107. die, quo de P. Sextio in consilium iri necesse erat. Re-
a. spondi, nullo modo me facere posse, quum vellem: alium diem si sumsisset, me ei non defuturum. Ille autem, qui sciret, se nepotem [91] bellum tibicinem habere, et sat bonum unctorem, discessit a me, ut mihi videbatur, iratior. Habes Sardos venales; alium alio nequiorem. Cognosti meam causam, et istius Salaconis iniquitatem. Catonem tuum mihi mitte. cupio enim legere. me adhuc non legisse, turpe utrique nostrûm est.

25 ARGUMENTUM.

*Epistolam conscissam non esse nuntiat: et monitus, ne incautius de Cæsare loquatur, gratias agit: et ut pergat stilum exercere hortatur. Eodem anno.*

## CICERO S. D. M. FABIO GALLO.

QUOD epistolam conscissam doles, noli laborare. [92] salva est, domo petes cum libebit. Quod autem me mones, valde gratum est: idque ut semper facias, rogo. Videris

87 *quoquo me verti*] Alias in hac forma est *verto:* et sic scripsisse Ciceronem credo. Ei respondet: *amo igitur voluntatem.*

88 *Capius*] Ap. Festum in *Non o. dormio* est *Cipius.* Optimi Codd. hic habent *Cicius* vel *Citius.* Unde legendum puto *Catius.*

89 *add. præconio*] v. Clav. in *addictus.*

90 *jam tum puto*] Non ad præteritum potest hoc referri, sed ad præsens. unde legendum puto *jam dum,* pro *jam nunc.*

91 *bellum tibicinem*] sc. Tigellium. *unctorem* suspectum est: non convenit Tigellio musico; si maxime velis ad tempora servitutis referre. nec quisquam alius id tradidit. Conjecturam doctorum virorum *cantorem* veram puto: quorum verborum confusio in libris facilis fuit.

92 *salva est, domo petes* &c.] Sic Grævius, ut Vict. e Ms. Flor. ita suo: bene. Sic et Gu. 1. Vulgo *salva est domi, p.*

enim mihi vereri, [93] ne, si istum habuerimus, rideamus γέλωτα σαρδόνιον. Sed heus tu, manum de tabula. [94] magister adest citius, quam putaramus. Vereor, [95] ne in Catonium Catoninos. Mi Galle, cave putes quidquam melius, quam epistolæ tuæ partem ab eo loco: *cetera labuntur.* Secreto hoc audi: tecum habeto: ne Apellæ quidem, liberto tuo, dixeris. præter duo nos, loquitur isto modo nemo: bene malene, videro: sed, quidquid est, nostrum est. Urge igitur: nec transversum unguem (quod aiunt) a stilo. is enim est dicendi opifex. atque equidem aliquantum jam etiam noctis assumo. Vale.

ARGUMENTUM. 26

*Herbas in augurali cena lauta conditas sibi morbum attulisse narrat.*

## CICERO S. D. GALLO.

CUM decimum jam diem graviter ex intestinis laborarem; neque iis, qui mea opera uti volebant, me probarem b.
non valere, quia febrim non haberem: fugi in Tusculanum; cum quidem biduum ita jejunus fuissem, ut ne aquam quidem gustarem. Itaque confectus languore et fame, magis tuum officium desideravi, quam abs te requiri putavi meum. Ego autem cum omnes morbos reformido, [96] tum quod Epicurum tuum Stoici male accipiunt, quia dicat, δυσουρικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη [97] sibi molesta esse: quorum alterum, morbum edacitatis esse putant; alterum etiam turpioris intemperantiæ. Sane δυσεντερίαν pertimueram. Sed visa est mihi vel loci mutatio, vel animi etiam relaxatio, vel ipsa fortasse jam senescentis morbi remissio profuisse. Attamen, ne mirere, unde hoc acciderit, quomodove commiserim: lex sumtuaria, quæ videtur λιτότητα attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam dum volunt isti lauti

93 *ne, si istum habuerimus, rideamus* &c.] *Istum* int. Cæsarem: sed totum *ne si i. habuerimus* est sine sensu, nec verum esse potest. Placet Victorii correctio, *ne, nisi istum caverimus* &c. quod belle convenit. monet, ne dicteria dicat in Cæsarem: ne cum noxa sua rideant.

94 *magister adest citius*] *Magister* est iterum Cæsar: quem *magistrum* dicit, velut scholæ: nam de libro et tabula dixit: quod pertinet ad scholam. *Citius adest* pertinet ad reditum ex Hispania, victis Pompeii filiis citius, quam putarant.

95 *ne in Catonium Cat.*] Frustra in *Catonium* hæsere multi, idque conjecturis tentarunt. *Catonium* est orcus. lusus necessarium facit, hanc lectionem servari. Usus hoc verbo erat Laberius. v. Gell. XVI, 7.

96 *tum quod Epic.*] Hæc est lectio edd. pr. et Mss. meorum aliorumque. alii per conjecturam dedere *in quo:* cui favet lectio librorum Gebhardi *in quod:* omninoque eam lectionem veram puto. Manutius malebat *quo*, probatque Grævius. sed qui modus loquendi, *morbo aliquem male accipere?* illa autem lectio optimum sensum habet: timet maxime eum morbum, cujus causa irrident acerbe Epicurum Stoici.

97 *sibi molesta esse*] i. e. sæpe invadere se et vexare, ut creditores molesti sunt debitoribus, i. e. cum sæpe appellant, urgent &c.

terra nata, quæ lege excepta sunt, in honorem adducere: fungos, heluellas, herbas omnes ita condiunt, ut nihil possit esse suavius. In eas cum incidissem in cena augurali [98] apud Lentulum, tanta me διάῤῥοια arripuit, [99] ut hodie primum videatur cœpisse consistere. Ita ego, qui me ostreis et murænis facile abstinebam, [100] a beta et a malva deceptus sum. Posthac igitur erimus cautiores. Tu tamen cum audisses ab Anicio (vidit enim me nauseantem) non modo mittendi causam justam habuisti, sed etiam visendi. Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam. nam et vires et corpus amisi. Sed, si morbum depulero, facile, ut spero, illa revocabo.

27

## ARGUMENTUM.

*Gallus, alius forte quam Fabius, Ciceronem litteris accusaverat, quem vicissim litteris repungit.*

p. 108. a.

## CICERO S. D. M. FABIO GALLO.

MIROR, cur me accuses, cum tibi id facere non liceat. quodsi liceret, tamen non debebas. [1] *Ego enim te in consulatu observaram.* Et ais, fore, ut te Cæsar restituat. Multa tu quidem dicis: sed tibi nemo credit. Tribunatum plebei dicis te mea causa petisse. Utinam semper esses tribunus! [2] intercessorem non quæreres. Negas, me audere, quod sentiam, dicere. Quasi tibi, cum impudenter me rogares, parum fortiter responderim. Hæc tibi scripsi, ut isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres. Quodsi humaniter mecum questus esses, libenter tibi me, et facile purgassem. Non enim ingrata mihi sunt, quæ fecisti: sed quæ scripsisti, molesta. Me autem, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non visum demiror. Nam si falsa fuerunt, quæ tu ad me, ut ais, detulisti: quid tibi ego debeo? si vera: tu es optimus testis, quid mihi populus Romanus debeat.

28

## ARGUMENTUM.

*Probat Curii consilium, quo, desperata republica, in Græciam se contulerat. Addit propter eandem causam et se in bibliothecam abdi. nullam enim spem reliquam esse, aliquando melius fore.*

98 *ap. Lentulum*] Spintheris fil. v. Clav.

99 *ut hodie pr. videatur c. consistere*] sc. διάῤῥοια, de qua id est verbum proprium. *videatur* est ex edd. Vict. P. Manutii &c. idque et habet Ms. Gu. 1. quod alii deseruere, recepto prisco *videar*, quod in Mss. est, habetque et meus et Gu. 2. itemque edd. pr. omnes.

100 *a beta et a malva*] Delevi *etiam* cum Grævio e Mss. abest et a Gu. 1.

1 *Ego te* &c.] Hoc est ex epistola Galli. quid sit *observaram*, v. in Clav.

2 *intercessorem non quæreres*] Nempe quia ipse posset intercedere. Est jocus ex ambiguo. rogarat Ciceronem, ut pro se intercederet apud Cæsarem.

## M. CICERO S. D. CURIO.

MEMINI; cum mihi desipere videbare, quod cum istis potius viveres, quam nobiscum: erat enim multo domicilium hujus urbis (cum quidem hæc urbs) aptius humanitati et suavitati tuæ, quam tota Peloponnesus, nedum Patræ: nunc contra et vidisse mihi multum videris, cum, prope desperatis his rebus, te in Græciam contulisti, et hoc tempore non solum sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus. quamquam, quis, qui aliquid sapiat, nunc esse beatus potest? Sed, quod tu, cui licebat, pedibus es consecutus, ut ibi esses, *ubi nec Pelopidarum*, nosti cetera: nos idem propemodum b.
consequimur alia ratione. Cum enim salutationi nos dedimus amicorum; quæ fit hoc etiam frequentius, quam solebat, quod, quasi avem albam, videntur bene sentientem civem videre: abdo me in bibliothecam. Itaque opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties. Intellexi enim ex tuo sermone quodam, cum meam mœstitiam et desperationem accusares domi tuæ, [3] te ex meis libris animum meum desiderare. Sed mehercule et tum rempublicam lugebam, quæ non solum suis erga me, [4] sed etiam meis erga se beneficiis erat mihi carior: et hoc tempore, quamquam me non ratio solum consolatur, quæ plurimum debet valere, sed etiam dies, quæ stultis quoque mederi solet, tamen doleo, ita rem communem esse dilapsam, ut ne spes quidem, melius aliquando fore, relinquatur. Nec vero nunc quidem culpa in eo est, in cujus potestate omnia sunt, (nisi forte id ipsum esse non debuit,) sed alia casu, alia etiam nostra culpa sic acciderunt, ut de præteritis non sit querendum. Reliquam spem nullam video. quare ad prima redeo. Sapienter hæc reliquisti, si consilio: feliciter, si casu.

### ARGUMENTUM. 29

*Curius laudat Ciceronis erga se beneficia, eumque rogat, ut Ser. Sulpicii se successori commendet.*

## CURIUS M. CICERONI SUO S.

SI vales, bene est: sum enim χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici nostri. ergo fructus est tuus, mancipium illius: quod quidem [5] si inter [senes] coëmtionales [vænale] proscripserit,

3 *dicere te ex m. libris* &c.] *dicere* est a glossatore, ut et Grævius vidit. Pendet hoc *te ex meis libris* &c. ab *intellexi ex quodam serm. tuo.* te animum meum talem non reperire, qualem viderer habere iis, qui scripta mea legerent, aut deberem habere secundum ea, quæ scripsi de animo hominis honesti et sapientis. Non dubitavi delere id verbum.

4 *sed etiam meis erga se beneficiis*] Hæc verba in meo Ms. desiderantur.

5 *si inter senes c. venale proscr.*] Qui intelligantur *senes coëmt.* v. in Clave. Sed ego aut delendum *senes* puto, aut *servos* scribendum. Sed illud magis placet, nam hoc e *mancipium* intelligitur commodius. *senes* est a glossatore inepto, e loco Ciceronis pro Murena c. 12. ubi sunt *senes ad coëm-*

p. 109. egerit non multum. At illa nostra prædicatio quanti est,
a. nos, quod simus, [6] quod habeamus, quod homines existimemur, id omne abs te habere? Quare, Cicero mi, persevera constanter nos conservare, et Sulpicii successori nos de meliore nota commenda, quo facilius tuis præceptis obtemperare possimus, teque ad ver lubentes videre, [7] et nostra refigere deportareque tuto possimus. Sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere: sine eum errare, et putare, me virum bonum esse, nec solere duo parietes de eadem fidelia dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale, Tironemque meum saluta nostris verbis. Dat. a. d. IIII. Kal. Novemb.

30

## ARGUMENTUM.

*Ostendit quam misere agatur cum republica, cum Cæsar Caninium ad aliquot horas consulem creaverit: et de litteris commendaticiis ad Acilium significat.*

## CICERO CURIO S. D.

EGO vero jam te nec hortor, nec rogo, ut domum redeas: quin hinc ipse evolare cupio, et [8] aliquo pervenire, *ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam.* Incredibile est, quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim. Næ tu videris multo ante providisse, quid impenderet tum, cum hinc profugisti. quamquam hæc etiam auditu acerba sunt; tamen audire tolerabilius est, quam videre. In campo certe non fuisti, cum H. II. comitiis quæstoriis institutis, sella Q. Maximi, [9] quem illi consulem esse dicebant, posita esset: quo mortuo nuntiato, sella sublata est. Ille autem, qui comitiis tributis esset auspicatus, centuriata habuit: cos. H. VII renuntiavit, qui usque ad Kalendas Jan. esset: quæ erant futuræ mane postridie. Ita, Caninio consule, scito [10] neminem prandisse. nihil tamen eo consule mali

*tiones,* quos etiam quidam viri docti hic intellexere. male. Probo et Grævii sententiam, qui *venale* pro glossa deleri vult, quod in Ms. suo non repererat. Omnino hic locus in libris vett. valde interpolatus est. Verum alius scrupulus restat. An, si separatim, non cum aliis servis simul, proscriberet, multum ageret? id si esset, stulte inter coëmtionales venderet. Itaque puto legendum *nisi.* primam syllabam absorpsit ultima litera in *quidem.* Itaque locum sic constituam: *quod nisi inter coëmtionales proscripserit, egerit non multum.*

6 *quod habeamus*] sc. Curius erat negotiator dives. Sed negotiatores Cicero in consulatu magno periculo liberarat. vid. supra V, 6.

7 *et nostra defigere*] Sic omnes libri. Lambinus recte correxit *refigere,* i. e. tollere ad adsportandum: volebat enim Romam migrare, v. epist. seq. res est ita evidens, ut stultum sit, eum non imitari.

8 *aliquo pervenire*] Videtur legendum *venire.*

9 *quem i. consulem esse dicebant*] *illi,* Cæsariani. nempe non creatus erat legitime, nec pro vero Consule a multis habebatur. v. Sueton. in Cæs. c. 80.

10 *neminem prandisse*] Non dicit *cenasse:* nam semel quidem eo consule cenatum est: sed *prandisse,* quia ante meridiem novi consules creati ab eo, ipse post meridiem creatus.

factum est. fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit. Hæc tibi ridicula videntur. b.
non enim ades: quæ si videres, lacrimas non teneres. Quid, si cetera scribam? sunt enim innumerabilia generis ejusdem: quæ quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiæ portum contulissem, et nisi haberem socium studiorum meorum, Atticum nostrum; cujus quum proprium te esse scribis mancipio et nexu, meum autem usu et fructu, contentus isto sum. [11] Id enim est cujusque proprium, quo quisque fruitur atque utitur. Sed hæc alias pluribus. Acilius, qui in Græciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est. bis enim est a me judicio capitis, rebus salvis, defensus: et est homo non ingratus, meque vehementer observat. Ad eum de te diligentissime scripsi, eamque epistolam cum hac conjunxi: quam ille quomodo acceperit, et quid tibi pollicitus sit, velim ad me scribas.

ARGUMENTUM. 31

*Invitat ad mutua officia, et, ut in urbem revertatur veteris urbanitatis tuendæ causa, rogat.*

## CICERO CURIO, S. D.

FACILE perspexi ex tuis litteris, quod semper studui, et me a te plurimi fieri, et te intelligere, quam mihi carus esses. Quod quum uterque nostrûm consecutus est: reliquum est, ut officiis certemus inter nos; quibus æquo animo vel vincam te, vel vincar abs te. Acilio non fuisse necesse meas dari litteras, facile patior. [12] Sulpicii tibi opera, intelligo ex tuis litteris, non multum opus fuisse, propter tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput, nec pedes. Equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires. Vides enim exaruisse jam veterem urbanitatem: ut Pomponius noster suo jure possit dicere, *nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam Atticam.* p. 110.
Ergo is tibi, nos ei succedimus. Veni igitur, quæso, ne a.
tamen semen urbanitatis una cum republica intereat.

ARGUMENTUM. 32

*Ex Cilicia P. Volumnio scribit de dictis, de judiciis, de repub. de Dolabella nondum genero.*

## M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

QUOD sine prænomine familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti, primum addubitavi, num a Volumnio se-

11 *Id enim est cujusque proprium*] Aures meæ desiderant *maxime proprium*. Sic et alibi Cicero in simili sententia: ut *oratoris maxime proprium est* in Brut. 93. *artis maxime proprium est* de Nat. D. II, 22.

12 *Sulpicii tibi operam—n. m. opus fuisse*] Putavi semper, corrigendum *opera:* etsi alteram constructionem non vitiosam esse sciebam. Quia deinde in Gu. 2. et ed. Rom. sic reperi, recepi.

natore esset, quocum mihi est magnus usus: deinde εὐτραπελία litterarum fecit, ut intelligerem, tuas esse. Quibus in litteris omnia mihi perjucunda fuerunt, præter illud, quod parum diligenter possessio salinarum mearum, a te procuratore, defenditur. Ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his [13] etiam Sextiana, in me conferri. Quid? tu id pateris? [14] non defendis? non resistis? Equidem sperabam, ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, ut cognosci sua sponte possent. Sed quando tanta fæx est in urbe, ut nihil tam sit ἀκύθηρον, quod non alicui venustum esse videatur: pugna, si me amas, nisi acuta ἀμφιβολία, nisi elegans ὑπερβολὴ, nisi παράγραμμα bellum, nisi ridiculum παρὰ προσδοκίαν, nisi cetera, quæ sunt a me in secundo libro de Oratore per Antonii personam disputata de ridiculis, ἔντεχνα et arguta apparebunt, ut sacramento contendas, mea non esse. Nam de judiciis quod quereris, multo laboro minus. trahantur per me pedibus omnes rei; sit vel Selius tam eloquens, ut possit probare, se liberum:
6. non laboro. Urbanitatis possessionem, amabo, quibusvis interdictis defendamus; in qua te unum metuo, contemno ceteros. Derideri te putas. Nunc demum intelligo te sapere. Sed mehercules, extra jocum: valde mihi tuæ litteræ facetæ elegantesque visæ sunt. [15] Illa, quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt. Cupio enim nostrum illum amicum in tribunatu quam plurimum habere gravitatis: id cum ipsius causa, (est mihi, ut scis, in amoribus,) tum mehercule etiam reipublicæ. quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. Tu, mi Volumni, [16] quando instituisti, et mihi vides esse gratum, scribe ad me quam sæpissime de rebus urbanis, de republica. Jucundus est mihi sermo litterarum tuarum. Præterea Dolabellam, quem ego perspicio et judico cupidissimum esse atque amantissimum mei, cohortare, et confirma, [17] et redde plane meum. Non mehercule, quo quidquam desit: sed quia valde cupio, non videor nimium laborare.

13 *etiam Sextiana*] Sextii cujusdam, cupientis faceti videri, et multa frigide jocantis. qui fuerit, non pro certo dici potest.

14 *nonne defendis*] Delevi *ne*: postulante latinitate. In Mss. quibusdam, ut et meo et edd. pr. pariter vitiose, reperitur *nonne resistis?* utrumque corrigendum erat.

15 *Illa*] Quæ de Curione tribuno narrasti.

16 *et cum instituisti*] Delevi *et* cum Grævio. In meo libro et Gu. 2. est *quomodo ut instituisti.* Edd. pr. Gu. 1. *quando et.* quod et ipsum bene habet. idque recepi. Forte tamen Cicero scripsit: *Tu, mi V. ut instituisti.*

17 *et redde pl. m.*] *et* omisit tacite Grævius. bene. Sed et alterum *et* delendum erat: *cohortare, confirma, redde pl. m.*

ARGUMENTUM. 33

*Dicit, afflicta republica se cum Hirtio, Cassio et Dolabella declamationes exercere, et Volumnium ad eadem studia invitat. Nam sibi deliberatum esse, in litteras se abdere, Cæsare permittente.*

## M. CICERO S. D. D. VOLUMNIO.

QUOD declamationibus nostris cares, damni nihil facis. Quod Hirtio invideres, nisi eum amares, non erat causa invidendi: nisi forte ipsius eloquentiæ magis, quam, quod me audiret, invideres. Nos enim plane, mi suavissime Volumni, aut nihil sumus, aut nobis quidem ipsis displicemus, gregalibus illis, quibus, te plaudente, vigebamus, amissis: ut etiam, si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus, ingemiscamus, quod hæc [18] *pinnigero, non armigero in corpore tela exerceantur,* ut ait Philoctetes apud Accium, abjecta gloria. Sed tamen omnia mihi erunt, si tu veneris, hilariora: quamquam venis, ut ipse intelligis, in maximarum p. 111.
quasi concursum occupationum: quas si, ut volumus, excea.
perimus, ego vero multam salutem et foro dicam, et curiæ; vivamque tecum multum, et cum [19] communibus nostris amatoribus. Nam et Cassius tuus, et Dolabella noster, vel potius uterque noster, studiis iisdem tenentur, et meis æquissimis utuntur auribus. Opus est huc limatulo et polito tuo judicio, et illis [20] interioribus litteris, quibus sæpe verecundiorem me in loquendo facis. Mihi enim judicatum est, si modo hoc Cæsar aut patietur, aut volet, deponere [21] illam jam personam, in qua me sæpe illi ipsi probavi, ac me totum in litteras abdere, tecumque et cum ceteris earum studiosis honestissimo otio perfrui. Tu, vellem, ne veritus esses, [22] ne perinvitus legerem tuas litteras, si mihi (quemadmodum scribis) longiores forte misisses: ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque, gratissimas fore.

18 *pinnigero*] Ms. meus, Gu. 1. 2. et edd. ante Victorium, *pennigero.* nil interest. nam *pinna* est pro *penna*, ut ap. *Sueton.* Claud. 33. ubi *pinna in os inderetur.* Itaque promiscue est in libris *penna* et *pinna.* v. Burm. ad Quintil. I, 4. Philoctetes aves configens ista dicit.

19 *communibus amatoribus*] Discipulis, quos post dicit. mox *auribus meis utuntur* in declamando apud me.

20 *interioribus lit. meis*] Aut delendum est *meis,* aut, quod malim, pro eo scribendum *tuis.* Lambinus corr. *eis.* intera delevi *meis*, quia plane alienum est, et ab uno et altero libro abfuit.

21 *illam jam pers.*] *jam* suspectum mihi est.

22 *ne perinvitus*] Sic Victorius edidit, pro vulgato ante *pluribus,* de conjectura virorum doctorum. Gebhardus ait esse in Vaticano libro. mihi tamen paullo durius videtur. Satis erat *ne invitus.*

b.

# M. [1]CŒLII EPISTOLARUM AD M. TULLIUM CICERONEM LIBER OCTAVUS.

1 ARGUMENTUM.

*Commentarium mittit rerum urbanarum, et excusat se quod alteri negotium illius colligendi dederit. Addit, de comitiis Transpadanorum esse rumorem, de successione autem Galliarum nihil relatum: de Pompeio cupere se aliquid cognoscere: de Cæsare varia dissipari; aliaque nonnulla. Huic epistolæ respondit ea, quæ libro II. est octava.*

## M. CŒLIUS M. CICERONI S. D.

QUOD [2] tibi decedenti pollicitus sum, me omnes res urbanas diligentissime tibi perscripturum: data opera paravi, qui sic omnia persequeretur, ut verear, ne tibi nimium arguta hæc sedulitas videatur. Tametsi tu, scio, quam sis curiosus, et quam omnibus peregrinantibus gratum sit, minimarum quoque rerum, quæ domi gerantur, fieri certiores; tamen [3] in hoc te deprecor, ne meum hoc officium arrogantiæ condemnes, quod hunc laborem alteri delegavi: non quin mihi suavissimum sit, et occupato, et ad litteras scribendas, ut tu nosti, pigerrimo, tuæ memoriæ dare operam. [4] Sed ipsum volumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. Nescio [5] cujus otii esset, non modo per-

1 *Cœlii*] Totus hic liber epistolarum Cœlii abest a Ms. nostro et Gu. 2. in Gu. 1. lacuna est ab ep. 2. ad 9. item Gorlic. In edd. pr. plures epp. absunt, quædam non integræ ac totæ, et ordo etiam est diversus.

2 *tibi decedenti*] Sic edidit primus P. Manutius 1541. quod secuti sunt omnes ad Gebhardum usque, qui vetus *decedens* restituit, quæ adeo hodie vulgata lectio est, sed manifeste vitiosa. nam Cicero decessit, non Cœlius, et iterum ep. 10. in fine est: *qua obtestatione decedens mihi mandaris.* Vide, *decedens* est Cicero. ergo necessario *decedenti* etiam contra libros scriptos legendum est. mirandum viros doctos ita deditos esse potuisse libris scriptis, ut manifesta vitia ferrent aut defenderent.

3 *in hoc te depr. ne meum hoc officium*] Grævius ex uno Ms. suo, *hoc depr.* et vulgatum parum latinum judicat. Sed *officium* sine dubio vitiosum est. nam officium quomodo arrogantiæ condemnari potest? Excusat Cœlius, quod commentarii rerum urbanarum aliena manu scripti sint. id non erat *officium*. Puto Cœlium scripsisse *consilium*, sc. per alium scribendi, non sua manu. rem puto esse manifestam: mirorque hic neminem hæsisse.

4 *Sed ipsum volumen—facile me excusat*] Profecto scribendum est *excusabit*. Postulant verba *misi*, *arbitror*, cum hoc comparata. aliis quoque locis compendia scribendi præsens hoc pro futuro et imperfecto intulere.

5 *cujus otii*] Editur e Mss. *quojus* ut

scribere hæc, sed omnino animadvertere. Omnia enim sunt ibi senatusconsulta, edicta, [6] fabulæ, rumores: quod exemplum si forte minus te delectarit; ne molestiam tibi cum impensa mea exhibeam, fac me certiorem. Si quid in republica majus actum erit, quod isti operarii minus commode persequi possint: et quemadmodum actum sit, et quæ existimatio secuta, [7] quæque de eo spes sit, diligenter tibi perscribemus. Ut nunc est, nulla magnopere exspectatio est. Nam et illi rumores [8] de comitiis Transpadanorum, [9] Cumarum tenus caluerunt: Romam cum venis- p. 112.
sem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi. a.
Præterea Marcellus, quod adhuc nihil retulit [10] de successione [provinciarum] Galliarum; et in Kalendas Jun. ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem: sanequam eos sermones expressit, [11] qui de eo tum fuerunt, cum Romæ nos essemus. Tu si Pompeium, ut volebas, offendisti: qui tibi visus sit, et quam orationem habuerit tecum, quamque ostenderit voluntatem, (solet enim [12] aliud sentire et loqui: neque tantum valere ingenio, ut non appareat, quid cupiat:) fac mihi perscribas. Quod ad Cæsarem, crebri et non belli de eo rumores: sed susurratores duntaxat veniunt: alius equitem perdidisse, quod opinor certe factum est: alius septimam legionem vapulasse; ipsum apud Bellovacos circumsederi, interclusum ab reliquo exercitu: neque adhuc certi quidquam est, neque hæc incerta tamen vulgo jactantur: sed inter paucos, quos tu nosti, [13] palam secreto narrantur: at Domitius, cum manus ad os apposuit. Te a. d. IX. Kal. Junii subrostrani, (quod illorum capiti sit!) dissiparant periisse: [14] ita ut in urbe ac foro toto maximus ru-

infra ep. 17. et ep. 2. *quoivis* pro *cuivis*, a nonnullis. sed sordes istas antiquarias emovi.

6 *fabulæ, rumores*] Tunstallus Epist. ad Midletonum p. 100. corrigit: *tabulæ*, intelligitque tabulas auctionum, et similes. quas ei non credibile est missas esse. quorsum enim? immo fabulæ et rumores commode junguntur, ut et aliis locis fit.

7 *quæque de eo spes sit*] Vulgo *est*, plane vitiose: nam præcedit, *quemadmodum actum sit*. peccatum est librarii tironis, quod nemo animadvertit, quod sciam. In ed. 1471. ante est etiam *possunt*, simili vitio.

8 *de comitiis Transpad.*] v. ad Att. V, 2.

9 *Cumarum tenus caluerunt*] Aut addendum aut saltem intelligendum in principio *tantum*. propter sequentia: *Romam cum venissem* &c.

10 *de successione provinciarum Galliarum*] Si de solis Galliis relatio intelligenda, *provinciarum* delendum est: sin universe, *Galliarum* delendum. Sed historia docet, de solis Galliis relationem intelligendam. itaque *provinciarum* deleverim. et aliis locis solum nomen provinciarum est, ut infra ep. 8. init.

11 *qui de eo tum fuerant*] Sequens *cum Romæ n. essemus* indicat, aut *erant* legendum, aut *fuerunt*: *fuerant* nullo modo stare potest. hoc prætuli.

12 *aliud sentire et loqui*] Usitatius foret *aliud sentire, aliud loqui*. Sed et hujus formæ exempla plura sunt apud Ciceronem, ubi in altero est *et* vel alia copula.

13 *palam secreto*] Facetum hoc, per speciem repugnantiæ.

14 *ita, ut in urbe—rumor fuit*] In hac lectione debet esse *fuerit*, quod potest per compendium *fūit* scriptum esse, ut sæpe reperimus: atque adeo

mor fuerit, te a Q. Pompeio in itinere occisum. Ego, qui scirem, Q. Pompeium Baulis [15] embæneticam facere, et usque eo, ut ego misererer ejus esuriei, non sum commotus: et hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optavi. Plancus quidem tuus Ravennæ est: et magno congiario donatus a Cæsare, nec beatus, nec bene instructus est. [16] Tui politici libri omnibus vigent.

2 ARGUMENTUM.

*Nuntiat de absoluto Messalla, ejusque defensore Hortensio a populo male accepto. Addit de republica, et de suis in ædilitate competitoribus.*

b. CŒLIUS CICERONI, S.

CERTE, inquam, [17] absolutus est; [18] me præsente pronuntiatum est, et quidem [19] omnibus ordinibus, et singulis in unoquoque ordine sententiis. Vide modo; inquis. Non, mehercules. nihil enim umquam tam præter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit. quin ego, cum pro amicitia validissime faverem ei, et me jam ad dolendum præparassem: postquam factum est, obstupui, et mihi visus sum captus esse. Quid alios putas? clamoribus scilicet maximis judices corripuerunt, et ostenderunt, plane esse, quod ferri non posset. Itaque [20] relictus lege Licinia, majore esse periculo videtur. Accessit huc, quod postridie ejus absolutionem in theatrum Curionis [21] Hortensius introiit, puto ut suum gaudium gauderemus. Hic tibi *strepitus, fremitus, clamor tonitruum, et rudentum sibilus.* Hoc magis animadversum est, quod intactus a sibilo pervenerat Hortensius ad senectutem. Sed tum ita bene, ut in totam vitam cuivis satis esset, et pœniteret eum jam vicisse. [22] De

sic correximus: nec tamen displicet lectio a Grævio e vestigiis librorum concinnata: *et te, urbe ac foro toto max. rumor fuit, a Q. P. i. i. occisum.* Verum illa ratio lenior. Tunstallus l. c. interpungit post *a Q. Pompeio;* quasi ab hoc rumor ortus fuerit. Quod est durius.

15 *embæn. facere*] v. Clav.

16 *Tui politici libri*] Sex sc. illi de Republica paullo ante abitum in provinciam editi.

17 *absolutus est*] int. Valerium Messalam. v. infr. ep. 4. Reus fuit, opinor, de ambitu.

18 *me repræsentante*] Hoc nihili esse, fateri necesse est: nec quisquam explicare potuit. Venerit facile cuilibet in mentem, *me præsente.* Atque id in Ms. reperit Bernh. Rutilius: sic et edidere post P. Manutium, qui primus fecit, Rob. Steph. Car. Stephanus et alii ad usque Gruterum, qui vetus revocavit. Lectioni haud dubie falsæ tamen prætuli eam quæ intelligi posset, etiamsi non satis certa esset.

19 *omnibus ordinibus*] i. e. a judicibus e senatu, ordine equestri et plebe, e lege Aurelia, et quidem in omni genere sententiis universis.

20 *relictus lege Licinia, m.*] Non satis sanum locum puto. Possis conjicere *legi Liciniæ.* Sed mihi hoc, *lege Lic.* magis ad sequentia pertinere videtur. Est autem intelligenda, ut opinor, lex Licinia de ambitu, ut et Manutio visum, quæ erat severior aliis. Rata fuit prædictio. v. ep. 4.

21 *Hortensius introiit*] Intelligitur, ab Hortensio defensum esse in illo primo judicio.

22 *De rep. quod scribam*] Nimis clarum est, *quod* legendum esse pro vulgato *quid: nihil quod* dicitur, non *ni-*

republica quod tibi scribam, nihil habeo. [23] Marcelli impetus resederunt, non inertia, sed (ut mihi videbatur) consilio. De comitiis consularibus incertissima est existimatio. Ego incidi in competitorem nobilem, et nobilem agentem. Nam M. Octavius, Cn. filius, et C. Hirrus mecum petit. Hoc ideo scripsi, quod scio, te acriter, propter Hirrum, nuntium nostrorum comitiorum exspectaturum. Tu tamen simul ac me designatum audieris, ut tibi curæ sit, quod ad pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam p. 112. tibi commendo. Commentarium rerum urbanarum primum a. dedi L. Castrinio Pæto: secundum ei, qui has litteras tibi dedit.

## ARGUMENTUM. 3

*Suum in scribendo officium, suumque Ciceronis desiderium significat, nec non de suis comitiis et competitoribus; etiam de Milonis rebus. Tandem suam cum Cicerone amicitiam in aliquo illius libro memorari cupit.*

## CŒLIUS CICERONI, S.

ESTNE? vici? et tibi sæpe, [24] quod negaras discedens curaturum tibi, litteras mitto? Est, si quidem perferuntur, quas do. Atque hoc eo diligentius factito, quod cum otiosus sum, plane, ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu cum Romæ eras, hoc mihi certum ac jucundissimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus consumere: idque non mediocriter desidero; ut non modo mihi solus esse, sed Romæ, te profecto, solitudo videatur facta: et qui (quæ mea negligentia est) multos sæpe dies ad te, cum hic eras, non accedebam, nunc quotidie non esse te, ad quem cursitem, discrucior. Maxime vero, ut te dies noctesque quæram, competitor Hirrus curat. Quomodo illum putas auguratus tuum competitorem dolere, et dissimulare, me certiorem, quam se, candidatum? de quo, ut, quem optas, quam primum nuntium accipias, tua medius fidius magis, quam mea causa cupio. [25] Nam mea, si fio, forsitan cum locupletiore referam. sed hoc usque eo suave est, [26] quod si acciderit, tota vita risus nobis deesse non possit.

*hil quid*, ut vulgo editur. Et *quod* plane est in Ms. Gu. 1.

23 *Marcelli impetus*] Agendi contra Cæsarem, per relationem scil. de abrogando ei imperio et successore mittendo.

24 *quod negaras discedens curaturum*] Primo clarum est, pro *negaras* esse debere *negabas*. Deinde addendum *me*, hoc modo: *quod negabas discedens* (s. decedens, ut ep. 1.) *me curaturum*.

25 *Nam mea—forsitan cum locupletiore referam*] Breviuscule: *nam mea*, int. *causa:* nam quod ad me meamque causam in ea re attinet. tum in his *f. cum locupletiore referam*, obscura est sententia. Forte *re* vitiose duplicatum est: *forsitan cum locupletiore feram:* i. accipiam, consequar ædilitatem, a quo vincar magnificentia munerum: quod mihi parum jucundum foret.

26 *quod si acc.*] Debebat esse, *ut si id acciderit* &c. Sed et in *quod* est *ut id*. Verum neutri convenit vulgatum,

[27] Sed tanti mehercule, non multum [28] M. Octavius eorum odia, quæ Hirrum premunt, quæ permulta sunt, sublevat. Quod ad Philotimi [29] liberti officium et bona Milonis attinet: dedimus operam, ut et Philotimus quam honestissime Miloni absenti, ejusque necessariis satisfaceret, et, secundum ejus fidem et sedulitatem, existimatio tua conservare-
b. tur. Illud nunc a te peto, si eris (ut spero) otiosus, aliquod ad nos, ut intelligamus nos tibi curæ esse, σύνταγμα conscribas. Qui tibi istuc, inquis, in mentem venit, homini non inepto? [30] Aliquid ex tam multis tuis monumentis exstare, quod nostræ amicitiæ memoriam posteris quoque prodat. Cujusmodi velim, puto, quæris. Tu citius, qui omnem nosti disciplinam, [31] quid maxime conveniat, excogitabis. Genere tamen, quod et ad nos pertineat, et διδασκαλίαν quandam, ut versetur inter manus, habeat. Vale.

4 ARGUMENTUM.

*Est varii argumenti. Scribit enim de damnatione Messalæ et Servii tr. pl. designati: de C. Marcello* cos. *designato, de Dolabella xvviro creato, Lentulo repulso, de Curione, de Comitiis, de actis in senatu, de Cæsaris animo erga Pompeium, de suis tandem rebus, quas commendat.*

M. CŒLIUS M. CICERONI S. D.

INVIDEO tibi: tam multa quotidie, quæ mirere, istuc perferuntur. Primum illud, absolutum Messalam: deinde eundem condemnatum. C. Marcellum consulem factum: M. Claudium a repulsa postulatum a Gallis duobus: P. Dolabellam quindecimvirum factum. [32] Hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo, et Lentuli Cruris repulsi vultum non vidisse. At qua spe, quam certa opinione descenderat? quam ipso diffidente Dolabella? Et her-

*risus deesse non poterit:* corrigique adeo deberet *possit.* et tamen post *usque eo, ut* esse debet. Itaque inclinavi ad corrigendum *possit:* ut fecit Lamb. Post, quia ita plane habet Gu. 1. sic correxi.

27 *Sed tanti meh.*] Addiderim *est. Sed est meh. tanti. Non m.*

28 *M. Octavius*] Qui pariter ædilitatem cum Cœlio petiit atque adeo factus est ædilis. v. Clav. In proximis rursus difficultas est et varietas in lectione librorum et conjecturis. Si *eorum* verum est, debet sequi *qui H. premunt:* ut et Grævius edidit; sed etiam *qui permulti sunt,* ut Lambinus voluit. sed quia melius dicuntur *odia premere,* quam *homines:* cui etiam *sublevat* respondet; forte melius sit delere *eorum.* Sensus est: videatur competitor Octavius, quia parum gratiosus est ac dignus honore, facere, ut Hirrus minus invisus sit. Sed id non fit.

29 *liberti*] Puto hic abesse pronomen *tui* non posse. Eum Cicero præfecerat Milonis bonis, interposita fide sua de hominis fide et dexteritate.

30 *Aliquid—extare*] Hic verbum deest, a quo pendeat *extare.* Puto excidisse *cupio.*

31 *quid maxime conveniat, excogitabis*] Vulgo editur *quod.* id non patitur *maxime.* nisi ante legendum *aliquod.*

32 *Hoc tibi non invideo*] Respondet superiori: *Invideo tibi,* quod est, felix es, qui ista coram non vidisti: at hoc: nihil perdidisti, cum non vidisti Lentulum petentem sacerdotium et repulsam ferentem.

cules, nisi nostri equites acutius vidissent, pæne concedente adversario [33] superasset. Illud te non arbitror miratum, Servium, designatum tribunum plebis, condemnatum : [34] cujus locum C. Curio petiit. Sanequam incutit multis, qui eum facilitatemque ejus non norunt, magnum metum : sed, ut spero et volo, et, [35] ut se fert ipse, bonos et senatum malet. totus, ut nunc est, hoc scaturit. Hujus voluntatis initium et [36] causa est, quod eum non mediocriter Cæsar, qui solet infimorum hominum amicitias sibi qualibet impensa adjungere, valde contemsit. Qua in re mihi videtur illud per- p. 114.
quam venuste cecidisse. quod a reliquis quoque usque eo est a.
animadversum, ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione et insidiis usus videretur [37] in evitandis eorum consiliis, qui se intenderant adversarios in ejus tribunatum: [38] Lælios et Antonios, et id genus valentes dico. Has ego tibi litteras eo majore misi intervallo, quod comitiorum dilationes occupatiorem me habebant, et exspectare in dies exitum cogebant, ut, confectis omnibus, te facerem certiorem. Ad Kalendas Sextiles usque exspectavi. Prætoriis moræ quædam inciderunt. Mea porro comitia quem eventum sint habitura, nescio. [39] opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem, ædilium plebis comitiis, nacta sunt. Nam M. Cœlium Vinicianum [40] mentio illa fatua, quam deriseramus olim, et promulgatio de dictatore, subito dejecit, et [41] dejectum magno clamore insecuta est. [42] Inde Hirrum

33 *superasset*] Lentulus Dolabellam in petitione.

34 *cujus locum Curio petiit*] *petiit*, adeptus est, in ejus locum suffectus est. antecedens pro consequente. alias deberet esse *petit*. sed sequentia docent, hæc scripta esse Curione jam tribuno.

35 *ut se fert ipse*] Grævius conjiciebat, *ut præ se fert*, et sic est in ed. Med. frustra. elegans illud est. Notum est illud Virgilianum Æn. I, 507. *talem se ferebat*.

36 *causa inest*] Male. recte Grævius dedit *est*, et erat in edd. ante Victorium, item P. Manutii et aliorum.

37 *in evitandis iis consiliis, qui se* &c.] Non convenit *iis* vel *his consiliis, qui se adv.* Mihi olim primum hoc legenti venit in mentem, corrigendum esse *eorum consiliis*, quod deinde vidi P. Manutium jam sensisse, atque ita edidisse a. 1540: quem deinde alii secuti sunt usque ad ed. Gruter. Id temerarium videbatur Grævio, qui tantum *iis* delebat, auctore Ms. suo. Ita *eorum* tamen intelligi debet; quod est h. l. durius.

38 *Lælios et Antonios*] In *Læliis* dubitatio est. Manutius correxit *Lollios*, quod probabat Lambinus. *Lollius* Cæsarianus occurrit, non *Lælius*. Sed nec ille ita notus, ut Antonius, ac potens.

39 *opinionem incred. n. s.*] i. e. Hirrum fore ædilem curulem.

40 *mentio fatua*] De lege intelligendum. nam ut consules dicuntur *mentionem facere*, cum aliquid ad senatum referunt: sic tribuni, cum de lege ap. populum verba faciunt.

41 *dejectum magno cl. insecuta est*] Quam durum hoc: *promulgatio clamore insecuta est:* pro fecit, ut eum homines magno clamore insequerentur. nullo modo hoc stare potest. An excidit *plebs?* nam erat creatio ædilium plebis, adeoque plebs præsens.

42 *Inde H. c. an non faciendum flagitare*] Hæc est lectio Victoriana. ante erat *ad non f. f.* utraque illa vitiosa et nullius sententiæ. In Mss. Memmii erat *jam* pro *ad* s. *an*. Legendum conjeci *I. H. cuncti jam fac. flagitare*, vel *clamitare*, cui *faciendum* aptius: nisi vero *faciendum* est a

cuncti an non faciendum flagitare. Spero, te celeriter, et de nobis quod sperasti, et de illo, [43] quod vix sperare ausus es, auditurum. De republica jam novi quidquam exspectare desieramus: sed cum senatus [44] habitus esset ad Apollinis, a. d. XI. Kalend. Sext. et referretur de stipendio Cn. Pompeii: mentio facta est de legione ea, [45] quam expensam tulit C. Cæsari Pompeius, [46] quo numero esset, quo appeteretur. [47] Cum ex Gallia, coactus esset dicere Pompeius, se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem et convicium obtrectatorum: [48] inde interrogatus de successione C. Cæsaris: de qua, [49] [hoc est, de provinciis,] placi-
b. tum est, ut quam primum ad urbem reverteretur Cn. Pompeius, ut coram eo de successione provinciarum ageretur. Nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus: et statim iit. puto Idib. Sextil. [50] de ea re actum iri. profecto aut transigetur aliquid, aut turpiter intercedetur. Nam in disputando [51] conjecit illam vocem Cn. Pompeius, Omnes oportere senatui dicto audientes esse. Ego tamen [52] sic nihil exspecto, quomodo Paullum, consulem designatum, primum sententiam dicentem. Sæpius te admoneo de syngrapha Sittiana. cupio enim te intelligere, eam rem ad me valde pertinere. Item de pantheris, ut Cibyratas arcessas, curesque, [53] ut mihi venentur. Præterea nunciatum nobis, et pro certo jam habetur, regem Alexandrinum mortuum. [54] quid mihi suadeas, quomodo regnum illud se habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. Kalendis Sextil.

glossatore, fuitque *I. II. cuncti flagitare.* forte et illud *an non* ex *ædilem* factum: quod ego tamen potius pro nota glossatoris habeo ex margine in textum recepta.

43 *quod vix sp.*] sc. eum repulsam laturum.

44 *habitus esset*] Hoc non bene consentit sequenti *referretur.* nisi dictum est pro *vocatus esset.*

45 *quam expensam tulit*] Hoc e Cœlii persona dictum accipe: alias esse debet *tulisset*, quod malim.

46 *quo numero esset, q. a.*] Utrum ad exercitum Pompeii an Cæsaris pertineret et referretur, quo consilio eam Cæsar petiisset hoc tempore et haberet.

47 *Cum ex Gallia* &c.] Hunc locum varie tentarunt viri docti. non erat necesse. interpunctio vitiosa turbavit eos. nempe non viderunt, cohærere hoc cum sequentibus: *cum ex G.—obtrectatorum: inde interrogatus* &c.

48 *inde interrogatus*] Excidit *est.*

49 *hoc est, de provinciis*] Recte Lambinus hoc pro glossa delet. mox *successio provinciarum* de Galliis intelligenda.

50 *de ea re factum iri*] Vitiosum est *factum.* Scripsi *actum*, ut est infra ep. 9. de eadem hac re et ex hoc loco. item post *transigetur*, et *intercedetur*, pro *transigeretur* et *intercederetur.* et sic edd. pr. Victorius hoc edidit.

51 *conjecit i. vocem*] Usitatius esset *jecit:* sed et Sext. 18. est *oratio improbe conjecta.* malim tamen illud.

52 *sic nihil—quomodo*] pro *sic—ut,* ut et alibi dixit Cicero.

53 *ut mi vehantur*] Bene Grævius corrigit: *ut mihi venentur.* res est ita clara, ut sic edere non dubitarim.

54 *quid mihi suadeas*] Videtur Cœlius in creditoribus Ptolemæi fuisse.

## ARGUMENTUM. 5

*Metuere se Ciceroni significat ex Parthici belli fama, ob paucitatem copiarum ejus. Addit de successione provinciarum, ejusque tarditate. Scripta paullo post superiorem: utrique etiam una respondet Cicero, quæ est lib. II. decima.*

## CŒLIUS CICERONI, S.

QUA tu cura sis, quod ad pacem provinciæ tuæ finitimarumque regionum attinet, nescio: ego quidem vehementer animi pendeo. [55] Nam si hoc moderari possemus, ut, pro viribus copiarum tuarum, belli quoque exsisteret magnitudo, et, quantum gloriæ triumphoque opus esset, assequeremur, [56] periculosamque et gravem illam dimicationem evitaremus: nihil tam esset optandum. Nunc si Parthus movet aliquid, scio, non mediocrem fore contentionem. tuus porro exercitus vix unum saltum tueri potest. [57] Hanc autem nemo ducit rationem: sed omnia desiderantur ab eo, (tamquam nihil denegatum sit ei, quo minus quam paratissimus esset,) qui publico negotio præpositus est. Accedit huc, quod successionem futuram, propter Galliarum controversiam, [58] non video. Tametsi hac de re puto te constitutum, p. 115.
quid facturus esses, habere: tamen, quo maturius constitueres, cum hunc eventum providebam, [59] visum est, ut te facerem certiorem. Nosti enim hæc tralaticia: de Gallis constituetur: erit, qui intercedat: deinde alius exsistet, qui, nisi libere liceat de omnibus provinciis decernere senatui, reliquas impediat. sic multum ac diu ludetur, atque ita diu, [60] ut plus biennium in his tricis moretur. Si quid novi de republica, quod tibi scriberem, haberem, usus essem mea consuetudine, ut diligenter, et quid actum esset, et quid ex eo futurum sperarem, perscriberem. Sane [61] tamquam in quodam incili jam omnia adhæserunt. Marcellus idem illud de provinciis urget: neque adhuc frequentem senatum efficere potuit. Quodsi anno præterito [62] Curio tribunus, et

55 *Nam si hoc moderari*] Olim erat: *si hoc more.* in Gu. est utrumque. forte fuit *hoc modo*: ut quidam conjecere. malim tamen *si sic.*

56 *p. et g. illam dimicationem*] *illam* mihi suspectum est. an *aliquam?* sicut *illam* et *aliam*, *illud* et *aliud* permutari in libris solent.

57 *Hanc—rationem*] Pro hujus rei rationem, ut Verr. I, 48. *suam quoque rationem duceret.*

58 *non video*] Videtur *non* esse alieno loco, et ad *futuram* revocandum. dicit, se intelligere, Ciceroni non successum iri, propter illam controversiam: qua non composita, de ceteris provinciis nil actum iri.

59 *visum est, ut te facerem c.*] An *te facere certiorem*, ut Lambino jam placuit?

60 *ut—moretur*] Accipiunt impersonaliter dictum, pro, mora fiat. sed melius *moremur*. nam illius formæ exemplum desidero.

61 *t. in quodam incili jam om. adhæs.*] Sic hunc locum in libris scr. et edd. valde corruptum constituit P. Manutius, probante Salmasio et aliis: secutus est Lambinus et Grævius. *jam* melius est quam *ea* in ed. Grut. sed fortasse melius utrumque deleatur.

62 *C. tribunus et eadem actio introivit*] Varie tentatur hic locus. Putem defungi nos posse, si scribamus *cum e.*

eadem actio de provinciis introivit: quam facile nunc sit omnia impedire, et quam hoc Cæsari, [63] qui sua causa rempublicam non curet, superet, non te fallit.

6

ARGUMENTUM.

*Scribit de Appio a Dolabella accusato: de Ciceronis officio, ne parum reconciliatus Appio videatur: de adfinitate cum Dolabella jungenda: de republica.*

## CŒLIUS CICERONI, S.

NON dubito, quin perlatum ad te sit, Appium a Dolabella reum factum: sanequam non ea, quam existimaveram, invidia. Neque enim stulte Appius: qui, simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem, triumphique postulationem abjecerat. Quo facto retudit sermones, paratiorque visus est, quam speraverat accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio.
b. quam velis eum obligare, in tua manu est: [64] cum quo simultas si tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset. Nunc si ad illam summam veritatem legitimum jus exegeris: cavendum tibi erit, ne parum simpliciter et candide posuisse inimicitias videaris. In hanc partem porro tutum tibi erit, si quid volueris, gratificari. nemo enim [65] necessitudine et amicitia te deterritum ab officio dicet. Illud mihi occurrit, quod, inter postulationem et nominis delationem, uxor a Dolabella discessit. [66] Quid mihi discedens mandaris, memini; quid ego tibi scripserim, te non arbitror oblitum. Non est jam tempus plura narrandi. Unum illud monere te possum: si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas, et exspectes, quemadmodum exeat ex hac causa: [67] ne qua invidiosum tibi sit, si emanarit. Porro, significatio ulla si intercesserit, clarius, quam deceat, aut expediat, fiat. Neque ille tacere eam rem poterit, quæ suæ spei tam opportuna acciderit, quæque in negotio conficiendo tanto illustrior erit: cum

*a. introivit*, et intelligamus e seqq. *impedivit*. sicut *actio* dicitur *induci*, sic et *introire* dici potest, ut opinor. In Ms. Gu. est *acerbitas* pro *actio*, et abest *impedivit*.

63 *qui sua causa remp. non curet*] An *suam causam, non remp.* mox *superet* exquisite, pro in promtu. facile sit.

64 *cum quo simultas si t. n. f.*] *Si* addidi, ex edd. ante Victorium, quod sensus et res clare postulat. Ms. Græv. habebat ante *simultas*. Si quis malit *cum quo simultates si tibi non fuissent*, ut est in ed. Med. (nam edd. superiores hanc epistolam non habent) et sequentibus, non repugnem. nempe illud edidit Victorius, secutus est Gebhardus.

65 *necessitudinem*] int. cum Dolabella, qui tum nondum gener erat.

66 *Quid mandaris, memini* &c.] sc. de Dolabella ejusque futuro divortio; de quo ante sermones fuisse apparet, et de conciliandis nuptiis cum Tullia.

67 *Denique invid. t. s.*] Sic Gu. edd. Med. et seqq. item Victorius. P. Manutius edidit et inde alii *ne qua invidiosum t. s.* quod Lambinus præferebat: quem sequor. nam *denique* nullo modo locum habere potest in ratione consilii prima.

præsertim is sit, qui, si perniciosum sciret esse, loqui de hac re, vix tamen se contineret. Pompeius dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam putent alterutrum de filiis ad te missurum. Hic nos omnes absolvimus: et hercule confecta omnia, fœda, et inhonesta sunt. Consules autem habemus summa diligentia: adhuc senatusconsultum, nisi de feriis Latinis, nullum facere potuerunt. Curioni nostro tribunatus conglaciat. Sed dici non potest, quomodo hic omnia jaceant. Nisi ego cum tabernariis et aquariis pugnarem, veternus civitatem occupasset. Si Parthi nos nihil calfaciunt, nos hic frigore frigescimus. Tamen, quoquo p. 116.
modo hic omnia jaceant, potuit sine Parthis. Bibulus in a.
Amano nescio quid cohorticularum amisit. [68] Hoc sic nunciatum est. Quod tibi supra scripsi, Curionem valde frigere; jam calet. nam ferventissime concerpitur. Levissime enim, quia [69] de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum, et pro Cæsare loqui cœpit: legemque Viariam, non dissimilem Agrariæ Rulli, et Alimentariam, [70] quæ jubet ædiles metiri, jactavit. Hoc nondum fecerat, cum priorem partem epistolæ scripsi. Amabo te, [71] si quid, quod opus fuerit, Appio facies, ponito me in gratia. De Dolabella integrum tibi reserves, suadeo. et huic rei, de qua loquor, et dignitati tuæ, æquitatisque opinioni [72] hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit, pantheras Græcas me non habere.

## ARGUMENTUM. 7

*Quia pridie scripserat, breviter nova quædam adnuntiat de nuptiis Cornificii et filiæ Orestillæ, de Paullæ divortio, de Ocellæ adulteriis.*

## CŒLIUS CICERONI, S.

QUAM cito tu istinc decedere cupias, nescio: ego quidem eo magis, quo adhuc felicius rem gessisti. Dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meum metus aliquis perturbet. Breviores has litteras properanti publicanorum tabellario subito dedi: tuo liberto pluribus verbis scriptas pridie dederam. Res autem novæ nullæ sane acciderunt, nisi hæc vis tibi scribi, quæ certe vis. Cornificius adolescens Orestillæ filiam sibi despondit. Paulla Valeria, soror Triarii, divortium sine causa, quo die

68 *Hoc sic nunc. est.*] Malim *hoc* abesse.

69 *de interc. non obt.*] sc. apud collegium Pontificum, ut secundum suam sententiam fieret decretum de intercalatione. Rem narrat Dio L. XLI. p. 149.

70 *quæ jubet ædiles metiri*] Sic e Ms. bene Grævius pro vulgato *quas*.

71 *si quid, quod opus fuerit*] Mss. Gorl. Gu. non habent *quod*. malim *quid* abesse.

72 *hoc ita facere*] Melius *hoc* abfuerit.

vir e provincia venturus erat, fecit. [73] Nuptura est D.
Bruto. [74] nondum retulerat. Multa in hoc genere incredi-
b. bilia, te absente, acciderunt. Servius Ocella nemini persua-
sisset se mœchum esse, nisi triduo bis deprehensus esset.
Quæres, ubi? ubi hercule ego minime vellem. relinquo tibi,
quod ab aliis quæras. neque enim displicet mihi, imperato-
rem singulos percontari, cum qua sit aliquis deprehensus.

8 ARGUMENTUM.

*Varia de judiciis, deinde de SC. et de suis tandem rebus scribit.*

## M. CŒLIUS M. CICERONI, S. D.

ETSI de republica quæ tibi scribam, habeo: tamen nihil, [75] quod magis gavisurum te putem, habeo, quam hoc. Scito, C. Sempronium Rufum, Rufum, mel ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse. Quæris, qua in causa? M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotia de vi fecit, hoc consilio, quod videbat, si extraordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam. Dubium porro illi non erat, quid futurum esset. Nemini hoc deferre munusculum maluit, quam suo accusatori. Itaque sine ullo subscriptore descendit, et Tuccium reum fecit. At ego, simul atque audivi, invocatus ad subsellia rei occurro: surgo, neque verbum de re facio: totum Sempronium usque eo perago, ut Vestorium quoque interponam, et illam fabulam narrem, quemadmodum tibi pro beneficio dederit, [76] si quid injuriis suis esset, ut Vestorius teneretur. Hæc quoque magna nunc contentio forum tenet. [77] M. Servilius, postquam, ut cœperat, omnibus in rebus turbarat, [78] nec, quod non venderet, cuiquam reliquerat; maximeque nobis traditus erat invidiæ: neque Laterensis prætor, [79] postulante Pausa-

73 *Nuptura est*] Ms. Gu. *nupta est.*

74 *nondum retulerat*] Non expediunt se viri docti in explicando aut corrigendo. Si ad divortium referas, quod non video, quare fieri nequeat, sensus clarus est. Nam divortium facientes referre debebant ad Pontifices, proprie antequam facerent; sed id femina illa neglexerat.

75 *quo magis—habeo*] Grævius e Ms. suo edidit *quod:* quia Cœlius constructionem hanc aliquoties habet. Sic et Ms. Gu. itaque eum imitatus sum. *habeo* autem putem hic delendum.

76 *si quid—tenerctur*] Hæc nemo explicare potuit. Sunt sine dubio vitiosa, sed, destituentibus libris, corrigi non possunt.

77 *M. Servilius*] Est is, qui ad Att. VI, 3. a Metello de repetundis accusatus dicitur.

78 *nec quod non venderet*] Si ad Servilium pertinet, ut sensus sit, suis nihil reliquerat, omnia sua vendiderat; sensus commodus est, sed oratio est durior: sin, nihil reliquisse aliis, quod illi venderent; *non* deleri debet. edd. vet. habent *quicquam:* forte melius. locus mihi suspectus est. ut et sequens illud, *maximeque nobis traditus erat invidiæ*, cui sensum aliquem tolerabilem tribuere possumus, ut v. c. Grævius: qui maximo in odio erat, cum nobis defendendus traderetur: sed an ille sit in verbis, alia res est. Omnino tota hæc de Servilio ῥῆσις est vitiosissima.

79 *expostulante Pausania*] Grævius reddidit vetus *postulante.* bene. Sic et Ms. Gu. etsi *expostulare* pro postu-

nia, [80] nobis patronis, QUO EA PECUNIA PERVENISSET, [81] recipere voluit. quod Pilius, necessarius Attici nostri, de repetundis eum postulavit: magna illico fama surrexit, et de damnatione ferventer loqui est cœptum. Quo vento projicitur Appius minor, [82] ut indicet, pecu- p. 117.
niam ex bonis patris pervenisse ad Servilium, prævaricatio- a.
nisque causa diceret [83] depositum HS. LXXXI. Admiraris amentiam. immo si actiones stultissimas, [84] quid? si nefarias patris confessiones audisses? Mittit in consilium eosdem illos, qui lites æstimarant, judices. Cum æquo numero sententiæ fuissent, Laterensis, leges ignorans, pronuntiavit, [85] quod singuli ordines judicassent: [86] et ad extremum, ut solent, non redigam. Postquam discessit, et pro absoluto Servilius haberi cœptus, [87] legisque unum et centesimum caput legit, in quo ita erat: QUOD EORUM JUDICUM MAJOR PARS JUDICARIT, ID JUS RATUMQUE ESTO: in tabulas absolutum non retulit, ordinum judicia perscripsit. postulante rursus Appio, [88] cum L. Lollio transegit, et se relaturum dixit. Sic nunc neque absolutus, neque damnatus Servilius, de repetundis saucius Pilio tradetur. Nam de divinatione Appius, [89] cum calumniam jurasset, contendere ausus non est, Pilioque cessit: et ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus, et præterea de vi reus a quodam emissario suo, Titio, factus est.

lare est etiam pro Rosc. A. Com. 17. Sed quis est iste Pausanias, qui postulat apud prætorem in tali causa, homo græcus?

80 *nobis patronis*] Quid id hoc loco? et id ante jam dictum, si Græviana interpretatio vera est.

81 *recipere voluit*] Postulationem intelligit Grævius. Sed ita nuspiam quisquam dixit. Rei recipiuntur, non postulationes forenses. Sensus forte est, cum peteretur a Servilio pecunia, quæ ad eum venisse diceretur ab eo, qui de repetundis damnatus esset; reum recipere noluit. Damnatus ille videtur fuisse Appii pater.

82 *ut implicet*] Bene Grævius e duobus libris corr. *indicet*.

83 *depositum HS.* LXXXI.] Delenda videtur unitas, ut sint octoginta sestertia. Manutius putabat CCCIƆƆƆ. et profecto illa summa octoginta HS. est nimis parva. tum *diceret* non convenit τῷ *indicet*, debet esse *dicat*. Sed ego plane delendum puto, et esse a glossatore. *depositum* pecuniam intellige apud sequestrem, ut factum in corruptionibus talibus. v. Clav. in *sequester*.

84 *quid si*] *quid* forte delendum est: sed potuit variare formam orationis. *patris confessiones* sunt *de patre*, ut e Ms. suo Grævius edidit. Idem ex eodem edidit, *si actionem, si stultissimas de se* &c. Sed *actio* quæ intelligenda sit, non dicit. nec actio hic Appii intelligi potest: ea fuit Pausaniæ. *actionem* est et in Gu. et *de patris*. Videtur *de* esse a glossatore.

85 *quod singuli o. j.*] Grævius tacite edidit *quid s. o.* ut est in Gu. male. est ex formula legis, ut mox: *quod eorum judicum* &c. res videtur talis esse: duorum ordinum sententiæ separatim numeratæ absolverant Appium, in tertio major numerus judicum damnarat. itaque prætor absolutum pronunciavit.

86 *et ad extremum* &c.] Hoc intelligi non potest.

87 *legisque*] Videtur *que* delendum.

88 *cum L. Lollio transegit*] Appius postulabat, ut absolutum referret in tabulas. Sed quomodo Appius hoc postulavit? *Lollius* patronus Servilii fuisse videtur.

89 *cum calumniam jurasset*] int. Pilius.

Recte hoc par habet. Quod ad rempublicam pertinet, omnino multis diebus, [90] exspectatione Galliarum, actum nihil est. Aliquando tamen sæpe re dilata et graviter acta, et plane perspecta Cn. Pompeii voluntate in eam partem, ut eum decedere post Kalendas Martias placeret: senatus consultum, quod tibi misi, factum est, auctoritatesque perscriptæ. *S. C. auctoritas. Pridie Kal. Octob. in æde Apollinis* b. *scrib. affuerunt, L. Domitius, Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius, Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius, L. F. Pomt. Annalis, C. Septimius, T. F. Quirina, C. Lucceius, C. F. Pup. Hirrus, C. Scribonius, C. F. Pop. Curio, L. Atteius, L. F. An. Capito, M. Oppius, M. F. Terentina. Quod M. Marcellus consul V. F. de provinciis consularibus D. E. R. I. C. uti L. Paullus, C. Marcellus consules, cum magistratum inissent, a. d. X. Kal. Mart. quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex Kalendis Mart. neve quid conjunctim de ea re referretur a consulibus, utique ejus rei causa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent: et, cum de ea re ad senatum referretur a COSS. eorum qui in CCC judicibus essent,* [91] *sex adducere liceret. Si quid ea re ad populum, ad plebemve lato opus esset, uti Ser. Sulpicius, M. Marcellus COSS. prætores, tribunique plebis, quibus eorum videretur, ad populum plebemve referrent: quod ii non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent.* [92] *L. V. Prid. Kalend. Octob. in æde Apollinis, scrib. affuerunt, L. Domitius, Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius, Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius, L. F. Pomt. Annalis, C. Septimius, T. F. Quirina, C. Scribonius, C. F. Pop. Curio, L. Atteius, L. F. An. Capito, M. Oppius, M. F. Terentina. Quod M. Marcellus COS. V. F. de provinciis, D. E. R. I. C. senatum existimare, neminem eorum,* [93] *qui potestatem habeant intercedendi, impediendi, moram afferre oportere, quo minus de re-* p. 118. *pub. ad senatum referri, senatique consultum fieri possit. qui* a. *impedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rempublicam fecisse. Si quis huic senatus consulto intercesserit, senatui placere, auctoritatem perscribi, et de ea re ad senatum populumque referri.* Huic senatus consulto intercessit C.

90 *exspectatione Galliarum*] Dum expectatur, quid de Galliis et Cæsare fieret. mox *pro ut eum* scribendum puto *ut Cæsarem*, ad quem hoc pertinet.

91 *sex adducere lic.*] Puto verum esse, quod Manutius voluit, *eos.* ordo: *qui eorum in CCC. j. e.* Sic et infra in alia tali SC. formula est. nam quid illi *sex* sibi voluissent aut effecissent?

92 *L. V.*] Alii I. V. Sed neutrum, quid sit, dicant. in Ms. Gorl. erat III. in alio I. II. An fuit is numerus SCti? In Mediol. nihil horum est. Sed puto hic aliquid excidisse, de intercessione, ut in sequentibus.

93 *qui potestatem habeant*] Sic rescripsi pro vulgato *habent.* nam sic est in SC. sequente, et sic latinitas vera postulat.

Cœlius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa. *Item senatui placere, de militibus,* [94] *qui in exercitu C. Cæsaris sint: qui eorum stipendia emerita aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur, causæque cognoscantur. Si quis huic S. C. intercesserit, senatui placere, auctoritatem perscribi, et de ea re ad senatum populumque referri.* Huic S. C. intercessit C. Cœlius, C. Pansa, tribuni plebis. *Itemque senatui placere, in Ciliciam provinciam, in octo reliquas provincias, quas prætorii pro prætore obtinerent, eos, qui prætores fuerunt, neque in provincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex S. C. cum imperio in provincias pro prætore mitti oporteret; eos sortito in provincias mitti placere. si ex eo numero, quos ex S. C. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur: tum uti quodque collegium primum prætorum fuisset, neque in provincias profecti essent, ita sorte in provincias proficiscerentur. si ii ad numerum non essent, tunc deinceps proximi cujusque collegii, qui prætores fuissent,* b. *neque in provincias profecti essent, in sortem conjicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic S. C. intercessisset, auctoritas perscriberetur.* Huic senatus consulto intercessit C. Cœlius, C. Pansa, tribuni plebis. Illa præterea Cn. Pompeii sunt animadversa, quæ maxime confidentiam attulerunt hominibus, [95] ut diceret, se ante Kalend. Mart. non posse sine injuria de provinciis Cæsaris statuere, post Kal. Mart. se non dubitaturum. Cum interrogaretur, [96] si qui tum intercederent: dixit, hoc nihil interesse, utrum C. Cæsar senatui dicto audiens futurus non esset, an pararet, qui senatum decernere non pateretur. Quid si, inquit alius, et consul esse, et exercitum habere volet? At ille, quam clementer! Quid si filius meus fustem mihi impingere volet? His vocibus, ut existimarent homines, Pompeio cum Cæsare esse negotium, effecit. Itaque jam, ut video, alterutram ad conditionem descendere vult Cæsar, ut aut maneat, neque hoc anno [97] sua ratio habeatur: aut, si designari poterit, decedat. Curio se contra eum totum parat. quid assequi possit, nescio. Illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio, et mihi suo munere negotium imposuit. Nam si

94 *qui in exercitu C. sint*] Correxi vulg. *sunt.* nam sequitur *debeant, habeant.*

95 *ut diceret*] Scribe: *cum diceret.* nam *ut* nullo modo hic locum habet. mox *se non dubitaturum* int. statuere. Grævius omisit *non;* puto esse vitio operarum factum.

96 *si qui tum intercederent*] int. quid facturus esset, faciendum foret?

97 *sua ratio habeatur*] *Sua* e Mss. Gu. Gorl. et edd. Med. Asc. dedi pro *sui.* v. supra ad ep. 5. *sui* fluxit ex ed. Ald. 1502. mox: *si designari poterit:* immo *possit,* ut respondeat τῷ *habeatur.*

mihi non dedisset eas, quæ ad ludos ei advectæ erant Africanæ, potuit supersederi. Nunc, [98] quando dare necesse est, velim tibi curæ sit, quod a te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum habeamus. Sittianamque syngrapham tibi
p. 119. a. commendo. Libertum Philonem istuc misi, et Diogenem Græcum, quibus mandata et litteras ad te dedi. eos tibi et rem, de qua misi, velim curæ habeas. nam, quam vehementer ad me pertineat, [99] in iis, quas tibi illi reddent, litteris descripsi.

9

## ARGUMENTUM.

*Gloriatur ædilem se designatum: Hirrum repulsum: de rep. nihil actum: Feridium commendat; de Pompeii et Scipionis in Cæsarem animo addit, et de Calidio in defensione diserto, in accusatione frigido.*

## CŒLIUS CICERONI, S.

SIC tu, inquis, Hirrum tractasti? Immo, si scias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimæ fuerit, pudeat te, ausum illum umquam esse incedere [100] tamquam tuum competitorem. Post repulsam vero risus facit: civem bonum ludit, et contra Cæsarem [1] sententias dicit: exspectationem corripit: Curionem prorsus [2] non mediocriter objurgat, hac repulsa se mutavit. Præterea qui numquam in foro apparuerit, non multum in judiciis versatus sit, agit causas liberales: [3] sed raro post meridiem. De provinciis, quod tibi scripseram, Idibus Sextil. actum iri, interpellat judicium Marcelli, consulis designati. In Kalend. [4] rejecta re, ne frequentiam quidem efficere potuerunt. Has litteras a. d. IV. Non. Septembr. dedi, cum ad eam diem ne profligatum quidem quidquam erat. Ut video, causa hæc integra in proximum annum transferetur: et, quantum divino, [5] relinquendus tibi erit, qui provinciam obtineat. Nam non expeditur successio, quum Galliæ, quæ habent intercessorem, in eandem conditionem, quam ceteræ provinciæ, vocantur. Hoc mihi non est dubium. quo tibi

98 *quando dare necesse est*] int. mihi, ut ædili, munus. *quando* est ex edd. pr. Ms. Gorl. et Gu.

99 *in iis litteris descripsi*] Mire *descripsi* in tali re. Corr. *ad te scripsi.*

100 *tamquam t. comp.*] In auguratu sc. v. ep. 4.

1 *sententias dicit*] An quia præcedit *ludit,* his verbis alludit ad Terentii verba: *sententias loquitur carnifex?*

2 *non med. objurgat*] Libenter hoc prætuli alteri lectioni *objurgatus,* quæ aliena est. Si reliqua non pro appendice insititia repudiantur, possint corrigi: *adeo* vel *ita hac repulsa se mutavit.*

3 *sed raro post meridiem*] Cur hoc additum? an, quia meridie et de die epulabatur assidue?

4 *rejecta re, ne fr.* &c.] Sic bene Grævius pro vulg. *rejectum.* sed etiam *Consules* addendum, non dubito. Forte latuit id *Coss.* in verbo *est,* quod libri plures habent, ut Gorl. *rejecta est.* nam Consulum quidem verbum hic necessarium est.

5 *rel. tibi*] Auctoritati tuæ, per quam res decernatur.

magis scripsi, ut ad hunc eventum te parares. Fere litteris omnibus tibi de pantheris scripsi. turpe tibi erit, Patiscum Curioni decem pantheras misisse, te non multis partibus plures: quas ipsas Curio mihi, et alias Africanas decem b.
donavit: ne putes illum tantum prædia rustica dare scire. Tu, [6] si modo memoria tenueris, et Cibyratas arcessieris, itemque in Pamphiliam litteras miseris, (nam ibi plures capi aiunt,) quod voles efficies. Hoc vehementius laboro nunc, quod seorsum a collega puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi hoc curæ. Soles libenter, ut ego, majorem partem nihil curare. In hoc negotio nulla tua, nisi loquendi, cura est, [7] hoc est, imperandi [et mandandi]. Nam simul atque erunt captæ: qui alant eas, et deportent, habes eos, quos ad Sittianam syngrapham misi. Puto etiam, si ullam spem mihi litteris ostenderis, me isto missurum alios. M. Feridium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum et strenuum adolescentem, qui ad suum negotium istuc venit, tibi commendo: et te rogo, ut eum in tuorum numero habeas. Agros, [8] quos fructuarios habent civitates, vult tuo beneficio, quod tibi facile et honestum factu est, immunes esse. gratos et bonos viros tibi obligaris. Nolo te putare, Favonium a columnariis præteritum [9] esse: optimus quisque eum non fecit. Pompeius tuus aperte [10] Cæsarem vetat et provinciam tenere cum exercitu, et consulem esse. tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore senatusconsultum faciendum: Scipio hanc, ut Kalend. Martiis, [11] [de provinciis Galliis,] neu quid conjunctim referretur. Contristavit hæc sententia Balbum Cornelium: et scio, eum questum esse cum Scipione. Canidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus.

## ARGUMENTUM. 10

*Scribit de belli Parthici rumore in urbe: de provinciis quid putet actum iri: de Curionis actione circa Campanum agrum, de suo studio, ne Ciceroni provincia prorogetur.*

6 *si modo mem. teneres*] Correxi *tenueris*, ut jam Lambinus voluit, quia sequentia omnia hujus formæ sunt. Ed. Med. habet *tenes*.

7 *h. e. imp. et mandandi*] Grævius malebat *amandandi*, e Ms. suo. non displicet: sed magis placet Ms. Gorl. qui *et m.* plane delet.

8 *quos fr. h. civit.*] i. e. e quibus fructus publice capiunt civitates, non omnes, sed pro parte, ut in decimis: nisi malis *tributarios*. opponuntur *immunes* mox.

9 *esse*] Abest a quibusdam libris scr. et edd. pr. quod brevitati h. l. aptius.

10 *Cæsarem vetat*] Restitui vetus *vetat*, a Victorio ejectum, sine quo sensus non constat.

11 *de provinciis Galliis*] Hoc abest a Ms. Gorl. et fuit mihi suspectum dudum pro glossa. nam intelligitur sua sponte: addidisset ad *senatusconsultum*, si omnino voluisset addere. Inclusi uncis.

## CŒLIUS CICERONI, S.

p. 120. a. SANEQUAM litteris C. Cassii et Deiotari, sumus commoti. Nam Cassius cis Euphraten copias Parthorum esse scripsit: Deiotarus, profectas per Commagenem in provinciam nostram. Ego quidem præcipuum metum, quod ad te attinebat, habui qui scirem, [12] quam paratus ab exercitu esses, ne quod hic tumultus dignitati tuæ periculum afferret. Nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissem. nunc hæc exiguitas copiarum recessum, non dimicationem mihi tuam præsagiebat. Hoc quomodo acciperent homines, quam probabilis [13] necessitas futura esset, vereor etiam nunc: neque prius desinam formidare, quam tetigisse te Italiam audiero. Sed te Parthorum transitu nuntii varios sermones excitarunt. Alius enim, Pompeium mittendum: alius, ab urbe Pompeium non removendum: alius, Cæsarem cum suo exercitu: alius, consules: [14] nemo tamen ex senatus consulto privatos. Consules autem, quia verentur, ne illud senatus consultum fiat, ut paludati exeant, aut contumeliose, præter eos, ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt, usque eo, ut parum diligentes in republica videantur: [15] sed honeste, sive negligentia, sive inertia est, sive ille, quem proposui, metus, latent sub hac temperantiæ existimatione, nolle provinciam. A te litteræ non venerunt: et, nisi Deiotari subsecutæ essent, in eam opinionem Cassius venerat, quæ diripuisset ipse, ut viderentur ab hoste vastata, finxisse bellum, et Arabas in provinciam immisisse, eosque Parthos esse, senatui renuntiasse. Quare tibi suadeo, quicumque est istic status rerum,
b. diligenter et caute perscribas, ne aut velificatus alicui dicaris, aut aliquid, quod referret scire, reticuisse. Nunc exitus est anni. nam ego has litteras a. d. XIIII. Kal. Decemb. scripsi. Plane nihil video ante Kal. Januar. agi posse. Nosti Marcellum, quam tardus et parum efficax sit: [16] itemque Servius quam cunctator. Cujusmodi putas hoc esse, aut quî id, quod nolint, conficere posse, qui, quæ cupiunt, tamen ita frigide agunt, ut nolle existimentur? Novis ma-

12 *quam paratus ab ex.*] Suspicatus sum aliquando excidisse *parum*. sed ironice potest accipi. Vidit et Lambinus, qui *imparatus* conjiciebat, sed et ironiam agnoscebat. sed tamen serio hic loquitur.

13 *necessitas*] int. recedendi. *quam probabilis*, i. e. quam parum eam sint homines probaturi.

14 *nemo tamen ex SCto privatos*] Quorsum hic *ex SCto* additum sit, nulla causa est, in hac lectione. An fuit: *non nemo tamen?* Sed et sic *ex SCto* non satis placet. nam et illi ex SCto mitterentur, qui non privati essent.

15 *sed honeste—metus, latet sub h.*] Sine dubio legendum est *latent:* pertinet enim ad consules. Vitiosa interpunctio fecit, ut ad *metus* referretur. Sic habet ed. Rom.

16 *itemque Servius*] In ed. Græv. est *Servium*, ut ad *nosti* referatur. Sed non est necesse. nam potuit variare constructionem.

gistratibus autem, si Parthicum bellum erit, hæc causa primos menses occupabit. Sin autem non erit istic bellum, aut tantum erit, ut vos, aut successores parvis additis copiis, sustinere possint: Curionem video se dupliciter jactaturum: primum, ut aliquid Cæsari adimat: inde ut aliquid Pompeio tribuat, quidvis, quamlibet tenue munusculum. Paullus porro non humane de provincia loquitur. hujus cupiditati occursurus est Furnius noster. plures suspicari non possum. Hæc novi. alia, quæ possunt accidere, non cerno. multa tempus afferre, et præparata multa scio. sed intra fines hos, quæcumque acciderint, vertentur. Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano: de quo negant Cæsarem laborare, sed Pompeium valde nolle, ne vacuus advenienti Cæsari pateat. Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non possum polliceri, me curaturum, ut tibi succedatur: illud certe præstabo, ne amplius prorogetur. Tui consilii est, si tempus, si senatus coget, si honeste a nobis recusari non poterit, velisne perseverare: mei officii est, meminisse, qua obtestatione decedens mihi, ne paterer fieri, mandaris. p. 121. a.

ARGUMENTUM. 11

*Nuntians, supplicationes post acrem concertationem decretas tandem esse, hortatur, ut decreti auctoribus, pro cujusque merito et voluntate, gratias agat. Addit de successore Cæsaris quid actum sit, et commentarium urbanarum rerum mittit, Sittianumque negotium commendat.*

## CŒLIUS CICERONI, S.

NON diu, sed acriter nos tuæ supplicationes torserunt. incideramus enim in difficilem nodum. Nam Curio tui cupidissimus, [17] cui omnibus rationibus comitiales eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse, decerni supplicationes, ne, quod [18] furore Paulli adeptus esset boni, sua culpa videretur amisisse, et prævaricator causæ publicæ existimaretur. Itaque ad pactionem descendimus: et confirmarunt consules, se his supplicationibus in hunc annum non usuros. Plane, quod utrisque consulibus gratias agas, est: Paullo magis certe. Nam Marcellus sic [19] respondit, se spem in istis supplicationibus non habere: Paullus, se omnino in hunc annum non edicturum. Renuntiatum nobis

17 *cui o. r.*] Ms. Gorl. *quod.*

18 *furore Paulli*] In comitialibus diebus eripiendis servando de cœlo, ne quid Curio pro Cæsare agere posset. eum *furorem* appellabat Curio. *bonum*, quod se adeptum dicebat, erat, quod posset jure impedire decreta senatus, ulciscendi causa.

19 *respondit ei*] Cui? nam non ad Curionem hoc pertinet. immo corrigendum est *se spem* &c. Sic placebat et Grævio. res est evidens, nec dubitavi sic edere.

erat, Hirrum diutius dicturum: prendimus eum. non modo non fecit, sed, [20] cum de hostibus ageretur, et posset rem impedire, si, ut numerarentur, postularet, tacuit. Tantum Catoni assensus est, [21] qui et de te locutus honorifice, non decrerat supplicationes. Tertius ad hos Favonius accessit. Quare, pro cujusque natura et instituto, gratiæ sunt agendæ: his, quod [22] tantam voluntatem ostenderunt; pro sententia, cum impedire possent, non pugnarunt: Curioni vero, quod de suarum actionum cursu tua causa deflexit. Nam Furnius et Lentulus, ut debuerunt, quasi eorum res esset, una nobiscum circumierunt et laborarunt. Balbi quoque Cornelii operam et sedulitatem laudare possum. Nam cum Curione vehementer locutus est, et eum, si aliter fecisset, injuriam Cæsari facturum dixit: tum ejus fidem in suspicionem adduxit. [23] Decrerant quidem, qui neque transigi volebant, Domitii, Scipiones: quibus hac re ad intercessionem [24] evocandam interpellantibus, venustissime Curio respondit, se eo libentius non intercedere, quod quosdam, qui decernerent, videret confici nolle. Quod ad rempublicam attinet, in unam causam omnis contentio conjecta est, de provinciis: in quam adhuc incubuisse cum senatu Pompeius videtur, ut Cæsar Id. Novemb. decedat. Curio omnia potius subire constituit, quam id pati. ceteras suas abjecit actiones. Nostri porro, quos tu bene nosti, ad extremum certamen rem deducere non audent. Scena rei totius hæc: Pompeius, tamquam Cæsarem non impugnet, sed, [25] quod illi æquum putet, constituat, ait Curionem quærere discordias. Valde autem non vult, et plane timet, Cæsarem consulem designari prius, quam exercitum et provinciam tradiderit. Accipitur satis male a Curione: et totus ejus [26] secundus consulatus exagitatur. Hoc

20 *cum de hostibus ageretur*] De numero hostium in acie occisorum, ut patet e seqq. Male Victorius e Mss. suis, quibus et alii consentiunt, et ed. Rom. *hostiis* dedit. restituit vetus etiam Grævius, quod est in Ms. Gu. in edd. Ven. 1471. et Mediol. &c.

21 *qui et locutus*] Recte Grævius e Ms. addidit *de te*, ut ante Lambinus.

22 *tantam voluntatem*] Vulgo *tantum*. male. nam admodum frigidum est. Grævius in textu habet *tantum*, et explicat saltem: at in emendandis in contextu et notis corrigit *tantam*. Vitium est ortum e compendio *tm̄*: quod est in Gu.

23 *Decrerant quidem*] Hoc verum est, non *Non decrant quidem*: nam id sensum nullum habet commodum, et repugnat latinitas. nam deberet post esse *vellent*, non *volebant*. etiam res et responsio Curionis hoc postulant. Forte et *quidam* legendum. *Non* abest ed. Rom. et edd. 1471. et aliæ habent *deserant*, quod e *decrerant* factum, ut in Gu.

24 *evocandam*] Eliciendam. Grævius in notis defendit *avocandam*, sed id in addendis retractavit: nec habet sensum commodum. *Evoc.* habent Mss. Gu. Gorl. et edd. pr. omnes. *interpellantibus* int. Curionem, ficte rogantes, ne intercederet.

25 *quod illi æquum putet*] Puto legendum *ille*, Cæsar.

26 *sec. cons. exagitatur*] Nempe inprimis ob ea, quæ Cæsari per leges concesserat.

tibi dico: si omnibus rebus prement Curionem, Cæsar defendetur: [27] si intercessorem (quod videntur) reformidarint; Cæsar, quoad volet, manebit. Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum; ex quo tu, quæ digna sunt, selige. multa transi, in primis ludorum explosiones, [28] et funerum, et ineptiarum ceterarum. plura habet utilia. Denique malo in hanc partem errare, ut, quæ non desideras, audias, quam quidquam, quod opus est, prætermittatur. Tibi curæ fuisse de Sittiano ne- p. 122.
gotio, gaudeo. Sed, [29] quum suspicaris, minus certa fide a.
eos tibi visos; tamquam procurator, sic agas, rogo.

## ARGUMENTUM. 12

*Queritur de Appii Claudii censoris ingrato animo et injuriis, quem cum accusationem cogitare comperisset, antevertit, et ipsum postulavit lege Scantinia.*

## CŒLIUS CICERONI, S.

PUDET me tibi confiteri, et queri de Appii, hominis ingratissimi, injuriis, qui me odisse, quia magna mihi debebat [30] beneficia, cœpit: et, cum homo avarus, [31] ut ea solveret, sibi imperare non posset, occultum bellum mihi indixit: ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent, et ipse facile animadverterem, male eum de me cogitare. Posteaquam vero comperi, eum [32] collegium tentasse, deinde aperte cum quibusdam locutum: cum L. Domitio, ut nunc est, mihi inimicissimo homine, deliberare: velle hoc munusculum deferre Cn. Pompeio: [33] ipsum ut prenderem, et ab eo deprecarer injuriam, quem vitam mihi debere putarem, impetrare a me non potui. Quid ergo est? [34] Tum quidem cum aliquot amicis, qui testes erant meorum in illum me-

27 *si intercessorem—reformidarint*] Et eam ob causam nil decreverint.

28 *et f. et ineptiarum cet.*] Excidit substantivum, sive legendum *cetera.* nam *explosiones* his non conveniunt. Grævii correctio, *et ceterarum ineptiarum plura. habet et utilia.* non placet satis.

29 *quum suspicaris* &c.] Quomodo *suspicaris* consentit cum sequente *tibi visos?* hæc non suspicio jam est, sed judicium. Pertinet autem ad eos, quos miserat cum syngrapha, ad exigendam pecuniam: ep. 8. extr. Suspicor scribendum: *quando*, ut edd. quædam vett. *suspicor.* huic respondet illud, *tamquam procurator sic* (vel *sis*) *agas, rogo*, i. e. ipse suscipe personam et munus procuratoris mei, ut res certa fide agatur.

30 *beneficia*] sc. in pecunia credita.

31 *ut ea solveret*] Pecuniam, quam debet, quæ latet in verbo *beneficia.* v. infra.

32 *collegium tentasse*] Grævius volebat *collegam*, sc. L. Pisonem Censorem. Sed et illud rectum, et exquisitius est.

33 *ipsum reprehenderem*] Hoc sine dubio vitiosum est. Excidit primum *ut:* deinde *reprehenderem* ineptum est. Bene J. F. Gronovius, *ipsum ut prenderem*, corrigit, probante Grævio. *prendere* pro prensare, rogare, ut supra ep. 11. Mox semper putavi pro *putaram* e latinitate legendum *putarem.* Reperi jam et in edd. Rom. Ven. 1471.

34 *T. q. aliquot amicis*] edd. vett. *cum aliquot am.* et sic supra est hac ipsa epistola.

ritorum, locutus sum. posteaquam illum, ne, cui satisfaceret quidem, me dignum habere sensi, malui collegæ ejus, homini alienissimo mihi, et propter amicitiam tuam non æquissimo, me obligare, quam illius simiæ vultum subire. Id postquam resciit, incanduit, et me causam inimicitiarum quærere clamitavit, ut, si mihi in pecunia minus satisfecisset, per hanc speciem simultatis [35] eum consectarer. Postea non destitit [36] arcessere Polam Servium, accusatorem, inire cum Domitio consilia. Quibus cum parum procederet, ut ulla lege mihi [37] ponerent accusatorem, compellari ea lege me voluerunt, [38] qua dicere non poterant. Insolentissimi homines, summis Circensibus ludis meis, postulandum me
b. lege Scantinia curant. Vix hoc [39] erat Pola elocutus, cum ego Appium censorem eadem lege postulavi. Quod melius caderet, nihil vidi. Nam sic est a populo, et non infimo quoque approbatum, ut majorem Appio dolorem fama, quam postulatio, attulerit. Præterea cœpi [40] sacellum, in domo quod est, ab eo petere. Conturbat me mora servi hujus, qui tibi litteras attulit. Nam acceptis prioribus litteris, amplius quadraginta mansit. Quid tibi scribam, nescio. Scis, [41] Domitio diem timori esse. Exspecto te valde, et quam primum videre cupio. A te peto, ut meas injurias [42] perinde doleas, ut me existimas et dolere et ulcisci tuas solere. Vale.

13 ARGUMENTUM.

*Gratulatur adfinitate Dolabellæ, qui Ciceronis filiam duxerat: narrat de intercessione Curionis, et de provinciis quid actum sit: et de morte Hortensii.*

## CŒLIUS CICERONI, S.

[43] GRATULOR tibi affinitate viri medius fidius optimi. Nam hoc ego de illo existimo. Cetera porro, quibus adhuc

35 *eum consectarer*] Pro insectarer. analogia patitur, exempla sunt rariora. aliud v. in Clave.

36 *arcessere palam Servium accusatorem*] Quorsum additur *palam?* nil enim refert, palam an clam veniat. Correxi de Ursini, Manutii, Lambini judicio *Polam Servium*, qui accusationes factitabat. Sic ad Q. Fr. II, 13. ubi etiam de hac ipsa re est.

37 *ponerent accus.*] Usitatius *apponerent*. Sed et illud rectum. v. Clav.

38 *qua dicere non pot.*] Qua lege si rei fierent, ipsi non possent se defendere. Firmant sequentia, de Appio ea lege compellato. sed videtur addendum *ipsi.*

39 *erat prælocutus*] Ms. Med. *erat Pola locutus.* bene. quod et cum Grævio recepi. Horat. Epod. 2, 67. *vix hæc locutus fenerator Alfius* &c. sed *elocutus*, ut placuit Manutio, qui in Ms. repererat *Pole locutus*, ut est et in Gu. ad evitandam clausulam hexametri. Clarius etiam ed. Med. *vix hoc erat pol elocutus.*

40 *sacellum ab eo petere*] Postulare in jure, ut id sacellum populo restitueret, cujus erant loca sacra.

41 *Domitio diem timori esse*] Intelligunt diem comitiorum, quibus auguratum peteret, ex initio ep. 14. Sed sic *dies* absolute vix dicitur.

42 *perinde doleas, ut*] Sic correxeram dudum vulgatum *proinde*, cum ita in ed. Rom. reperi.

43 *Gr. t. affinitate*] int. *de*, aut potius addendum: nisi malis cum

ille sibi parum utilis fuit, et ætate jam sunt decursa, et consuetudine atque auctoritate tua, et pudore Tulliæ, si qua restabunt, confido celeriter sublatum iri. Non est enim pugnax in vitiis, neque hebes ad id, quod melius sit, intelligendum. Deinde (quod maximum est) ego illum valde amo. [44] Velles C. Curionem nostrum lautum intercessionis de provinciis exitum habuisse. Nam cum de intercessione referretur, quæ relatio fiebat ex senatus consulto, primaque M. Marcelli sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis plebis censebat: frequens senatus in alia omnia iit. Stomacho est scilicet Pompeius Magnus nunc ita languenti, [45] ut vix id, quod sibi placeat, reperiat. Transierant illuc, [46] ut ratio esset ejus habenda, qui neque exercitum, neque provincias tradere vellet. Quemadmo- p. 123.
dum hoc Pompeius laturus sit, cum cognoscat, quidnam a.
reipublicæ futurum sit, [47] si *aut non possit*, aut non curet, [48] vos senes divites videritis. Q. Hortensius, cum has litteras scripsi, animam agebat.

## ARGUMENTUM. 14

*Varia est. Domitii repulsam, Saturnini accusationem, Pompeii et Cæsaris discordiam, Appii censoris ridiculam diligentiam narrat.*

## CŒLIUS CICERONI, S.

TANTI non fuit Arsacen capere, Seleuciam expugnare, ut earum rerum, quæ hic gestæ sunt, spectaculo careres. numquam tibi oculi doluissent, si in repulsa Domitii vultum vidisses. Magna illa comitia fuerunt, et plane studia ex partium sensu apparuerunt: perpauci necessitudinem secuti officium præstiterunt. Itaque mihi est Domitius inimicissimus, ut ne [49] familiarem quidem suum quemquam tam oderit, quam me: atque eo magis, quod per injuriam sibi putat ereptum, cujus ego auctor fuerim. Nunc furit, tam gavisos homines suum dolorem, unumque me studiosiorem Antonii. Nam Cn. Saturninum adolescentem ipse Cn. Domitius reum fecit, sane quam superiore a vita invidio-

Lambino *affinitatem*, quod prope malim.

44 *Velles Cur. nostrum lautum exitum*] An *lautiorem?* nam *lautum* nescio quomodo friget. Ed. 1471. *Voles*, quod sane hic aptius quam *velles*. Ms. Gu. *Voles, Cicero, Curionem* &c. quod non displicet: prænomen quidem C. hic non placet. ed. Med. *vides*. male.

45 *ut vix id, quod f. placeat, rep.*] *id* non credo verum esse; aut delendum est, aut *ipse* legendum, quod malim.

46 *ut ratio ejus* &c.] Sensus est, ut Cæsar crearetur, quod aliter exercitum et provincias tradere alii nollet.

47 *si aut non possit, aut non curet*] *aut non possit* est supplementum e conjectura: et tamen adhuc verbum deest, v. c. *impedire*. Pertinet opinor ad Pompeium.

48 *vos senes divites*] Quid sibi *divites* velit, non assequor. nam ad periculum divitum in bello civili referre, durum puto.

49 *familiarem q. t. oderit*] Mihi videtur esse acerba exprobratio animi valde maligni &c.

sum. quod judicium nunc in exspectatione, [50] inest etiam in bona spe, post Sex. Peducæi absolutionem. De summa republica sæpe tibi scripsi, [51] me annum pacem non videre: et quo propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eo clarius id [52] periculum apparet. Propositum hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi: [53] quod Cn. Pompeius constituit non pati C. Cæsarem consulem aliter fieri, nisi exercitum et provincias tradiderit: Cæsari autem persuasum est, se salvum esse non posse, si ab exer-
b. citu recesserit. [54] Fert illam tamen conditionem, ut ambo exercitus tradant. Sic illi amores et invidiosa conjunctio, non ad occultam recedit obtrectationem, sed ad bellum [55] se erumpit; neque, mearum rerum [56] quod consilium capiam, reperio. [57] quod non dubito, quin te quoque hæc deliberatio sit perturbatura. Nam mihi cum hominibus his et gratia et necessitudo est; tum causam illam, non homines odi. Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, [58] quamdiu civiliter [sine armis] certetur, honestiorem sequi partem: ubi ad bellum et castra ventum sit, firmiorem; et id melius statuere, quod tutius sit. In hac discordia video, Cn. Pompeium, senatum, quique res judicant, secum habiturum: ad Cæsarem omnes, [59] qui cum timore aut mala spe vivant, accessuros: exercitum conferendum non esse. Omnino satis spatii sit ad conside-

50 *inest etiam in bona spe*] Putem legendum: *q. j. n. in expectatione est, etiam in bona spe.* Grævius: *q. j. n. præter expectationem est jam in bona spe.* Causa bonæ spei, quod Peducæus absolutus erat: post quem absolutum de omnibus reis bene sperare liceret.

51 *me annum pacem non videre*] Sic omnes edd. pr. Sed id vitiosum est. an, *annum ultra pacem n. v.* Id mihi melius videtur quam Manutianum: *me etiamnum p. n. v.* quod in omnes post edd. venit usque ad Gruterum.

52 *peric. apparet. Prop. hoc est*] Edd. pr. et Ms. Gu. sic distinguunt hæc: *peric. apparet propositum. Hoc est, de quo* &c. inde puto natum sequens *quod.*

53 *quod Cn. Pompeius*] *quod* melius abesset, putoque delendum. v. notam superiorem.

54 *Fert illam tamen*] melius: *Fert ille tamen,* sc. Cæsar: ad quem hoc pertinet.

55 *se erupit*] Sic et alii, nec modo poëtæ, ut Liv. 36, 7. v. plura ap. Drakenb. ad Silium VII, 355. Sed tamen malim *erumpit:* nam bellum nondum erat: et ante est *recedit.* Sic et aliis placuit. immo sic edd. Med. Ald. a. 1502. P. Man. et Ms. Gu.

56 *quod consilium capiam*] Correxi *consilium* pro *consilii,* ex ed. 1471. nam *quod consilii,* ut est in vulgg. dici non potest. Ms. Gu. ed. Med. *quid consilii,* sed ei non aptum est *rerum mearum.*

57 *quod non dubito*] Recte *quod,* i. e. qua in re, in quo, ut alibi. v. Clav. Sed ante *quod* debet esse punctum: ut nos scripsimus.

58 *quamdiu civiliter sine armis cernetur*] *sine armis* haud dubie est glossa verbi *civiliter.* *Cernetur* est a Victorio, (sic et Gu.) pro vetere *certetur:* qua verbum cernendi bene: sed qua formam vitiose. Debebat enim esse *cernatur.* Itaque *certetur* servavi, quod omnes alii libri habent.

59 *qui cum timore aut mala spe v.*] *timor* ad judicia pertinet et accusationes *spes mala* ad rem familiarem, et æs alienum.

randas utriusque copias et [60] ad eligendam partem. Prope oblitus sum, quod maxime fuit scribendum. Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis et tabulis, de agri modo, de ære alieno acerrime agere? Persuasum est ei, censuram, lomentum aut nitrum esse. errare mihi videtur. Nam sordes eluere vult; venas sibi omnes et viscera aperit. Curre, per deos atque homines, et quam primum hæc risum veni: legis Scantiniæ judicium apud Drusum fieri: Appium de tabulis et signis agere. Crede mihi, est properandum. Curio noster sapienter id quod remisit de stipendio Pompeii, fecisse existimatur. Ad summam, quæris, quid putem futurum. Si alteruter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas impendere discordias, quas ferrum et vis judicabit. Uterque animo et copiis est paratus. Si sine tuo periculo fieri posset, [61] magnum et jucundum tibi p. 124.
fortuna spectaculum parabat. a.

ARGUMENTUM. 15

*Pompeium vituperat, Cæsarem laudat: cupidus conveniendi et alloquendi Ciceronis; de itinere ad Alpes, et Domitio dimisso.*

## CŒLIUS CICERONI, S.

ECQUANDO tu hominem ineptiorem, quam tuum Cn. Pompeium vidisti, qui tantas turbas, [62] qui tam nugax esset, commorit? Ecquem autem Cæsare nostro [63] acriorem in rebus gerendis; eodem [64] in victoria temperatiorem, aut legisti, aut audisti? [65] Quid est? nunc tibi nostri milites, qui durissimis et frigidissimis locis, teterrima hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti videantur. [66] Quid jam, inquis? Gloriose omnia. Si scias, quam

60 *ad eligendam partem*] Sic Ms. Gu. Grævius e Ms. Lambini, *eligendas partes*. Etiam infra ep. 17. *partem* sic dixit Cœlius.

61 *magnum et jucundum* &c.] Nempe in contentione Pompeii et Cæsaris periculosa ipsis; quod per eos maxime in exilium ejectus fuerat. Ed. Med. *parabit*: ferri posset, si esset ante *possit*.

62 *qui tam nugax esset*] Hoc durius est inter *turbas commorit*, corrigendum est *quum t. n. esset*. Ed. Rom. *qui tam nugaces*. Ed. 1471. *commovit*, quod in nostra correctione non improbem. Sed omnino hæc interpositio mihi non placet.

63 *acriorem in r.*] Sermo est de rebus gestis in principio belli, in Hispania, ad Corfinium et Brundisium: quas brevissimo tempore confecit.

64 *in victoria temperatiorem*] Proclive erat corrigere *temperantiorem*: sed et hæc forma bona est, in Verr. IV, 43. est *homo temperatissimus*. temperantia autem illa vel in Domitio dimittendo cernitur, capto Corfinio. v. Sueton. Cæs. 34.

65 *Quid est? nunc tibi* &c.] Non satis assequor vim hujus formulæ: *Quid est?* tum post pro vulgato *pasti videntur* edidi *videantur* e Ms. Gorl. nam alias τὸ *tibi* frigeat: quamquam scio, id interdum redundare. Vult enim sine dubio dicere, milites Cæsaris esse admodum robustos et tolerantes molestiarum bellicarum, qui post tales molestias ita belle se habeant, ut malis orbiculatis pasti videantur. v. Clav. in *orbiculatus*.

66 *Quid jam? inquis* &c.] Sic plane ed. Rom. Med. et Ven. 1471. nisi quod pro *sim* modo *sum*, ut Gu. modo *sis* habent.

sollicitus sim, tum hanc meam gloriam, quæ ad me nihil pertinet, derideas. quæ tibi exponere, nisi coram, non possum: idque celeriter fore spero. [66] Nam me, cum expulisset ex Italia Pompeium, constituit ad urbem vocare: [67] id quod jam existimo confectum, nisi si maluit Pompeius Brundisii circumsederi. [69] Peream, si minima causa est properandi isto mihi, quod te videre et omnia intima conferre discupio. Habeo autem, quam multa? Hui vereor, (quod solet fieri,) ne, cum te videro, omnia obliviscar. Sed tamen quodnam ob scelus iter mihi necessarium retro ad Alpis versus incidit? Adeo, quod Intimelii in armis sunt, neque de magna causa. [69] Bellienus, verna Demetrii, qui ibi cum præsidio erat, Domitium quendam, [70] nobilem illic Cæsaris hospitem, a contraria factione numis acceptis, comprehendit et strangulavit. Civitas ad arma iit. eo cum quatuor
b. cohortibus mihi per nives eundum est. Usquequaque, inquies, [71] Domitii mali dant. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset [72] in vestro Domitio, quantum Psecade natus in hoc habuit. Ciceroni F. S. D.

16

## ARGUMENTUM.

*Pulso ex Italia Pompeio suadet Ciceroni Cælius, ne adflictam fortunam sequatur; consulitque, ut se in aliquam urbem a bello vacuam recipiat.*

## M. CŒLIUS M. CICERONI S. D.

EXANIMATUS sum tuis litteris; quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti: neque id quid esset, perscripsisti: [73] neque non tamen, quale esset, quod cogitares,

66 *Nam me—constituit ad urbem vocare*] Cur Cœlium ad urbem venire jusserit, infra est. Assentior viro docto, qui Cæsaris nomen excidisse putabat.

67 *id quod jam existimo*] Ms. Gorl. et ed. Rom. Ven. *idque*, ut est supra, quamquam et ibi Lambinus malebat, *id quod.*

68 *Peream, si minima* &c.] Forma ipsa orationis arguit, ante *quod* excidisse *nisi.* Nam si voluisset dicere, præcipuam causam, quare Romam cuperet ire, esse hanc, ut ipsum videret, non formula jurandi usus esset. Immo ne levissimam quidem causam esse Romam properandi aliam, quam ut ipsum videret.

69 *Bellienus, verna Demetrii*] Homo libertinus, qui, ut tum interdum factum, supra libertini conditionem elatus est.

70 *nobilem illic C. h.*] *illic* recepi pro *illi*, quod est antiquarii. ed. Med. *ibi* Rom. *illic.* Ms. Gu. *ibi.*

71 *Domitii mali dant*] Corrigam *malum*: i. e. infelices sunt, magnis malis afficiuntur. nempe paullo ante Domitius Corfinii erat captus: de quo mox. Grævius: *D. male se dant:* favet Ms. Gu. ed. Med. *ubique se D. mali dant:* ut est et in ed. Rom. Ven. 1471. quæ tamen habet *sed.* Sed hoc sensu est alienum. non de peccatis Domitiorum hic sermo est. *malum dare* sæpe apud Comicos.

72 *in vestro Domitio*] Nempe qui Corfinii captus erat: *vestro* dicit, quia Pompeianus erat.

73 *neque non tamen*] Sic Ms. Gu. et edd. ant. inde a P. Manutio 1540. prolusit Crat. *non tamen,* ubi excidisse videtur *nisi*, aut *non* post *tamen.* Sic et in epp. ad Att. X, 9. editur. Edd. pr. quod et ed. Gruteri secuta est, male, *non enim, quale esset:* nam ita frigida tautologia fit et idem bis dicitur. Subindicarat Cicero, se ex Italia abiturum ad Pompeianos. Infra dicit: *quod non dicendo mihi significa-*

aperuisti. Has illico ad te litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos, oro, obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas. Nam deos hominesque, amicitiamque nostram testificor, me neque temere tibi prædixisse, neque temere monuisse: sed postquam Cæsarem convenerim, sententiamque ejus, qualis futura esset, parta victoria, cognoverim, te certiorem fecisse. Si existimas, eandem rationem fore Cæsari in dimittendis adversariis, [74] et conditionibus ferendis, erras. Nihil nisi atrox et sævum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus senatui exiit: his intercessionibus plane incitatus est: non, mehercule, erit deprecationi locus. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt: si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valet: quorum fortunas non debes velle conturbare, ut eam causam, in cujus victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur, aut [75] impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita: quod offensæ fuerit in ista cunctatione, te subisse. nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus lædere noluisti, et ad eos fugatos acce- p. 125.
dere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stultitiæ est. a.
Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quid optimum sit, eligas. Quod si totum tibi persuadere non possum: saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore nostras. Quam isti spem habeant, amissis Hispaniis, nescio. Quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non medius fidius reperio. Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, Cæsar audierat, ac, simulatque, have, mihi dixit, statim quid de te audisset, exposuit. Negavi me scire: sed tamen ab eo petii, [76] ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te percurrissem, et hoc a te præsens contendissem, atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas: ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse. Quodsi te aut voces optimatium commovent, aut nonnullorum hominum insolentiam et jactationem ferre non potes: eligas censeo aliquod oppidum, vacuum a bello, dum hæc decer-

*sti.* v. II, 16. ubi Cicero huic epistolæ respondet.

74 *et conditionibus f.*] i. e. ac fuit ante bellum in Corfinio, in quibus sc. mitis et æquus erat.

75 *impiam cupid.* &c.] Est idem, quod Cæcina dicit: *vota facere contra salutem Cæsaris.*

76 *ut ad te literas mitteret*] Eæ sunt inter epistolas ad Att. X, 8.

nuntur. [77] quæ cum tu feceris, et ego te sapienter fecisse judicabo, et Cæsarem non offendes.

17 ARGUMENTUM.

*Queritur se Curionis amore et Appii odio in eas pertractum partes esse, unde multa jam sibi incommoda. Cæsar enim, in bellum Pharsalicum profectus, Romæ Cœlium prætorem reliquerat: quod autem non huic, sed Trebonio, res urbanas mandaverat, hic ægre ferens, æmulatione turbas dedit, quibus ipse gravius incucurrit malum. Excusat itaque, quod cum Cicerone non profectus fuerit in Græciam ad Pompeium.*

## CŒLIUS CICERONI, S.

ERGO me potius in Hispania fuisse tum, quam Formiis, cum tu profectus es ad Pompeium? [78] Quod utinam, ut b. Appius Claudius, in ista parte C. Curio, cujus amicitia me paullatim in hanc perditam causam imposuit. nam mihi sentio bonam mentem [79] iracundia et amore ablatam. Tum tu porro, cum ad te proficiscens noctu Ariminum venissem, dum mihi pacis mandata das ad Cæsarem, et mirificum civem agis, amici officium neglexisti, neque mihi consuluisti. Neque hæc dico, quod diffidam huic causæ: sed, crede mihi, perire satius est, [80] quam hos videre. Quodsi timor vestræ crudelitatis non esset, ejecti jam pridem hinc essemus. Nam hic nunc, [81] præter feneratores paucos, nec homo, nec ordo quisquam est, nisi Pompeianus. Equidem jam effeci, ut maxime plebs, et, qui antea noster fuit, populus, vester esset. Cur hoc, inquis? immo [82] reliqua exspecta. vos invitos vincere coëgero. [83] Irritavi in me Catonem. vos dormitis: [84] nec adhuc mihi videmini intelligere, quam nos pateamus, et quam simus imbecilli. Atque hoc nullius præmii spe faciam: sed, quod apud me plurimum solet valere, doloris atque indignitatis

77 *quæ cum tu feceris*] Sic edidi cum Grævio pro *quæ cum confeceris*, ed. 1471. *quæ cum erunt confecta.* Libri hic mirifice variant. In epp. ad Att. l. c. editur, *id si feceris.*

78 *Quod utinam* &c.] Valde variant hic libri, videturque nonnullis locus mutilus. Servavi hoc, deleta modo interpunctione post *parte.* Sensus est: utinam ita in partibus Pompeianis fuisset Curio, ut in iis fuit Appius: non me hic abalienasset, nec ille ad Cæsarem traxisset.

79 *irac. et amore ablatam*] Iracundia in Appium Pompeianum, et amore in Curionem Cæsarianum, ut Pompeianas partes relinquerem, et in Cæsarianas partes irem.

80 *quam hos videre*] Cæsarianos insolentes, apud quos sum.

81 *præter feneratores*] Qui addicti Cæsari erant, quod ipsis caverat, de pecuniis creditis, per æstimationes bonorum solvendis. Cœlius autem prætor promiserat, se debitoribus fore auxilio, ut patet e Cæsare, B. C. III, 20.

82 *reliquias exspectant*] Hoc sensum non habet. Dedi cum Grævio: *reliqua expecta:* quod et Manutio placebat. *reliqua* quidem est in Gu.

83 *Irritavi in me Catonem*] Varie hic locus legitur: nec est aliquid certi, adeo libri sunt vitiosi, ut Gu. qui habet *aruntami M. Catonem.* Oudendorpius ad Suet. Cæs. 1. conjecit: *Mirabimini in me Catonem* vel *me alterum Catonem.*

84 *nec hæc adhuc* &c.] *hæc* delendum putavi, ut et aliis placuit. abest ab ed. Med. Post, ed. 1471. *qua nos pateamus.*

causa. Quid istic facitis? prælium exspectatis, [85] quod firmissimum est? Vestras copias non novi. nostri valde depugnare, et facile algere et esurire consuerunt.

---

# M. TULLII CICERONIS
p. 126. a.

# EPISTOLARUM

## LIBER IX.

AD

## M. TERENTIUM VARRONEM ET CETEROS.

### ARGUMENTUM.

*Varronis adventum exspectat, ut ex consuetudine ejus non minus, quam ex studiis ac libris, cum quibus in gratiam redierit, solatium doloris petat, quem ex adflicta republica ceperat.*

### M. T. CICERO M. TERENTIO VARRONI S. D.

Ex his litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres, et ubi esses, cognovi: quando autem te visuri essemus, nihil sane ex iisdem litteris potui suspicari. In spem tamen venio, appropinquare tuum adventum: qui mihi utinam solatio sit! Etsi tot tantisque rebus urgemur, ut nullam allevationem quisquam non stultissimus sperare debeat: [1] sed tamen aut tu potes me, aut ego te fortasse aliqua re juvare. Scito enim me, posteaquam in urbem venerim, redisse cum veteribus amicis [2] [id est, cum libris] nostris in gratiam. etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quod iis succenserem: sed quod eorum me suppudebat. Videbar enim mihi, cum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demisissem, præceptis illorum non satis paruisse. Ignoscunt mihi, revocant in consuetudinem pristinam: teque, [3] quod in eo permanseris, sapientiorem, quam me, dicunt fuisse. Quamobrem, quando placatis his utor, videor

85 *quod firmissimum est*] Puto esse, quod est ad decernendam causam certissimum.

1 *sed tamen*] *sed* videtur delendum in hac interpunctione. Si *etsi tot —debeat* antecedentibus adjungendum est, et punctum post *debeat*, stare potest.—*aliqua re juvare*, ad consolationem pertinet.

2 *id est, cum libris nostris*] Hoc insititium judicat Valkenarius, V. C. ad Eurip. Fragm. p. 194. Vere, ut opinor. natum est e glossa. Sed a glossa tantum est *id est, cum libris. nostris* pertinet ad amicos.

3 *quod in eo permans.*] *eo* int. usu, e verbo *consuetudinem*, cujus formæ multa exempla sunt ap. Græcos et Latinos. In Ms. meo et Gu. 1. est *in ea*, sed a correctore: in Gu. 1. a m. pr. Mox pro *quum* Mss. Gorl. Gu. 1. 2. *quando*, ut edd. omnes pr.

sperare debere, si te viderim, et ea, quæ premant, et ea, quæ impendeant, me facile transiturum. Quamobrem sive in Tusculano, sive in Cumano ad te placebit, sive (quod minime velim) Romæ: dummodo simul simus, perficiam profecto, [4] ut id utrique nostrum commodissimum esse dijudicetur.

2 ARGUMENTUM.

*Retentæ epistolæ causam exponit: deinde suadet, ut vitet oculos hominum, quod ipse faciat; donec gratulatio Africanæ victoriæ defervescat: et suum juvandæ reip. desiderium declarat.*

b. CICERO VARRONI.

CANINIUS tuus idem, et idem noster, cum ad me pervesperi venisset, et se postridie mane ad te iturum esse dixisset: dixi ei, me daturum aliquid mane; ut peteret, rogavi. Conscripsi epistolam noctu: nec ille ad me rediit. oblitum credidi. Attamen eam ipsam tibi epistolam misissem per meos, nisi audissem ex eodem, postridie te mane e Tusculano exiturum. At tibi repente, paucis post diebus, cum minime exspectarem, venit ad me Caninius mane: proficisci ad te statim dixit. Etsi erat ἕωλος illa epistola, præsertim tantis postea novis rebus allatis, tamen perire lucubrationem meam nolui, et eam ipsam Caninio dedi: sed cum eo, ut cum homine docto, et tui amantissimo, locutus ea sum, quæ pertulisse illum ad te existimo. Tibi autem idem consilii do, quod mihimetipsi: ut vitemus oculos hominum, [5] si linguas minus facile possimus. Qui enim victoria se efferunt, quasi victos nos intuentur. Qui autem victos nostros moleste ferunt, nos dolent vivere. Quæres fortasse, cur, cum hæc in urbe sint, non absim, quemadmodum tu. Tu enim ipse, qui et me, et alios prudentia vincis, omnia, credo, vidisti, nihil te omnino fefellit. Quis est tam lynceus, qui tantis tenebris nihil offendat? nusquam incurrat? Ac mihi quidem jam pridem venit in mentem, bellum esse, aliquo exire, ut ea, [6] quæ agebantur hic, quæque dicebantur, nec viderem, nec audirem. Sed ea-

4 *ut id—esse dijudicetur*] Sic edidit, velut de conjectura virorum doctorum, Victorius. At sic reperi jam in ed. Mediol. et sic habet etiam Gu. 1. Mss. alii et edd. prim. vel *videbitur*, vel *idetur*, vel *videatur*, ut Gu. 2. vel *dividetur*. Omnes hæ lectiones sunt vitiosæ. Si Cicero voluisset dicere, quod putatur esse in lectione vulgata, dixisset *reperiatur*, non *dijudicetur*. In Ms. meo fuit a manu prima *videbitur*. Manus sec. fecit, *ut, id quod—videbitur, dijudicetur*. Videtur mihi scribendum, *ut, quid utrique nostrum com. e. videatur, dijudicetur*. Dixit *quid c. e. videatur* e formula judiciorum, pro *quid comm. sit*.

5 *si linguas minus facile poss.*] *Facile* mihi vitiosum videtur, idque aut delendum, aut corrigendum *effugere*. nam et *vitare linguas* h. l. non convenit. Gu. 1. *possumus*, vitiose.

6 *quæ agebantur h. q. dicebantur* &c.] Cicero non nolebat nec audire, nec videre quæ agebantur ac dicebantur; nam ea audiebat et videbat tum: sed quæ *agerentur* ac *dicerentur*, cum abesset: ac sic corrigendum puto.

lumniabar ipse. putabam, qui obviam mihi venisset, ut cui-
que commodum esset; suspicaturum, aut dicturum, etiamsi p. 127.
non suspicaretur: Hic aut metuit, et ea re fugit; aut ali- a.
quid cogitat, et habet navem paratam. Denique, levissime qui suspicaretur, et qui fortasse me optime novisset: putaret me idcirco discedere, quod quosdam homines oculi mei ferre non possent. Hæc ego suspicans, adhuc Romæ maneo: et tamen λεληθότως consuetudo diuturna callum jam obduxit stomacho meo. Habes rationem mei consilii. Tibi igitur hoc censeo: latendum tantisper ibidem, [7] dum defervescat hæc gratulatio, et simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit; confectum enim esse existimo. Magni autem intererit, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum. quamquam quo me conjectura ducat, habeo: sed exspecto tamen. Te vero nolo, nisi ipse rumor jam raucus erit factus, ad Baias venire. Erit enim nobis honestius, etiam cum hinc discesserimus, videri venisse in illa loca ploratum potius quam natatum. Sed hæc tu melius: modo nobis stet illud, una vivere in studiis nostris; a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem: non deesse, si quis adhibere volet, non modo ut architectos, verum etiam ut fabros, [8] ad ædificandam rempublicam, et potius libenter accurrere: si nemo utetur opera, tamen et scribere et legere πολιτείας: et si minus in curia atque in foro; at in litteris et libris, ut doctissimi veteres fecerunt, [9] navare rem publicam, et de moribus ac legibus quærere. Mihi hæc videntur. Tu, quid sis acturus, et, quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris.

ARGUMENTUM. 3

*Iturum se ad Varronem scribit: sed fore qui reprehendant, quod in tanto incendio civitatis amœnitates locorum quærant. Se vero barbarorum voces contemnere, et persequi propositum, ut in studiis una vivant.*

## CICERO VARRONI.

ETSI, quod scriberem, non habebam: tamen Caninio ad b.
te eunti, non potui nihil dare. Quid ergo potissimum scribam? quod velle te puto, cito me ad te esse venturum. Etsi vide, quæso, satisne rectum sit, nos, hoc tanto incen-

7 *dum effervescit*] Sic scr. et edd. Grævius recepit correctionem Manutii et Lamb. *defervescit:* bene, qua verbum. nam gratulatio jam tum *fervebat.* at volebat abesse, dum deferbuisset. Sed esse debet *defervescat.* atque sic edidi. Intell. gratulationem Cæsarianorum de victoria Africana.

8 *ad ædificandam*] Grævius edidit e Mss. *ædificandum,* ut et noster habet et Gu. 2.

9 *navare rempublicam*] Sic bene e Mss. editum a recentioribus: quod tamen et edd. Rom. Med. habent: sed divise scribendum, ut in Ms. Gu. 1. *rem publicam:* ante in vulgg. erat *navare reip.* ed. Ven. 1471. *gravare remp.* voluit dare *gnavare,* ut est in Gu. 2.

dio civitatis, in istis locis esse. Dabimus sermonem iis, qui nesciunt, nobis, quocumque in loco simus, eundem cultum, eundem victum esse. Quid refert? tamen in sermonem incidemus. Valde id, credo, laborandum est, ne, cum omnes in omni genere et scelerum et flagitiorum volutentur, [10] nostra nobiscum aut inter nos cessatio vituperetur. Ego vero, neglecta barbarorum inscitia, te persequar. Quamvis enim hæc sint misera, quæ sunt miserrima; tamen artes nostræ, nescio quo modo, nunc uberiores fructus ferre videntur, quam olim ferebant: sive, quia nulla nunc in re alia acquiescimus, sive, quod gravitas morbi facit, ut medicinæ egeamus, eaque nunc appareat; cujus vim non sentiebamus, cum valebamus. Sed quid ego nunc hæc ad te, cujus domi nascuntur? γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας. nihil scilicet, nisi ut rescriberes aliquid, me exspectares. sic igitur facies.

4

## ARGUMENTUM.

*De Varronis adventu ex Diodori philosophi sententia jocatur ita, ut ad Chrysippi sententiam accedat.*

## CICERO VARRONI, S.

[11] Ἡ Περὶ δυνατῶν me scito κατὰ Διόδωρον κρίνειν. Quapropter, si venturus es, scito necesse esse, te venire. sin autem non es, τῶν ἀδυνάτων est, te venire. Nunc vide, utra te κρίσις magis delectet, Χρυσιππεία ne, an hæc, quam noster Diodotus non
p. 128. concoquebat. Sed de his etiam rebus, otiosi cum erimus,
a. loquemur. hoc etiam κατὰ Χρύσιππον δυνατὸν est. De Coctio mihi gratum est. Nam id etiam Attico mandaram. Tu si minus ad nos; accurremus ad te. si hortum in bibliotheca habes, deerit nihil.

5

## ARGUMENTUM.

*Probat et diem, quo conventuri sint, et suum Varronisque consilium, quod semel a Cæsare victi ab armis discesserint.*

## CICERO VARRONI.

MIHI vero ad Nonas bene maturum videtur fore, neque solum propter reipublicæ, sed etiam propter anni tempus. Quare diem istum probo. itaque eundem ipse sequar. Consilii nostri, [12] ne si eos quidem, qui id sequuti non sunt, non pœniteret, nobis pœnitendum putarem. Sequuti enim sumus non spem, sed officium: reliquimus autem non officium, sed desperationem. Ita verecundiores fuimus, quam qui se domo non commoverunt: saniores, quam qui, amissis opibus, domum non reverterunt. Sed nihil

10 *nostra n. aut inter nos cess.*] i. e. otium, quod nos soli communiter consumimus colloquendo et disputando, non cum aliis per epulas et similia.

11 Περὶ δυν.] Hæc epistola abest a Ms. meo, et Gu. 1. In ed. 1471. cohæret cum præcedente.

12 *ne si*] Sic cum Grævio edidi pro vulgato *nisi*.

minus fero, quam severitatem otiosorum: et, [13] quoquo modo se res habet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non satisfacimus, quia vivimus. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante nonas veniendi, istic te videbo: sin minus, persequar in Cumanum: et ante te certiorem faciam, ut lavatio parata sit.

### ARGUMENTUM. 6

*Cæsaris ex Africano bello adventum nuntiat: et belli civilis causam in Pompeium potius, quam in Cæsarem confert. Varronem autem laudat, quod se ab armis ad studia, quasi a tempestate in portum, contulerat.*

## CICERO VARRONI.

CANINIUS noster me tuis verbis admonuit, ut scriberem ad te, si quid esset, quod putarem te scire oportere. Est igitur adventus Cæsaris scilicet in exspectatione: neque tu id ignoras. Sed tamen, cum ille scripsisset, ut opinor, se in Alsiense venturum; scripserunt ad eum sui, ne id faceret: multos ei molestos fore, ipsumque multis. Ostiæ vi- b.
deri commodius eum exire posse. Id ego non intelligebam, quid interesset. Sed tamen Hirtius mihi dixit, et se ad eum, et Balbum, et Oppium scripsisse, ut ita faceret, homines, ut cognovi, amantes tui. Hoc ego idcirco nosse te volui, ut scires, hospitium tibi ubi parares, [14] vel potius ubi utrique: quid enim ille facturus sit, incertum est: et simul ostentavi tibi, me istis esse familiarem, et consiliis eorum interesse. Quod ego cur nolim, nihil video. Non enim est idem, ferre, si quid ferendum est, et probare, si quid probandum non est. Etsi quid non probem? quid enim jam scio præter initia rerum. Nam hæc in voluntate fuerunt. Vidi enim [15] (nam tu aberas) nostros amicos cupere bellum: hunc autem non tam cupere, quam non timere. Ergo hæc consilii fuerunt: reliqua necessaria. vincere autem aut hos, aut illos, necesse esse. Scio te semper mecum in luctu fuisse, cum videremus, quam illud ingens malum alterius utrius exercitus et ducum interitu: tum vero extremum malorum omnium esse civilis belli victoriam: quam quidem ego etiam illorum timebam, [16] ad quos veneramus Crudeliter enim otiosis minabantur: eratque iis et tua invisa voluntas, et mea oratio. Nunc vero, si essent nostri potiti, valde intemperantes fuissent. Erant enim nobis

13 *quoquo m. se res haberet*] Scribendum *habet.* et sic ed. Rom.

14 *vel potius utrobique*] Hoc est vitiosum. Grævius edidit *ubi utrique:* quod secutus sum. in Ms. meo correctum est *utrique:* sic habet ed. Med. quod si quis malit, sine repetitione τοῦ *ubi,* non repugnem.

15 *nam tu aberas*] In Hispania legatus.

16 *ad quos veneramus*] Scribendum puto *veneram.* nam de se uno loquitur, et id melius convenit antecedentibus *ego—timebam.*

perirati, quasi quidquam de nostra salute decrevissemus, quod non idem illis censuissemus: aut quasi utilius reipublicæ fuerit, eos etiam ad bestiarum auxilium confugere, quam vel emori, vel cum spe, si non optima, at aliqua tamen vivere. At in perturbata republica vivimus. Quis negat? Sed hoc viderint ii, qui nulla sibi subsidia [17] ad omnes vitæ status paraverunt. huc enim ut venirem, superior longius, quam volui, fluxit oratio. Cum enim te semper magnum hominem duxi: tum, quod his tempestatibus es prope solus in portu, fructusque doctrinæ percipis eos, qui maximi sunt, ut ea consideres, eaque tractes, quorum et usus et delectatio est omnibus istorum et actis et voluptatibus anteponenda. Equidem hos tuos Tusculanenses dies instar esse vitæ puto; libenterque omnibus omnes opes concesserim, ut mihi liceat, vi nulla interpellante, isto modo vivere. Quod nos quoque imitamur, ut possumus, et in nostris studiis libentissime conquiescimus. Quis enim hoc non dederit nobis, ut cum opera nostra patria sive non possit uti, sive nolit, ad eam vitam revertamur, quam multi docti homines, fortasse non recte, sed tamen multi etiam reipublicæ præponendam putaverunt? Quæ igitur studia, magnorum hominum sententia, [18] vacationem habent etiam publici muneris, iis, concedente republica, cur non abutamur? Sed plus facio, quam Caninius mandavit. Is enim si quid ego scirem, rogarat, quod tu nescires: ego tibi ea narro, quæ tu melius scis, quam ipse, qui narro. Faciam ergo illud, quod rogatus sum, ut eorum, quæ temporis hujus sint, [19] quæve audiero, ne quid ignores.

p. 129. a.

7

### ARGUMENTUM.

*Jam maturum esse ait, ut ab urbe discedat; et de Cæsaris ex Africano bello redeuntis itinere diversos rumores nuntiat.*

### CICERO VARRONI.

CENABAM apud Seium, cum utrique nostrûm redditæ sunt a te litteræ. Mihi vero jam maturum videtur. Nam, [20] quod antea calumniatus sum, indicabo malitiam meam. Volebam prope alicubi esse, si quid bonæ salutis, σύν τε δύ' ἐρχομένω. nunc, quum confecta sunt omnia, dubitandum non est, quin equis viris. Nam ut audivi de L. Cæsare F.

b.

17 *ad omnes vitæ status*] Guilielmius malebat *casus*. non male.

18 *vacationem habent quandam p. m.*] Dant jus vacandi a publicis muneribus. Sed *quandam* non placet. factum est e lectione Mss. et edd. vett. *eandemque*, vel *tandem*, ut est in ed. Med. et Mss. quibusdam. *eadem* Gu. 2. Grævius edidit *etiam*, cum Manutio &c. quod secutus sum.

19 *quæve audiero*] Sic Victorius, quem secutus est Grævius, pro vulgato *quæ tua aud.*

20 *quod antea te cal. sum*] Recte cum Manutio Grævius delevit *te*, quod et ipse feci. Antea falso prætextu præsentiæ meæ utebar. Sic ante *calumniabar ipse:* atque hæc est *malitia.* mox et *esse* cum eodem pro *esset.*

mecum ipse: *quid hic mihi faciet patri?* Itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur, cenitare. Quid faciam? tempori serviendum est. [21] Sed ridicula missa; præsertim cum sit nihil, quod rideamus.

*Africa terribili tremit horrida terra tumultu.*

Itaque nullum est ἀποπροηγμένον, quod non verear. Sed quod quæris, quando, qua, quo, nihil adhuc scimus. Istuc ipsum [22] de Baiis, nonnulli dubitant, an per Sardiniam veniat. Illud enim adhuc prædium suum non inspexit: nec ullum habet deterius, sed tamen non contemnit. Ego omnino magis arbitror per Siciliam: vel jam sciemus. adventat enim Dolabella. eum puto magistrum fore. Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων. Sed tamen, si sciam, quid tu constitueris, meum consilium accommodabo potissimum ad tuum. Quare exspecto tuas litteras.

## ARGUMENTUM. 8

*Promiserat Varro Ciceroni se libros dicaturum: Cicero eum promissi admonet missis quatuor Academicarum quæstionum.*

## CICERO VARRONI.

ETSI munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus: tamen ego exspectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. Misi autem ad te quatuor admonitores non nimis verecundos. Nosti enim profecto [23] os adolescentioris Academiæ. Ex ea igitur media excitatos misi: qui metuo ne te forte flagitent: ego autem mandavi, ut rogarent. Exspectabam omnino jamdiu, meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, ut possem te remune- p. 130.
rari quam simillimo munere. Sed, cum tu tardius faceres, id a.
est, ut ego interpretor, diligentius: teneri non potui, quin conjunctionem studiorum amorisque nostri, quo possem litterarum genere, declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, cum esset una Pomponius. tibi dedi partes [24] Antiochinas, quas a te probari intellexisse mihi videbar: mihi sumsi Philonis. Puto fore, ut, cum legeris, mirere, nos id locutos esse inter nos, [25] quod numquam locuti sumus. sed nosti morem dialogorum. Posthæc autem, mi Varro, quam plurima, si videtur, et de nobis

21 *Sed ridicula missa*] Lambinus e Mss. duobus addidit *faciamus*, quod et in nostro est, sed a m. sec. et Gu. 1. item in ed. 1471. Med. mihi melius videtur omitti.

22 *de Baiis* &c.] Quod dicunt eum per Baias venturum.—per Sardiniam venisse in Italiam docet Hirtius, ut jam notavit Manutius. belle dixit *illud prædium suum adhuc non inspexit.*

23 *os ejus adol. Acad.*] Delevi *ejus*, quod et a Ms. nostro abest et Gu. 1. edd. Rom. 1471. Med. Grævius dedit *illius* e Mss. duobus, nec hoc male.

24 *Antiochinas*] Davies in Mss. reperit *Antiochias*, et sic edidit in ed. Academicorum. nil refert.

25 *quod n. l. sumus*] An *simus?*

inter nos: sero fortasse; sed superiorum temporum fortuna reipublicæ causam sustineat. Hæc ipsi præstare debemus. Atque utinam quietis temporibus, atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu civitatis, hæc inter nos studia exercere possemus! Quamquam tum quidem vel aliæ quæpiam rationes, honestas nobis et curas et actiones darent: nunc autem quid est, sine his cur vivere velimus? Mihi vero cum his ipsis vix: his autem detractis, ne vix quidem. Sed hæc coram, et sæpius. Migrationem et emtionem feliciter evenire volo, tuumque in ea re consilium probo. Cura ut valeas.

9 ARGUMENTUM.

*Dolabella socero suo suadet, ut se vel cum Cæsare conjungat, vel in otium se referat. quod idem Cœlius suaserat lib.* VIII. *epist.* XVI.

## DOLABELLA CICERONI S. D.

S. V. G. V. et Tullia nostra recte V. Terentia minus belle habuit: sed certum scio jam convaluisse eam. Præterea rectissime sunt apud te omnia. Etsi nullo tempore in suspicionem tibi debui venire, [26] partium causa potius, quam
b. tua, tibi suadere, ut te aut cum Cæsare nobiscumque conjungeres, aut certe in otium referres; [27] præcipue nunc, jam inclinata victoria, ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem, nisi in eam, in qua scilicet tibi suadere videar, quod pie tacere non possum. Tu autem, mi Cicero, sic hæc accipies, ut, sive probabuntur tibi, sive non probabuntur, ab optimo certe animo ac deditissimo tibi et cogitata et scripta esse judices. Animadvertis, Cn. Pompeium nec nominis sui, nec rerum gestarum gloria, neque etiam regum ac nationum clientelis, quas ostentare crebro solebat, esse tutum; et hoc etiam, [28] quod infimo cuique contigit, illi non posse contingere, ut honeste effugere possit, pulso Italia, amissis Hispaniis, capto exercitu veterano, [29] circumvallato nunc denique: [30] quod nescio an nulli umquam nostro acciderit imperatori. Quamobrem, quid

26 *partium c. potius*] Lambinus volebat addi *me*, quod facile hic excidere potuit. Sed potest commode abesse.

27 *præcipue nunc, jam incl. v.*] Sic interpungendum. Suspicatus sum pro *jam* legendum *tamen: præcipue nunc tamen inclinata v.:* vel *tamen nunc:* nam et ed. Rom. habet *jam nunc*.

28 *quod infimo cuique*] Intelligendum de Pompeianis. Sed aptius sententiæ foret, si aliquid esset, quod de ducibus intelligeretur. nisi quis malit et hoc sic capere. Pompeius *summus dux* passim Ciceroni dicitur.

29 *circumvallato n. d.*] De Brundisina an Dyrrhachina circumvallatione intelligendum? de hac rectius, quod inclinatæ victoriæ mentio postulat.

30 *quod nescio an nulli*] Sic haud cunctanter edidi, pro *ulli*, ut conjecit Lambinus. nam latinitas id postulat. *nescio an* affirmat modeste: quod ab h. l. est alienum. Sed in hoc librarii interdum peccavere, ut nostri hodie homines a vera latinitate aberrant, cum hac formula utuntur: quod eam dubitationem habere putant, et vim negandi. *Unquam* in Gu. 2. est a m. s.

aut ille sperare possit, aut tu, animum adverte pro tua prudentia. Sic enim facillime, quod tibi utilissimum erit, consilii capies. Illud autem te peto, ut, [31] si jam ille evitaverit hoc periculum, et se abdiderit in classem, tu tuis rebus consulas: et aliquando tibi potius, quam cuivis, sis amicus. Satisfactum est jam a te vel officio, vel familiaritati; satisfactum [32] etiam partibus, et ei reipublicæ, quam tu probabas. Reliquum est, [33] ubi nunc est respublica, ibi simus potius, quam, [34] dum illam veterem sequamur, simus in nulla. Quare velim, mi jucundissime Cicero, si forte Pompeius pulsus his quoque locis, rursus alias regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas, vel in quamvis quietam recipias civitatem. Quod si eris facturus, velim mihi scribas, ut ego, si ullo modo potero, ad te advolem. Quæ- p. 131.
cumque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda, a.
qua est humanitate Cæsar, facillimum erit [35] ab eo tibi ipsi impetrare: et meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis habituras puto. Erit tuæ quoque fidei et humanitatis, curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me, et a te mihi litteras referat.

## ARGUMENTUM. 10

*Inter Niciam et Vidium judex in causa, ut videtur, pecuniaria, constitutus, quod grammaticus Nicia erat, per jocum ad grammaticos adludit: etiam de P. Syllæ morte jocose scribit.*

## M. CICERO P. DOLABELLÆ S. D.

NON sum ausus Salvio nostro nihil ad te litterarum dare. [36] nec mehercule habebam, quod scriberem, nisi te a me mirabiliter amari: de quo etiam nihil scribente me, te non dubitare, certo scio. Omnino mihi magis litteræ sunt exspectandæ a te, quam a me tibi. Nihil enim Romæ geritur, quod te putem scire curare: nisi forte scire vis, me [37] inter Niciam nostrum et Vidium, judicem esse. Profert alter (ut opinor) duobus versiculis expensum Niciæ: alter Aristarchus hos ὀβελίζει. Ego, tamquam criticus antiquus, judicaturus sum, utrum sint τοῦ ποιητοῦ, an παρεμβεβλη-

31 *si jam ille evitaverit*] Lambinus malebat *vitaverit:* quod est minus quam *evitaverit.* Puto verum esse. Sic habuit Ms. noster a m. pr.

32 *etiam partibus*] int. optimatium.

33 *ubi nunc est*] Lambinus bene addi volebat, *ut.*

34 *dum illam v. sequamur*] Latinitas postulat *sequimur:* ut ante dixit *est.*

35 *ab eo tibi ipsi imp.*] Cur *ipsi?* putavi esse delendum: sed puto jam referri ad *meas tamen preces:* facile faciet tua causa: sed et mea causa.

36 *nec habebam, quid scr.*] Scr. *quod*, ut alibi.

37 *inter Niciam nostrum et Vidium*] *Niciam* Grammaticum forte et poetam, intelligunt viri docti; qui debebat Vidio: a quo appellatus ille, negabat se ei debere duobus nominibus: Cicero judex in causa, sive ut arbiter sumtus, sive ut judex datus a prætore, ut seqq. docere videntur, ubi mentio fori. Hinc ille lepidus lusus a Grammatici persona ductus.

μένοι. Puto nunc dicere: Oblitusne es igitur fungorum illorum, quos apud Niciam? et [38]ingentium squillarum cum Sophia Septimiæ? Quid ergo? tu adeo mihi excussam severitatem veterem putas, ut ne in foro quidem reliquiæ pristinæ frontis appareant? Sed tamen suavissimum συμβιώτην nostrum præstabo integellum: nec committam, ut, si ego eum condemnaro, tu restituas, [39]ne habeat Bursa Plancus, apud quem litteras discat. Sed quid
b. ago? cum mihi sit incertum, tranquillone sis animo, an, ut in bello, in aliqua majuscula cura negotiove versere, labor longius. Cum igitur mihi erit exploratum, te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus. Te tamen hoc scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse de P. Sullæ morte, [40]antequam certum scierit. Nunc quærere desierunt, quomodo perierit. satis putant, se scire, quod sciunt. Ego ceteroqui animo æquo fero; unum vereor, ne hasta Cæsaris refrixerit.

11 ARGUMENTUM.

*Tulliolæ mortem Dolabellæ, etiam post divortium, significat, in cujus consuetudine solatium sibi fore ait. Suos obtrectatores a Dolabella refutari vult, ab eodemque se amari. Scripta Cæsare quartum consule.*

## CICERO DOLABELLÆ.

VEL meo ipsius interitu mallem litteras meas desiderares, quam eo casu, quo sum gravissime afflictus: quem ferrem certe moderatius, si te haberem. Nam et oratio tua prudens, et amor erga me singularis, multum levaret. Sed [41]quoniam brevi tempore, ut opinio nostra est, te sum visurus, ita me affectum offendes, ut multum a te possim juvari: non quo ita sim fractus, ut aut hominem me esse oblitus sim, aut fortunæ succumbendum putem; [42]sed tamen hilaritas illa nostra et suavitas, quæ te præter ceteros

38 *ingentium squillarum*] Sic edidit de conjectura patris Jac. Gronovius, cum vulgata esset *culinarum*, quam retinuit Grævius, sed valde probabat *squillarum*: item et alteram J. Fr. Gronovii conjecturam, *Sepia Sept.* pro *Sophia S.* nam *Sophia* quidem nihili est. E ceteris lectionibus librorum speciem habent *cochlearum*, quod et in nostro est, sed a m. s. et in ed. Mediol. et *gallinarum*, quod Lambinus secutus est.

39 *ne habeat B. Pl. ap. quem literas discat*] Jocus ex eodem fonte ductus, et eadem ambiguitate *literarum*, quæ et a Grammatico discuntur, et in re pecuniaria dicuntur. Sensus videtur esse, ne æs alienum facere, et deinde negare discat. Hoc mihi videtur probabilius, quam irrisio inscitiæ, quam his Bursæ exprobrari putat Manutius. Et ille Bursa nuper restitutus erat: unde apta mentio ejus antecedentibus.

40 *antequam certum scierit*] Sic scr. et edd. vett. omnes. Ant. Augustinus corrigebat *sciret*, quod lex latinitatis videtur postulare. recepit Lambinus.

41 *quum—te sum visurus*] Mss. et edd. vett. *quoniam* vel *quando*. recte.

42 *sed tamen*] Aut excidit *quod*, aut id intelligendum est ex *quo*.

delectabat, erepta mihi omnis est. Firmitatem tamen et constantiam, si modo fuit aliquando in nobis, eandem cognosces, quam reliquisti. Quod scribis, prœlia te mea causa sustinere: [43] non tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refutentur; quam intelligi cupio, quod certe intelligitur, me a te amari. quod ut facias, te etiam atque etiam rogo: ignoscasque brevitati litterarum mearum. nam et ce- p. 132.
leriter una futuros nos arbitror, et nondum satis [44] confir- a.
matus sum ad scribendum.

ARGUMENTUM. 12

*Dolabellæ gratulatur de Baiarum salubritate, et orationem pro Deiotaro mittit.*

## CICERO DOLABELLÆ.

GRATULOR Baiis nostris; siquidem, ut scribis, salubres repente factæ sunt: nisi forte te amant, et tibi assentantur, et tamdiu, dum tu ades, sunt oblitæ sui. Quod quidem si ita est, minime miror, cælum etiam et terras vim suam, si tibi ita conveniat, dimittere. Oratiunculam pro Deiotaro, quam requirebas, habebam mecum, quod non putaram. Itaque eam tibi misi. quam velim sic legas, ut causam tenuem et inopem, nec scriptione magno opere dignam. Sed ego hospiti veteri et amico munusculum mittere volui levidense, crasso filo, [45] cujusmodi ipsius solent esse munera. Tu velim animo sapienti fortique sis; ut tua moderatio et gravitas aliorum infamet injuriam.

ARGUMENTUM. 13

*Rogat ut Suberino et Planio reditum in patriam a Cæsare impetret, eosque ita excusat, ut ostendat, casu quodam et necessitate coactos Pompeii partes in Hispania secutos esse.*

## CICERO DOLABELLÆ S.

CAIUS Suberinus Calenus, et meus est familiaris, et Leptæ nostri familiarissimi pernecessarius. is cum vitandi belli causa profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in ea provincia esset, in qua nemo nostrûm, post Afranium superatum, bellum ullum fore putarat: incidit in ea ipsa mala, quæ summo studio vitaverat. Oppressus est enim bello repentino: quod bellum commotum a Scapula, ita postea confirmatum est a Pompeio, ut nulla ratione se ab illa miseria eripere posset. Eadem causa

43 *non tam id laboro, ut*] Scio sic et alibi in hac forma *id* vel *hoc* addi: sed tamen, quia non sequitur *quam ut*, sed *quam intelligi volo*, puto id melius abesse.

44 *confirmatus sum*] Addidi *sum*, quod et Grævius tacite edidit. In Ms. meo est a m. sec. habent Gu. 1. edd. Med. Rom. Ven. 1471. sed diversis locis.

45 *cujusmodi ipsius solent esse*] sc. Deiotari, quem et alibi ut parum liberalem notat.

fere est M. Planii Heredis, [46]qui est item Calenus, Leptæ nostri familiarissimus. Hosce igitur ambo tibi sic commendo, ut majore cura, studio, sollicitudine animi commendare non possim. Volo ipsorum causa: meque in eo vehe-
b. menter et amicitia movet, et humanitas. Lepta vero cum ita laboret, ut ejus fortunæ videantur in discrimen venire; non possum ego non aut [47]proxime atque ille, aut etiam æque laborare. Quapropter, etsi sæpe expertus sum, quantum me amares: tamen sic velim tibi persuadeas, id me in hac re maxime judicaturum. Peto igitur a te, vel, si pateris, oro, ut homines miseros, et fortuna, quam vitare nemo potest, magis, quam culpa, calamitosos, conserves incolumes: velisque per te me hoc muneris cum ipsis amicis hominibus, tum municipio Caleno, quocum mihi magna necessitudo est, tum Leptæ, quem omnibus antepono, dare. Quod dicturus sum, puto equidem non valde ad rem pertinere, sed tamen nihil obest dicere. Res familiaris alteri eorum valde exigua est, alteri vix equestris. Quapropter quando his Cæsar vitam sua liberalitate concessit, nec est, quod iis præterea magnopere possit adimi: reditum, si me tantum amas, quantum certe amas, hominibus confice. In quo nihil est, præter viam longam: quam idcirco non fugiunt, ut et vivant cum suis, et moriantur domi. Quod ut enitare contendasque, vel potius ut perficias: posse enim te, mihi persuasi: vehementer te etiam atque etiam rogo.

14 ARGUMENTUM.

*Laudat Dolabellam, quod columnam, quasi aram mortuo Cæsari, ut deo, erectam, everterit, et animadversione in eos qui contra libertatem tumultuabantur, usus fuerit. Scripta paullo post necem Cæsaris.*

## CICERO DOLABELLÆ CONSULI S.

ETSI contentus eram, mi Dolabella, tua gloria, satisque ex ea magnam lætitiam voluptatemque capiebam:
p. 133. tamen non possum non [48]confiteri, cumulari me maximo
a. gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. Neminem conveni, convenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in hæc loca veniant, præterea ex municipiis

46 *qui est item Calenus*] Grævius hoc ineptum judicavit et addidit *ut*, *item ut Calenus* e Ms. Hittorp. Non animadvertebat, *Calenus* esse nomen patriæ, non familiæ, ut e sequentibus patet; erat pariter Calenus, ut *C. Suberinus*.

47 *proxime atque ille*] Hanc formam nuspiam reperi. Cicero semper cum accusativo dicit. Itaque aut sic corrigendum, aut, quod melius, delendum. Videtur esse a glossatore: nisi vero transpositum est, et fuit, *proxime aut æque atque ille*.

48 *confiteri*] Dictum pro *profiteri*: nempe quia aliquid vanitatis inesse videtur.

frequentes necessarii mei: quin omnes, cum te summis laudibus ad cælum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. Negant enim se dubitare, quin tu, meis præceptis et consiliis obtemperans, præstantissimum te civem et singularem consulem præbeas. Quibus ego, quamquam verissime possum respondere, te, quæ facias, tuo judicio et tua sponte facere, nec cujusquam egere consilio; tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur: neque valde nego. sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriæ. [49] Est tamen non alienum dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiundis Nestorem: mihi vero gloriosum, te juvenem consulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinæ meæ. L. quidem Cæsar, cum ad eum ægrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutavit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego [50] apud sororis filium valerem, jam salvi esse possemus. Dolabellæ vero tuo et gratulor, et gratias ago: quem quidem, post te consulem, solum possumus vere consulem dicere. Deinde multa de facto ac de re gesta: tum nihil magnificentius, nihil præclarius actum umquam, nihil reipublicæ salutarius. Atque hæc una vox omnium est. A te autem peto, ut me b. hanc quasi falsam hereditatem alienæ gloriæ sinas cernere, meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. Quamquam, mi Dolabella, hæc enim jocatus sum, libentius omnes meas, si modo sunt aliquæ meæ, laudes, ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. Nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti: tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil umquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi, ut scis, M. Brutum, propter ejus summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam. tamen Idib. Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer, locum fuisse augendi in eo, quod mihi jampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret, ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. Quare quid est, quod ego te horter, ut dignitati et gloriæ servias? proponam tibi claros viros, quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam te ipsum. te imitere oportet: tecum ipse certes. ne licet qui-

49 *Et tamen non al.*] Edd. pr. *Est*. Sic et Ms. noster, Gu. 1. 2. quod et restitui.

50 *apud sororis filium*] Antonium, Dolabellæ collegam.

dem tibi jam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. Quod cum ita sit, hortatio non est necessaria, gratulatione magis utendum est. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis, non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset, et cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuæ: sed contigit magnitudine cum animi, tum etiam ingenii atque consilii. Legi
p. 134. enim concionem tuam. nihil illa sapientius. ita pedetentim
a. et gradatim tum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. Liberasti igitur et urbem periculo, et civitatem metu: [51] neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum facti. Intelligere debes, in te positam esse rempublicam, tibique non modo tuendos, sed etiam ornandos esse illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu [52] quando rempublicam nosque conservas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

## 15 ARGUMENTUM.

*Duabus epistolis respondet, priori, de valetudine, et illius in se amore, ac jucunditate: alteri, nihil referre, utrum Romæ sit, an Neapoli, cum Romæ unius nutu regantur omnia. Scripta paullo ante, quam Cæsar ad Hispaniense bellum exiret.*

## CICERO PÆTO, S.

DUABUS tuis epistolis respondebo: uni, quam triduo ante acceperam a Zetho: alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis litteris intellexi, pergratam [53] tibi * *esse curam meam valetudinis tuæ, quam tibi* perspectam esse gaudeo. Sed, mihi crede, non perinde, ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti. Nam cum a satis

51 *neque solum ad tempus—sed etiam ad exemplum facti*] In *exemplo facti* hæsit Lambinus, correxitque *sed etiam ad exemplum. Quo facto intelligere* &c. quod rejicit Grævius. *quo facto* est in margine Gu. 2. *exemplum facti* etiam occurrit Phil. II, 44. *ad exemplum facti reliquerunt.* Sed fortasse Lambinum non forma hæc ipsa offendit, quod ei vitiosa videretur, verum hoc, quod, meo sensu, concinnitas hic veluti legitima non est: nam *tempus*, quod *exemplo facti* respondet, nude, sine tali genitivo ponitur. Utique et ipse dudum suspicatus sum, aut excidisse genitivum in verbo *tempus*, aut hic genitivum esse a glossa. Nam in *tempore* saltem tempus præsens hic indicatur. Conjeci aliquando: *non modo ad tempus facti, sed etiam ad exemplum futuri:* aut, *non modo ad tempus præsens, sed etiam ad exemplum facti.* sed mihi non satisfacio.

52 *quum remp.*] Mss. et edd. pr. *quando.* recte.

53 *tibi * perspectam esse gaudeo*] Lacuna hic est et in Ms. nostro. In edd. primis expleta est, sed ut appareat, id factum de conjectura non valde bona: et in libris scr. varie expletur. optime in Gu. 2. *esse curam meam valetudinis tuæ, quam tibi.* nam hoc bene respondet extremo hujus partis epistolæ: *me tanta perturbatione val. tuæ* &c. quod ita et in aliis libris repertum est: id recepi, sed cum nota: ut tamen locus intelligatur.

multis (non enim possum aliter dicere) et coli me videam, et diligi: nemo est illorum omnium mihi te jucundior. Nam quod me amas, quod id et jampridem et constanter facis: est id quidem magnum, atque haud scio an maximum; sed tibi commune cum multis: quod tu ipse tam amandus es, tamque dulcis, tamque in omni genere jucundus; id est proprie tuum. Accedunt non Attici, sed salsiores, quam b.
illi Atticorum, Romani veteres atque urbani sales. Ego autem (existimes licet, quod lubet,) mirifice capior facetiis, maxime nostratibus; præsertim cum eas videam primum [54] oblitas Latio, tum, cum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam braccatis et transalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis vestigium appareat. Itaque, te cum video, omnes mihi Granios, omnes Lucilios, (vere ut dicam,) Crassos quoque, et Lælios videre videor. Moriar, si, præter te, quemquam reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquæ et vernaculæ festivitatis agnoscere. Ad hos lepores cum amor erga me tantus accedat, miraris, me tanta perturbatione valitudinis tuæ, tam graviter exanimatum fuisse? Quod autem altera epistola purgas te non dissuasorem mihi emtionis Neapolitanæ fuisse, sed [55] auctorem commorationis urbanæ: neque ego aliter accepi. intellexi tamen idem, quod his intelligo litteris, non existimasse te, mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, sed magnam partem relinquere. Catulum mihi narras, et illa tempora. Quid simile? ne mi quidem ipsi tunc placebat, diutius abesse ab reipublicæ custodia. sedebamus enim in puppi, et clavum tenebamus. nunc autem vix est in sentina locus. An minus multa senatus consulta futura putas, si ego sim Neapoli? Romæ cum sum, et urgeo forum, senatus consulta scribuntur [56] apud amatorem tuum, familiarem meum. Et quidem cum in mentem venit, ponor ad scribendum: et ante audio senatus consul-

54 *oblitas Latio* &c.] i. e. ingeniorum latinorum jocis immistis vitiatas. —*peregrinitas* est capienda de Latinis, qui jus civitatis nacti, Romam migraverant, aut multum commercii cum Romanis habere per varias occasiones comitiorum, connubiorum &c. cœperant.

55 *a. moderationis urb.*] Sic Mss. et edd. vett. usque ad Victorium. P. Manutius cœpit edere *commorationis.* in ed. tamen Aldi Nep. 1580. restituta vetus lectio, quæ et in notis explicatur, sine mentione alterius. Facta tamen nova lectio est fere vulgata, recepta a R. Stephano 1543. Ac profecto *moderationis urb.* vix commodum sensum habet. nam P. Manutii explicatio, ne semper aut sim in urbe, aut absim ab urbe, non probari potest. Si tamen est sic a Cicerone, pertinere putem ad id, quod Romæ tum e lege sumtuaria Cæsaris frugalitas vitæ inducta erat: de qua et in extremo epistolæ est: et *præfecti morum* &c. est mox mentio. ita et jocus erit in Pætum, in quem sæpe in hanc partem ludit. Sed *commorationis* est facilius, vel, ut Guilielmio placebat, *demorationis.* Ceterum supra *te* repeterem: *purgas te, non dissuasorem te mihi—fuisse.*

56 *apud amatorem tuum*] Videtur Cæsar intelligi: quidam malunt Antonium.

tum in Armeniam et Syriam esse perlatum, quod in meam sententiam factum esse dicatur, quam omnino mentionem ul-
p. 135. lam de ea re esse factam. Atque hoc nolim me jocari pu-
a. tes. Nam mihi scito jam a regibus ultimis allatas esse litteras, quibus mihi gratias agant, quod se mea sententia reges appellaverim: quos ego non modo reges appellatos, sed omnino natos nesciebam. Quid ergo est? tamen, quamdiu hic erit noster hic præfectus moribus, parebo auctoritati tuæ. cum vero aberit, ad fungos me tuos conferam. [57] Domum si habebo, in denos dies, singulos sumtuariæ legis dies conferam. Sin autem minus invenero, quod placeat: decrevi habitare apud te. Scio enim me nihil tibi gratius facere posse. Domum Sullanam desperabam jam, ut tibi proxime scripsi: sed tamen non abjeci. Tu velim, ut scribis, cum fabris eam perspicias. Si enim nihil est in parietibus, aut in tecto vitii, cetera mihi probabuntur.

16 ARGUMENTUM.

*Ostendit nihil a se prætermissum in Cæsarianorum concilianda sibi benevolentia: nec boni civis aut sapientis hominis officium in se desiderari posse: tandem ad Pæti jocationes respondet.*

## CICERO PAPIRIO PÆTO S.

DELECTARUNT me tuæ litteræ: in quibus primum amavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit, verentem, ne Silius suo nuntio aliquid mihi sollicitudinis attulisset: de quo et tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo, facile ut intelligerem, te esse commotum; et ego tibi accurate rescripseram, ut quoquo modo, in tali re atque tempore, aut liberarem te ista cura, aut certe levarem. Sed quum proximis quoque litteris ostendis, quantæ tibi curæ sit ea res; sic, mi Pæte, habeto: quidquid arte fieri poterit (non enim jam satis est consilio pugnare: artificium quoddam excogitandum est:) sed tamen quidquid elaborari aut effici potuerit ad istorum [58] benivolentiam conciliandam et colligendam, summo
b. studio me consecutum esse: nec frustra, ut arbitror. sic enim color, sic observor ab omnibus his, qui a Cæsare diliguntur, ut ab his me amari putem. Nam etsi non facile dijudicatur amor verus et fictus, nisi aliquod incidat ejusmodi tempus, ut, quasi aurum igni, sic benivolentia fide-

57 *Domum si habebo*] sc. in istis regionibus: de qua post. mox *dies* post *singulos* omittunt recentiores edd. quædam, auctore P. Manutio. non male, opinor.

58 *benivolentiam conciliandam et coll.*] Sic edd. pr. ut Rom. 1471. Med. &c. Victorius dedit *conciliandum et colligendum* e Ms. ut opinor, Medic. et sic est etiam in Ms. nostro a m. pr. et Gu. 1. quod et Gruterus secutus est. Scio hoc ferri posse, et esse alia exempla reperta: sed non esse credo a Cicerone, qui in epistolis non agit antiquarium. Cum Grævio veterem lectionem secutus sum.

lis periculo aliquo perspici possit; cetera sunt signa communia: sed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo vereque arbitrer diligi, quia et nostra fortuna ea est, et illorum, ut simulandi causa non sit. [59] De illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil video, quod timeam: nisi quod omnia sunt incerta, cum a jure discessum est: nec præstari quidquam potest, quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen ejus ipsius nulla re a me offensus est animus. Est enim adhibita in ea re ipsa summa a nobis moderatio. Ut enim olim arbitrabar, esse meum libere loqui, cujus opera esset in civitate libertas: sic, ea nunc amissa, [60] nihil loqui, quod offendat aut illius, aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem. [61] Effugere autem si vellem nonnullorum acute aut facete dictorum offensionem, fama ingenii mihi esset abjicienda: quod si possem, non recusarem. Sed tamen ipse Cæsar habet peracre judicium: et, ut Servius, frater tuus, quem litteratissimum fuisse judico, facile diceret, hic versus Plauti non est, hic est, quod tritas aures haberet notandis generibus poëtarum, et consuetudine legendi: sic audio Cæsarem, cum volumina jam confecerit ἀποφθεγμάτων, [62] si quod afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, rejicere solere: quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere quotidie illius familiares. Incidunt autem in ser- p. 136. a.
mone vario multa, quæ fortasse, illis cum dixi, nec illiterata, nec insulsa esse videantur. Hæc ad illum cum reliquis actis perferuntur. ita enim ipse mandavit. Sic fit, ut, si quid præterea de me audiat, non audiendum putet. Quamobrem Œnomao tuo nihil utor: etsi [63] posuisti loco versus Accianos. Sed quæ est invidia? aut quid mihi nunc invideri potest? Verum fac esse omnia. Sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere, nihil esse sapientis præstare, nisi culpam; qua mihi videor dupliciter carere: et quod ea senserim, quæ rectis-

59 *De illo autem*] Non cohæret cum verbo *timeo:* quod alias cum *de* construi certo sensu potest: qui tamen est ab h. l. alienus. Est, quod ad eum attinet.

60 *nihil loqui*] Hic repetendum est e superiori, *meum esse arbitror:* unde post est *offendat.*

61 *Effugere si velim—mihi est abjicienda: q. si possem*] Hic tempora male discrepant, itemque modi. Si *velim* verum esset, deberet sequi *sit—quod si possim—recusem.* Sed ultima *possem—recusarem* ostendunt veram lectionem: nempe *si vellem—esset abj.* et sic non dubitavi edere: nam vulgatum in tirone etiam reprehendam. Delevi etiam *id* post *quod si,* quod semper me offendit: et abest a Ms. nostro.

62 *si quod aff.*] int. ἀπόφθεγμα. quædam edd. *quid.*

63 *posuisti loco*] i. e. apte adhibuisti versus, in quo artificium et acre judicium esse, aliquo loco docet Cicero. Victorius ait, omnes edd. ante se habere *joco.* Falso. *loco* est in edd. Rom. 1471. Med. Ald. 1502. &c. primum in ed. Asc. prima reperi *joco,* quod jam Cratander correxit, item et Hervagius. P. Manutius habet *joco,* sed is est post Victorium.

sima fuerunt, et quia, cum viderem præsidii non satis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim. Ergo in officio boni civis, certe non sum reprehendendus. Reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicam aut faciam contra potentes. id quoque puto esse sapientis. Cetera vero, quid quisque me dixisse dicat, aut quomodo ille accipiat, aut qua fide mecum vivant ii, qui me assidue colunt et observant, præstare non possum. Ita fit, ut et consiliorum superiorum conscientia, et præsentis temporis moderatione me consoler: et illam Accii similitudinem [64] non [modo] jam ad invidiam, sed ad fortunam transferam: quam existimo levem et imbecillam, [65] et ab animo firmo et gravi, tamquam fluctum a saxo, frangi oportere. Etenim cum plena sint monumenta Græcorum, quemadmodum sapientissimi viri regna tulerint vel Athe-
b. nis, vel Syracusis; cum, servientibus suis civitatibus, fuerint ipsi quodammodo liberi: ego me non putem tueri meum statum sic posse, ut neque offendam animum cujusquam, nec frangam dignitatem meam? Nunc venio ad jocationes tuas, quum tu secundum Œnomaum Accii, non, ut olim solebat, [66] Atellanum; sed, ut nunc fit, mimum introduxisti. Quem tu mihi [67] Popilium, quem Denarium narras? quam Tyrotarichi patinam? facilitate mea ista ferebantur antea: nunc mutata res est. Hirtium ego et Dolabellam dicendi discipulos habeo, cenandi magistros. Puto enim, te audisse, si forte ad vos omnia perferuntur, illos apud me declamitare, me apud eos cenitare. Tu autem, quod mihi bonam copiam ejures, nihil est. tum enim, cum rem habebas, quæsticulis te faciebam attentiorem. nunc, [68] cum tam æquo animo bona perdas, non eo sis consilio, ut, cum me hospitio recipias, æstimationem te aliquam putes accipere. etiam hæc levior est plaga ab amico,

64 *non modo jam ad invidiam, sed ad fort.*] *modo* me semper offendit, idque spurium puto atque delendum. nam sensus est, ut recte vidit Manutius: invidia, quam illa Accii similitudine vitandam mones, non est mihi timenda, sed fortuna adversa: in quo *modo* locum non habet.

65 *ab animo*] Addidi *ab* e Ms. meo, Gu. 1. 2. Gorl. et edd. pr. ut Rom. 1471. Med. &c. ita melius respondet alteri *fluctum a saxo*. Ceterum durior mihi hic est oratio visa propter illud *levem et imbecillam*, quod non satis apte cum ceteris struitur. In Ms. meo fuit *et* interpositum: *et ab a.* sed correctum est rasura, ut tamen vestigia verbi appareant cum lacuna. Est vero et illa copula in Ms. Gu. 2. edd. Rom. 1471. Asc. pr. itaque addidi.

66 *Atellanum*] Non videtur contemnenda A. Augustini correctio *Atellanam.* Nam Atellanus (actor) esset ipse Papirius, qui scil. hic licentius jocatus erat, non ut Atellani, sed ut mimi. Sed non ipse se potuit inducere: et hoc verbum, sive *introducere*, dicitur etiam de fabulis ipsis: Ita et *mimus* erit de re, non de histrione capiendum.

67 *Popilium—Denarium*] De his nihil extricare potuere viri docti, estque inanis labor omnis sine libris novis et hic melioribus.

68 *cum tam æquo animo bona perdas*] sc. per æstimationes illas a Cæsare inductas.

quam a debitore. Nec tamen eas cenas quæro, [69] ut magnæ reliquiæ fiant: quod erit, magnificum sit et lautum. Memini te mihi [70] Phameæ cenam narrare. temperius fiat; cetera eodem modo. [71] Quodsi perseveras me ad matris tuæ cenam revocare, feram id quoque. Volo enim videre animum, qui mihi audeat ista, quæ scribis, apponere, aut etiam polypum Miniani Jovis similem. Mihi crede: non audebis. Ante meum adventum fama ad te de mea nova lautitia veniet: eam extimesces. Neque est, quod in promulside spei ponas aliquid; quam totam sustuli. [72] Solebam enim antea debilitari oleis et lucanicis tuis. Sed quid hæc loquimur? liceat modo isto venire. Tu vero (volo enim abstergere animi tui metum) ad tyrotarichum anti- p. 137.
quum redi. Ego tibi unum sumtum afferam, quod bal- a.
neum calfacias oportebit: cetera more nostro; superiora illa lusimus. De villa Seliciana et curasti diligenter, et scripsisti facetissime. Itaque puto me prætermissurum. Salis enim satis est, sannionum parum. Vale.

## ARGUMENTUM. 17

*Cæsar militibus agros divisurus dicebatur. Metuenti Pæto, ne divisio ad suos agros perveniat, idque quærenti, Cicero respondet.*

## CICERO L. PAPIRIO PÆTO S.

[73] NON tu homo ridiculus es, qui, cum Balbus noster apud te fuerit, ex me quæras, quid [74] de istis municipiis et agris futurum putem? quasi aut ego quidquam sciam, quod iste nesciat: aut, si quid aliquando scio, non ex isto soleam scire. Immo vero, si me amas, tu fac, ut sciam, quid de nobis futurum sit. Habuisti enim in tua potestate, ex quo

69 *ut magnæ reliquiæ f.*] Sensus bonus istorum verborum est: sed tamen forte melius sit legere *ubi,* ex quo *uti,* dein *ut* factum sit.

70 *Phameæ*] np. hominis locupletis cœnam lautam et copiosam.

71 *Quodsi perseveras—revocare*] i. e. denunciare, te mihi talem cœnam daturum, qualis mater solet. Grævius e Ms. Amst. cui noster plane consentit, sic legi vult: *si perseveras, me—revoca. Feram id quoque.* Sic et Gu. 1.

72 *Sol. e. a. debilitari oleis et lucanicis t.*] Patet in promulside etiam cibos leviores sumtos. Mss. hic variant. plures habent *delectari,* ut et mei omnes. sic et edd. pr. *debilitari* est e Med. ubi est *delibitari,* quod et alii scr. et edd. habent. Grævius prætulit *delectari:* negatque alterum habere æque commodum sensum. nec ego decernam. Sed tamen mihi nescio quomodo *debilitari* plus indicare videtur: nempe, istis cibis in promulside sumendis, frangebat famem, ut in ipsa cœna stomachus languidior esset, ut infra ep. 20. *quem solitus es promulside conficere.* Ceterum in *oleis* non hæsi: sed Nic. Heinsius suspicabatur *illis* vel *hillis,* quod est genus farciminis: in epp. ad Magliabechum T. I. p. 166. ubi rogat hunc, ut super eo Mss. consuleret. Sed ap. Petron. c. 31. diserte in promulside memorantur *olivæ.* Interim edidi *debilitari.*

73 *Non tu*] J. Fr. Gronovius corrigit *Næ tu h.* quod placet Grævio.

74 *de istis municipiis et agris*] sc. in ea regione, in qua Pætus agros habebat, prope Tusculum, ubi et Cicero habebat. int. an dividere militibus in animo habeat Cæsar.

vel ex sobrio, vel certe ex ebrio scire posses. Sed ego ista, mi Pæte, non quæro: primum quia de lucro prope jam quadriennium vivimus; si aut hoc lucrum est, aut hæc vita, superstitem reipublicæ vivere: deinde, quod scire quoque mihi videor, quid futurum sit, fiet enim quodcumque volent, qui valebunt: valebunt autem semper arma. Satis igitur nobis esse debet, quidquid conceditur. hoc si qui pati non potuit, mori debuit. Veientem quidem agrum et Capenatem metiuntur. hoc non longe abest a Tusculano. Nihil tamen timeo: fruor, dum licet: opto, ut semper liceat. Si id minus contigerit: tamen, quando ego vir fortis, [75] idemque philosophus, vivere pulcherrimum duxi, non possum eum non diligere, cujus beneficio id consecutus sum. qui si cupiat esse rempublicam, qualem fortasse et ille vult, et omnes optare debemus: quid faciat tamen, non
b. habet: ita se cum multis colligavit. Sed longius progredior. scribo enim ad te. Hoc tamen scito, non modo me, qui consiliis non intersum, sed ne ipsum quidem principem scire, quid futurum sit. Nos enim illi servimus: ipse temporibus. ita nec ille, quid tempora postulatura sint, nec nos, quid ille cogitet, scire possumus. Hæc tibi antea non rescripsi: non quo cessator esse solerem, præsertim in litteris: sed cum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione mea, nec spem ex affirmatione afferre volui. Illud tamen adscribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse. Tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quæcumque erunt.

18 ARGUMENTUM.

*Causas exponit, cur ludum quasi eloquentiæ aperuerit, aliosque declamando exerceret. Addit per jocum de cenarum apparatu.*

## CICERO S. D. L. PAPIRIO PÆTO.

CUM essem otiosus in Tusculano, propterea quod discipulos obviam miseram, ut iidem me quam maxime conciliarent familiari suo; accepi tuas litteras, plenissimas suavitatis: ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quod, ut Dionysius tyrannus, cum Syracusis expulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse: sic ego, sublatis judiciis, amisso regno forensi, ludum quasi habere cœperim. Quid quæris? me quoque delectat consilium. multa enim consequor: primum id, quod maxime nunc opus est, munio me ad hæc tempora. Id cujusmodi sit nescio: tantum video,

75 *idemque*] Sic Mss. et edd. ante Victorium, qui *idem quod* edidit, et hanc antiquam lectionem vocat, nempe antiquissimi Cod. Med. Sed ea est dura, ut recte judicat Grævius, nataque e divisione *idem que*, ut est et in Ms. meo. ante dedi e Mss. et edd. pr. *quando*.

[76] nullius adhuc consilia me huic anteponere: nisi forte mori melius fuit. [77] in lectulo, fateor: sed non accidit. in acie non fui. Ceteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius, fœde perierunt. At Cato præclare. Jam p. 138.
istuc quidem, cum volemus, licebit. demus modo operam, a.
ne tam necesse nobis sit, quam illi fuit. id quod agimus. Ergo hoc primum. Sequitur illud, Ipse melior fio: primum valitudine, quam, intermissis exercitationibus, amiseram: deinde ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes retulissem, exaruisset. Extremum illud est, quod tu nescio an primum putes. plures jam pavones confeci, quam tu pullos columbinos. Tu istic te Atheriano [78] jure delectato: ego me hic Hirtiano. Veni igitur, si vir es, [79] et disce jam προλεγομένας, quas quæris: etsi sus Minervam. Sed quando, ut video, æstimationes tuas vendere non potes, neque ollam denariorum implere, Romam tibi remigrandum est. Satius est hic cruditate, quam istic fame. Video te bona perdidisse: spero idem istuc familiares tuos. Actum igitur de te est, nisi provides. Potes mulo isto, quem tibi reliquum dicis esse, quum cantherium comedisti, Romam pervehi. Sella tibi erit in ludo, tamquam hypodidascalo proxima. eam pulvinus sequetur.

## ARGUMENTUM. 19

*Scripserat Pætus, Balbum tenui apparatu fuisse contentum. Unde jocatur, malitiose hæc dici, ut se quoque ad eandem aut minorem continentiam devocaret.*

## CICERO S. D. L. PAPIRIO PÆTO.

TAMEN a malitia non discedis. [80] tenuiculo apparatu significas Balbum fuisse contentum. hoc videris dicere, cum reges tam sint continentes, multo magis consulares esse oportere. nescis me ab illo omnia expiscatum. [81] recta eum

76 *nullius a. consilia*] Malim *consilium.*

77 *in lectulo, fateor*] Interpunxi post *lectulo.* Grævius edidit *nisi f. m. m. fuit in lectulo. fateor.* ut est in edd. quibusdam pr. et in Ms. Gu. 1. non bene. Sensus est: melius fuit mori. Si mors intelligitur sine vi, ex morbo, concedo. Post *sed* forte excidit *id.*

78 *jure*] Lusus est in hoc verbo, quod primum de jure civili intelligitur, deinde convivali, in cœnis Hirtii lautis.

79 *et disce jam* &c.] Hunc locum vitiosum judicat Victorius, sed negat se corrigere posse. In Ms. Med. est *disceam* προλ. et post *sed quomodo videro. si æstim.* &c. Hinc vir doctus, qui editioni operum Mureti Patavinæ a. 1740. præfatus est, sic locum corrigit: *sed disce a me* προλεγομένας. *quas? quæris. Etsi sus Minervam: sed quomodo, videro. Æstimationes* &c. Initium correctionis *disce a me*, non displicet. In ed. Rom. est tantum et *disce* προλ. et sic Mss. nostri.

80 *tenuiculo*] Victorius monet in Med. esse *tenuculo.* Sic est et in nostro, et Gu. 2.

81 *recta enim—venisse*] *Venisse* non habet, unde pendeat. Grævius e Ms. Lambini corrigit *recta eum*, i. e. nescis. Sic habet et Ms. Gu. 1. ed. Med. sic edidit Lambinus. et sic ipse edidi. Ceterum malim *recta enim—venit*, ut et aliis placuit. teste Corrado.

a porta domum meam venisse. neque hoc admiror, quod non
b. ad tuam potius; sed illud, quod non ad suam. Ego autem primis tribus verbis, Quid noster Pætus? at ille adjurans, Nusquam se umquam libentius. Hoc si verbis assecutus es, aures ad te afferam non minus elegantes. sin autem obsonio: peto a te, ne pluris esse balbos, quam disertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit. Sed, si me expediero, ut in ista loca venire possim, non committam, ut te sero a me certiorem factum putes.

20 ARGUMENTUM.

*Jocatur pro more, se Epicureum factum dicens, abjecta reipublicæ cura, ideoque lautius, quam antea, excipiendum esse. Deinde rationes suæ vitæ et studiorum perscribit.*

## CICERO PÆTO.

DUPLICITER delectatus sum tuis litteris, et quod ipse risi, et quod te intellexi jam posse ridere. Me autem a te, ut [82] scurram velitem, malis oneratum esse, non moleste tuli. Illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse. habuisses enim non hospitem, sed contubernalem. At quem virum? non eum, quem tu es solitus promulside conficere. Integram famem ad ovum affero. Itaque usque ad assum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quæ solebas antea laudare, o hominem facilem! o hospitem non gravem! abierunt. Nam omnem nostram de republica curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commentationem causarum, abjecimus. In Epicuri nos adversarii nostri castra conjecimus: nec tamen ad hanc insolentiam: sed ad illam tuam lautitiam, veterem dico, cum in sumtum habebas. [83] etsi numquam plura prædia habuisti. Proinde te para, cum homine et edaci tibi res est, et qui jam aliquid intelligat. ὀψιμαθεῖς autem homines, scis quam insolentes sint. dediscendæ tibi sunt sportellæ et artolagani tui. [84] Nos jam artis tantum habemus, ut Verrium tuum et Camillum, qua munditia homines? qua elegantia? vocare sæpius audeamus. Sed vide audaciam. et-
p. 139. iam Hirtio cenam dedi sine pavone, tamen in ea cena cocus
a. meus præter jus fervens nihil potuit imitari. Hæc igitur

82 *scurram velitem*] v. Clavis in *veles*.

83 *etsi numquam plura prædia habuisti*] sc. quia multa acceperat per æstimationem pro pecunia cum jactura magnæ pecuniæ.

84 *Nos jam ex artis*] Sic ed. Gruteri. Varie locus in libris scribitur, editur et corrigitur, quæ qui cognoscere velit, adeat ed. Grævii: qui edidit *N. autem artis tantum h.* e Ms. Mentel. in quo tamen *arcis.* Victorius correxit et edidit *N. j. et artis.* tantum *ex* mutabo in *et*, quæ verba in libris interdum permutantur. Sed tamen illud *et* languet. Jam ante dixerat, se aliquid intelligere in hoc genere. Ego, quia nil certi est, delevi *ex.* tantum jam intelligendo profeci, ut elegantissimis gulis satisfacere me posse credam &c.

est nunc vita nostra. Mane salutamus domi et bonos viros multos, sed tristes, et hos lætos victores: qui me quidem perofficiose et peramanter observant. Ubi salutatio defluxit, litteris me involvo, aut scribo, aut lego. [85] Veniunt etiam, qui me audiant, quasi doctum hominem, quia paullo sum, quam ipsi, doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi jam et gravius et diutius, quam ulla mater unicum filium. Sed cura, si me amas, ut valeas: ne ego, te jacente, bona tua comedim. Statui enim tibi ne ægroto quidem parcere.

## ARGUMENTUM. 21

*Fulmina verborum Pætus Ciceroni tribuerat, quæ imitari non posset, quod ridens confutat: etiam quod Papirios ullos negaverat plebeios fuisse.*

## CICERO PÆTO S.

AIN' tandem? insanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, ut scribis, fulmina? tum insanires, si consequi non posses. cum vero etiam vincas, me prius irrideas, quam te, oportet. Quare nihil tibi opus est illud a Trabea, sed potius ἀπότευγμα meum. Verumtamen quid tibi ego in epistolis videor? nonne plebeio sermone agere tecum? nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistola aut judicio, aut concioni? quin ipsa judicia non solemus omnia tractare uno modo. Privatas causas, et eas tenues, agimus subtilius: capitis aut famæ scilicet ornatius. epistolas vero, quotidianis verbis texere solemus. Sed tamen, mi Pæte, qui tibi venit in mentem negare, Papirium quemquam umquam, nisi plebeium fuisse? fuerunt enim patricii b. minorum gentium, quorum princeps L. Papirius Mugillanus, [86] qui censor cum L. Sempronio Atratino fuit, cum antea consul cum eodem fuisset, annis post Romam conditam CCCXII. Sed tum Papisii dicebamini. Post hunc XIII. fuerunt sella curuli ante L. Papirium Crassum, qui primum Papisius est vocari desitus. Is dictator cum L. Papirio Cursore, magistro equitum, factus est, annis post Romam conditam CCCCXV, et quadriennio post consul [87] cum K. Duillio. Hunc secutus est Cursor, homo valde honoratus: deinde L. Masso, ædilicius: inde multi Massones: quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habeas, volo. Deinde Carbones et Turdi insequuntur. Hi

85 *Veniunt, qui me audiunt*] Legendum *audiant:* id et sensus et latinitas postulat. Ecce sic ed. Rom.

86 *qui censor—cum antea consul*] Transposui verba *censor* et *consul.* nam prius consul quam censor fuit, ut omnes, et fuit censor cum L. Sempronio Atr. Monuit hoc dudum Pighius ad a. 310. Sed nemo editorum eum audivit.

87 *cum K. Duillio*] Edidi pro *C.* ne *Caio* legatur, pro *Kæsone,* quod fuit prænomen Duillii. In ed. Rom. et 1471. prænomen expressum non est.

plebeii fuerunt: quos contemnas, censeo. Nam præter hunc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, civis e republica Carbonum nemo fuit. Cognovimus [88] Cn. Carbonem, et ejus fratrem scurram. quid his improbius? de hoc amico meo, Rubriæ filio, nihil dico. Tres illi fratres fuere, C. Cn. M. Carbones. Marcus, P. Flacco accusante, condemnatus, [89] fur magnus, ex Sicilia: Caius, accusante L. Crasso, cantharidas sumsisse dicitur. is et tribunus plebis seditiosus, et P. Africano vim attulisse existimatus est. Hoc vero, qui Lilybæi a Pompeio nostro est interfectus, improbior nemo, meo judicio, fuit. Jam pater ejus accusatus a M. Antonio, sutorio atramento absolutus putatur. Quare ad patres censeo revertare. plebeii quam fuerint importuni, vides.

22 ARGUMENTUM.

*Pætus ita libere jocatus in epistola fuerat, ut ne obscenum verbum vitaret. Unde occasio Ciceroni nata exponendæ Stoicorum sententiæ de licentia loquendi: quam ipse damnat; contra, Platonis laudat verecundiam.*

p. 140. CICERO PÆTO.

a. AMO verecundiam, vel potius libertatem loquendi. Atqui hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto: etsi Academiæ nostræ cum eo magna rixa est. Sed, ut dico, placet Stoicis, suo quamque rem nomine appellare. Sic enim disserunt, Nihil esse obscenum, nihil turpe dictu. Nam, si quod sit in obscenitate flagitium, id aut in re esse, aut in verbo: nihil esse tertium. In re non est. Itaque non modo in comœdiis res ipsa narratur, [90] ut ille in Demiurgo modo (forte nosti canticum: meministi Roscium, *ita me destituit nudum*) totus est sermo verbis tectus, re impudentior, sed etiam in tragœdiis. quid est enim illud? *Quæ mulier una.* quid, inquam, est? [91] usurpata duplex cubile. Quid? *hujus Pheræi hic cubile inire est ausus.* Quid est?

88 *Cn. Carbonem*] Non satis constat, quem. itaque et prænomen fluctuat. quidam edidere C.

89 *fur magnus*] Quidam libri *fugit Marcus*, quod defendit Manutius: quod tertius *Marcus* prætermissus esset, si altera lectio vera esset. Atqui M. primus, qui fuerit, dicitur. Sed fortasse *fur magnus* est nota glossatoris.

90 *ut ille in Demiurgo modo*] int. facit, narrat, sc. poeta Turpilius, cujus Demiurgus a Grammaticis memoratur: nisi legendum *illa* sc. res, *modo* erit nuper. nisi hoc verbum e præcedentibus temere repetitum est. et abest ab ed. Mediol. Ms. Gu. 1. Libri quidam vett. *in Trinumo virgo.* ita legendum *ille.* Sed in Plauti Trinumo hoc non est. Ceterum locus non bene constitutus est. Parenthesis est finienda in *nudum*, non in *Roscium*, ut vulgati faciunt. Sic cohæret oratio: *non modo in comœdiis narratur, sed etiam in tragœdiis.*

91 *usurpata duplex cubile*] Est hoc ex Attio, ut ex Oratore patet: sed *usurpata* vitiosum est, varieque legitur in libris, *usurpato, usurpat.* Grævius conjicit *usurparat.* Etiam mox *violat* verum esse non potest: nec enim convenit *quondam*, legendumque *violarat* vel *violavit*: nisi *quondam* delendum est.

*Virginem me quondam invitam per vim violat. Jupiter bone, violat?* atqui idem significat: sed alterum nemo tulisset. Vides igitur, cum eadem res sit, quia verba non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est: multo minus in verbis. Si enim quod verbo significatur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. Anum appellas alieno nomine: cur non suo potius? Si turpe est, ne alieno quidem: si non est, suo potius. Caudam antiqui penem vocabant: ex quo est propter similitudinem penicillus. At hodie penis est in obscenis. At vero Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur, adolescentes peni deditos esse. Quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectius penem. Sed quia multi, factum est tam obscenum, quam id verbum, quo tu usus es. Quid, quod vulgo dicitur, [92] Cum nos te voluimus convenire, num obscenum est? Memini, in senatu b. disertum consularem ita eloqui: [93] *Hanc pulpam majorem, an illam dicam?* potuit obscenius? non, inquis. non enim ita sensit. Non ergo in verbo est. docui autem in re non esse. nusquam igitur est. Liberis dare operam, quam honeste dicitur? etiam patres rogant filios. ejus operæ nomen non audent dicere. Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen. Is Connus vocitatus est. num id obscenum putas? Cum loquimur terni, nihil flagitii dicimus. at [94] cum bini, obscenum est. Græcis quidem, inquies. nihil est ergo in verbo; [95] quando et ego Græce scio, et tamen tibi dico, bini: idque tu facis, quasi ego Græce, non Latine dixerim. Ruta, et menta, recte utrumque. Volo mentam pusillam ita appellare, ut rutulam: non licet. Bella tectoriola: dic ergo etiam pavimenta isto modo. non potes. Viden' igitur nihil esse, nisi ineptias: turpitudinem nec in verbo esse, nec in re: itaque nusquam esse. Igitur in verbis honestis obscena ponimus. Quid enim? non honestum verbum est [96] divisio? At inest obscenum, [97] cui respondet intercapedo. num hæc ergo obscena sunt? Nos autem ridicule. Si dicimus, ille patrem strangulavit, honorem non præfamur.

92 *Cum nos*] scil. in pronunciando erat *cunnos:* quia sic fiebat, cum litteram *m* sequebatur *n*.

93 *Hanc culpam majorem, an illam dicam*] Nesciunt viri docti, ubi hic aliquid obsceni esse possit. Politianus, ut notat Gruterus, in cod. scr. legere voluit *pulpam;* in quo aliquid obsceni esse possit, quia et Donatus in *pulpamentum*, ap. Terentium Eun. III, 1, 36. notarit. Enimvero sic plane habet ed. Rom. Itaque id edere non dubitavi. v. Clav.

94 *cum bini, obscenum est*] Nempe quia Græce βινῶ est obscenum.

95 *quum et ego Gr. scio*] Deberet esse *sciam:* sed Ms. meus habet *quando*, et edd. Rom. 1471. Med. id verum est.

96 *divisio*] Sic cum Grævio edidimus pro vulgato *divisor*. Variant in his libri scr. et edd. in Ms. meo est *divisio*, sed e correctione. at habet ed. Med. cum aliis seqq. *divisor* reposuit Victorius, quem vulgo secuti sunt. obscenitas est in *visio*.

97 *cui respondet intercapedo*] i. e. cui similis est. scilicet clausula *pedo* est rei obscenæ nomen, quod idem est cum *visio*.

[98] sin de Aurelia aliquid, aut Lollia: honos præfandus est. [99] Et quidem jam etiam non obscena verba, pro obscenis sunt. Batuit, inquit, impudenter; depsit multo impudentius. Atqui neutrum est obscenum. [100] [stultorum plena sunt omnia.] Testes, verbum honestissimum in judicio: alio loco, non nimis. at honesti, colei Lanuvini: [1] Cliternini, non honesti. Quid? ipsa res modo honesta, modo turpis? suppedit, flagitium est. jam erit nudus in balneo, non re-
p. 141. prehendes. Habes scholam Stoicam, ὁ σοφὸς [2] εὐθυῤῥημονήσει.
a. [3] Quam multa ex uno verbo tuo? Te adversus me omnia audere gratum est. Ego servo et servabo, sic enim assuevi, Platonis verecundiam. Itaque tectis verbis ea ad te scripsi, quæ apertissimis agunt Stoici. Sed illi etiam crepitus aiunt æque liberos ac ructus esse oportere. [4] Honorem igitur Kalendis Mart. Tu me diliges, et valebis.

23

## ARGUMENTUM.

*Quamquam pedibus laborare Pætum audierat, tamen adventum suum prænuntiat, quia non arbitretur etiam coquum arthriticum habere.*

## CICERO PAPIRIO PÆTO.

HERI veni in Cumanum: cras ad te fortasse. Sed cum certum sciam, faciam te paullo ante certiorem. Etsi M. Ceparius, cum mihi in silva Gallinaria obviam venisset, quæsissemque, quid ageres, dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares. Tuli scilicet moleste, ut debui: sed ta-

98 *sin de Aurelia aliquid, a. L.*] Quid est *aliquid?* certe vitiosum est. aut delendum, aut *aliquis* corrigendum. *Si de Aurelia* dicimus *strangulare* sc. aut *aliquis* dicit hoc verbum. Apparet sensu obsceno dictum esse de mulieribus.

99 *Et quidem jam non etiam o. v.*] Hoc nullum sensum habet. Sed nemo hic aliquid monuit. Transposui duo verba; sic: *etiam non obsc.* nam vult dicere hoc, fastidium aurium Romanarum tantum crevisse, ut etiam pro obscenis repudient, quæ nullo modo sint. A Ms. meo abest *jam,* sed adscriptum manu sec.

100 *stultorum plena sunt omnia*] Hoc quid sibi hic velit, non possum invenire: nec quisquam dixit, quod satisfaceret. Puto aliquem in margine adscripsisse ad irridendum illud fastidium: inde in textum venisse. nam hoc dicere in re, quam Pætus defenderet, non erat Ciceronis. Sic et Canterus judicabat: aut corrigendum putabat *istorum*, i. e. talium exemplorum et verborum, quæ ad obscenitatem trahuntur. Sed ita nulla alia deberent sequi.

1 *Cliternini*] Nempe, ut supra in *bini:* quia similitudo est hoc in nomine cum Græcorum κλειτορίς.

2 εὐθυῤῥήμων ἔσῃ] Putavi scribendum εὐθυῤῥημονήσει e Ms. meo, in quo est εὐθυηῤῥμονέσει, quamquam a m. sec. quæ græca explevit, sed tamen non nimis recenti. Vestigium est etiam in ed. 1471. εὐθυρήμον. etiam ed. Asc. pr. uno verbo exprimit. sed in ed. Ald. 1502. et Cratandri, duo facta, quæ lectio vulgata facta est. Ed. Rom. habet εὐθυῤῥημόνως ἔσῃ. Et fuit hæc sine dubio sententia Stoicis usitata. Sic etiam video placere Cl. Tupio in Epist. Crit. p. 146.

3 *Quam multa ex uno verbo tuo*] Verbum, quod vulgo non satis castum putabatur, in epistola usurpatum, locum fecit huic longiori disputationi super obscenitate verborum.

4 *Honorem igitur Kal. Martiis*] int. habemus, qui pro verecundia pugnamus, cum Kal. Martiæ sint matronis solennes et sacræ propter cultum Junonis reginæ.

men constitui ad te venire, ut et viderem te, et viserem, et cenarem etiam. Non enim arbitror cocum etiam te arthriticum habere. Exspecta igitur hospitem cum minime edacem, tum inimicum cenis sumtuosis.

### ARGUMENTUM. 24

*Rufum, a Pæto commendatum, sibi curæ fore ostendit: et ut ille ad amicorum convictum redeat, hortatur: nihilque sibi rep. carius esse concludit. Pansa et Hirtio* coss.

## CICERO PÆTO.

RUFUM istum, amicum tuum, de quo iterum jam ad me scribis, adjuvarem, quantum possem, etiamsi ab eo læsus essem, cum te tantopere viderem ejus causa laborare: cum vero et ex tuis litteris, et ex illius ad me missis intelligam et judicem, magnæ curæ ei salutem meam fuisse; non possum ei non amicus esse, neque solum tua commendatione, quæ apud me, ut debet, valet plurimum, sed etiam voluntate ac judicio meo. b. Volo enim te scire, mi Pæte, initium mihi suspicionis, et cautionis, et diligentiæ fuisse litteras tuas; quibus litteris congruentes fuerunt aliæ postea multorum. Nam et [5] Aquini et Fabrateriæ consilia sunt inita de me, quæ te video inaudisse: et, quasi divinarent, [6] quam his molestus essem futurus, nihil aliud egerunt, nisi me ut opprimerent. Quod ego non suspicans, incautior fuissem, nisi a te admonitus essem. Quamobrem iste tuus amicus apud me non eget commendatione. Utinam ea fortuna reipublicæ sit, ut ille me quam gratissimum possit cognoscere! Sed hæc hactenus. Te ad cenas itare desisse, moleste fero. Magna enim te delectatione et voluptate privasti. Deinde etiam vereor, licet enim verum dicere, ne nescio quid illud, quod solebas, dediscas, et obliviscare cenulas facere. Nam si tum, cum habebas, quos imitarere, non multum proficiebas: [7] quid nunc te facturum putem? Spurinna quidem, cum ei rem demonstrassem, et vitam tuam superiorem exposuissem: magnum periculum summæ reipublicæ demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, cum Favonius flaret, revertisses. hoc tempore ferri posse, si forte tu frigus ferre non posses. Sed, mehercule, mi Pæte, extra jocum, moneo te, quod pertinere ad beate vivendum arbitror; ut cum viris bonis, jucundis, amantibus tui vivas. Nihil aptius vitæ: nihil ad beate vivendum accommodatius.

5 *Aquini et Fabrateriæ* &c.] Idem narrat Cicero in Philippicis: unde patet, hanc epistolam post Cæsaris cædem scriptam esse.

6 *quam his mol.*] Puto *iis*, pro quo centies in scriptis est *his*.

7 *quid nunc te facturum putem*] Non satis aptum videtur *facturum*: nam de profectu sermo est. puto *futurum* legendum esse, sive relicto *te*, sive sublato: quippe et abest Gu. 2. *Facturus* et *futurus* non raro permutantur in libris scr. et edd.

Nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitæ atque victus, remissionemque animorum: quæ maxime sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus: ut
p. 142. sapientius nostri, quam Græci; illi συμπόσια, aut σύνδειπνα, id
a. est, compotationes, aut concenationes: nos convivia; quod tum maxime simul vivitur. Vides, ut te philosophando revocare coner ad cenas? Cura, ut valeas. id foris cenitando facillime consequere. Sed cave, si me amas, existimes, me, quod jocosius scribam, abjecisse curam reipublicæ. Sic tibi, mi Pæte, persuade, me dies et noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei cives salvi liberique sint. Nullum locum prætermitto monendi, agendi, providendi: hoc denique animo sum, ut, si in hac cura atque administratione vita mihi ponenda sit, præclare actum mecum putem. Etiam, atque etiam vale.

25 ARGUMENTUM.

*Cum Ciliciæ Cicero pro consule præesset, a Pæto litteras de re militari accepit: quas jocans his exagitat, et una M. Fabium commendat.*

## CICERO IMP. PÆTO.

SUMMUM me ducem litteræ tuæ reddidere. plane nesciebam, te tam peritum esse rei militaris. Pyrrhi te libros et Cineæ video lectitasse. Itaque obtemperare cogito præceptis tuis: hoc amplius; navicularum habere aliquid in ora maritima. contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri posse. Sed quid ludimus? nescis, quocum imperatore tibi negotium sit. παιδείαν Κύρου, [8] quam contriveram legendo, totam in hoc imperio explicavi. Sed jocabimur alias coram, ut spero, brevi tempore. Nunc ades ad imperandum, vel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fabio, quod scire te arbitror, mihi summus usus est: valdeque eum diligo, cum propter summam probitatem ejus ac singularem modestiam, tum quod in his controversiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis, [9] optima opera ejus uti soleo. Is cum ad me
b. Laodiceam venisset, mecumque ego eum esse vellem, repente percussus est atrocissimis litteris, in quibus scriptum erat, fundum Herculanensem a Q. Fabio, fratre, proscriptum esse: [10] qui fundus cum eo communis esset. Id M.

8 *quam contrieram l. totum in h. i. explicavi*] *Contrieram* e Mss. quibusdam, quibus accedit Gu. 1. edidere Vict. et Grut. in Gu. 2. et meo est *contriveram.* semper alibi Cicero forma plena utitur. quam nos reposuimus: nec hiatus hic dignus Cicerone. *totam* in Ms. meo deest, a m. s. additum in margine: quod mihi id verbum suspectum faceret, nisi Cicero hic jocaretur.

9 *optima opera ejus uti*] In disputando? sic alii: et erat doctus II, 14. at non hoc negotiatoris: et Cicero jocatur. aliud quid intelligi puto. an in bibendo?

10 *qui fundus cum eo com. esset*] Hoc non opus erat nunciare: nam ipse sciebat: nec alium communem habebant, opinor. Videtur legendum

Fabius pergraviter tulit, existimavitque, fratrem suum, hominem non sapientem, impulsu inimicorum suorum eo progressum esse. Nunc, si me amas, mi Pæte, negotium totum suscipe, et molestia Fabium libera. Auctoritate tua nobis opus est, et consilio, et etiam gratia. Noli pati litigare fratres, et judiciis turpibus conflictari. Matonem et Pollionem inimicos habet Fabius. Quid multa? non mehercule tam perscribere possum, quam mihi gratum feceris, si otiosum Fabium reddideris. Id ille in te positum esse putat, mihique persuadet.

## ARGUMENTUM. 26

*Descriptio et excusatio cenæ liberioris, præsertim accumbente Cytheride meretrice.*

## CICERO PÆTO, S. D.

ACCUBUERAM hora nona, cum ad te harum exemplum in codicillis exaravi. Dices, ubi? apud Volumnium Eutrapelum, et quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam esse servitutem nostram? Quid ergo faciam? te consulo, qui philosophum audis. Angar? excruciemne me? quid assequar? Deinde quem ad finem? Vivas, inquis, in litteris. An quidquam me aliud agere censes? aut possem vivere, nisi in litteris viverem? Sed est earum etiam, non satietas, sed quidam modus. A quibus cum discessi, etsi minimum mihi est in cena: quod tu unum ζήτημα Dioni philosopho posuisti: tamen quid po- p. 143.
tius faciam, priusquam me dormitum conferam, non repe- a.
rio. audi reliqua. Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. In eo igitur, inquis, convivio Cicero ille? [11] *quem adspectabant, cujus ob os Graii ora obvertebant sua.* Non, mehercule, suspicatus sum illam affore: sed tamen [12] Aristippus quidem ille Socraticus non erubuit, cum esset objectum, habere eum Laida. Habeo, inquit, non habeor a Laide. Græce hoc melius. tu, si voles, interpretabere. Me vero nihil istorum, ne juvenem quidem, movit umquam: [13] ne nunc senem. convivio delector. ibi loquor, quod in solum, ut dicitur, et gemitum in risus maximos transfero. An tu id melius, qui etiam [14] in philosophum irriseris? cum ille,

*est.* Pertinet ad causam docendam. Sæpe *est* et *esset* confusa sunt in libris.

11 *quem adspectabant* &c.] Ennii versus. v. Tusc. III, 18.

12 *ne Aristippus quidem*] Omnes libros veteres Victorius dicit habere *ne.* sed non est in meo: nec Gu. 1. 2. Gorl. sed post, *non erubuit*, ut habent edd. vett. ille igitur *ne A. quidem—erubuit* e Cod. Germanico edidit. Ego alteram veterem lectionem restitui. Si Stoicus memoraretur illud præferrem, non cum Aristippus. non negem tamen, *quidem* in hac forma aliquid duri habere.

13 *ne nunc senem*] Sic et Ms. noster Gu. 1. 2. *ne* pro *nedum* etiam est Verr. IV, 23. *nunc* abesse non potest, pro quo libri quidam *dum;* nam respondet τῷ *unquam.* mox cum Grævio *et* ante *in risus* delevi.

14 *in philos. irriseris*] Grævius dele-

[15] si quis quid quæreret, dixisset, cenam te quærere [16] a mane dixeris. Ille baro te putabat quæsiturum, unum cælum esset, an innumerabilia. Quid ad te? At hercule cena numquid ad te? ibi præsertim. Sic igitur vivitur: quotidie aliquid legitur, aut scribitur: dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur una non modo non contra legem, si ulla nunc lex est, sed etiam intra legem, et quidem aliquanto. Quare nihil est, quod adventum nostrum extimescas. Non multi cibi hospitem accipies; [17] multi joci. Vale.

---

# M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

## LIBER X.

### AD

## CN. PLANCUM ET CETEROS.

1 ARGUMENTUM.

*Invehitur in Antonii immoderatam potentiam, et Plancum transalpinæ Galliæ præsidem hortatur, ut in remp. incumbat: et tandem de Furnio benigne suscepto gratias agit.*

### CICERO PLANCO.

Et abfui proficiscens in Græciam: et posteaquam [1] de meo cursu reipublicæ sum voce revocatus, numquam per M. Antonium quietus fui: cujus tanta est, non insolentia

vit *in*. habet etiam Ms. noster, a Gu. 1. 2. Gorl. abest. nil impedit, præpositionem e verbo repeti sine necessitate. nam et in aliis fit sine ea.

15 *si quis quicquam qu.*] Cur *quicquam?* immo *quid*. sic Ms. noster Gu. 1. 2. et sic edd. ante Victorium, quem Gebhardus secutus est.

16 *a mane*] Hoc primus pro vulgato *a me* dedit Victor. estque et in alio libro repertum, ut a me in meo, in quo inter *mane* et *dixeris* est rasura. est et in Gu. 1. 2. Nec tamen tacenda est lectio, quam e Ms. Menteliano notat in Var. Lect. Grævius *amœne dixeris:* quod est et in edit. Mediol. *amœne* est facete, lepide, sicut *amœnitas* lepor. Hoc verbum profecto non est a librariis. Ceterum oratio non satis cohæret. nam *dixeris* non habet subjectum, e quo pendeat. Itaque aut *et* ante *cum ille* est addendum, aut ad superius *qui* referendum est.

17 *multi joci*] Sic et Ms. noster sine *sed*, quod manus sec. addidit, et Gu. 1. 2. nec habent ed. Rom. Ven. 1469. 1471. Visum est iis durius qui *non* sejungerent a *multi*, eique respondere necessario *sed* putabant: quod primum in ed. Mediol. reperi, unde in sequentes venit. *non multi* conjuncte capiendum pro *pauci:* ita elegantius est *cibi non multi, multi joci.*

1 *de meo cursu*] Sic libri veteres. quidam ut Manutius 1540. et ejus sequaces ediderunt *de medio cursu*, sane melius. sic et Gu. 2. sic solet Cicero. sed tamen et illud bonum, de instituto cursu.

(nam id quidem vulgare vitium est) sed immanitas, non modo ut vocem, sed ne vultum quidem liberum possit ferre cujusquam. Itaque mihi maximæ curæ est, non de mea quidem vita, cui satisfeci, vel ætate, vel factis, vel (si quid etiam hoc ad rem pertinet) gloria: sed me patria sollicitat, inprimisque, mi Plance, exspectatio consulatus tui: quæ ita longa est, ut optandum sit, ut possimus, ad id tempus reipublicæ spiritum ducere. Quæ potest enim spes esse in ea republica, in qua hominis [2] impotentissimi atque intemperatissimi armis oppressa sunt omnia? et in qua nec senatus, nec populus vim habet ullam? nec leges ullæ sunt, nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ac vestigium civitatis? Sed quando acta omnia mitti ad te arbitrabar; nihil erat, quod singulis de rebus scriberem. Illud autem erat amoris mei, quem a tua pueritia susceptum non servavi solum, sed etiam auxi; monere te atque hortari, ut in rempublicam omni cogitatione curaque incumberes. Quæ si ad p. 144.
tuum tempus perducitur, facilis gubernatio est: ut perdu- a.
catur autem, magnæ cum diligentiæ est, tum etiam fortunæ. Sed et te aliquanto ante, ut spero, habebimus, et, præterquam quod reipublicæ consulere debemus, [3] tamen tuæ dignitati ita favemus, ut omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam, ad amplitudinem tuam conferamus. Ita facillime et reipublicæ, quæ mihi carissima est, et amicitiæ nostræ, quam sanctissime nobis colendam puto, me intelligo satisfacturum. Furnium nostrum tanti a te fieri, quantum ipsius humanitas et dignitas postulat, nec miror, et gaudeo: teque hoc existimare volo, quidquid in eum judicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in meipsum te putem contulisse.

ARGUMENTUM. 2

*Excusat, quod in senatum ad agendam Planci causam non venerit, et officia sua in aliis rebus pollicetur.*

CICERO PLANCO S.

MEUM studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tuto in senatum, aut honeste venire potuissem. Sed nec sine periculo quisquam libere de republica sentiens versari potest in summa impunitate gladiorum:

2 *impotentissimi atque intemperatissimi*] Edd. pr. *impudentissimi*. correxit Victorius *impotent.* ut est et in Ms. meo. mihi scrupulus est e verbo sequente, quo exprimitur pariter, quod est in *impotentissimi*. Et alibi quoque impudentia exprobratur Antonio: et augetur intemperantia sive impotentia, si adjuncta est impudentia. Ed. Med. habet etiam *intemperantissimi*. sed et supra *temperatissimus* habuimus.

3 *tamen tuæ d.*] Non placet *tamen*: quia præcedit *præterquam*, cui id non bene respondet. Puto legendum *tum*, vel *tum etiam*, quod post *præter quod* et *præterquam quod* solet dici ab optimis latinitatis auctoribus. *tum* et *tamen* interdum in libris confundi notum est.

nec nostræ dignitatis videtur esse, ibi sententiam de republica dicere, ubi me et melius et proprius audiant armati, quam senatores. Quapropter in privatis rebus nullum neque officium, neque studium meum desiderabis: ne in publicis quidem, si quid erit, in quo me interesse necesse sit, umquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuæ. In iis autem rebus, quæ nihilominus, ut ego absim, confici possunt, peto a te, ut me rationem habere velis et salutis et dignitatis meæ.

3 ARGUMENTUM.

*Veritus Cicero, ne, quod accidit, cum Antonio se Plancus conjungat, aucupatur laudibus ejusdem benivolentiam, hortaturque ut remp. tueatur.*

b. CICERO PLANCO S. D.

CUM ipsum Furnium per se vidi libentissime, tum hoc libentius, quod illum audiens, te videbar audire. Nam et in re militari virtutem, et in administranda provincia justitiam, et in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit, [4] et præterea mihi non ignotam in consuetudine et familiaritate suavitatem tuam adjunxit: præterea summam erga se liberalitatem. Quæ omnia mihi jucunda, hoc extremum etiam gratum fuit. Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra, ante aliquanto [5] quam tu natus esses; amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua; confirmata jam ætate, familiaritatem cum studio meo, tum judicio tuo constitutam. His de causis mirabiliter faveo dignitati tuæ, quam mihi tecum statuo habere communem. Omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortuna: eaque es adeptus adolescens, multis invidentibus; quos ingenio industriaque fregisti. Nunc me amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies, omnem tibi reliquæ vitæ dignitatem ex optimo reipublicæ statu acquires. Scis profecto, (nihil enim te fugere potuit,) fuisse quoddam tempus, cum homines existimarent, te nimis servire temporibus: quod ego quoque existimarem, te si ea, quæ patiebare, probare etiam arbitrarer. Sed cum intelligerem, quid sentires, te arbitrabar videre, quid posses. Nunc alia ratio est. omnium rerum tuum judicium est, idque liberum. Consul es de-
p. 145. a. signatus, optima ætate, summa eloquentia, [6] maxima orbi-

4 *et præterea—præterea*] Repetitio hæc ejusdem verbi potest esse gratæ negligentiæ exemplum. primum tamen commode abfuerit, et potest errore librarii e sequentibus repetitum esse.

5 *quam tu natus es*] Semper legendum putavi *esses*. Quia sic in Gu. 1. 2. et in ed. 1471. reperi, recepi.

6 *maxima orbitate reip.*] Videtur excidisse *in* per primam literam in *max.* ut alibi. hic quidem vix commode abfuerit.

tate reipublicæ virorum talium. Incumbe, per deos immortales, in eam curam, et cogitationem, quæ tibi summam dignitatem et gloriam afferat. Unus autem est, hoc præsertim tempore, per tot annos [7] republica devexata, [8] republica bene gerenda cursus ad gloriam. Hæc amore magis impulsus scribenda ad te putavi, quam quo arbitrarer te monitis et præceptis egere. Sciebam enim, ex iisdem te hæc haurire fontibus, ex quibus ipse hauseram. Quare modum faciam. Nunc tantum significandum putavi; ut potius amorem tibi ostenderem meum, quam ostentarem prudentiam. Interea, quæ ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo.

### ARGUMENTUM. 4

*Gratias agit Ciceroni, quod se ad verissimæ gloriæ studium sit adhortatus, seque in reipublicæ potestate fore pollicetur.*

## PLANCUS CICERONI.

GRATISSIMÆ mihi tuæ litteræ fuerunt, quas ex Furnii sermone te scripsisse [9] animadverti. Ego autem præteriti temporis excusationem affero, quod te profectum audieram: nec multo ante redisse scivi, quam ex epistola tua cognovi. Nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa videor posse præterire. in quo tuendo habeo causas plurimas, vel paternæ necessitudinis, vel meæ a pueritia observantiæ, vel tui erga me mutui amoris. Quare, mi Cicero, quod mea tuaque patitur ætas, persuade tibi, te unum esse, in quo ego colendo [10] patriam mihi constituerim sanctitatem. Omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentiæ plena, quæ summa est, videntur, quam fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior. Quare si aut ali- b.
ter sentirem, certe admonitio tua me reprimere, aut, si dubitarem, hortatio impellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares. Nunc vero quid est, quod me in aliam partem trahere possit? Quæcumque in me bona sunt, aut fortunæ beneficio tributa, aut meo labore parta, etsi a te propter amorem carius sunt æstimata: tamen vel inimicis-

7 *rep. devexata*] Sic Victor. et post Gruterus eorumque imitatores. Edd. pr. habent *dejecta*. illud sine dubio melius est. Sed usitatius est *divexata*, ut et nonnulli edidere.

8 *reip. bene ger. cursus a. g.*] Secundum hanc lectionem sensus est, unam tantum rationem reip. bene gerendæ esse, quæ gloriam afferre possit, nempe libertate defendenda ac restituenda. Sed si in genere voluit dicere, quod certe voluit, per solam reip. bonam administrationem gloriam peti posse: legendum est, *republ. bene gerenda*, et sic alibi Cicero dicit. Videtur sic dare voluisse ed. Med. quæ habet *rep. benegerendæ*. Ego vero sic edere non dubitavi.

9 *animadverti*] Sic Ms. noster, Gu. 1. 2. et edd. veteres. Sic semper etiam libris nondum inspectis legendum putavi, latinitate postulante. *Animadverto* irrepsit errore in ed. Gruteri, nec Gronovio nec Grævio animadversum, in cujus var. lect. nihil notatum.

10 *patriam sanctitatem*] V. Clavis in *Patrius*.

simi judicio tanta sunt, ut præter bonam famam nihil desiderare videantur. Quare hoc unum tibi persuade; quantum viribus eniti, consilio providere, [11] auctoritate monere potero, hoc omne reipublicæ semper futurum. Non est ignotus mihi sensus tuus: neque, si facultas, optabilis mihi quidem, tui præsentis esset, umquam a tuis consiliis discreparem; nec nunc committam, ut ullum meum factum reprehendere jure possis. Sum in exspectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore, quid in urbe mense Januario geratur, [12] [ut sciam.] Interim maximam hic sollicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia hæ gentes nostra mala suam putent occasionem. Quod si proinde, ut ipse mereor, mihi successerit: certe et tibi, cui maxime cupio, et omnibus viris bonis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuo diligas.

5 ARGUMENTUM.

*Denuo Plancum ad suscipiendam tuendamque rempublicam stimulis gloriæ instigat.*

## CICERO PLANCO S.

BINAS a te accepi litteras eodem exemplo: quod ipsum argumento mihi fuit diligentiæ tuæ. Intellexi enim te laborare, ut ad me mihi exspectatissimæ litteræ perferrentur.
p. 146. Ex quibus cepi fructum duplicem, mihique in comparatione
a. difficilem ad judicandum: amoremne erga me tuum, an animum in rempublicam pluris æstimandum putarem. Est omnino patriæ caritas, meo quidem judicio, maxima: sed amor voluntatisque conjunctio plus certe habet suavitatis. Itaque commemoratio tua paternæ necessitudinis, benivolentiæque ejus, [13] quam erga me a pueritia contulisses, ceterarumque rerum, quæ ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi lætitiam attulerunt. Rursus declaratio animi tui, quem haberes de republica, quemque habiturus esses, mihi erat jucundissima. eoque major erat hæc lætitia, quod ad illa superiora accedebat. Itaque te non hortor solum, mi Plance, sed plane etiam oro, quod feci his litteris, quibus tu humanissime respondisti, ut tota mente, omnique

11 *auctoritate movere potuero*] Ms. meus et Gu. 1. 2. *monere*, ut et alii habent, et edd. pr. Prima Victoriana dedit *movere:* an e correctione Victorii, vel errore operarum, nescio. *Monere* verum est. Sic infr. ep. 6. est *auctoritatis præceptum:* quod in parte amicitiæ ponitur. Si voluisset dicere, quod in *movere* quærunt, dixisset *efficere*, ut alibi. Tum legendum *potero*, ut semper in hac sententia est. Sic correctum est in Ms. nostro. Sic alios legere monet Corradus.

12 *ut sciam*] Hæc appendicula sine dubio spuria est. *Sum in exspectatione, ut sciam*, quis sic dixit? semper illud nude, sine tali adjunctione, dicitur. nam refertur ad rem futuram, non ad scientiam eventus.

13 *quam erga me—contulisses*] Omnes libri, quos quidem scio, in hac lectione consentiunt: sed phrasis hæc non est Ciceroniana: nam semper alibi dicit *erga me—habuisses*, aut *in me cont.*

animi impetu in rempublicam incumbas. Nihil est, quod tibi majori fructui gloriæque esse possit: nec quidquam ex omnibus rebus humanis est præclarius, aut præstantius, quam de republica bene mereri. Adhuc enim patitur tua summa humanitas et sapientia, me, quod sentiam, libere dicere. Fortuna suffragante videris res maximas consecutus: quod quamquam sine virtute non potuisses; tamen ex maxima parte, ea, quæ es adeptus, fortunæ temporibusque tribuuntur. His temporibus difficillimis reipublicæ, quidquid subveneris, [14] id erit totum et proprie tuum. Incredibile est omnium civium, latronibus exceptis, odium in Antonium: magna spes in te et in tuo exercitu magna exspectatio. Cujus, per deos, gratiæ gloriæque cave tempus amittas. Sic moneo, ut filium: sic faveo, ut mihi: sic hortor, ut et pro patria, et amicissimum.

### ARGUMENTUM. 6

*Plancus litteris ad senatum scriptis pacem cum Antonio suaserat: quam Cicero his dissuadet, quæ armis potius, quam pactione sit quærenda: hortaturque, ut sejungat se a societate malorum, totusque ad remp. transeat.*

## CICERO PLANCO.

QUÆ locutus est Furnius noster de animo tuo in rempublicam, ea gratissima fuerunt senatui, populoque Romano probatissima: quæ autem recitatæ litteræ sunt in senatu, nequaquam consentire cum Furnii oratione visæ sunt. Pacis enim auctor eras, cum collega tuus, vir clarissimus, a fœdissimis latronibus obsideretur: qui aut positis armis pacem petere debent; aut, si pugnantes eam postulant, victoria pax, non pactione parienda est. Sed de pace litteræ vel Lepidi, vel tuæ, quam in partem acceptæ sint, ex viro optimo, fratre tuo, et ex C. Furnio poteris cognoscere. Me autem impulit tui caritas, ut, quamquam nec tibi ipsi consilium deesset, et fratris, Furniique benivolentia fidelisque prudentia tibi præsto esset futura, vellem tamen meæ quoque auctoritatis, pro plurimis nostris necessitudinibus, præceptum ad te aliquod pervenire. Crede igitur mihi, Plance, omnes, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis, (es autem adeptus amplissimos) eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate po-

14 *id erit totum et proprium tuum*] Miratus sum, hanc lectionem ferri potuisse a doctis viris, cum hæc forma *proprium tuum* non sit latina, et irrepserit inscitia librariorum. *proprie tuum* dicit Cicero; et sic corrigendum esse vidit Lambinus, atque edidit: quem sequor. Sic *proprie tuum* infra ep. 24. in fin. &c. Ferrem, si esset *id erit totum tuum et proprium*, ut est in Or. pro Marc. 3. extr. *tuam esse totam et propriam fatetur*, ubi vid. not. Ed. Rom. *et proprium et tuum*: perverse: debebat esse *et tuum et proprium*.

puli Romani, et cum senatus auctoritate conjunxeris. Sejunge te, quæso, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum judicium, sed temporum vincla conjunxerunt. Complures in perturbatione reipublicæ consules dicti: quorum nemo consularis habitus, nisi qui animo exstitit in rempublicam consularis. Talem igitur te esse oportet, qui primum te ab impiorum civium, tui dissimillimorum, societate sejungas:
p. 147. deinde et senatui, bonisque omnibus auctorem, principem,
a. ducem præbeas: postremo, ut pacem esse judices non in armis positis, sed in abjecto armorum et servitutis metu. Hæc si et ages, et senties, tum eris non modo consul et consularis, sed magnus etiam et consul et consularis. sin aliter: tua in istis amplissimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, [15] sed erit summa deformitas. Hæc, impulsus benivolentia, [16] scripsi paullo severius: quæ tu [17] experiendo, in ea ratione, quæ te digna est, vera esse cognosces. D. XIII. Kal. Aprilis.

7 ARGUMENTUM.

*Causam brevitatis indicat, et studii in remp. sui serius patefacti, suamque dignitatem Ciceroni commendat.*

## PLANCUS CICERONI.

PLURA tibi de meis consiliis scriberem, rationemque omnium rerum redderem verbosius, quo magis judicares, omnia me reipublicæ præstitisse, quæ et tua exhortatione excepi, et mea affirmatione tibi recepi, (non minus enim a te probari, quam diligi semper volui: nec te magis in culpa defensorem mihi paravi, quam prædicatorem meritorum meorum esse volui:) sed breviorem me duæ res faciunt: una, quod publicis litteris omnia sum persecutus: altera, quod M. Varisidium, equitem Romanum, familiarem meum, ipsum ad te transire jussi, ex quo omnia cognoscere posses. Non, medius fidius, mediocri dolore afficiebar, cum alii occupare possessionem laudis viderentur: sed usque mihi temperavi, dum perducerem eo rem, ut dignum aliquid et consulatu meo, et vestra exspectatione efficerem. Quod spero, si me fortuna non fefellerit, me consecuturum: ut maximo præsidio reipublicæ nos fuisse, et nunc sentiant homines, et in posterum memoria teneant. A te peto, ut
b. dignitati meæ suffrageris: et, quarum rerum spe ad laudem me vocasti, harum fructu in reliquum facias alacriorem.

15 *sed erit summa def.*] In promtu est corrigere *sed etiam.* nam vulgatum non satis placet, et illa repetitio τοῦ *erit: sed* simpliciter post *non modo n.* dici, non ignoro.. In Ms. meo non est *sed erit* a m. pr. additumque est extra contextum a m. sec.

16 *scripsi*] Abest Ms. meo. non male.

17 *in experiendo in ea ratione*] Delevi *in,* quod Cicero in hac forma non addit: abestque a Ms. meo, ed. Med. quæ et alterum *in* non habet.

Non minus posse te, quam velle, exploratum mihi est. Fac valeas, meque mutuo diligas.

ARGUMENTUM. 8

*Causas adfert, cur se sero libertatis defensorem profiteatur: et de exercitu et provinciæ statu significat.*

## PLANCUS IMP. CONS. DES. S. D. COSS. PR. TRIB. PLEB. SEN. POP. PL. Q. R.

SI cui forte videor diutius et hominum exspectationem, et spem reipublicæ de mea voluntate tenuisse suspensam: huic prius excusandum me esse arbitror, quam de insequenti officio quidquam ulli pollicendum. Non enim præteritam culpam videri volo redemisse: sed optimæ mentis cogitata jampridem, maturo tempore enuntiare. Non me præteribat, in tanta sollicitudine hominum, et tam perturbato statu civitatis, fructuosissimam esse professionem bonæ voluntatis: magnosque honores ex ea re complures consecutos videbam. Sed, cum in eum casum me fortuna demisisset, ut aut celeriter pollicendo, [18] magna mihi ipse ad proficiendum impedimenta opponerem; aut, si in eo mihi temperavissem, majores occasiones ad opitulandum haberem: expeditius iter communis salutis, quam meæ laudis, esse volui. Nam quis in ea fortuna, quæ mea est, et ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, et cum ea spe, quam in manibus habeo, [19] aut sordidum quidquam pati, aut perniciosum concupiscere potest? Sed aliquantum nobis temporis, et [20] magni labores, et multæ impensæ opus fuerunt, ut, quæ reipublicæ bonisque omnibus p. 148.
polliceremur, exitu præstaremus, [21] neque ad auxilium pa- a.
triæ nudi cum bona voluntate, sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis sæpe præmiis sollicitatus, ut, ab republica potius moderata, quam ab uno infinita speraret. Confirmandæ complures civitates, quæ superiore anno largitionibus concessionibusque præmiorum erant obligatæ: ut et illa vana putarent, et eadem a melioribus auctoribus petenda existimarent: [22] alli-

18 *magna in spe*] Sic Mss. et edd. vett. Lambinus correxit *magna mihi ipse*, ut et voluit corrigi Faërnus: probabiliter. nam de spe non est sermo, sed de officio: et huic particulæ *magna in spe* in contrario nil respondet: denique *impedimenta* nullum habent epitheton, quod respondeat contrario *majores occasiones*, id quod concinnitas orationis postulat. Itaque Lambinum secutus sum.

19 *aut sordidum q. pati*] sc. ab Antonio, quod servitutis rationem haberet.

20 *magni laboris*] Legendum est, ut et J. F. Gronovio placuit, *labores*. nam et *fuerunt* hoc desiderat, et multo magis epitheton; quod abesset, si esset genitivus, qui ab *aliquantum* penderet. Sed decepit librarios *temporis* verbum, tanquam ab *aliquantum* penderet. Ceterum libri hic valde variant: nec est necesse commemorare.

21 *neque ad aux.*] Legendum puto *neve*.

22 *eliciendæ*] Ms. noster, sed ex correctione, *alliciendæ*, ut habet ed. Med. et aliæ ante Victorium. quod

ciendæ etiam voluntates reliquorum, qui finitimis provinciis exercitibusque præfuerunt: ut potius cum pluribus societatem defendendæ libertatis iniremus, quam cum paucioribus funestam orbi terrarum victoriam partiremur. Muniendi vero nosmetipsi fuimus, aucto exercitu, auxiliisque multiplicatis: ut, cum præferremus sensus aperte, tum etiam, invitis quibusdam, sciri, quid defensuri essemus, non esset periculosum. Ita numquam diffitebor, multa me, ut ad effectum horum consiliorum pervenirem, et simulasse invitum, et dissimulasse cum dolore: quod præmatura denuntiatio boni civis imparati, quam periculosa esset, [23] ex casu collegæ videbam. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque strenuo, plura etiam verbo, quam scriptura, mandata dedimus: ut et tectius ad vos perferrentur, et nos essemus tutiores: quibusque rebus et communem salutem muniri, et nos armari conveniret, præcepimus. Ex quo intelligi potest, [24] curam reipublicæ summæ defendundæ jampridem apud nos excubare. Nunc, [25] cum deûm benignitate ab omni re sumus paratiores, non solum bene sperare de nobis homines, sed [26] explorate judicare
b. volumus. Legiones habeo v. sub signis, et sua fide virtuteque reipublicæ conjunctissimas, et nostra liberalitate nobis obsequentes: provinciam, omnium civitatum consensu, paratissimam, et summa contentione ad officia certantem: equitatus auxiliorumque tantas copias, quantas hæ gentes ad defendendam suam salutem libertatemque [27] conficere possunt. Ipse ita sum animo paratus, [28] ut vel provinciam tueri, vel ire, quo respublica vocet, vel tradere exercitum, auxilia, provinciamque, vel omnem impetum belli in me convertere non recusem, si modo meo casu aut confirmare

verum videtur. nam *elicere voluntatem* est facere arte quadam, ut homines ostendant, quid velint, quo sensu sint. nam *elicimus*, quod jam inest. favet et Gu. 1. qui habet *elliciendæ*. Est tamen *elicere* pro allicere etiam Balb. 16. *præmiis Gaditanos elicere*, nisi et ibi legendum *allicere*. exemplum, quod Grævius ex eadem oratione affert, est alienum. Itaque tamen *alliciendæ* prætuli.

23 *ex casu collegæ*] D. Brutum intelligit, ob obsidionis Mutinensis malum.

24 *curam reip. summæ def.*] *summe* substantive capiendum: nam adjective cum dicitur, præponitur: nec commode *summam remp. defendere* dicatur. Quædam edd. pr. habent *summæ*, ut Rom. i. e. summa contentione, quod recte dicitur. nam et Cicero hoc adverbio sic utitur. v. Clav. idque prætulerim cum Gebhardo. Sic et Gu. 1. 2.

25 *cum—sumus paratiores*] In Ms. meo correctum est *simus*. male. est de tempore intelligendum.

26 *explorate judicare*] *explorate* est etiam XVI, 8. et aliis duobus locis. Sed forte verum est *explorato*, pro quo librarii interdum dedere *explorate*, ut ap. Liv. XXXVIII, 18. ubi v. Drakenb.

27 *conficere possunt*] Ms. meus *possent*, sed a correctione. Sic et ed. Med. male. Si corrigendum esset, scriberem *potuerunt*: sed non est necesse. potest ad genus referri, non ad illud tempus.

28 *ut vel prov.* &c.] *ut* addidi hic cum Grævio, et delevi ante *vel omnem*. ita Mss. quidam. id *ita* necessarium facit.

patriæ salutem, aut periculum possim morari. Hæc si jam expeditis omnibus rebus, tranquilloque statu civitatis polliceor: in damno meæ laudis, reipublicæ commodo lætabor. sin ad societatem integerrimorum et maximorum periculorum accedam; consilia mea æquis judicibus ab obtrectatione invidorum defendenda commendo. Mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in reipublicæ incolumitate satis magnus est paratus. Eos vero, qui, meam auctoritatem et multo magis vestram fidem secuti, nec ulla spe decipi, nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur.

### ARGUMENTUM. 9

*Suum studium erga remp. præ se fert: dignitatem suam commendat: quid egerit et acturus sit, exponit: exercitum laudat.*

### PLANCUS CICERONI, S.

NIHIL me tibi temere, aut te ceteris de me frustra recepisse lætor. Certe hoc majus habes testimonium amoris mei, quo maturius tibi, quam ceteris, consilia mea volui esse nota. In dies vero meritorum meorum fieri accessio- p. 149.
nes, prævidere te spero: cogniturum magis recipio. Quod a.
ad me attinet, mi Cicero, (ita ab imminentibus malis respublica me adjuvante liberetur,) sic honores præmiaque vestra suspicio, conferenda certe cum immortalitate, ut sine his nihil de meo studio perseverantiaque sim remissurus. Nisi in multitudine optimorum civium impetus animi mei fuerit singularis, et opera præcipua: nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione vestra. Concupisco autem nihil mihi: [29] (contra quod ipse pugno:) et temporis, et rei te moderatorem facile patior esse. Nihil aut sero, aut exigue a patria civi tributum potest videri. Exercitum a. d. sextum Kal. Maias Rhodanum trajeci, magnis itineribus. Vienna equites mille via breviore præmisi. Ipse, si ab Lepido [30] non impediar, celeritate satisfaciam: si autem itineri meo se opposuerit, ad tempus consilium capiam. Copias adduco et numero, et genere, et fidelitate firmissimas. Te, ut diligas me, [31] si mutuo te facturum scis, rogo. Vale.

29 *contra quod ipse pugno*] In parenthesi accipe.

30 *non impediar*] An *impedior?*

31 *si mutuo te facturum scis*] Sic post Vict. et Gebh. dedi, ut et edd. pr. Rom. Ven. 1469. 1471. Med. &c. habent. Sic et Ms. meus, Gu. 1. 2. Gorl. *me* induxit Aldus. recte *te* defendit Jac. Gronovius. nec tamen Grævio persuadere potuit, qui revocavit *me*. Sensus est: si scis, te a me amari, adeoque mihi reddere amorem. Sic infra ep. 17. extr. *me mutuo diligas* i. e. quia scis, te a me amari.

10 ARGUMENTUM.

*Laudat Planci præclaram voluntatem studiumque juvandi rempublicam: ideoque præmia sperare ab senatu jubet, in qua re suam operam pollicetur hortaturque ut pergat in tuenda republica.*

## CICERO PLANCO.

ETSI satis ex Furnio nostro cognoram, quæ tua voluntas, quod consilium de republica esset: tamen, tuis litteris lectis, liquidius de toto sensu tuo judicavi. Quamobrem, quamquam in uno prælio omnis fortuna reipublicæ disceptat; quod quidem, cum hæc legeres, jam decretum arbitrabar fore: tamen ipsa fama, quæ de tua vo-
b. luntate percrebruit, magnam es laudem consecutus. Itaque si consulem Romæ habuissemus, declaratum esset ab senatu [32] cum tuis magnis honoribus, quam gratus esset conatus et apparatus tuus. Cujus rei non modo non præteriit tempus: sed ne maturum quidem etiam nunc, meo quidem judicio, fuit. [33] Is enim denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita claris viris defertur et datur. Quare, sit modo aliqua respublica, in qua honos elucere possit; omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis. Is autem, qui vere appellari potest honos, non invitamentum ad tempus, sed perpetuæ virtutis est præmium. Quamobrem, mi Plance, incumbe toto pectore ad laudem; subveni patriæ; opitulare collegæ; omnium gentium consensum et incredibilem conspirationem adjuva. Me tuorum consiliorum adjutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum fidelissimumque cognosces. Ad eas enim causas, quibus inter nos amore sumus, officiis, vetustate conjuncti, patriæ caritas accessit: eaque effecit, ut tuam vitam anteferrem meæ. III Kalendas Aprilis.

11 ARGUMENTUM.

*Gratias agit beneficentiæ Ciceronis, et de suo in remp. studio pollicetur omnia.*

## PLANCUS CICERONI.

IMMORTALES ago tibi gratias, agamque dum vivam. nam relaturum me, affirmare non possum. Tantis enim tuis officiis non videor mihi respondere posse: nisi forte, ut tu gravissime disertissimeque scripsisti, ita sensurus es, ut me referre gratiam putes, cum memoria tenebo. Si de filii tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil
p. 150. a. facere potuisses. Primæ tuæ sententiæ infinitis cum mune-

32 *cum tuis m. h.*] Ita declaratum esset, ut tibi magni honores decernerentur.

33 *Is enim denique*] Non, ut breviter dicam, ut intelligit Grævius, sed *demum*, ut et alibi dicitur. v. Clav.

ribus; posteriores, ad tempus arbitriumque amicorum meorum compositæ; [34] oratio de me assidua, et perpetua jurgia cum obtrectatoribus propter me, notissima mihi sunt. non mediocris adhibenda mihi est cura, ut reipublicæ me civem dignum tuis laudibus præstem; in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere: et me, si, quem esse voluisti, eum exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe. Cum Rhodanum copias trajecissem, fratremque cum tribus millibus equitum præmisissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem: in itinere, de prœlio facto, Brutoque et Mutina obsidione liberatis, audivi. Animadverti, nullum alium receptum Antonium, reliquiasque, quæ cum eo essent, habere, nisi in his partibus: duasque ei spes esse propositas; unam Lepidi ipsius, alteram exercitus. Quod quædam pars exercitus non minus furiosa est, quam qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi. Ipse in Allobrogibus constiti, ut proinde ad omnia paratus essem, ac res moneret. Si nudus huc se Antonius conferet: facile mî videor per me sustinere posse, [35] remque publicam ex vestra sententia administrare, quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur. si vero copiarum aliquid secum adducet: et, si decima legio veterana, quæ nostra opera revocata cum reliquis est, ad eundem furorem redierit: tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me; idque me præstaturum spero, dum istinc copiæ trajiciantur, [36] conjunctæque nobiscum facilius perditos opprimant. Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum, nec diligentiam mihi [37] defuturam. Cupio mehercules nullam resi- b.
duam sollicitudinem esse. Sed si fuerit, nec animo, nec benivolentiæ, nec patientiæ cujusquam, pro vobis cedam. Do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad hujus rei societatem incitem, omniaque ei obsequia polliceor, si modo rempublicam respicere volet. Utor in hac re adjutoribus interpretibusque, fratre meo, et Laterense, et Furnio nostro. Non me impedient privatæ offensiones, quo minus pro reipublicæ salute, etiam cum inimicissimo consentiam. Quod si nihil profecero, nihilominus maximo sum animo: et majore fortasse cum mea gloria vobis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuo diligas.

34 *oratio ass. et perpetua de me jurgia*] Transposui *de me* et dedi *oratio de me assidua*, ut est in Ms. meo, qui tamen et altero loco habet, ubi locum habere non potest, quia in fine est *propter me*. *Oratio de me* est de laudibus, alterum de defensione Planci.

35 *remque publicam—administrare*] i. e. vincere Antonium et opprimere.

36 *conjunctæque n. fac.*] Ms. noster *conjuncteque nob.* quod placeret, si *facilius* abesset. Sed est vitium solenne in libris scr.

37 *defuturam*] Grævius e Ms. Stewech. *defuturum*, quod fuit etiam in meo a m. pr. sed correctum est: ut referatur ad primum *animum*, cujus generis et alia exempla sunt. non est tanti. *neque—nec* et alibi reperitur.

12

## ARGUMENTUM.

*Gratas senatui Planci litteras fuisse, et quæ ejus causa in senatu acta sint, significat, et ad liberandam remp. diligentissime hortatur.*

## CICERO PLANCO.

ETSI reipublicæ causa maxime gaudere debeo, tantum ei te præsidii, tantum opis attulisse extremis pæne temporibus: tamen ita te victorem complectar, republica recuperata, [38] ut magnam partem mihi lætitiæ tua dignitas afferat, quam et esse jam, et futuram amplissimam intelligo. Cave enim putes, ullas umquam litteras graviores, quam tuas, in senatu esse recitatas. Idque contigit cum meritorum tuorum in rempublicam eximia quadam magnitudine, tum verborum sententiarumque gravitate. Quod mihi quidem minime novum, qui et te nossem, et tuarum litterarum ad me missarum promissa meminissem, et haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita. sed sena-
p. 151. tui majora visa sunt, quam erant exspectata: non quo um-
a. quam de tua voluntate dubitasset; sed nec, quantum facere posses, nec quoad progredi velles, exploratum satis habebat. Itaque cum a. d. VII Idus Apriles, mane mihi tuas litteras M. Varisidius reddidisset, easque legissem, incredibili gaudio sum elatus: cumque magna multitudo optimorum virorum et civium me domo deduceret, feci continuo omnes participes meæ voluptatis. Interim ad me venit Munatius noster, ut consuerat: at ego ei litteras tuas: nihildum enim sciebat. nam ad me primum Varisidius: idque sibi a te mandatum esse dicebat. Paullo post idem mihi Munatius eas litteras legendas dedit, quas ipsi miseras, et eas, quas publice. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum prætorem urbanum litteras deferremus: qui, quod consules aberant, consulare munus sustinebat more majorum. Senatus est continuo convocatus, frequensque convenit propter famam atque exspectationem tuarum litterarum. Recitatis litteris, oblata religio Cornuto est, pullariorum admonitu, non satis diligenter eum auspiciis operam dedisse. idque a nostro collegio comprobatum est. Itaque res dilata est in posterum. Eo autem die magna mihi [39] pro tua di-

38 *ut m. p.—adferat*] Sic edd. pr. omnes, sic Mss. præter Medic. e quo Victorius edidit *adfert*, et alium, Manutio visum, qui et recepere, et post Grævius. nempe *ita* adfirmante sensu accipiunt. J. Gronovii notam ad h. l. non intelligo. Ego tamen *adferat* servavi. nam adfirmandi sanctius et jurandi forma ab h. l. est aliena. Dixit Cicero, etsi reip. caussa maxime debeat ejus victoria gaudere, tamen et suo nomine privatim, ut amicum, magnam lætitiam capere. Id est manifestum. Breviter: publice maxime gaudeo, sed etiam valde privatim. In hac sententia illa jurantis forma locum non habet. Et illud *victorem te complectar* plane non aptam habet sententiam juranti.

39 *pro tua d. c. cum Servilio*] Consulari, qui consul cum Cæsare fuerat.

gnitate contentio cum Servilio: qui cum gratia effecisset, ut sua sententia prima pronuntiaretur, frequens eum senatus reliquit, et in alia omnia discessit: meæque sententiæ, quæ secunda pronuntiata erat, cum frequenter assentiretur senatus, rogatu Servilii P. Titius intercessit. [40] Res in posterum dilata. Venit paratus Servilius, Jovi ipsi iniquus; cujus in templo res agebatur. Hunc quemadmodum fregerim, quantaque contentione Titium intercessorem abjecerim; ex aliorum te litteris malo cognoscere. Unum b. hoc ex meis: senatus gravior, constantior, amicior tuis laudibus esse non potuit, quam tum fuit. Nec vero tibi senatus amicior, quam cuncta civitas. Mirabiliter enim populus Romanus universus et omnium generum ordinumque consensus ad liberandam rempublicam conspiravit. Perge igitur, ut agis, nomenque tuum commenda immortalitati: atque hæc omnia, quæ habent speciem gloriæ, [41] collectam inanibus splendoris insignibus, contemne, brevia, [42] fugacia, caduca existima. Verum decus in virtute positum est, quæ maxime illustratur magnis in rempublicam meritis. Eam facultatem habes maximam: [43] quam quando complexus es, tene, perfice, ut ne minus respublica tibi, quam tu reipublicæ debeas. Me tuæ dignitatis non modo fautorem, sed etiam amplificatorem cognosces. Id cum reipublicæ, quæ mihi vita est mea carior, tum nostræ necessitudini debere me judico. Atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam voluptatem, quod bene cognitam mihi T. Munatii prudentiam et fidem, magis etiam perspexi in ejus incredibili erga te benivolentia et diligentia. III Idus Apriles.

## ARGUMENTUM. 13

*De S. C. pro dignitate Planci facto scribit, eumque hortatur, ut Antonianum bellum conficiat.*

40 *Res in p. dilata. Venit par.*] Suspicatus sum aliquando legendum esse: *Re in p. dilata, venit p.* ne bis, brevi intervallo, eadem forma esset dicendi. nam et paucis versibus ante est, *res dilata est in posterum.*

41 *collecta inimicissimis spl. insignibus*] Sic Victorius, quem secutus est Gebhardus: primum *collecta* retulere ad *hæc omnia.* sed id parum commodum est, rectiusque est *collectam,* quod Lamb. in Mss. Marim. reperit, estque et in meo et edd. pr. refertur ad *speciem gloriæ,* quæ ex rebus externis aliquid splendoris habentibus apud imperitos colligitur. id itaque secutus sum. tum pro *inimicissimis,* quod nescio unde venit in Gruterianam, alii habent *inanissimis.* melius. Sed ego e meo Ms. Gu. 2. et edd. Rom. Ven. 1469. Med. dedi *inanibus,* quod satis est hoc in loco.

42 *fucata*] Primus induxit Victorius, sed post rejecit. Servavit tamen Gebhardus repertum in aliquo Ms. Ego *fugacia* cum Grævio revocavi, quod inter *brevia* et *caduca* melius est, quam *fucata.* est in Ms. meo, Gu. 2. (nam in 1. hæc epistola deest) et edd. pr.

43 *quam quum complexus es et tenes*] Pro hoc recte Grævius, *q. quando c. es, tene.* sic Ms. meus, Gu. 2. et edd. pr. Induxit primus vulgatum Victorius. In ed. Cratandri est in margine e Cod. aliquo scr.

## CICERO PLANCO.

UT primum potestas data est augendæ dignitatis tuæ, nihil prætermisi in te ornando, [44] quod positum esset aut in præmio virtutis, aut in honore verborum. Id ex ipso
p. 152. senatus consulto poteris cognoscere. ita enim est perscri-
a. ptum, ut a me de scripto dicta sententia est: quam senatus frequens sequutus est summo studio, magnoque consensu. Ego quamquam ex tuis litteris, quas mihi misisti, perspexeram, te magis judicio bonorum, quam insignibus gloriæ delectari: tamen considerandum existimavi, etiamsi tu nihil postulares, quantum tibi a republica deberetur. Tu contexes extrema cum primis. Qui enim M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit. Itaque Homerus non Ajacem, nec Achillem, sed Ulyssem appellavit [45] πτολίπορθον.

14

### ARGUMENTUM.

*Laudat Planci studium et celeritatem in auxiliis Bruto collegæ ferendis, hortaturque, ut belli reliquias exstinguat.*

## CICERO PLANCO, S.

O GRATAM famam biduo ante victoriam, de subsidio tuo, de studio, de celeritate, de copiis! Atque etiam hostibus fusis, spes omnis in te est. Fugisse enim ex prœlio Mutinensi dicuntur notissimi latronum duces. Est autem non minus gratum extrema delere, quam prima depellere. Equidem [46] exspectabam jam tuas litteras, idque cum multis: sperabamque etiam, Lepidum, reipublicæ temporibus admonitum, [47] tecum reipublicæ satis esse facturum. In illam igitur curam incumbe, mi Plance, ut [48] ne qua scintilla teterrimi belli relinquatur. Quod si erit factum: et rempublicam divino beneficio affeceris, et ipse æternam gloriam consequere. D. III Non. Mai.

15

### ARGUMENTUM.

*Nuntiat, quæ ad opprimendum Antonium et egerit et acturus sit.*

## PLANCUS CICERONI.

HIS litteris scriptis, quæ postea accidissent, scire te, ad rempublicam putavi pertinere. Sedulitas mea, ut spero,

44 *quod positum est*] Scribendum *esset*: quia præcedit *prætermisi*. Sic est in Ms. meo, Gu. 1. et ed. Med.

45 πτολίπορθον] Sic Homerus, non πολίπ. ut est in ed. Grut.

46 *exspectabam*] Male ed. Grut. *spectabam*: quod Gebhardus recepit e quibusdam libris, quibus consentit Gu. 2. repudiavit et Grævius.

47 *tecum et reip. satis e. f.*] Sic Victoriana et Grut. *et* quidem verum non est, quod et abest Ms. meo, Grævius etiam *reip.* suspectum habet. Sed ita sensus commodus et plenus non est. Dicendum erat, cui satisfacturus esset. malim ante deleri.

48 *ne quæ scintilla*] Scio, interdum legitimam formam relativi post *si* et *ne* negligi: at hic habent *qua* Ms. meus, Gu. 1. 2. et edd. pr. itaque id edidi.

et mihi, et reipublicæ tulit fructum. Namque assiduis b.
internuntiis cum Lepido egi, ut, omissa omni contentione, reconciliataque voluntate nostra, communi consilio reipublicæ succurreret: se, liberos, urbemque pluris, quam unum perditum abjectumque latronem, putaret: obsequioque meo, si ita faceret, ad omnes res abuteretur. [49] Profeci itaque per Laterensem internuntium. fidem mihi dedit, se Antonium, si prohibere provincia sua non potuisset, bello persecuturum: me, ut venirem, copiasque conjungerem, rogavit: eoque magis, quod et Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur, et Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat. Nam etiam ex paucitate ejus, non multis ante diebus, decem, qui optimi fuerant, ad me transierunt. Quibus rebus ego cognitis, cunctatus non sum; in cursu bonorum consiliorum Lepidum adjuvandum putavi. Adventus meus quid profecturus esset, vidi: vel quod equitatu meo persequi atque opprimere [50] equitatum ejus possem; vel quod exercitus Lepidi eam partem, quæ corrupta est, et ab republica alienata, et corrigere, et coërcere præsentia mei exercitus possem. Itaque in Isara, flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte, uno die facto, exercitum a. d. quartum Idus Maii traduxi. Cum vero mihi nuntiatum esset, L. Antonium præmissum cum equitibus et cohortibus ad Forum Julii venisse: fratrem cum equitum quattuor millibus, ut occurreret ei, misi a. d. v Idus Maii: ipse maximis itineribus cum quattuor legionibus expeditis et reliquo equitatu subsequar. [51] Si nos mediocris modo fortuna reipublicæ adjuverit: et audaciæ perditorum, et nostræ sollicitudinis hic finem reperiemus. Quodsi latro, præco- p. 153.
gnito nostro adventu, rursus in Italiam se recipere cœperit, a.
Bruti erit officium, occurrere ei: cui scio nec consilium, nec animum defuturum. Ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, Italiam a vastatione defendat. Fac valeas, meque mutuo diligas.

### ARGUMENTUM. 16

*Gratissimas senatui fuisse Planci litteras, factumque SC. significat, et ut in subitis senatus consilium ne exspectet, sed ipse a sese consilium capiat, auctor est.*

49 *Profeci itaque p.*] *Itaque* mihi suspectum est: et quia sensus commodus non est in hoc contextu, et quia durum est, cum paullo ante sit *ita*, unde repetitum videri potest. An: *Profecique pe L. i.*

50 *equitatum ejus possem*] int. Antonii. *possem* suspectum esse potest, quia et alterum membrum in hoc verbo desinit. malim tamen alterum in fine quam hoc deleri.

51 *Si nos mediocris m. fortuna reip.*] Mihi *mediocris fortuna reip.* non satis placet. si *mediocriter* esset, non hæsissem. *reip.* forsan est e nota glossatoris.

## CICERO PLANCO.

NIHIL post hominum memoriam gloriosius, nihil gratius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere vidi, quam tuas, Plance, litteras. Redditæ sunt enim frequenti senatu Cornuto, cum is frigidas sane et inconstantes recitasset litteras Lepidi. sub eas statim recitatæ sunt tuæ, non sine magnis quidem clamoribus. Cum rebus enim ipsis essent et studiis beneficiisque in rempublicam gratissimæ: tum erant gravissimis [52] verbis et sententiis. Flagitare senatus institit Cornutum, ut referret statim de tuis litteris. Ille se considerare velle. Cum ei magnum convicium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni plebei retulerunt. Servilius rogatus, rem distulit. ego eam sententiam dixi, cui sunt assensi ad unum. ea quæ fuerit, ex senatus consulto cognosces. Tu, quamquam consilio non eges, vel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, ut nihil huc rejicias: neve in rebus tam subitis, tamque angustis a senatu consilium petendum putes. Ipse tibi sis senatus. quocumque te ratio reipublicæ ducet, sequare. Cures, ut ante [53] factum aliquod a te egregium audiamus,
b. quam futurum putarimus. Illud tibi promitto, quidquid a te erit factum, id senatum, non modo ut fideliter, sed etiam ut sapienter factum, comprobaturum.

17 ARGUMENTUM.

*Præsentem belli statum describit, cum excusatione fratris a se dimissi, et commendatione suæ dignitatis.*

## PLANCUS CICERONI.

[54] ANTONIUS Id. Maii ad Forum Julii cum primis copiis venit. Ventidius bidui spatio abest ab eo. Lepidus ad Forum Voconii castra habet: qui locus a Foro Julii quattuor et viginti millia passuum abest: ibique me exspectare constituit, quemadmodum ipse mihi scripsit. Quodsi omnia mihi integra et ipse, et fortuna servarit: recipio vobis, celeriter me negotium ex sententia confecturum. Fratrem meum, assiduis laboribus concursationibusque confectum, graviter se habuisse, antea tibi scripsi: sed tamen cum primum posse ingredi cœpit, non magis sibi, quam reipublicæ se convaluisse existimans, ad omnia peri-

52 *verbis et sententiis*] Edd. ante se Victorius omnes hic ait addere *plenæ*, quod ille bene delevit. sed et ab ed. Mediol. abest.

53 *factum aliquod a te egregium aud.*] Hoc sanum esse non potest. Si maxime *factum aliquod egregium* feramus; at *a te* in hac forma stare non potest. Debebat esse *tuum*. Credo Ciceronem scripsisse *factum aliquid a te egregie*. nisi *egregium* est a glossatore. *aliquid* est in ed. Rom.

54 *Antonius*] Intellige *Lucium*.

cula princeps esse [55] non recusavit. Sed ego eum non solum hortatus sum, verum etiam coëgi isto proficisci: quod et [56] illa valetudine, magis conficere se, quam me juvare posset in castris: et quod acerbissimo interitu consulum rempublicam nudatam, tali cive prætore [57] in urbanis officiis indigere existimabam. Quod si qui vestrûm non probabit, mihi prudentiam in consilio defuisse sciat, non illi erga patriam fidelitatem. Lepidus tamen, quod ego desiderabam, fecit, ut Apellam ad me mitteret, [58] quo obside fide illius et societatis in republica administranda uterer. Studium mihi suum L. Gellius, de tribus fratribus [59] Sexto Gaviano probavit: quo ego interprete novissime ad Lepidum sum usus. Amicum eum reipublicæ cognosse videor: libenterque ei sum testimonio, et omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas, meque mutuo diligas, dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum benivolentia fecisti. p. 154. a.

ARGUMENTUM. 18

*Narrat quibus causis ad Lepidum proficiscatur.*

## PLANCUS CICERONI.

QUID in animo habuerim, cum Lævus Nervaque discesserunt a me, et ex litteris, [60] quas eis dedi, et ex ipsis cognoscere potuisti, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti, et cupido satisfaciendi reipublicæ bonisque omnibus accidere solet: ut consilium sequerer periculosum magis, dum me probarem, quam tutum, quod habere posset obtrectationem. Itaque post discessum legatorum, cum binis continuis litteris et Lepidus me, ut venirem, rogaret, et Laterensis multo etiam magis, prope implorans, obtestaretur: non ullam rem aliam extimescens, quam eandem, quæ mihi quoque facit timorem, varietatem atque infidelitatem exercitus ejus, non dubitandum putavi, quin succurrerem,

55 *non recusabat*] Suspicatus olim sum *recusavit*. Sic reperi deinde in Ms. meo, Gu. 1. et ed. Mediol.

56 *illa valetudine*] Est, ea valetudine cum laboraret. *Conficere se* conjungendum cum *in castris;* nisi vero legendum est *conficeret:* non enim satis placet *conficere se posset*. Mox pro *juvare*, quod a Victorio est, Ms. meus, Gu. 1. 2. et edd. 1471. Med. habent *tueri:* quod verbo *conficere* melius respondet, ut opinor. *in castris* opponitur *τῷ isto*, i. e. in urbem.

57 *in urbanis officiis*] sc. ipsius, ut prætoris.

58 *quo obside fide illius* &c.] *fidei* pro *fidei:* quod non animadvertentes e *societatis* fecere *societati*. *uterer* quidem ad *obside* pertinet, ut post est *quo ego interprete usus sum*. In *fide* etiam ultimam literam absorbere potuit prima in *illius*. nam in prosa non sic contrahebant in hoc verbo.

59 *Sex. Gaviano*] Sic cum Grævio dedi pro *Segaviano*. In Ms. meo quoque et in Grævianis, item Gu. 1. 2. est intervallum post *Se*, item in ed. Rom. Med. *se Gaviano*.

60 *quas eis dedi*] Sic Ms. meus Gu. 1. 2. et edd. vett. *ei* in Grut. videtur esse ab errore operarum.

meque communi periculo offerrem. [61] Sciebam enim, etsi cautius illud erat consilium, exspectare me ad Isaram, dum Brutus trajiceret exercitum, et cum collega consentiente, [sicut milites faciunt,] hostibus obviam ire: tamen, si quid Lepidus bene sentiens detrimenti cepisset, hoc omne assignatum iri aut pertinaciæ meæ, aut timori videbam, si aut hominem offensum mihi, conjunctum cum republica, non sublevassem, aut ipse a certamine belli tam necessarii me removissem. Itaque potius periclitari volui, [62] si possem mea præsentia et Lepidum tueri, et exercitum facere me-
b. liorem, quam nimis cautus videri. Sollicitiorem certe hominem, [63] non suis contractis, neminem puto fuisse. Nam, quæ res [64] nullam habeat dubitationem, si exercitus Lepidi absit: ea nunc magnam affert sollicitudinem, magnumque habet casum. Mihi enim si contigisset, ut prior occurrerem Antonio, non mehercules horam constitisset: tantum ego et mihi confido, [65] et perculsas illius copias, Ventidiique mulionis castra despicio. Sed non possum non exhorrescere, [66] si quid intra cutem subest ulceris, quod prius nocere potest, quam sciri curarique possit. Sed certe nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidus, magnum ea pars exercitus adiret, quæ bene de republica sentit. Magnam etiam perditi hostes accessionem sibi fecissent, si quas copias a Lepido abstraxissent. Quæ si adventus meus represserit, agam gratias fortunæ constantiæque meæ, [67] quæ ad hanc experientiam excitavit. Itaque a. d. XII Kalend. Jun. ab Isara castra movi: pontem tamen, quem in Isara feceram, castellis duobus ad capita positis, reliqui, præsidiaque ibi firma posui, ut venienti Bruto exercituique ejus sine mora transitus esset paratus. Ipse, ut spero, diebus octo, quibus has litteras dabam, cum Lepidi copiis me conjungam.

61 *Sciebam enim* &c.] Hic locus sic est in edd. pr. et fere Mss. Ego nihil correxi nisi *etsi cautius*, pro *et cautius*. Alienum est et insititium sine dubio, *sicut milites faciunt*, idque uncis inclusi. item *videbam*. Denique pro *si aut h.* puto legendum *qui aut h.* nam sic homines dicturi erant, non, ita fuisse, dicere voluit Plancus.

62 *si possem mea præs.*] Grævius e Mss. Vat. Amst. *posset* edidit. Sic et Ms. meus et edd. pr. nil refert.

63 *non suis contractis*] v. Clav.

64 *nullam habebat dub.—si e. L. absit*] *Habebat* et *absit* non consentiunt. In Ms. meo est lacuna in verbo *habebat*, quam manus sec. explevit. Aut *habeat* legendum, aut *abesset*. Sed illud melius. Quia in Ms. Gorl. est, *habeant*, ita edidi. Librarius *res* in plurali accepit.

65 *et sic perculsas*] Haud cunctanter delevi *sic*. *tantum ego* commune est utrique *et confido, et despicio*. Glossator addidit, ut intelligeretur illud *tantum* sensu huc quoque pertinere. In Gu. 2. est *præclaras:* quod non displicet: ironia, quæ et alibi est.

66 *si quid intra cutem subest vulneris*] Sine dubio vera est Puteani conjectura *ulceris:* nam *vulnus* sub cute non est. in Ms. meo a m. s. est *vuln.* idque in litura. scriptum fuit antique *hulceris* ab ἕλκος, vel inde *vulceris:* inde *vulneris* factum.

67 *quæ ad hanc exp.*] Grævius tacite addidit *me*.

ARGUMENTUM. 19

*Gratiarum actionem sibi gratam fuisse, et litteris ejus senatum delectatum, significat, et ut reliquias belli conficiat, hortatur.*

## CICERO PLANCO.

QUAMQUAM gratiarum actionem a te non desiderabam, cum te re ipsa, atque animo scirem esse gratissimum: tamen, (fatendum est enim,) fuit ea mihi perjucunda. Sic enim vidi, quasi ea, quæ oculis cernuntur, me a te amari. Dices, quid antea? [68] Semper equidem; sed numquam illustrius. Litteræ tuæ mirabiliter gratæ fuerunt senatui, p. 155.
cum rebus ipsis, quæ erant gravissimæ et maximæ, for- a.
tissimi animi, summique consilii: tum etiam gravitate sententiarum atque verborum. Sed, mi Plance, incumbe, ut belli extrema perficias. in hoc erit summa et gratia et gloria. Cupio omnia reipublicæ causa: sed, mehercules, in ea conservanda jam defatigatus, non multo plus patriæ faveo, quam tuæ gloriæ: cujus maximam facultatem tibi dii immortales, ut spero, dedere: quam complectere, obsecro. Qui enim Antonium oppresserit, is hoc bellum teterrimum periculosissimumque confecerit.

ARGUMENTUM. 20

*Petit, ut de Lepidi fide significet, utrum remp. sequatur, an Antonium: hortaturque, ut reliquias belli opprimat.*

## CICERO PLANCO.

ITA erant omnia, quæ istinc afferebantur, incerta, ut, quid ad te scriberem, non occurreret. Modo enim, quæ vellemus, de Lepido, modo contra nuntiabantur. De te tamen fama constans, nec decipi posse, nec vinci: quorum alterius fortuna partem habet quandam; alterum, proprium est prudentiæ tuæ. Sed accepi litteras a collega tuo, datas Idibus Maiis: in quibus erat, te ad se scripsisse, a Lepido non recipi Antonium. Quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris. sed minus audes fortasse propter inanem lætitiam litterarum superiorum. [69] Verum, ut errare, mi Plance, potuisti: (quis enim id effugerit?) sic decipi te non potuisse, quis non videt? Nunc vero etiam jam erroris causa sublata est. Culpa enim illa, *bis ad eundem*, vulgari reprehensa proverbio est. Sin, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet, omni cura liberati sumus: nec tamen erimus prius, quam ita esse, tu nos feceris certiores. Mea quidem,

68 *Semper equidem*] int. vidi. mox pro *sunt* scribendum *fuerunt:* nam et sequitur *erant.* res dubitationem non potest habere: itaque sic correxi.

69 *Verum, ut errare, mi Plance, potuisti*] Sic cum Grævio post Manutium edere non dubitavi. Vulgo: *v. ut errarem, id Plance voluisti,* quod nullum sensum habet.

b. ut ad te sæpius scripsi, hæc sententia est: Qui reliquias hujus belli oppresserit, eum totius belli confectorem fore; quem te et opto esse, et confido futurum. Studia mea erga te, quibus certe nulla esse majora potuerunt, tibi tam grata esse, quam ego putavi fore, minime miror, vehementerque lætor. Quæ quidem tu, si recte istic erit, majora et graviora cognosces. Quarto Kalendas Junias.

21 ARGUMENTUM.

*Perfidiam Lepidi, conjunctionemque cum Antonio nuntiat: subsidium copiarum mitti postulat: suam dignitatem commendat.*

## PLANCUS CICERONI.

PUDERET me inconstantiæ mearum litterarum, si non hæc ex aliena levitate penderent. Omnia feci, quare, Lepido conjuncto ad rempublicam defendendam, minore sollicitudine vestra perditis resisterem. Omnia ei et petenti recepi, et ultro pollicitus sum, scripsique tibi biduo ante, confidere me, bono Lepido esse usurum, communique consilio bellum administraturum. Credidi chirographis ejus; affirmationi præsentis Laterensis; qui tum apud me erat, reconciliaremque me Lepido, fidemque haberem, orabat. Non licuit diutius bene de eo sperare. Illud certe cavi, et cavebo, ne mea credulitate [70]reipublicæ summa fallatur. Cum Isaram flumen, uno die ponte effecto, exercitum traduxissem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod petierat per litteras ipse, ut maturarem venire: præsto mihi fuit stator ejus cum litteris, quibus, ne venirem, denuntiabat: se posse per se conficere negotium: interea ad Isaram exspectarem. Indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilominus ire decreram, existimans, eum socium
p. 156. gloriæ vitare. Putabam posse me nec de laude jejuni homi-
a. nis delibare quidquam, et subesse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid esset, succurrere celeriter possem. Ego non malus homo hoc suspicabar. At Laterensis, vir sanctissimus, suo chirographo mittit mihi litteras, [71] in eisque, desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensque se destitutum, aperte denuntiat, videam, ne fallar: [72]suam fidem solutam esse: reipublicæ ne desim. Exem-

70 *reip. summa fall.*] Sic scr. et edd. Lambinus volebat *resp. summa*, quod et in Gruterianam venit: *resp. summa* non dicitur, ut supra monui.

71 *in eisque, desperans—in quibus*] Recte pro *meisque*, quod in editis et scr. quibusdam erat, Grævius dedit *in eisque*. sic et Ms. noster, Gu. 2. et ed. Med. Sed ita alterum, *in quibus*, ante *aperte denuntiat*, stare nullo modo potest: quod miror Grævium non sensisse: idque adeo delevi. Videtur fuisse duplex lectio, *in eisque* et *in quibus*: e quibus sane hanc illi prætulerim.

72 *suam fidem solutam esse*] Pro *persolutam*. nam et *solvere fidem* pro præstare dicitur. Vid. Burm. ad Ovid. Met. XI, 135.

plar ejus chirographi Titio misi. Ipsa chirographa omnia, et quibus credidi, et ea, quibus fidem non habendam putavi, Lævo Cispio dabo perferenda; qui omnibus his interfuit rebus. [73] Accessit eo, ut milites ejus, cum Lepidus concionaretur, improbi per se, corrupti etiam per eos, qui præsunt, Canidios, Rufrenosque, et ceteros, quos, cum opus erit, scietis, conclamarint viri boni, pacem se velle, neque esse cum ullis pugnaturos, [74] duobus jam consulibus singularibus [75] occisis, tot civibus pro patria amissis, hostibus denique omnibus judicatis, bonisque publicatis. neque hoc aut vindicarat Lepidus, aut sanarat. Huc me venire, et duobus exercitibus conjunctis objicere exercitum fidelissimum, auxilia maxima, principes Galliæ, provinciam cunctam, summæ dementiæ et temeritatis esse vidi: mihique, si ita oppressus essem, remque publicam mecum prodidissem, mortuo non modo honorem, sed misericordiam quoque [76] defuturam. Itaque rediturus sum, nec tanta munera perditis hominibus [77] dari posse sinam. Ut exercitum locis habeam opportunis, provinciam tuear, etiamsi ille exercitus descierit, omniaque integra servem, dabo operam, quoad exercitus huc summittatis, parique felicitate rempu- b.
blicam hic vindicetis. Nec depugnare, si occasio tulerit; nec obsideri, si necesse fuerit; nec mori, si casus inciderit, pro vobis, paratior fuit quisquam. Quare hortor te, mi Cicero, exercitum huc trajiciendum quam primum cures, et matures prius, quam hostes magis corroborentur, et nostri perturbentur. In quo si celeritas erit adhibita, respublica in possessione victoriæ, deletis sceleratis, permanebit. Fac valeas, meque diligas. Fratrem meum tibi, fortissimum civem, et ad omnia paratissimum, [78] excusem litteris? qui ex labore in febriculam incidit assiduam, et satis molestam. Cum primum poterit istuc recurrere, non dubitabit, ne quo loco reipublicæ desit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. Concupiscere me nihil oportet. habeo te et amantissimum mei, et quod optavi, summæ auctoritatis. Tu videris, quantum et quando tuum

73 *Accessit eo, ut milites*] Alias dicitur *quod* post *accedere:* sed et alia exempla hujus formæ sunt in ipsius Ciceronis libris. v. Clav. in *accedere.*

74 *duobus cons. singularibus*] Verbum ultimum suspectum est, fuitque jam Lambino, qui addebat *viris*, eleganter sane; sed cum cetera substantiva non habeant epitheton, idque ipsum abfuerit a Ms. Hittorpiano, puto, cum Grævio, id esse delendum.

75 *occisis—amissis*] Malim permutari hæc verba: *consulibus amissis, civibus pro patria occisis.* nam *amitti pro patria* non dicitur, sed *occidi.*

76 *defuturam*] Restitui lectionem veterem: nec obsecutus sum iis, qui *defuturum* ex uno et altero libro scripto recepere: etsi id utcunque defendi exemplo potest.

77 *dari posse sinam*] *Posse* videatur redundare. Sed ad periculum modo refertur hoc, quod vitare volebat.

78 *excusem literis*] Interrogative accipiendum, ut vidit Lambinus. Ms. meus, Gu. 1. 2. Gorl. et edd. pr. *excuses literis.*

munus apud me velis esse. Tantum te rogo, in Hirtii locum me subdas, et ad tuum amorem, et ad meam observantiam.

22 ARGUMENTUM.

*Agris dividundis Plancus præfici cupiebat, cui de ea re Cicero respondet.*

## CICERO PLANCO.

IN te, et in collega omnis spes est, diis approbantibus. Concordia vestra, quæ senatui declarata litteris vestris est, mirifice et senatus, et cuncta civitas delectata est. Quod ad me scripseras de re agraria: si consultus senatus esset, ut quisque honorificentissimam de te sententiam dixisset, [79] eam secutus essem: qui certe ego fuissem. Sed propter tarditatem sententiarum moramque rerum, cum ea, quæ consulebantur, ad exitum non pervenirent: commo-
p. 157. dissimum mihi, Plancoque fratri visum est, uti eo, quod ne
a. nostro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex Planci litteris cognovisse. Sed sive in senatusconsulto, sive in ceteris rebus desideras aliquid; sic tibi persuade, tantam esse apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus amplissimæ dignitatis excogitari possit, quod tibi non paratum sit. Litteras tuas vehementer exspecto, et quidem tales, quales maxime opto. Vale.

23 ARGUMENTUM.

*Excusat se, quod Lepido crediderit; accepto de conjunctione Lepidi et Antonii nuntio, suas copias retraxisse significat: auxilium exercitus Cæsariani postulat.*

## PLANCUS CICERONI.

NUMQUAM mehercules, mi Cicero, me [80] pœnitebit maxima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit mihi, a reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentia me lapsum, si umquam Lepido ex animo credidissem. Credulitas enim error est magis, quam culpa: [81] et quidem in optimi cujusque mentem facillime irrepit. Sed ego non hoc vitio [82] pæne sum deceptus. Lepidum enim pulchre noram. Quid ergo est? Pudor me, qui in bello maxime est periculosus, hunc casum coëgit subire. Nam, si uno loco essem, verebar, ne cui obtrectatorum vi-

79 *eam secutus essem* &c.] Locus hic vitiosus est: nam non cohæret oratio. Grævius corrigit: *qui eam secutus esset, certe ego fuissem.* eleganter. Sed malim: *ita eam secutus essem:* ut reliqua sint spuria. nam hæc est forma Ciceronis.

80 *pœnitebit—subire*] Rectius puto fore *subisse:* nam illa: *dum, si quid mihi* &c. ita postulant.

81 *et quidem*] Facilius erat: *quæ quidem:* sed illud exquisitius et efficacius: pro, enim vero ea. cujus formæ exempla plura notata sunt. v. Tursell. p. 227.

82 *pæne sum deceptus*] Non video, quid hic *pæne* sit. Latet aliud verbum in *pæne*, ut opinor.

derer et nimium pertinaciter Lepido offensus, et mea pa-
tientia etiam alere bellum. Itaque copias prope in conspe-
ctum Lepidi Antoniique adduxi, quadragintaque millium
pass. spatio relicto consedi, eo consilio, ut vel celeriter ac-
cedere, vel salutariter recipere me possem. Adjunxi hæc
in loco eligendo, flumen oppositum ut haberem; in quo
mora transitus esset: Vocontii sub manu ut essent, per
quorum loca fideliter mihi pateret iter. Lepidus, desperato
adventu meo, quem non mediocriter captabat, se cum An- b.
tonio conjunxit a. d. IIII. Kal. Junias: eodemque die ad me
castra moverunt: viginti millia pass. cum abessent, res mihi
nuntiata est. Dedi operam deûm benignitate, ut et celeri-
ter me reciperem, et hic discessus nihil fugæ simile habe-
ret: non miles ullus, non eques, non quidquam impedimen-
torum amitteretur, aut ab illis ferventibus latronibus inter-
ciperetur. Itaque pridie Nonas Junias omnes copias Isa-
ram trajeci, pontesque, quos feceram, interrupi, ut spa-
tium ad colligendum se homines haberent, et ego me in-
terea cum collega conjungerem: quem triduo, cum has da-
bam litteras, exspectabam. Laterensis nostri et fidem, et
animum singularem in rempublicam, [83] semper fatebor. Sed
certe nimia ejus indulgentia in Lepidum, ad hæc pericula
perspicienda fecit eum minus sagacem. Qui quidem cum
in fraudem se deductum videret, manus, quas justius in
Lepidi perniciem armasset, sibi afferre conatus est. In quo
casu tamen interpellatus et adhuc vivit, et dicitur victu-
rus. Sed tamen de hoc mihi parum certum est. Magno
cum dolore parricidarum [84] elapsus sum iis. veniebant
enim, eodem furore in me, quo in patriam, incitati. Ira-
cundias autem harum rerum recentes habebant: quod Le-
pidum castigare non destiteram, ut exstingueret bellum:
quod colloquia facta improbabam: quod legatos, fide Le-
pidi missos ad me, in conspectum venire [85] vetueram: quod
C. Catium Vestinum, tribunum militum, [86] missum ab An-
tonio ad me cum litteris, exceperam. In quo hanc capio
voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto p. 158.
majorem his frustratio dolorem attulit. Tu, mi Cicero, a.
quod adhuc fecisti, idem præsta; ut vigilanter nervoseque
nos, qui stamus in acie, subornes. Veniat Cæsar cum

83 *semper fatebor*] Durius est, intelligere, prædicabo. an excidit *fuisse?*

84 *elapsus sum iis*] Sic, non *his*, Ms. meus et ed. Rom. Fortasse tamen est et hoc a glossatore.

85 *vetaveram*] Correxi *vetueram* e Mss. meo, Gu. 1. et edd. pr. illud, quia insolentius est, recepit Victorius.

86 *missum ab A. ad me*] Sine dubio scribendum est *ad se*: nam si ad ipsum missus erat, quomodo *excipiebat*, aut, ut est in ed. 1471. *intercipiebat?* *ad se* int. ad illos parricidas, ad quos totum hoc pertinet. male quidam ediderunt *ad eum*.

87 *nos—subornes*] Instruas, juves. v. Clav.

copiis, quas habet firmissimas: aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus mittatur; cujus ipsius magnum agitur periculum. Quidquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, hoc omne jam convenit. Pro urbis vero salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? Quodsi vos istic non defueritis, profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde reipublicæ satisfaciam. Te quidem, mi Cicero, in dies, mehercules, habeo cariorem: sollicitudinesque meas quotidie magis tua merita exacuunt, ne quid aut ex amore, aut ex judicio tuo perdam. Opto ut mihi liceat jam, præsenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere jucundiora. Octavo Idus Jun. [88] Civarone, ex finibus Allobrogum.

24 ARGUMENTUM.

*Se memorem beneficiorum pollicetur: suas copias narrat: subsidium Cæsariani aut Africani exercitus poscit: Octavianum, ut parum reipub. amantem, carpit.*

PLANCUS IMP. CONS. DESIGN. S. D. CICERONI.

FACERE non possum, quin in singulas res, meritaque tua, tibi gratias agam. Sed mehercule facio cum pudore. Neque enim tanta necessitudo, quantam tu mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem: neque ego lubenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere [89] defungor orationis: et malo præsens observantia, indulgentia, assiduitate, memorem me tibi probare. Quodsi mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias atque etiam pias propinquitates [90] in tua observantia, indulgentia, assiduitate vincam. Amor enim tuus, ac judicium de me, utrum mihi plus dignitatis in perpetuum, an voluptatis quotidie sit allaturus, non facile dixerim.
b. De militum commodis, fuit tibi curæ; quos ego non potentiæ meæ causa, (nihil enim me non salutariter cogitare scio,) ornari volui a senatu: sed primum, quod ita meritos judicabam: deinde, quod ad omnes casus conjunctiores reipublicæ esse volebam: novissime, ut ab omni omnium sollicitatione aversos eos, tales vobis præstare possem, quales adhuc fuerunt. Nos adhuc hic omnia integra sustinuimus. Quod consilium nostrum, etsi, quanta sit aviditas hominum, non sine causa, talis victoriæ, scio, tamen vobis probari spero. Non enim, si quid in his exercitibus sit offensum, magna subsidia respublica habet

88 *Civarone*] Sic edd. fere. Ms. meus *Cujarone*, quod favet iis, qui *Cularone* corrigunt. Grævius edidit *Civrone*, quo nomine nunc quoque prætorium ad Isaram traditur esse. v. Clav.

89 *defungor*] Sic pro *defungar*, quod non consentit cum *lubenter*, edidi cum Grævio. Sic Ms. meus et ceteri, et edd. pr.

90 *in tua observantia*] *tua* est alienum. Scribendum *in te*, aut *tui*, ut aliis placuit. hoc quidem plane est in Gu. 1.

expedita, quibus subito [91] impetu ac latrocinio parricidarum resistat. Copias vero nostras notas tibi esse arbitror. In castris meis legiones sunt veteranæ tres: tironum vel luculentissima ex omnibus una: in castris Bruti una veterana legio: altera bima: octo tironum. Ita universus exercitus numero amplissimus est, firmitate exiguus. Quantum autem in acie tironi sit committendum, nimium sæpe expertum habemus. Ad hoc robur nostrorum exercituum, sive Africanus exercitus, qui est veteranus, sive Cæsaris accessisset, æquo animo summam rempublicam in discrimen deduceremus. [92] Aliquanto autem propius esse, quod ad Cæsarem attinet, videbamus. Nihil destiti eum litteris hortari: neque ille intermisit affirmare, se sine mora venire, cum interim aversum illum ab hac cogitatione ad alia consilia video se contulisse. Ego tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis litterisque misi, si quid forte proficere p. 159.
posset. Scis tu, mi Cicero, quod ad Cæsaris amorem atti- a.
net, societatem mihi esse tecum: vel quod in familiaritate Cæsaris, vivo illo, jam tueri eum et diligere fuit mihi necesse: vel quod ipse, quoad ego nosse potui, moderatissimi atque humanissimi fuit sensus: vel quod ex tam insigni amicitia mea atque Cæsaris, hunc filii loco, et illius, et vestro judicio substitutum, [93] non perinde habere, turpe mihi videtur. Sed, quidquid tibi scribo, dolenter mehercule magis quam inimice facio. Quod vivit Antonius hodie, quod Lepidus una est, quod exercitus habent non contemnendos, quod sperant, quod audent; omne Cæsari acceptum referre possunt. Neque ego superiora repetam. Sed ex eo tempore, quo ipse mihi professus est se venire, si venire voluisset, aut oppressum jam bellum esset, aut in adversissimam illi Hispaniam cum detrimento eorum maximo [94] extrusum. Quæ mens eum, aut quorum consilia a tanta gloria, sibi vero etiam necessaria ac salutari, [95] avocarint, et ad cogitationem consulatus bimestris, summo cum terrore hominum, et insulsa cum efflagitatione transtulerint, exputare non possum. Multum in hac re mihi videntur necessarii ejus, et reipublicæ, et ipsius causa proficere posse: plurimum, ut puto, tu quoque: cujus ille tanta merita habet, quanta

91 *impetu*] Sic edd. pr. et Ms. meus. male Corradus *impetui*, ut habet Gu. 2. quod dici bene non potest. v. Cic. Or.

92 *Aliquanto propius esse* &c.] sc. periculum a parte Cæsaris. Lambinus corrigit: *At illum esse propius, e rep. esse videbamus.*

93 *non proinde habere*] Scio *proinde* pro *perinde* dici; sed vix in hac forma: putoque *perinde* scribendum. et sic est in edd. Rom. Med.

94 *extrusum*] Sic quidam Mss. ap. Grævium, qui id recepit, et olim ed. Ven. 1469. Med. sic et Gu. 1. huc tendit lectio *et rursum* in Mss. etiam meo, Gu. 2. et ed. 1471. Vulgo *detrusum*.

95 *avocarint—transtulerint*] Sic Ms. meus, Gorl. Gu. 2. edd. Rom. Ven. 1469. 1471. et in altero Gu. Med. Sic et Grævius tacite dedit. Vulgo *avocarit—transtulerit*, ut a *mens* penderet.

nemo, præter me. numquam enim obliviscar, maxima ac plurima me tibi debere. De his rebus, ut exigeret cum eo, Furnio mandavi. Quodsi, [96] quantam debeo, habuero apud eum auctoritatem, plurimum ipsum juvero. Nos interea duriore conditione bellum sustinemus, quod neque expeditissimam dimicationem putamus, neque tamen refugiendo commissuri sumus, ut majus detrimentum respublica acci-
b. pere possit. Quodsi aut Cæsar se respexerit, aut Africanæ legiones celeriter venerint, securos vos ab hac parte reddemus. Tu, ut instituisti, me diligas rogo, proprieque tuum esse, tibi persuadeas. V. Kal. [97] [Sext.] ex castris.

25 ARGUMENTUM.

*Modeste reprehendit in Furnio præproperam præturæ festinationem.*

## CICERO S. D. FURNIO.

SI interest, id quod homines arbitrantur, reipublicæ te, ut instituisti atque fecisti, navare operam, rebusque maximis, quæ ad exstinguendas reliquias belli pertinent, interesse: nihil videris melius, neque laudabilius, neque honestius facere posse, istamque operam tuam, navitatem, animum in rempublicam celeritati præturæ [98] anteponendam censeo. Nolo enim te ignorare, quantam laudem consecutus sis: mihi crede, proximam Planco, idque ipsius Planci testimonio, præterea fama scientiaque omnium. Quamobrem si quid operis tibi etiam nunc restat, id maximo opere censeo persequendum. Quid enim honestius, aut quid honesto anteponendum? Sin autem satisfactum reipublicæ putas, celeriter ad comitia, [99] quando mature futura sunt, veniendum censeo: dummodo [100] ne quid hæc ambitiosa festinatio imminuat ejus gloriæ, quam consecuti sumus. Multi clarissimi viri, cum reipublicæ darent operam, annum petitionis suæ non obierunt. Quod eo facilius nobis est, quod [1] non est annus hic tibi destinatus, ut, si ædilis fuisses, post biennium tuus annus esset. Nunc nihil prætermittere videbere usitati et
p. 160. quasi legitimi temporis ad petendum. Video autem, Planco
a. consule, etsi etiam sine eo rationes expeditas haberes, ta-

96 *quantam debeo*] Vulgg. *quantum*. quod jam correxit Grævius. Sic Ms. meus et edd. Rom. Ven. 1469. 1471. &c.

97 *Sext.*] Abest a Mss. quibusdam, etiam nostro et Gu. 2. Gorl. nec consentit cum consulatu bimestri. Supra aliud exemplum habuimus.

98 *anteponendam*] Alii *anteponendum*, ad ultimum, *animum* referentes. Grævius præfert *anteponenda* e Ms. suo, in quo erat *anteponendo*. sic correctum est in Ms. meo a m. sec. ubi fuit *anteponendum*. Omnino nil interest, qua latinitatem, at vulgatum plerique libri edd. et scr. habent.

99 *quando m. f. s.*] Sic, vel *quoniam* Mss. et edd. vett. sic et Grævius dedit, pro *quum*. bene.

100 *ne quid—aliquid imm.*] Sic libri omnes. Sed aut *quid* aut *aliquid* delendum. Grævius delevit *quid*. ego *aliquid* malui.

1 *non est hic annus tibi destinatus*] Videtur *ita* excidisse post *tibi*. nempe non fuerat ædilis biennio ante, ut proprie hic annus ejus esset.

men [2]splendidiorem petitionem tuam, si modo ista ex sententia confecta essent. Omnino plura me scribere, cum tuum tantum consilium judiciumque sit, arbitrabar non ita necesse: sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam; cujus est hæc summa, ut omnia te metiri dignitate malim, quam ambitione, majoremque fructum ponere in perpetuitate laudis, quam in celeritate præturæ. Hæc eadem locutus sum domi meæ, adhibito Q. fratre meo, et Cæcina, et Calvisio, studiosissimis tui, cum Dardanus, libertus tuus, interesset. omnibus probari videbatur oratio mea. sed tu optime judicabis.

ARGUMENTUM. 26

*Scripserat Furnius, se ad comitia prætoria venturum. Dissuadet Cicero, comitiaque dilata significat.*

## M. CICERO S. D. C. FURNIO.

LECTIS tuis litteris, quibus declarabas, aut omittendos Narbonenses, aut cum periculo dimicandum, illud magis timui: quod vitatum non moleste fero. Quod de Planci et Bruti concordia scribis, in eo vel maximam spem pono victoriæ. De Gallorum studio, nos aliquando cognoscemus, ut scribis, cujus id opera maxime excitatum sit. Sed jam, mihi crede, cognovimus. Itaque jucundissimis tuis litteris stomachatus sum in extremo. Scribis enim, si in Sextilem comitia, cito te: sin jam confecta, citius, ne diutius cum periculo fatuus sis. O mi Furni, quam tu causam tuam non nosti, qui alienas tam facile discas! Tu nunc candidatum te putas, et id cogitas, ut aut ad comitia curras: aut, si jam confecta, domi tuæ sis, [3]ne cum maximo periculo, ut scribis, stultissimus sis? Non arbitror te ita sentire. omnes enim tuos ad laudem impetus novi. Quodsi, ut scribis, ita b.
sentis, non magis te, quam de te judicium reprehendo meum. Te adipiscendi magistratus levissimi et divulgatissimi, si ita adipiscare, ut plerique, præpropera festinatio abducet a tantis laudibus, quibus te omnes in cælum jure et vere ferunt? Scilicet id agitur, utrum hac petitione, an proxima prætor fias, non ut ita de republica mereare, omni honore ut dignissimus judicere? Utrum nescis, quam alte ascenderis? an pro nihilo id putas? Si nescis, tibi ignosco: nos in culpa sumus: sin intelligis; ulla tibi est prætura, vel officio, quod pauci, vel gloria, quam omnes sequuntur, dulcior? Hac de re et ego, et Calvisius, homo magni judicii,

2 *splendidiorem pet. tuam*] *fore*, quod fortasse post *splendidiorem* excidit. Sed et intelligi potest.

3 *ne cum max. p.*] *Scilicet* in principio habent scr. et edd. pr. sublatum a Victorio. restituit Grævius, qui ad intelligendam ironiam necessarium putabat: quod non videtur mihi. Ed. Med. habet post *domi*. Etiam alibi omittitur simili modo in ironiis.

tuique amantissimus, te accusamus quotidie. Comitia tamen, [4] quando ex his pendes, quantum facere possumus, quod multis de causis reipublicæ arbitramur conducere, in Januarium mensem protrudimus. Vince igitur, et vale.

27 ARGUMENTUM.

*Lepidum leviter objurgat, quod summis honoribus ornatus ab senatu, gratias non egerit: et, ne pacem cum Antonio conciliare nitatur, admonet.*

## CICERO LEPIDO SAL.

QUOD mihi, pro summa erga te benivolentia, magnæ curæ est, ut quam amplissima dignitate sis: moleste tuli, te senatui gratias non egisse, cum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. Pacis inter cives conciliandæ te cupidum esse, lætor. [5] Eam si a servitute sejunges, consules et reipublicæ et dignitati tuæ: sin ista pax perditum hominem in possessionem impotentissimi dominatus restitutura
p. 161. est, hoc animo [6] scito esse omnes sanos, ut mortem servituti
a. anteponant. Itaque sapientius, meo quidem judicio, [7] facies, si te in istam pacificationem non interpones, quæ neque senatui, neque populo, nec cuiquam bono probatur. Sed hæc audies ex aliis, aut certior fies litteris. Tu pro tua prudentia, quid optimum factu sit, videbis.

28 ARGUMENTUM.

*Dolet se non fuisse participem conjurationis in Cæsarem, ut Antonium una oppressissent, qui nunc tantas turbas cieat: deinde suum libertatis recuperandæ studium declarat.*

## CICERO TREBONIO SAL.

QUAM vellem ad illas pulcherrimas epulas me Idibus Martiis invitasses! reliquiarum nihil haberemus. At nunc cum his tantum negotii est, ut vestrum illud divinum in rempublicam beneficium nonnullam habeat querelam. Quod vero a te, viro optimo, seductus est, tuoque beneficio adhuc vivit hæc pestis: interdum, quod mihi vix fas est, tibi subirascor. Mihi enim negotii plus reliquisti uni, quam, præter me, omnibus. Ut enim primum post Antonii fœdissimum discessum senatus haberi libere potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum civi acerrimo,

4 *quando ex h. p.*] Sic Mss. et edd. pr. Vulgg. *quum*.

5 *Eam si a servitute sejungis*] Ms. noster a m. s. *sejungas:* ut in Gu. 2. *i* est in litura. Ego *sejunges* legendum puto, quia sequitur, *consules:* maxime autem, quia in contrario est *restitutura est*, non *restituit*. Itaque sic correxi.

6 *scito omnes sanos*] Excidit *esse*. In Ms. meo est *esse*, item Gu. 2. post *sanos*, sed a m. sec. ut opinor, ex ed. Med. quæ sic habet. ed. Rom. *esse omnes sanos*, quod secutus sum: mallem tamen post *omnes* scribi. Ed. 1471. habet etiam *scio:* sed *scito* melius.

7 *facies*] Grævius malit e Mss. quibusdam *faceres—interponeres*. male. immo *feceris* dicendum esset. Sed vulgatum bene habet.

patre tuo, [8] in ore et amore semper habuisti. Nam cum senatum a. d. XIII Kalendas Januarias tribuni plebis vocavissent, deque alia re referrent: [9] totam rempublicam sum complexus, egique acerrime, senatumque, jam languentem et defessum, ad pristinam virtutem consuetudinemque revocavi, magis animi, quam ingenii viribus. Hic dies, meaque contentio atque actio, spem primum populo Romano attulit libertatis recuperandæ. Nec vero ipse postea tempus ullum intermisi de republica non cogitandi solum, sed etiam agendi. Quod, nisi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem: quamquam eram maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognosces ex aliis: a me pauca: et ea summatim. Habemus fortem senatum: consulares partim timidos, partim male sentientes. Magnum damnum factum est in Servio. L. Cæsar optime sen- b.
tit: sed, quod avunculus est, non acerrimas dicit sententias. Consules egregii: præclarus D. Brutus: puer egregius Cæsar: de quo spero equidem reliqua. Hoc vero certum habeto, nisi ille veteranos celeriter conscripsisset, legionesque duæ de exercitu Antonii ad ejus se auctoritatem contulissent, atque is oppositus esset terror Antonio; nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis præteriturum fuisse. Hæc tibi, etsi audita esse arbitrabar, volui tamen notiora esse. Plura scribam, si plus otii habuero.

ARGUMENTUM. 29

*De studio suo erga Ampium exsulantem scribit, cumque bonam spem habere jubet.*

## CICERO [10] AMPIO.

DE meo studio erga salutem et incolumitatem tuam, credo te cognosse ex litteris tuorum; quibus me cumulatissime satisfecisse certo scio: nec his concedo, quamquam sunt singulari in te benivolentia, ut te salvum malint, quam ego. Illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus, quam ipsi, hoc tempore prodesse possim: quod quidem nec destiti facere, nec desistam: et jam in maxima re feci, et fundamenta jeci salutis tuæ. Tu fac bono animo magnoque sis, meque [11] tibi nulla re defuturum esse confidas. Pridie nonas Quinctiles.

8 *in ore et amore*] Mihi non placet illud *in amore*. Vereor ut a Cicerone sit. *In ore habuisti* est laudasti, prædicasti.

9 *totam remp. sum complexus*] Est id, quod alias est *de rep. universa* dicere.

10 *APPIO*] Ego scripsi *AMPIO*, ut Grævius post Man. Lamb.

11 *tibi nulla re*] Bene hoc. Sed an non melius et huic loco aptius, *tibi in nulla re?* facile potuit hic *in* excidere: *in nulla re* sc. quam petas. Simile tamen est, alicui *nullo loco deesse*.

30

## ARGUMENTUM.

*Galba prœlium exponit ad Mutinam factum, victoriamque de Antonio relatam.*

## GALBA CICERONI SAL.

p. 162. a. XVII Kalend. Maii, quo die Pansa in castris Hirtii erat futurus, cum quo ego eram: nam ei obviam processeram millia pass. centum, quo maturius veniret: Antonius legiones eduxit duas, secundam et quintamtrigesimam, et cohortes prætorias duas, unam suam, alteram Silani, [12] et evocatorum partem. Ita obviam venit nobis, quod nos quattuor legiones tironum habere solum arbitrabatur. Sed noctu, quo tutius venire in castra possemus, legionem Martiam, cui ego præesse solebam, et duas cohortes prætorias miserat Hirtius nobis. Cum equites Antonii apparuissent, contineri neque legio Martia, neque cohortes prætoriæ potuerunt: quas sequi cœpimus coacti, quando eas retinere non poteramus. Antonius ad Forum Gallorum suas copias continebat: neque sciri volebat, se legiones habere: tantum equitatum et levem armaturam ostendebat. [13] Posteaquam vidit, se invito, legionem ire, Pansa, sequi se duas legiones jussit tironum. posteaquam angustias paludis et silvarum transivimus, acies est instructa a nobis duodecim cohortium. Nondum venerant legiones duæ; [14] repente Antonius in aciem suas copias de vico produxit, et sine mora concurrit. Primo ita pugnatum est, ut acrius non posset ex utraque parte pugnari: etsi dexterius cornu, in quo eram cum Martiæ legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem XXXV Antonii, ut [15] amplius passus * ultra aciem, quo loco steterat, processerit. Itaque cum equites nostrum cornu circuire vellent, recipere me cœpi, et levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne aversos nostros aggrederentur. Interim video, me esse inter Antonianos, Antoniumque
b. post me esse aliquanto. repente equum immisi ad eam legionem tironum, quæ veniebat ex castris, scuto rejecto. Antoniani me insequi: nostri pila conjicere velle. Ita, [16] nescio quo fato, sum servatus, quod sum cito a nostris cognitus. In ipsa Æmilia, ubi cohors Cæsaris prætoria erat, diu pugnatum est. Cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martiæ legionis duæ cohortes erant, et co-

12 *evocatorum partem*] Addendum est *et*, ut ante *et cohortes:* nam *partem ev.* non intelligit istas duas cohortes prætorias. Edd. habent: *ulteram scilicet evoc. p.* Fuit *Silani et.*

13 *Posteaquam—posteaquam*] Duriuscule: sed libri omnes consentiunt.

14 *repente Antonius*] An *quum repente?* ex quo forte factum *dua*, quod hic valde friget.

15 *amplius passus—ultra*] Ms. Gu. 1. et Med. ed addunt *centum*. ed. Rom. CC. Mss. quidam *quingentos.*

16 *nescio quo fato* &c.] Hoc non bene additum videtur, cum causa servati addita sit: *quod sum cito* &c. in quo illud non solet addi. Sine dubio spurium est.

hors prætoria, pedem referre cœperunt, quod ab equitatu circuibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Cum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus cœpi ad castra. Antonius, tamquam victor, castra putavit se posse capere. Quo cum venit, complures ibi amisit, nec egit quidquam. Audita re, Hirtius cum cohortibus viginti veteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit, copiasque ejus omnes delevit, fugavit, eodemque loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum. Antonius cum equitibus hora noctis quarta, se in castra sua ad Mutinam recepit. Hirtius in ea castra rediit, unde Pansa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quæ ab Antonio erant oppugnatæ. Sic partem majorem suarum copiarum Antonius amisit veteranarum. Nec id tamen sine aliqua jactura cohortium prætorianarum nostrarum, et legionis Martiæ fieri potuit. Aquilæ duæ, signa sexaginta sunt relata Antonii. Res bene gesta est. A. d. XII Kalendas Maii, ex castris.

ARGUMENTUM. 31

*Excusationem adfert, quod studium erga rempub. suum nondum declaraverit: seque libertatis recuperandæ percupidum ostendit.*

## C. ASINIUS POLLIO CICERONI S. D.

MINIME mirum tibi debet videri, nihil me scripsisse de republica, posteaquam itum est ad arma. Nam saltus Ca- p. 163.
stulonensis, qui semper tenuit nostros tabellarios, etsi nunc a.
frequentioribus latrociniis infestior factus est: tamen nequaquam tanta in mora est, quanta, qui locis omnibus dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios, et retinent. Itaque nisi nave perlatæ litteræ essent, omnino nescirem, quid istic fieret. Nunc vero nactus occasionem, posteaquam navigari cœptum est, cupidissime et quam creberrime potero, scribam ad te. [17] Ne movear ejus sermonibus, quem tametsi nemo est, qui videre velit, tamen nequaquam proinde, ac dignus est, oderunt homines, periculum non est. Adeo est enim invisus mihi, ut nihil non acerbum putem, quod commune cum illo sit. Natura autem mea, et studia trahunt me ad pacis et libertatis cupiditatem. Itaque illud initium civilis belli sæpe deflevi. Cum vero non liceret mihi nullius partis esse: quia utrobique magnos inimicos habebam; ea castra fugi, in quibus plane tutum me ab insidiis inimici sciebam non futurum. compulsus eo, quo minime volebam, ne in extremis essem, plane pericula non dubitanter adii. Cæsarem vero, quod me in tanta fortuna, modo cognitum, vetustissimorum familiarium loco habuit, dilexi summa cum

17 *Ne movear*] Hæc est vera lectio, ut contextus facile docet, inprimis illud: *adeo est invisus mihi*. Sermo est de Balbo, aut alio quo Cæsariano. Sic et dedit Grævius. Sed Mss. mei et edd. vett. *moveare*.

pietate et fide. Quæ mea sententia gerere mihi licuit, ita feci, ut optimus quisque maxime probarit. Quod jussus sum, eo tempore atque ita feci, ut appareret, invito imperatum esse. Cujus facti injustissima invidia erudire me potuit, quam jucunda libertas, et quam misera sub dominatione vita esset. Ita, si id agitur, ut rursus in potestate omnia unius sint: quicumque is est, ei me profiteor inimicum. Nec periculum est ullum, quod pro libertate aut re-
b. fugiam aut deprecer. [18] Sed consules neque senatus consulto, neque litteris præceperant mihi, quid facerem. Unas enim post Idus Martias demum a Pansa litteras accepi, in quibus hortatur me, ut senatui scribam, me et exercitum in potestate ejus futurum. Quod, cum Lepidus concionaretur, atque omnibus scriberet, se consentire cum Antonio, maxime contrarium fuit. Nam quibus commeatibus, invito illo, per illius provinciam legiones ducerem? aut, si cetera transissem, num etiam Alpes poteram transvolare, quæ præsidio illius tenentur? Adde huc, quod perferri litteræ nulla conditione potuerunt. Sexcentis enim locis excutiuntur: deinde etiam retinentur a Lepido tabellarii. Illud me Cordubæ pro concione dixisse, nemo vocabit in dubium, provinciam me nulli, nisi qui ab senatu missus venisset, traditurum. Nam de legione trigesima tradenda, [19] quantas habuerim contentiones, quid ego scribam? qua tradita, quanto pro republica infirmior futurus fuerim, quis ignorat? Hac enim legione, noli acrius aut pugnacius quidquam [20] putare. Quare eum me existima esse, qui primum pacis cupidissimus sim: omnes enim cives plane studeo esse salvos: deinde, qui et me et rempublicam vindicare in libertatem [21] paratus sim. Quod familiarem meum tuorum numero habes, opinione tua mihi gratius est. Invideo illi tamen, quod ambulat et jocatur tecum. Quæres, quanti æstimem? Si umquam licuerit vivere in otio, experieris. Nullum enim vestigium abs te recessurus sum. Illud vehementer admiror, [22] non scripsisse te mihi, manendo in provincia, an ducendo exercitum in Italiam, reipublicæ magis satisfacere

18 *Sed consules*] Hirtius et Pansa. Manutius Antonium et Dolabellam intelligit. Sed id temporis ratio et contextus vix patiuntur.

19 *quantas habuerim conciones*] *Conciones* nullo modo verum esse potest, et res non patitur et epitheton *quantas*, quod est nihili. Non dubitavi edere *contentiones*, ut voluere Manutius et Lambinus. Mss. fere, item edd. pr. *contiones*, quod est compendium verbi *contentiones*. multa exempla hujus confusionis notata in libris Livii a Drakenborchio ad Livium.

20 *putare esse*] Bene Grævius delevit *esse*. In Mss. meo, Gu. 1. 2. est *existimare*, sed sine *esse*, quod in meo m. sec. adscripsit. Ita et Ms. Stewech. habebat *existimare*: quod præferebat Grævius. Est sane numerosius. Sed mox iterum est hoc verbum.

21 *paratus sim*] Mallem *sim* abesse, et e prima parte intelligi. Mox *in* delevi cum Grævio. abest Ms. meo, Gu. 1. 2. et edd. pr.

22 *non scripsisse—sat. possim*] Rectius *possem* e latinitatis regula.

possim. Ego quidem, etsi mihi tutius ac minus laboriosum p. 164.
est, manere; tamen, quia video, tali tempore multo magis a.
legionibus opus esse, quam provinciis, quæ præsertim recuperari nullo negotio possunt, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. [23] Deinde ex litteris, quas Pansæ misi, cognosces omnia. nam tibi earum exemplar misi. XVII Kal. April. Cordubæ. Vale.

### ARGUMENTUM. 32

*Balbi quæstoris sui flagitia exponit: deinde de suo in rempublicam studio addit.*

## C. ASINIUS POLLIO CICERONI.

BALBUS quæstor, magna numerata pecunia, magno pondere auri, majore argenti coacto de publicis exactionibus, ne stipendio quidem militibus reddito, duxit se a Gadibus, et triduum tempestate retentus ad Calpen, Kal. Juniis trajecit sese in regnum Bogudis, plane bene peculiatus. [24] His rumoribus utrum Gades referatur, an Romam, (ad singulos enim nuntios turpissime consilia mutat,) nondum scio. sed præter furta, et rapinas, et virgis cæsos socios, hæc quoque fecit, ut ipse gloriari solet, eadem, quæ C. Cæsar. Ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum, [25] histrionem, summo ludorum die annulo aureo donatum, in XIIII sessum deduxit. tot enim fecerat ordines equestris loci. Quattuorviratum sibi prorogavit: comitia biennii biduo habuit, hoc est, renuntiavit, quos ei visum est: exsules reduxit, non horum temporum, sed illorum, quibus a seditiosis senatus trucidatus, aut expulsus est, Sex. Varo proconsule. Illa vero jam ne Cæsaris quidem exemplo: quod ludis prætextam, de suo itinere ad L. Lentulum proconsulem sollicitandum, posuit. Et quidem cum ageretur, flevit, memoria rerum gestarum commotus. Gladia- b.
toribus autem, [26] Fadium quendam, militem Pompeianum, quia, cum depressus in ludum bis gratis depugnasset, [27] auctore sese nolebat, et ad populum confugerat, primum Gallos equites immisit in populum: (collecti enim la-

23 *Deinde*] Non habet quo referatur hoc *Deinde*. Videtur fuisse: *proficisci inde*, sc. e provincia.

24 *His rumoribus*] Qui nunc feruntur de statu rerum in Italia et rebus adversis Antonii.

25 *histrionem—annulo aureo donatum* &c.] Quod Cæsar fecerat in Laberio, cum mimum suum egisset, v. Sueton. Cæs. 39. sed ille et ante eques fuerat. In histrione insolens fuit.

26 *Fadium q.*] Grævius addidit *ob*, ut referretur huc *immisit*, auctore J. Fr. Gronovio Pec. Vet. IV, 1. sed contra libros. nec est necesse. Est aliquid ἀνακολουθίας, cujus et alia exempla sunt. Deberet in illa lectione esse post: *deinde ipsum abstr*.

27 *auctore sese nolebat*] int. depugnare, *auctore sese*, paullo lenius est, quam pro re. itaque correxere *auctorare*, ut habet ed. Mediol. (ed. Rom. *auctorari sese*.) quam et aliæ secutæ sunt, unde vulgatam hanc lectionem dicit Victorius. Ms. meus, Gu. 1. 2. ed. 1471. habent *auctore*. *auctorare* in hunc hominem non convenit.

pides sunt in eum, cum abriperetur Fadius:) deinde abstractum defodit in ludo, et vivum combussit: cum quidem pransus, nudis pedibus, tunica soluta, manibus ad tergum rejectis, inambularet, et illi misero quiritanti, C. R. NATUS SUM, responderet: Abi nunc, populi fidem implora. Bestiis vero cives Romanos, etiam in his circulatorem quendam auctionum, notissimum hominem Hispali, quia deformis erat, objecit. Cum hujuscemodi portento res mihi fuit. Sed de illo plura coram. Nunc, quod præstat, quid me velitis facere, constituite. Tres legiones firmas habeo: quarum unam, duodetrigesimam, cum ad se initio belli arcessisset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, denarios quingenos singulis militibus daturum, in victoria vero eadem præmia, quæ suis legionibus; quorum [28] quis ullam finem, aut modum futurum putavit? incitatissimam retinui, ægre mehercules: nec retinuissem, si uno loco habuissem, utpote cum singulæ quædam cohortes seditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non destitit litteris atque infinitis pollicitationibus incitare. Nec vero minus Lepidus ursit me et suis, et Antonii litteris, ut legionem trigesimam mitterem sibi. Itaque quem exercitum neque vendere ullis præmiis volui, nec eorum
p. 165. periculorum metu, quæ, victoribus illis, portendebantur,
a. diminuere, debetis existimare retentum et conservatum reipublicæ esse: atque ita credere, quodcumque imperassetis, facturum fuisse, si, quod jussistis, feci. Nam et provinciam in otio, et exercitum in mea potestate tenui: finibus meæ provinciæ nusquam excessi: militem non modo legionarium, sed ne auxiliarium quidem ullum quoquam misi: et, si quos equites [29] decedentes nactus sum, supplicio affeci. Quarum rerum fructum satis magnum republica salva tulisse me putabo. Sed respublica si me satis novisset, et major pars senatus; majores ex me fructus tulisset. Epistolam, quam Balbo, cum etiamnunc in provincia esset, scripsi, legendam tibi misi: etiam prætextam, si voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poscito. VI Idus Junias, Corduba.

33 ARGUMENTUM.

*Deplorat acceptam prœlio Mutinensi reip. calamitatem: seque communi incendio occurrere paratum ostendit.*

POLLIO CICERONI S. P.

S. V. B. E. E. Q. V. Quo tardius certior fierem de prœliis apud Mutinam factis, [30] Lepidus effecit, qui meos ta-

28 *quis—modum f. putavit*] Grævius malebat *putarit*. Sane *putavit* est alienum: et aut illud aut *putet* legendum, aut *putabit*, ut Guilielmio placebat: quod prætulerim. nam hæ duæ literæ sæpe permutantur.

29 *decedentes*] De statione, aut præsidiis meis.

30 *Lepidus effecit*] Immo *fecit*.

bellarios, novem dies retinuit; tametsi tantam calamitatem reipublicæ quam tardissime audire optandum est; sed illis, qui prodesse nihil possunt, neque mederi. Atque utinam eodem senatusconsulto, quo Plancum et Lepidum in Italiam arcessistis, me quoque jussissetis venire! profecto non accepisset respublica hoc vulnus. quo si qui lætantur in præsentia, quia videntur et duces, et veterani Cæsaris partium interiisse: tamen postmodum necesse est doleant, cum vastitatem Italiæ respexerint. Nam et robur, et suboles b.
militum interiit: si quidem, quæ nuntiantur, ulla ex parte vera sunt. Neque ego non videbam, quanto usui reipublicæ essem futurus, si ad Lepidum venissem. omnem enim cunctationem ejus discussissem, præsertim adjutore Planco. Sed scribenti ad me ejusmodi litteras, quas leges, [31] concionibus videlicet, quas Narbone habuisse dicitur, similis, [32] palparer plane necesse erat, si vellem commeatus, per provinciam ejus iter faciens, habere. Præterea verebar, ne, si ante, quam ego incepta perficerem, prœlium confectum esset, pium meum consilium raperent in contrariam partem obtrectatores mei, propter amicitiam, quæ mihi cum Antonio, non major tamen, quam Planco fuit. Itaque a Gadibus mense Aprili binis tabellariis in duas naves impositis, et tibi, et consulibus, et Octaviano scripsi, ut me faceretis certiorem, quonam modo plurimum possem prodesse reipublicæ. Sed, ut rationem ineo, quo die prœlium Pansa commisit, eodem a Gadibus naves profectæ sunt. Nulla enim post hiemem fuit ante eam diem navigatio. Et hercules longe remotus ab omni suspicione futuri civilis tumultus, penitus in Lusitania legiones in hibernis collocaram. Ita porro festinavit uterque confligere, tamquam nihil pejus timerent, quam ne sine maximo reipublicæ detrimento bellum componeretur. [33] Sed, si properandum fuit, nihil non summi ducis consilio gessisse Hirtium video. Nunc hæc mihi scribuntur ex Gallia Lepidi et nuntiantur: Pansæ exercitum concisum esse: Pansam ex vulneribus mortuum: eodem prœlio Martiam legionem interiisse, et L. Fabatum, et C. Peducæum, et D. Carfulenum. [34] Hir- p. 166.
tiano autem prœlio et quartam legionem, et omnes peræque a.
Antonii cæsas: item Hirtii: quartam vero, cum castra quoque Antonii cepisset, a quinta legione concisam esse: ibi Hirtium quoque periisse et Pontium Aquilam: dici etiam

31 *et concionibus* &c.] *et* delendum putavi, natum ex ultima syllaba verbi *leges*. vel *videlicet* non fert.

32 *palmarer*] Edidi e Victorii correctione, quam et Lamb. et Grævius secuti sunt, *palparer*. nam et *palmarer* est e correctione. Libri scr. hic omnes vitiosi sunt varie.

33 *Sed, si properandum fuit*] Puto scribendum *Quodsi*.

34 *Hirtiano*] Alii *Hirtino*.

Octavianum cecidisse: (quæ si, quod dii prohibeant! vera sunt: non mediocriter doleo:) Antonium turpiter Mutinæ obsessionem reliquisse, sed habere equitum * legiones sub signis armatas tres, et P. Bagienni unam, inermes bene multos: Ventidium quoque se cum legione septima, octava, nona conjunxisse: si nihil in Lepido spei sit, descensurum ad extrema: et non modo nationes, sed etiam servitia, concitaturum: Parmam direptam: L. Antonium Alpes occupasse. Quæ si vera sunt, nemini nostrûm cessandum est, nec exspectandum, quid decernat senatus. Res enim cogit huic tanto incendio succurrere omnes, qui aut imperium, aut nomen denique populi Romani salvum volunt esse. Brutum enim cohortes XVII, et duas non frequentes, tironum legiones, quas conscripserat Antonius, habere audio. Neque tamen dubito, quin omnes, qui supersint de Hirtii exercitu, confluant ad eum. Nam in delectu non multum spei puto esse: præsertim cum nihil sit periculosius, quam spatium confirmandi sese Antonio dari. Anni autem tempus libertatem majorem mihi dat, propterea quia frumenta aut in agris, aut in villis sunt. Itaque proximis litteris consilium meum expedietur. Nam neque deesse, neque superesse reipublicæ volo. Maxime tamen doleo, adeo et longo et infesto itinere ad me veniri, ut die quadragesimo post, aut ultra etiam, quam facta sunt, omnia nuntientur.

34 ARGUMENTUM.

*Narrat, Antonio adveniente, quid egerit, et agit gratias Ciceroni, quod iniquis de se rumoribus non crediderit.*

b. M. LEPIDUS IMP. ITERUM, PONT. MAX. M. T. C. S. P. D.

S. V. B. E. E. V. Cum audissem, Antonium cum suis copiis, præmisso L. Antonio cum parte equitatus, in provinciam meam venire: cum exercitu meo ab confluente Rhodano castra movi, ac contra eos venire institui. Itaque continuis itineribus ad [35] Forum Vocontium veni, et ultra, castra ad flumen Argenteum contra Antonianos feci.
p. 167. P. Ventidius suas legiones tres conjunxit cum eo, et ultra
a. me castra posuit. habebat antea legionem secundam, et ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum. Equitatum habet magnum. Nam omnis ex prœlio integer decessit, ita ut sint [36] amplius equitum *. Itaque ad me complures milites, et equites ab eo transierunt: et in dies singulos ejus copiæ minuuntur. Silanus et Culleo ab eo disces-

35 *Forum Vocontium*] Sic libri omnes. Corrigunt alii *Voconii*, ut est ep. 17. alii *Vocontiorum*. v. Clav.

36 *amplius equitum*] Lacunam manus sec. in Ms. meo explevit *triginta millia*, nempe ex edd.

serunt. Nos etsi graviter ab his læsi eramus, quod contra nostram voluntatem ad Antonium ierant: tamen nostræ humanitatis et necessitudinis causa, eorum salutis rationem habuimus. Nec tamen eorum opera utimur: neque in castris habemus, neque ulli negotio præfecimus. Quod ad bellum hoc attinet, nec senatui, nec reipublicæ deerimus. Quæ postea egerimus, faciam te certiorem. Etsi omni tempore summa studia officii mutuo inter nos certatim constiterunt, pro nostra inter nos familiaritate, et proinde diligenter ab utroque conservata sunt: tamen non dubito, in tanto et tam repentino reipublicæ motu quin nonnulla de me falsis rumoribus a meis obtrectatoribus, me indigna, ad te delata sint, quæ tuum animum magno opere moverunt, pro tuo amore in rempublicam. Ea te moderate accepisse, neque temere credendum judicasse, a meis procuratoribus certior sum factus: quæ mihi, ut debent, gratissima sunt. Memini enim et illa superiora, quæ abs tua voluntate profecta sunt, ad meam dignitatem augendam et ornandam: quæ perpetuo animo meo [37] fixa manebunt. Abs te, mi Cicero, magnopere peto, si meam vitam et studium diligentissime superioribus temporibus in republica administranda, quæ Lepido digna sunt, perspecta habes, ut paria, b.
aut eo ampliora reliquo tempore exspectes: et proinde tua auctoritate me tuendum existimes, quo tibi plura tuo merito debeo. Vale. D. XI Kalendas Junias, ex castris, ex Ponte Argenteo.

ARGUMENTUM. 35

*Recepti Antonii causam in suos milites confert, dissensionem civium inique ferentes.*

## LEPIDUS IMP. ITER. PONT. MAX. S. D. SENAT. POP. PL. Q. R.

S. V. liberique vestri V. B. E. E. Q. V. Deos hominesque testor, patres conscripti, qua mente et quo animo semper in rempublicam fuerim, et quam nihil antiquius communi salute ac libertate judicarim: quod vobis brevi probassem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset. Nam exercitus cunctus consuetudinem suam [38] in civibus conservandis, communique pace, seditione facta, retinuit: meque tantæ multitudinis civium Romanorum salutis atque incolumitatis causam suscipere, ut vere dicam, coëgit. In qua re ego vos, patres conscripti, oro atque obsecro, ut, privatis offensionibus omissis, summæ reipu-

37 *fixa manebunt*] Clausula hexametri non bene habet. Sed ita libri omnes.

38 *in civibus observandis*] Sic Mss. et edd. pr. pro quo deinde editum *conservandis*. primus sic Aldus 1502. Restituit vetus Victorius: sed non exemplis firmavit.

blicæ consulatis, neve misericordiam nostram, exercitusque nostri, in civili dissensione, sceleris loco ponatis. Quodsi salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis: melius et vobis et reipublicæ consuletis. Data III. Kal. a Ponte Argenteo. Valete.

---

# M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

## LIBER XI.

AD

## D. BRUTUM ET ALIOS.

1 ARGUMENTUM.

*Decimus Brutus Albinus habitum cum Hirtio, designato consule, sermonem exponit: postulatam a se legationem liberam significat: suum consilium ostendit, vel migrandum ex Italia esse, vel postulandum publicum in urbe præsidium. Antonio et Dolabella* coss.

### D. BRUTUS BRUTO SUO ET C. CASSIO, S.

QUO in statu simus, cognoscite. Heri vesperi apud me Hirtius fuit: qua mente esset Antonius, demonstravit; pessima scilicet et infidelissima. Nam se neque mihi provinciam dare posse aiebat, neque arbitrari, tuto in urbe esse quemquam nostrûm: adeo esse militum concitatos animos, et plebis. [1] Quod utrumque esse falsum, puto vos animadvertere: atque illud esse verum, quod Hirtius demonstrabat; timere eum, ne, si mediocre auxilium dignitatis nostræ habuissemus, [2] nullæ partes iis in republica relinquerentur. Cum in his angustiis versarer, placitum est mihi, ut postularem legationem liberam mihi, reliquisque nostris, ut aliqua causa proficiscendi honesta quæreretur. Hæc se impetraturum pollicitus est: nec tamen impetraturum confido: tanta est hominum insolentia et nostri insectatio.
p. 168. Ac si dederint, quod petimus, tamen paullo post futurum
a.

1 *Quod utrumque*] Libri quidam scr. item edd. Rom. Ven. 1469. 1471. *Quorum utr.* quod prætulit Grævius. Forte utrumque est a glossatore.

2 *nullæ partes iis* i. r. r.] Quibus? puto *sibi*, ut et vidit Lambinus, vel *suis*, e quo factum videtur *his*, ut est in Mss. nostris et edd. vett.

puto, ut hostes judicemur, aut aqua et igni interdicamur. Quid ergo est, inquis, tui consilii? dandus est locus fortunæ: cedendum ex Italia: migrandum Rhodum, aut aliquo terrarum arbitror. Si melior casus fuerit, revertemur Romam: si mediocris, in exsilio vivemus: si pessimus, ad novissima auxilia descendemus. Succurret fortasse hoc loco alicui vestrûm, cur novissimum tempus exspectemus potius, quam nunc aliquid moliamur? Quia ubi consistamus, non habemus, præter Sex. Pompeium, et Bassum Cæcilium: qui mihi videntur, hoc nuntio de Cæsare allato, firmiores futuri. Satis tempore ad eos accedemus, ubi, quid valeant, scierimus. Pro Cassio et te, si quid me velitis recipere, recipiam. Postulat enim hoc Hirtius, ut faciam. Rogo vos, quam primum mihi rescribatis. nam non dubito, quin his de rebus ante horam quartam Hirtius certiorem me sit facturus: quem in locum convenire possimus. Quo me velitis venire, rescribite. Post novissimum Hirtii sermonem, placitum est mihi postulare, ut liceret nobis esse Romæ publico præsidio: quod illos nobis concessuros non puto. [3] magnam enim invidiam iis faciemus. Nihil tamen non postulandum putavi, quod æquum esse statuerem.

ARGUMENTUM. 2

*Petunt ab Antonio, utrum putet ipsos in urbe, magna veteranorum militum frequentia tutos fore.*

## BRUTUS ET CASSIUS PRÆTT. M. ANTONIO COS.

DE tua fide et benivolentia in nos, nisi persuasum esset nobis, non [4] conscripsissemus hæc tibi: quæ profecto, quum istum animum habes, in optimam partem accipies. Scribitur nobis, magnam veteranorum multitudinem Romam convenisse jam, et ad Kalendas Junias futuram multo majorem. De te si dubitemus, aut vereamur, simus nostri dissimiles. b.
Sed certe, cum ipsi [5] in tua potestate fuerimus, tuoque adducti consilio dimiserimus ex municipiis nostros necessarios; neque solum edicto, sed etiam litteris id fecerimus: digni sumus, quos habeas tui consilii participes, in ea præsertim re, quæ ad nos pertinet. Quare petimus a te, facias nos certiores tuæ voluntatis in nos: putesne, nos tutos fore in tanta frequentia militum veteranorum, quos etiam de reponenda ara cogitare audimus: [6] quod velle et probare vix

3 *m. inv. iis faciemus*] Immo *faceremus* vel *fecerimus*. v. ad ep. 4.

4 *conscripsissemus*] Sic libri scr. et edd. bene. nempe duo scribunt: non ergo bene Grævius *scripsissemus* substituit. v. Clav.

5 *in tua pot. fuerimus*] Dicitur h. l. sic, ut cum dicitur *in potestate senatus esse*, i. e. paratos ad obediendum senatui, vel ejus auctoritati parere.

6 *quod v. et probare*] Sic Ms. Hittorp. Gu. 1. ed. Med. quod recte probant Lamb. et Grævius. Vulg. *quod velle te pr.* quod e Ven. 1469. est. quæ et post *credere posse*, ut aliæ, unde Corradus faciebat *credi*.

quisquam posse videtur, qui nos salvos et honestos velit. Nos ab initio spectasse otium, nec quidquam aliud libertate communi quæsisse, exitus declarat. Fallere nemo nos potest, nisi tu: quod certe abest a tua virtute et fide: [7] sed alius nemo facultatem habet decipiendi nos. tibi enim uni credidimus, et credituri sumus. Maximo de nobis timore afficiuntur amici nostri: quibus etsi tua fides explorata est, tamen illud in mentem venit, multitudinem veteranorum facilius impelli [8] ab alio quolibet, quam a te retineri posse. Rescribas nobis ad omnia, rogamus. Nam illud valde leve est ac nugatorium, ea re [9] denuntiatum esse veteranis, quod de commodis eorum mense Junio laturus esses. Quem enim impedimento futurum putas, cum de nobis certum sit, nos quieturos? Non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitæ, cum accidere nobis nihil possit sine pernicie et confusione omnium rerum.

3 ARGUMENTUM.

*Contumeliosis et minacibus litteris Antonii respondent fortiter ac intrepide.*

p. 169. a. BRUTUS ET CASSIUS PRÆTT. S. D. ANTONIO COS.

S. V. B. E. Litteras tuas legimus, simillimas edicti tui, contumeliosas, minaces, minime dignas, quæ a te nobis mitterentur. Nos, Antoni, te nulla lacessiimus injuria, neque miraturum credidimus, si prætores, et ea dignitate homines, aliquid [10] edicto postulassemus a consule. Quodsi indignaris, ausos esse id facere: concede nobis, ut doleamus, ne hoc quidem abs te Bruto et Cassio tribui. Nam de dilectibus habitis, et pecuniis imperatis, exercitibus sollicitatis, et [11] nuntiis trans mare missis, quod te questum esse negas; nos quidem tibi credimus, optimo animo te fecisse: sed tamen neque agnoscimus quidquam eorum; et te miramur, cum hæc reticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin nobis de morte Cæsaris objiceres. Illud vero quemadmodum ferendum sit, tute cogita: non licere prætoribus, concordiæ ac libertatis causa, [12] per edictum de suo

7 *sed alius nemo*] Malim *et alius nemo*. Sed hoc nil differt ab illo: *Fallere nemo nos p. n. t.*

8 *ab alio quolibet*] Hoc verum est, non quod Victorius edidit cum pluribus post, *ab aliis, quo libet:* nam et nimium hoc est, et non bene opponitur sequentibus.

9 *denunciatum esse veteranis*] Ut ad certam diem Romæ essent. v. Clav.

10 *edicto postulassemus*] Loquitur de re et jure universe. pertinet autem eo, quod edicto postularant, ut sibi decem dies abesse liceret ab urbe, cum essent prætores. Res patet e Philipp. II.

11 *nunciis trans mare missis*] Ad quosdam in Asia prætores, ut exercitus pararent.

12 *p. e. de suo jure decedere*] i. e. cum possent Romæ magistratum gerere, ab urbe tamen abesse, cujus illi

jure decedere, quin consul arma minetur. Quorum fiducia nihil est, quod nos terreas. Neque enim decet, aut convenit nobis, periculo ulli submittere animum nostrum. Neque est Antonio postulandum, ut iis imperet, quorum opera liber est. Nos si alia hortarentur, ut bellum civile suscitare vellemus, litteræ tuæ nihil proficerent. Nulla enim minantis auctoritas apud liberos est. Sed pulchre intelligis, non posse nos quoquam impelli: et fortassis ea re minaciter agis, ut judicium nostrum metus videatur. Nos in hac sen-
tentia sumus, ut te cupiamus in libera republica magnum b.
atque honestum esse; vocemus te ad nullas inimicitias: sed tamen pluris nostram libertatem, quam tuam amicitiam æstimemus. Tu etiam atque etiam vide, quid suscipias, quid sustinere possis: neque, quam diu vixerit Cæsar, sed quam non diu regnarit, fac cogites. Deos quæsumus, consilia tua reipublicæ salutaria sint ac tibi. si minus: ut, salva atque honesta republica, tibi quam minimum noceant, optamus. Pridie Nonas Sext.

### ARGUMENTUM. 4

*Res a se gestas exponit, et, ut Cicero sua se sententia in supplicationibus decernendis adjuvet, rogat.*

## D. BRUTUS IMP. COS. DESIGN. S. D. CICERONI.

SI de tua in me voluntate dubitarem, multis a te verbis peterem, ut dignitatem meam tuerere. sed profecto est ita, ut mihi persuasi, me tibi esse curæ. Progressus sum ad [13] Inalpinos cum exercitu, non tam nomen imperatorium captans, quam cupiens militibus satisfacere, firmosque eos ad tuendas nostras res efficere. quod mihi videor consecutus. Nam et liberalitatem nostram, et animum sunt experti. cum omnium bellicosissimis bellum gessi: multa castella cepi: multa vastavi. Non sine causa ad senatum litteras misi. Adjuva nos tua sententia: [14] quod cum feceris, ex magna parte communi commodo inservieris.

### ARGUMENTUM. 5

*Excusat se, quod Bruti litteris non responderit: hortatur ad libertatem recuperandam: et suum studium ac officia pollicetur.*

## M. CICERO S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

LUPUS familiaris noster, cum a te venisset, cumque Romæ quosdam dies commoraretur, ego eram in iis locis,

potestatem postulabant. Grævius mavult *decidere*, sc. cum senatu: at non postularant a senatu, sed a consule. nec tamen absurdum est: nam erat tamen genus transactionis et pactionis.

13 *Inalpinos*] Recte. patet e seqq. ubi castella memorat, quæ erant in Alpibus. Vulgo olim erat, etiam in libris scr. *transalpinos*. in Ms. meo correctum est *cisalpinos*.

14 *quod cum facies*] scr. *feceris*, postulat hoc *inservieris*. aliter est ep. 6. ubi sequitur *habebis*.

in quibus maxime me tuto esse arbitrabar. Eo factum est, ut ad te Lupus sine meis litteris rediret, cum tamen curasset tuas ad me perferendas. Romam autem veni a. d.
p. 170. quintum Idus Decembris, nec habui quidquam antiquius,
a. [15] quam ut Pansam statim convenirem: ex quo ea de te cognovi, quæ maxime optabam. Quare hortatione tu quidem non eges, [16] si ne illa quidem in re, quæ a te gesta est post hominum memoriam maxima, hortatorem desiderasti. Illud tamen breviter significandum videtur, populum Romanum omnia a te exspectare, atque in te aliquando recuperandæ libertatis omnem spem ponere. Tu, si dies noctesque memineris, (quod te facere certo scio,) quantam rem gesseris: non obliviscere profecto, quantæ tibi etiam nunc gerendæ sint. [17] Si enim iste provinciam nactus erit, cui quidem ego semper amicus fui ante, quam illum intellexi, non modo aperte, sed etiam libenter cum republica bellum gerere, spem reliquam nullam video salutis. Quamobrem te obsecro iisdem precibus, quibus S. P. Q. R. ut in perpetuum rempublicam dominatu regio liberes, ut principiis consentiant exitus. Tuum est hoc munus, tuæ partes: a te hoc civitas, vel omnes potius gentes non exspectant solum, sed etiam postulant. quamquam, cum hortatione non egeas, ut supra scripsi, non utar ea pluribus verbis: faciam illud, quod meum est, ut tibi omnia mea officia, studia, curas, cogitationes pollicear, quæ ad tuam laudem et gloriam pertinebunt. Quamobrem velim tibi ita persuadeas, me tum reipublicæ causa, quæ mihi vita mea est carior, tum quod tibi ipse faveam, tuamque dignitatem amplificari velim, tuis optimis consiliis, amplitudini, gloriæ nullo loco defuturum. Vale.

6 ARGUMENTUM.

*Commendaverat Brutus suam dignitatem. Respondet Cicero, sibi curæ fore, idque jam in senatu declaratum esse.*

b. M. CICERO S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

LUPUS noster cum Romam sexto die Mutina venisset, postridie me mane convenit; tua mihi mandata diligentissime exposuit, et litteras reddidit. Quod mihi tuam dignitatem commendas, eodem tempore existimo [18] te mihi meam [dignitatem] commendare: quam mehercule non habeo tua cariorem. Quare [19] mihi gratissimum facies, si exploratum

15 *q. u. Pansam statim conv.*] *Statim* abundat. est enim jam in illo, *nihil habui antiquius.*

16 *si ne illa quidem in re*] Malim *qui. in* abest Ms. meo et edd. pr.

17 *Si e. iste* &c.] Antonius provinciam Galliam cisalp. quam D. Bruto eripere volebat.

18 *te mihi meam dignitatem*] Verbum *dignitatem* sine dubio delendum est: additum a glossatore. In meo quidem Ms. est in margine, quamquam et *meam.*

19 *mihi gr. facies*] *facies* dixit, quia de re continuanda ac perpetua sermo est, non de actione aliqua prætereunte: in qua dixisset *feceris.*

habebis, tuis laudibus nullo loco nec consilium, nec studium meum defuturum. Cum tribuni plebis edixissent, senatus adesset a. d. XIII. Kal. Jan. haberentque in animo de præsidio consulum designatorum referre; quamquam statueram in senatum ante Kal. Jan. non venire: tamen, cum eo die ipso [20] edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi, aut ita haberi senatum, ut de tuis divinis in rempublicam meritis sileretur, (quod factum esset, nisi ego venissem,) aut, etiamsi quid de te honorifice diceretur, me non adesse. Itaque in senatum veni mane. Quod cum esset animadversum, frequentissimi senatores convenerunt. Quæ de te in senatu egerim, quæ [21] in concione maxima dixerim, aliorum te litteris malo cognoscere. Illud tibi persuadeas velim, me omnia, quæ ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quæ est per se amplissima, summo semper studio suscepturum, et defensurum; quod quamquam intelligo me cum multis esse facturum, tamen appetam hujus rei principatum.

ARGUMENTUM. 7

*Suadet, ne in salute populi R. tuenda senatus auctoritatem exspectet, sed, quid sibi rectum videatur, faciat.*

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DES. p. 171. a.

CUM adhibuisset domi meæ Lupus me et Libonem, et Servium, consobrinum tuum: quæ mea fuerit sententia, cognosse te ex M. Seio arbitror; qui nostro sermoni interfuit. Reliqua, quamquam statim Seium Græceius est subsecutus, tamen ex Græceio poteris cognoscere. Caput autem est hoc, quod te diligentissime [22] percipere et meminisse velim, ut ne in libertate et salute populi Romani conservanda auctoritatem senatus exspectes, nondum liberi, ne et tuum factum condemnes, (nullo enim publico consilio rempublicam liberasti: quo etiam est res illa major, et clarior:) et adolescentem, vel puerum potius, Cæsarem, judices temere fecisse, qui tantam causam publicam privato consilio susceperit: denique homines rusticos, sed fortissimos viros, civesque optimos, dementes fuisse judices, primum milites veteranos, commilitones tuos, deinde legionem Martiam, legionem quartam, quæ [23] suum consulem hostem judicaverunt, seque ad salutem reipublicæ defendendam contulerunt. Voluntas senatus [24] pro auctoritate haberi debet, cum auctori-

20 *edictum tuum*] De Gallia retinenda in potestate sua et senatus.

21 *in concione maxima*] Productus ab aliquo magistratu.

22 *percipere et meminisse velim*] *percipere* est animo imprimere, et respondet verbo *præcipere*. Cicero præcipit, Brutus debet percipere. Non deinde ausus sum *volam* edere, quod a Victorio e Ms. Med. editum et hodie vulgatum est. Ms. meus, Gu. 1. 2. Gorl. habent *velim*, ut alii plures et edd. pr.

23 *suum consulem*] Antonium.

24 *pro auctoritate* &c.] Pro decreto senatus, quando non audet SCtum facere.

tas impeditur metu. Postremo suscepta tibi causa jam bis est, ut non sit integrum: primum Idibus Martiis; deinde proxime, exercitu novo et copiis comparatis. Quamobrem ad omnia ita paratus, seu animatus debes esse, non ut nihil facias, nisi jussus; sed ut ea geras, quæ ab omnibus summa cum admiratione laudentur.

8 ARGUMENTUM.

*De legatis ad Antonium de pace missis, quæque sit omnium de Bruto exspectatio ad libertatem recuperandam, perscribit.*

b. M. CICERO S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

EO tempore Polla tua misit, ut ad te, si quid vellem, darem litterarum, cum, [25] quod scriberem, non habebam. Omnia enim erant suspensa propter exspectationem legatorum: qui quid egissent, nihildum nuntiabatur. Hæc tamen scribenda existimavi: primum, S. P. Q. R. de te laborare, non solum salutis suæ causa, sed etiam dignitatis tuæ. Admirabilis enim est quædam tui nominis caritas, amorque in te singularis omnium civium. Ita enim sperant atque confidunt, ut antea rege, sic hoc tempore regno te rempublicam liberaturum. Romæ dilectus habetur, totaque Italia: si hic dilectus appellandus est, cum ultro se offerunt omnes: tantus ardor occupavit animos hominum desiderio libertatis odioque diutinæ servitutis. De reliquis rebus a te jam exspectare litteras debemus, quid ipse agas, quid [26] noster Hirtius, quid Cæsar meus: quos spero brevi tempore societate victoriæ tecum copulatos fore. Reliquum est, ut de me id scribam, quod te ex tuorum litteris et spero et malo cognoscere; me neque deesse ulla in re, neque umquam defuturum dignitati tuæ.

9 ARGUMENTUM.

*Prospiciat, rogat, ne, consulibus amissis, hostes reip. invalescant: et quid agendum videatur, monet.*

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

PANSA amisso, quantum detrimenti respublica acceperit, non te præterit. nunc auctoritate et prudentia tua prospicias oportet, ne inimici nostri, consulibus sublatis, sperent se convalescere posse. Ego, ne consistere possit in Italia
p. 172. Antonius, dabo operam. sequar eum confestim. utrumque
a. me præstaturum spero, ne aut Ventidius elabatur, aut Antonius in Italia moretur. In primis rogo te, ad hominem ventosissimum, Lepidum, [27] mittas, ne bellum nobis redin-

25 *quid scriberem*] Legendum *quod;* ut alibi jam monuimus. e compendio ortum est *quid. Legati* int. qui ad Antonium missi erant a senatu, ut obsidionem Mutinæ tolleret, in his Sulpicius.

26 *Hirtius noster, Cæsar meus*] *suum* vocat Cæsarem, quia ipse eum amabat et juverat maxime.

27 *mittas, ne—possit*] *mittas* literas,

tegrare possit, Antonio sibi conjuncto. Nam de Pollione Asinio puto te perspicere, quid facturus sit. multæ, et bonæ, et firmæ sunt legiones Lepidi et Asinii. Neque hæc idcirco tibi scribo, quod te non eadem advertere sciam, sed quod mihi persuasissimum est, Lepidum recte facturum numquam, si forte vobis [28] de hoc dubium est. Plancum quoque confirmetis oro: quem spero, pulso Antonio, reipublicæ non defuturum. Si se Alpes Antonius trajecerit, constitui præsidium in Alpibus collocare, et te de omni re facere certiorem. III Kal. Maii, ex castris Regii.

## ARGUMENTUM. 10

*Queritur de quorundam malevolentia, et reip. periculum exponit.*

## D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

NON mihi rempublicam plus debere arbitror, quam [29] me tibi. Gratiorem me esse in te posse, quam isti perversi sint in me, exploratum habes: si tamen hoc temporis videatur dici causa, malle me tuum judicium, quam ex altera parte omnium istorum. Tu enim a certo sensu et vero judicas de nobis: quod isti ne faciant, summa malivolentia et livore impediuntur. [30] Interpellent me, quo minus honoratus sim, dum ne interpellent, quo minus respublica a me commode administrari possit. Quæ quanto sit in periculo, quam potero brevissime exponam. Primum omnium, quantam perturbationem rerum urbanarum afferat obitus consulum, quantamque cupiditatem hominibus injiciat [31] vacuitas, non te fugit. Satis me multa scripsisse, quæ litteris commendari possint, arbitror. Scio enim, cui scri- b.
bam. Revertor nunc ad Antonium: qui ex fuga cum [32] parvulam manum militum haberet inermium, ergastula

quibus eum absterreas a conjunctione cum Antonio. *possit* mihi dubium est: nisi vero legendum est *redintegrari possit:* aut *redintegrare* intransitive dicitur, ut est apud Varronem.

28 *id de hoc*] *id* delevi, nam et durius est, nec est in libro meo, nec Gu. 1. 2. nec ed. Med.

29 *me tibi. Gratiorem me* &c.] Recepi cum Grævio emendationem Victorii, quæ est totidem verbis in Ms. meo, et ex parte prima in ed. Med. nisi quod est *mallem me*, quod in margine correctum est *mallem mehercule*, ut habet ed. Med. et Ms. Gu. 1. qui et prima illa habet ut Gu. 2. Si esset *malim meh.* placeret: et forte *malem*, ut est in Mss. meis, est antique pro *malim*, ut *velem* pro *velim*.

30 *Interpellent me*] *me* suspectum mihi est. etiam in eadem re infra est tantum *interpellent*.

31 *vacuitas*] Grævius malebat e Mss. quibusdam *vacivitas*, quod etiam in meo est: Gu. 1. et edd. pr. *novitas*. Gu. 2. *tua caritas*, quod e *vacivitas* nasci potuit. Sed *vacivitas* non placet, quod fere de otio dicitur, nec *vacuitas* satis; nec enim uspiam sic absolute dicitur in sensu eo, quem locus desiderat, aut simili. Saltem addi debebat *reipublicæ*. Vereor, ne verbum sit a glossatore inferioris ætatis: (nam *injiciat cup.* commode ad *obitum conss.* referri potest.) item ut *novitas*, *tua caritas*.

32 *p. manum peditum*] Mss. quidam *militum*, quod Grævius prætulit: quod pedites dicantur *milites*, etiam cum adjunguntur *equites*. ego potius hac ratione utar, quod post etiam equites habuisse dicitur. Sic Mss. Gu. et edd. pr. habent. itaque et ipse recepi.

solvendo, omneque genus hominum arripiendo, satis magnum numerum videtur effecisse. Huc accessit manus Ventidii, quæ trans Apenninum itinere facto difficillimo ad Vada pervenit, atque ibi se cum Antonio conjunxit. Est numerus veteranorum et armatorum satis frequens cum Ventidio. Consilia Antonii hæc sint, necesse est: aut ad Lepidum ut se conferat, si recipitur; aut Apennino Alpibusque se teneat, et decursionibus per equites, quos habet multos, vastet ea loca, in quæ incurrerit: aut rursus se in Etruriam referat, quod ea pars Italiæ sine exercitu est. Quodsi me Cæsar audisset, atque Apenninum transisset: in tantas angustiás Antonium compulissem, ut inopia potius, quam ferro conficeretur. Sed neque Cæsari imperari potest, nec Cæsar exercitui suo. quod utrumque pessimum est. Cum hæc talia sint: quo minus, quod ad me pertinebit, homines interpellent, ut supra scripsi, non impedio. Hæc quemadmodum explicari possint, aut, a te cum explicabuntur, ne impediantur, timeo. Alere jam milites non possum. Cum ad rempublicam liberandam accessi, HS. mihi fuit [33] quadringenties amplius. Tantum abest, ut meæ rei familiaris liberum sit quidquam, ut omnes jam meos amicos ære alieno obstrinxerim. [34] Septenum numerum [nunc] legionum alo: qua difficultate, tu arbitrare. Non, si Varronis thesauros haberem, subsistere sumtui possem. Cum primum de Antonio exploratum habuero, faciam te certiorem. Tu me
p. 173. amabis ita, si hoc idem me in te facere senseris. III. Non.
a. Maii, ex castris, Dertona.

11

## ARGUMENTUM.

*Memor meritorum in se Ciceronis, iter Antonii ad Lepidum, dubiamque Planci fidem, et suum in rempubl. studium significat.*

## D. BRUTUS IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

EODEM exemplo a te mî litteræ redditæ sunt, quo pueri mei attulerunt. Tantum me tibi debere existimo, quantum persolvere difficile est. Scripsi tibi, quæ hic gererentur. in itinere est Antonius: ad Lepidum proficiscitur: ne de Planco quidem spem adhuc abjecit, ut [35] ex libellis ejus animadverti, qui in me inciderunt: in quibus quos ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret, scribebat.

33 *pecuniæ amplius*] Suspectum habui semper *pecuniæ* verbum, quod addi in hac forma non solet. Vidi post ab ed. 1471. abesse. itaque delevi. Etiam *HS.* abest ab Gu. 2. ed. Ven. 1469. non male.

34 *Septenum numerum n. legionum*] Non dubito, hoc vitiosum esse. Grævius corrigit *Septem nunc numeros legg. alo:* ut *numeri* sint *cohortes*. *Septem* est et in Ms. meo, sed a m. sec. *nunc* abest ab Gu. 1. 2. Gorl. edd. pr. et potest commode abesse.

35 *ex libellis ejus*] *suis* habent libri scr. etiam meus, et ed. Rom. Ven. 1469. 1471. nec tamen ausus sum imitari Grævium, qui id recepit. *libellis* est pro literis, (ut est in Gorl.) epistolis. Gu. 1. 2. servant *ejus*.

Ego tamen non habui ambiguum, et statim ad Plancum misi: et biduo ab Allobrogibus, et totius Galliæ legatos exspecto, quos confirmatos domum remittam. Tu, quæ istic opus erunt administrari, prospicies, ut ex tua voluntate reique publicæ commodo fiant. Malivolentiæ hominum in me, si poteris, occurres. [36] si non potueris, [37] hoc consolabere, quod me de statu meo nullis contumeliis deterrere possunt. pridie Nonas Maii, ex castris, finibus Statiellensium.

ARGUMENTUM. 12

*Queritur, ab Antonio bellum renovatum, quod hominum opinione impediri a Bruto potuisset.*

## M. CICERO S. D. BRUTO IMP. COS. DES.

TRES uno die a te accepi epistolas: unam brevem, quam Flacco Volumnio dederas; duas pleniores: quarum alteram tabellarius T. Vibii attulit; alteram ad me misit Lupus. Ex tuis litteris, et ex Græceii oratione, non modo non restinctum bellum, sed etiam inflammatum videtur. Non dubito autem, pro tua singulari prudentia, quin perspicias, si aliquid firmitatis nactus sit Antonius, omnia tua illa præ- b.
clara in rempublicam merita ad nihilum esse ventura. Ita enim Romam erat nuntiatum, ita persuasum omnibus, [38] cum paucis inermibus, perterritis metu, fracto animo, fugisse Antonium. Qui si ita se habet, ut, quemadmodum audiebam de Græceio, confligi cum eo sine periculo non possit: non ille mihi fugisse a Mutina videtur, sed locum belli gerendi mutasse. Itaque homines alii facti sunt: nonnulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis. opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant. Omnino est hoc populi, maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit. Sed tamen [39] providendum est, ne qua justa querela esse possit. Res se sic habet. Is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit. Hoc quam vim habeat, te existimare malo, quam me apertius scribere.

ARGUMENTUM. 13

*Excusat tarditatem in persequendo Antonio: et in quo res statu sit, exponit.*

36 *si non potueris*] Sic Gu. 1. 2. edd. pr. non *poteris*, ut habent vulgati. recte. nam consolatio fit, cum res fieri non potuit. Victorii ed. habet *poteris*, nescio an casu.

37 *hoc consolabere*] Grævius tacita addidit *te. hoc te consolabere.* malim addi in fine, ut, quomodo exciderit, appareat.

38 *cum paucis inermis*] Etsi *inermis* recte dicitur, tamen h. l. prætuli *inermibus*, quod est in edd. pr. ut ὁμοιοτέλευτα vitentur. Sic et Gu. 1. ejusque vestigia sunt et in Gu. 2.

39 *prov. est*] Sic bene Grævius, etsi tacite, edidit pro *sit*, quod est ab h. l. alienum. sic et ed. Med. et Gu. 1. Si quis malit deleri, non intercedam. edidi et *ne qua*, pro *ne quæ*, ut omnes edd. pr. et Gu. 1. 2. habent: etsi et hoc ferri potest.

## D. BRUTUS M. T. C. S. D.

JAM non ago tibi gratias. Cui enim re vix referre possum, huic verbis non patitur res satisfieri. Attendere te volo, quæ in manibus sunt. Qua enim prudentia es, nihil te fugiet, si meas litteras diligenter legeris. Sequi confestim Antonium his de causis, Cicero, non potui. eram sine equitibus, sine jumentis: Hirtium periisse nesciebam: Cæsari non credebam prius, quam convenissem, et collocutus essem. Hic dies hoc modo abiit. Postero die mane a Pansa sum arcessitus Bononiam. Cum in itinere essem, nuntiatum mihi est, eum mortuum esse. Recurri ad meas copiolas. sic enim vere eas appellare possum. sunt extenua-
p. 174. tissimæ, et inopia omnium rerum pessime acceptæ. Biduo
a. me Antonius antecessit, [40] itinera multo majora fugiens, quam ego sequens. Ille enim iit passim, ego ordinatim. Quacumque iit, ergastula solvit, homines arripuit. constitit nusquam prius, quam ad Vada venit. Quem locum volo tibi esse notum. Jacet inter Apenninum et Alpes, impeditissimus ad iter faciendum. Cum abessem ab eo millia passuum triginta, et se jam Ventidius conjunxisset; concio ejus ad me est allata: in qua petere cœpit a militibus, ut se trans Alpes sequerentur: sibi cum M. Lepido convenire. Succlamatum est, et frequenter a militibus Ventidianis, (nam suos valde quam paucos habet,) sibi aut in Italia pereundum esse, aut vincendum: et orare cœperunt, ut Pollentiam [41] iter facerent. Cum sustinere eos non posset, in posterum diem iter suum contulit. Hac re mihi nuntiata, statim quinque cohortes Pollentiam præmisi, meumque iter eo contuli. hora ante præsidium meum Pollentiam venit, quam Trebellius cum equitibus. sane quam sum gavisus. in hoc enim victoriam puto consistere. In spem venerant, quod neque Planci quatuor legiones omnibus suis copiis pares arbitrabantur, neque ex Italia tam celeriter exercitum trajici posse credebant. quos ipsi adhuc [42] satis arroganter Allobroges, equitatusque omnis, qui eo præmissus erat a nobis, sustinebant; nostroque adventu sustineri facilius posse confidimus. Tamen, si quo etiam casu Isaram se trajecerint, ne quod detrimentum reipublicæ injungant, summa a nobis dabitur opera. Vos magnum animum optimam-
b. que spem de summa republica habere volumus, cum et nos, et exercitus nostros, singulari concordia conjunctos, ad omnia

40 *itinera m. m. fugiens*] *Fecit* e Mss. duobus addidit Grævius. Est et in Gu. 2. nam verbum tale necessarium videtur, ut alii jam judicarant. Sed tamen non ausus sum id imitari. nescio quid duri inest, tolliturque concinnitatis pars.

41 *iter facerent*] i. facere sibi liceret. alias facile erat corrigere *faceret*.

42 *satis arroganter—sustinebant*] *arroganter* est audacter et fortiter: sed est tamen insolens.

pro vobis videatis paratos. Sed tamen nihil de diligentia remittere debetis, dareque operam, ut quam paratissimi [43] et ab exercitu, reliquisque rebus, pro vestra salute contra sceleratissimam conspirationem hostium confligamus; qui quidem eas copias, quas diu simulatione reipublicæ comparabant, subito ad patriæ periculum converterunt.

## ARGUMENTUM. 14

*Bruti litteris respondet de decemviris, de legionibus perducendis, de pecunia, de hominum admiratione ob renatum bellum, cujus exitus ne timeatur, Bruti partes et munus esse dicit.*

## M. T. C. D. BRUTO, IMP. CONS. DES. S. P. D.

MIRABILITER, mi Brute, lætor, mea consilia, measque sententias a te probari [44] de decemviris, de ornando adolescente. Sed quid refert? mihi crede, homini non glorioso: plane jam, Brute, frigeo. ὄργανον enim erat meum senatus. id est jam dissolutum. Tantam spem [45] attulerat exploratæ victoriæ tua præclara Mutina eruptio, fuga Antonii, conciso exercitu, ut omnium animi relaxati sint, meæque illæ vehementes contentiones, tamquam σκιαμαχίαι esse videantur. Sed, ut ad rem redeam, legionem Martiam et quartam negant, qui illas norunt, ulla conditione ad te posse perduci. Pecuniæ, quam desideras ratio potest haberi, eaque habebitur. De Bruto arcessendo, Cæsareque ad Italiæ præsidium tenendo, valde tibi assentior. Sed, ut scribis, habes obtrectatores; quos equidem facillime sustineo: sed impediunt tamen. Ex Africa legiones exspectantur. Sed bellum istic renatum mirantur homines. Nihil tam præter spem umquam. Nam die tuo natali victoria nuntiata, in multa secula videbamus rempublicam liberatam. Novi timores retexunt superiora. Scripsisti autem ad me iis, quas Idibus Maiis dedisti, modo te accepisse a Planco litteras, non recipi a Lepido Antonium. Id si ita est, omnia faciliora: p. 175.
sin aliter, magnum negotium: cujus exitum non exti- a.
mesco; tuæ partes sunt. Ego plus, quam feci, facere non possum. Te tamen, id quod spero, omnium maximum et clarissimum videre cupio.

43 *et ab exercitu*] *et* abest ab Gu. 1. edd. Med. Ald. &c. nempe, quia non sequitur alterum *et*, sed *reliquisque*. Sed et alia exempla observavimus. plura collegit Drakenb. ad Liv. XXIX, 12. ut et reperitur *que—et*. idem ad X, 30.

44 *de decemviris*] Qui rationes exigerent consulatus gesti ab Antonio. clarum est ex ep. 20.

45 *attulerat—relaxati sint—videantur*] Aut *essent* scribendum, et *viderentur*, aut ante *attulerunt*, sc. eruptio tua et fuga Antonii. illud melius. firmat infra de eadem re: *in multa secula videbamus remp. liberatam.* Edd. pr. habent *explorata victoria*, male, præter ed. Med.

15 ARGUMENTUM.

*Laudat officium et diligentiam Bruti: cujus et collegæ concordiam omnibus gratam esse significat: et hortatur, ut secum jam ipse certet.*

M. T. C. D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. P. D.

ETSI mihi tuæ litteræ jucundissimæ sunt: tamen jucundius fuit, quod in summa occupatione tua Planco collegæ mandasti, ut te mihi per litteras excusaret: quod fecit ille diligenter. mihi autem nihil amabilius officio tuo et diligentia. Conjunctio tua cum collega, concordiaque vestra, quæ litteris communibus declarata est, S. P. Q. R. gratissima accidit. Quod superest, perge, mi Brute, et jam non cum aliis, sed tecum ipse certa. Plura scribere non debeo, præsertim ad te: quo magistro brevitatis uti cogito. Litteras tuas vehementer exspecto, et quidem tales, quales maxime opto.

16 ARGUMENTUM.

*Commendat Lamiam in petitione præturæ.*

M. T. C. D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. P. D.

PERMAGNI interest, quo tibi hæc tempore epistola reddita sit: utrum cum sollicitudinis aliquid haberes, an cum ab omni molestia vacuus esses. Itaque ei præcepi, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolæ tibi reddendæ. Nam quemadmodum coram qui ad nos intempestive adeunt, molesti sæpe sunt: sic epistolæ offendunt, non loco redditæ. Si autem, ut spero, nihil te perturbat, nihil impedit; et ille, cui mandavi, satis scite et commode tempus ad te cepit adeundi: confido, me, quod velim, facile a te
b. impetraturum. L. Lamia præturam petit. hoc ego utor uno omnium plurimum. Magna vetustas, magna consuetudo intercedit: quodque plurimum valet, nihil mihi ejus est familiaritate jucundius. Magno præterea beneficio ejus, magnoque merito sum obligatus. Nam Clodianis temporibus, cum equestris ordinis princeps esset, proque mea salute acerrime propugnaret, a Gabinio consule relegatus est, quod ante id tempus civi Romano contigit nemini. [46] Hoc cum populus Romanus meminerit, meipsum non meminisse turpissimum est. Quapropter persuade tibi, mi Brute, me petere præturam. Quamquam enim Lamia summo splen-

46 *Hoc cum p. R. meminit*] *meminerit* edd. pr. Mss. et meus. Editum deinde *meminit*, quia latinitas postulare videbatur. Mihi vel *meminerit*, vel pro *quum* legendum *quando*, ut aliis locis e Mss. et edd. pr. correximus, ut mox pro *quum tenes* Ms. meus et edd. pr. habent *quando*. mirum est, quam inconstantes in his verbis fuerint viri docti. Hic quia libri veteres constanter habent *cum*, edidi *meminerit*.

dore, summa gratia est, [47] magnificentissimo munere ædilicio: tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium. Nunc, si me tanti facis, quanti certe facis, quando equitum centurias tenes, in queis regnas, mitte ad Lupum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Non tenebo te pluribus. Ponam in extremo quod sentio. Nihil est, Brute, cum omnia a te exspectem, quod mihi gratius facere possis.

ARGUMENTUM. 17

*Commendat eundem Lamiam, scripta epistola brevi post superiorem.*

M. T. C. D. BRUTO, IMP. S. D.

LAMIA uno omnium familiarissime utor. Magna ejus in me, non dico officia, sed merita, eaque sunt populo Romano notissima. Is magnificentissimo munere ædilitatis perfunctus, petit præturam: omnesque intelligunt, nec dignitatem ei deesse, nec gratiam. Sed [48] is ambitus extare videtur, ut ego omnia pertimescam, totamque petitionem Lamiæ mihi sustinendam putem. In ea re [49] quantum me possis adjuvare, facile perspicio: nec vero, quantum mea causa velis, dubito. Velim igitur, mi Brute, tibi persua- p. 176.
deas, nihil me majore studio a te petere, nihil te mihi gra- a.
tius facere posse, quam si omnibus tuis opibus, omni studio, Lamiam in petitione juveris: quod ut facias, vehementer te rogo.

ARGUMENTUM. 18

*Reprehendit in Decimo nonnullam timoris significationem. Scripta post Hirtium et Pansam consules interfectos.*

M. T. C. D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. D.

ETSI ex mandatis, quæ Galbæ Volumnioque ad senatum dedisti, quid timendum suspicandumque putares, suspicabamur: tamen timidiora mandata videbantur, quam erat dignum tua populique Romani victoria. Senatus autem, mi Brute, fortis est, et habet fortes duces. Itaque moleste ferebat, se a te, quem omnium, quicumque fuissent, fortissimum judicaret, timidum atque ignavum judicari. Etenim cum, te incluso, spem maximam omnes habuissent in tua virtute, [50] florente Antonio: quis erat, qui quidquam ti-

47 *magn. m. ædilitio*] Sic edd. pr. P. Manutius 1540. addidit *usus*. quod et Grævius tacite edidit: quod non displiceret, si libris firmaretur.

48 *is ambitus extare v.*] Sic Mss. et edd. pr. male Victorius *excitare* e quibusdam scr. libris, unde quidam *excitari* fecere.

49 *quantum me p. a.*] Sæpe venit in mentem suspicari, post *quantum* excidisse *tu:* quod hic facile excidere potuit. Certe ita accuratior esset oratio: et ita sensus meus postulat.

50 *florente Antonio*] Puto aut *et* addendum esse, aut potius totum hoc loco suo motum esse et post *te incluso* reponendum. Ita bellissime respondebunt hæc sequentibus et qui-

meret, profligato illo, te liberato? Nec vero Lepidum timebamus. Quis enim esset, qui illum tam furiosum arbitraretur, ut, qui in maximo bello pacem velle se dixisset, is in optatissima pace bellum reipublicæ indiceret? Nec dubito, quin tu plus provideas. Sed tamen tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus, renovatio timoris magnam molestiam afferebat. Quare velim equidem, id quod spero, ut plane abjectus et fractus sit Antonius: sin aliquid virium forte collegerit; sentiet, nec senatui consilium, nec populo Romano virtutem deesse, nec reipublicæ, te vivo, imperatorem. XIII. Kal. Jun.

19 ARGUMENTUM.

*Reipublicæ vicem timet: Vicetinos commendat.*

b. D. BRUTUS M. T. C. S. P. D.

AD senatum quas litteras misi, velim prius perlegas, et, si qua tibi videbuntur, commutes. Necessario me scripsisse, ipse animadvertes. nam cum putarem, quartam et Martiam legiones mecum futuras, ut Druso Paulloque placuerat, vobis assentientibus: minus de reliquis rebus laborandum existimavi. Nunc vero, cum sim cum tironibus egentissimis, valde et meam et vestram vicem timeam, necesse est. Vicetini me et M. Brutum præcipue observant. His ne quam patiare injuriam fieri in senatu [51] vernarum causa, a te peto. Causam habent optimam, officium in rempublicam summum, genus hominum adversariorum [52] seditiosum et inertissimum. XII Kalend. Jun. Vercellis.

20 ARGUMENTUM.

*Timere se ait Ciceronis causa, eumque monet, ut veteranorum animos sibi conciliet.*

D. BRUTUS IMP. COS. DES. M. T. C. S. P. D.

QUOD pro me non facio, id pro te facere meus in te amor, tuaque officia cogunt, ut timeam. Sæpe enim mihi cum esset dictum, neque a me contemtum; [53] novissime Labeo Segulius, homo sibi simillimus, narravit mihi, apud Cæsarem se fuisse, multumque sermonem de te habitum esse: ipsum Cæsarem nihil sane de te questum, [54] nisi [dictum] quod diceret, te dixisse, laudandum adolescentem, ornandum, tollendum: se non esse commissurum, ut tolli

dem per χιασμὸν, *profligato illo, te liberato.*

51 *vernarum causa*] Hoc non intelligitur, quia historia rei ignoratur.

52 *seditiosum et inertissimum*] Grævius e Mss. duobus malit *incertissimum*, quod alteri *sedit.* melius convenit, quam *inertissimum.* nam seditiosi non sunt inertes: nisi *inertes* intelligas viles, nullius pretii.

53 *novissime—narrat mihi*] Malui *narravit mihi.* et sic est in Gu. 1.

54 *nisi dictum, quod diceret, te dixisse*] *dictum* haud dubie spurium est. e sequentibus huc tractum videtur. Uncis inclusi saltem.

possit. Hoc ego Labeonem credo illi retulisse, aut finxisse dictum, non ab adolescente prolatum. Veteranos vero pessime loqui, volebat Labeo me credere, et tibi ab iis instare periculum: maximeque indignari, quod in decemviris neque p. 177.
Cæsar, neque ego habiti essemus, atque omnia ad vestrum a.
arbitrium essent collata. Hæc cum audissem, et jam in itinere essem, committendum non putavi, prius ut Alpes transgrederer, quam, quid istic ageretur, scirem. Nam de tuo periculo, crede mihi, jactatione verborum, et denuntiatione periculi, sperare eos, te pertimefacto, adolescente impulso, [55] posse magna consequi præmia: et totam istam cantilenam ex hoc pendere, ut quam plurimum lucri faciant. Neque tamen non te cautum esse volo, [56] et insidias vitantem. Nihil enim tua mihi vita potest esse jucundius, neque carius. Illud vide, ne timendo magis timere cogare, et, quibus rebus potest occurri veteranis, occurras. Primum, quod desiderant de decemviris, facias: deinde de præmiis. [57] Si tibi videtur, agros eorum militum, qui cum Antonio veterani fuerunt, his dandos censeas ab utrisque nobis: [58] de numis, lente ac ratione habita pecuniæ, senatum de ea re constituturum: quattuor legionibus iis, quibus agros dandos censuistis, video facultatem fore ex agris [59] Syllanis et agro Campano. Æqualiter aut sorte agros legionibus assignari puto oportere. Hæc me tibi scribere non prudentia mea hortatur, sed amor in te, et cupiditas otii; quod sine te consistere non potest. Ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italia non excedam. Legiones armo, paro: spero me non pessimum exercitum habiturum ad omnes casus et impetus hominum. De exercitu, quem Pansa habuit, legionem mihi Cæsar non remittit. Ad has litteras statim mihi rescribe, tuorumque aliquem mitte, si quid reconditum magis erit, meque [60] scire opus putaris. Vale. IIX Kal. Jun. Eporedia.

55 *posse magna cons.*] Videtur excidisse *se* post *posse*: nisi vero ipsum *posse* spurium est.

56 *et insidias vitantem*] Parum elegans hoc. Credo verum esse *vitare*.

57 *Si tibi videtur*] An *videbitur?* nam et de futuro sermo est: et est e SCtis sumtum: ut ad Philippicas vidimus.

58 *de numis*] Conjungendum hoc cum antecedente: itaque minorem distinctionem feci: int. quod autem ad numos attineat, sc. distribuendos militibus. nam alias *de ea re* inane esset ac tolli deberet.

59 *Syllanis*] Sic edd. pr. Victorius dedit *Silani*, quod alii secuti sunt, sed explicare non potuerunt. nam de *Silano*, qui Lepidi legatus fuit, cogitari vix potest, cujus agri vix tanti esse potuerunt, ut inde multis aliquid tribui posset.

60 *scire opus putaris*] Grævius addidit *esse*. Sic et Ms. meus, Gu. 1. 2. et edd. pr.

21 ## ARGUMENTUM.

*Respondet superiori epistolæ* xx.

b. ## M. T. C. D. BRUTO IMP. S. P. D.

DII isti Segulio malefaciant, homini nequissimo omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt! Quid? tu illum tecum solum, aut cum Cæsare? qui neminem prætermiserit, quicum loqui potuerit, cui non eadem ista dixerit? Te tamen, mi Brute, sic amo, ut debeo, quod istud quidquid esset nugarum, me scire voluisti. Signum enim magnum amoris dedisti. Nam quod idem Segulius, veteranos queri, quod tu et Cæsar in decemviris non essetis, utinam ne ego quidem essem! Quid enim molestius? Sed tamen, cum ego sensissem, de iis, qui exercitus haberent, sententiam ferri oportere: iidem illi, qui solent, reclamarunt. Itaque excepti etiam estis, me vehementer repugnante. Quocirca Segulium negligamus, qui res novas quærit: non quo veterem comederit: nullam enim habuit: sed hanc ipsam recentem novam devoravit. Quod autem scribis, te, quod pro te ipso non facias, id pro me, ut de me timeas aliquid: omni te, vir optime, mihique carissime Brute, de me metu libero. Ego enim, quæ provideri poterunt, non fallar in iis: quæ cautionem non habebunt, de his non ita valde laboro. Sim enim impudens, si plus postulem, quam homini a rerum natura tribui potest. Quod mihi præcipis, ut caveam, ne timendo magis timere cogar; et sapienter, et amicissime præcipis. Sed velim tibi persuadeas, cum te constet excellere hoc genere virtutis, ut numquam extimescas, numquam perturbere; me huic tuæ virtuti proxime accedere. Quamobrem neque metuam quidquam, et cavebo omnia. Sed
p. 178. vide, [61] ne tua jam, mi Brute, culpa futura sit, si ego quid-
a. quam timeam. tuis enim opibus, et consulatu tuo, etiamsi timidi essemus, tamen omnem timorem abjiceremus: præsertim cum persuasum omnibus esset, mihique maxime, a te nos unice diligi. Consiliis tuis, quæ scribis de quattuor legionibus, deque agris assignandis ab utrisque vestrûm, vehementer assentior. Itaque cum quidam de collegis nostris agrariam curationem ligurrirent; disturbavi rem, totamque vobis integram reservavi. Si quid erit occultius, et (ut scribis) reconditum, meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te litteræ perferantur. Pridie nonas Junii.

22 ## ARGUMENTUM.

*Commendat Appium Claudium, qui cum Antonio se conjunxerat; ut ex hostium numero eximatur.*

61 *ne tua—culpa f. sit*] Si se. te Hirtii et Pansæ, ut e seqq. pa- consulatum non petas, vacuum mor- tet.

## M. T. C. D. BRUTO IMP. S. P. D.

CUM Appio Claudio, C. F. summa mihi necessitudo est, multis ejus officiis, et meis mutuis constituta. Peto a te majorem in modum, vel humanitatis tuæ, vel mea causa, ut eum auctoritate tua, quæ plurimum valet, conservatum velis. Volo, te, cum fortissimus vir cognitus sis, etiam clementissimum existimari. Magno tibi erit ornamento, nobilissimum adolescentem beneficio tuo esse salvum. Cujus quidem causa hoc melior debet esse, quod pietate adductus, propter patris restitutionem, [62] se cum Antonio conjunxit. Quare etsi minus veram causam habebis, tamen vel probabilem aliquam poteris inducere. Nutus tuus potest hominem, summo loco natum, summo ingenio, summa virtute, officiosissimum præterea, et gratissimum, incolumem in civitate retinere. Quod ut facias, ita a te peto, ut majore studio, magisve ex animo petere non possim.

ARGUMENTUM. 23

*Ut bene de rep. speret, hortatur Ciceronem, cujus litteras exspectat.*

## D. BRUTUS M. T. C. S. P. D. b.

NOS hic valemus recte: et, quo melius valeamus, operam dabimus. Lepidus commode de nobis sentire videtur. Omni timore deposito, debemus libere reipublicæ consulere. Quodsi omnia essent aliena, tamen tribus tantis exercitibus, propriis reipublicæ, valentibus, magnum animum habere debebas, quem et semper habuisti, et nunc fortuna adjuvante augere potes. Quæ tibi superioribus litteris mea manu scripsi, terrendi tui causa homines loquuntur. Si frenum momorderis, peream, si te omnes, quot sunt, conantem loqui [63] ferre poterunt. Ego, tibi ut antea scripsi, dum mihi a te litteræ veniant, in Italia morabor. IIX Kal. Jun. Eporedia.

ARGUMENTUM. 24

*Respondet superiori epistolæ, qua timorem sibi exemptum dicit. Addit, quid agendum ei sit: et de pecunia decreta.*

## CICERO D. BRUTO S. P. D.

NARRO tibi: antea subirascebar brevitati tuarum litterarum. nunc mihi loquax esse videor. te igitur imitabor. Quam multa, quam paucis? Te recte valere, operamque dare, ut quotidie melius: Lepidum commode sentire: tribus exercitibus quidvis nos oportere confidere. Si timidus essem: tamen ista epistola mihi omnem metum abstersisses.

62 *me cum A. conjunxit*] Sic libri scr. et edd. vett. Sed recte correctum est in posterioribus *se*, re postulante clarissime. Itaque cum Grævio correxi.

63 *ferre poterunt*] Sic Ms. meus, Gu. 1. et edd. pr. Male recentiores *poterint*. saltem deberet esse *potuerint*, ut est ap. Plautum: *peribo, si—fecero.*

Sed, ut mones, frenum momordi. etenim qui, te incluso, omnem spem habuerim in te, quid nunc putas? Cupio jam vigiliam meam, Brute, tibi tradere: sed ita, ut ne desim constantiæ meæ. Quod scribis, in Italia te moraturum, dum tibi litteræ meæ veniant: si per hostem licet, non er-
p. 179. raris. multa enim Romæ. sin adventu tuo bellum confici
a. potest, nihil sit antiquius. Pecunia expeditissima quæ erat, tibi decreta est. Habes amantissimum Servium. nos non desumus. IIX. Idus Junias.

25

## ARGUMENTUM.

*Exspectari a se Bruti litteras ait: sibi nihil esse quod scriberet: in ipso et Planco spem omnem esse.*

## M. T. C. D. BRUTO S. P. D.

EXSPECTANTI mihi tuas quotidie litteras, Lupus noster subito denuntiavit, ut ad te scriberem, si quid vellem. Ego autem, etsi, [64] quod scriberem, non habebam, (acta enim ad te mitti sciebam, inanem autem sermonem litterarum tibi injucundum esse audiebam,) brevitatem secutus sum, te magistro. Scito igitur, in te et in collega spem omnem esse. De Bruto autem nihil adhuc certi: quem ego, quemadmodum præcipis, privatis litteris ad bellum commune vocare non desino: qui utinam jam adesset! intestinum urbis malum, quod est non mediocre, minus timeremus. Sed quid ago? [65] non imitor λακωνισμὸν tuum. altera jam pagella procedit. Vince, et vale. XIV. Kal. Quintiles.

26

## ARGUMENTUM.

*Sollicitus ob Antonii cum Lepido conjunctionem, legiones quamprimum sibi et stipendium mitti postulat.*

## D. B. IMP. M. T. C. S. P. D.

[66] IN maximo meo dolore hoc solatio utor, quod intelligunt homines, non sine causa me timuisse ista, quæ acciderunt. Deliberent, utrum trajiciant legiones ex Africa, [67] necne, et ex Sardinia, et Brutum arcessant, necne: et mihi stipendium dent, [68] an non decernant. Ad senatum litteras misi. Crede mihi, [69] nisi ista omnia ita fiant, quemadmodum scribo, magnum nos omnes adituros periculum. Rogo te,

64 *quid scriberem, non hab.*] corr. *quod*, ut supra.

65 *non—tuum*] Non hoc interrogandi notam habere debet. immo negat, se imitari λακωνισμὸν Bruti, ut sequens ostendit. Alia jam exempla vidimus similia.

66 *In maximo m. d.*] *In* abest libris plerisque. Grævius tacite addidit, si tamen non est operarum factum, ut Var. Lect. videntur indicare. Verum tamen puto. Prima litera *m* absorpsit.

67 *nec ne—nec ne*] Primum *nec ne* delendum puto.

68 *an non decernant*] Addidi *non* cum Grævio. Consentiunt Mss. meus, Gu. 1. 2. et edd. pr.

69 *nisi i. o. ita fiunt*] Scribendum esse *fiant*, latinitas docet. et sic ed. Rom.

videte, quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant. Et fide opus est, et celeritate. III. Non. b.
Jun. ex castris.

ARGUMENTUM. 27

*Questus erat Matius, accusari se a Cicerone, tum quod in lege quadam Cæsaris suffragium tulisset, tum etiam quod ludos, Cæsari mortuo ab Octaviano datos, curasset. Cicero se ita purgat, ut alterum negari a se dicat, alterum defendi.*

M. CICERO MATIO S. p. 180.

NONDUM satis constitui, molestiæne plus, an voluptatis a.
attulerit mihi Trebatius noster, homo cum plenus officii, tum utriusque nostrûm amantissimus. Nam cum in Tusculanum vesperi venissem, postridie ille ad me, nondum satis firmo corpore cum esset, mane venit. Quem cum objurgarem, quod parum valetudini parceret: tum ille, nihil sibi longius fuisse, quam ut me videret. Num quidnam, inquam, novi? Detulit ad me querelam tuam: de qua prius, quam respondeo, pauca præponam. Quantum memoria repetere præterita possum, nemo est mihi te amicus antiquior. Sed vetustas habet aliquid commune cum multis: amor non habet. Dilexi te, quo die cognovi: meque a te diligi judicavi. Tuus deinde discessus, isque diuturnus, ambitio nostra et vitæ dissimilitudo non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari. Tuum tamen erga me animum agnovi multis annis ante bellum civile, cum Cæsar esset in Gallia. Quod enim vehementer mihi utile esse putabas, nec inutile ipsi Cæsari, perfecisti, ut ille me diligeret, coleret, haberet in suis. Multa prætereo, quæ temporibus illis inter nos familiarissime dicta, scripta, communicata sunt. graviora enim consecuta sunt. Et initio belli civilis cum Brundisium versus ires ad Cæsarem, venisti ad me in Formianum. Primum hoc ipsum quanti, præsertim temporibus illis? Deinde oblitum me putas consilii, sermonis, humanitatis tuæ? quibus rebus interesse memini Trebatium. Nec vero sum oblitus litterarum tua- b.
rum, quas ad me misisti, cum Cæsari obviam venisses in agro, ut arbitror, Trebulano. Secutum illud tempus est, cum me ad Pompeium proficisci, sive pudor meus coëgit, sive officium, sive fortuna. Quod officium tuum, quod studium vel in absentem me, vel in præsentes meos defuit? quem porro omnes mei et mihi et sibi te amiciorem judicaverunt? Veni Brundisium. oblitumne me putas, qua celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento advolaris? quæ tua fuerit assessio, oratio, confirmatio animi mei, fracti communium miseriarum metu? Tandem aliquando Romæ esse cœpimus.

quid [70] defuit nostræ familiaritati? In maximis rebus quonam modo me gererem adversus Cæsarem, usus tuo consilio sum. In reliquis officiis, cui tu tribuisti, excepto Cæsare, præter me, ut domum ventitares, horasque multas sæpe suavissimo sermone consumeres? tum, cum etiam, si meministi, ut hæc φιλοσοφούμενα scriberem, [71] tu me impulisti. Post Cæsaris reditum, quid tibi majori curæ fuit, quam ut essem ego illi quam familiarissimus? quod effeceras. Quorsum igitur hæc oratio longior, quam putaram? quia sum admiratus, te, qui hæc nosse deberes, quidquam a me commissum, quod esset alienum nostra amicitia, credidisse. Nam præter hæc, quæ commemoravi, quæ testata sunt, et illustria, habeo multo occultiora, quæ vix verbis exsequi possum. Omnia me tua delectant: [72] sed maxime maxima cum fides in amicitia, consilium, gravitas, constantia; tum lepos, humanitas, litteræ. Quapropter redeo nunc ad querelam. Ego te suffragium tulisse [73] in illa lege, primum
p. 181. non credidi: deinde, si credidissem, numquam id sine ali-
a qua justa causa existimarem te fecisse. Dignitas tua facit, ut animadvertatur, quidquid facias: malivolentia autem hominum, ut nonnulla durius, quam a te facta sint, proferantur. Ea tu si non audis; quid dicam, nescio. equidem, si quando audio, tam defendo, quam me scio a te [74] contra iniquos meos solere defendi. Defensio autem est duplex. Alia sunt, quæ liquido negare soleam: ut de isto ipso suffragio: alia, quæ defendam a te pie fieri et humane: ut de curatione ludorum. Sed te, hominem doctissimum, non fugit, si Cæsar rex fuerit, quod mihi quidem videtur, in utramque partem de tuo officio disputari posse: vel in eam, qua ego uti soleo, laudandam esse fidem et humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas, vel in eam, qua nonnulli utuntur, libertatem patriæ, vitæ amici anteponendam. Ex his sermonibus utinam essent delatæ ad te disputationes meæ! Illa vero duo, quæ maxima sunt laudum tuarum, quis aut libentius, quam ego, commemorat, aut sæpius: te et non suscipiendi belli civilis gravissimum aucto-

70 *defuit n. f. in m. rebus? Quonam m.*] Placet Lambini interpunctio: *In m. rebus quonam modo* &c. In vulgari interpunctione vix commodus sensus. Quid enim est: *quid familiaritati defuit in maximis rebus?*

71 *tu me impulisti*] Friget hic *tu*. est jam supra in principio periodi.

72 *sed maxime maxima cum fides*] *Maxime* abest ed. Græv. sine admonitione. Ego *maxima* deleo. nam *maxime* necessarium est, respondetque τῷ *omnia tua*. epitheto *maxima* non est locus, nec opus. Sensere et qui post *maxima* interpunxere, ut Aldus.

73 *in illa lege*] Cæsaris de æstimationibus: cui respondet in epistola Matii illud, quod lege Cæsaris diminutam rem suam dicit.

74 *contra iniquos meos*] Non placet *meos* addi, nec credo esse a Cicerone.

rem fuisse, et moderandæ victoriæ; in quo, qui mihi non assentiretur, inveni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit causam harum litterarum: quibus nisi credideris, me omnis officii et humanitatis expertem judicaris; quo nec mihi gravius quidquam potest esse, [75] nec a te alienius.

### ARGUMENTUM. 28

*Respondet superiori Ciceronis, purgatque se adversus vituperatores.*

## MATIUS CICERONI S.

MAGNAM voluptatem ex tuis litteris cepi, quod, quam speraram atque optaram, habere te de me opinionem, cognovi. De qua etsi non dubitabam, tamen, quia maximi æstimabam, ut incorrupta maneret, laborabam. Conscius autem mihi eram, nihil a me commissum esse, quod boni cujusquam offenderet animum. Eo minus credebam, plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quidquam persuaderi potuisse, præsertim in quem mea propensa et perpetua fuisset atque esset benivolentia. [76] Quod quando, ut volui, scio esse: respondebo criminibus, quibus tu pro me, ut par erat, tua singulari bonitate et amicitia nostra, sæpe restitisti. Nota enim mihi sunt, quæ in me post Cæsaris mortem contulerint. Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero, atque eum, quem dilexi, periisse indignor. Aiunt enim, [77] patriam amicitiæ præponendam esse: proinde ac si jam vicerint, obitum ejus reipublicæ fuisse utilem. Sed non agam astute. Fateor, me ad istum gradum sapientiæ non pervenisse. Neque enim Cæsarem in dissensione civili sum secutus; sed amicum, quamquam re offendebar, tamen non deserui: neque bellum umquam civile, aut etiam causam dissensionis probavi; quam etiam nascentem exstingui, summe studui. Itaque in victoria hominis necessarii, neque honoris, neque pecuniæ dulcedine sum captus: quibus præmiis reliqui, minus apud eum, quam ego, cum possent, immoderate sunt abusi. Atque etiam res familiaris mea, [78] lege Cæsaris diminuta est: cujus p. 182.
beneficio plerique, qui Cæsaris morte lætantur, remanserunt in civitate. Civibus victis ut parceretur, æque, ac pro mea salute, laboravi. Possum igitur, qui omnes volue- 2.

75 *nec a te alienius*] Sic Grævius bene; sic et Ms. meus, Gu. 1. 2. et edd. Rom. Ven. 1469. Med. Ms. Gorl. *abs te.*

76 *Quod quum—scio esse*] Mss. et edd. pr. *quando.* bene, ut alibi.

77 *patriam amicitiæ præp.*] Sic Lambinus edidit, quod et in Mss. dicit sic reperisse. secutus est Grævius, quem imitatus sum. Sic et Gu. 1. ed. Mediol. habent. Si quis malit cum J. F. Gron. *patriæ amicitiam postponendam,* non repugnem: est enim lenior correctio.

78 *lege Cæsaris*] v. ad ep. 27.

rim incolumes, eum, a quo id impetratum est, periisse non indignari; cum præsertim iidem homines illi, et invidiæ et exitio fuerint? Plecteris ergo, inquiunt, quum factum nostrum improbare audes. O superbiam inauditam! alios in facinore gloriari, aliis ne dolere quidem impunite licere! At hæc etiam servis semper libera fuerunt, timerent, gauderent, dolerent suo potius, quam alterius arbitrio: quæ nunc, [79] ut quidem isti dictitant libertatis auctores, metu nobis extorquere conantur. Sed nihil agunt. Nullius umquam periculi terroribus ab officio, aut ab humanitate desciscam. Numquam enim honestam mortem fugiendam, sæpe etiam oppetendam putavi. Sed quid mihi succensent, si id opto, ut pœniteat eos sui facti? Cupio enim, Cæsaris mortem omnibus esse acerbam. At debeo pro civili parte rempublicam velle salvam. Id quidem me cupere, nisi et ante acta vita, et reliqua mea spes, tacente me, probat, dicendo vincere non postulo. Quare majorem in modum te rogo, ut rem potiorem oratione ducas: mihique, si sentis expedire, recte fieri, credas nullam communionem cum improbis esse posse. An, quod adolescens præstiti, cum etiam errare cum excusatione possem: id nunc, ætate præcipitata, commutem, ac me ipse retexam? Non faciam: neque, quod displiceat, committam, præterquam quod ho-
b. minis mihi conjunctissimi ac viri amplissimi doleo gravem casum. Quodsi aliter essem animatus, numquam quod facerem, negarem: ne et in peccando improbus, et in dissimulando timidus ac vanus existimarer. At ludos, quos Cæsaris victoriæ Cæsar adolescens fecit, curavi. At id ad privatum officium, non ad statum reipublicæ pertinet. Quod tamen munus et hominis amicissimi memoriæ [80] atque honoribus præstare, etiam mortui, debui: et optimæ spei adolescenti ac [81] dignissimo Cæsare petenti negare non potui. Veni etiam consulis Antonii domum sæpe, salutandi causa: ad quem, qui me parum patriæ amantem esse existimant, rogandi quidem aliquid, aut auferendi causa, [82] frequentes ventitare reperies. Sed quæ hæc est arrogantia, quod Cæsar numquam interpellavit, quin, quibus vellem, atque etiam quos ipse non diligebat, tamen iis uterer: eos, qui mihi amicum eripuerunt, carpendo me, efficere conari, ne, quos velim, diligam? Sed non vereor,

79 *ut quidem isti dictitant*] Refertur ad id, quod se libertatis auctores dicebant.

80 *ac honoribus*] E Ms. meo dedi *atque honoribus:* cui consentit Gu. 1. et 2.

81 *dignissimo Cæsare*] Vulgg. *Cæsari.* vitium ortum e vitiosa scriptura librorum *Cæsari repetenti*, ut est et in meo, et in edd. primis.

82 *frequentes vent.*] Grævius tacite edidit *frequentius*, quod melius respondet superiori *sæpe.*

ne aut meæ vitæ modestia parum valitura sit in posterum contra falsos rumores: aut ne etiam ii, qui me non amant, propter meam in Cæsarem constantiam, non malint mei, quam sui similes amicos habere. Mihi quidem [83] si optata contingant, quod reliquum est vitæ, in otio Rhodi degam: sin casus aliquis interpellarit, ita ero Romæ, ut recte fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas ago gratias, quod tuum erga me animum simplicem atque amicum aperuit: et quod eum, quem semper lubenter dilexi, quo magis jure colere atque observare deberem, fecit. Bene vale, et me dilige.

ARGUMENTUM. 29

*Profecturus in Græciam, res suas Appio commendat, commemoratis ante beneficiis ab ipso acceptis.*

## CICERO APPIO S.

DUBITANTI mihi, quod scit Atticus noster, de hoc toto consilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem, judicium et consilium tuum. Nam et scripsisti aperte, quid tibi [84] videretur, et Atticus ad me sermonem tuum pertulit. Semper judicavi, in te, et in capiendo consilio prudentiam summam esse, et in dando fidem: maximeque sum expertus, cum initio civilis belli per litteras te consuluissem, quid mihi faciendum esse censeres: eundumne ad Pompeium, an manendum in Italia. Suasisti, ut consulerem dignitati meæ. ex quo, quid sentires, intellexi: et sum admiratus fidem tuam, et in consilio dando religionem; quod, cum aliud malle amicissimum tuum putares, antiquius tibi officium meum, quam illius voluntas fuit. Equidem et ante hoc tempus te dilexi, et semper me a te diligi sensi. Et cum abessem, atque in magnis periculis essem: et me absentem, et meos præsentes a te cultos et defensos esse, memini. Et post meum reditum, quam familiariter mecum vixeris, quæque ego de te et senserim et prædicarim, omnes, qui solent hæc animadvertere, testes habemus. Gravissimum vero judicium de mea fide [85] et constantia fecisti, cum post mortem Cæsaris totum te ad amicitiam meam contulisti. Quod tuum judicium, nisi mea summa benivolentia erga te, omnibusque meritis comprobaro, ipse me hominem non putabo. Tu, mi Appi, conservabis amo-

83 *si optata contingent*] Scrib. *contingant*: nam sic semper est in hac formula: et post est: *sin casus aliquis interpellarit*, non *interpellabit*.

84 *videretur. Atticus*] Ms. noster, Gu. 1. 2. *videretur, et Atticus*. recte, sic et Grævius edidit, sic edd. pr.

85 *et de constantia*] *de* delevi. nec habent Mss. meus, et Gu. 2. nec edd. pr. mox etiam *et* post Cæsaris. utrumque et sine libris fecissem.

rem tuum, (etsi more magis hoc quidem scribo, quam quo te admonendum putem,) meaque omnia tuebere: quæ tibi ne ignota essent, Attico mandavi; a me autem, cum paullum otii nacti erimus, uberiores litteras exspectato. Da operam ut valeas. hoc mihi gratius facere nihil potes.

---

# M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM LIBER XII.

## AD C. CASSIUM ET ALIOS.

1

### ARGUMENTUM.

*Factum Dolabellæ, quo aram Cæsaris evertit, laudat: sublato rege, regnum superesse questus, C. Cassium hortatur, ut rempublicam cum Bruto omni perturbatione liberet.*

### M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

p. 183. FINEM nullam facio, mihi crede, Cassi, de te et de Bruto
a. nostro, id est, de tota republica cogitandi, cujus omnis spes in vobis est et in D. Bruto. Quam quidem jam habeo ipse meliorem, republica a Dolabella meo præclarissime gesta. [1] Manabat enim illud malum urbanum, et ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem et Urbi et otio diffiderem urbano. Sed [2] ita compressum est, ut mihi videamur omne jam ad tempus [3] ab illo duntaxat sordidissimo periculo tuti futuri. Reliqua magna sunt ac multa: sed posita omnia in vobis. quamquam primum quidque explicemus. Nam, ut adhuc quidem actum est, non regno, sed rege liberati videmur. Interfecto enim rege, regios omnes nutus tuemur. Neque vero id solum, sed etiam, quæ ipse ille, si viveret, non faceret, ea nos, quasi cogitata ab illo, probamus. Nec ejus quidem rei finem video. Tabulæ figuntur: immunitates dantur: pecuniæ maximæ describuntur: exsules reducuntur: senatusconsulta falsa referuntur: ut tantummodo odium illud

1 *Manabat*] Edd. ante Mediol. *Manebat*. male.

2 *ita compressa est*] Sic Mss. et edd. pr. fere omnes. aut *res* addenda est, quo valde inclino, aut cum Manutio e Mss. Riccii et Mentel. *compressum est*. Interim hoc secutus sum.

3 *ab illo duntaxat sord. periculo*] Nempe quod a servis imminebat tumultuantibus cum Judæis ad columnam Cæsaris. *Sordidum* proprium est apud Ciceronem de servis.

hominis impuri, et servitutis dolor depulsus esse videatur: respublica jaceat in his perturbationibus, in quas eam ille conjecit. Hæc omnia vobis sunt expedienda. nec hoc cogitandum, satis jam habere rempublicam a vobis. Habet b.
illa quidem tantum, quantum numquam mihi in mentem venit optare; sed contenta non est, et, pro magnitudine et animi et beneficii vestri, a vobis magna desiderat. Adhuc ulta suas injurias est per vos, interitu tyranni: nihil amplius. Ornamenta vero sua quæ recuperavit? an quod ei mortuo paret, quem vivum ferre non poterat? cujus æra refigere debebamus, ejus etiam chirographa defendimus? At enim ita decrevimus. Fecimus id quidem, temporibus cedentes, quæ valent in republica plurimum: sed immoderate quidam et ingrate nostra facilitate abutuntur. Verum hæc propediem et multa alia coram. Interim sic tibi persuadeas, mihi cum reipublicæ, quam semper habui carissimam, tum amoris nostri causa, maximæ curæ esse tuam dignitatem. Da operam, ut valeas.

## ARGUMENTUM. 2

*Invehitur in Antonii immoderatam potentiam, reique publicæ statum describit.*

## M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

VEHEMENTER lætor, tibi probari sententiam et orationem meam: qua si sæpius uti liceret, nihil esset negotii, libertatem et rempublicam reciperare. Sed homo amens et perditus, multoque nequior, quam ille ipse, quem tu nequissimum occisum esse dixisti, cædis initium quærit: nullamque aliam ob causam, me auctorem fuisse Cæsaris interficiendi, criminatur, nisi, ut in me veterani incitentur. Quod ego periculum non extimesco: modo vestri facti gloriam cum mea laude communicet. Ita nec Pisoni, qui in eum primus invectus est, nullo assentiente; nec mihi, qui idem tricesimo post die feci; nec P. Servilio, qui me est consecutus, tuto in senatum venire licet. Cædem enim gladiator quærit, ejusque initium a. d. XIII Ka- p. 184.
lend. Octob. a me se facturum putavit. At quam para- a.
tus venerat, cum in villa Metelli complures dies commentatus esset! Quæ autem in lustris et in vino commentatio potuit esse? Itaque omnibus est visus, ut ad te antea scripsi, vomere suo more, non dicere. Quare, quod scribis, te confidere, auctoritate et eloquentia nostra aliquid profici posse: nonnihil, ut in tantis malis, est profectum. Intelligit enim populus Romanus, tres esse consulares, qui, quia,
4 quæ de republica bene senserint, libere locuti sint, tuto in

4 *quæ*] Grævius tacite omisit. Sed id abesse non potest: nec nimis offendere debet *qui, quia, quæ:* sunt similia ap. Ciceronem, ut jam supra mo-

senatum venire non possint. Nec est præterea quod quidquam exspectes. [5] Tuus enim necessarius affinitate nova delectatur. Itaque jam non est studiosus ludorum, infinitoque fratris tui plausu dirumpitur. [6] Alter item affinis novis commentariis Cæsaris delinitus est. Sed hæc tolerabilia: illud non ferendum, quod est, qui vestro anno filium suum consulem futurum putet, ob eamque causam, se huic latroni deservire, præ se ferat. Nam L. Cotta familiaris meus, fatali quadam desperatione, ut ait, minus in senatum venit. L. Cæsar, optimus et fortissimus civis, valetudine impeditur. Ser. Sulpicius, et summa auctoritate, et optime sentiens, non adest. Reliquos, [7] exceptis designatis, ignosce mihi, si non numero consulares. Habes auctores consilii publici: qui numerus etiam bonis rebus exiguus esset, quid censes perditis? Quare spes est omnis in vobis: qui si idcirco abestis, ut sitis in tuto; ne in vobis quidem. sin aliquid dignum vestra gloria cogitatis; velim salvis nobis. sin
b. id minus, res tamen publica per vos brevi tempore jus suum reciperabit. Ego tuis neque desum, neque deero. qui [8] sive ad me referent, sive non, mea tibi tamen benivolentia fidesque præstabitur.

3 ARGUMENTUM.

*Ejusdem argumenti, ac itidem in Antonium ejusque socios invehitur.*

## M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

AUGET tuus amicus furorem in dies: primum in statua, quam posuit in Rostris, inscripsit PARENTI OPTIME MERITO: ut non modo sicarii, sed jam etiam patricidæ judicemini, quid dico, judicemini? judicemur potius. Vestri enim pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. Utinam quidem fuissem! [9] molestus nobis non esset. Sed hoc vestrum est: quod quum præteriit, utinam haberem, quid vobis darem consilii! Sed ne mihi quidem ipsi reperio, quid faciendum sit. Quid enim est, quod contra vim sine vi fieri possit? Consilium omne autem hoc est illorum, ut mortem Cæsaris persequan-

nuimus. magis tamen prope placet lectio Ms. Gu. 1. *qui, quia, de republ. quæ bene senserint.* mox pro *sunt* malui *sint.* atque ita correxi; habetque sic ed. Rom. Mss. hic meros indicativos habent.

5 *Tuus necessarius*] Lepidus, qui Cassii uxoris sororem in matrimonio habebat, sororem eandem M. Bruti. Ejus filius Antonii filiam duxerat nuper.

6 *Alter affinis*] Non constat qui fuerit, ut nec alter, qui filium suum consulem fieri volebat.

7 *exceptis designatis*] Ergo designati Coss. pares consularibus: nempe quia ante consulares et primi sententiam rogabantur. Intelligit Hirtium et Pansam.

8 *sive—sive non*] Sic Gu. 1. idque primum reperi in ed. Med. sic et Manutius. alii scr. et edd. *si ne ad me referent*, quod Grævius secutus est; intell. *quidem*. non placet. dixisset *etsi ad me non referent.*

9 *molestus nobis non esset*] Nam eum una interficiendum curassem. v. Ep. ad Trebonium L. X. et ep. seq.

tur. Itaque a. d. sext. Non. Octob. productus in concionem a Canutio, turpissime ille quidem discessit: sed tamen ea dixit de conservatoribus patriæ, quæ dici deberent de proditoribus. De me quidem non dubitanter, quin omnia de meo consilio et vos fecissetis, et Canutius faceret. Cetera cujusmodi sint, ex hoc judica, quod legato tuo viaticum eripuerunt. Quid eos interpretari putas, cum hoc faciunt? Ad hostem scilicet portari. O rem miseram! dominum ferre non potuimus: conservo servimus. Et tamen me quidem favente magis, quam sperante, etiam nunc residet spes in virtute tua. Sed ubi sunt copiæ? De reliquo, malo teipsum loqui tecum, quam nostra dicta cognoscere. Vale.

ARGUMENTUM. 4

*Antonium cum Cæsare non interfectum fuisse queritur. De senatu, de populo, de legatis ad Antonium, de Dolabella et ipso Cassio scribit, quæ sentiebat.*

## M. T. C. C. CASSIO S. P. D. p. 185. a.

VELLEM Idibus Martiis me ad cenam invitasses. reliquiarum nihil fuisset. Nunc me reliquiæ vestræ exercent, et quidem præter ceteros me: quamquam egregios consules habemus, sed turpissimos consulares: senatum fortem, sed infimo quemque honore fortissimum. Populo vero nihil fortius, nihil melius, Italiaque universa. Nihil autem fœdius Philippo et Pisone, legatis, nihil flagitiosius; qui cum essent missi, ut Antonio ex senatus sententia certas res nuntiarent; cum ille earum rerum nulli paruisset, ultro ab illo ad nos intolerabilia postulata retulerunt. Itaque ad nos concurritur: factique jam in re salutari populares sumus. Sed tu quid ageres, quid acturus, ubi denique esses, nesciebam. Fama nuntiabat, [10] te esse in Syriam: auctor erat nemo. De Bruto, quo propius est, eo firmiora videntur esse, quæ nuntiantur. Dolabella valde vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, cum tu vixdum triginta dies in Syria fuisses. Itaque constabat, eum recipi in Syriam non oportere. Summa laus et tua et Bruti est, quod exercitum præter spem existimamini comparasse. Scriberem plura, si rem causamque nossem. Nunc quæ scribo, scribo ex opinione hominum atque fama. Tuas litteras avide exspecto. Vale.

ARGUMENTUM. 5

*M. Brutum laudat, ut accendat ejus exemplo Cassium ad imitationem: de Mutinensi bello addit et de statu reipublicæ.*

10 *te isse in Syriam*] Sic edd. Med. et aliæ, consentit Ms. Gu. 1. 2. et meus, qui habet tamen *ipse:* idque Gruterus secutus est. At edd. Rom. Ven. 1469. 1471. *esse* et aliæ: prætulit Grævius, bene. respondet illi, *ubi esses*, et postulant sequentia. *in Syriam* pro *in Syria* recte dicitur, et sunt alia exempla: quamquam illæ edd. pr. habent *in Syria.*

## M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

HIEMEM credo adhuc prohibuisse, quo minus de te certum haberemus, quid ageres, maximeque ubi esses. Lo-
b. quebantur omnes tamen: credo, quod volebant; in Syria te esse, habere copias. Id autem eo facilius credebatur, quia simile vero videbatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus. Res enim tantas gessit, tamque inopinatas, ut eæ cum per se gratæ essent, [11] tum ornatiores propter celeritatem. Quodsi tu ea tenes, quæ putamus: magnis subsidiis fulta respublica est. A prima enim ora Græciæ usque ad Ægyptum, optimorum civium imperiis muniti erimus et copiis. Quamquam, nisi me fallebat, res se sic habebat, ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur: qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina, [12] nihil belli reliquum fore videbatur. Parvis omnino jam copiis obsidebatur, quod magno præsidio Bononiam tenebat Antonius. Erat autem Claternæ noster Hirtius: ad Forum Cornelium Cæsar: uterque cum firmo exercitu: magnasque Romæ Pansa copias ex dilectu Italiæ [13] comparabat. Hiems adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil nisi considerate, ut mihi crebris litteris significat, acturus videbatur. Præter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus, studiosissimam reipublicæ. Tuos etiam clientes Transpadanos mirifice conjunctos cum causa habebamus. Erat firmissimus senatus, exceptis consularibus: ex quibus unus L. Cæsar firmus est et rectus. Ser. Sulpicii morte magnum præsidium amisimus. Reliqui partim inertes, partim improbi: nonnulli invident eorum laudi, quos in republica probari vident. Populi vero Ro-
p. 186. mani totiusque Italiæ mira consensio est. Hæc erant fere,
a. quæ tibi nota esse vellem. Nunc autem opto, ut ab istis Orientis partibus virtutis tuæ lumen eluceat. Vale.

6

### ARGUMENTUM.

*Strabonem oblique commendat: in Cassio et M. Bruto, si res ad Mutinam male geratur, spem omnem reip. sitam esse dicit.*

## M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

QUI status rerum fuerit tum, cum has litteras dedi, scire poteris ex C. Tidio Strabone, viro bono, et optime de repu-

11 *tum ornatiores*] Magis laudarentur. maluerunt quidam *gratiores:* a quibus non dissentio.

12 *nihil belli reliqui f. v.*] Sic libri omnes: sed quis sic loquitur, nihil belli reliqui est? immo *reliquum* edidi.

13 *comparat*] Sic primum in ed. Med. (sed tamen sic fere Mss. etiam noster, Gu. 1. 2.) Superiores omnes: Rom. Ven. 1469. 1471. *compararat.* Ego non dubito legendum *comparabat. Comparat* locum non habet, quia in tali re imperfecto uti solet Cicero, ut et in ceteris ante et sequentibus. Compendium fraudem attulit, ut sæpe. itaque sic rescripsi.

blica sentiente: nam quid dicam, cupidissimo tui, qui, domo et fortunis relictis, ad te potissimum profectus sit? Itaque eum tibi ne commendo quidem. adventus ipsius ad te satis eum commendabit. Tu velim sic existimes, tibique persuadeas, omne perfugium bonorum in te et Bruto esse positum, si, quod nolim, adversi quid evenerit. Res, cum hæc scribebam, erat in extremum adducta discrimen. Brutus enim Mutinæ vix jam sustinebat. Qui si conservatus erit, vicimus: sin (quod dii omen avertant!) omnis [14] omnium cursus est ad vos. Proinde fac animum tantum habeas, tantumque apparatum, quanto opus est ad universam rempublicam reciperandam. Vale.

## ARGUMENTUM. 7

*Sententiam a se in senatu ex dignitate Cassii dictam, eandemque in concione defensam, significat.*

## M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

QUANTO studio dignitatem tuam, et in senatu, et ad populum defenderim, ex tuis te malo, quam ex me, cognoscere. [15] Quæ mea sententia in senatu facile valuisset, nisi Pansa vehementer obstitisset. Ea sententia dicta, productus sum in concionem a tribuno plebis, M. Servilio. Dixi de te, quæ potui, tanta contentione, quantum forum est, tanto clamore consensuque populi, ut nihil umquam simile viderim. Id velim mihi ignoscas, quod invita socru tua fecerim. Mulier timida verebatur, ne Pansæ animus offenderetur. In concione quidem Pansa dixit, matrem quoque b.
tuam, et fratrem, illam a me sententiam noluisse dici. Sed hæc non movebant: alia malebam. Favebam et reipublicæ, cui semper favi, et dignitati ac gloriæ tuæ. Quod autem et [16] in senatu pluribus verbis disserui, et dixi in concione, in eo velim fidem meam liberes. Promisi enim et prope confirmavi, te non exspectasse, nec exspectaturum decreta nostra: sed te ipsum tuo more rempublicam defensurum. et, quamquam nihildum audieramus, nec ubi esses, nec quas copias haberes: tamen sic statuebam, omnes, quæ in istis partibus essent opes copiæque, tuas esse: per teque Asiam provinciam confidebam jam reipublicæ reciperatam. Tu fac in augenda gloria [17] te ipse vincas. Vale.

14 *om. cursus est ad vos*] Sic edd. vett. Grævius tacite omisit *est*. Ego scribendum puto *erit*, quod et res postulat. illud est e compendio *ēt*. In Ms. Gu. 1. additum est post parenthesin, *oppressus ibi erit:* quod est a glossatore.

15 *Quæ m. sententia*] Ut tu Syriam obtineres ad Dolabellam persequendum. v. Phil. XI.

16 *in senatu disserui, et dixi in conc.*] Nempe in senatu subtilior et tranquillior est oratio, in concione vehementior et ornatior. illud est disserentis, hoc dicentis.

17 *te ipsum vincas*] Malim *te ipse*, ex latinitatis lege. nam *te* non hic opponitur aliis. Sic iterum infra ep. 13. et alibi.

8 ARGUMENTUM.

*Renovatum a Lepido bellum esse conqueritur, et Cassium ad liberandam rempublicam hortatur.*

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

SCELUS affinis tui, Lepidi, summamque levitatem et inconstantiam, ex actis, quæ ad te mitti certo scio, cognosse te arbitror. Itaque nos, confecto bello, ut arbitrabamur, renovatum bellum gerimus: spemque omnem in D. Bruto et Planco habemus: si verum quæris, in te et in meo Bruto, non solum ad præsens perfugium, si, quod nolim, adversi quid acciderit, sed etiam ad confirmationem perpetuæ libertatis. Nos hic de Dolabella audiebamus, quæ vellemus: sed certos auctores non habebamus. Te quidem magnum hominem, et præsenti judicio, et reliqui temporis exspectatione scito esse. Hoc tibi proposito, fac ut ad summa contendas.
p. 187. Nihil est tantum, quod non populus Romanus a
a. te [18] perfici atque obtineri posse judicet. Vale.

9 ARGUMENTUM.

*Eadem scribit, quæ epistola superiore: addit multum interesse, Cassium venire in Italiam.*

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

BREVITAS tuarum litterarum me quoque breviorem in scribendo facit: et, vere ut dicam, non satis [19] occurrit, quid scribam. Nostras enim res in actis perferri ad te certo scio; tuas autem ignoramus. Tamquam enim clausa sit Asia, sic nihil perfertur ad nos, præter rumores de oppresso Dolabella, satis illos quidem constantes, sed adhuc sine auctore. Nos, confectum bellum cum putaremus, repente a Lepido tuo in summam sollicitudinem adducti sumus. Itaque persuade tibi, maximam reipublicæ spem in te et in tuis copiis esse. Firmos omnino exercitus habemus: sed tamen, ut omnia, ut spero, prospere procedant, multum interest te venire. Exigua enim spes est reipublicæ. nam nullam non libet dicere: sed, quæcumque est, ea despondetur anno consulatus tui. Vale.

10 ARGUMENTUM.

*Et Lepidum hostem judicatum scribit; et omnino rem poscere, ut Cassius cum exercitu in Italiam veniat.*

M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

LEPIDUS, tuus affinis, meus familiaris, pridie Kal. Quintiles sententiis omnibus hostis a senatu judicatus est, cete-

18 *perfici atque obtineri*] *obtineri* ab aliquo dicitur, quod ille tuetur, cui se parem præstat, ut honores, provinciam et similia.

19 *occurrit, quid scribam*] Malim *quod.* vide supra ad X, 20.

rique, qui una cum illo a republica defecerunt: quibus tamen ad sanitatem redeundi ante Kal. Septemb. potestas facta est. Fortis sane senatus, [20] sed maxima spes subsidii tui. Bellum quidem, cum hæc scribebam, sane magnum erat, scelere et levitate Lepidi. Nos de Dolabella quotidie, quæ volumus, audimus: sed adhuc sine capite, sine auctore, rumore nuntio. Quod cum ita esset, tamen litteris tuis, quas Nonis Maii ex castris datas acceperamus, ita persuasum b. erat civitati, ut illum jam oppressum omnes arbitrarentur, te autem in Italiam venire cum exercitu: ut, si hæc ex sententia confecta essent, consilio atque auctoritate tua; sin quid forte titubatum, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur. Quem quidem ego exercitum, [21] quibuscumque potero rebus, ornabo, cujus rei tum tempus erit, cum, quid opis reipublicæ laturus is exercitus sit, aut quid jam tulerit, notum esse cœperit. Nam adhuc tantum conatus audiuntur, optimi illi quidem et præclarissimi, sed gesta res exspectatur: quam quidem aut jam esse aliquam, aut appropinquare confido. Tua virtute et magnitudine animi nihil est nobilius. Itaque optamus, ut quam primum te in Italia videamus. rempublicam nos habere arbitrabimur, si vos habebimus. Præclare viceramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium. Itaque numquam tanto odio civitati Antonius fuit, quanto est Lepidus. Ille enim ex turbulenta republica, hic ex pace et victoria bellum excitavit. Huic oppositos consules designatos habemus: in quibus est magna illa quidem spes, sed anceps cura, propter incertos exitus prœliorum. Persuade tibi igitur, in te et in Bruto tuo esse omnia: vos exspectari: Brutum quidem jam jamque. Quodsi, ut spero, victis hostibus nostris veneritis: tamen auctoritate vestra [22] respublica exsurget, et in aliquo statu tolerabili consistet. Sunt enim permulta, quibus erit medendum; etiamsi respublica satis esse videbitur sceleribus hostium liberata. Vale.

### ARGUMENTUM. 11

*A quibus copias acceperit significat, seque et rempublicam commendat.*

### C. CASSIUS PROCOS. M. T. C. S. P. D. p. 188.

SI vales, bene est: ego quidem valeo. In Syriam me a. profectum esse scito ad L. Murcum et Q. Crispum, imperatores. Viri fortes optimique cives, posteaquam au-

20 *sed maxima spes subs. t.*] Sic Grævius malebat e Cod. suo: ego recepi e Ms. meo et edd. pr. Vulg. *maxime spe s. t.*

21 *quibuscumque potero*] Sic scribendum, e latinitate semper judicavi. consentiunt Ms. meus, Gu. 1. 2. et edd. pr. Vulgo: *potuero.*

22 *resp. exsurget*] Ms. meus *resurget.* Vulgatum bene habet. concciderat resp.—exsurget.

dierunt, quæ Romæ gererentur, exercitus mihi tradiderunt: ipsique mecum una fortissimo animo rempublicam administrant. Item legionem, quam Q. Cæcilius Bassus habuit, ad me venisse scito. Quattuorque legiones, quas A. Allienus ex Ægypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito. Nunc te cohortatione non puto indigere, ut nos absentes remque publicam, quantum est in te, defendas. Scire te volo, firma præsidia vobis senatuique non deesse, ut optima spe et maximo animo rempublicam defendas. Reliqua tecum aget L. Carteius, familiaris meus. Vale. Data Nonis Martiis, ex castris Taricheis.

12 ARGUMENTUM.

*Laudata Ciceronis benevolentia, commendat suam dignitatem suosque duces et milites: in Ciliciam contra Dolabellam proficisci in animo esse significat.*

CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI SUO.

SI vales, bene est: ego quidem valeo. Legi tuas litteras, in quibus mirificum tuum erga me amorem recognovi. Videbaris enim non solum favere nobis, id quod et nostri et reipublicæ causa semper fecisti; sed etiam gravem curam suscepisse, vehementerque esse de nobis sollicitus. Itaque, quod te primum existimare putabam, nos, oppressa republica, quiescere non posse: deinde, cum suspicarere nos moliri, quod te sollicitum esse et de salute nostra et de rerum eventu putabam: simul ac legiones ac-
b. cepi, quas A. Allienus eduxerat ex Ægypto, scripsi ad te, tabellariosque complures Romam misi. Scripsi etiam ad senatum litteras, quas reddi vetui prius, quam tibi recitatæ essent: [23] si forte mei obtemperare mihi voluerint. Quodsi litteræ perlatæ non sunt, non dubito, quin Dolabella, qui, nefarie Trebonio occiso, Asiam occupavit, tabellarios meos [24] deprehenderit, litterasque interceperit. Exercitus omnes, qui in Syria fuere, teneo. [25] Habui paullulum moræ, dum promissa militibus persolvo. Nunc jam sum expeditus. A te peto, ut dignitatem meam commendatam tibi habeas, si me intelligis, nullum neque periculum, neque laborem patriæ denegasse: si contra importunissimos latrones arma cepi te hortante et auctore: si non solum exercitus ad

23 *si f. mei obt. mihi voluerint*] Nempe Cassii familia non satis favebat Ciceroni, propter conjunctionem cum Antonio et Lepido: de qua supra.

24 *deprehenderit*] Eleganter pro oppresserit et ceperit: ut navis deprenditur a tempestate. v. Clav. in h. v.

25 *Habui p. moræ*] Sic edd. pr. et Vict. sic Ms. Medic. Gu. 1. 2. et alii; quod res postulat: *nunc sum expeditus*. alii recentiores *habeo*, ut et scr. quidam, in his meus. nempe *persolvo* non concoquebant, quod hic videtur stare posse: si quis malit *dum persolvi*, non repugnem. mox in *nunc jam s. exp.* a Ms. meo abest *jam*.

rempublicam libertatemque defendendam comparavi, sed etiam crudelissimis tyrannis eripui: quos si occupasset Dolabella, non solum adventu, sed etiam opinione et exspectatione exercitus sui Antonium confirmasset. Quas ob res milites tuere, si eos mirifice de republica meritos esse animadvertis: et effice, ne quem pœniteat, rempublicam, quam spem prædæ et rapinarum, sequi maluisse. Item Murci et Crispi, imperatorum, dignitatem, quantum est in te, tuere. Nam Bassus misere noluit mihi legionem tradere. Quod nisi milites, invito eo, legatos ad me misissent, clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata. Hæc a te peto, non solum reipublicæ, quæ tibi semper fuit carissima, sed etiam amicitiæ nostræ nomine, quam confido apud te plurimum posse. Crede mihi, hunc exercitum, quem habeo, senatus atque optimi cujusque esse, maximeque tuum: de cujus voluntate assidue audiendo, mirifice te diligit, carumque habet. Qui si intel- p. 189.
lexerit, commoda sua curæ tibi esse; debere etiam se tibi a.
omnia putabit. Litteris scriptis, audii, Dolabellam in Ciliciam venisse cum suis copiis. proficiscar in Ciliciam. Quid egerim, celeriter ut scias, dabo operam. Ac velim, ut meremur de republica, sic felices simus. Fac valeas, meque ames. Nonis Maii, ex castris.

ARGUMENTUM. 13

*Gratulatur de Mutinensi victoria, et res a se gestas exponit.*

## C. CASSIUS S. D. M. CICERONI.

SI vales, bene est: valeo. Cum reipublicæ vel salute vel victoria gaudemus: tum instauratione tuarum laudum, quod maximus consularis maximum consulem te ipse vicisti, et lætamur, et mirari satis non possumus. Fatale nescio quid tuæ virtuti datum; [26] idque sæpe jam experti sumus. Est enim tua toga omnium armis felicior: quæ nunc quoque nobis pæne victam rempublicam ex manibus hostium eripuit ac reddidit. Nunc ergo vivemus liberi: nunc te, omnium maxime civis, et mihi carissime, id [27] quod maximis reipublicæ tenebris comperisti; nunc te habebimus testem nostri, et in te, et in conjunctissimam tibi rempublicam amoris: et, quæ sæpe pollicitus es, te et taciturum, dum serviremus, et dicturum de me tum, cum mihi profutura essent: nunc illa non ego quidem dici tan-

26 *idque s.*] Sic Ms. meus et alii. item edd. Rom. Ven. 1469. 1471. at Med. *id quod*, ut Victorius edidit. illud melius, restituitque et Grævius.

27 *quod maxime reip. tenebris comp.*] Valde vitiosi in h. l. sunt libri omnes. Legendum est: *quod maximis reip. tenebris comp.* Sic et Grævio videbatur. Eam conjecturam vulgatæ lectioni, quæ et ipsa e conjectura est, prætuli.

topere desiderabo, quam sentiri a te ipso. Neque enim omnium judicio malim me a te commendari, quam [28] ipse tuo judicio digne ac mereor commendatus esse: ut hæc novissima nostra facta, non subita, nec inconvenientia, sed similia illis cogitationibus, quarum tu testis es, fuisse judices, meque ad optimam spem patriæ non minimum tibi
b. ipsi producendum putes. Sunt tibi, M. Tulli, liberi, propinquique, digni quidem te, et merito tibi carrissimi. esse etiam debent in republica proxime hos cari, qui studiorum tuorum sunt æmuli: quorum esse cupio tibi copiam. Sed tamen non maxima me turba puto excludi, quo minus tibi vacet me excipere, et ad omnia, quæ velis et probes, producere. Animum tibi nostrum [29] fortasse probavimus: ingenium diutina servitus, certe, qualecumque est, minus tamen, quam erat, passa est videri. Nos ex ora maritima Asiæ provinciæ, et ex insulis, quas potuimus naves deduximus. Dilectum remigum, magna contumacia civitatum, tamen satis celeriter habuimus. Secuti sumus classem Dolabellæ, cui Lucilius præerat: qui spem sæpe transitionis præbendo, [30] neque umquam non decedendo, novissime Corycum se contulit, et clauso portu se tenere cœpit. Nos, illa relicta, quod et in castra pervenire satius esse putabamus, et sequebatur classis altera, quam anno priore in Bithynia Tillius Cimber compararat, cui Turulius quæstor præerat; Cyprum petivimus. Ibi, quæ cognovimus, scribere ad vos quam celerrime voluimus. Dolabellam, ut Tarsenses, pessimi socii, ita Laodiceni, multo amentiores, ultro arcessierunt: ex quibus utrisque civitatibus, Græcorum militum numero, speciem exercitus effecit. Castra habet ante oppidum Laodiceam posita, et partem muri demolitus est, et castra oppido conjunxit. Cassius noster cum decem legionibus, et cohortibus viginti auxiliariis, et quattuor millium equitatu, a millibus passuum viginti, ca-
p. 190. stra habet posita Πάλτῳ: et existimat, se sine prælio posse
a. vincere. Nam jam ternis tetradrachmis triticum apud Dolabellam est. nisi quid [31] navibus Laodicenorum supportarit, cito fame pereat, necesse est: ne supportare possit, et Cassii classis bene magna, cui præest Sextilius Rufus,

28 *ipse tuo judicio digne ac mereor*] Primum *ipse* sine dubio hic vitiosum: credo scripsisse Cassium, *ipsi tuo judicio.* Cicero dixisset *tuo unius j.* Tum dura est forma loquendi, *digne ac mereor*. Videtur mihi *ac mereor* glossa esse *τοῦ digne*.

29 *fortasse probavimus*] Sic cum Grævio post Manutium etiam contra libros, qui omnes habent *probabimus*, edidi. res et sententia necessario postulat: nam est sermo de præterito.

30 *neque umquam non decedendo*] *decedere* quid hic sit, nemo dixerit. placet Grævii conjectura *recedendo:* i. e. a me ad Dolabellam, sive, a suis promissis.

31 *n. L. supportarit*] Facilius erat *nisi quid naves Laod. ei supportarint.* in hoc intelligendum *sibi, suis.*

et tres, quas nos adduximus, ego, Turulius, Patiscus, facile præstabunt. Et volo vos bene sperare, et rempublicam, [32] ut vos istic expedistis, ita pro nostra parte celeriter vobis expediri posse, confidere. Vale. Data Idibus Jun. Cypro, a Crommyu-acride.

## ARGUMENTUM. 14

*Exponit res a se gestas: Rhodios accusat: procurationem Asiæ petit: merita sua in remp. commemorat.*

## LENTULUS CICERONI SUO S. P. D.

CUM Brutum nostrum convenissem, eumque tardius in Asiam venturum animadverterem: in Asiam redii, ut reliquias mei laboris colligerem, et pecuniam quam primum Romam mitterem. Interim cognovi, in Lycia esse classem Dolabellæ, ampliusque centum naves onerarias, in quas exercitus ejus imponi posset: idque Dolabellam ea mente comparasse, ut, si Syriæ spes eum frustrata esset, conscenderet in naves, et Italiam peteret, seque cum Antoniis et reliquis latronibus conjungeret. Cujus rei tanto in timore fui, ut, omnibus rebus relictis, cum paucioribus et minoribus navibus [33] ad illas ire conatus sim. Quæ res, si a Rhodiis non essem interpellatus, fortasse tota sublata esset: tamen magna ex parte profligata est, [34] cum quidem classis dissipata esset, adventus nostri timore, milites ducesque effugerunt, onerariæ omnes ad unam a nobis sunt exceptæ. Certe [35] (quod maxime timui) [36] videor consecutus, ut non possit Dolabella in Italiam pervenire, nec, sociis suis firmatis, durius vobis efficere negotium. Rhodii b.
nos et rempublicam quam valde desperaverint, ex litteris, quas publice misi, cognosces. [37] Et quidem multo parcius scripsi. mirari noli. mira est eorum amentia. [38] nec me meæ ullæ privatim injuriæ umquam: malus animus eorum in

32 *ut et vos—celeriter nobis expediri posse*] Delevi *et:* alienum est, et abest ed. Med. ex eademque dedi *expedistis,* et *vobis* e Ms. meo et edd. pr. *Vobis* est, uti vultis, optatis Romæ. *nobis* pro *a nobis* ut vult Grævius, friget. est enim id in verbis *pro nostra parte.* Sic tamen Gu. 1. 2.

33 *ad illas ire*] i. e. adversus illas. ut dicitur *ire in hostem,* sic *ire ad naves hostium.*

34 *Quum quidem—dissipata est*] Mss. et edd. vett. *quando quidem.* Credo Cassium scripsisse *cum—dissipata esset,* quod sequentia *effugerunt —sunt exceptæ* clare postulant.

35 *quod maxime timui*] Si non refertur ad proximum, *consecutus videor,* sed ad Dolabellæ adventum in Italiam &c. est paullo durius, sed tamen non absurdum. nisi vero loco mota est hæc parenthesis, et ponenda post *Dolabella.*

36 *v. etiam consecutus*] Ms. noster, Gu. 1. 2. *etiam esse,* ut ed. Med. at edd. Rom. Ven. 1469. 1471. neutrum habent, quod maxime placet: illa sunt a glossatoribus.

37 *Et quidem*] Gu. 1. 2. edd. pr. *Equidem.*

38 *nec me—umquam*] Deest verbum. quidam addidere *moverunt,* quod sane intelligendum est: sed latet inferenda non fuit.

nostram salutem, [39] cupiditas partium aliarum, perseverantia in contemtione optimi cujusque, ferenda mihi non fuit. nec tamen omnes perditos esse puto. Sed iidem illi, qui tum fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompeium, qui ceteros viros clarissimos non receperunt, iidem, tamquam aliquo fato, et nunc aut magistratum gerunt, aut eos, qui sunt in magistratu, in sua habent potestate. Itaque eadem superbia in pravitate utuntur. Quorum improbitatem aliquando [40] retundi, et non pati impunitate augeri, non solum utile est reipublicæ nostræ, sed etiam necessarium. De nostra dignitate, velim tibi ut semper curæ sit: et, quocumque tempore occasionem habueris, et in senatu, et in ceteris rebus laudi nostræ suffragere. [41] Quando consulibus decreta est Asia, et permissum est iis, ut, dum ipsi venirent, darent negotium, qui Asiam obtineant: rogo te, petas ab iis, ut hanc dignitatem potissimum nobis tribuant, et mihi dent negotium, ut Asiam obtineam, [42] dum ipsorum alteruter venerit. Nam, quod hue properent in magistratu venire, aut exercitum mittere, causam non habent. Dolabella enim in Syria est: et, ut tu divina tua mente prospexisti et prædicasti, dum isti veniant, Cassius eum opprimet. Exclusus enim ab Antiochia Dolabella, et in oppugnando male acceptus, nulla alia confisus urbe, Laodiceam,
p. 191. quæ est in Syria ad mare, se contulit. ibi spero celeriter
a. eum pœnas daturum. Nam neque, quo refugiat, habet: neque diutius ibi poterit tantum exercitum Cassii sustinere. spero etiam confectum esse jam et oppressum Dolabellam. Quare non puto, Pansam et Hirtium in consulatu properaturos in provincias exire, sed Romæ acturos consulatum. Itaque si ab his petieris, ut interea nobis procurationem Asiæ dent, spero te posse impetrare. præterea mihi promiserunt Pansa et Hirtius coram, et absenti mihi scripserunt, Verrioque nostro Pansa affirmavit, se daturum operam, ne in suo consulatu mihi succedatur. Ego porro non, medius fidius, cupiditate provinciæ produci longius spatium mihi

39 *cupiditas p. al.*] Abundat *partium aliarum;* nam *cupiditas* simpliciter studium partium sæpe est apud Ciceronem. Sed eleganter additum est ad æquanda orationis membra: nisi quod *aliarum* videtur esse a glossatore.

40 *retundi, et non pati imp. augeri*] Non bene hæc consentiunt, nisi *pati* passive dictum est. Scribendum est *pari*. nempe ante impunita fuit eorum improbitas et superbia, de qua dixit ante. Ceterum plane abest ab ed. Rom. Sed melius est *pari* addi. Mss. Gorl. Gu. 1. 2. habent *putari*.

41 *Quando coss. d. e.*] Sic Mss. et edd. pr. non *Quum*.

42 *dum i. a. venit*] Supra est *dum venirent*, hic debet esse *dum—venerit*. Sæpe in hoc aberratum est a librariis etiam deceptis compendio scripturæ. Similiter mox est vitiosum *dum isti veniunt*. Ms. meus, Gu. 2. et edd. Rom. Ven. 1469. 1471. *venient*. Scr. *veniant*. sic ep. 19.

volo. nam mihi fuit ista provincia plena laboris, periculi,
detrimenti. Quæ ego ne frustra subierim, neve prius, quam
reliquias meæ diligentiæ consequar, decedere cogar, valde
laboro. Nam si potuissem, quam exegeram pecuniam, uni-
versam mittere: postularem, ut mihi succederetur: nunc,
quod Cassio dedi, quod Trebonii morte amisimus, quod
etiam crudelitate Dolabellæ, aut perfidia eorum, qui mihi
fidem reique publicæ non præstiterunt, id consequi et refi-
cere volo. [43] Quod aliter non potest fieri, nisi spatium ha-
buero. id, ut per te consequar, velim, ut solet, tibi curæ
sit. Ego me de republica puto esse meritum, ut non pro-
vinciæ istius beneficium exspectare debeam, sed tantum,
quantum Cassius et Bruti, non solum illius facti periculique
societate, sed etiam hujus temporis studio et virtute. Pri-
mus enim ego leges Antonias fregi: primus equitatum Do-
labellæ ad rempublicam traduxi, Cassioque tradidi: pri-
mus dilectus habui pro salute omnium contra conjuratio- b.
nem sceleratissimam: solus Cassio et reipublicæ Syriam,
exercitusque, qui ibi erant, conjunxi. Nam nisi ego tantam
pecuniam, tantaque præsidia, et tam celeriter Cassio dedis-
sem; ne ausus quidem esset ire in Syriam; et nunc non
minora pericula reipublicæ a Dolabella instarent, quam ab
Antonio. Atque hæc omnia is feci, qui sodalis et familia-
rissimus Dolabellæ eram: conjunctissimus sanguine Anto-
niis: provinciam quoque illorum beneficio habebam: sed
πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν, omnibus meis bellum primus in-
dixi. Hæc etsi adhuc non magnopere mihi tulisse fructum
animadverto, tamen non despero: nec defatigabor perma-
nere, non solum in studio libertatis, sed etiam in labore et
periculis. Attamen si etiam aliqua gloria justa et merita
provocabimur senatus et optimi cujusque officiis: majore
cum auctoritate apud ceteros erimus, et eo plus prodesse
reipublicæ poterimus. Filium tuum, ad Brutum cum veni,
videre non potui, ideo quod jam in hiberna cum equitibus
erat profectus: sed, medius fidius, ea esse eum opinione, et
tua, et ipsius, et in primis mea causa, gaudeo. Fratris enim
loco mihi est, qui ex te natus, teque dignus est. Vale. D.
IIII. Kalend. Jun. Pergæ.

ARGUMENTUM. 15

*Res a se gestas publice memorat: in Rhodios invehitur: de Dolabella grata narrat.*

## P. LENTULUS, P. F. PROQUÆT. PROPR. COSS. PRÆTT. TRIBB. PL. SEN. P. Q. R. S. P. D.

SI valetis, liberique V. V. B. E. V. Scelere Dolabellæ oppressa Asia, in proximam provinciam Macedoniam, præsi-

43 *Quod aliter—nisi s. h.*] Excidisse puto *si* post *nisi*, propter verbum *aliter*.

p. 192. diaque reipublicæ, quæ M. Brutus, V. C. tenebat, me con-
a. tuli: et id egi, ut, per [44]quos celerrime posset, Asia provincia vectigaliaque in vestram potestatem redigerentur. Quod cum pertimuisset Dolabella, vastata provincia, correptis vectigalibus, præcipue [45]civibus Romanis omnibus crudelissime denudatis ac divenditis, celeriusque Asia excessisset, quam eo præsidium adduci potuisset: diutius morari, aut exspectare præsidium non necesse habui: et quam primum ad meum officium revertendum mihi esse existimavi, ut et reliqua vectigalia exigerem, et, quam deposui pecuniam, colligerem: quidquid ex ea correptum esset, aut quorum id culpa accidisset, cognoscerem quam primum, et vos de omni re facerem certiores. Interim cum per insulas in Asiam naviganti mihi nuntiatum esset, classem Dolabellæ in Lycia esse, Rhodiosque naves complures instructas et paratas in aqua habere: cum his navibus, quas aut mecum adduxeram, aut comparaverat Patiscus proquæstor, homo mihi cum familiaritate, tum etiam sensibus in republica conjunctissimus, Rhodum reverti, confisus auctoritate vestra, senatusque consulto, quo hostem Dolabellam judicaratis; fœdere quoque, quod cum his, [46]M. Marcello, Ser. Sulpicio consulibus renovatum erat: quo juraverant Rhodii, eosdem hostes se habituros, quos S. P. Q. R. Quæ res nos vehementer fefellit. Tantum enim abfuit, ut illorum præsidio nostram firmaremus classem, ut etiam a Rhodiis urbe, portu, statione, quæ extra urbem est, commeatu, [47]aqua denique prohiberentur nostri milites: nos vix ipsi singulis cum navigiolis reciperemur. Quam indignitatem, [48]diminutionemque, non solum juris nostri, sed etiam majestatis imperiique populi Romani, idcirco tulimus, quod interceptis litteris cognoramus, Dolabellam, si desperasset de Syria Ægyptoque, quod necesse erat fieri, in naves cum omnibus suis latronibus, atque omni pecunia conscendere esse paratum, Italiamque petere: idcirco etiam naves onerarias, quarum minor nulla erat duûm millium amphorûm,

44 *q. c. posset*] Sic cum Grævio edidi. consentiunt Ms. meus, Gu. 1. 2. et edd. pr. *possent* etiam rectum est, ut et ad *vectigalia* referatur. Sed libros secutus sum.

45 *civibus R. omnibus*] *omnibus* malebat deleri Grævius, aberatque Ms. Hittorpii: non bene. in ed. 1471. deest *ac divenditis*. Si *divenditis* verum est, ut non dubito, de bonis eorum intelligendum: nam et homines vendi sic dicuntur.

46 *M. Marcello et Ser. Sulpicio*] intell. *consulibus*, aut addendum. nam sic nude dictum non uspiam notavi. Quia est in ed. Rom. addidi.

47 *aqua denique*] Ad bibendum, quam peterent in terram continentem egressi.

48 *dim. majestatis non s. juris n. sed etiam imperii populique Rom.*] Bene Rubenius *majestatis* post *sed etiam* ponendum judicabat. Sed etiam deinde debet esse *imperiique populi Rom.* nam *diminutio populi Rom.* hic nullum sensum habet. Erit ergo locus sic constitutus; *quam indignitatem diminutionemque non solum juris nostri, sed etiam majestatis imperiique populi Rom. idcirco tulimus.* nec dubitavi sic edere.

contractas, in Lycia a classe ejus obsideri. Hujus rei timore, patres conscripti, percitus, injurias perpeti, et cum contumelia etiam nostra, omnia prius experiri malui. Itaque ad illorum voluntatem introductus in urbem, et in senatum eorum, quam diligentissime potui, causam reipublicæ egi: periculumque omne, quod instaret, si ille latro cum omnibus suis naves conscendisset, exposui. Rhodios autem tanta in pravitate animadverti, ut omnes firmiores putarent, quam bonos: ut hanc concordiam et conspirationem omnium ordinum ad defendendam libertatem propense non crederent esse factam: ut patientiam senatus, et optimi cujusque manere etiam nunc confiderent, nec potuisse audere quemquam Dolabellam hostem judicare: ut denique omnia, quæ improbi fingebant, magis vera existimarent, quam quæ vere facta erant, et a nobis docebantur. Qua mente etiam ante nostrum adventum, post Trebonii indignissimam cædem, ceteraque tot tamque nefaria facinora, binæ profectæ erant ad Dolabellam legationes eorum, et quidem novo exemplo, contra leges ipsorum, prohibentibus iis, qui tum magistratus gerebant. Hæc, sive timore (ut dictitant) de agris, quos in continenti habent, sive furore, [49] sive poten- p. 193.
tia paucorum, qui et antea pari contumelia viros clarissimos a.
affecerant, et nunc maximos magistratus gerentes, nullo exemplo, [50] neque vestro ex parte, neque nostro præsenti, neque imminenti Italiæ urbique nostræ periculo, si ille parricida cum suis latronibus, navibus, ex Asia Syriaque expulsus, Italiam petisset, mederi cum facile possent, noluerunt. Nonnullis etiam ipsi magistratus veniebant in suspicionem, detinuisse nos, [51] et demorati esse, dum classis Dolabellæ certior fieret de adventu nostro. Quam suspicionem consecutæ res aliquot auxerunt: maxime quod subito ex Lycia Sex. Marius et C. Titius, legati Dolabellæ, a classe discesserunt, navique longa profugerunt, onerariis relictis: in quibus colligendis non minimum temporis laborisque [52] consumserant. Itaque cum ab Rhodo cum iis, quas habueramus, navibus, in Lyciam venissemus, naves onerarias recepimus, dominisque restituimus: [53] iidemque, quod maxime verebamur, ne posset Dolabella cum suis latronibus in

49 *sive potentia paucorum*] Sic pro *patientia* dedi cum Manutio, Grævio &c.

50 *neque vestra ex parte, neque nostro præsentium*] Recte J. Fr. Gronovius corrigebat *vestro*. Sed ita etiam post legendum *præsenti:* ut opponatur *imminenti*. refertur utrumque ad *periculo*, ita manifeste, ut necessario sic corrigendum sit. Itaque etiam sic edere non dubitavi.

51 *et demorati esse*] Latinitas postulat *demoratos esse*, ut habet Gu. 1. ed. Med. Bene Grævius *demorari*.

52 *consumserunt*] scr. *consumserant*. Evidens est: nec dubitavi sic corrigere. Et sic plane ed. Rom.

53 *idemque, quod* &c.] Non dubitaram scribendum esse *itemque timere desiimus*. *idem* plane sensum hic non habet. Sed deinde in ed. Rom. reperi *iidemque*, quod recepi.

Italiam venire, timere desiimus: classem fugientem persecuti sumus usque Sidam, quæ extrema regio est provinciæ meæ. Ibi cognovi, partem navium Dolabellæ diffugisse, reliquas Syriam Cyprumque petiisse. Quibus disjectis, cum scirem, C. Cassii, singularis civis et ducis, classem maximam fore [54] præsto in Syria, ad meum officium reverti: daboque operam, ut meum studium, diligentiam vobis, patres conscripti, reique publicæ præstem: pecuniamque, quam maximam potero, et quam celerrime cogam, omnibusque cum rationibus ad vos mittam. Si percurrero provinciam, et cognovero, qui nobis et reipublicæ fidem præ-
6. stiterunt in conservanda pecunia a me deposita, quique scelere ultro deferentes pecuniam publicam, hoc munere societatem facinorum cum Dolabella inierunt, faciam vos certiores. De quibus, si vobis videbitur, si, ut meriti sunt, graviter constitueritis, nosque vestra auctoritate firmaveritis: facilius et reliqua exigere vectigalia, et exacta servare poterimus. Interea quo commodius vectigalia tueri, provinciamque ab injuria defendere possim, præsidium necessarium voluntariumque comparavi. His litteris scriptis, milites circiter xxx, quos Dolabella ex Asia conscripserat, e Syria fugientes in Pamphyliam venerunt. hi nuntiaverunt, Dolabellam Antiocheam, quæ in Syria est, venisse: non receptum, conatum esse aliquoties vi introire: repulsum semper esse cum magno suo detrimento. itaque centum circiter amissis, ægris relictis, noctu Antiochea profugisse Laodiceam versus: ea nocte omnes fere Asiaticos milites ab eo discessisse: ex his ad octingentos Antiocheam rediisse, et se iis tradidisse, qui a Cassio relicti, urbi illi præerant, cæteros per Amanum in Ciliciam descendisse: quo ex numero se quoque esse dicebant: Cassium autem, cum suis omnibus copiis, nuntiatum esse quatridui iter Laodicea abfuisse, tum cum Dolabella eo tenderet. Quamobrem opinione celerius confido sceleratissimum latronem pœnas daturum. Quarto Nonas Junias, Pergæ.

16 ARGUMENTUM.

*Ciceroni patri gratulatur de filio, quem optimis studiis deditum Athenis offenderat. Versus mittit, in civem improbum a se conscriptos: et in libro de Cæsaris interitu sui petit rationem habeat. Scripta Antonio et Dolabella* coss.

p. 194. TREBONIUS CICERONI S.

a. S. V. B. E. Athenas veni a. d. xi. Kal. Jun. atque ibi, quod maxime optabam, vidi filium tuum, deditum optimis

54 *præsto in Syria, ad m. o. r.*] edd. pr. habent *Syriam,* quod Victorius ad sequentia referebat. male. *Syria* est in Ms. meo, item Gu. 1. recepitque etiam Grævius.

studiis, summaque modestiæ fama. Qua ex re quantam
voluptatem ceperim, scire potes, etiam me tacente. Non
enim nescis, quanti te faciam, et quam, pro nostro veterri-
mo verissimoque amore, omnibus tuis, etiam minimis com-
modis, non modo tanto bono, gaudeam. Noli putare, mi
Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adolescente tuo, at-
que adeo nostro, (nihil enim mihi a te potest esse sejun-
ctum,) aut amabilius omnibus iis, qui Athenis sunt, est, aut
studiosius earum artium, quas tu maxime amas, hoc est,
optimarum. Itaque tibi, quod vere facere possum, libenter
quoque gratulor, nec minus etiam nobis: quod eum, quem
necesse erat diligere, qualiscumque esset, talem habemus, ut
libenter quoque diligamus. Qui cum mihi in sermone in-
jecisset, se velle Asiam visere, non modo invitatus, sed
etiam rogatus est a me, ut id potissimum nobis obtinentibus
provinciam faceret. Cui nos et caritate et amore tuum offi-
cium præstaturos non debes dubitare. Illud quoque erit
nobis curæ, ut Cratippus una cum eo sit, ne putes, in Asia
[55] feriatum illum ab iis studiis, in quæ tua cohortatione in-
citatur, futurum. Nam illum paratum, ut video, et ingres-
sum pleno gradu, cohortari non intermittemus, quo in dies
longius, discendo exercendoque se, procedat. Vos quid
ageretis in republica, cum has litteras dabam, non sciebam.
Audiebam quædam turbulenta, quæ scilicet cupio esse falsa,
ut aliquando otiosa libertate fruamur: quod vel minime ad- b.
huc mihi contigit. Ego tamen nactus in navigatione no-
stra pusillum laxamenti, concinnavi tibi munusculum ex in-
stituto meo: et [56] dictum, cum magno nostro honore a te
dictum, [57] conclusi, et [58] tibi infra subscripsi. In quibus
versiculis si tibi quibusdam verbis εὐθυῤῥημονέστερος videbor:
[59] turpitudo personæ ejus, in quam liberius invehimur, nos
vindicabit. Ignosces etiam iracundiæ nostræ: quæ justa
est in ejusmodi et homines et cives. Deinde, quî magis

55 *feriatum—incitatur, futurum*] Cum in meo exemplo, quod solebam tractare Ciceronem legens, i. e. Gruteriano, esset *incitatus, futurum*, corrigendum putabam *incitatus fertur*. Sed dein animadverti esse operarum vitium pro *incitatur*, quod Gronovius servasset. Et tamen durius mihi videtur *feriatum futurum*, nec etiamnum displicet conjectura: atque ita etiam *feriaturum* legam.

56 *dictum, cum m. n. h. a te dictum, conclusi*] Etsi scio dici *dictum dicere:* tamen mihi hoc *dictum a te dictum* non placet satis. Et variant libri. Ms. noster *editum*, ed. Med. *et deinde.* Dictum illud quod fuerit, non licet dicere. Suspicor autem, id pertinuisse ad illud Trebonii factum Idibus Martiis, cum Antonium ante curiam seducendo ac morando impedisset, ne ille cædi Cæsaris interesset. nam et in istis versibus Antonium perstrinxerat, ut e seqq. patet.

57 *conclusi*] Refertur hoc ad genus orationis. Carmen erat. Poëtæ bene dicuntur res vel sententias versibus concludere, sicut oratores periodis. v. Clav. in *conclusio* et conjugatis.

58 *tibi infra subscripsi*] Nunquam satis hoc placuit. *infra* abest Gu. 1. contra Gu. 2. habet *t. infra scripsi:* utrumque melius est. Deligat lector.

59 *turpitudo personæ*] Antonii, opinor.

hoc Lucilio licuerit assumere libertatis, quam nobis? cum, etiamsi [60] odio pari fuerit in eos, quos læsit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. Tu, sicut mihi pollicitus es, adjunges me quam primum [61] ad tuos sermones. Namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Cæsaris scribas, non patiaris me minimam partem et rei, et amoris tui ferre. Vale, et matrem, meosque tibi commendatos habe. D. VIII. Kalendas Junias, Athenis.

17 ARGUMENTUM.

*Cornificio Africæ præfecto de Syriaco tumultu, et urbano otio seu negotiorum cessatione scribit. Librum de optimo genere dicendi commendat, et suum ipsi studium confirmat.*

## CICERO S. D. CORNIFICIO, COLLEGÆ.

GRATA mihi vehementer est memoria nostri tua, quam significasti litteris: quam ut conserves, non quo de tua constantia dubitem, sed [62] quia mos est ita rogandi, rogo. Ex Syria nobis tumultuosiora quædam nuntiata sunt: quæ, quia tibi sunt propiora, quam nobis, tua me causa magis movent, quam mea. Romæ summum otium est; sed ita, ut malis [63] salubre aliquod et honestum negotium: quod spero fore.
p. 195. Video id curæ esse Cæsari. Me scito, dum tu absis, quasi
a. occasionem quandam et licentiam nactum, scribere audacius: et cetera quidem fortasse, quæ etiam tu concederes: sed proxime scripsi [64] de optimo genere dicendi: in quo sæpe suspicatus sum, te a judicio nostro, sic scilicet, ut doctum hominem a non indocto, paullulum dissidere. Huic tu libro, maxime velim ex animo; si minus, gratiæ causa suffragere. Dicam tuis, ut eum, si velint, describant, ad teque mittant. Puto enim, etiam [65] si rem minus probaris,

60 *odio pari f.*] Hoc prætuli alteri *par.* nam utrumque est in libris veteribus. melius respondet alteri *non magis dignos habuerit.* Ceterum in sententia est aliquid duri. Debebat enim dicere: Etsi odio majori fuit in eos—tamen hi non magis digni odio &c. fuere: ita responderet istis: qui magis hoc licuerit Lucilio, quam nobis.

61 *ad tuos sermones*] i. e. libros tuos, quos in sermone ac dialogo scribes. Trebonius volebat induci a Cicerone disputans super aliqua parte doctrinæ.

62 *quia mos est ita rogandi, rogo*] Structura est, *quia mos rogandi ita est:* quod est alienum. Immo scribendum, *quia mos est ita rogare*, vel *rogari.*

63 *salubre aliquod et hon. neg.*] Nempe vel in senatu, vel in foro: quod tum non erat.

64 *de optimo genere dicendi*] De Oratore intelligendum sit, an de optimo genere oratorum, dubitat Corradus. illud verum est. De optimo genere or. non est liber, sed tantum præfatio orationis Demostheneæ de corona latine facta. Tota res clamat Oratorem esse intelligendum, quem eodem fere tempore ad Trebonium misit: in eo quæritur, qui sit perfectus orator.

65 *si rem minus probaris*] Sic non dubitavi edere, etsi omnes alii libri habent *probabis.* qui aurem latinam habet, probabit. Cicero non vult dicere, non probaturum esse, sed si forte non probaverit, ei tamen non injucundum fore.

tamen [66] in ista solitudine, quidquid a me profectum sit, jucundum tibi fore. Quod mihi existimationem tuam, dignitatemque commendas, facis tu quidem omnium more: sed velim sic existimes, me, cum amori, quem inter nos mutuum esse intelligam, plurimum tribuam, tum de summo ingenio, et de studiis tuis optimis, et de spe amplissimæ dignitatis ita judicare, ut neminem tibi anteponam, comparem paucos.

ARGUMENTUM. 18

*Infrequentiam litterarum excusat: Cornificii prudentiam laudat gravitatemque: præsentem reip. casum accusat cum Cæsaris excusatione.*

## CICERO CORNIFICIO, COLLEGÆ, S. D.

QUOD extremum fuit in ea epistola, quam a te proxime accepi, ad id primum respondebo. Animum adverti enim, hoc vos magnos oratores facere nonnumquam. Epistolas requiris meas. ego autem numquam, cum mihi denuntiatum esset a tuis, ire aliquem, non dedi. Quod mihi videor ex tuis litteris intelligere, te nihil commissurum esse temere, nec ante, quam scisses, quo iste, nescio qui, Cæcilius Bassus erumperet, quidquam certi constituturum: id ego et speraram, prudentia tua fretus: et, ut confiderem, fecerunt tuæ gratissimæ mihi litteræ: idque ut facias quam sæpis- b.
sime, ut et, quid tu agas, et quid agatur, scire possim, et etiam quid acturus sis, valde te rogo. Etsi periniquo patiebar animo, te a me digredi: tamen eo tempore me consolabar, quod et in summum otium te ire arbitrabar, et ab impendentibus magnis negotiis discedere. Utrumque contra accidit. istic enim bellum est exortum: hic pax consecuta: sed tamen ejusmodi pax, in qua, si adesses, multa te non delectarent: ea tamen, quæ [67] ne ipsum Cæsarem quidem delectant. Bellorum enim civilium hi semper exitus sunt, ut non ea solum fiant, quæ velit victor, sed etiam, ut iis mos gerendus sit, quibus adjutoribus sit parta victoria. Equidem sic jam obdurui, ut ludis Cæsaris nostri, æquissimo animo viderem T. Plancum, audirem Laberii et Publii poëmata. Nihil mihi tam deesse scito, quam quîcum hæc familiariter docteque rideam. Is tu eris, si quam primum veneris. Quod ut facias, non mea solum, sed etiam tua interesse arbitror.

66 *in ista solitudine*] Sic edidit Victorius e Medic. post Manutius: ante erat *sollicitudine*. *Solitudine* verum est, referturque ad Cornificium.

67 *ne i. Cæsarem q. delectant*] Sic Ms. meus, Gu. 1. 2. edd. pr. et hoc sententia postulat, non vulgatum hodie *delectent*.

19 ARGUMENTUM.

*Gratulatur de provincia Syria, Cornificio a Cæsare tributa. Si bellum sit Parthicum, ut Bibuli exemplo se mœnibus includat, per jocum monet.*

## M. T. C. CORNIFICIO S. D.

LIBENTISSIME legi tuas litteras: in quibus jucundissimum mihi fuit, quod cognovi meas tibi redditas esse. Non enim dubitabam, quin eas lubenter lecturus esses. verebar, ut redderentur. Bellum, quod est in Syria, Syriamque provinciam tibi tributam esse a Cæsare, ex tuis litteris cognovi. [68] Eandem rem tibi volo bene et feliciter evenire. Quod ita fore confido, fretus et industria et prudentia tua. Sed de Parthici belli suspicione quod scribis, sane me com-
p. 196. a. movit. Quantum copiarum haberes, cum ipse conjectura consequi poteram, tum ex tuis litteris cognovi. Itaque opto, ne se illa gens moveat hoc tempore, dum ad te legiones eæ perducantur, quas audio duci. Quodsi pares copias ad confligendum non habebis, non te fugiet uti consilio M. Bibuli, qui se [69] oppido munitissimo et copiosissimo tamdiu tenuit, quamdiu in provincia Parthi fuerunt. Sed hæc melius ex re et ex tempore constitues. Mihi quidem usque curæ erit, quid agas, dum, quid egeris, sciero. Litteras ad te numquam habui cui darem, quin dederim. A te, ut idem facias, peto: in primisque, ut ita ad tuos scribas, ut me tuum sciant esse.

20 ARGUMENTUM.

*Jocatur, quod Sinuessanæ villæ hospitio uti noluerat: et crebras litteras poscit.*

## CICERO CORNIFICIO.

GRATÆ mihi tuæ litteræ, nisi quod [70] Sinuessanum diversoriolum contemsisti. Quam quidem contumeliam villa pusilla iniquo animo feret, nisi in Cumano et Pompeiano reddideris πάντα περὶ πάντων. Sic igitur facies, meque amabis, et scripto aliquo lacesses. Ego enim respondere facilius possum, quam provocare. Quodsi, ut es, cessabis, lacessam: [71] nec tua ignavia etiam inertiam afferet. Plura otiosus. Hæc, cum essem in senatu, exaravi.

21 ARGUMENTUM.

*Anicium senatorem, ejusque negotia et dignitatem commendat.*

68 *Eandem rem*] Cur *eandem?* satis erat *eam*. An fuit *Eam quidem rem?*

69 *opp. copiosissimo*] Referto rebus omnibus, quibus ali homines possint et exercitus sustentari.

70 *Sinuessanum diversoriolum*] Intelligit villam suam ad Sinuessam.

71 *nec tua i. e. i. afferet*] Sic edd. pr. ut Gu. 1. 2. non *afferat*, quod servavit Grævius, et pro *nec* dedit *ne*. Ms. meus *afferret*.

## M. T. C. CORNIFICIO S. D.

CAIUS Anicius, familiaris meus, vir omnibus rebus ornatus, negotiorum suorum causa legatus est in Africam lega- b.
tione libera. Eum velim rebus omnibus adjuves, operamque des, ut quam commodissime sua negotia conficiat. in primisque, quod ei carissimum est, dignitatem ejus tibi commendo: idque a te peto, quod ipse in provincia facere sum solitus non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem: quod idem acceperam et cognoveram a summis viris factitatum. Hoc igitur, mi Cornifici, facies: ceterisque rebus omnibus ejus dignitati reique, si me amas, consules. id erit mihi gratissimum. Da operam, ut valeas.

### ARGUMENTUM. 22

*Narrat de statu reip. post Cæsaris interitum: et ne provinciam sine senatus consulto tradat, hortatur.*

## M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

NOS hic cum homine gladiatore, omnium nequissimo, [72] collega nostro, Antonio, bellum gerimus: sed non pari conditione, contra arma verbis. At etiam de te concionatur: nec impune. nam sentiet, quos lacessierit. Ego autem acta ad te omnia arbitror perscribi ab aliis: a me futura debes cognoscere: quorum quidem non est difficilis conjectura. Oppressa omnia sunt: nec habent ducem boni: nostrique τυραννοκτόνοι longe gentium absunt. Pansa et sentit bene, et loquitur fortiter: Hirtius noster tardius convalescit. Quid futurum sit, plane nescio. Spes tamen una est, aliquando populum Romanum [73] majorum similem fore. Ego certe reipublicæ non deero: et, quidquid acciderit, a quo mea culpa absit, animo forti feram. Illud profecto, quoad potero: tuam famam et dignitatem tuebor. A. d. XIII. Kalendas Januar. senatus frequens mihi est assensus, cum de ceteris rebus magnis et necessariis, tum de provinciis, ab iis, qui obtinerent, retinendis, neque cuiquam tradendis, nisi qui ex senatus consulto successisset. Hoc ego cum p. 197.
reipublicæ causa censui, tum, mehercule, inprimis retinendæ a.
dignitatis tuæ. Quamobrem te amoris nostri causa rogo, reipublicæ causa hortor, ut ne cui quidquam juris in tua provincia esse patiare: atque ut omnia referas ad dignitatem; qua nihil potest esse præstantius. Vere tecum agam, ut necessitudo nostra postulat. [74] In Sempronio, si

72 *collega nostro*] Antonio, Ciceronis collega in auguratu. Sic edd. pr. Victorius *vestro* dedit, quod et Ms. noster habet.

73 *majorum similem fore*] Non passurum servitutem, sed se in libertatem vindicaturum, ut Tarquinio rege &c. fecere.

74 *In Sempronio*] v. ep. 25.

meis litteris obtemperasses, maximam ab omnibus laudem adeptus esses. Sed illud et præteriit, et levius est. Hæc magna res est: fac ut provinciam retineas in potestate reipublicæ. Plura scripsissem, nisi tui festinarent. Itaque Cherippo nostro me velim excuses.

23 ARGUMENTUM.

*Respondet ad ea, quæ Stratorius nuntiaverat de provincia: deinde reip. formam describit, et philosophiam laudat.*

## M. T. C. P. CORNIFICIO S. D.

OMNEM conditionem imperii tui, statumque provinciæ mihi demonstravit Stratorius. O multa intolerabilia locis omnibus! Sed quo tua major dignitas, eo, quæ tibi acciderunt, minus ferenda. Neque enim, quæ tu propter magnitudinem et animi et ingenii moderate fers, a te non ulciscenda sunt, etiamsi non sunt dolenda. Sed hæc posterius. Rerum urbanarum acta tibi mitti certo scio. quod ni ita putarem, ipse perscriberem, in primisque Cæsaris Octaviani conatum: de quo [75] multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adolescentis impetum faceret. Prudentes autem et boni viri, et credunt factum, et probant. Quid quæris? magna spes est in eo. Nihil est, quod non existimetur laudis et gloriæ causa facturus. Antonius autem, noster familiaris, tanto se odio esse intelligit, ut, cum interfectores suos domi comprenderit, rem pro-
b. ferre non audeat. A. d. VII. Idus Octobr. Brundisium erat profectus obviam legionibus Macedonicis IIII, quas sibi conciliare pecunia cogitabat, easque ad urbem adducere, et in cervicibus nostris collocare. Habes formam reipublicæ, si in castris potest esse respublica: [76] in qua tuam vicem sæpe doleo, quod nullam partem, per ætatem, sanæ et salvæ reipublicæ gustare potuisti. Atque antehac quidem sperare saltem licebat: nunc etiam id ereptum est. Quæ enim est spes, cum in concione dicere ausus sit Antonius, Cannutium apud eos sibi locum quærere, quibus, se salvo, locus in civitate esse non posset? Equidem et hæc, et omnia, quæ homini accidere possunt, sic fero, ut philosophiæ magnam habeam gratiam, quæ me non modo ab sollicitudine abducit, sed etiam contra omnes fortunæ impetus armat: tibique idem censeo faciundum, nec, a quo culpa absit, quidquam in malis numerandum. Sed hæc tu melius. Stratorium nostrum cum semper probassem: tum

75 *multitudini fictum ab A. cr.*] Populus credit, falso criminatum esse Antonium, insidias sibi fecisse Cæsarem, et tantum, ut prætextum haberet invadendæ pecuniæ Cæsaris.

76 *in qua tuam vicem s. doleo*] *In qua* non habet, quo referatur. nam ad *remp.* non potest. Scribendum puto: *In quo.*

maxime in tuis rebus summam ejus fidem, diligentiam, prudentiamque cognovi. Da operam, ut valeas. hoc mihi gratius facere nihil potes.

### ARGUMENTUM. 24

*Ut omni cura in remp. incumbat, hortatur. De legatis scribit ad Antonium missis. Pinarium commendat.*

### M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

EGO nullum locum prætermitto (nec enim debeo) non modo laudandi tui, sed ne ornandi quidem. Sed mea studia erga te et officia malo tibi ex tuorum litteris, quam ex meis, esse nota. Te tamen hortor, ut omni cura in rempublicam incumbas. hoc est animi, hoc est ingenii tui, hoc ejus spei, quam habere debes, amplificandæ dignitatis tuæ. Sed hac de re alias ad te pluribus. cum enim hæc scribebam, p. 198.
in exspectatione erant omnia. nondum legati redierant, a.
quos senatus non ad pacem deprecandam, sed ad denuntiandum bellum miserat, nisi legatorum nuntio paruisset. Ego tamen, ut primum occasio data est, [77] meo pristino more rempublicam defendi: me principem senatui, populoque Romano professus sum, nec postea, quam suscepi causam libertatis, minimum tempus amisi tuendæ salutis libertatisque communis. Sed hæc quoque te ex aliis malo. T. Pinarium, familiarissimum meum, tanto tibi studio commendo, ut majore non possim. Cui cum propter omnes virtutes, tum etiam propter studia communia, sum amicissimus. Is procurat rationes negotiaque Dionysii nostri, quem et tu multum amas, et ego omnium plurimum. Ea tibi ego non debeo commendare: sed commendo tamen. Facies igitur, ut ex Pinarii, gratissimi hominis, litteris, tuum et erga illum et erga Dionysium studium perspiciamus.

### ARGUMENTUM. 25

*Ex litteris Cornificii SC. factum esse significat: ut in remp. incumbat, hortatur: Lucceio se nulla in re defuturum pollicetur.*

### M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

[78] LIBERALIBUS litteras accepi tuas, quas mihi Cornificius [79] altero vicesimo die, ut dicebat, reddidit. Eo die non fuit senatus, neque postero. Quinquatribus frequenti senatu causam tuam egi, [80] non invita Minerva. Etenim eo ipso die senatus decrevit, ut Minerva nostra, custos ur-

77 *meo p. m. r. defendi*] Videtur mihi legendum esse *defendendi.*

78 *Liberalibus*] Abest ab ed. Med. Ms. Gu. 1. Gorl.

79 *altero v. d. ut dicebat*] Nempe posteaquam a te abisset, aut posteaquam scriptæ fuissent.

80 *non invita Min.*] sc. cujus dies festi illi essent, et in quibus pro Minerva aliquid effectum esset.

bis, quam turbo dejecerat, restitueretur. Pansa tuas litteras recitavit. Magna senatus approbatio consecuta est [81] cum summo gaudio, et [82] offensione Minotauri, id est,
b. Calvisii et Tauri. Factum de te senatus consultum honorificum. Postulabatur autem, [83] ut etiam illi notarentur: sed Pansa clementior. Ego, mi Cornifici, quo die primum in spem libertatis ingressus sum, et cunctantibus ceteris a. d. XIII. Kal. Jan. fundamenta jeci reipublicæ, eo ipso die providi multum, atque habui rationem dignitatis tuæ. Mihi enim est assensus senatus de obtinendis provinciis. Nec vero postea destiti labefactare eum, qui summa cum tua injuria, contumeliaque reipublicæ [84] provinciam absens obtinebat. Itaque crebras, vel potius quotidianas compellationes meas non tulit, seque in urbem recepit invitus: neque solum spe, sed certa re jam et possessione deturbatus est [85] meo justissimo honestissimoque convicio. Te tuam dignitatem summa tua virtute tenuisse, provinciæque honoribus amplissimis affectum, vehementer gaudeo. Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excusationem. fuit enim illud quoddam cæcum tempus servitutis. Ego tuorum consiliorum auctor, dignitatisque fautor, iratus temporibus, in Græciam, desperata libertate, rapiebar: cum me etesiæ, quasi boni cives, relinquentem rempublicam prosequi noluerunt; austerque adversus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegium retulit: atque inde ventis, remis in patriam omni festinatione properavi, postridieque in summa reliquorum servitute liber unus fui. Sic sum in Antonium invectus, ut ille non ferret, omnemque suum vinolentum furorem in me unum effunderet, [86] meque cum elicere vellet ad cædis causam, tum tentaret insidiis: quem ego ructantem et nauseantem conjeci in Cæsaris
p. 199. Octaviani plagas. Puer enim egregius præsidium sibi pri-
a. mum et nobis; deinde summæ reipublicæ comparavit: qui nisi fuisset, Antonii reditus a Brundisio pestis patriæ fuisset. Quæ deinceps acta sint, scire te arbitror. Sed redea-

81 *cum summo gaudio*] Cujus? nam ad Minotaurum hoc pertinere non potest. P. Manutius intelligit *bonorum*. bene. Sed id addendum potius erat.

82 *off. Minotauri*] Faceta comparatio Calvisii et Tauri cum illo monstro.

83 *ut etiam illi notarentur*] Nempe Calvisius et Taurus: sic edd. pr. item Mss. ut Guelf. In recentioribus, ut Grut. omissum *ut*.

84 *provinciam absens obt.*] Calvisius Africam, et per legatos administrans.

85 *meo j. h. convicio*] Hoc ad præcedentia pertinet. Itaque sic interpunxi. Sic et ed. Med.

86 *meque cum elicere vellet* &c.] Nempe, in me acrius inveheudo cum vellet elicere ex me, per quæ causam cædis haberet, si adessem in senatu a. d. XIII. Kal. Oct. quo Ciceronem in senatu adesse jusserat. Est autem nova sententia, quæ cum seqq. cohæret. Mox libri Mss. et edd. pr. *confeci;* quod male defendit Victorius. *Conjeci in plagas* verum est, quod pro var. lect. manus antiqua adscripsit in Gu. 2.

mus ad illud, unde divertimus. Accipio excusationem tuam de Sempronio. neque enim statuti quid in tanta perturbatione habere potuisti. Nunc hic dies aliam vitam defert, alios mores postulat, ut ait Terentius. Quamobrem, mi Quinte, conscende nobiscum, et quidem ad puppim. Una navis est jam bonorum omnium: quam quidem nos damus operam, ut rectam teneamus. utinam prospero cursu! Sed quicumque venti erunt, ars nostra certe non aberit. Quid enim præstare aliud virtus potest? Tu fac magno animo sis et excelso, cogitesque, omnem dignitatem tuam cum republica conjunctam esse debere. P. Lucceium mihi meum commendas: quem, quibuscumque rebus potero, diligenter tuebor. Hirtium quidem et Pansam, collegas nostros, homines in consulatu reipublicæ salutares, alieno sane tempore amisimus, republica Antoniano quidem latrocinio liberata, sed nondum omnino explicata: quam nos, si licebit, more nostro tuebimur, quamquam admodum sumus jam defatigati. Sed nulla lassitudo impedire officium et fidem debet. Verum hæc hactenus. Ab aliis te de me, quam a me ipso, malo cognoscere. De te audiebamus ea, quæ maxime vellemus. De Cn. Minucio, quem tu quibusdam litteris ad cælum laudibus extulisti, rumores duriores erant. Id quale sit, omninoque, quid istic agatur, facias me velim certiorem.

ARGUMENTUM. 26

*Heredes Q. Turii de bonis in Africa relictis, commendat.*

## CICERO CORNIFICIO S. D.

Q. TURIUS, qui in Africa negotiatus est, vir bonus et honestus, heredes fecit similes sui, Cn. Saturninum, Sex. Aufidium, C. Anneium, Q. Considium Gallum, L. Servilium Postumum, C. Rubellium. ex eorum oratione intellexi, gratiarum actione eos magis egere, quam commendatione. b. Tanta enim liberalitate se tua usos prædicabant, ut iis plus a te tributum intelligerem, quam ego te auderem rogare. Audebo tamen. scio enim, quantum ponderis mea commendatio sit habitura. Quare a te peto, ut ad eam liberalitatem, qua sine meis litteris usus es, quam maximus his litteris cumulus accedat. Caput autem est meæ commendationis, ne patiare, Erotem Turium, Q. Turii libertum, ut adhuc fecit, [87] hereditatem Turianam avertere, ceterisque omnibus rebus habeas eos commendatissimos. Magnam ex eorum splendore et observantia capies voluptatem. Quod ut velis, te vehementer etiam atque etiam rogo.

87 *hereditatem—avertere*] sc. pecuniis creditis Turii exigendis suo nomine et retinendis. Erat procurator Q. Turii in Africa.

27 ## ARGUMENTUM.

*Aufidii, equitis Romani, Africana negotia commendat.*

### M. T. C. S. P. D. Q. CORNIFICIO.

SEX. Aufidius et observantia, qua me colit, accedit ad proximos: et splendore equiti Romano nemini cedit. Est autem ita temperatis moderatisque moribus, ut summa severitas summa cum humanitate jungatur. Cujus tibi negotia, quæ sunt in Africa, ita commendo, ut majore studio, magisve ex animo, commendare non possim. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat, meas apud te litteras maximum pondus habuisse. Hoc te vehementer, mi Cornifici, rogo.

28 ## ARGUMENTUM.

*Quod Cornificius in eos, qui Lilybæo minati fuerant, non animadverterat, leviter reprehendit: contra laudat ejus in remp. studium: addit de pecunia et republica.*

### M. T. C. S. P. D. Q. CORNIFICIO.

p. 200. a. ASSENTIOR tibi, eos, quos scribis Lilybæo minari, istic pœnas dare debuisse: sed metuisti, ut ais, ne nimis liber in ulciscendo viderere. Metuisti igitur, ne gravis civis, ne nimis fortis, ne nimis te dignus viderere. Quod societatem reipublicæ conservandæ [88] tibi mecum a patre acceptam renovas, gratum est: quæ societas inter nos semper, mi Cornifici, manebit. Gratum etiam illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non putas. nec enim id inter nos facere debemus. Senatus [89] sæpius pro dignitate tua appellaretur, si, absentibus consulibus, umquam, nisi ad rem novam, cogeretur. Itaque nec de H-S xx, nec de H-S ↀCC, quidquam agi nunc per senatum potest. Tibi autem ex senatus consulto imperandum, mutuumque sumendum censeo. In republica quid agatur, credo te ex eorum litteris cognoscere, qui ad te acta debent perscribere. Ego sum spe bona: consilio, cura, labore non desum: omnibus inimicis reipublicæ esse me acerrimum hostem, præ me fero. Res neque nunc difficili loco mihi videtur esse: et fuisset facillimo, si culpa a quibusdam abfuisset.

88 *tibi mecum a patre acceptam*] *tibi mecum*, si genuinum est, ad *societatem* referendum est.

89 *sæpius p. d. t. appellaret*] Libri scr. et edd. pr. variant: meus habet *appellaret*, ut et ed. Rom. 1471. alii *appellaretur*, ut ed. Med. cujus lectio servata est ad Victorium, qui tamen de altera monuit, et eam in notis posterioribus prætulit. Grævius edidit ille quidem *appellaretur*, sed tamen probabat *appellaret*, putabatque intelligi *Consules*. Enimvero Consules aberant, nec a senatu appellari poterant: et mox est etiam *cogeretur*: nec est hic modus loquendi usitatus in hac re Ciceroni. Itaque *appellaretur* edidi. *appellatur senatus*, cum sententiam dicentes de aliqua re, egrediuntur relationem, senatumque, quid decernendum sit, monent.

## ARGUMENTUM. 29

*Lamiæ negotia commendat: eum suspectum Cornificio excusat Hirtio et Pansa* coss.

## M. T. C. S. P. D. Q. CORNIFICIO.

[90] NON modo tibi, cui omnia nostra notissima sunt, sed neminem in populo Romano arbitror esse, cui sit ignota ea familiaritas, quæ mihi cum L. Lamia est. Etenim magno theatro spectata est tum, cum est ab A. Gabinio consule relegatus, quod libere et fortiter salutem meam defendisset. Nec ex eo amor inter nos natus est: sed quod erat vetus et b.
magnus, propterea nullum periculum pro me adire dubitavit. Ad hæc officia, vel merita potius, jucundissima consuetudo accedit, ut nullo prorsus plus homine delecter. Non puto te jam exspectare, quibus eum tibi verbis [91] commendem. causas enim tanti amoris intelligis: quæ verba desideret, iis me omnibus usum putato. Tantum velim existimes, si negotia Lamiæ, procuratores, libertos, familiam, quibuscumque rebus opus erit, defenderis, gratius mihi futurum, quam si ea tua liberalitas pertinuisset ad rem familiarem meam. Nec dubito, quin sine mea commendatione, quod tuum est judicium de hominibus, ipsius Lamiæ causa studiose omnia facturus sis: quamquam erat nobis dictum, te existimare, alicui senatus consulto, quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam affuisse; qui omnino consulibus illis numquam fuit ad scribendum: deinde omnia tum falsa senatus consulta deferebantur. Nisi forte etiam illi [92] Semproniano senatus consulto me censes affuisse: qui ne Romæ quidem tum fui, deque eo ad te scripsi, re recenti. Sed hæc hactenus. Te, mi Cornifici, etiam atque etiam rogo, ut omnia Lamiæ negotia, mea putes esse, curesque, ut intelligat, hanc commendationem maximo sibi usui fuisse. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Cura, ut valeas.

## ARGUMENTUM. 30

*Silentium litterarum, præter litigantium commendationes, excusat: de renovato bello scribit: et de angustiis pecuniæ publicæ: de Dionysio, Lucceio, et Calvisii legatis.*

90 *Non modo tibi*] *tibi* non convenit sequentibus constructione: sed sensu tamen, et intelligendum est: *non modo tibi non ignota est f. ea.* Manus docta in exemplo meo ed. 1471. correxit *te:* sed nimis languet: *non modo te* (sc. non) *esse arbitror, sed neminem.*

91 *commendem*] Grævius e Ms. uno edidit *commendarem*, cui favet *commendarim*, quod alii libri habent, etiam meus. *Commendem* habent edd. pr. idque necessario verum est. nam præcedit præsens: *non puto te exspectare.*

92 *Semproniano SCto*] De Sempronio, cujus supra facta mentio, ejusque commodo.

## M. T. C. S. P. D. CORNIFICIO.

ITANE, præter litigatores, nemo ad te meas litteras? multæ istæ quidem. tu enim perfecisti, ut nemo sine litteris meis p. 201. tibi se commendatum putaret. sed quis umquam tuorum a. mihi dixit esse, cui darem, quin dederim? aut quid mihi jucundius, quam, cum coram tecum loqui non possim, aut scribere ad te, aut tuas legere litteras? Illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla detur. Non enim te epistolis, sed voluminibus lacesserem; quibus quidem me a te provocari oportebat. Quamvis enim occupatus sis, otii tamen plus habes. Aut, si ne tu quidem vacas, noli impudens esse, nec mihi molestiam exhibere, et a me litteras crebriores, cum tu mihi raro mittas, flagitare. Nam cum antea distinebar maximis occupationibus, propterea quod omnibus curis rempublicam mihi tuendam putabam: tum hoc tempore multo distineor vehementius. Ut enim gravius ægrotant ii, qui, cum 93 levati morbo viderentur, in eum de integro inciderunt: sic vehementius nos laboramus, qui, profligato bello, ac pæne sublato, renovatum bellum gerere conamur. Sed hæc hactenus. Tu tibi, mi Cornifici, fac ut persuadeas, non esse me tam imbecillo animo, ne dicam inhumano, ut a te vinci possim aut officiis, aut amore. Non dubitabam equidem: verumtamen multo mihi notiorem amorem tuum effecit Cherippus. O hominem, semper illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam suavem! Vultus mehercule tuos mihi expressit omnes: non solum animum ac verba pertulit. Itaque noli vereri, ne tibi succensuerim, quod eodem exemplo ad me, quo ad ceteros. Requisivi equidem proprias ad me unum litteras: sed neque vehementer, et amanter. De b. sumtu, quem te in rem militarem facere et fecisse dicis, nihil sane possum tibi opitulari, propterea quod et orbus senatus, consulibus amissis, et incredibiles angustiæ pecuniæ publicæ: quæ conquiritur undique, ut optime meritis militibus promissa solvantur; quod quidem fieri sine tributo posse non arbitror. 94 De Attio Dionysio nihil puto esse: quoniam mihi nihil dixit Stratorius. De P. Lucceio nihil tibi concedo, quo studiosior ejus sis, quam ego sum. est enim nobis necessarius. Sed 95 a magistris cum contenderem de proferendo die: probaverunt mihi, sese, quo minus

93 *levati morbo videntur—inciderunt*] Aut *incidunt* legendum, aut *viderentur*: hoc melius: idque secutus sum. compendium *videntur* decepit librarios aut editores.

94 *De Actio*] Varie hoc nomen est in libris, *A'teio*, *Attico*. *Attio* Grævius et alii, quod rectius puto, saltem vulgato *Actio*.

95 *a magistris*] i. auctionum, v. Clav.

id facerent, et compromisso et jurejurando impediri. Quare veniendum arbitror Lucceio. quamquam, si meis litteris obtemperavit, cum tu hæc leges, illum Romæ esse oportebit. Ceteris de rebus, maximeque de pecunia, cum Pansæ mortem ignorares, scripsisti, quæ per nos ab eo consequi te posse arbitrarere. quæ te non fefellissent, si viveret. nam te diligebat. Post mortem autem ejus quid fieri posset, non videbamus. De [96] Venuleio, Latino, Horatio, valde laudo. Illud non nimium probo, quod scribis, quo illi animo æquiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores ademisse. [97] Honore enim digni cum ignominia dignis non erant comparandi: eosque ex senatus consulto, si non decedunt, cogendos, ut decedant, existimo. Hæc fere ad eas litteras, quas eodem exemplo binas accepi. De reliquo, velim tibi persuadeas, non esse mihi meam dignitatem tua cariorem.

---

# M. TULLII CICERONIS p. 202. a.

# EPISTOLARUM

## LIBER XIII.

AD

## C. MEMMIUM ET ALIOS.

### ARGUMENTUM. 1

*C. Memmius, qui tribunus pl. Lucullos triumphaturos vexaverat,* Plutarch. p. 517. *et prætor ab Cæsare rationem gesti consulatus repetierat,* Sueton. c. 23. *damnatus lege de ambitu,* ad Attic. IV. epist. ult. *exsulat Athenis, sed ante, quam Cicero in provinciam iturus adveniret, discesserat Mitylenas. Ab hoc ergo per litteras petit, ut in gratiam cum Patrone Epicureo redeat, eique locum concedat, ubi Epicurus habitaverat.*

### M. T. C. S. P. D. C. MEMMIO.

ETSI non satis mihi constiterat, cum aliquane animi mei molestia, an potius libenter te Athenis visurus essem, quod

96 *Venuleio, L. H.*] Fuerunt legati Calvisii, per quos absens provinciam obtinebat: de quo supra. iis ademerat Cornificius lictores.

97 *Honore e. digni*] Ms. meus non habet *digni;* abestque etiam edd. pr. ut Rom. 1469. 1471. Med. Addidit *digni* primus Manutius 1540. nec id delere sustinui. nimis dura est hæc ellipsis. deinde *eosque* edidi pro *eoque.* nam Mss. meus, Gu. 1. 2. et editiones pr. habent aut *eosque* aut *eos.*

injuria, quam accepisti, dolore me afficeret; sapientia tua, qua fers injuriam, lætitia: tamen vidisse te mallem. Nam quod est molestiæ, non sane multo levius est, cum te non video: quod esse potuit voluptatis, certe, si vidissem te, plus fuisset. Itaque non dubitabo dare operam, ut te videam, cum id satis commode facere potero. Interea, quod per litteras et agi tecum, et, ut arbitror, confici potest, agam nunc. Ac te illud primum rogabo, ne quid invitus mea causa facias: sed id, quod mea intelliges, tua nullam in partem multum interesse, ita mihi des, si tibi, ut id libenter facias, ante persuaseris. Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt: nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio. Sed et initio Romæ, cum te quoque et tuos omnes observabat, me coluit in primis: et nuper, cum ea, quæ voluit, de suis commodis et præmiis, consecutus est, me habuit suorum defensorum et amicorum fere principem: et jam a Phædro, qui nobis, cum pueri essemus, antequam Philonem cognovimus, valde, ut philosophus, postea tamen, ut vir bonus, et suavis, et officiosus, probabatur, traditus, mihique commendatus est. Is igitur Patro, cum ad me Romam litteras misisset, uti te sibi placarem, peteremque, ut, nescio quid, illud Epicuri parietinarum sibi concederes: nihil scripsi ad te ob eam rem, quod ædificationis tuæ consilium mea commendatione nolebam impediri. Idem, ut veni Athenas, cum idem, ut ad te scriberem, rogasset: ob eam causam impetravit, quod te abjecisse illam ædificationem constabat inter omnes amicos tuos. Quod si ita est, et si jam plane tua nihil interest, velim, si qua offensiuncula facta est animi tui, perversitate aliquorum, novi enim gentem illam, des te ad lenitatem, vel propter tuam summam humanitatem, vel etiam honoris mei causa. [1] Equidem, si, quid ipse sentiam, quæris, nec, cur ille tantopere contendat, video, nec cur tu repugnes: nisi tamen multo minus tibi concedi potest quam illi, laborare sine causa. Quamquam Patronis et orationem et causam tibi cognitam esse certo scio. Honorem, officium, testamentorum jus, Epicuri auctoritatem, Phædri obtestationem, sedem, domicilium, vestigia summorum hominum, sibi tuenda esse dicit. Totam hominis vitam rationemque, quam sequitur in philosophia, derideamus licet, si hanc ejus contentionem volumus reprehendere. Sed, mehercules, [2] quando illi ceterisque, quos illa delectant, non valde inimici sumus; nescio an ignoscendum sit huic, si tantopere laborat: in quo etiamsi peccat, magis ineptiis, quam improbitate peccat. Sed, ne plura, (dicendum enim aliquando est,)

1 *Equidem*] Refer ad *nec video*. 2 *quando illi*] Sic Mss. et edd. pr. non *quum*.

Pomponium Atticum sic amo, ut alterum fratrem. nihil est illo mihi nec carius, nec jucundius. Is [3] (non quo sit ex istis: est enim omni liberali doctrina politissimus: sed val- p. 203. de diligit Patronem, valde Phædrum amavit,) sic a me hoc a. contendit, homo minime ambitiosus, minime in rogando molestus, ut nihil umquam magis: [4] nec dubitat, quin ego a te nutu hoc consequi possem, etiam si ædificaturus esses. Nunc vero, si audierit, te ædificationem deposuisse, neque tamen me a te impetrasse; non te in me [5] illiberalem, sed me in se negligentem putabit. Quamobrem peto a te, ut scribas ad tuos, posse tua voluntate decretum illud Areopagitarum, quem ὑπομνηματισμὸν illi vocant, tolli. Sed redeo ad prima. Prius velim tibi persuadeas, ut hoc mea causa libenter facias, quam ut facias. sic tamen habeto; si feceris, quod rogo, fore mihi gratissimum. Vale.

ARGUMENTUM. 2

*Petit, ut Evandro statuario de sacrarii habitatione accommodet.*

## CICERO MEMMIO SAL.

[6] C. AVIANO Evandro, qui habitat in tuo sacrario, et ipso multum utor, et patrono ejus M. Æmilio familiarissime. Peto igitur a te in majorem modum, quod sine tua molestia fiat, ut ei de habitatione [7] accommodes. Nam propter opera instituta multa multorum, subitum est ei remigrare Kal. Quint. Impedior verecundia, ne te pluribus verbis rogem. Neque tamen dubito, quin, si tua nihil, aut non multum intersit, eo sis animo, quo ego essem, si quid tu me rogares. mihi certe gratissimum feceris.

ARGUMENTUM. 3

*Fufium commendat, ut ei in sacrario Memmii habitare liceat.*

## M. T. C. S. P. D. C. MEMMIO.

A. FUFIUM, unum ex meis intimis, observantissimum, studiosissimumque nostri, eruditum hominem, et summa humanitate, tuaque amicitia dignissimum, velim ita tractes, ut mihi coram recepisti. Tam gratum mihi id erit, quam b.

3 *non quo sit ex istis*] Locus facetus. Atticus sine dubio Epicureis addictus fuit: sed, illum liberat ab opinione hac, commemorata ejus doctrina in literis et artibus liberalibus, qua carebant Epicurei, simul irridens Epicureorum rusticitatem, ut aliis locis facit.

4 *nec dubitat*] Scrib. *dubitaret*, per reliqua, *quin—possem, e. si—esses.* vel, ut quidam scripti libri, *dubitabat:* quod magis placet.

5 *illiberalem*] Sic edd. pr. recte. et tamen Gruterus secutus est lectionem vitiosam nonnullorum librorum, ut mei scripti, et dedit *liberalem.* illud est in Gu. 1. 2.

6 *C. A. E. qui h. in tuo sacrario*] De Aviano statuario v. Clav. is in sacrario M. habitabat, i. e. in vicinia illius, sive ea parte domus, in qua sacrarium.

7 *accommodes*] Usitatius foret *commodes.* Sed consentiunt libri, et hujus quoque exemplum unum aut alterum repertum est. v. Clav.

quod gratissimum. Ipsum præterea summo officio, et summa observantia tibi in perpetuum devinxeris. Vale.

4 ARGUMENTUM.

*Cum Cæsar, victor civilium bellorum, agrum militibus divisurus esset, eique negotio præfecisset Q. Valerium; huic Volaterranos commendat, ne illorum ager divisioni subjiciatur.*

## M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCÆ, LEG. PROPRÆT. S. D.

CUM municipibus Volaterranis mihi summa necessitudo est. magno enim meo beneficio affecti, cumulatissime mihi gratiam retulerunt. [7] nam nec in honoribus meis laboribus umquam defuerunt. Cum quibus si mihi nulla causa intercederet, tamen, quod te vehementissime diligo, quodque me a te plurimi fieri sentio, et monerem te, et hortarer, ut eorum fortunis consuleres, præsertim cum prope præcipuam causam haberent ad jus obtinendum: primum quod Sullani temporis acerbitatem, deorum immortalium benignitate subterfugerunt: deinde, quod summo studio populi Romani a me in consulatu meo defensi sunt. Cum tribuni plebis legem iniquissimam de eorum agris promulgavissent: facile senatui populoque Romano persuasi, ut eos cives, quibus fortuna pepercisset, salvos esse vellent. Hanc actionem meam C. Cæsar [8] primo suo consulatu in lege Agraria comprobavit, agrumque Volaterranum et oppidum omni periculo in perpetuum liberavit: ut mihi dubium non sit, quin is, qui novas necessitudines adjungat, vetera sua beneficia conservari velit. Quamobrem est tuæ prudentiæ, aut sequi ejus auctoritatem, cujus sectam atque imperium summa cum tua dignitate secutus es; aut certe illi integram omnem
p. 204. causam reservare. Illud vero dubitare non debes, quin tam
a. grave, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in perpetuum [9] obligari velis. Sed hæc, quæ supra scripta sunt, eo spectant, ut te horter et suadeam. Reliqua sunt, quæ pertinent ad rogandum: ut non solum tua causa tibi consilium me dare putes, sed etiam, quod mihi opus sit, me a te petere et rogare. Gratissimum igitur mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros incolumesque esse volueris. Eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas, quæ a diis immortalibus, et a præstantissimis in nostra

7 *nam—meis, nec in laboribus*] *nec in* est e correctione. Libri scr. et edd. pr. habent *meis, laboribusque*, aut *meis laboribus*, ut Vict. Grut. Corrigam: *nam nec in honoribus mihi, nec laboribus*, vel *nam nec honoribus meis, nec laboribus n. d.* quod magis placet.

8 *primo suo cons.*] Grævius *primo* a glossatore esse putat. abestque ab aliquot Codd. Sed dixisset *consulatu suo:* et est tamen verum, primo in consulatu factum esse in lege agraria de agro Campano dividendo.

9 *obligari velis*] Sic scr. et edd. pr. Male quidam *obligare* dedere. restituit illud etiam Grævius.

republica civibus, summo senatus populique Romani studio, conservatæ sunt, tuæ fidei, justitiæ, bonitatique commendo. Si pro meis pristinis opibus facultatem mihi res hoc tempore daret, ut ita defendere possem Volaterranos, quemadmodum consuevi tueri meos; nullum officium, nullum denique certamen, in quo illis prodesse possem, prætermitterem. Sed, [10] quando apud te nihilominus hoc tempore valere me confido, quam valuerim semper apud omnes: pro nostra summa necessitudine, parique inter nos et mutua benivolentia abs te peto, ut ita de Volaterranis mereare, ut existiment, eum quasi divino consilio isti negotio præpositum esse, apud quem unum nos, eorum perpetui defensores, plurimum [11] valere possemus.

ARGUMENTUM. 5

*Ne ager C. Curtii dividatur, rationibus et argumentis rogat.*

## M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCÆ, LEG. PROPRÆT. S. P. D.

NON moleste fero, eam necessitudinem, quæ mihi tecum est, notam esse quam plurimis: neque tamen ob eam causam (quod tu optime existimare potes) te impedio, quo b.
minus susceptum negotium, pro tua fide et diligentia, ex voluntate Cæsaris, qui tibi rem magnam difficilemque commisit, gerere possis. Nam cum multi a me petant multa, quod de tua erga me voluntate non dubitent, non committo, ut ambitione mea conturbem officium tuum. C. Curtio ab ineunte ætate familiarissime sum usus. Ejus et Sullani temporis injustissima calamitate dolui, et cum iis, qui similem injuriam acceperant, amissis omnibus fortunis, reditus tamen in patriam voluntate omnium concedi videretur, adjutor incolumitatis fui. Is habet in Volaterrano possessionem, cum in eam, tamquam e naufragio, reliquias contulisset. Hoc autem tempore eum Cæsar in senatum legit: quem ordinem ille, ista possessione amissa, [12] tueri vix potest. Gravissimum autem est, cum superior factus sit ordine, inferiorem esse fortuna: minimeque convenit, ex eo agro, qui Cæsaris jussu dividatur, eum moveri, qui Cæsaris beneficio senator sit. Sed mihi minus libet multa de æquitate rei scribere, ne causa potius apud te valuisse videar quam gratia. Quamobrem te in majorem modum rogo, ut C. Curtii rem, meam putes esse: quidquid mea causa faceres, ut id C. Curtii causa cum feceris, existimes, quod ille

10 *quando*] Pro vulgato *quum* etiam Grævius dedit e libris. etiam sine libris sic correxissem.

11 *valere possemus*] Sic Mss. et edd. pr. pro quo male irrepsit *possumus*.

12 *tueri vix potest*] Quia non habebit censum senatorium.

per me habuerit, id me habere abs te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

6 ARGUMENTUM.

*Cuspii amicos generatim omnes commendat, nominatim L. Julium et P. Cornelium.*

p. 205. a. M. T. C. Q. VALERIO, Q. F. ORCÆ, PROCOS. S. P. D.

SI vales, bene est: valeo. Credo te memoria tenere, me et coram [13] P. Cuspio tecum locutum esse, cum te prosequerer paludatum: et item postea pluribus verbis tecum egisse, ut, quoscumque tibi ejus necessarios commendarem, haberes eos in numero meorum necessariorum. Id tu pro tua summa erga me benivolentia, perpetuaque observantia, mihi liberalissime atque humanissime recepisti. Cuspius, homo in omnes suos officiosissimus, mirifice quosdam homines ex ista provincia tuetur et diligit, propterea, quod fuit in Africa bis, cum maximis societatis negotiis præesset. Itaque hoc ejus officium, quod adhibet erga illos, ego mea facultate et gratia soleo, quantum possum, adjuvare. Quare Cuspianorum omnium commendationis causam hac tibi epistola exponendam putavi. reliquis epistolis tantum faciam, ut notam apponam eam, quæ mihi tecum convenit, et simul significem, de numero esse Cuspii amicorum. Sed hanc commendationem, quam his litteris consignare volui, scito esse omnium gravissimam. Nam P. Cuspius singulari studio contendit a me, ut tibi quam diligentissime L. Julium commendarem. Ejus ego studio vix videor mihi satisfacere posse, si utar verbis iis, quibus, cum diligentissime quid agimus, uti solemus. Nova quædam postulat: et putat me ejus generis artificium quoddam tenere. Ei ego pollicitus sum, me ex intima nostra arte depromturum mirificum genus commendationis. Id quum assequi non possum, tu re velim efficias, ut ille, genere mearum litterarum incredibili,
b. quiddam perfectum arbitretur. Id facies, si omne genus liberalitatis, quod et ab humanitate et potestate tua proficisci poterit, non modo re, sed etiam verbis, vultu denique expromseris: quæ quantum in provincia [14] valerent, vellem expertus esses. [15] Sed tamen [suspicor] ipsum hominem, quem tibi commendo, perdignum esse tua amicitia, non solum, quia mihi Cuspius dicit, credo, (tametsi id satis esse

13 *P. Cuspio*] Alii malunt *P. Cispio*. v. Clav.

14 *valeant*] Sequentia, *vellem expertus esses*, requirunt *valerent*. Sic infra: *cujus c. q. cuperem d.—cognosti*; non, ex germanismo, *cupiam*.

15 *Sed tamen suspicor*] *Suspicor* non convenit verbo *credo*, quod mox sequitur: estque omnino alienum a re tam bona. Sine dubio delendum est. Uncis inclusi.

debebat,) sed quia novi ejus judicium in hominibus et amicis deligendis. Harum litterarum vis quanta fuerit, propediem judicabo; tibique, ut confido, gratias agam. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. Cura, ut valeas. [16] P. Cornelius, qui tibi has litteras dedit, est mihi a P. Cuspio commendatus: cujus causa quanto opere cuperem deberemque, profecto ex me facile cognosti. Vehementer te rogo, ut cures, ut ex hac commendatione mihi Cuspius quam maximas, quam primum, quam sæpissime gratias agat. Vale.

### ARGUMENTUM. 7

*Petit a Cluvio, ne municipii Atellani vectigalis ager dividatur, sed causam integram Cæsari reservet.*

### M. T. C. CLUVIO S. P. D.

CUM in Galliam proficiscens, pro nostra necessitudine [17] tuaque summa in me observantia, ad me domum venisses, locutus sum tecum de agro vectigali municipii Atellani, qui esset in Gallia: quantoque opere ejus municipii causa laborarem, tibi ostendi. Post tuam autem profectionem, cum et maxima res municipii honestissimi mihique conjunctissimi, et summum meum officium ageretur, pro tuo animo in me singulari, existimavi, me oportere ad te accuratius scribere: etsi non sum nescius, et quæ temporum ratio, et p. 206.
quæ tua potestas sit, tibique negotium datum esse a C. Cæ- a
sare, non judicium, præclare intelligo. Quare a te tantum peto, quantum et te facere posse, et libenter mea causa facturum esse arbitror. Et primum velim existimes, quod res est, municipii fortunas omnes in isto vectigali consistere: his autem temporibus hoc municipium maximis oneribus pressum, summis affectum esse difficultatibus. Hoc etsi commune videtur esse cum multis: tamen mihi crede, singulares huic municipio calamitates accidisse. quas idcirco non commemoro, ne de miseriis meorum necessariorum conquerens, [18] homines, quos nolo, videar offendere. Itaque, nisi magnam spem haberem, C. Cæsari nos causam municipii probaturos: non erat causa, cur a te hoc tempore aliquid contenderem. sed quia confido, mihique persuasi, illum et dignitatis municipii, et æquitatis, etiam voluntatis erga se habiturum esse rationem: ideo a te non dubitavi contendere, ut hanc causam illi integram conservares.

16 *P. Cornelius*] Hic est initium novæ epistolæ in pluribus libris scriptis et edd. pr. *has* male omissum in recentioribus.

17 *tuaque s. in me obs.*] Sic Mss. plures ap. Græv. Sic meus, Gu. 1. 2. Gorl. et edd. pr. Victorius dedit, quem Gruterus secutus est: (*quæ tua summa in me obs.*) id et ipse probarem, si abesset *pro nostra necessitudine*.

18 *h. quos nolo, offendere*] sc. eos, qui istorum malorum auctores fuere, Cæsar et ejus sectatores.

Quod etsi nihilominus a te peterem, si nihil audivissem te tale fecisse: tamen majorem spem impetrandi nactus sum, posteaquam mihi dictum est, hoc idem a te Regienses impetravisse. qui etsi te aliqua necessitudine attingunt: tamen tuus amor in me, sperare me cogit, te, quod tuis necessariis tribueris, idem esse tributurum meis: præsertim cum ego pro his unis petam; habeam autem, qui simili causa laborent, complures necessarios. Hoc me non sine causa facere, neque aliqua levi ambitione commotum a te contendere, etsi te existimare arbitror: tamen mihi affirmanti credas velim, me huic municipio debere plurimum; nullum umquam fuisse tempus neque honorum, neque laborum meorum, in quo non hujus municipii studium in me exstiterit singulare. Quapropter a te etiam atque etiam, pro nostra summa conjunctione, proque tua in me perpetua et maxima benivolentia, majorem in modum peto atque contendo, ut, cum fortunas agi ejus municipii intelligas, quod sit mihi necessitudine, officiis, benivolentia conjunctissimum, [19] id mihi des; quod erit hujusmodi, ut, si a Cæsare, quod speramus, impetrarimus, tuo beneficio nos id consecutos esse judicemus. sin minus; pro eo tamen id habeamus, quum a te data sit opera, ut impetraremus. Hoc cum mihi gratissimum feceris, tum viros optimos, homines honestissimos, eosdemque gratissimos, et tua necessitudine dignissimos, summo beneficio in perpetuum tibi tuisque devinxeris.

8 ARGUMENTUM.

*Rutilium rogat, ut in agrorum divisione Albinii prædia ne attingat.*

M. T. C. M. RUTILIO S. P. D.

CUM et mihi conscius essem, quanti te facerem, et tuam erga me benivolentiam expertus essem, non dubitavi a te petere, quod mihi petendum esset. P. Sextium quanti faciam, ipse optime scio: quanti autem facere debeam, et tu, et omnes homines sciunt. Is cum ex aliis te mei studiosissimum esse cognosset, petivit a me, ut ad te quam accuratissime scriberem de re C. Albinii senatoris, cujus ex filia natus est L. Sextius, optimus adolescens, filius P. Sextii. Hoc idcirco scripsi, ut intelligeres, non solum me pro P. Sextio laborare debere, sed Sextium etiam pro Albinio. Res autem est hæc: A M. Laberio C. Albinius prædia in
p. 207. æstimationem accepit: quæ prædia Laberius emerat a Cæ-
a. sare de bonis Plotianis. Ea si dicam non esse e republica dividi, docere te videar, non rogare. Sed tamen cum Cæ-

19 *id mihi des; quod erit h.*] Sic interpunxi, cum vulgo sit *id mihi des. Quod* &c. Sic et in edd. pr. quibusdam reperi: *id* alias non habet, quo referatur.

sar Sullanas venditiones et assignationes ratas esse velit, quo firmiores existimentur suæ: si ea prædia dividentur, quæ ipse Cæsar vendidit, quæ tandem in ejus venditionibus esse poterit auctoritas? Sed hoc quale sit, tu pro tua prudentia considerabis. Ego te plane rogo, atque ita, ut majore studio, justiore de causa, magis ex animo rogare nihil possim, ut Albinio parcas, [20] prædia Laberiana ne attingas. Magna me affeceris non modo lætitia, sed etiam quodammodo gloria, si P. Sextius homini maxime necessario satisfecerit per me, [21] ut ego illi uni plurimum debeam. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Majus mihi dare beneficium nullum potes. Id mihi intelliges esse gratissimum.

### ARGUMENTUM. 9

*Crassipedi, Bithyniæ quæstori, Bithynicam publicanorum societatem, in primisque Cn. Pupium commendat.*

### M. T. C. CRASSIPEDI S. P. D.

QUAMQUAM tibi præsens commendavi, ut potui diligentissime, socios Bithyniæ: teque cum mea commendatione, tum etiam tua sponte intellexi cupere ei societati, quibuscumque rebus posses, commodare: tamen, cum ii, quorum res agitur, magni sua interesse arbitrarentur, me etiam per litteras declarare tibi, qua essem erga ipsos voluntate, non dubitavi hæc ad te scribere. Volo enim te existimare, me, cum universo [22] ordini publicanorum (multum) semper libentissime tribuerim, idque magnis ejus ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicum esse huic Bithynicæ societati: [23] quæ societas ordine ipso, hominum

20 *prædia Lab. ne attingas*] Ne Albinio auferas et dividas.

21 *ut ego i. u. pl. debeam*] Melius puto *debeo*, aut *cum* pro *ut*.

22 *ordini publ. semper libentissime tribuerim*] Apparet facile attendenti, deesse verbo *tribuerim* id, quod tribuit Cicero. Itaque addiderunt *multum*, sed sine libris scr. aut edd. pr. Vicissim in sequentibus redundat *facere*, quod melius abesset. Addidi *multum*, sed parenthesi inclusum, ut tamen sensus plenus esset. nam simpliciter *tribuere* sic dictum nuspiam reperi.

23 *quæ societas* &c.] Hic locus est obscurus et difficilis explicatu: nec quisquam totum explicavit, et in eo mihi satisfecit. Et vereor, ut ipse intelligentibus satisfacere possim. Et *Bithynicam* quidem *societatem* esse de publicanis, qui vectigalia Bithynica conduxerant, in promtu est. Sed primum quod dicit, *ordine ipso, hominum genere*, in eo intelligunt *ordinem ipsum* de equestri et *hominum genus* de divitiis &c. Sed si *ordo* sic capitur, quomodo dici potest maxima civitatis pars? aut quomodo hæc una societas Bithynica potest dici maxima pars civitatis? tum addi volunt *et*, *o. i. et h. genere*. Mihi videtur *ordine* delendum. porro pro *civitatis* Ms. meus *societatis*. *Constat e. ex ceteris societatibus* nihil potest esse, quam in ea esse ex omnibus aliis societatibus publicanorum aliquos: nam idem solebat sæpe esse in pluribus societatibus, ut Varro in ep. seq. Sed quomodo intelligitur, illam Bithynicam esse maximam partem civitatis? Si pro *civitatis* legas cum codice meo *societatis*, intelligenda erit totus numerus publicanorum: sed sic societatem dici, nuspiam reperi. Ex quibus omnibus fit, ut totus hic locus commode explicari non possit, sitque vitiosus.

genere, pars est maxima civitatis. constat enim ex ceteris b. societatibus: et casu permulti sunt in ea societate valde mihi familiares, in primisque is, cujus præcipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius, P. F. Menenia, qui est magister in ea societate. Quæ cum ita sint, in majorem modum a te peto, Cn. Pupium, qui est in operis ejus societatis, omnibus tuis officiis atque omni liberalitate tueare, curesque, ut ejus operæ, quod tibi facile factu est, quam gratissimæ sint sociis: remque, et utilitatem sociorum, (cujus rei quantam potestatem quæstor habeat, non sum ignarus,) per te quam maxime defensam et auctam velis. Id cum mihi gratissimum feceris, [24] tum illud tibi expertus promitto et spondeo, te socios Bithyniæ, si iis commodaris, memores esse et gratos cogniturum.

## 10 ARGUMENTUM.

*M. Bruto, quem Cæsar, in Africanum bellum profecturus, Cisalpinæ Galliæ præfecerat,* lib. VI. epist. VI, *M. Terentium Varronem, quæstorem sorte datum, diligentissime commendat.*

## CICERO BRUTO S.

CUM ad te tuus quæstor, M. Varro, proficisceretur, commendatione egere eum non putabam. Satis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipso more majorum: qui, ut te non fugit, hanc quæsturæ conjunctionem, liberorum necessitudini proximam voluit esse. Sed cum sibi ita persuasisset ipse, meas de se accurate scriptas litteras, maximum apud te pondus habituras, a meque contenderet, ut quam diligentissime scriberem: malui facere, quod meus familiaris tanti sua interesse arbitraretur. Ut igitur debere me facere hoc intelligas, cum primum M. Terentius in forum venit, ad amicitiam se meam contulit. Deinde, ut se corro-
p. 208. boravit, duæ causæ accesserunt, quæ meam in illum [25] be-
a. nivolentiam augerent: una, quod versabatur in [26] hoc studio nostro, quo etiam nunc maxime delectamur, et cum ingenio, ut nosti, nec sine industria; deinde, quod mature se contulit in societates publicanorum: quod quidem nollem. maximis enim damnis affectus est. Sed tamen causa communis ordinis, mihi commendatissimi, fecit amicitiam nostram firmiorem. Deinde versatus [27] in utrisque subselliis optima et fide, et fama, jam ante hanc commutationem

24 *tum illud tibi expertus promitto*] Nempe publicani solebant eos, qui ipsis favissent, defendere omni modo et juvare in honoribus petendis, in judiciis: ut contra eos omni modo premebant, qui iis adversati in provinciis essent.

25 *b. augerent*] Alii, Mss. et edd. vett. *auxerunt*, quod et Grævius revocavit. male. Latinitas præcedente *accesserunt* postulat *augerent*, quod et Gu. 1. habet et Gorl.

26 *hoc studio nostro*] Philosophiæ et aliarum doctrinarum liberalium. sic ep. 12. *nostra studia*.

27 *in utrisque subselliis*] v. Clav. in *subsellium*.

reipublicæ, petitioni sese dedit, honoremque honestissimum existimavit fructum laboris sui. His autem temporibus a me Brundisio cum litteris et mandatis profectus ad Cæsarem est: qua in re et amorem ejus in suscipiendo negotio perspexi, et in conficiendo ac renuntiando fidem. Videor mihi, cum separatim de probitate ejus et moribus dicturus fuissem, si prius causam, cur eum tantopere diligerem, tibi exposuissem, in ipsa causa exponenda satis etiam de probitate dixisse. Sed tamen separatim promitto, in meque recipio, fore eum tibi et voluptati, et usui. Nam et modestum hominem cognosces, [28] et prudentem, et a cupiditate omni remotissimum; præterea magni laboris, summæque industriæ. Neque ego hæc polliceri debeo, quæ tibi ipsi, cum bene cognoris, judicanda sunt; sed tamen in omnibus novis conjunctionibus interest, qualis primus aditus sit, et qua commendatione quasi amicitiæ fores aperiantur. quod ego his litteris efficere volui. etsi id ipsa per se necessitudo quæsturæ efficere debet. sed tamen nihilo infirmius illud, hoc addito. Cura igitur, si me tanti facis, quanti et Varro existimat, et ipse sentio, ut quam primum b.
intelligam, hanc meam commendationem tantum illi utilitatis attulisse, quantum et ipse sperarit, nec ego dubitarim.

## ARGUMENTUM. 11

*Commendat Bruto vectigalia, quæ Arpinates in Gallia habebant; et legatos, qui ad ea exigenda proficiscebantur.*

## M. T. C. BRUTO S. P. D.

QUIA semper animadverti, studiose te operam dare, ut ne quid meorum tibi esset ignotum: propterea non dubito, quin scias, non solum cujus municipii sim, sed etiam, quam diligenter soleam meos municipes, Arpinates, tueri. Quorum quidem omnia commoda, omnesque facultates, quibus et sacra conficere, et sarta tecta ædium sacrarum, locorumque communium tueri possint, consistunt in his vectigalibus, quæ habent in provincia Gallia. Ad ea visenda, pecuniasque, quæ a colonis debentur, exigendas, totamque rem ad cognoscendam et administrandam, legatos equites Romanos misimus, Q. Fufidium, Q. F. M. Faucium, M. F. Q. Mamercum, Q. F. Peto a te in majorem modum, pro nostra necessitudine, ut tibi ea res curæ sit, operamque des, ut per te quam commodissime negotium municipii administretur, quam primumque conficiatur: ipsosque, quorum nomina scripsi, ut quam

28 *et prudentem*] Bene Corradus *pudentem* corrigit; nam est aptius antecedenti et consequenti: et sic de tali homine est etiam ep. 21. extr. sed libri omnes *prudentem*.

honorificentissime, pro tua natura, et quam liberalissime tractes. Bonos viros ad tuam necessitudinem adjunxeris, municipiumque gratissimum beneficio tuo devinxeris: mihi vero etiam gratius feceris, quod cum semper tueri municipes meos consuevi, tum hic annus præcipue ad meam curam officiumque pertinet. Nam constituendi municipii causa, hoc anno ædilem filium meum fieri volui, et fratris filium, et M. Cæsium, hominem mihi maxime ne-
p. 209. cessarium: is enim magistratus in nostro municipio, nec
a. alius ullus creari solet: quos cohonestaris, in primisque me, si [29] res publica municipii, tuo studio, diligentia bene administrata erit. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

12

## ARGUMENTUM.

*Q. Fufidium, Arpinatis municipii legatum, qui tribunus militum in Cilicia fuerat, diligenter commendat.*

### M. T. C. BRUTO S. P. D.

ALIA epistola communiter commendavi tibi legatos Arpinatium, ut potui diligentissime: hac separatim Q. Fufidium, quocum mihi omnes necessitudines sunt, diligentius commendo, non ut aliquid de illa commendatione comminuam, sed ut hanc addam. Nam et privignus est M. Cæsii, mei maxime et familiaris et necessarii, et fuit in Cilicia mecum tribunus militum: quo in munere ita se tractavit, ut accepisse ab eo beneficium viderer, non dedisse. Est præterea (quod apud te valet plurimum) a nostris studiis non abhorrens. Quare velim eum quam liberalissime complectare: operamque des, ut in ea legatione, quam suscepit contra suum commodum, secutus auctoritatem meam, quam maxime ejus excellat industria. Vult enim, id quod optimo cuique natura tributum est, quam maximam laudem, cum a nobis, qui eum impulimus, tum a municipio consequi; quod ei continget, si hac mea commendatione tuum erga se studium erit consecutus.

13

## ARGUMENTUM.

*L. Castronium, Lucensem municipem, commendat.*

### M. T. C. BRUTO S. P. D.

L. CASTRONIUS Pætus, longe princeps municipii Lucensis, est honestus, gravis, plenus officii, bonus plane vir, et cum virtutibus, tum etiam fortuna, si quid hoc ad rem pertinet, ornatus: meus autem est familiarissimus, sic prorsus, ut nostri ordinis observet neminem diligentius. Quare

29 *res publica municipii*] Pecuniæ publicæ vectigaliorum.

ut et meum amicum, et tua dignum amicitia, tibi commendo. Cui, quibuscumque rebus commodaveris, tibi profecto jucundum, mihi certe erit gratum. Vale.

ARGUMENTUM. 14

*Petit ut exactionem ejus pecuniæ, quam L. Straboni P. Cornelius debet, suo studio et diligentia curet.*

## M. T. C. BRUTO S. P. D.

L. TITIO Strabone, equite Romano, in primis honesto et ornato, familiarissime utor. Omnia mihi cum eo intercedunt jura summæ necessitudinis. Huic in tua provincia pecuniam debet P. Cornelius. Ea res a Volcatio, qui Romæ jus dicit, rejecta in Galliam est. Peto a te hoc diligentius, quam si mea res esset, quo est honestius de amicorum pecunia laborare, quam de sua, ut negotium conficiendum cures. ipse suscipias, transigas, operamque des, quoad tibi æquum et rectum videbitur, ut quam commodissima conditione libertus Strabonis, qui ejus rei causa missus est, negotium conficiat, ad numosque perveniat. Id et mihi gratissimum erit: et tu ipse L. Titium cognosces amicitia tua dignissimum. quod ut tibi curæ sit, ut omnia solent esse, quæ me velle scis, te vehementer etiam atque etiam rogo.

ARGUMENTUM. 15

*Præcilium adolescentem, patre natum Cæsaris amicissimo, commendat. Cæsare* IV cos. *sine collega.*

## M. T. C. C. CÆSARI IMP. S. P. D.

PRÆCILIUM tibi commendo unice, tui necessarii, mei familiarissimi, viri optimi filium; quem cum adolescentem ipsum, propter ejus modestiam, humanitatem, animum, et amorem erga me singularem, mirifice diligo; tum patrem p. 210. ejus, re doctus, intellexi et didici mihi fuisse semper ami- a. cissimum. [30] En, hic ille est, de illis maxime qui irridere atque objurgare me solitus est, quod me non tecum, præsertim cum abs te honorificentissime invitarer, conjungerem.

Ἀλλ' ἐμὸν οὔ ποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν,
[31] Ὣς νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα.

Audiebam enim nostros proceres clamitantes,

30 *En, hic ille est, de illis*] Corrigunt *Hem* e libris, qui haberent *em*, quod et Grævius recepit. male. non est aptum sententiæ. non hic est conquestio, sed demonstratio. Mox *de illis* aberat a Mss. Hittorp. et Pal. 6. quod placebat Grævio. non coit cum contextu. nam deberet sequi, *qui soliti sunt*. ac fortasse sic est a Cicerone: quia post est: *sed tamen iidem me consolantur, et—movent*.

31 Ὣς νεφέλη &c.] Apud Homerum hoc hemistichium est post alterum versum ἄλκιμος ἔσσι. itaque eo transposuere Victorius et Grævius. Sed videtur huic loco aptior.

Ἄλκιμος ἔσσ᾽, ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.

Sed tamen [32] iidem me consolantur: et jam hominem [33] perustum, inani gloria volunt incendere; atque ita loquuntur:

Μὴ μὰν ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

Sed minus jam movent, ut vides. Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera præcepta Εὐριπίδου· μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός. quem versum senex Præcilius laudat egregie: et ait, posse eundem et ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω videre, et tamen nihilominus

Αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

Sed, ut redeam ad id, unde cœpi: vehementer mihi gratum feceris, si hunc adolescentem humanitate tua, quæ est singularis, comprehenderis; et ad id, quod ipsorum Præciliorum causa te velle arbitror, addideris cumulum [34] commendationis meæ. Genere novo sum litterarum ad te usus, ut intelligeres, non vulgarem esse commendationem.

16 ARGUMENTUM.

*Apollonium, P. Crassi libertum, Cæsari in Hispania contra Pompeii filios bellum gerenti, commendat.*

## M. T. C. C. CÆSARI IMP. S. P. D.

P. CRASSUM ex omni nobilitate adolescentem dilexi b. plurimum: [35] et de eo cum ab ineunte ejus ætate bene speravissem, tum per me existimare cœpi, iis judiciis, quæ de eo feceram, cognitis. Ejus libertum Apollonium jam tum equidem, cum ille viveret, et magni faciebam, et probabam. Erat enim et studiosus Crassi, et ad ejus optima studia vehementer aptus. itaque ab eo admodum diligebatur. Post mortem autem Crassi, eo mihi etiam dignior visus est, quem in fidem atque amicitiam meam reciperem, quod eos a se observandos et colendos putabat, quos ille dilexisset, et quibus carus fuisset. Itaque et ad

32 *iidem consolantur*] Sic recte edidit Grævius pro vulgg. *idem me consolatur. idem* pro *iidem* fefellit librarios, qui ad Præcilium retulere, quod sequentia non patiuntur.

33 *perustum etiamnum gl.*] Sic Victorius: quæ lectio facta est e lectione librorum scr. et edd. *perustum et inanem gloriam v. a.* at Manutius fecit *perustum, inani gloria v. a.* quod Lamb. et Græv. bene secuti sunt. *perustus* est, qui jam non movetur amplius aliqua re, h. l. gloriæ studio. *inani gloria*, sed cum *et*, habet Gu. I. Mox *me minus* Mscr. et edd. plures. elegantius *me* abest, intelligiturque e superiori *me consolantur.*

34 *commendationis meæ*] Sic scr. et edd. vett. Gruterus *commendationi.* non bene. non patitur *ad id*, aliud esse, cui addatur. *cumulus commendationis* est cumulus ex commendatione.

35 *et de eo—existimare cœpi, iis judiciis—cognitis*] Sic hunc locum correxi, vitiosum in scr. et edd. Primum pro *ex eo* feci *de eo*: nam *bene sperare ex aliquo* dici non potest. Deinde delevi *ex*, ante *iis*: quod et ipsum non satis placet. *judicia cognita* sunt, quæ eventu vera vel falsa reperiuntur: sed magis in bonam partem dicitur, ut *amicus cognitus* et similia.

me [36]in Ciliciam venit, multisque in rebus mihi magno usui fuit et fides ejus, et prudentia: et, ut opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum studio et fidelitate consequi potuit, non defuit. Quod cum speraret, te quoque ita existimare, in Hispaniam ad te, maxime ille quidem suo consilio, sed etiam me auctore, est profectus. Cui ego commendationem non sum pollicitus, non quin eam valituram apud te arbitrarer: sed neque mihi egere commendatione videbatur, qui et in bello tecum fuisset, et, propter memoriam Crassi, de tuis unus esset, et, si uti commendationibus vellet, etiam per alios eum videbam id consequi posse. [37]Testimonium mei de eo judicii, quod et ipse magni æstimabat, et ego apud te valere eram expertus, ei libenter dedi. Doctum igitur hominem cognovi, et studiis optimis deditum, idque a puero. Nam domi meæ cum Diodoto Stoico, homine, meo judicio, eruditissimo, multum a puero fuit. Nunc autem, incensus studio rerum tuarum, [38]eas litteris Græcis mandare cupit. posse arbitror: valet ingenio: habet usum: jam pridem in eo genere studii litterarumque versatur: satisfacere immortalitati laudum p. 211.
tuarum mirabiliter cupit. Habes opinionis meæ testimo- a.
nium: sed tu hoc facilius multo, pro tua singulari prudentia, judicabis. Et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum. Quidquid ei commodaveris, erit id majorem in modum gratum.

### ARGUMENTUM. 17

*Manium Curium Servio Sulpicio, Achaiæ præsidi, commendat.* Adde lib. VII. epist. XXIX.

### M. T. C. SER. SULPICIO S. P. D.

M' CURIUS, qui Patris negotiatur, multis et magnis de causis a me diligitur. Nam et amicitia pervetus mihi cum eo est, [39]ut primum in forum venit, instituta: et patris cum aliquoties antea, tum proxime hoc miserrimo bello, domus ejus tota mihi patuit; qua si opus fuisset, tam essem usus, quam mea. Maximum autem mihi vinculum cum eo est quasi sanctioris cujusdam necessitudinis, quod est Attici nostri familiarissimus, eumque unum præter cete-

36 *in Ciliciam*] Sic scr. et edd. Male in ed. Grut. *Siciliam:* quod ad quæsturam pertineret. Sed ea nimis remota est ab his temporibus.

37 *Testimonium meum de eo judicii*] *meum* non potest esse verum: scribendumque *mei*. Sic semper Cicero: nec dubitavi sic rescribere. Sic paullo post *testimonium opinionis meæ*. Ecce vero sic ed. Rom. habet, itemque Gu. 1.

38 *eas l. Gr. mandare cupiebat*] Non placet *cupiebat*. potest *cupiebat* accipi sic, ut quia de re, quæ mutari poterat, dicebat, eo potius quam præsenti *cupit* usus sit. Sed *nunc* id durius facit: et mox quoque est *cupit*, ut sic et h. l. necessario legendum videatur.

39 *ut primum in forum venit*] *venit* e Mss. cum Manutio et Grævio dedi, pro vulg. *veni*.

ros observat ac diligit. Quem si tu jam forte cognosti, puto me hoc, quod facio, facere serius. Ea est enim humanitate et observantia, ut eum tibi jam per se ipsum commendatum putem. Quod tamen si ita est, magnopere a te quæso, ut ad eam voluntatem, si quam in illum ante has meas litteras contulisti, quam maximus [40] post mea commendatione cumulus accedat. Sin autem propter verecundiam suam minus se tibi obtulit, aut nondum eum satis habes cognitum, aut quæ causa est, cur majoris commendationis indigeat: sic tibi eum commendo, ut neque majore studio quemquam, neque justioribus de causis commendare possim. Faciamque id, quod debent facere ii, qui religiose et sine ambitione commendant. Spondebo enim tibi, vel potius spondeo, in meque recipio, eos esse M' Curii mores, eamque tum probitatem, tum etiam humanitatem, ut eum et amicitia tua, et tam accurata commendatione, si tibi sit cognitus, dignum sis existimaturus. Mihi certe gratissimum feceris, si intellexero, has litteras tantum, quantum scribens confidebam, apud te pondus habuisse.

18 ARGUMENTUM.

*Gratias agit, quod optima in Atticum voluntate sit, quem dum commendari dicit necesse non esse, eo ipso valde commendat, quo Servius ei neque in Epiroticis, neque in aliis rebus desit.*

## CICERO SERVIO S.

NON concedam, ut Attico nostro, quem elatum lætitia vidi, jucundiores tuæ suavissime ad eum et humanissime scriptæ litteræ, fuerint, quam mihi. Nam etsi utrique nostrûm prope æque gratæ erant: tamen ego admirabar magis, te, [41] quasi rogatus, aut certe admonitus, liberaliter Attico respondisses, (quod tamen dubium nobis, quin ita futurum fuerit, non erat,) ultro ad eum scripsisse, eique nec opinanti voluntatem tuam tantam per litteras detulisse. De quo non modo rogare te, ut eo studiosius mea quoque causa facias, non debeo, (nihil enim cumulatius fieri potest, quam polliceris,) sed ne gratias quidem agere, quod tu et ipsius causa et tua sponte feceris. Illud tamen dicam, mihi id, quod fecisti, esse gratissimum. Tale enim tuum judicium de homine eo, quem unice diligo, non potest mihi non summe esse jucundum. Quod cum ita sit, [42] esse gratum

40 *postea*] Sic scr. et edd. vett. Ab ed. Rom. Ven. 1469. 1471. etiam *commendatione* abest. Correxere *post mea* Man. Lamb. Grævius. Sed et *post* non placet. Scripserim *mea*, vel *hac mea*, ut alibi dicere solet Cicero. Interim *post mea* dedi.

41 *quasi—liberaliter respondisses*] Hic est aliquid duri. putavi excidisse *tam;* sed omnino totum hoc non bene consentit his, *ultro ad eum scripsisse*.

42 *esse gratum necesse est*] Præcedit *jucundum*, quod alias plus est quam *gratum*. Sed *gratum esse* h. l. accipiendum sic: me tibi magnas gratias debere.

necesse est. Sed tamen, quum mihi, pro conjunctione nostra, vel peccare apud te in scribendo licet: utrumque eorum, quæ negavi mihi facienda esse, faciam. Nam et ad id, quod Attici causa te ostendisti esse facturum, tantum velim addas, quantum ex nostro amore accessionis fieri p. 212.
potest: et, quod modo verebar tibi gratias agere, nunc a.
plane ago, teque ita existimare volo, quibuscumque officiis [43] in Epiroticis reliquisque rebus Atticum obstrinxeris, iisdem me tibi obligatum fore.

## ARGUMENTUM. 19

*Rogat, ut Lysonem, quem antea commendaverat, in fidem et necessitudinem recipiat.*

## M. T. C. SER. SULPICIO S. P. D.

CUM Lysone Patrensi est mihi quidem hospitium vetus; quam ego necessitudinem sancte colendam puto. Sed ea causa etiam cum aliis compluribus: familiaritas tanta nullo cum hospite: et ea cum officiis ejus multis, tum etiam consuetudine quotidiana sic est aucta, ut nihil sit familiaritate nostra conjunctius. Is cum Romæ annum prope ita fuisset, ut mecum viveret, etsi eramus in magna spe, te meis litteris commendationeque diligentissime facturum, id quod fecisti, ut ejus rem, et fortunas absentis tuerere: tamen quod in unius potestate erant omnia, et quod Lyso fuerat in nostra causa nostrisque præsidiis, quotidie aliquid timebamus. Effectum tamen est et ipsius splendore, et nostro reliquorumque hospitum studio, ut omnia, quæ vellemus, a Cæsare impetrarentur: quod intelliges ex iis litteris, quas Cæsar ad te dedit. Nunc [44] non modo non remittimus tibi aliquid ex nostra commendatione, quasi adepti jam omnia: sed eo vehementius a te contendimus, ut Lysonem in fidem necessitudinemque tuam recipias: cujus dubia fortuna, timidius tecum agebamus, verentes, ne quid accideret ejusmodi, ut ne tu quidem mederi posses: explorata vero ejus incolumitate, omnia a te studia summa cura peto. Quæ ne singula enumerem, totam tibi domum commendo; in his adolescentem filium ejus, quem [45] C. Memmius Gemellus, cliens b.
meus, cum in calamitate exsilii sui Patrensis civis factus esset, Patrensium legibus adoptavit; ut ejus ipsius hereditatis jus causamque tueare. Caput illud est, ut Lysonem,

43 *in Epiroticis—rebus*] i. e. negotiis, quæ habet in Epiro.

44 *non modo non remittimus tibi aliquid*] Alterum *non* abest ab ed. Rom. Ven. 1469. 1471. cujus formæ et alia exempla sunt, sed melius est addi. *tibi* videtur melius abesse, nam *ex aliqua re remittere aliquid* sine pronomine dicitur, et sequens quoque sine præpositione est: *quasi adepti jam omnia.*

45 *C. Memmius*] Quidam libri, ut meus, ut ed. Grut. *C. Mænius.* male. indicat cognomen *Gemellus,* esse Memmium eum, ad quem est epistola prima hujus libri.

quem ego virum optimum gratissimumque cognovi, recipias in necessitudinem tuam. Quod si feceris, non dubito, quin in eo diligendo, ceterisque postea commendando, idem, quod ego, sis judicii et voluntatis habiturus. Quod cum fieri vehementer studeo, tum etiam illud vereor, ne, si minus cumulate videbere fecisse aliquid ejus causa, me ille negligenter scripsisse putet, non te oblitum mei. [46] Quanti enim me faceres, cum ex sermonibus quotidianis meis, tum ex epistolis etiam tuis potuit cognoscere.

20 ARGUMENTUM.

*Asclaponem medicum commendat.*

## CICERO SERVIO S.

ASCLAPONE Patrensi, medico, utor valde familiariter, ejusque cum consuetudo mihi jucunda fuit, tum ars etiam, quam sum expertus in valitudine meorum. In qua mihi cum ipsa scientia, tum etiam fidelitate benivolentiaque satisfecit. Hunc igitur tibi commendo, et a te peto, [47] des operam, ut intelligat, diligenter me scripsisse de sese, meamque commendationem usui magno sibi fuisse. Erit id mihi vehementer gratum.

21 ARGUMENTUM.

*M. Æmilii rem familiarem, et in primis libertum ejus Hammonium commendat.*

## M. T. C. SER. SULPICIO S. P. D.

M. ÆMILIUS Avianus ab ineunte adolescentia me observavit, semperque dilexit, vir cum bonus, tum perhumanus,
p. 213. [48] et in omni genere officii diligendus. Quem si arbitrarer
a. esse Sicyone, et nisi audirem, ibi eum etiam nunc, ubi ego reliqui, Cibyræ commorari, nihil esset necesse, plura me ad te de eo scribere. Perficeret enim ipse profecto suis moribus, suaque humanitate, ut sine cujusquam commendatione diligeretur abs te non minus, quam et a me, et a ceteris suis familiaribus. Sed cum illum abesse putem, commendo tibi in majorem modum domum ejus, quæ est Sicyone, remque familiarem, maxime Caium Avianum Hammonium, libertum ejus: quem quidem tibi etiam suo nomine commendo. Nam cum propterea mihi est probatus, quod est in patronum suum officio et fide singulari, [49] tum etiam in me

46 *Quanti enim*] Sic edd. vett. et cod. meus, Gu. 1. 2. Ed. Grut. habet *tamen:* non bene.

47 *ut des operam, ut*] Non suavis est repetitio τοῦ ut. Primum deleverim quod in forma hac sæpe Cicero omittit. abestque a Ms. Gorl.

48 *et in o. genere off. diligendus*] Grævius malebat *diligens;* cum Manutio. malim, si corrigendum sit, *diligentissimus.* Sed et vulgatum ferri potest: et in omni officio talis, ut diligendus sit. Addidi *in* e Mss. meis.

49 *tum etiam in me*] Malim, *tum quod etiam in me:* durius videtur, id e superioribus intelligi.

ipsum magna officia contulit, mihique molestissimis temporibus ita fideliter benivoleque præsto fuit, ut si a me manumissus esset. Itaque peto a te, ut eum Hammonium, et in patroni ejus negotio sic tueare, ut ejus procuratorem, [50] [quem tibi commendo,] et ipsum suo nomine diligas, habeasque in numero tuorum. hominem pudentem et officiosum cognosces, et dignum, qui a te diligatur.

ARGUMENTUM. 22

*T. Manlium suo et Varronis nomine commendat.*

CICERO SERVIO S.

T. MANLIUM, qui negotiatur Thespiis, vehementer diligo. Nam et semper me coluit, diligentissimeque observavit, et a studiis nostris non abhorret. Accedit eo, quod Varro Murena magnopere ejus causa vult omnia: qui tamen existimavit, etsi suis litteris, [51] quibus tibi Manlium commendabat, valde confideret, tamen mea commendatione aliquid accessionis fore. Me quidem cum Manlii familiaritas, tum Varronis studium commovit, ut ad te quam accuratissime scriberem. b. Gratissimum igitur mihi feceris, si huic commendationi meæ tantum tribueris, quantum cui tribuisti plurimum: id est, si T. Manlium, quam maxime, quibuscumque rebus honeste ac pro tua dignitate poteris, juveris atque ornaveris. Ex ipsiusque præterea gratissimis et humanissimis moribus confirmo tibi, te eum, quem soles, fructum a bonorum virorum officiis exspectare, esse capturum.

ARGUMENTUM. 23

*Cossinium Anchialum libertum commendat.*

CICERO SERVIO S.

L. COSSINIO, amico et tribuli tuo, valde familiariter utor. Nam et inter nosmetipsos vetus usus intercedit: et Atticus noster majorem etiam mihi cum Cossinio consuetudinem fecit. Itaque tota Cossinii domus me diligit, in primisque libertus ejus, L. Cossinius Anchialus, homo et patrono, et patroni necessariis, quo in numero ego sum, probatissimus. Hunc tibi ita commendo, ut, si meus libertus esset, eodemque apud me loco esset, quo et est apud patronum suum, majore studio commendare non possem. Quare pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receperis, atque eum, quod sine molestia tua fiat, si qua in re opus ei fuerit, juveris. Id et mihi vehementer gratum erit, et tibi

50 *quem tibi commendo*] Hoc valde friget. Sine dubio est nota glossatoris.

51 *quibus tibi M. commendabat*] An *commendarat?* est enim de re præterita sermo, et de literis, quas ante, quam Cicero scribebat, ad Sulpicium miserat.

postea jucundum. Hominem enim summa probitate, humanitate, observantiaque cognosces.

24 ARGUMENTUM.

*Gratias agit, quod sua commendatione Lysoni offensionem remiserit, eumque diligentius commendat.*

p. 214. CICERO SERVIO S.

a. CUM antea capiebam ex officio meo voluptatem, [52] quod memineram, quam tibi diligenter Lysonem, hospitem et familiarem meum, commendassem; tum vero posteaquam ex litteris ejus cognovi, tibi eum falso suspectum fuisse, vehementissime lætatus sum, me tam diligentem in eo commendando fuisse. Ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationem maximo adjumento fuisse, quod ad te delatum diceret, sese contra dignitatem tuam Romæ de te loqui solitum esse. De quo, etsi pro tua facilitate et humanitate purgatum se tibi scribit esse: tamen primum, ut debeo, tibi gratias ago, cum tantum litteræ meæ potuerunt, ut, his lectis, omnem offensionem suspicionis, quam habueras de Lysone, deponeres: deinde credas mihi affirmanti velim, me hoc non pro Lysone magis, quam pro omnibus scribere, hominem esse neminem, qui umquam mentionem tui sine tua summa laude fecerit. Lyso vero cum mecum prope quotidie esset, unaque viveret, non solum, quia me libenter [53] audire arbitrabatur, sed quia libentius ipse loquebatur, omnia mihi tua et facta et dicta laudabat. Quapropter etsi a te ita tractatur, ut jam non desideret commendationem meam, unisque se litteris meis omnia consecutum putet: tamen a te peto in majorem modum, ut eum etiam atque etiam tuis officiis, liberalitate complectare. Scriberem ad te, qualis vir esset, ut superioribus litteris feceram, nisi eum jam per seipsum tibi satis esse notum arbitrarer.

25 ARGUMENTUM.

*Hegesaretum breviter, sed accurate commendat.*

b. CICERO SERVIO S.

HEGESARETUS Larissæus, magnis meis beneficiis ornatus in consulatu meo, memor et gratus fuit, meque postea diligentissime coluit. Eum tibi magnopère commendo, ut et hospitem meum et familiarem, et gratum hominem, et virum bonum, et principem civitatis suæ, et tua necessitudine dignissimum. Pergratum mihi feceris, si dederis ope-

52 *quod memineram*] Sic latinitas postulat scribi, non *meminerim*, quod est in vulgatis: et sic dudum correxeram, cum idem reperi in ed. Mediol. deinde et in Rom. denique in Gu. 1. 2.

53 *audire arb.—ipse loquebatur*] int. laudes tuas.

ram, ut is intelligat, hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuisse.

### ARGUMENTUM. 26

*Mescinii Rufi Achaica negotia commendat.*

## CICERO SERVIO S.

L. MESCINIUS [54] ea mecum necessitudine conjunctus est, quod mihi quæstor fuit. Sed hanc causam, quam ego, ut a majoribus accepi, semper gravem duxi, fecit virtute et humanitate sua justiorem. Itaque eo sic utor, ut nec familiarius ullo, nec libentius. Is quamquam confidere videbatur, te sua causa, quæ honeste posses, libenter esse facturum, magnum esse tamen speravit apud te meas quoque litteras pondus habituras. Id cum ipse ita judicabat, tum pro familiari consuetudine sæpe ex me audierat, quam suavis esset inter nos, et quanta conjunctio. Peto igitur a te, tanto scilicet studio, quanto intelligis debere me petere pro homine tam mihi necessario, et tam familiari, ut ejus negotia, quæ sunt in Achaia, ex eo, quod heres est M. Mindio, fratri suo, qui Eli negotiatus est, explices et expedias, cum jure et potestate, quam habes, tum etiam auctoritate et consilio tuo. Sic enim præscripsimus iis, quibus ea negotia mandavimus, ut omnibus in rebus, quæ in aliquam con- p. 215.
troversiam vocarentur, te arbitro, et, quod commodo tuo a.
fieri posset, [55] te disceptatore uterentur. Id ut honoris mei causa suscipias, vehementer te etiam atque etiam rogo. Illud præterea, si non alienum tua dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum, si qui difficiliores erunt, ut rem sine controversia confici nolint, si eos, [56] quando cum senatore res est, Romam rejeceris. Quod quo minore dubitatione facere posses, litteras ad te a M. Lepido consule, non quæ te aliquid juberent, [57] (neque enim id tuæ dignitatis esse arbitrabamur,) sed quodam modo quasi commendaticias sumsimus. Scriberem, quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses, nisi et te scire confiderem, et mihi peterem. Sic enim velim existimes, non minus me de illius re laborare, quam ipsum de sua. Sed cum illum studeo quam facillime ad suum pervenire: tum illud laboro, ut non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur.

54 *ea mecum nec. c. est*] *ea* hic non satis placet, quia ei nihil, quod solet, respondet. Videtur legendum *eo*, ut id respondeat τῷ *quod m. q. fuit.* Sed forte et similia exempla extant, quæ mihi non succurrant.

55 *te disceptatore*] *te* puto esse delendum. nam friget.

56 *quando cum s. res est*] Sic Ms. meus, Gu. 2. edd. pr. non ut vulgo nunc, *quum cum s. r. e.* quod et male sonat. Gu. 3. *quoniam.*

57 *neque enim—arbitramur*] Legendum *arbitrabamur*: propter *juberent* et *sumsimus*, item ut ante *posses* pro *possis*.

27 ARGUMENTUM.

*Gratias agit, quod Avianum commendatione sua liberaliter tractasset: eumque commendat iterum.*

## CICERO SERVIO S.

LICET eodem exemplo sæpius tibi hujus generis litteras mittam, cum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter observes: (quod feci in aliis, et faciam, ut video, sæpius:) [58] sed tamen non parcam operæ, et ut vos soletis in formulis, sic ego in epistolis de eadem re alio modo. C. Avianus igitur Hammonius incredibiles mihi gratias per litteras egit, et suo, et Æmilii Aviani, patroni sui, nomine:
b. nec liberalius, nec honorificentius potuisse tractari, nec se præsentem, nec rem familiarem absentis patroni sui. Id mihi cum jucundum est eorum causa, quos tibi ego summa necessitudine et summa conjunctione adductus commendaveram, quod M. Æmilius unus est ex meis familiarissimis atque intimis, maxime necessarius homo, et magnis meis beneficiis devinctus, et prope omnium, qui mihi debere aliquid videntur, gratissimus: tum multo jucundius, te esse in me tali voluntate, ut plus prosis amicis meis, quam ego præsens fortasse prodessem: credo, quod magis ego dubitarem, quid illorum causa facerem, quam tu, quid mea. Sed hoc non dubito, quin existimes mihi esse gratum. Illud te rogo, ut illos quoque gratos homines esse putes: quod ita esse tibi promitto atque confirmo. Quare velim, quidquid habent negotii, des operam, quod commodo tuo fiat, ut, te obtinente Achaiam, conficiant. Ego [59] cum tuo Servio jucundissimo conjunctissime vivo: magnamque cum ex ingenio ejus, singularique studio, tum ex virtute et probitate voluptatem capio.

28 ARGUMENTUM.

*Agit gratias quod Mescinio commendatio sua profuerit, rogatque, ut pergat ei bene facere. Deinde commendat Lacedæmonios.*

## CICERO SERVIO S.

ETSI libenter petere a te soleo, si quid opus est meorum cuipiam: tamen multo libentius gratias tibi ago, cum fecisti aliquid commendatione mea; quod semper facis. Incredibile est enim, quas mihi gratias omnes agant, etiam mediocriter a me tibi commendati: quæ mihi omnia grata: sed de L. Mescinio gratissimum. Sic enim est mecum locu-

58 *sed tamen*] *sed* indicat, superius esse in parenthesi capiendum.

59 *c. Servio tuo jucundissimo conjunctissime vivo*] *jucundissimo* dedi cum Grævio, qui sic in Ms. Amst. repererat. Sic habet et meus. Si quis malit cum edd. Rom. 1471. Med. Gu. 1. *jucundissime conjunctissimeque*, vel cum Gu. 2. tantum *c. S. t. jucundissime vivo*, non repugnem. Sed vulgatum *jucundissime, conjunctissime* non placet.

tus, te, ut meas litteras legeris, statim procuratoribus suis
pollicitum esse omnia: multo vero plura et majora fecisse.
Id igitur (puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse) p. 216.
velim existimes, mihi te fecisse gratissimum. Quod qui- a.
dem hoc vehementius lætor, quod ex ipso Mescinio te vi-
deo magnam capturum voluptatem. Est enim in eo cum
virtus, et probitas, et summum officium, summaque obser-
vantia: tum studia illa nostra, quibus antea delectabamur,
nunc etiam vivimus. Quod reliquum est, velim augeas tua
in eum beneficia omnibus rebus, quæ te erunt dignæ.
[60] Sed duo quidem te nominatim rogo: primum, ut, si quid
satisdandum erit, AMPLIUS EO NOMINE NON PETI, cures,
ut satisdetur fide mea. Deinde, cum fere consistat heredi-
tas in iis rebus, quas avertit Oppia, quæ uxor Mindii fuit:
adjuves, ineasque rationem, quemadmodum ea mulier Ro-
mam perducatur. Quodsi putarit illa fore, ut opinio no-
stra est, negotium conficiemus. Hoc ut assequamur, te ve-
hementer etiam atque etiam rogo. Illud, quod supra scri-
psi, [61] id in me recipio, te ea, quæ fecisti Mescinii causa,
quæque feceris, ita bene collocaturum, ut ipse judices, ho-
mini te gratissimo, jucundissimo benigne fecisse. Volo
enim, ad id, quod mea causa fecisti, hoc etiam accedere.
Nec Lacedæmonios dubitare arbitror, quin ipsi sua majo-
rumque suorum auctoritate satis commendati sint fidei et
justitiæ tuæ: et ego, qui te optime novissem, non dubitavi,
quin tibi notissima et jura et merita populorum essent. Ita-
que cum a me peteret Philippus Lacedæmonius, ut tibi ci-
vitatem commendarem: etsi memineram, [62] me ei civitati
omnia debere: tamen respondi, commendatione Lacedæ-
monios apud te non egere. Itaque sic velim existimes, me
omnes Achaiæ civitates arbitrari, pro horum temporum b.
perturbatione felices, quod his tu præsis: eundemque me
ita judicare, te, quod unus optime nosses, non nostra solum,
sed etiam Græciæ monumenta omnia, tua sponte amicum
Lacedæmoniis et esse et fore. Quare tantum a te peto, ut,
cum ea facies Lacedæmoniorum causa, quæ tua fides, am-
plitudo, justitia postulat: ut his, si tibi videbitur, signi-
fices, te non moleste ferre, quod intelligas, ea quæ facias,
mihi quoque grata esse. Pertinet enim ad officium meum,
eos existimare, curæ mihi suas res esse. Hoc te vehemen-
ter etiam atque etiam rogo.

60 *Sed duo quidem te*] *quidem* habent Ms. meus, Gu. 1. 2. Gorl. edd. pr. et Grævius, pro quo in edd. quibusdam, ut Gruteri, male *quæ*.

61 *id in me recipio*] Sic Gu. 1. 2. edd. pr. Alii libri variant, ut, *id illud* &c. Victorius *id in meque*. Grævius edidit *id confirmo in meque rec.* ut se in libris reperisse dixit P. Manutius.

62 *me ei civitati omnia debere*] sc. officia: nempe propter ejus antiquitatem et claritatem, quæ apud eruditos homines solet valere. Hinc infra commemorat monumenta Græciæ.

29 ARGUMENTUM.

*Capitonem pro Antistii hereditate diligentissime commendat.*

M. T. C. L. PLANCO S. D.

NON dubito, quin scias, in iis necessariis, qui tibi a patre relicti sunt, me tibi esse vel conjunctissimum, [63] non his modo causis, quæ speciem habeant magnæ conjunctionis, sed iis etiam, quæ familiaritate et consuetudine teneantur: quam scis mihi jucundissimam cum patre tuo, et summam fuisse. Ab his initiis noster in te amor profectus, auxit paternam necessitudinem, et eo magis, quod intellexi, ut primum per ætatem judicium facere potueris, quanti quisque tibi faciendus esset, me a te in primis cœptum esse observari, coli, diligi. Accedebat non mediocre vinculum cum studiorum, quod ipsum est per se grave; tum eorum studiorum, earumque artium, [64] quæ per se ipsæ eos, qui voluntate eadem sunt, etiam familiaritate devinciunt. Exspectare te arbitror, hæc tam longe repetita principia quo spectent. Id primum ergo habeto, non sine magna justaque causa hanc a me commemorationem esse factam. C. Ateio Ca-
p. 217. pitone utor familiarissime. Notæ tibi sunt varietates meo-
a. rum temporum. In omni genere et honorum et laborum meorum, et animus, et opera, et auctoritas, et gratia, etiam res familiaris C. Capitonis præsto fuit, et patuit et temporibus, et fortunæ meæ. Hujus propinquus fuit T. Antistius: qui cum sorte quæstor Macedoniam obtineret, neque ei successum esset, Pompeius in eam provinciam cum exercitu venit. Facere Antistius nihil potuit. Nam, si potuisset, nihil ei fuisset antiquius, quam ad Capitonem, quem ut parentem diligebat, reverti: præsertim cum sciret, quanti is Cæsarem faceret, semperque fecisset. Sed oppressus, tantum attigit negotii, quantum recusare non potuit. Cum signaretur argentum Apolloniæ, non possum dicere, eum præfuisse, neque possum negare affuisse, sed non plus, duobus an tribus mensibus. Deinde abfuit a castris: fugit omne negotium. hoc mihi ut testi velim credas. meam enim ille mœstitiam in illo bello videbat, mecum omnia communicabat. Itaque abdidit se in intimam Macedoniam, quo potuit longissime a castris, non modo ut non præesset ulli negotio, sed etiam ut ne interesset quidem. Is post prœlium se ad hominem necessarium, A. Plautium, in Bithyniam contulit. [65] Ibi eum Cæsar cum vidisset, nihil aspere,

63 *non his m. quæ habeant—sed iis etiam, quæ—tenentur*] Non consentiunt *quæ habeant — tenentur*. Itaque aut *habent* legi debet, aut *teneantur:* sed hoc verius est.

64 *quæ per se ipsæ* &c.] Intelligit studia humanitatis, eloquentiæ, philosophiæ &c.

65 *Ibi eum C. cum vidisset*] Nempe rediens per Bithyniam e bello Pontico contra Pharnacem.

nihil acerbe dixit. Romam jussit venire. Ille in morbum continuo incidit: ex quo non convaluit. Æger Corcyram venit: ibi est mortuus. testamento, quod Romæ Paullo et Marcello consulibus fecerat, heres ex parte dimidia et tertia est Capito: in sextante sunt ii, quorum pars, sine ulla cujusquam querela, publica potest esse: ea est ad H-S xxx.
Sed de hoc Cæsar viderit. Te, mi Plance, pro paterna ne- b.
cessitudine, pro nostro amore, pro studiis et omni cursu nostro totius vitæ simillimo, rogo, et a te ita peto, ut majore cura, [66] majore studio nullo possim, ut hanc rem suscipias: meam putes esse: enitare, contendas, efficias, ut mea commendatione, tuo studio, Cæsaris beneficio, hereditatem propinqui sui C. Capito obtineat. Omnia, quæ potui, in hac summa tua gratia ac potentia, a te impetrare, si petiissem, ultro te ad me detulisse putabo, si hanc rem impetravero. Illud fore tibi adjumento spero, cujus ipse Cæsar esse optimus judex potest: semper Cæsarem Capito coluit et dilexit. Sed ipse hujus rei testis est: novi hominis memoriam. Itaque nihil te doceo. tantum tibi sumito pro Capitone apud Cæsarem, quantum ipsum meminisse senties. Ego, [67] quod in meipso experiri potui, ad te deferam. In eo quantum sit ponderis, tu videbis. Quam partem in republica causamque defenderim, per quos homines ordinesque steterim, quibusque munitus fuerim, non ignoras. Hoc mihi velim credas: si quid fecerim hoc ipso in bello minus ex Cæsaris voluntate, (quod intellexerim scire ipsum Cæsarem, me invitissimum fecisse,) [68] id fecisse aliorum consilio, hortatu, auctoritate: quod fuerim moderatior temperatiorque, quam in ea parte quisquam, id me fecisse maxime auctoritate Capitonis: cujus similes si reliquos necessarios habuissem, reipublicæ fortasse nonnihil, mihi certe plurimum profuissem. Hanc rem, mi Plance, si effeceris: meam de tua erga me benivolentia spem confirmaveris, ipsum Capitonem, gratissimum, officiosissimum, optimum virum, ad tuam necessitudinem tuo summo beneficio adjunxeris.

## ARGUMENTUM. 30

*L. Manlium in fraterna hereditate commendat.*

66 *maj. studio nullo possim*] *nullo* me offendit: nec in hac forma addi solet a Cicerone, aut commode additur. quidam libri, ut Ven. 1469. *nullam*. Puto scr. *nihil*, vel *rem nullam*, et deinde, *ut hanc suscipias*.

67 *quod in me ipso experiri potui*] Nempe de Antistio et ejus in Cæsarem et ejus causam sensu: idque se dicit deferre ad Plancum, ut eo uti ad conciliandum ei Cæsarem possit.

68 *id feci aliorum consilio*] Correxi, ut volebat Lambinus, *fecisse*. nam alias constructio non constat. non animadversa parenthesis vitii causa fuit: itaque in edd. vett. in verbis *id feci* est initium novæ sententiæ. et est in altero membro etiam *fecisse*.

p. 218. M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

a. L. MANLIUS est Sosis. Is fuit Catinensis: sed est, una cum reliquis Neapolitanis, civis Romanus factus, decurioque Neapoli. erat enim adscriptus in id municipium ante civitatem sociis et Latinis datam. Ejus frater Catinæ nuper mortuus est. Nullam omnino arbitramur de ea hereditate controversiam eum habiturum: et est hodie in bonis. Sed, quum habet præterea negotia vetera in Sicilia sua; et hanc hereditatem fraternam, et omnia ejus tibi commendo, in primisque ipsum virum optimum, mihique familiarissimum, his studiis litterarum doctrinæque præditum, quibus ego maxime delector. Peto igitur abs te, ut eum, [69] sive aderit, sive non venerit in Siciliam, in meis intimis, maximeque necessariis scias esse; itaque tractes, ut intelligat, meam commendationem sibi magno adjumento fuisse.

31 ARGUMENTUM.

*Flavium, Pisonis generi sui pernecessarium, commendat.*

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

C. FLAVIO, honesto et ornato equite Romano, utor valde familiariter. Fuit enim generi mei, C. Pisonis, pernecessarius: meque diligentissime observat et ipse, et L. Flavius, frater ejus. Quapropter velim honoris mei causa, quibus rebus honeste et pro tua dignitate poteris, quam honorificentissime et quam liberalissime C. Flavium tractes. Id mihi sic erit gratum, ut gratius esse nihil possit. Sed præterea tibi affirmo, neque id ambitione adductus facio, sed
b. cum familiaritate et necessitudine, tum etiam veritate; te ex C. Flavii officio et observantia, et præterea splendore atque inter suos gratia, magnam voluptatem esse capturum.

32 ARGUMENTUM.

*Hospites suos Archagathum et Philonem commendat.*

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

IN Halesina civitate, tam lauta, tamque nobili, conjunctissimos habeo et hospitio et familiaritate M. et C. Clodios, Archagathum, et Philonem. sed vereor, ne, quia complures tibi præcipue commendo, exæquare videar ambitione quadam commendationes meas. quamquam a te quidem cumulate satisfit et mihi, et meis omnibus. Sed velim sic existimes, hanc familiam, et hos, mihi maxime esse conjunctos vetustate, officiis, benivolentia. Quamobrem peto a

69 *sive aderit*] Sic habent edd. pr. non *aberit*, quod est alienum: *aderit* opponitur τῷ *non venerit*, non *aberit*. miror hoc non sensisse viros doctos, quod ego dudum ante vidi, quam veteres libros haberem.

te in majorem modum, ut his, omnibus in rebus, quantum tua fides dignitasque patietur, commodes. Id si feceris, erit mihi vehementissime gratum.

ARGUMENTUM. 33

*Nasonis libertos et negotia commendat.*

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

CN. Otacilio Nasone utor familiarissime, ita prorsus, ut illius ordinis nullo familiarius. Nam et humanitate ejus et probitate in consuetudine quotidiana magnopere delector. Nihil jam opus est exspectare te, quibus eum verbis tibi commendem, quo sic utar, ut scripsi. Habet is in provincia tua negotia, quæ procurant liberti, Hilarus, Antigonus, Demostratus: quos tibi, negotiaque omnia Nasonis, non secus commendo, ac si mea essent. Gratissimum mihi feceris, si intellexero, hanc commendationem magnum p. 219. apud te pondus habuisse. a.

ARGUMENTUM. 34

*Lysonem Lilybætanum commendat.*

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

AVITUM mihi hospitium est cum Lysone, Lysonis filio, Lilybætano, valdeque ab eo observor: cognovique dignum et patre et avo. est enim nobilissima familia. Quapropter commendo tibi majorem in modum rem domumque ejus: magnoque opere abs te peto, cures, ut is intelligat, meam commendationem maximo sibi apud te, et adjumento, et ornamento fuisse. Vale.

ARGUMENTUM. 35

*Philoxenum, hospitem et familiarem suum, commendat.*

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

C. AVIANUS Philoxenus, antiquus est hospes meus, et præter hospitium valde etiam familiaris: quem Cæsar [70] meo beneficio in Novocomenses retulit. Nomen autem Aviani secutus est, quod homine nullo plus est usus, quam Flacco Aviano, meo, quemadmodum te scire arbitror, familiarissimo. Quæ ego omnia collegi, ut intelligeres, non vulgarem esse commendationem hanc meam. Peto igitur abs te, ut omnibus rebus, quod sine molestia tua facere possis, ei commodes, habeasque in numero tuorum: perficiasque, ut intelligat, has litteras meas magno sibi usui fuisse. Erit id mihi majorem in modum gratum.

70 *meo beneficio*] Est pro commendatione. Sed qui jus civitatis erant alterius commendatione consecuti, dicebantur esse *beneficio ejus:* unde post *beneficia, beneficiarii.*

36 ARGUMENTUM.

*Demetrium Megam in jure civitatis ceterisque rebus commendat.*

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

CUM Demetrio Mega mihi vetustum hospitium est: fa-
miliaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Do-
b. labella rogatu meo civitatem a Cæsare impetravit: qua in
re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Cumque propter quosdam sordidos homines, qui Cæsaris beneficia vendebant, tabulam, in qua nomina civitate donatorum incisa essent, revelli jussisset: eidem Dolabellæ, me audiente, Cæsar dixit, nihil esse, quod de Mega vereretur; beneficium suum in eo manere. Hoc te scire volui, ut eum in civium Romanorum numero haberes: ceterisque in rebus tibi eum ita commendo, ut majore studio neminem commendarim. Gratissimum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat, meam commendationem [71] magno sibi ornamento fuisse.

37 ARGUMENTUM.

*Commendat Hippiam in liberatione bonorum.*

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

HIPPIAM, Philoxeni filium, Calactinum, hospitem et necessarium meum, tibi commendo in majorem modum. Ejus bona, quemadmodum ad me delata res est, [72] publice possidentur alieno nomine, contra leges Calactinorum. Id si ita est, etiam sine mea commendatione ab æquitate tua res ipsa impetrare debet, ut ei subvenias. Quoquo modo autem se res habet, peto a te, ut honoris mei causa, eum expedias, tantumque ei commodes et in hac re et in ceteris, quantum tua fides dignitasque patietur. Id mihi vehementer gratum erit.

38 ARGUMENTUM.

*Bruttii negotia procuratoresque commendat.*

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

L. BRUTTIUS, eques Romanus, adolescens omnibus rebus ornatus, in meis familiarissimis est, meque observat diligentissime: cujus cum patre magna mihi fuit amicitia
p. 220. jam inde a quæstura mea Siciliensi. Omnino nunc ipse
a. Bruttius Romæ mecum est: sed tamen domum ejus, et rem
familiarem, et procuratores tibi sic commendo, ut majore

[71] *magno sibi orn.*] *sibi*, nescio quomodo, omissum in edd. pr. Ms. Gu. 1. meus habent. Sic et Grævius dedit tacite. abest tamen et a Mss. quibusdam.

[72] *publice alieno nomine poss.*] A republica Calactinorum occupata sunt, sed non ejus nomine tenentur, verum alterius cujusdam privati.

studio commendare non possim. Gratissimum mihi feceris, si curaris, ut intelligat Bruttius, id quod ei recepi, hanc meam commendationem sibi magno adjumento fuisse.

ARGUMENTUM. 39

*Titurnium Rufum commendat.*

M. T. C. ACILIO PROC. S. P. D.

CUM familia Titurnia necessitudo mihi intercedit vetus: ex qua reliquus est M. Titurnius Rufus, qui mihi [73] omni diligentia atque officio est tuendus. Est igitur in tua potestate, ut ille in me satis sibi præsidii putet esse. Quapropter eum tibi commendo in majorem modum: et abs te peto, efficias, ut is commendationem hanc intelligat sibi magno adjumento fuisse. Erit mihi vehementer gratum.

ARGUMENTUM. 40

*Aurelios fratres proconsuli Macedoniæ commendat, Pompeio et Crasso* coss. II.

M. T. C. Q. ANCHARIO, Q. F. PROC. S. P. D.

L. et C. Aurelios, L. filios, quibus et ipsis, et patre eorum, viro optimo, familiarissime utor, commendo tibi majorem in modum, adolescentes omnibus optimis artibus ornatos, meos pernecessarios, tua amicitia dignissimos. Si ulla mea apud te commendatio valuit; [74] quod scio multas plurimum valuisse; hæc ut valeat, rogo. Quodsi eos honorifice liberaliterque tractaris: et tibi gratissimos optimosque adolescentes adjunxeris, et mihi gratissimum feceris. Vale.

ARGUMENTUM. 41

*Gratias agit et suo et Pompeii nomine pro Culleoli erga Lucceium benignitate: eundemque denuo commendat.*

M. T. C. L. CULLEOLO S. P. D. b.

QUÆ fecisti L. Lucceii causa, scire te plane volo, te homini gratissimo commodasse: et cum ipsi, quæ fecisti, pergrata sunt, tum Pompeius, quotiescumque me videt, (videt autem sæpe,) gratias tibi agit singulares. Addo etiam illud, quod tibi jucundissimum esse certo scio, me ipsum ex tua erga Lucceium benignitate, maxima voluptate affici. Quod superest, quamquam mihi non est dubium, quin cum antea nostra causa, nunc jam etiam tuæ constantiæ gratia, mansurus sis in eadem ista liberalitate: tamen abs te vehementer etiam atque etiam peto, ut ea,

73 *omni dilig. atque officio*] Non satis hæc duo consentire videntur. *omni officio ac pietate* est Ep. I, 1. at *officium* est genus, *diligentia* modus.

74 *quod scio multas val.*] Quo pertinet *quod?* Patet esse parenthesin: in ea *quod* locum non habet. Puto esse legendum: *quas scio multas valuisse.*

quæ initio ostendisti, [75] deincepsque fecisti, ad exitum augeri et cumulari per te velis. Id et Lucceio et Pompeio valde gratum fore, teque apud eos præclare positurum confirmo et spondeo. De republica, deque his negotiis cogitationibusque nostris perscripseram ad te diligenter paucis ante diebus: easque litteras dederam pueris tuis.

42 ARGUMENTUM.

*Eundem Lucceium commendat Culleolo.*

M. T. C. L. CULLEOLO PROC. S. P. D.

L. LUCCEIUS meus, homo omnium gratissimus, mirificas tibi apud me gratias egit, cum diceret, omnia te cumulatissime et liberalissime procuratoribus suis pollicitum esse. Cum oratio tua tam ei grata fuerit, quam gratam rem ipsam existimas fore, cum, ut spero, quæ pollicitus es, feceris? Omnino ostenderunt Bulliones, sese Lucceio Pompeii arbitratu satisfacturos. Sed vehementer opus est nobis, et voluntatem, et auctoritatem, et imperium tuum accedere. Quod ut facias, te etiam atque etiam ro-
p. 221. go. Illudque mihi gratissimum est, quod ita sciunt Luc-
a. ceii procuratores, et ita Lucceius ipse ex litteris tuis, quas ad eum misisti, intellexit, hominis nullius apud te auctoritatem aut gratiam valere plus, quam meam. Id ut re experiatur, iterum et sæpius te rogo.

43 ARGUMENTUM.

*Oppium Gallo commendat, Egnatii negotia procurantem.*

M. T. C. [76] QUINTIO GALLO S. P. D.

ETSI plurimis rebus spero fore, ut perspiciam, quod tamen jampridem perspicio, me a te amari: tamen nunc ea causa tibi datur, in qua facile declarare possis tuam erga me benivolentiam. L. Oppius, M. F. Philomeli negotiatur, homo mihi familiaris. eum tibi unice commendo: eoque magis, quod cum ipsum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnatii Rufi: quo ego uno equite Romano familiarissime utor, et qui consuetudine quotidiana, tum officiis plurimis maximisque mihi conjunctus est. Oppium igitur præsentem ut diligas, Egnatii absentis rem ut tueare, æque a te peto, ac si mea negotia essent. Velim, memoriæ tuæ causa, [77] des litterarum aliquid, quæ tibi

75 *deincepsque f.*] Addidi *que* e Mss. Amst. Gu. 1. et meo. edd. pr. ut Gu. 2. *deinde quæ* pro *deindeque*, quod eodem redit.

76 *Q. GALLO*] Ita eum Grævio dedi, estque sic in Gu. 2. *Gallius* cognomen non est ap. Latinos, sed *Gallio*: estque hic cognomen. v. Clav. nisi vero *Quinto* legendum, non *Quintio*, ut placet Manutio. Et in edd. pr. est tantum Q. at ita esse deberet *Gallioni*.

77 *des literarum aliquid*] Nempe responsionem ad Ciceronis epistolam.

in provincia reddantur: sed ita conscribas, ut tum, cum eas leges, facile recordari possis hujus meæ commendationis diligentiam. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

ARGUMENTUM. 44

*Eundem Oppium eidem Gallo commendat, una cum Egnatii negotiis.*

CICERO GALLO S. b.

ETSI ex tuis, et ex L. Oppii, familiarissimi mei, litteris cognovi, te memorem commendationis meæ fuisse, idque, pro tua summa erga me benivolentia, proque nostra necessitudine, minime sum admiratus: tamen etiam atque etiam tibi L. Oppium præsentem, et L. Egnatii, mei familiarissimi, absentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat, me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Idque ut facias, vehementer te rogo.

ARGUMENTUM. 45

*Egnatii servum et negotia Apuleio, proquæstori Asiæ, commendat.*

M. T. C. APPULEIO PROQUÆSTORI S. P. D.

L. EGNATIO uno equite Romano vel familiarissime utor. Ejus Anchialum servum, negotiaque, quæ habet in Asia, tibi commendo, non minore studio, quam si rem meam commendarem. Sic enim existimes velim, mihi cum eo non modo quotidianam consuetudinem summam intercedere, sed etiam [78] officia magna et mutua [nostra] inter nos esse. Quamobrem etiam atque etiam a te peto, ut cures, ut intelligat, me ad te satis diligenter scripsisse. nam de tua erga me voluntate non dubitabat. Id ut facias, te etiam atque etiam rogo.

ARGUMENTUM. 46

*Nostium coheredem commendat.*

M. T. C. APPULEIO PROQUÆSTORI S. P. D.

L. NOSTIUS Zoilus est coheres meus: heres autem patroni sui. ea re utrumque scripsi, ut et mihi cum illo causam amicitiæ scires esse, et hominem probum existimares, p. 222.
qui patroni judicio ornatus esset. Eum tibi igitur sic com- a.
mendo, ut unum ex nostra domo. Valde mihi gratum erit, si curaris, ut intelligat, hanc commendationem sibi apud te magno adjumento fuisse.

78 *off. m. et mutua nostra inter nos esse*] *nostra* delendum puto, adeo friget, nec uspiam in hac forma addidit Cicero, cum ea sæpe usus sit in his epistolis.

47 ARGUMENTUM.

*Egnatium, communem amicum, commendat.*

## M. T. C. SILIO S. P. D.

QUID ego tibi commendem eum, quem tu ipse diligis? Sed tamen, ut scires, eum a me non diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi hæc scribo. Omnium tuorum officiorum, quæ et multa et magna sunt, mihi gratissimum fuerit, si ita tractaris Egnatium, ut sentiat, et se a me, et me a te amari. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Illa nostra scilicet ceciderunt. Utamur igitur vulgari consolatione. Quid, si melius hoc? Sed hæc coram. Tu fac, quod facis, ut me ames, teque amari a me scias.

48 ARGUMENTUM.

*Ciliciæ quæstori omnes Cyprios et in primis Paphios commendat.*

## M. T. C. C. SEXTILIO RUFO QUÆST. S. P. D.

OMNES tibi commendo Cyprios, sed magis Paphios: quibus tu quæcumque commodaris, erunt mihi gratissima. Eoque facio libentius, ut eos tibi commendem, quod et tuæ laudi, cujus ego fautor sum, conducere arbitror, [79] cum primus in eam insulam quæstor veneris, ea te instituere, quæ sequantur alii: quæ, ut spero, facilius consequere, si et [80] P. Lentuli, necessarii tui, legem, et ea, quæ a me constituta sunt, sequi volueris. Quam rem tibi confido magnæ laudi fore.

49 ARGUMENTUM.

*Q. Pompeium ita proconsuli Curio commendat, ut quasi propter familiaritatem postulet.*

b. CICERO CURIO PROC. S. P. D.

Q. POMPEIUS, Sext. F. multis et veteribus causis necessitudinis mihi conjunctus est. Is, cum antea meis commendationibus et rem, et gratiam, et auctoritatem suam tueri consuerit: nunc profecto, te provinciam obtinente, meis litteris assequi debet, ut nemini se intelligat commendatiorem umquam fuisse. Quamobrem a te majorem in modum peto, ut, cum omnes meos æque ac tuos observare, pro nostra necessitudine, debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, ut ipse intelligat, nullam rem sibi majori usui, aut ornamento, quam meam commendationem esse potuisse.

79 *cum primus—quæstor* &c.] sc. Cypro occupata e lege Clodia, et in provinciæ formam redacta. nempe ante non fuerat quæstor proprius, sed quæstor Ciliciæ idem Cypri fuerat.

80 *P. Lentuli—legem*] Quam fecit, cum Proc. Ciliciæ esset, cui Cyprus adjuncta erat, unde et mox a Cicerone Ciliciæ Proc. constituta memorantur. Proprie autem *legit* nomine dicitur formula provinciæ.

ARGUMENTUM. 50

*M'. Curium commendat, ut ab omni incommodo, detrimento et molestia integrum conservet.*

M. T. C. [81] AUCTO PROC. S. D.

SUMSI hoc mihi, pro tua in me observantia, quam penitus perspexi, quamdiu Brundisii fuimus, ut ad te familiariter et quasi pro meo jure scriberem, si quæ res esset, de qua valde laborarem. M'. Curius, qui Patris negotiatur, ita mihi familiaris est, ut nihil possit esse conjunctius. Multa illius in me officia, multa in illum [82] mea: quodque maximum est, summus inter nos amor et mutuus. Quæ cum ita sint, si ullam in amicitia mea spem habes: si ea, quæ in me officia et studia Brundisii contulisti, vis mihi etiam gratiora efficere; quamquam sunt gratissima: si me a tuis omnibus amari vides: hoc mihi da atque largire, ut M'. Curium, sartum et tectum, ut aiunt, ab omni [que] incommodo, detrimento, molestia [83] [sincerum, integrumque] conserves. Et ipse spondeo, et omnes hoc tibi tui pro me p. 223. recipient, [84] ex mea amicitia et ex tuo in me officio maxi- a. mum te fructum, summamque voluptatem esse capturum.

ARGUMENTUM. 51

*P. Messienum commendat Cæsio.*

M. T. C. P. CÆSIO S. D.

P. MESSIENUM, equitem Romanum, omnibus rebus ornatum, meumque perfamiliarem, tibi commendo ea commendatione, quæ potest esse diligentissima. Peto a te et pro nostra, et pro paterna amicitia, ut eum in tuam fidem recipias, ejusque rem famamque tueare. Virum bonum, tuaque amicitia dignum tibi adjunxeris, mihique gratissimum feceris.

ARGUMENTUM. 52

*Hospitem suum, Licinium Aristotelem, commendat.*

CICERO [85] REGI S. D.

A. LICINIUS Aristoteles Melitensis, antiquissimus est hospes meus, et præterea conjunctus magno usu familiaritatis. Hæc cum ita sint, non dubito, quin tibi satis com-

81 *AUCTO*] v. Clav.

82 *mea quoque: maximum est*] edd. pr. ut Gu. 1. *mea: et quod maximum est:* aliæ *quodque m. e.* ut et Græv. quem secutus sum: nam quod in ed. Gruteri est, durius mihi videtur.

83 *sincerum integrumque*] Matius Opinionum II, 2. hæc verba pro glossis ejicit. bene, opinor. nam illa *ab omni* &c. pendent a *sartum et tectum.*

84 *ex mea amicitia*] Grævio placet correctio H. Stephani *ex ea amicitia,* non bene. quæ enim illa amicitia sit, intelligi non potest, et post esse deberet *tuo in eum officio. mea amicitia* et *tuo officio* sibi respondent. Pertinet autem eo, quod supra dixit, se familiariter, tanquam ad amicum scribere.

85 *REGI*] v. Clav.

mendatus sit. Etenim ex multis cognosco, meam commendationem plurimum apud te valere. Hunc ego a Cæsare liberavi. Frequens enim fuerat nobiscum: atque etiam diutius in causa est, quam nos, commoratus: quo melius te de eo existimaturum arbitror. Fac igitur, mi Rex, ut intelligat, has sibi litteras plurimum profuisse.

53 ARGUMENTUM.

*Curvum in omnibus rebus, præcipue in Hellespontiis negotiis, commendat.*

b. CICERO THERMO, PROPR. S.

L. GENUCILIO Curvo jampridem utor familiarissime, optimo viro, et homine gratissimo. Eum tibi penitus commendo atque trado. Primum, ut omnibus in rebus [86] ei te commodes, quoad fides tua dignitasque patietur: patietur autem in omnibus. nihil enim abs te umquam, quod sit alienum tuis aut etiam suis moribus, postulabit. Præcipue autem tibi commendo negotia ejus, quæ sunt in Hellesponto, primum, ut obtineat id juris in agris, quod ei Pariana civitas decrevit et dedit, et quod semper obtinuit sine ulla controversia: deinde, si quid habebit cum aliquo Hellespontio controversiæ, ut in illam διοίκησιν rejicias. Sed non mihi videor, cum tibi totum hominem diligentissime commendarim, singulas ad te ejus causas perscribere debere. Summa illa sit: quidquid officii, beneficii, honoris, in Genucilium contuleris, id te existimabo in me ipsum atque in rem meam contulisse.

54 ARGUMENTUM.

*Gratias agit, quod liberaliter tractasset Marcilium: deinde petit, ne socrus ejus rea fiat.*

M. T. C. THERMO, PROPR. S. D.

CUM multa mihi grata sunt, quæ tu adductus mea commendatione fecisti: tum in primis, quod M. Marcilium, [87] amici atque interpretis mei filium, liberalissime tractavisti. Venit enim Laodiceam, et tibi apud me, mihique propter te gratias maximas egit. Quare, quod reliquum est, a te peto, quum apud gratos homines beneficium ponis, ut eo libentius his commodes, operamque des, quoad fides tua patietur, ut socrus adolescentis rea ne fiat. Ego cum antea studiose commendabam Marcilium, tum multo nunc stu-

86 *ei te commodes*] Suspectum est *te.* nam etsi *commodare* pro accommodare dici potest, tamen id h. l. durum sit. Cicero semper *commodare alicui in* aliqua re.

87 *amici atque interpretis mei f.*] In Proconsulatu Ciliciæ, ubi hæc epistola scripta. *amici* verbum videtur majus, quam pro apparitore. Sed tamen apparitores sunt cives Romani: et ei carus erat valde, propter causas infra memoratas.

diosius, quod in longa apparitione singularem et prope incredibilem patris Marcilii fidem, abstinentiam, modestiamque cognovi.

ARGUMENTUM. 55

*Anneium commendat, legatum suum, præcipue in causa Sardiana.*

M. T. C. THERMO, PROPR. S. D. p. 224.

ETSI mihi videor intellexisse, cum tecum Ephesi de re a. M. Anneii, legati mei, locutus sum, te ipsius causa vehementer omnia velle: tamen et M. Anneium tanti facio, ut mihi nihil putem prætermittendum, quod illius intersit: et me a te tanti fieri puto, ut non dubitem, quin ad tuam voluntatem magnus cumulus accedat commendationis meæ. Nam cum jam diu diligerem M. Anneium, deque eo sic existimarem, ut res declarat, quod ultro ei detulerim legationem, cum multis petentibus denegassem: tum vero, posteaquam mecum in bello atque in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem, tantamque erga me benivolentiam cognovi, ut hominem neminem pluris faciam. Eum cum Sardianis habere controversiam scis: causam tibi exposuimus Ephesi: quam tu tamen coram facilius meliusque cognosces. De reliquo mihi, mehercule, diu dubium fuit, quid ad te potissimum scriberem. Jus enim quemadmodum dicas, clarum et magna cum tua laude notum est. Nobis autem in hac causa nihil aliud opus est, nisi te jus instituto tuo dicere. Sed tamen cum me non fugiat, quanta sit in prætore auctoritas, præsertim ista integritate, gravitate, clementia, qua te esse inter omnes constat: peto abs te, pro nostra conjunctissima necessitudine plurimisque officiis paribus ac mutuis, ut voluntate, auctoritate, studio tuo perficias, ut M. Anneius intelligat, te et sibi amicum esse, quod non dubitat, (sæpe enim mecum locutus est,) et multo amiciorem his meis litteris esse factum. In tuo toto b. imperio atque provincia nihil est, quod mihi gratius facere possis. Jam, apud ipsum gratissimum hominem, atque optimum virum, quam bene positurus sis studium tuum atque officium, dubitare te non existimo.

ARGUMENTUM. 56

*Negotia Cluvii Puteolani commendat.*

M. T. C. THERMO, PROPR. S. D.

CLUVIUS Puteolanus valde me observat, valdeque est mihi familiaris. Is ita sibi persuadet, quod in tua provincia negotii habeat, nisi, te provinciam obtinente, meis commendationibus confecerit, id se in perditis et desperatis habiturum. Nunc, quum mihi ab amico officiosissimo tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in

me summis officiis: ita tamen, ut tibi nolim molestus esse. Mylaseis et [88] Alabandeis pecuniam Cluvio debent. Dixerat mihi Euthydemus, cum Ephesi essem, se curaturum, ut ecdici Mylasii Romam mitterentur. Id factum non est. Legatos audio missos esse. sed malo ecdicos, ut aliquid confici possit. Quare peto a te, ut et eos, et Alabandeis jubeas ecdicos Romam mittere. Præterea Philotes Alabandensis ὑποθήκας Cluvio dedit. hæ commissæ sunt. Velim cures, ut aut de hypothecis decedat, easque procuratoribus Cluvii tradat, aut pecuniam solvat. Præterea Heracleotæ et Bargyletæ, qui item debent, aut pecuniam solvant, aut fructibus suis satisfaciant. Caunii præterea debent: sed aiunt se [89] depositam pecuniam habuisse. Id velim cognoscas: et, si intellexeris, eos neque ex edicto, neque ex decreto depositam habuisse, des operam, ut usuræ Cluvio, instituto tuo, conserventur. His de rebus eo magis laboro, quod agitur res Cn. Pompeii, etiam nostri necessarii: et
p. 225. quod is magis etiam mihi laborare videtur, quam ipse Clu-
a. vius: cui satisfactum esse a nobis valde volo. His de rebus te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

57 ARGUMENTUM.

*Petit ut Anneium, legatum suum, remittat, ejusque causam Sardianam commendat.*

## CICERO THERMO, PROPR. S.

QUO magis quotidie ex litteris nuntiisque bellum magnum esse in Syria cognosco, eo vehementius a te pro nostra necessitudine contendo, ut mihi M. Anneium legatum primo quoque tempore remittas. Nam ejus opera, consilio, scientia rei militaris, vel maxime intelligo, me et rempublicam adjuvari posse. Quod nisi tanta res ejus ageretur, nec ipse adduci potuisset, ut a me discederet, neque ego, ut eum a me dimitterem. Ego in Ciliciam proficisci cogito circiter Kal. Mai. Ante eam diem Anneius ad me redeat oportet. Illud, quod tecum et coram, et per litteras, diligentissime egi, id et nunc etiam atque etiam rogo, curæ tibi sit, ut suum negotium, quod habet cum populo Sardiano, pro causæ veritate et pro sua dignitate conficiat. Intellexi ex tua oratione, cum tecum Ephesi locutus sum, te ipsius M. Anneii causa omnia velle. Sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius facere posse, quam si intellexero, per te, illum ipsum negotium ex sententia confecisse. Idque quam primum ut efficias, te etiam atque etiam rogo.

88 *Alabandeis*] v. Clav. 89 *depositam pec.*] Adeoque usuras non debere.

ARGUMENTUM. 58

*Ex provincia Custidium, municipem suum, commendat.*

M. CICERO C. TITIO L. F. RUFO, PR. URBANO, S.

L. CUSTIDIUS est tribulis, [90] et municeps, et familiaris meus. Is causam habet; quam causam ad te deferet. b. Commendo tibi hominem, sicuti tua fides et meus pudor postulat: tantum, ut faciles ad te aditus habeat: quæ æqua postulabit, ut libente te impetret: sentiatque meam sibi amicitiam, etiam cum longissime absim, prodesse in primis apud te.

ARGUMENTUM. 59

*Commendat M. Fabium Curtio prætori.*

M. T. C. C. CURTIO PEDUCÆANO, PRÆTORI, S. D.

M. FABIUM unice diligo, summaque mihi cum eo consuetudo et familiaritas est pervetus. In ejus controversiis quid decernas, a te non peto, (servabis, ut tua fides et dignitas postulat, edictum et institutum tuum,) sed ut quam facillimos ad te aditus habeat: quæ erunt æqua, libente te impetret: ut meam amicitiam sibi, etiam cum procul absim, prodesse sentiat, præsertim apud te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

ARGUMENTUM. 60

*Commendat Livineium libertum.*

M. T. C. MUNATIO, C. F. S. D.

L. LIVINEIUS Trypho [91] est omnino L. Reguli, familiarissimi mei, libertus: cujus calamitas etiam officiosiorem me facit in illum. nam benivolentior, quam semper fui, esse non possum. Sed ego libertum ejus per se ipsum diligo. summa enim ejus erga me officia extiterunt his nostris temporibus, quibus facillime bonam benivolentiam hominum et fidem perspicere potui. Eum tibi ita commendo, ut homines grati et memores bene meritos de se commendare debent. Pergratum mihi feceris, si ille in- p. 226.
tellexerit, se, quod pro salute mea multa pericula adierit, a.
sæpe hieme summa navigarit, pro tua erga me benivolentia gratum etiam tibi fecisse.

90 *et municeps*] Matius Opinion. II, 3. hinc colligit, non omnes ejusdem municipii cives ejusdem tribus fuisse, quia Cicero alias hic non addidisset. Immo non omnes tribules unius municipii. hinc arctior conjunctio, si tribulis alicujus esset idem ejus municeps.

91 *est omnino L. R.—libertus*] Quid *omnino?* est, ut opinor, vitiosum. id verbum passim a librariis alieno loco additum esse, passim notatum est a Criticis.

61 ARGUMENTUM.

*Commendat Pinnium Bithyniæ proprætori in exigenda pecunia, quam ei Nicæenses debebant.*

M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

T. PINNIO familiarissime me usum esse, scire te arbitror: quod quidem ille testamento declaravit; qui me cum tutorem, tum etiam secundum heredem instituerit. Ejus filio [92] mire studioso, et erudito, et modesto, pecuniam Nicæenses grandem debent, ad H-S. octogies: et, ut audio, in primis volunt ei solvere. Pergratum igitur mihi feceris, quando non modo reliqui tutores, qui sciunt, quanti me facias, sed etiam puer ipse sibi persuasit, te omnia mea causa facturum esse, si dederis operam, quoad tua fides dignitasque patietur, ut [93] quam primum pecunia Pinnio solvatur Nicæensium nomine.

62 ARGUMENTUM.

*De Atilio gratias agit. suum fratrem commendat.*

M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

ET in Atilii negotio te amavi. Cum enim sero venissem, tamen honestum equitem Romanum beneficio tuo conservavi. Et mehercule semper sic in animo habui, te in meo ære esse propter Lamiæ nostri conjunctionem et singularem necessitudinem. Itaque primum tibi ago gratias, quod me omni molestia [94] liberas: deinde impudentia prosequor: sed idem sarciam. Te enim semper sic colam et tuebor, ut quem diligentissime. Quintum fratrem meum, si me diligis, eo numero cura ut habeas, quo me. Ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris.

63 ARGUMENTUM.

*C. Lænium diligentissime commendat.*

b. M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. P. D.

NON putavi fieri posse, ut mihi verba deessent: sed tamen in C. Lænio commendando desunt. Itaque rem tibi exponam paucis verbis: sed tamen, ut plane perspicere possis voluntatem meam. Incredibile est, quanti faciamus et ego, et frater meus, qui mihi carissimus est, M. Lænium. id fit cum plurimis ejus officiis, tum summa pro-

92 *mire studioso et erudito*] Edd. Rom. Ven. 1469. 1471. Med. *mire erudito et studioso*. mihi verbum *studioso* suspectum est. nam nil aliud esse potest, quam *erudito*: quem medio ævo *studiosum* appellabant.

93 *quam plurimum pecuniæ*] Hanc lectionem vitiosam semper judicavi, legendumque *quam primum pecuniæ —solvantur*. Succurrit post ed. Mediol. quæ habet *quam primum pecunia solvatur*: quod secutus sum: etsi suspicor, lectionem *pecuniæ* fecisse ut *quam plurimum* scriberetur, et *solvatur*.

94 *liberas*] Sermo est de re præterita, videturque legendum *liberasti*.

bitate et singulari modestia. Eum ego a me invitissimus dimisi, cum propter familiaritatem et consuetudinis suavitatem, tum quod consilio ejus fideli ac bono libenter utebar. Sed vereor, ne jam mihi superesse verba putes, quæ dixeram defutura. Commendo tibi hominem, sicut intelligis, me, de quo ea supra scripserim, debere commendare: a teque vehementer etiam atque etiam peto, ut, quod habet in tua provincia negotii, expedias: quod tibi videbitur rectum esse, ipsi dicas. Hominem facillimum liberalissimumque cognosces. Itaque te rogo, ut eum solutum, liberum, confectis ejus negotiis per te, quam primum ad me remittas. Id mihi fratrique meo gratissimum feceris.

ARGUMENTUM. 64

*Ti. Nerone suo honorifice tractato, gratias agit Silio, eumque magis et vehementius commendat.*

## M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

NERO meus mirificas apud me tibi gratias egit, prorsus incredibiles, [95] ut nullum honorem sibi haberi potuisse diceret, qui a te prætermissus esset. Magnum fructum ex ipso capies. nihil est enim illo adolescente gratius. Sed mehercule mihi quoque gratissimum fecisti. Pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. Itaque, si ea feceris, p. 227. quæ ille per me tecum agi voluit, gratissimum mihi a. feceris. Primum de Pausania Alabandensi, sustentes rem, [96] dum Nero veniat. Vehementer ejus causa cupere eum intellexi. Itaque hoc valde te rogo. Deinde Nysæos, quos Nero in primis habet necessarios, diligentissimeque tuetur ac defendit, habeas tibi commendatissimos: ut intelligat illa civitas, sibi in Neronis patrocinio summum esse præsidium. [97] Strabonem Servilium tibi sæpe commendavi: nunc eo facio id impensius, quod ejus causam Nero suscepit. Tantum a te petimus, ut agas eam rem, ne relinquas hominem innocentem ad alicujus tui dissimilis quæstum. Id cum gratum mihi erit; tum etiam existimabo, te humanitate tua esse usum. Summa hujus epistolæ hæc est, ut ornes omnibus rebus Neronem, sicut instituisti atque fecisti. [98] Magnum theatrum habet ista provincia [non

95 *ut nullum honorem — diceret*] Putem legendum *cum*, ut supra ep. 42. init. *mirificas tibi apud me gratias egit, cum diceret, omnia te* &c. et sic alibi.

96 *dum N. veniat*] Sic recte. Gu. 1. ed. Rom. *veniet*, non rara in libris vett. in hac forma aberratione: quam supra etiam correximus.

97 *Strabonem Servilium*] Ed. Rom. hic facit initium novæ epistolæ.

98 *Magnum theatrum—gloriam*] Hoc non puto esse sine vitio: nam oratio non cohæret. Scribendum est: *ad adolescentis—commendationem et gloriam. ad* absorpsit sequentis verbi prima syllaba. Puto rem certam esse. Tum *non ut hæc nostra* glossam sapit: nec aptum huic loco sensum habet. In quibusdam libris, ut Gu. 2. Gorl. abest *ut*.

ut hæc nostra] ad adolescentis nobilis, ingeniosi, abstinentis commendationem atque gloriam. Quare, si te fautore usus erit, sicuti profecto et utetur et usus est, amplissimas clientelas, acceptas a majoribus, confirmare poterit, et beneficiis suis obligare. Hoc in genere si eum adjuveris eo studio, quo ostendisti: apud ipsum præclarissime posueris; sed mihi etiam gratissimum feceris.

## 65 ARGUMENTUM.

*Hisponem commendat, ut pactiones cum civitatibus pro publicanis conficiat.*

### M. T. C. P. SILIO, PROPR. S. D.

CUM P. Terentio Hispone, qui operas in scriptura pro magistro dat, mihi summa familiaritas consuetudoque est:
b. multaque et magna inter nos officia paria et mutua intercedunt. Ejus summa existimatio agitur in eo, ut pactiones cum civitatibus reliquis conficiat. Non me præterit, nos eam rem Ephesi expertos esse, neque ab Ephesiis ullo modo impetrare potuisse. Sed quum, quemadmodum omnes existimant, et ego intelligo, tua cum summa integritate, tum singulari humanitate et mansuetudine consecutus es, ut libentissimis Græcis, nutu, quod velis, consequare: peto a te in majorem modum, ut honoris mei causa, hac laude Hisponem affici velis. Præterea cum sociis scripturæ mihi summa necessitudo est, non solum ob eam causam, quod ea societas universa in mea fide est, sed etiam quod plerisque sociis utor familiarissime. Ita et Hisponem meum per me ornaris, et societatem mihi conjunctiorem [99] feceris, tuque ipse et ex hujus observantia, gratissimi hominis, et ex sociorum gratia, hominum amplissimorum, maximum fructum capies, et me summo beneficio affeceris. Sic enim velim existimes, ex tota tua provincia, omnique isto imperio, nihil esse, quod mihi gratius facere possis.

## 66 ARGUMENTUM.

*Cæcinam in colligendis Asiaticæ negotiationis reliquiis commendat. Cæsare* III *et Lepido* coss.

### M. T. C. P. SERVILIO, PROPR. S. D.

A. CÆCINAM, maxime proprium clientem familiæ vestræ, non commendarem tibi, cum scirem, qua fide in tuos, qua clementia in calamitosos soleres esse: nisi me et patris ejus, quo sum familiarissime usus, memoria, et hujus fortuna ita moveret, ut hominis, omnibus mecum studiis

99 *feceris—capies—affecerit*] Observent accuratæ latinitatis studiosi, quam diligenter ex rei natura tempora Cicero exprimat, in iis, quæ ut futura et præterita spectantur, *feceris*, et *affeceris*, quod simpliciter ad futurum pertinet, *capies*. nam non est hic *capies* vitiosum.

officiisque conjunctissimi, movere debebat. A te hoc omni contentione peto, sic, ut majore cura, majore animi labore, petere non possim: ut ad ea, quæ tua sponte sine cujusquam commendatione faceres in hominem tantum, et talem, calamitosum, aliquem afferant cumulum meæ litteræ, p. 223.
quo studiosius eum, quibuscumque rebus possis, juves. a.
Quodsi Romæ fuisses, [100] etiam salutem A. Cæcinæ essemus (ut opinio mea fert) per te consecuti. De qua tamen magnam spem habemus, freti clementia collegæ tui. Nunc, quum tuam justitiam secutus, tutissimum sibi portum [1] provinciam istam esse duxit: etiam atque etiam te rogo atque oro, ut eum et [2] in reliquis veteris negotiationis colligendis juves, et ceteris rebus tegas atque tueare. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

ARGUMENTUM. 67

*Commendat Andronem Laodicensem.*

## M. T. C. P. SERVILIO, PROPR. S. D.

EX provincia mea Ciliciensi, cui scis τρεῖς διοικήσεις Asiaticas attributas fuisse, nullo sum familiarius usus, quam Androne, Artemonis filio, Laodicensi: eumque habui in ea civitate cum hospitem, tum vehementer ad meæ vitæ rationem et consuetudinem accommodatum. Quem quidem multo etiam pluris postea, quam decessi, facere cœpi, quod multis rebus expertus sum gratum hominem meique memorem. Itaque eum Romæ libentissime vidi. Non te enim fugit, qui plurimis in ista provincia benigne fecisti, quam multi grati reperiantur. Hæc propterea scripsi, ut et me non sine causa laborare intelligeres, et tu ipse eum dignum hospitio tuo judicares. Feceris igitur mihi gratissimum, si ei declararis, quanti me facias: id est, si receperis eum in fidem tuam, et quibuscumque rebus honeste ac sine molestia tua [3] poteris, adjuveris. Hoc mihi erit vehementer gratum: idque ut facias, te etiam atque etiam rogo.

ARGUMENTUM. 68

*Lætatur felici navigationis cursu: ut de provinciæ statu scribat, petit: officia sua promittit. Cæsare* III *et Lepido* coss.

## M. T. C. P. SERVILIO ISAURICO, PROC. COLLEGÆ, S. D. b.

GRATÆ mihi vehementer tuæ litteræ fuerunt; ex quibus cognovi cursus navigationum tuarum. Significabas enim

100 *etiam salutem*] Ut ab exilio revocaretur: quod post impetratum est, ut ex epistolis supra ad Cæcinam patet. Post Ciceronis collega Servilius est, item Cæsaris, sed in auguratu.

1 *provinciam istam*] Siciliam.

2 *in reliquis*] Sic cum Grævio edidi pro *reliquiis*, quod et Mss. quidam habent et consentit ep. VI, 8. ubi de eadem re sic est.

3 *poteris, adjuveris*] Non bene sonat. proprie tamen deberet esse *potueris*.

memoriam tuam nostræ necessitudinis, qua mihi nihil poterat esse jucundius. Quod reliquum est, multo etiam erit gratius, si ad me de republica, [4] id est, de statu provinciæ, de institutis tuis familiariter scribes. Quæ quamquam ex multis pro tua claritate audiam, tamen libentissime ex tuis litteris cognoscam. Ego ad te, de reipublicæ summa quid sentiam, non sæpe scribam, propter periculum ejusmodi litterarum. Quid agatur autem, scribam sæpius. Sperare tamen videor, [5] Cæsari, collegæ nostro, fore curæ, et esse, ut habeamus aliquam rempublicam; cujus consiliis magni referebat te interesse. Sed, si tibi utilius est, id est, gloriosius, Asiæ præesse, et istam partem reipublicæ male affectam tueri: mihi quoque [6] idem, quod tibi et laudi tuæ profuturum est, optatius debet esse. Ego, quæ ad tuam dignitatem pertinere arbitrabor, summo studio diligentiaque curabo: in primisque tuebor omni observantia clarissimum virum, patrem tuum: quod et pro vetustate necessitudinis, et pro beneficiis vestris, et pro dignitate ipsius facere debeo.

69 ## ARGUMENTUM.

*C. Curtium, ut in fidem recipiatur, commendat.*

## M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ, S. D.

C. CURTIUS Mithres, est ille quidem, ut scis, libertus Postumi, familiarissimi mei: sed me colit et observat æque, atque illum ipsum patronum suum. Apud eum ego sic Ephesi fui, quotiescumque fui, tamquam domi meæ. Mul-
p. 229. taque acciderunt, in quibus et benivolentiam ejus erga me
a. experirer et fidem. Itaque si quid aut mihi, aut meorum cuipiam in Asia opus est, ad hunc scribere consuevi; hujus cum opera et fide, tum domo et re uti, tamquam mea. Hæc ad te eo pluribus scripsi, ut intelligeres, me [7] non vulgariter, nec ambitiose, sed ut pro homine intimo, ac mihi pernecessario, scribere. Peto igitur a te, ut in ea controversia, quam habet de fundo cum quodam Colophonio, et in ceteris rebus, quantum fides tua patietur, quantumque tuo commodo poteris, tantum et honoris mei causa commodes: etsi, ut ejus modestiam cognovi, gravis tibi nulla in re erit. Si et mea commendatione et sua probitate assecutus erit, uti de se bene existimes; omnia se adeptum arbitrabitur. Ut

4 *i. e. de statu prov. de institutis tuis*] Non consentiunt hic libri. ego puto, *id est, de statu prov.* esse insititia et a glossatore.

5 *Cæsari, collegæ nostro*] In auguratu: quem et Servilius habebat.

6 *idem*] An *id?* nam, quare *idem* hic sit, nulla ratio est. Si simpliciter esset: *idem optatius esse debet*, ut ad antecedentia referretur, rectum esset.

7 *non vulgariter*] Hoc cum Grævio restitui, sublato vulgato *vulgare*, quod contra bonam latinitatem est. *vulgariter* habet ed. 1471. nec Victorius *vulgare* ausus est inferre in textum, etsi jam in ed. Rom. et Med. est, quam ille non viderat.

igitur eum recipias in fidem, habeasque in numero tuorum, te vehementer etiam atque etiam rogo. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo.

### ARGUMENTUM. 70

*Balbi libertum Menandrum commendat.*

### M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ, S. P. D.

QUIA non est obscura tua in me benivolentia, [8] sic fit, ut multi per me tibi velint commendari. Ego autem tribuo nonnumquam [9] in vulgus: sed plerumque necessariis in hoc tempore. Nam cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas necessitudoque est. Ejus libertum, T. Ampium Menandrum, hominem frugi et modestum, et patrono et nobis vehementer probatum, tibi commendo majorem in modum. Vehementer mihi gratum feceris, si, quibuscumque rebus b. sine tua molestia poteris, ei commodaris. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

### ARGUMENTUM. 71

*Commendat T. Agusium, veterem amicum.*

### M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ, S. D.

MULTOS tibi commendem necesse est, [10] quando omnibus nota nostra necessitudo est, tuaque erga me benivolentia. Sed tamen etsi omnium causa, quos commendo, velle debeo: tamen cum omnibus non eadem mihi causa est. T. Agusius, et comes meus fuit illo miserrimo tempore, et omnium itinerum, navigationum, laborum, periculorum meorum socius: neque hoc tempore discessisset a me, nisi ego ei permisissem. Quare sic tibi eum commendo, ut unum de meis domesticis et maxime necessariis. Pergratum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat, hanc commendationem sibi [11] magno usu atque adjumento fuisse.

### ARGUMENTUM. 72

*Cærelliæ negotia et procuratores commendat.*

### M. T. C. P. SERVILIO, COLLEGÆ, S. D.

CÆRELLIÆ, necessariæ meæ, rem, nomina, possessiones Asiaticas commendavi tibi præsens in hortis tuis, quam potui diligentissime: tuque mihi, pro tua consuetudine, proque tuis in me perpetuis maximisque officiis, omnia te facturum, liberalissime recepisti. Meminisse te id spero. scio

8 *sic fit*] *Sic* melius abesset. nam alibi in consequente nude ponitur *fit, ut.*

9 *in vulgus*] Non hic ad contemtum personarum dicitur: promiscue, sine delectu magno.

10 *quando omnibus*] Sic libri veteres. recentiores *cum*, ut sæpe.

11 *magno usu*] Recte sic Gruterus. alii, ut et Gu. 1. 2. *usui:* illud melius, judice ipso Cicerone: ut supra jam monuimus.

enim solere. Sed tamen Cærelliæ procuratores scripserunt, te propter magnitudinem provinciæ multitudinemque negotiorum etiam atque etiam esse commonefaciendum. Peto igitur, ut memineris, te omnia, quæ tua fides pateretur, mihi cumulate recepisse. Equidem existimo, habere te
p. 230. magnam facultatem (sed hoc est tui consilii et judicii) [12] ex
a. eo senatus consulto, quod in heredes C. Vennonii factum est, Cærelliæ commodandi. id senatus consultum tu interpretabere pro tua sapientia. Scio enim, ejus ordinis auctoritatem semper apud te magni fuisse. Quod reliquum est, sic velim existimes, quibuscumque rebus Cærelliæ benigne feceris, mihi te gratissimum esse facturum.

73 ARGUMENTUM.

*Salvum ex provincia revertisse gratulatur: Egnatii et Oppii causa gratias agit; et ut Antipatri filios sibi condonet, rogat. anno incerto.*

M. T. C. Q. PHILIPPO, PROCOS. S. D.

GRATULOR tibi, quod ex provincia salvum te ad tuos recepisti, incolumi fama et republica. [13] Quodsi Romæ te vidissem, coram gratias egissem, quod tibi L. Egnatius, familiarissimus meus, absens, L. Oppius, præsens, curæ fuisset. Cum Antipatro Derbete mihi non solum hospitium, verum etiam summa familiaritas intercedit. Ei te vehementer succensuisse audivi, et moleste tuli. De re nihil possum judicare, [14] nisi illud mihi certe persuadeo, te, talem virum, nihil temere fecisse. A te autem, pro vetere nostra necessitudine, etiam atque etiam peto, ut ejus filios, qui in tua potestate sunt, mihi potissimum condones: nisi quid existimas in ea re violari existimationem tuam. Quod ego si arbitrarer, numquam te rogarem: mihique tua fama multo antiquior esset, quam illa necessitudo est. Sed mihi ita persuadeo, (potest fieri, ut fallar,) eam rem laudi tibi potius, quam vituperationi fore. [15] Quid fieri possit, et quid mea causa facere possis, (nam, quin velis, non dubito,) velim, si tibi grave non erit, certiorem me facias.

74 ARGUMENTUM.

*Oppium præsentem et Egnatii absentis negotia commendat.*

12 *ex eo SCto*] Sunt et alia exempla decretorum senatus in causis provincialium interpositorum, sive magistratibus, sive partibus petentibus, ut e Verrinis, epp. ad Atticum &c. discimus.

13 *Quodsi—egissem*] Secutus sum edd. pr. Ed. Rom. *coram quoque.* quod si cui placet, non repugno. posteriores dedere, vel: *quodsi Romæ: te vidissem, coramque et,* ut Gruteri, vel, *quodsi Romæ fuissem, te vidissem, coramque* &c.

14 *nisi illud m. e. p.*] Excidit *quod. nisi quod i. m. p.*

15 *Quid fieri possit*] edd. omnes *posset.* male, et miror: adeo manifestum vitium est. tum post *quin* dedi, ex edd. vett. pro quo male irrepsit *quid.*

M. T. C. Q. PHILIPPO, PROCOS. S. D. b.

ETSI non dubito, pro tua in me observantia, proque nostra necessitudine, quin commendationem meam memoria teneas: tamen etiam atque etiam eumdem tibi L. Oppium, familiarem meum præsentem, et L. Egnatii, familiarissimi mei, absentis, negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est, familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat, me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Itaque ut facias, te vehementer rogo.

ARGUMENTUM. 75

*Avianum Flaccum commendat Titio legato,* in causa frumentaria.

M. T. C. T. TITIO, T. F. LEGATO, S. D.

ETSI non dubito, quin apud te mea commendatio prima satis valeat, tamen obsequor homini familiarissimo, C. Aviano Flacco: cujus causa omnia tum cupio, tum mehercule etiam debeo. De quo et præsens tecum egi diligenter, cum tu mihi humanissime respondisti; et scripsi ad te accurate antea: sed putat interesse sua, me ad te quam sæpissime scribere. Quare velim mihi ignoscas, si illius voluntati obtemperans, minus videbor meminisse constantiæ tuæ. A te idem illud peto, ut de loco, quo deportet frumentum, et de tempore, Aviano commodes: quorum utrumque per eumdem me obtinuit triennium, dum Pompeius [16] isti negotio præfuit. Summa est, in quo mihi gratissimum facere possis, si curaris, ut Avianus, [17] quando se a me amari putat, me a te amari sciat. Erit id mihi pergratum. Vale.

ARGUMENTUM. 76

*Petit C. Valgio emtæ possessionis in agro Fregellano immunitatem.*

M. T. C. QUATTUOR VIRIS, ET DECURIONIBUS, S. D. p. 231. a.

TANTÆ mihi cum Q. Hippio causæ necessitudinis sunt, ut nihil possit esse conjunctius, quam nos inter nos sumus. Quod nisi ita esset, uterer mea consuetudine, ut vobis nulla in re molestus essem. Etenim vos mihi optimi testes estis, cum mihi persuasum esset, nihil esse, quod a vobis impetrare non possem, numquam me tamen gravem vobis esse voluisse. Vehementer igitur vos etiam atque etiam rogo, ut honoris mei causa liberalissime C. Valgium Hippianum tractetis, remque cum eo conficiatis, ut, quam possessionem

16 *isti negotio*] Rei frumentariæ, ut præfectus annonæ. usus ergo erat negotiatoribus frumentariis, sed ita, ut et ipsi lucrum facerent honestum.

17 *quando se—putat*] Recentiores habent *cum:* quod feram, sed ut scribatur post *putet.*

habet in agro Fregellano, a vobis emtam, eam liberam et immunem habere possit. Id si a vobis impetraro, summo me beneficio vestro affectum arbitrabor.

77 ARGUMENTUM.

*Officio suo in supplicatione decernenda narrato, commendat M. Bolanum, et servum fugitivum restitui curet, amanter rogat.*

M. T. C. P. SULPICIO, IMP. S. D.

CUM his temporibus non sane in senatum ventitarem; tamen, ut tuas litteras legi, non existimavi, me, salvo jure nostræ veteris amicitiæ, multorumque inter nos officiorum, facere posse, ut honori tuo deessem. Itaque affui, supplicationemque tibi libenter decrevi: nec reliquo tempore ullo, aut rei, aut existimationi, aut dignitati tuæ deero. Atque, hoc ut tui necessarii sciant, hoc me animo erga te esse, velim facias eos per litteras certiores, ut, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi jure suo denuntiare. M. Bolanum, virum bonum et fortem, et omnibus rebus ornatum, meumque veterem amicum, tibi magnopere commendo.
b. Pergratum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat, hanc commendationem sibi magno adjumento fuisse. Ipsumque virum optimum gratissimumque cognosces. Promitto tibi, te ex ejus amicitia magnam voluptatem esse capturum. Præterea a te peto in majorem modum, pro nostra amicitia, et pro tuo perpetuo in me studio, ut in hac re etiam elabores. Dionysius, servus meus, qui meam bibliothecen multorum numorum tractavit, cum multos libros surripuisset, nec se impune laturum putaret, aufugit. Is est in provincia tua. Eum et M. Bolanus, familiaris meus, et multi alii Naronæ viderunt: sed cum se a me manumissum esse diceret, crediderunt. Hunc tu si mihi restituendum curaris, non possum dicere, quam mihi gratum futurum sit. Res ipsa parva, sed animi mei dolor magnus est. Ubi sit, et quid fieri possit, Bolanus te docebit. Ego si hominem per te reciperaro, summo me a te beneficio affectum arbitrabor.

78 ARGUMENTUM.

*Petit, ut Democritum in suam fidem recipiat.*

M. T. C. ALLIENO, PROCOS. S. D.

DEMOCRITUS Sicyonius, non solum hospes meus est, sed etiam, quod non multis contingit, Græcis præsertim, valde familiaris. Est enim in eo summa probitas, summa virtus, summa in hospites liberalitas et observantia: meque præter ceteros et colit, et observat, et diligit. Eum tu non modo suorum civium, verum [18] pæne Achaiæ principem

18 *pæne Achaiæ principem*] Qui idem in Sicilia negotia haberet: nam Allienus tum in Sicilia erat, ut ex ep. seq. patet. alia exempla hujusmodi hominum in Verrinis sunt.

cognosces. Huic ego tantummodo aditum ad tuam cognitionem patefacio et munio: cognitum, per te ipsum, quæ tua natura est, dignum tua amicitia atque hospitio judicabis. Peto igitur a te, ut, his litteris lectis, recipias eum in tuam p. 232.
fidem; polliceare, omnia te facturum mea causa. De re- a.
liquo, si, id quod confido, fore dignum eum tua amicitia hospitioque cognoveris: peto, ut eum complectare, diligas, in tuis habeas. Erit id mihi majorem in modum gratum. Vale.

### ARGUMENTUM. 79

*Caium et Marcum Avianos, fratres, commendat.*

### M. T. C. ALLIENO, PROCOS. S. P. D.

Et te scire arbitror, quanti fecerim C. Avianum Flaccum: et ego ex ipso audieram, optimo et gratissimo homine, quam a te liberaliter esset tractatus. Ejus filios dignissimos illo patre, meosque necessarios, quos ego unice diligo, commendo tibi sic, ut majore studio nullos commendare possim. C. Avianus in Sicilia est. Marcus est nobiscum. Ut illius dignitatem præsentis ornes, rem utriusque defendas, te rogo. Hoc mihi gratius in ista provincia facere nihil potes. Idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

---

# M. TULLII CICERONIS
# EPISTOLARUM
## LIBER XIV.
## AD
## TERENTIAM UXOREM.

### ARGUMENTUM. 1

*Ab exule scripta, querula; deinde de spe restitutionis, utcunque exigua: de familia, de pestilentia, Plancii officiis, Pisonis humanitate, et aliis agit.*

### TULLIUS TERENTIÆ SUÆ, TULLIOLÆ SUÆ, CICERONI SUO S. D.

Et litteris multorum, et sermone omnium perfertur ad me, incredibilem tuam virtutem et fortitudinem esse: teque nec animi, nec corporis laboribus defatigari. Me miserum! te, ista virtute, fide, probitate, humanitate, in tantas ærum-

nas propter me incidisse! Tulliolamque nostram, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus! Nam quid ego de Cicerone dicam? qui cum primum sapere cœpit, acerbissimos dolores miseriasque percepit. Quæ si, ut tu scribis, fato facta putarem, ferrem paullo facilius: sed omnia sunt mea culpa commissa, qui ab his me
b. amari putabam, qui invidebant: eos non sequebar, [1] qui petebant. Quodsi nostris consiliis usi essemus, neque apud nos tantum valuisset sermo, aut stultorum amicorum, aut improborum; beatissimi viveremus. nunc, quum sperare nos amici jubent, dabo operam, ne mea valitudo tuo labori desit. Res quanta sit, intelligo; quantoque fuerit facilius manere domi, quam redire. Sed tamen, si omnes tribunos plebis habemus, si Lentulum tam studiosum, quam videtur, si vero etiam Pompeium et Cæsarem: non est desperandum. [2] De familia, quomodo placuisse amicis scribis, faciemus. De loco nunc quidem jam abiit pestilentia: sed quamdiu fuit, me non attigit. Plancius, homo officiosissimus, me cupit esse secum: et adhuc retinet. Ego volebam loco magis deserto esse in Epiro, quo neque Hispo veniret, nec milites: sed adhuc [3] Plancius me retinet. sperat posse fieri, ut mecum in Italiam decedat. Quem ego diem si videro, et si in vestrum complexum venero, ac si et vos, et me ipsum recuperaro; satis magnum mihi fructum videbor percepisse, et vestræ pietatis, et meæ. Pisonis humanitas, virtus, amor in omnes nos, tantus est, ut nihil supra possit. Utinam ea res ei voluptati sit! gloriæ quidem video fore. De Q. fratre nihil ego te accusavi: sed vos, cum præsertim tam pauci sitis, volui esse quam conjunctissimos. Quibus me voluisti agere gratias, egi, et me a te certiorem factum esse scripsi. Quod ad me, mea Te-
p. 233. rentia, scribis, [4] te vicum venditurам: quid, obsecro te, (me
a. miserum!) quid futurum est? Et, si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? Non queo reliqua scribere, (tanta vis lacrimarum est,) neque te in eumdem fletum adducam. Tantum scribo: si erunt in officio amici, pecunia non deerit. si non erunt, tu efficere tua pecunia non poteris. Per fortunas miseras nostras, vide, ne puerum perditum perdamus. cui si aliquid erit: ne egeat, mediocri virtute opus est, et mediocri fortuna, ut cetera consequatur.

1 *qui petebant*] i. e. expetebant me et amicitiam meam. Sic et alibi est. v. Clav.

2 *De familia*] Servorum suorum, quos manumiserat, ne, ut pars bonorum Ciceronis, e lege Clodia venderentur, et pecunia in publicum redigeretur. v. et ep. 4.

3 *Plancius*] Nempe quæstor Macedoniæ, de quo multa in Or. pro Plancio.

4 *te vicum venditurам*] Etsi libri fere habent *venditurum*, in eoque aliquid exquisiti vident Gebhardus et alii: tamen non dubitavi edere *venditurам*. illud est argutari. Hoc habent edd. Rom. Med. et Mss. Gu.

Fac valeas, et ad me tabellarios mittas, ut sciam, quid agatur, et vos quid agatis. Mihi omnino jam brevis exspectatio est. Tulliolæ et Ciceroni salutem dic. Valete. D. a. d. VI Kalendas Decembres, Dyrrachii. Dyrrachium veni, quod et libera civitas est, et in me officiosa, et proxima Italiæ. Sed si me offendet loci celebritas, [5] alio me conferam, et ad te scribam.

ARGUMENTUM. 2

*Brevitatem litterarum excusat: Pisonis generi officia laudat: dolet Terentiæ vicem: rogat ne suam dotem projiciat, et ut valetudini suæ consulat.*

## TULLIUS TERENTIÆ SUÆ, TULLIOLÆ ET CICERONI SUIS S. D.

NOLI putare, me ad quemquam longiores epistolas scribere, nisi, [6] si quis ad me plura scripsit, cui puto rescribi oportere. [7] Nec enim habeo, quod scribam: nec hoc tempore quidquam difficilius facio. Ad te vero, et ad nostram Tulliolam non queo sine plurimis lacrimis scribere. Vos enim video esse miserrimas, quas ego beatissimas semper esse volui, idque præstare debui: et, nisi tam timidi [8] fuissemus, præstitissem. Pisonem nostrum merito ejus amo plurimum. Eum, ut potui, per litteras cohortatus sum, b.
gratiasque egi, ut debui. In novis tribunis plebis intelligo spem te habere. id erit firmum, si Pompeii voluntas erit: sed Crassum tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortissime et amantissime video: nec miror: sed [9] mœreo casum ejusmodi, ut tantis tuis miseriis meæ miseriæ subleventur. Nam ad me P. Valerius, homo officiosus, scripsit, id quod ego maximo cum fletu legi, quemadmodum [10] a Vestæ ad tabulam Valeriam ducta esses. Hem, mea lux, meum desiderium, unde [11] omnes opem petere solebant! te nunc, mea Terentia, sic vexari, sic jacere in lacrimis et sordibus! idque fieri mea culpa, qui ceteros servavi, ut nos periremus! Quod de domo scribis, [12] hoc est, de area: ego vero tum denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit

5 *alio me conferam et ad te scribam*] Addidi *et* e conjectura vetere. Sed sic et in edd. Rom. Med. reperi.

6 *si qui*] Ms. et edd. vett. *si quis.*

7 *Neque enim habeo quod scr.*] Sic Ms. meus, Gu. 2. et edd. pr. recentiores *quid*, male, ut prope semper.

8 *fuissemus*] Interponit pluralem, quia ille timor non ipsius unius fuit, sed uxoris et aliorum necessariorum.

9 *mœreo casum ej. ut—subleventur*] Est hic aliquid duri. Suspicatus sum *mœreo, casum esse ejusmodi ut* &c.

10 *a Vestæ*] Recte. Sic primum reperi in ed. Med. aliæ vett. ut Ms. meus *a Vesta*, qui tamen illud in margine a m. s. habet. At Gu. 1. item 2. a m. pr. *Vestæ*. De contumelia hic memorata v. in Clav. in *Valeria* et *Sextia*. nempe contumeliæ causa per vim eo tracta est.

11 *omnes opem p. solebant*] Nempe per eam Ciceronem sibi conciliari posse sperabant.

12 *h. e. de area*] Nam domus ipsa a Clodio incensa et combusta erat.

restituta. Verum hæc non sunt in nostra manu. Illud doleo, quæ impensa facienda est, in ejus partem, te miseram et [13] despoliatam venire. Quod [14] si conficitur negotium, omnia consequemur. sin eadem nos fortuna premet, etiamne [15] reliquias tuas misera projicies? Obsecro te, mea vita, quod ad sumtum attinet, sine alios, qui possunt, si modo volunt, sustinere: et valitudinem istam infirmam, si me amas, noli vexare. Nam mihi ante oculos dies noctesque versaris. Omnes labores te excipere video. timeo, ut sustineas. sed video in te esse omnia. Quare, ut id, quod speras, et quod agis, consequamur, servi valitudini. Ego, ad quos scribam, nescio, nisi ad eos, qui ad me scribunt, aut ad eos, de quibus ad me vos aliquid scribitis. Longius, [16] quoniam ita vobis placet, non discedam: sed velim, quam
p. 234. sæpissime litteras mittatis, præsertim, si quid est firmius,
a. quod speremus. Valete, mea desideria, valete. a. d. III Nonas Octobr. Thessalonica.

3 ARGUMENTUM.

*Sua culpa factum dolet, ut in tantas miserias inciderint. Dein ad capita epistolæ uxoris respondet ita, ut nimium præ se dolorem ferat, eique pæne succumbat.*

## TULLIUS TERENT. ET TULL. ET CICERONI SUIS S. D.

ACCEPI ab Aristocrito tris epistolas, quas ego lacrimis prope delevi. Conficior enim mærore, mea Terentia: nec meæ me miseriæ magis excruciant, quam tuæ vestræque. Ego autem hoc miserior sum, quam tu, quæ es miserrima, quod ipsa calamitas communis est utriusque nostrûm: sed culpa mea propria est. Meum fuit officium, vel legatione vitare periculum; vel diligentia et copiis resistere; vel cadere fortiter. hoc miserius, turpius, indignius nobis nihil fuit. Quare [17] cum dolore conficior, tum etiam pudore. Pudet enim me uxori meæ optimæ, suavissimis liberis, virtutem et diligentiam non præstitisse. Nam mî ante oculos

13 *despoliatam*] Credo scribendum *dispoliatam*. sic voluit dare ed. Rom. operarum vitio factum *sispoliatam*. etiam alibi *desp.* pro *dispoliata* dedere librarii. v. Drakenb. ad Liv. 45, 36.

14 *si conficitur negotium*] De me revocando per novos tribunos. nam de domo vendenda intelligi, res non sinit. mox de eadem re: *ut id, quod speras et agis, consequamur*.

15 *rel. tuas misera*] Sic legendum, non *miseras*, ut edd. pr. quædam habent et Mss. unde Gebhardus recepit. latinitas non patitur. *misera* habet ed. Mediol. *Reliquias* vocat *aream* illam domus suæ, quæ Terentiæ e naufragio bonorum restabat.

16 *quoniam i. v. placet*] Sic edd. pr. et Ms. noster, non *cum*. Gu. 1. 2. *quando*.

17 *cum dolore conficior*] Sic Ms. noster, et Gu. 2. et edd. pr. *conficiar*, quod est in recentioribus, sine dubio vitiosum est. *cum* respondet τῷ *tum*, nec est causale. Mox *meæ* delendum puto. nam nec mox *suavissimis liberis* addidit *meis*.

dies noctesque versatur squalor vester, et mæror, et infirmi-
tas valitudinis tuæ: spes autem salutis pertenuis ostendi-
tur. Inimici sunt multi: invidi pæne omnes. Ejicere nos
magnum fuit, excludere facile est. Sed tamen quamdiu
vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea culpa ceci-
disse videantur. [18] Ut tuto sim, quod laboras, id mihi nunc
facillimum est: quem etiam inimici volunt vivere in his
tantis miseriis. Ego tamen faciam, quæ præcipis. Amicis,
quibus voluisti, egi gratias: et eas litteras Dexippo dedi:
meque de eorum officio, scripsi, a te certiorem esse factum.
Pisonem nostrum mirifico esse studio in nos et officio, et b.
ego perspicio, et omnes prædicant. Dii faxint, ut tali ge-
nero mihi præsenti tecum simul et cum liberis nostris frui
liceat! Nunc spes reliqua est in novis tribunis plebis et in
primis quidem diebus. Nam si inveterarit, actum est. Ea
re ad te statim Aristocritum misi, ut ad me continuo initia
rerum et rationem totius negotii posses scribere: etsi De-
xippo quoque ita imperavi, statim ut recurreret: et ad fra-
trem misi, ut crebro tabellarios mitteret. nam ego eo no-
mine sum Dyrrachii hoc tempore, ut quam celerrime, quid
agatur, audiam, et sum tuto. Civitas enim hæc semper a
me defensa est. Cum inimici nostri venire dicentur, tum
in Epirum ibo. Quod scribis, te, si velim, ad me ventu-
ram: ego vero, cum sciam magnam partem istius oneris
abs te sustineri, te istic esse volo. Si perficitis quod agi-
tis: me ad vos venire oportet. sin autem. sed nihil opus
est reliqua scribere. Ex primis, aut summum secundis lit-
teris tuis, constituere poterimus, quid nobis faciendum sit.
Tu modo ad me velim omnia diligentissime perscribas: etsi
magis jam rem, quam litteras, [19] debeo exspectare. Cura,
ut valeas, et ita tibi persuadeas, mihi te carius nihil esse,
nec umquam fuisse. Vale mea Terentia, quam ego videre
videor, itaque debilitor lacrymis. Vale. Pridie Kalendas
Decembr.

ARGUMENTUM. 4

*Respondet ad varia Terentiæ non solum dolenter, sed etiam molliore, quam virum decebat, animo.*

## TULLIUS TERENTIÆ ET TULLIOLÆ ET CICERONI SUIS S. P. D.

EGO minus sæpe ad vos do litteras, quam possum, propterea quod cum omnia mihi tempora sunt misera, tum vero cum aut scribo ad vos, aut vestras lego, conficior lacri-

18 *Ut tuto sim*] Si verum est, intelligendum *his in locis*, ut infra, ubi intelligitur, *Dyrrhachii:* vel *in tuto* legendum aut *tutus*.

19 *debeo exspectare*] Sic legendum esse dudum credidi. Reperi deinde in Mss. meo, Gu. 1. 2. et edd. pr. Vulgg. *spectare*.

p. 235. a. mis, sic, ut ferre non possim. Quod utinam minus vitæ cupidi fuissemus! certe nihil, aut non multum in vita mali vidissemus. Quodsi nos ad aliquam alicujus commodi aliquando recuperandi spem fortuna reservavit; minus est erratum a nobis: sin hæc mala fixa sunt; ego vero te quam primum, mea vita, cupio videre, et in tuo complexu emori: [20] quando neque dii, quos tu castissime coluisti, neque homines, quibus ego servivi, nobis gratiam retulerunt. Nos Brundisii apud M. Lænium Flaccum dies XIII fuimus, virum optimum: qui periculum fortunarum et capitis sui præ mea salute neglexit: neque legis improbissimæ pœna deductus est, quo minus hospitii et amicitiæ jus officiumque præstaret. Huic utinam aliquando gratiam referre possimus! Habebimus quidem semper. Brundisio profecti sumus a. d. V Kalendas Maii. per Macedoniam Cyzicum petebamus. O me perditum! O afflictum! quid nunc rogem te, ut venias, mulierem ægram, et corpore, et animo confectam? non rogem? sine te igitur sim? Opinor, sic agam. si est spes nostri reditus, eam confirmes, et rem adjuves. sin, ut ego metuo, transactum est, quoquo modo potes, ad me fac venias. Unum hoc scito: si te habebo, non mihi videbor plane perisse. Sed [21] quid de Tulliola mea fiet? jam id vos videte: mihi deest consilium. Sed certe, quoquo modo se res habebit, illius misellæ et matrimonio et famæ serviendum est. Quid? Cicero meus quid aget? Iste vero sit in sinu semper et complexu meo. Non queo plura jam scribere: impedit mæror. Tu quid egeris, nescio: utrum aliquid teneas, an, quod metuo, plane sis spo-
b. liata. Pisonem, ut scribis, spero fore semper nostrum. De familia liberata, nihil est, quod te moveat. Primum, tuis ita promissum est, te facturam esse, ut quisque esset meritus. Est autem in officio adhuc Orpheus: præterea magnopere nemo. Ceterorum servorum ea causa est, ut, [22] si res a nobis abisset, liberti nostri essent, [23] si obtinere potuissent: sin ad nos pertinerent, servirent, præterquam oppido pauci. Sed hæc minora sunt. Tu quod me hortaris,

20 *quando neque dii*] Sic Mss. edd. pr. non *quum*.

21 *q. de Tulliola m. f.*] Sic edd. pr. Ms. Gu. 1. 2. &c. post deletum est *de*. Hoc quoque rectum. nil interest.

22 *si res a nobis abesset*] *abesset* nihili est. Recte Lambinus corrigit *abisset*, quod nobis primum hæc legentibus in mentem venit. nam id postulat sententia, quam supra tradidimus ad ep. 2.

23 *si obtinere potuissent* &c.] Hic locus sine dubio est vitiosus. Primum illud, *si o. p.* esse debet, si potuissent defendere libertatem, a nobis datam, ne ea adimeretur, quod a nobis in fraudem legis liberati dicerentur. Sed *sin ad nos pertinerent* Grævius putat interpunctionis vitio laborare, quam facit sic: *sin* sc. non abisset res a nobis, et nostra nobis manerent, nec publicarentur: *ad nos pertinerent:* i. e. nostri servi essent et manerent. Sed hoc est in sequenti, *servirent*. Correctio idonea non succurrit.

ut animo sim magno, et spem habeam recuperandæ salutis: id velim sit ejusmodi, ut recte sperare possimus. Nunc, miser, quando tuas jam litteras accipiam? quis ad me perferet? quas ego exspectassem Brundisii, si esset licitum per nautas, qui [24] tempestatem prætermittere noluerunt. Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, ut potes. honestissime viximus: floruimus. non vitium nostrum, sed virtus nostra nos afflixit. peccatum est nullum, nisi quod non una animam cum ornamentis amisimus. Sed si hoc fuit liberis nostris gratius, nos vivere: cetera, quamquam ferenda non sunt, feramus. Atque ego, qui te confirmo, ipse me non possum. Clodium Philetærum, quod valitudine oculorum impediebatur, hominem fidelem, remisi. Sallustius [25] officio vincit omnes. Pescennius est perbenivolus nobis: quem semper spero tui fore observantem. Sicca dixerat, se mecum fore: sed Brundisio discessit. Cura, quoad potes, ut valeas: et sic existimes, me vehementius tua miseria, quam mea commoveri. Mea Terentia, fidissima atque optima uxor, et mea carissima filiola, et spes reliqua nostra, Cicero, valete. Pridie Kalendas Maii Brundisio.

ARGUMENTUM. 5

*Reditum ex provincia Cilicia significat: Terentiæ diligentiam in scribendo laudat: quæ fieri velit de Preciana auctione, mandat.*

M. T. C. TERENTIÆ ET TULL. SUIS S. P. D. p. 236.

SI tu et Tullia, lux nostra, valetis, ego et suavissimus Cicero valemus. a.
Pridie Idus Octobres Athenas venimus, cum sane adversis ventis usi essemus, tardeque et incommode navigassemus. De nave exeuntibus nobis Acastus cum litteris præsto fuit uno et vicesimo die, sane strenue. Accepi tuas litteras, quibus intellexi, te vereri, ne superiores mihi redditæ non essent. Omnes sunt redditæ: diligentissimeque a te perscripta sunt omnia: idque mihi gratissimum fuit. Neque sum admiratus, hanc epistolam, quam Acastus attulit, [26] brevem fuisse. jam enim me ipsum exspectas, sive nos ipsos, qui quidem quam primum ad vos venire cupimus: etsi [27] in quam rempublicam veniamus, intelligo.

24 *tempestatem prætermittere*] In bonam partem dicit *tempestatem*, ventos secundos.

25 *officio vincet omnes*] Edd. pr. addunt *spes*, quod natum ex ultima in *omnes* et prima in *Pescennius*, unde in Gu. 1. 2. ed. Rom. *omnes spes. Cennius*, recteque deletum est. Sed *vincet* corrigendum *vincit*. *vincet* factum est e vitiosa lectione *spes*.

26 *brevem fuisse*] Referendum hoc ad Terentiam: quæ brevem scripserat. sed propterea mox legendum est *exspectabas*. *Sive nos ipsos*, me cum filio. v. ep. 14.

27 *in quam remp. venimus*] Ed. Med. ut Gu. 1. 2. *veniemus*. Scr. *veniamus*. in edd. ante Med. est *cupiamus*, ut in scr. multis, quod frustra, ut optantis, probat Grævius. immo error est librariorum permutantium conjunctivum, *cupiamus* pro *cupimus*, *venimus* pro *veniamus*.

Cognovi enim ex multorum amicorum litteris, quas attulit Acastus, ad arma rem spectare: ut mihi, cum venero, dissimulare non liceat, quid sentiam. Sed, [28] quando subeunda fortuna est, eo citius dabimus operam, ut veniamus, quo facilius de tota re deliberemus. Tu velim, quod commodo valitudinis tuæ fiat, quam longissime poteris, obviam nobis properes. De hereditate Preciana, quæ quidem mihi magno dolori est, (valde enim illum amavi,) sed hoc velim cures: si auctio ante meum adventum fiet, ut Pomponius, aut, si is minus poterit, Camillus nostrum negotium curet. Nos cum salvi venerimus, reliqua per nos agemus: sin tu jam Roma profecta eris, tamen curabis, ut hoc ita fiat. Nos, si dii adjuvabunt, circiter Idus Novembres in Italia
b. speramus fore. Vos, mea suavissima et optatissima Terentia, et Tulliola, si nos amatis, curate ut valeatis. Athenis, a. d. xv Kalendas Novembr.

6 ARGUMENTUM.

*Excusat infrequentiam litterarum: ut satisfiat, cui debebat, monet: gratias agi ab sua, non miratur: Pollicem exspectat.*

M. T. C. TERENTIÆ ET TULLIÆ S. P. D.

NEC sæpe est, cui litteras demus: nec rem habemus ullam, quam scribere velimus. Ex tuis litteris, quas proxime accepi, cognovi, prædium nullum vænire potuisse. Quare videatis velim, quomodo satisfiat ei, cui scitis me satisfieri velle. [29] Quod nostra tibi gratias agit, id ego non miror te mereri, ut ea tibi merito tuo gratias agere possit. Pollicem, si adhuc non est profectus, quam primum fac extrudas. Cura, ut valeas. Idibus Quintil.

7 ARGUMENTUM.

*Sollicitudinem deposuisse significat cum causa illius. Ut forti animo sit, et valetudinem curet, hortatur.*

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ ET TULL. S. P. D.

OMNES molestias et sollicitudines, quibus et te miserrimam habui, id quod mihi molestissimum est, Tulliolamque, quæ nobis nostra vita dulcior est, deposui et ejeci. Quid causæ autem fuerit, postridie intellexi, quam a vobis discessi. χολὴν ἄκρατον noctu ejeci. statim ita sum levatus, ut mihi deus aliquis medicinam fecisse videatur. Cui quidem

28 *quando sub. f. est*] Sic Mss. edd. pr. omnes, non *quum*, ut recentiores.

29 *Quod nostra tibi gr. a.*] Intelligunt *Tulliam*, quod nomen et Ursinus in Ms. reperit. etsi ad Tulliam hæc epistola cum Terentia communiter scripta est, tamen de ea hoc intelligi potest. Similia sunt in epistola proxime sequente. fortasse tamen Cicero nomen addiderat, aut excidit verum nomen. Sed suspicor, etiam post *miror* aliquid excidisse: nam *id ego non miror* facit sententiam perfectam: nec ab eo potest pendere, *te mereri.* aut delendum *id.*

tu deo, quemadmodum soles, pie et caste satisfacias, id est, Apollini et Æsculapio. Navem spero nos valde bonam habere: in eam simulatque conscendi, hæc scripsi. Deinde conscribam ad nostros familiares multas epistolas, quibus te et Tulliolam nostram diligentissime commendabo. Cohortarer vos, quo animo fortiore essetis, nisi vos fortiores cognossem, quam quemquam virum. Et tamen ejusmodi spero negotia esse, ut et vos istic commodissime sperem esse, et me aliquando cum similibus nostri [30] rempublicam p. 237.
defensurum. Tu primum valitudinem tuam velim cures: a.
deinde, tibi si videbitur, villis iis utere, quæ longissime aberunt a militibus. Fundo Arpinati bene poteris uti cum familia urbana, [31] si annona carior fuerit. Cicero bellissimus tibi salutem plurimam dicit. etiam atque etiam vale. D. III Idus Jun.

### ARGUMENTUM. 8

*Hortatur, ut valetudinem curet, et si quid novi, pergat scribere. Ante Pharsalicam pugnam.*

### M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

SI vales, bene est: ego valeo. Valitudinem tuam velim cures diligentissime. Nam mihi et scriptum et nuntiatum est, te in febrim subito incidisse. Quod celeriter me fecisti de Cæsaris litteris certiorem, fecisti mihi gratum. Item posthac, si quid opus erit, si quid acciderit novi, facies ut sciam. Cura, ut valeas. Vale. D. IIII Nonas Jun.

### ARGUMENTUM. 9

*Significat dolorem suum ex Dolabellæ generi et Tulliæ valetudine. Post pugnam Pharsalicam.*

### M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

AD ceteras meas miserias accessit dolor e Dolabellæ valitudine, et Tulliæ. Omnino, de omnibus rebus, nec quid consilii capiam, nec quid faciam, scio. Tu velim tuam et Tulliæ valitudinem cures. Vale.

### ARGUMENTUM. 10

*Ut cum Attico, ad quem scripserat consilium suum, agat, admonet. Tertio belli anno, Cæsare dictatore* II.

### M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

[32] QUID fieri placeret, scripsi ad Pomponium serius, quam oportuit. Cum eo si locuta eris, intelliges, quid fieri ve-

30 *r. defensurum*] Sic edd. pr. Victorius e libris quibusdam scr. *defensuros;* quod explicari potest dictum per synesin. Sed est insolentius ac durius, quam pro tali epistola.

31 *si a. carior fuerit*] Puto legendum *erit.* Si conjunctivo voluisset uti, dixisset *sit.*

32 *Quid f. pl.*] Nescio unde in edd. rec. sit *Quod.* quod est manifeste vitiosum. Libri scr. et edd. vett. *Quid.*

lim. Apertius scribi, [33] quando ad illum scripseram, ne-
b. cesse non fuit. De ea re, et de ceteris rebus, quam primum velim nobis litteras mittas. Valitudinem tuam cura diligenter. Vale. septimo Idus Quintil.

11

## ARGUMENTUM.

*Tulliam ad se venisse dicit: sibi autem in animo esse filium ad Cæsarem mittere. eodem anno.*

### M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

SI vales, bene est: valeo. Tullia nostra venit ad me pridie Idus Junii: [34] cujus summa virtute et singulari humanitate, graviore etiam sum dolore affectus, nostra factum esse negligentia, ut longe alia in fortuna esset, atque ejus pietas ac dignitas postulabat. Nobis erat in animo, Ciceronem ad Cæsarem mittere, et cum eo Cn. Sallustium. Si profectus erit, faciam te certiorem. Valitudinem tuam cura diligenter. Vale. XVII. Kalendas Quintil.

12

## ARGUMENTUM.

*Scripta epistola ante superiorem post Pharsalicam pugnam, qua gratulationi Terentiæ, quod liberatus periculis in Italiam redierit, respondet.*

### M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

QUOD nos in Italiam salvos venisse gaudes; perpetuo gaudeas velim. Sed perturbati dolore animi, magnisque injuriis, metuo ne id consilii ceperimus, quod non facile explicare possimus. Quare, quantum potes, adjuva. Quid autem possis, mihi in mentem non venit. in viam quod te des hoc tempore, nihil est: et longum est iter, et non tutum: et non video, quid prodesse possis, si veneris. Vale. D. prid. Nonas Novemb. Brundisio.

13

## ARGUMENTUM.

*Permittit uxori, ut de nuntio remittendo consilium capiat ex tempore. Cæsare dictatore iterum.*

### M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

QUOD scripsi ad te proximis litteris [35] de nuntio remittendo: quæ sit istius vis hoc tempore, et quæ concitatio
p. 236. multitudinis, ignoro. Si metuendus iratus est, [36] quies ta-
a.

33 *quando ad illum scripseram*] Sic edd. pr. *quum* recentiores male: deberet esse *scripsissem*. Sed hic malim tamen prope, *cum ad illum scripserim*.

34 *c. summa virtute* &c.] Excidit, opinor, *in: cujus in summa virtute*, ut alibi in hac forma. hic quia sequitur *dolore s. a.* etiam magis necessarium est. *cujus summa virtute dolore sum affectus*, nimis durum est.

35 *de nuncio remittendo*] De divortio Tulliæ cum Dolabella faciendo. Ad Dolabellam igitur mox *istius* pertinet, non ad Cæsarem.

36 *quies tamen a. i. f. n.*] Locum hunc omnes vitiosum esse judicant: in corrigendo non consentiunt. Et Cicero in tota epistola brevior est; ut difficile sit, assequi conjectura sensum

men ab illo fortasse nascetur. Totum judicabis, quale sit: et quod in miserrimis rebus minime miserum putabis, id facies. Vale. vi Idus Quintil.

ARGUMENTUM. 14

*Cum Cæsar Rubiconem transisset, et Pompeius fugisset cum senatu ex urbe, monet suas, ut cum amicis consultent, maneantne Cæsare adventante, an discedant ex urbe.*

## TULLIUS TERENTIÆ, ET PATER TULLIOLÆ, DUABUS ANIMIS SUIS: ET CICERO MATRI OPTIMÆ, SUAVISS. SORORI, S. P. D.

SI vos valetis, nos valemus. Vestrum jam consilium est, non solum meum, quid sit vobis faciendum. Si ille Romam modeste venturus est: recte in præsentia domi esse potestis: sin homo amens diripiendam urbem daturus est, vereor, ut Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. Etiam illud metuo, ne jam intercludamur, ut, cum velitis exire, non liceat. Reliquum est, quod ipsæ optime considerabitis, vestri similes fæminæ sintne Romæ. Si enim non sunt, videndum est, ut honeste vos esse possitis. Quomodo quidem nunc se res habet, modo ut hæc vobis loca tenere liceat, bellissime vel mecum, vel in nostris prædiis esse poteritis. Etiam illud verendum est, ne brevi tempore fames in urbe sit. His de rebus velim cum Pomponio, cum Camillo, cum quibus vobis videbitur, consideretis. ad summam, animo forti sitis. [37] Labienus rem meliorem fecit. Adjuvat etiam [38] Piso, quod ab urbe discedit, et sceleris condemnat generum suum. Vos meæ carissimæ animæ, quam sæpissime ad me scribite, et vos quid agatis, et quid istic agatur. Quintus pater, et filius, et Rufus vobis sa- b.
lutem dicunt. Valete. viii Kalend. Quintil. Minturnis.

ARGUMENTUM. 15

*Consilium de filio ad Cæsarem mittendo mutatum significat.*

## M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

SI vales, bene est. Constitueramus, ut ad te antea scripseram, obviam Ciceronem Cæsari mittere; sed mutavimus consilium, quia de illius adventu nihil audiebamus. De ceteris rebus, etsi nihil erat novi, tamen quid velimus, et quid hoc tempore putemus opus esse, ex Sicca poteris cognoscere. Tulliam adhuc mecum teneo. Valitudinem tuam cura diligenter. Vale. xii Kalendas Quintil.

ejus. J. Fr. Gronovius probabat lectionem libri Manutiani: *quiesces:* i. e. nondum remittes nuntium: *tamen ab illo nascetur;* sc. divortium, aut causa divortii faciendi. ipse faciet divortium. placebat Grævio.

37 *Labienus rem m. f.*] Relicto sc. Cæsare, apud quem gratiosissimus fuerat, et ad Pompeianos se transtulerat, v. Clav.

38 *Piso*] Socer Cæsaris, qui deinde generi nomine intelligendus.

16 ARGUMENTUM.

*De litteris: de Volumnia: de suo dolore.*

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

SI vales, bene est: valeo. Etsi ejusmodi tempora nostra sunt, ut nihil habeam, quod aut [39] a te litterarum exspectem, aut ipse ad te scribam: tamen nescio quomodo et ipse vestras litteras exspecto, et scribo ad vos, cum habeo, qui ferat. Volumnia debuit in te officiosior esse, quam fuit, et id ipsum, quod fecit, potuit diligentius facere et cautius. Quamquam alia sunt, quæ magis curemus, magisque doleamus: quæ me ita conficiunt, ut ii voluerunt, qui me de mea sententia detruserunt. Cura, ut valeas. Pridie Kalend. Januar.

17 ARGUMENTUM.

*Nihil esse ait quod scribat. quomodo ipse sit, ex Lepta et Trebatio posse cognosci.*

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ, S. D.

S. V. B. E. V. [40] Si quid haberem, quod ad te scriberem, facerem id et pluribus verbis, et sæpius. Nunc [41] quæ sint negotia, vides. Ego autem quomodo sim affectus, ex Lepta et Trebatio poteris cognoscere. Tu fac, ut tuam et Tulliæ valitudinem cures. Vale.

18 ARGUMENTUM.

*Ejusdem argumenti est, cujus erat epist. XIV, quippe permittit suis, quid faciendum videatur, adventante ad urbem Cæsare.*

p. 239. a. TULLIUS TERENTIÆ SUÆ, ET PATER SUAVISS. FILIÆ TULLIOLÆ, CICERO MATRI ET SORORI, S. P. D.

CONSIDERANDUM vobis etiam atque etiam, animæ meæ, diligenter puto, quid faciatis: Romæne sitis, an mecum in aliquo tuto loco. Id non solum meum consilium est, sed etiam vestrum. Mihi veniunt in mentem hæc: Romæ vos esse tuto posse per Dolabellam, eamque rem posse nobis adjumento esse, si qua vis, aut si quæ rapinæ fieri cœperint. Sed rursus illud me movet, quod video, omnes bonos abesse Roma, et eos mulieres suas secum habere. Hæc autem regio, in qua ego sum, [42] nostrorum est

39 *a te literarum*] *literarum* mibi insititium videtur et a glossatore ortum. nam *quod literarum* non latine dicitur.

40 *Si quid haberem, quod*] *quid* melius afuturum puto. non consentit sequentibus satis, *facerem id* &c. nam per se quidem latinum est, quippe et dicitur, *nihil habeo, quod scribam.*

41 *quæ sunt negotia*] Correxi *sint*, et latinitate postulante et assentientibus edd. pr.

42 *nostrorum est c. o.* &c.] *regionem* intelligit Campaniam, cui cum imperio præpositus erat. ejus regionis *oppida* sua dicit, opinor, quæ erant in ejus clientela, ipsumque habebant patronum; *prædia*, quorum erat ipse dominus, ut Cumanum.

cum oppidorum, tum etiam prædiorum: ut et multum esse mecum, et, cum abieritis, commode et in nostris esse possitis. Mihi plane non satis constat adhuc, utrum sit melius. Vos videte, quid aliæ faciant isto loco fæminæ: et ne, cum velitis, exire non liceat. id velim diligenter etiam atque etiam vobiscum et cum amicis consideretis. [43] Domus ut propugnacula et præsidium habeat, Philotimo dicetis. Et velim tabellarios instituatis certos, ut quotidie aliquas a vobis litteras accipiam. Maxime autem date operam, ut valeatis, si nos vultis valere. VIII Kal. Formiis.

### ARGUMENTUM. 19

*Dolorem ex valetudine filiæ, quæ cum patre Brundisii post Pharsalicam cladem erat, significat: addit de propioris accessus impedimentis.*

### M. T. C. TERENTIÆ S. D.

IN maximis meis doloribus excruciat me valitudo Tulliæ nostræ. De qua nihil est, quod ad te plura scribam. tibi enim æque magnæ curæ esse certo scio. Quod me propius vultis accedere, video ita esse faciendum. etiam ante fecissem: sed me multa impedierunt, quæ ne nunc quidem expedita sunt. Sed a Pomponio exspecto litteras, quas ad me b.
quam primum perferendas cures velim. Da operam ut valeas.

### ARGUMENTUM. 20

*Recreatus litteris Cæsaris, non dubitat propius accedere. Parari ergo omnia in Tusculano jubet.*

### M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

IN Tusculanum nos venturos putamus aut Nonis, aut postridie. [44] ibi ut sint omnia parata. Plures enim fortasse nobiscum erunt, et, ut arbitror, diutius ibi commorabimur. Labrum si in balineo non est; ut sit. item cetera, quæ sunt ad victum et ad valitudinem necessaria. Vale. Kal. Octobr. de Venusino.

### ARGUMENTUM. 21

*Ejusdem temporis, aut paullo superioris, epistolium.*

### M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

SI vales, bene est: valeo. Da operam, ut convalescas. quod opus erit, ut res tempusque postulat, provideas atque administres: et ad me de omnibus rebus quam sæpissime litteras mittas. Vale.

43 *Domus ut propugnacula et præsidium h.*] Nempe, ne repentino impetu capi possit.

44 *ibi ut sint*] Mss. Gorl. Gu. 1. 2. hic et deinde post *ut sit* addit *fac*: quæ est glossa.

22 ARGUMENTUM.

*Ejusdem argumenti, cujus fuerat, quæ præcessit, epistola.*

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

SI vales, bene est: valeo. Nos quotidie tabellarios nostros exspectamus: qui si venerint, fortasse erimus certiores, quid nobis faciendum sit: faciemusque te statim certiorem. Valitudinem tuam cura diligenter. Vale. Kalendis Septembrib.

23 ARGUMENTUM.

*Biduo ante eam, quæ sequitur, scripta; se a Cæsare litteras satis liberales accepisse nuntiat.*

M. T. C. TERENTIÆ SUÆ S. P. D.

SI vales, bene est: valeo. Redditæ mihi tandem sunt a
p. 240. Cæsare litteræ satis liberales: et ipse opinione celerius ven-
a. turus esse dicitur. Cui utrum obviam procedam, an hic eum exspectem, cum constituero, faciam te certiorem. Tabellarios mihi velim quam primum remittas. Valitudinem tuam cura diligenter. Vale. D. pridie Idus Sext.

24 ARGUMENTUM.

*De Cæsaris ex Ægypto et Asia adventu se nihil certi habere significat.*

M. T. C. TERENTIÆ S. P. D.

SI vales, bene est: valeo. Nos neque de Cæsaris adventu, neque de litteris, quas Philotimus habere dicitur, quidquam adhuc certi habemus. Si quid erit certi, faciam te statim certiorem. Valitudinem tuam fac ut cures. Vale. III Idus Sextiles.

---

# M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM

## LIBER XV.

## AD CONSULES ET CETEROS.

1 ARGUMENTUM.

*De bello Parthico quæ cognoverat, ad senatum perscribit ex provincia.*

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCONS. S. P. D. COSS. PRÆTT. TRIBB. PL. SENATUI.

SI vos V. B. E. E. Q. V. Etsi non dubie mihi nuntiabatur, Parthos transisse Euphratem cum omnibus fere suis

copiis: tamen, quod arbitrabar, a M. Bibulo proconsule certiora de his rebus ad vos scribi posse, statuebam mihi non necesse esse publice scribere ea, quæ de alterius provincia nuntiarentur. Postea vero quam certissimis auctoribus, legatis, nuntiis, litteris sum certior factus: vel quod tanta res erat, vel quod nondum audieramus, Bibulum in Syriam venisse, vel quia administratio hujus belli mihi cum b.
Bibulo pæne est communis: quæ ad me delata essent, scribenda ad vos putavi. Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nuntiarunt, Parthorum magnas copias Euphraten transire cœpisse. Quo nuntio allato, cum essent nonnulli, qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statui exspectandum esse, si quid certius afferretur. A. d. XIII Kalendas Octobr. cum exercitum in Ciliciam ducerem, in finibus Lycaoniæ et Cappadociæ mihi litteræ redditæ sunt a Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum, amicissimusque populi Romani existimatur: [1] Pacorum Orodi, regis Parthorum, filium, cum permagno equitatu Parthico transisse Euphraten, et castra posuisse Tybæ: magnumque tumultum esse in provincia Syria excitatum. Eodem die ab Jamblicho, Phylarcho Arabum, quem homines opinantur bene sentire, amicumque esse reipublicæ nostræ, litteræ de eisdem rebus mihi redditæ sunt. His rebus allatis, etsi intelligebam, socios infirme animatos esse, et novarum rerum exspectatione suspensos: sperabam tamen, eos, ad quos jam accesseram, quique nostram [2] mansuetudinem integritatemque perspexerant, amiciores populo Romano esse factos; Ciliciam autem firmiorem fore, si æquitatis nostræ particeps facta esset. Et ob eam causam, et ut opprimerentur ii, qui ex Cilicum gente in armis essent, et ut hostis is, qui esset in Syria, sciret, exercitum populi Romani non modo non cedere his nuntiis allatis, sed etiam propius accedere, exercitum ad Taurum institui ducere. Sed, si quid apud vos auctoritas mea ponderis habet, in iis præsertim rebus, quas vos audistis, ego pæne cerno: magno opere vos et hortor et moneo, ut his provinciis serius, vos p. 241.
quidem, [3] quam decuit, sed aliquando tamen consulatis. a.
Nos quemadmodum instructos, et quibus præsidiis munitos

1 *Pacorum*] Edidi *Pacorum* pro *Pacorem*, etsi parum interest, quia hac forma nomen et ad Att. V, 18. editum, omninoque est usitatius in aliis libris et in numis.

2 *consuetudinem int.*] Bene corrigunt viri docti quidam *mansuetudinem*, quam ut hic cum integritate, sic ep. 3. cum *continentia*, quæ est ipsa *integritas*, conjungit, de se loquens, item ep. 5. cum *innocentia* &c. Infra opponuntur *acerbitas et injuriæ imperii nostri:* ubi de Romanis magistratibus accipiendum est.

3 *quam decuit*] Venit mihi quoque in mentem *debuit:* sed ita intelligi debet *fieri:* quomodo et licitur, quamquam raro. Sed et *decuit*, ut apud Græcos ἔπρεπεν, de officio dicitur.

[4] ad tanti belli opinionem miseritis, non estis ignari. quod ego negotium non stultitia obcæcatus, sed verecundia deterritus, non recusavi. Neque enim umquam ullum periculum tantum putavi, quod subterfugere mallem, quam vestræ auctoritati obtemperare. Hoc autem tempore res sese sic habet, ut, nisi exercitum tantum, quantum ad maximum bellum mittere soletis, mature in has provincias miseritis, summum periculum sit, ne amittendæ sint omnes hæ provinciæ, quibus vectigalia populi Romani continentur. Quamobrem autem in hoc [5] provinciali delectu spem habeatis aliquam, causa nulla est. neque multi sunt; et diffugiunt qui sunt, metu oblato. Et, quod genus hoc militum sit, judicavit vir fortissimus M. Bibulus in Asia; qui, cum vos ei [6] permisissetis delectum habere, noluit. Nam sociorum auxilia, propter acerbitatem atque injurias imperii nostri, aut ita imbecilla sunt, ut non multum nos juvare possint, aut ita alienata a nobis, ut neque exspectandum ab iis, neque committendum iis quidquam esse videatur. Regis Deiotari et voluntatem, et copias, quantæcumque sunt, nostras esse duco. Cappadocia est inanis. Reliqui reges tyrannique, neque opibus satis firmi, nec voluntate sunt. Mihi in hac paucitate militum animus certe non deerit: spero ne consilium quidem. Quid casurum sit, incertum est. Utinam saluti nostræ consulere possimus! dignitati certe consulemus.

2 ARGUMENTUM.

*Exponit, audito Parthorum adventu, quid egerit pro tuenda provincia, sociisque in fide continendis: adjungit de rege Ariobarzane ab insidiis liberato.*

b. M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. P. D. COSS. PRÆTT. TRIBB. PL. SENAT.

S. V. V. B. E. E. Q. V. Cum pridie Kalend. Sext. in provinciam venissem, neque maturius propter itinerum et navigationum difficultatem venire potuissem: maxime convenire officio meo, reique publicæ conducere putavi, parare ea, quæ ad exercitum, quæque ad rem militarem pertinerent. Quæ cum essent a me, cura magis et diligentia, quam facultate et copia, constituta, nuntiique et litteræ de bello a Parthis in provinciam Syriam illato, quotidie fere afferrentur: iter mihi faciendum per Lycaoniam, et per Isauros, et per Cappadociam arbitratus sum. erat

4 *ad tanti b. opinionem*] Exquisite, pro ad tantum bellum, quod futurum putabamus.

5 *prov. delectu*] v. Clav. in *delectus*.

6 *permisistis*] Conjeci dudum e latinitatis lege *permisissetis*; id post in edd. Rom. Ven. 1469. 1471. Med. repertum recepi. Contra post *noluit* esse debet, non *noluerit*: nam conjunctivi nulla causa est.

enim magna suspicio, Parthos, si ex Syria egredi, atque
irrumpere in meam provinciam conarentur, [7] iter eos per
Cappadociam, quod ea maxime pateret, esse facturos. Ita-
que cum exercitu per Cappadociæ partem eam, quæ cum
Cilicia continens est, iter feci, castraque ad Cybistra, quod
oppidum est ad montem Taurum, locavi: ut Artuasdes,
rex Armenius, quocumque animo esset, sciret, non procul
a suis finibus exercitum populi Romani esse: et Deiota-
rum, fidelissimum regem atque amicissimum reipublicæ
nostræ maxime conjunctum haberem, cujus et consilio et
opibus adjuvari posset respublica. Quo cum in loco castra
haberem, equitatumque in Ciliciam misissem, ut et meus
adventus iis civitatibus, quæ in ea parte essent, nuntiatus,
firmiores animos omnium faceret; et ego mature, quid age-
retur in Syria, scire possem: [8] tempus ejus tridui, quod in p. 242.
his castris morabar, in magno officio et necessario mihi po- a.
nendum putavi. Cum enim vestra auctoritas intercessisset,
ut ego regem Ariobarzanem, Eusebεn et Philoromæum tu-
erer, ejusque regis salutem, incolumitatem, regnumque de-
fenderem: regi regnoque præsidio essem: adjunxissetisque,
salutem ejus regis, populo, senatuique magnæ curæ esse,
quod nullo umquam de rege decretum esset a nostro or-
dine: existimavi, me judicium vestrum ad regem deferre
debere, eique præsidium meum, et fidem, et diligentiam
polliceri: ut, quum salus ipsius, incolumitas regni mihi com-
mendata esset a vobis, diceret, si quid vellet. Quæ cum
essem in consilio meo cum rege locutus: initio ille orationis
suæ vobis maximas, ut debuit, deinde etiam mihi gratias
egit: quod ei permagnum et perhonorificum videbatur,
S. P. Q. R. tantæ curæ esse salutem suam: meque tantam
diligentiam adhibere, ut et mea fides et commendationis
vestræ auctoritas perspici posset. Atque ille primo, quod
mihi maximæ lætitiæ fuit, ita mecum locutus est, ut nul-
las insidias neque vitæ suæ, neque regno, diceret, se aut
intelligere fieri, aut etiam suspicari. Cum ego ei gratula-
tus essem, idque me gaudere dixissem; cohortatus, ut re-
cordaretur [9] casum illum interitus paterni, et vigilanter se
tueretur, atque admonitu senatus consuleret saluti suæ:
tum a me discessit in oppidum Cybistra. Postero autem die b.
cum Ariarathe, fratre suo, et cum paternis amicis, majori-
bus natu, ad me in castra venit: perturbatusque et flens,

7 *iter eos per C.*] *eos* videtur delendum: parenthesis post *Parthos* nimis brevis est, quam ut *eos* dixerit: aut *Parthi* scribendum.

8 *tempus ejus tridui*] Ep. 4. sunt *quinque dies*, idem ad Att. V, 19. Sed in *tridui* error scribæ esse non potuit, in numero *quinque* potuit.

9 *casum interitus paterni*] Quia interfectus erat per insidias, cum expulsum e regno Pompeius restituisset in bello Mithridatico.

cum idem et frater faceret, et amici, meam fidem, vestram commendationem implorare cœpit. Cum admirarer, quid accidisset novi: dixit, ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata, quæ essent ante adventum meum occultata, quod ii, qui ea patefacere possent, propter metum reticuissent: eo autem tempore, spe mei præsidii, complures ea, quæ scirent, audacter ad se detulisse: in his amantissimum sui, summa pietate præditum, fratrem, dicere ea, quæ is me quoque audiente dicebat, se sollicitatum esse, ut regnare vellet: [10] id vivo fratre suo accidere non potuisse: se tamen ante illud tempus eam rem numquam in medium, propter periculi metum, protulisse. Quæ cum esset locutus: monui regem, ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet; [11] amicosque patris ejus atque avi judicio probatos, hortatus sum, regis sui vitam, docti casu acerbissimo patris ejus, omni cura custodiaque defenderent. Cum rex a me equitatum cohortesque de exercitu meo postularet; etsi intelligebam, vestro senatus consulto non modo posse me id facere, sed etiam debere: tamen, cum respublica postularet, propter quotidianos ex Syria nuntios, ut quam primum exercitum ad Ciliciæ fines adducerem: cumque mihi rex, patefactis jam insidiis, non egere exercitu populi Romani, sed posse se suis opibus defendere videretur: illum cohortatus sum, ut in sua vita conservanda primum [12] regnare disceret: a quibus perspexisset sibi insidias paratas, in eos uteretur jure regio: pœna afficeret eos, quos necesse esset: reliquos metu liberaret: præsidio exercitus mei ad eorum, qui in culpa essent, timorem potius,
p. 243. quam ad contentionem uteretur. fore autem, ut omnes,
a. quum senatusconsultum nossent, intelligerent, me regi, si opus esset, ex auctoritate vestra præsidio futurum. Ita confirmato illo, ex eo loco castra movi, iter in Ciliciam facere institui: [13] cum hac opinione e Cappadocia discederem, ut consilio vestro, casu incredibili ac pæne divino, regem, quem vos honorificentissime appellassetis, nullo postulante, quemque meæ fidei commendassetis, et cujus salutem magnæ vobis curæ esse decrevissetis, meus adventus præsen-

10 *id v. f. accidere non potuisse*] *accidere* h. l. durius est. Suspicor a Cicerone esse *accipere*, nempe regnum ab iis oblatum. forte et mox *se* est e vitiosa repetitione præcedentis syllabæ.

11 *amicosque in patris—judicio probatos*] Delevi cum Grævio *in*: nusquam in hac phrasi additur.

12 *regnare disceret*] Inciperet recte uti potestate regia, quod post est jure regio uti. *ad contentionem uteretur*, est ad bellum cum seditiosis et perfidis gerendum.

13 *cum hac opinione e C. discederem*] Hoc cohæret cum antecedentibus, cum edd. pr. initium novæ sententiæ faciant: sed ita ἀνακόλουθος esset oratio. Ceterum in fine pro *liberaret*, necessario legendum *liberarit* aut *liberasset*. pertinet enim ad præteritum, et si accusativum cum infinitivo posuisset, dixisset necessario *adventum meum—liberasse*.

tibus insidiis liberarit. Quod ad vos a me scribi, non alienum putavi, ut intelligeretis ex iis, quæ pæne acciderunt, vos multo ante, ne ea acciderent, providisse: eoque vos studiosius feci certiores, quod in rege Ariobarzane ea mihi signa videor virtutis, ingenii, fidei, benivolentiæque erga vos perspexisse, ut non sine causa tantam curam diligentiamque in ejus vos salutem videamini contulisse.

### ARGUMENTUM. 3

*De rumore belli Parthici scribit, et quare publice non scripserit, excusat.*

### M. T. C. M. CATONI S. D.

CUM ad me legati, missi ab Antiocho Commageno, venissent in castra ad Iconium a. d. III Non. Septembr. iique mihi nuntiassent, [14] regis Parthorum filium, [15] quocum esset nupta regis Armeniorum soror, ad Euphraten cum maximis Parthorum copiis, multarumque præterea gentium magna manu venisse, Euphratenque jam transire cœpisse: dicique Armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum: putavi, pro nostra necessitudine, me hoc ad te scribere oportere. Publice propter duas causas nihil scripsi; quod et ipsum Commagenum legati dicebant ad senatum statim nuntios litterasque misisse: et existimabam, M. Bi- b.
bulum proconsulem, qui circiter Idus Sextiles ab Epheso in Syriam navibus profectus erat, quod secundos ventos habuisset, jam in provinciam suam pervenisse; cujus litteris omnia certiora perlatum iri ad senatum putabam. Mihi, ut in hujusmodi re, tantoque bello, maximæ curæ est, ut, quæ copiis et opibus tenere [16] vix possimus, ea mansuetudine et continentia nostra, sociorum fidelitate teneamus. Tu velim, ut consuesti, nos absentes diligas et defendas.

### ARGUMENTUM. 4

*Res, a se in provincia gestas, narrat ordine, et ut in senatu supplicationes sibi decernat, petit.*

### M. T. C. IMP. M. CATONI S. D.

SUMMA tua auctoritas fecit, meumque perpetuum de tua singulari virtute judicium, ut magni mea interesse putarem, et res eas, quas gessissem, tibi notas esse, et non ignorari a te, qua æquitate et continentia tuerer socios,

14 *regis Parthorum filium*] Pacorum Orodi fil. ut ep. 1.

15 *quocum esset nupta*] Mihi *nupta* glossam oluit. *esse cum aliquo* bene latine dicitur de uxore, ut a Græcis *συνεῖναι*. Noster Quint. 34. *cujus soror est cum Quintio.* Sic tamen Comici. Armeniorum rex est Artvasdes.

16 *vix possumus*] Ms. Erf. *possimus.* Sic et a m. pr. fuit in nostro. non displicet. in libris quibusdam scr. et edd. est *tenemus*, inde et *possumus* factum videtur.

provinciamque administrarem. His enim a te cognitis, arbitrabar, facilius me tibi, quæ vellem, probaturum. Cum in provinciam pridie Kal. Sext. venissem, et propter anni tempus ad exercitum mihi confestim esse eundum viderem, biduum Laodiceæ fui; deinde Apameæ quatriduum; triduum Synnadis; totidem dies Philomeli. Quibus in oppidis cum magni conventus fuissent, multas civitates [17] acerbissimis tributis, et gravissimis usuris, et falso ære alieno liberavi. Cumque ante adventum meum seditione quadam exercitus esset dissipatus, quinque cohortes sine legato, sine tribuno militum, denique etiam sine centurione ullo apud Philomelum consedissent, reliquus exercitus esset in Lycaonia: M. Anneio legato imperavi, ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret, coactoque in unum locum
p. 244. exercitu, castra in Lycaonia apud Iconium faceret. Quod
a. cum ab illo diligenter esset actum; ego in castra a. d. VII. Kal. Septemb. veni: cum interea superioribus diebus ex senatusconsulto, et evocatorum firmam manum, et equitatum sane idoneum, et populorum liberorum regumque sociorum auxilia voluntaria comparavissem. Interim cum, exercitu lustrato, iter in Ciliciam facere cœpissem: Kal. Septemb. legati a rege Commageno ad me missi, pertumultuose, neque tamen non vere, Parthos in Syriam transisse nuntiaverunt. Quo audito, vehementer sum commotus cum de Syria, tum de mea provincia, de reliqua denique Asia. Itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociæ regionem eam, quæ Ciliciam attingeret, putavi. Nam si me in Ciliciam demisissem, Ciliciam quidem ipsam propter montis Amani naturam facile tenuissem: (duo sunt enim aditus in Ciliciam ex Syria; quorum uterque parvis præsidiis propter angustias intercludi potest, nec est quidquam Cilicia contra Syriam munitius:) sed me Cappadocia movebat, quæ patet a Syria, regesque habet finitimos, qui etiamsi sunt amici nobis, tamen aperte Parthis inimici esse non audent. Itaque in Cappadocia extrema non longe a Tauro apud oppidum Cybistra castra feci, ut et Ciliciam tuerer, et Cappadociam tenens, nova finitimorum consilia impedirem. Interea in hoc tanto motu, tantaque exspectatione maximi belli, rex Deiotarus, cui non sine causa plurimum semper et meo, et tuo, et senatus judicio, tributum est, vir cum benivolentia et fide erga populum Romanum singulari, [18] tum præsentis

17 *acerbissimis tributis* &c.] *Tributa* imposita ad impensas, in præsidibus faciendas. v. Clav. *usuræ graves* sunt intelligendæ ex epp. ad Att. VI. 1. 2. *quaternarum centesimarum cum anatocismo*, quas negotiatores exigebant, et inde *falsum æs alienum*.

18 *tum præsenti m.*] Variant libri: alii *præsentia*, alii *præstantia*, *præstanti* &c. E primo *præsenti* fecit Victorius, quod alii secuti sunt. Cur autem non *præsentis?* cui *et animi et consilii* respondet; nam utrumque bene dicitur, idque ego eodem jure putavi me

magnitudine et animi et consilii, legatos ad me misit, se
cum omnibus suis copiis in mea castra esse venturum. Cu- b.
jus ego studio officioque commotus, egi ei per litteras
gratias: idque ut maturaret, hortatus sum. Cum autem ad
Cybistra propter rationem belli quinque dies essem mo-
ratus: regem Ariobarzanem, cujus salutem a senatu, te
auctore, commendatam habebam, præsentibus insidiis nec
opinantem liberavi: neque solum ei saluti fui; sed etiam
curavi, ut cum auctoritate regnaret. Metram, et eum,
quem tu diligenter mihi commendaras, Athenæum, im-
portunitate Athenaidis exsilio multatos, maxima apud re-
gem auctoritate gratiaque constitui. Cumque magnum
bellum in Cappadocia concitaretur, si sacerdos armis se,
quod facturus putabatur, defenderet, adolescens et equi-
tatu et peditatu et pecunia paratus, [19] et toto iis, qui no-
vari aliquid volebant: perfeci, ut e regno ille discederet;
rexque sine tumultu, ac sine armis, omni auctoritate aulæ
communita, regnum cum dignitate obtineret. Interea co-
gnovi multorum litteris atque nuntiis, magnas Parthorum
copias et Arabum, ad oppidum Antiochiam accessisse, ma-
gnumque eorum equitatum, qui in Ciliciam transisset, ab
equitum meorum turmis, et a cohorte prætoria, quæ erat
Epiphaneæ præsidii causa, occidione occisum. Quare cum
viderem, a Cappadocia Parthorum copias aversas, non
longe a finibus esse Ciliciæ: quam potui maximis itineribus
ad Amanum exercitum duxi. Quo ut veni, hostem ab An-
tiochia recessisse, Bibulum Antiochiæ esse cognovi: Deio-
tarumque confestim, jam ad me venientem cum magno et
firmo equitatu et peditatu, et cum omnibus suis copiis, p. 245.
certiorem feci, non videri esse causam, cur abesset a regno: a.
meque ad eum, si quid novi forte accidisset, statim litteras
nuntiosque missurum esse. Cumque eo animo venissem, ut
utrique provinciæ, si ita tempus ferret, subvenirem: tum
id, quod jam ante statueram, vehementer interesse utrius-
que provinciæ, pacare Amanum, et perpetuum hostem ex
eo monte tollere, agere perrexi. Cumque me discedere
ab eo monte simulassem, et alias partes Ciliciæ petere,
abessemque ab Amano iter unius diei, et castra apud Epi-
phaniam fecissem: a. d. quartum Idus Octobres, cum ad-
vesperasceret, expedito exercitu ita noctu iter feci, ut a. d.
tertium Idus Octobres, cum lucisceret, in Amanum ascen-

in textum recipere posse, quo Victorius *præsenti:* et *præsens magnitudo* nihili est.

19 *et toto iis, qui* &c.] Hoc vitiosum omnes judicant; quomodo corrigant, non reperiunt. Victorius corrigit *omnino*, ex cujus compendio illud natum sit. hæc lectio est in ed. Rom. Gebhardus et in Ms. Vat. esse testatur. Sed constructio non constat, nec *iis* habet, unde pendeat: possetque, si hæc constaret, commode *totus* legi.

derem; distributisque cohortibus et auxiliis, cum aliis Q. frater, legatus, mecum simul; aliis C. Pomtinus, legatus; reliquis M. Anneius, et L. Tulleius, legati præessent: plerosque nec opinantes oppressimus, qui occisi captique sunt, interclusi fuga. Eranam autem, quæ fuit non vici instar, sed urbis, quod erat Amani caput, itemque Sepyram et Commorin, [20] acriter et diu repugnantibus, Pomtino illam partem Amani tenente, ex antelucano tempore, usque ad horam diei decimam, magna multitudine hostium occisa, cepimus: castellaque sex capta: complura incendimus. His rebus ita gestis, castra in radicibus Amani habuimus apud Aras Alexandri quatriduum: et in reliquiis Amani delendis, agrisque vastandis, quæ pars ejus montis meæ provinciæ est, id tempus omne consumsimus. Con-
b. fectis his rebus, ad oppidum Eleutherocilicum Pindenissum exercitum adduxi: quod cum esset altissimo et munitissimo loco, ab iisque incoleretur, qui ne regibus quidem umquam paruissent; cum et fugitivos reciperent, et Parthorum adventum acerrime exspectarent: ad existimationem imperii pertinere arbitratus sum, comprimere eorum audaciam; quo facilius etiam ceterorum animi, qui alieni essent ab imperio nostro, frangerentur. Vallo et fossa circumdedi: sex castellis, castrisque maximis sepsi: aggere, vineis, turribus oppugnavi: ususque tormentis multis, multis sagittariis, [21] magno labore meo, sine ulla molestia sumtuve sociorum, septimo quinquagesimo die rem confeci: ut, omnibus partibus urbis disturbatis, aut incensis, [22] compulsi in potestatem meam pervenirent. His erant finitimi pari scelere et audacia Tibarani: ab his, Pindenisso capto, obsides accepi: exercitum in hiberna dimisi. Q. fratrem negotio præposui, ut in vicis, aut captis, aut male pacatis, exercitus collocaretur. Nunc velim tibi sic persuadeas, si de his rebus ad senatum relatum sit, me existimaturum, summam mihi laudem tributam, si tu [23] honorem meum sententia tua comprobaris. Idque, etsi talibus de rebus gravissimos homines et rogare solere, et rogari scio, tamen admonendum potius te a me, quam rogandum puto. Tu es enim is, qui me tuis sententiis sæpissime ornasti: qui oratione, qui prædicatione, qui summis laudibus in senatu,

20 *a. et diu repugnantibus*] Intelligendum *oppidanis*, si vera est lectio: quod mihi non persuadetur. Puto Ciceronem dedisse *repugnantes*, ut jam Lambino in mentem venit.

21 *magno labore meo*] *meo* abest Ms. E. id Cicero addidit, ut accuratius opponeretur *molestia sumtuve sociorum*.

22 *compulsi*] Hoc verbum alieno loco est. nam cum *partibus urbis* &c. non cohærere potest. itaque aut excidit substantivum rei, qua compulsi sunt, aut verbum ipsum est insititium.

23 *honorem meum*] Intelligit supplicationem; quam sibi deberi ob has res gestas putabat.

in concionibus ad cælum extulisti: cujus ego semper tanta esse verborum pondera putavi, ut uno verbo tuo, cum mea laude conjuncto, omnia adsequi me arbitrarer. Te denique memini, cum cuidam [24] clarissimo atque optimo p. 246.
viro supplicationem non decerneres, dicere, te decreturum, a.
si referretur ob eas res, quas is consul in urbe gessisset. Tu idem mihi supplicationem decrevisti togato, non ut multis, republica bene gesta, sed, ut nemini, republica conservata. Mitto, quod invidiam, quod pericula, quod omnes meas tempestates, et subieris, et multo etiam magis, si per me licuisset, subire paratissimus fueris: quod denique inimicum meum, tuum inimicum putaris: cujus etiam interitum, ut facile intelligerem, mihi quantum tribueres, Milonis causa in senatu defendenda, approbaris. A me autem hæc sunt profecta, quæ ego in beneficii loco non pono, sed in veri testimonii, atque judicii; ut præstantissimas tuas virtutes non tacitus admirarer, (quis enim idem non facit?) sed in omnibus orationibus, sententiis dicendis, causis agendis, omnibus scriptis, Græcis, Latinis, omni denique varietate litterarum mearum, te non modo iis, quos vidissemus, sed iis, de quibus audissemus, omnibus anteferrem. Quæres fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid gratulationis et honoris a senatu, tanti æstimem. Agam jam tecum familiariter, ut est et studiis et officiis nostris mutuis, et summa amicitia dignum, et necessitudine etiam paterna. Si quisquam fuit umquam remotus et natura, et magis etiam, ut mihi quidem sentire videor, ratione atque doctrina, ab inani laude, et sermonibus vulgi, ego profecto is sum. Testis est consulatus meus: in quo, sicut in reliqua vita, fateor, ea me studiose secutum, ex quibus vera gloria nasci posset: ipsam quidem gloriam per se numquam putavi expetendam. Itaque et provinciam b.
ornatam, et spem non dubiam triumphi, neglexi. Sacerdotium denique, cum (quemadmodum te existimare arbitror) non difficillime consequi possem, non appetivi. Idem post injuriam acceptam, (quam tu reipublicæ calamitatem semper appellas, ego [25] meam non modo non calamitatem, sed etiam gloriam,) studui quam ornatissima senatus populique Romani de me judicia intercedere. Itaque et augur postea fieri volui, quod antea neglexeram: et eum honorem, qui a senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum a me olim, nunc mihi expetendum puto. Huic meæ voluntati,

24 *clarissimo—viro*] Qui sit ille, non consentiunt viri docti: nec præter conjecturas est, quod dici possit.

25 *meam non modo non cal.*] Sine dubio excidit *ego;* nam id necessarium facit *quam tu.* itaque non dubitavi recipere in textum. In ed. Med. excidit alterum *non*, ut alibi.

in qua [26] inest aliqua vis desiderii ad sanandum vulnus injuriæ, ut faveas, adjutorque sis, quod paullo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo: sed ita, si non jejunum hoc nescio quid, quod ego gessi, et contemnendum videbitur, sed tale atque tantum, ut multi, nequaquam paribus rebus, honores summos a senatu consecuti sint. Equidem etiam mihi illud animum advertisse videor: (scis enim, quam attente te audire soleam:) te non tam res gestas, quam mores, instituta, atque vitam imperatorum spectare solere, in habendis, aut non habendis honoribus. Quod si in mea causa considerabis, reperies, me exercitu imbecillo, contra metum maximi belli, firmissimum præsidium habuisse æquitatem et continentiam. His ego subsidiis ea sum consecutus, quæ nullis legionibus consequi potuissem: ut ex alienissimis sociis amicissimos, ex infidelissimis firmissimos redderem, animosque novarum rerum exspectatione
p. 247. suspensos, ad veteris imperii benivolentiam traducerem.
a. Sed nimis hæc multa de me, præsertim ad te, a quo uno omnium sociorum querelæ audiuntur: cognosces ex iis, qui meis institutis se recreatos putant. Cumque omnes uno prope consensu de me apud te ea, quæ mihi optatissima sunt, prædicabunt: tum duæ maximæ clientelæ tuæ, Cyprus insula et Cappadociæ regnum tecum de me loquentur. puto etiam regem Deiotarum, qui uni tibi est maxime necessarius. Quæ si etiam majora sunt: et in omnibus sæculis pauciores viri reperti sunt, qui suas cupiditates, quam qui hostium copias vincerent: est profecto tuum, cum ad res bellicas hæc, quæ rariora et difficiliora sunt, genera virtutis adjunxeris, ipsas etiam illas res gestas, [27] justiores et majores putare. Extremum illud est, ut, quasi diffidens rogationi meæ, philosophiam ad te allegem: qua nec mihi carior ulla umquam res in vita fuit, nec hominum generi majus a diis munus ullum est datum. Hæc igitur, quæ mihi tecum communis est, societas studiorum atque artium nostrarum, quibus a pueritia dediti ac devincti, soli propemodum nos philosophiam illam veram et antiquam, quæ quibusdam otii esse ac desidiæ videtur, in forum atque in rempublicam, atque [28] in ipsam aciem pæne deduximus, tecum agit de mea laude, cui negari a Catone fas esse non puto. Quamobrem tibi sic persuadeas, velim: si mihi tua

26 *inest aliqua vis desiderii*] Exquisita latinitate est: in quo etiam est genus desiderii, sensus aliquis, qui desiderium sit.

27 *justiores esse et majores putare*] Durum hoc. non dubitavi *esse* delere, quod manifeste ex *es* et prima in *et* factum. *justiores* refertur ad formulas illas, *justa victoria, justus triumphus* &c.

28 *in ipsam aciem pæne*] Immo *in ipsam pæne aciem.*

sententia tributus honos [29]ex meis litteris fuerit, me sic existimaturum, cum auctoritate tua, tum benivolentia erga me, mihi, quod maxime cupierim, contigisse. Vale.

### ARGUMENTUM. 5

*Excusat se, quod supplicationem non decreverit: et tamen decretam gaudet: seque honorificentius dicit sensisse, quam eos, qui supplicationem decreverant.*

### M. CATO M. T. C. IMP. S. P. D. b.

QUOD et respublica me et nostra amicitia hortatur, libenter facio, ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam, cognitam in maximis rebus, domi togati, armati foris, pari industria [30]administrari gaudeam. Itaque, quod pro meo judicio facere potui, ut innocentia consilioque tuo defensam provinciam, servatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum revocatam ad studium imperii nostri voluntatem, sententia mea et decreto laudarem, feci. Supplicationem decretam, si tu, qua in re nihil fortuito, sed summa tua ratione et continentia, reipublicæ provisum est, diis immortalibus gratulari nos, quam tibi referre acceptum mavis, gaudeo. Quodsi triumphi prærogativam putas supplicationem, et idcirco casum potius, quam te laudari mavis: neque supplicationem sequitur semper triumphus, et triumpho multo clarius est, senatum judicare, potius mansuetudine et innocentia imperatoris, provinciam, quam vi militum, aut benignitate deorum, retentam atque conservatam esse: quod ego mea sententia censebam. Atque hæc ego idcirco ad te contra consuetudinem meam pluribus scripsi, ut, quod maxime volo, existimes, me laborare, ut tibi persuadeam, me et voluisse de tua majestate, quod amplissimum sim arbitratus; et quod tu maluisti, factum esse gaudere. Vale, et nos dilige, et instituto itinere severitatem diligentiamque sociis et reipublicæ præsta.

### ARGUMENTUM. 6

*Quantam ex Catonis laudatione voluptatem ceperit, cum ipsius laude eximia exponit, petitque, si favere noluerit in adipiscendo triumpho, saltem, si adipiscatur, gaudeat.*

29 *ex meis litteris*] int. iis, quas ad senatum scripserat, relatione sc. a consulibus ad senatum facta.

30 *administrari gaudeam*] Alii *administrare:* nam dissentiunt libri scr. et edd. Grævius hoc præfert, intelligitque *remp.* sed hæc ellipsis est inusitata. Venit in mentem mihi *illustrari.* Sed nec *industria* satis placet. nec enim satis convenit superioribus. nam ea nec administrantur industria, nec illustrantur. Suspicatus aliquando sum, *pari fortunæ industria illustrari:* quod esset et aptissimum et venustum: in eoque librarii et alibi hæsere, ap. Liv. et Florum. Sed sentio bene, hoc longius a lectione librorum recedere.

p. 248. M. T. C. M. CATONI S. P. D.

a. *LÆTUS sum laudari me,* inquit Hector, opinor apud Nævium, *abs te, pater, a laudato viro.* Ea est enim profecto jucunda laus, quæ ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Ego vero vel gratulatione litterarum tuarum, vel testimoniis sententiæ dictæ, nihil est, quod me non assecutum putem. Idque mihi cum amplissimum, tum gratissimum est, te libenter amicitiæ dedisse, quod liquido veritati dares. Et, [31] si non modo omnes, verum etiam multi Catones essent in civitate nostra, in qua unum exstitisse mirabile est: quem ego currum, aut quam lauream cum tua laudatione conferrem? Nam ad meum sensum, et ad illud sincerum ac subtile judicium, nihil potest esse laudabilius, quam ea tua oratio, quæ est ad me perscripta a meis necessariis. Sed causam meæ voluntatis, non enim dicam cupiditatis, exposui tibi superioribus litteris: quæ etiamsi parum justa tibi visa est, [32] hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiscendus honos, sed tamen, si deferatur a senatu, minime aspernandus esse videatur. Spero autem, illum ordinem, pro meis ob rempublicam susceptis laboribus, me non indignum honore, usitato præsertim, existimaturum. Quod si ita erit, tantum ex te peto, quod amicissime scribis, ut, cum tuo judicio, quod amplissimum esse arbitraris, mihi tribueris; si id, quod maluero, accidit, gaudeas. Sic enim fecisse te, et sensisse, et verius scripsisse video: resque ipsa declarat, tibi illum honorem nostrum supplicationis jucundum fuisse, quod scribendo affuisti.
b. Hæc enim senatus consulta, non ignoro, ab amicissimis ejus, cujus de honore agitur, [33] scribi solere. Ego, ut spero, te propediem videbo, atque utinam republica meliore, quam timeo!

7 ARGUMENTUM.

*C. Marcello, Marci patrueli, de consulatu gratulatur, postquam audivit designatum esse.*

p. 249. a. M. T. C. PROCOS. C. MARCELLO COS. DESIGN. S. P. D.

MAXIMA sum lætitia affectus, cum audivi, te consulem factum esse: eumque honorem tibi deos fortunare volo, atque a te pro tua parentisque tui dignitate administrari. Nam cum te semper amavi dilexique, tum mei amantissimum cognovi in omni varietate rerum mearum; tum patris

31 *si non modo omnes, verum etiam multi*] Pro *si, non dicam omnes, sed si* &c.

32 *h. tamen habet rationem*] Hac re et velut moderatione fit tolerabilis, ut non valde reprehendenda sit.

33 *scribi solere*] sc. *scribere* dicuntur, quibus præsentibus et auctoribus scribitur.

tui pluribus beneficiis, vel defensus tristibus temporibus, vel ornatus [34] secundis, et sum totus vester, et esse debeo; cum præsertim matris tuæ, gravissimæ atque optimæ fæminæ, majora erga salutem dignitatemque meam studia, quam erant a muliere postulanda, perspexerim. Quapropter a te peto in majorem modum, ut me absentem diligas atque defendas.

ARGUMENTUM. 8

*C. Marcello auguri de filii Caii consulatu gratulatur, petitque ut se absentem defendat.*

M. T. C. PROC. MARCELLO COLLEGÆ S. P. D.

MARCELLUM tuum consulem factum, teque ea lætitia affectum esse, quam maxime optasti, mirandum in modum gaudeo: idque cum ipsius causa, tum quod te omnibus secundissimis rebus dignissimum judico: cujus erga me singularem benivolentiam vel in labore meo, vel in honore perspexi: totam denique domum vestram vel salutis vel dignitatis meæ studiosissimam cupidissimamque cognovi. Quare gratum mihi feceris, si uxori tuæ Juniæ, gravissimæ atque optimæ fæminæ, meis verbis eris gratulatus. A te id, quod suesti, peto, me absentem diligas atque defendas.

ARGUMENTUM. 9

*M. Marcello gratulatur de fratre patruele consule facto: petitque, ut in provincia succedatur.*

M. T. C. PROCOS. M. MARCELLO COS. S. P. D. b.

TE et pietatis in tuos, et animi in rempublicam, et clarissimi atque optimi consulatus, C. Marcello consule facto, fructum cepisse, vehementer gaudeo. Non dubito, quid præsentes sentiant: nos quidem longinqui, et a te ipso missi in ultimas gentes, ad cælum mehercule tollimus verissimis ac justissimis laudibus. Nam cum te a pueritia tua unice dilexerim, tuque me in omni genere semper amplissimum esse et volueris et judicaris: tum hoc vel tuo facto, vel populi Romani de te judicio, multo acrius vehementiusque diligo: maximaque lætitia afficior, cum ab hominibus prudentissimis, virisque optimis, omnibus dictis, factis, studiis, institutis, vel me tui similem esse audio, vel te mei. Unum vero si addis ad præclarissimas res consulatus tui, ut aut mihi succedat quam primum aliquis, aut ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi et senatus consulto et lege finisti; omnia me per te consecutum putabo. Cura ut valeas, et me absentem diligas atque defendas. Quæ mihi de Parthis nuntiata sunt, quia non putabam a me etiam nunc

34 *secundis, et sum t. v.*] Male in vulgatis major distinctio est post *secundis.* nam hæc cohærent: *defensus—ornatus—et sum—et esse debeo.*

scribenda esse publice, propterea ne pro familiaritate quidem nostra volui ad te scribere: ne, cum ad consulem scripsissem, publice viderer scripsisse.

10 ARGUMENTUM.

*Commendat studiose suam existimationem consuli C. Marcello in supplicatione decernenda.*

M. T. C. IMP. C. MARCELLO C. F. COS. DESIGN. S. P. D.

QUANDO id accidit, quod mihi maxime fuit optatum, ut omnium Marcellorum, Marcellinorum etiam, (mirificus enim generis ac nominis vestri fuit erga me semper animus,) quando ergo ita accidit, ut omnium vestrûm studio tuus consulatus satisfacere posset, in quem meæ res gestæ, lausque et honos earum potissimum incideret: peto a te id, quod facillimum factu est, non aspernante, ut confido, senatu, ut quam honorificentissimum senatus consultum, litteris meis recitatis, faciundum cures. Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, a quibus intelligis me præcipue diligi. Patris tui beneficia in me sunt amplissima. neque enim saluti meæ, neque honori amicior quisquam dici potest. Frater tuus quanti me faciat, semperque fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem. Domus tua denique tota me semper omnibus summis officiis prosecuta est. Neque vero tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum. Quare a te peto in majorem modum, ut me per te quam ornatissimum velis esse: meamque et in supplicatione decernenda, et in ceteris rebus existimationem satis tibi esse commendatam putes.

11 ARGUMENTUM.

*Supplicatione sibi decreta, gratias agit consuli, et propediem ad urbem se fore significat.*

M. T. C. IMP. C. MARCELLO COS. DESIGN. S. P. D.

QUANTÆ curæ tibi meus honos fuerit, et quam idem exstiteris consul in me ornando et amplificando, qui fueras
p. 250. semper cum parentibus tuis, et cum tota domo, etsi res ipsa
a. loquebatur, cognovi tamen ex meorum omnium litteris. Itaque nihil est tantum, quod ego non tua causa debeam, facturusque sim cum studiose ac libenter. Nam magni interest, cui debeas. debere autem nemini malui, quam tibi, cui me cum studia communia, beneficia paterna, tuaque jam ante conjunxerant: tum accedit, mea quidem sententia, maximum vinculum, quod ita rempublicam geris atque gessisti, qua mihi carius nihil est, ut, quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantumdem ego unus debeam, non recusem. Quamobrem tibi velim hi sint exitus, quos me-

reris, et quos fore confido. Ego, si me navigatio non morabitur, quæ incurrebat in ipsos Etesias, propediem te, ut spero, videbo.

## ARGUMENTUM. 12

*Gratulatur Paullo de consulatu, et ne sibi provincia prorogetur, rogat.*

## M. T. C. IMP. L. PAULLO COS. DESIGN. S. P. D.

ETSI mihi numquam fuit dubium, quin te populus Romanus, pro tuis summis in rempublicam meritis, et pro amplissima [35] familiæ dignitate, summo studio, cunctis suffragiis consulem facturus esset: tamen incredibili lætitia sum affectus, cum id mihi nuntiatum est; eumque honorem tibi deos fortunare volo, a teque ex tua, majorumque tuorum dignitate administrari. Atque utinam præsens illum diem mihi optatissimum videre potuissem, proque tuis amplissimis erga me studiis atque beneficiis tibi operam meam studiumque navare! Quam mihi facultatem quum hic nec opinatus et improvisus provinciæ casus eripuit: tamen, ut te consulem, rempublicam pro tua dignitate gerentem, videre possim, magnopere a te peto, ut operam des, [36] efficiasque, b.
ne quid mihi fiat injuriæ, neve quid temporis ad meum annuum munus accedat. Quod si feceris, magnus ad tua pristina erga me studia cumulus accedet.

## ARGUMENTUM. 13

*A consule petit, ut supplicationes sibi decernat, et suam existimationem in ceteris commendat.*

## M. T. C. IMP. L. PAULLO COS. S. P. D.

MAXIME mihi fuit optatum, Romæ esse tecum, multas ob causas, sed præcipue, ut et in petendo, et in gerendo consulatu meum tibi debitum studium perspicere posses. Ac [37] petitionis quidem tuæ ratio mihi semper fuit explorata: sed tamen navare operam volebam. In consulatu vero cupio equidem te minus habere negotii: sed moleste fero, me consulem studium tuum adolescentis perspexisse; te meum, cum id ætatis sim, perspicere non posse. Sed ita, fato nescio quo, contigisse arbitror, ut tibi ad me ornandum semper detur facultas; mihi ad remunerandum nihil suppetat, præter voluntatem. Ornasti consulatum, ornasti reditum meum. Incidit meum tempus rerum gerendarum in ipsum consulatum tuum. Itaque cum et tua summa amplitudo, et dignitas, et meus magnus honos, magnaque existimatio postulare videatur, ut a te plurimis verbis

35 *familiæ dignitate*] Puto excidisse in medio *tuæ*. nam copula hic non commode abest.

36 *efficiasque*] Sic edidi e vestigiis Ms. mei, in quo est *efficiasve, ne quid*.

37 *petitionis tuæ ratio*] i. quem eventum esset habitura, sc. in bonam partem, ut crearere consul.

contendam ac petam, ut quam honorificentissimum senatus consultum de meis rebus gestis faciendum cures; non audeo vehementer a te contendere, ne aut ipse tuæ perpetuæ consuetudinis erga me oblitus esse videar, aut te oblitum putem. Quare, ut te velle arbitror, ita faciam: atque ab eo, quem omnes gentes sciunt de me optime meritum, breviter
p. 251. petam. Si alii consules essent, ad te potissimum, Paulle,
a. mitterem, ut eos mihi quam amicissimos redderes. nunc, cum tua summa potestas, summaque auctoritas, notaque omnibus nostra necessitudo sit, vehementer te rogo, ut et quam honorificentissime cures decernendum de meis rebus gestis, et quam celerrime. Dignas res esse honore et gratulatione, cognosces ex iis litteris, quas ad te et collegam, et senatum publice misi: omniumque mearum reliquarum rerum, maximeque existimationis meæ procurationem susceptam velim habeas. In primisque tibi curæ sit, quod abs te superioribus quoque litteris petivi, ne mihi tempus prorogetur. Cupio te consulem videre, omniaque spero, cum absens, tum etiam præsens te consule assequi. Vale.

14 ARGUMENTUM.

*Facturum se Fabii causa, quæ rogaverat Cassius, pollicetur: quem dolet non vidisse ad urbem e provincia redeuntem. rogat, operam det, ne sibi temporis aliquid accedat ad annum provinciæ.*

M. T. C. IMP. C. CASSIO PROQUÆST. S. P. D.

M. FABIUM quod mihi amicum tua commendatione das, nullum in eo facio quæstum. Multi enim anni sunt, cum ille in ære meo est, et a me diligitur [38] propter summam humanitatem et observantiam. Sed tamen, quod [39] ab eo te egregie diligi sensi, multo amicior ei sum factus. Itaque quamquam profecerunt litteræ tuæ: tamen aliquanto plus commendationis apud me habuit animus ipsius erga te, mihi perspectus et cognitus. Sed de Fabio faciemus studiose, quæ rogas: tu multis de causis vellem me convenire potuisses: primum, ut te, quem jamdiu plurimi
b. facio, tanto intervallo viderem: deinde, ut tibi, quod feci per litteras, possem præsens gratulari: tum, ut, quibus de rebus vellemus, tu tuis, ego meis, inter nos communicaremus: postremo, ut, amicitia nostra, quæ summis officiis ab utroque culta est, sed longis intervallis temporum inter-

38 *propter s. suam humanitatem*] *Suam* vitiosum est, etiam latinitate: quidam libri scr. habent ante *summam*: edd. pr. *ejus*, quod latine rectius est. Sed illa varietas indicat, a glossatore esse utrumque: et commode abest. Itaque delevi.

39 *ab eo e. diligi sensi*] Hoc est a Victorio, qui omisit, opinor, casu *te*, quod ante eum in edd. fere erat, ut Med. &c. Sed recepit Grævius *diligeris*, quod ille in Mss. tribus repererat, estque et in meo et edd. Rom. Ven. 1469. 1471. Utraque lectio est bona: nec decreverim.

ruptam consuetudinem habuit, confirmaretur vehementius. Id quum non accidit, utemur bono litterarum, et eadem fere absentes, quæ, si coram essemus, consequemur. [40] Unus scilicet fructus, qui in te videndo est, percipi litteris non potest: [41] alter gratulationis, est is quidem exilior, quam si tibi teipsum intuens gratularer; sed tamen et feci ante, et facio nunc, tibique cum pro rerum magnitudine, quas gessisti, tum pro opportunitate temporis gratulor, quod te de provincia decedentem summa laus et summa gratia provinciæ prosecuta est. Tertium est, ut id, quod de nostris rebus coram communicassemus inter nos, conficiamus idem litteris. Ego ceterarum rerum causa tibi Romam properandum magnopere censeo. Nam et ea, [42] quæ reliqui, tranquilla de te erant: et hac tua recenti victoria tanta, clarum adventum tuum fore intelligo. Sed [43] si qua sunt onera tuorum, si tanta sunt, ut ea sustinere possis, propera: nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius. sin majora: considera, ne in alienissimum tempus cadat adventus tuus. Hujus rei totum consilium tuum est. tu enim scis, quid sustinere possis. Si potes; laudabile atque populare est. sin plane non potes; absens hominum sermones facilius sustinebis. De me autem idem tecum his ago litteris, quod superioribus egi, ut omnes tuos nervos in eo contendas, ne quid mihi ad hanc provinciam, quam et senatus et populus annuam esse voluit, temporis prorogetur. Hoc a te ita contendo, ut in eo fortunas meas positas putem. Habes p. 252.
Paullum nostrum nostri cupidissimum: est Curio: est Fur- a.
nius. Sic velim enitare, quasi in eo sint mihi omnia. [44] Extremum illud est de iis, quæ proposueram, confirmatio nostræ amicitiæ: de qua pluribus verbis nihil opus est. Tu puer me appetisti: ego autem semper ornamento te mihi fore duxi. fuisti etiam præsidio tristissimis meis temporibus. accessit post tuum discessum familiaritas mihi cum

40 *Unus scilicet fr.*] *Scilicet* recte servat Grævius, quod omnes libri mei habent. Sed quidam scr. ut et Gu. 1. addunt *ille*, ut et ed. Med. quod non contemserim. ex eo in aliis factum puto *uni*, quod et meus habet.

41 *alter gratulationis est, is quidem e.*] Scr. et edd. quidam addunt *et: et is quidem*. oratio non satis constat: sed interpunxi post *gratulationis:* ita sibi constat.

42 *quæ reliqui, tranquilla de te e.*] Cum Roma abirem, nihil contra te agebatur; nulli maligni sermones neque apud populum neque in curia. Victoriam Cassii intelligit, quam a Parthis retulerat.

43 *si qua sunt onera tuorum*] Manutius intelligit incommoda amicorum et pericula, v. c. ex accusationibus, in quibus eos adjuvare debeat ipse; ut nempe *onera* dicantur, qua Cassium. id satis consentit extremis: Si potes, laudabile atque populare est: sed tamen inest aliquid duri.

44 *Extremum illud est*] *illud* mihi hic non placet, etsi alias in hac formula solet a Cicerone dici, sed proxime sequente, *ut*, v. c. *te rogem*, aut aliud simile: in præsenti forma non item, et cum sequitur substantivum.

Bruto tuo maxima. Itaque [44] in vestro ingenio et industria mihi plurimum et suavitatis et dignitatis constitutum puto. Id tu ut tuo studio confirmes, te vehementer rogo: litterasque ad me, et continuo mittas, et cum Romam veneris, quam sæpissime.

15 ARGUMENTUM.

*Consilium suum de non renovando civili bello demonstrat: Cæsaris clementiam laudat. Italiæ gemitus ostendit: Cassii sententiam de futuris exquirit. Cæsare iterum et Servilio* coss.

## M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

ETSI uterque nostrûm spe pacis, et odio civilis sanguinis, abesse a belli pertinacia voluit: tamen, [45] quando ejus consilii princeps ego fuisse videor, plus fortasse tibi præstare ipse debeo, quam a te exspectare. Etsi, ut sæpe soleo mecum recordari, sermo familiaris meus tecum, et item mecum tuus, adduxit utrumque nostrûm ad id consilium, ut uno prœlio putaremus, [46] si non totam causam, [47] at certe nostrum judicium definiri convenire. Neque quisquam hanc nostram sententiam vere umquam reprehendit, præter eos, qui arbitrantur melius esse, deleri omnino rempublicam, quam imminutam et debilitatam manere. Ego autem ex interitu ejus nullam spem scilicet mihi proponebam: ex re-
b. liquiis magnam. Sed ea sunt consecuta, ut magis mirum sit, accidere illa potuisse, quam nos non vidisse ea futura, nec, homines cum essemus, divinare potuisse. Equidem fateor, meam conjecturam hanc fuisse, ut, [48] illo quasi quodam fatali prœlio facto, et victores communi saluti consuli vellent, et victi suæ: [49] utrumque autem positum esse arbitrabar in celeritate victoris. Quæ si fuisset, eamdem clementiam experta esset Africa, quam cognovit Asia, quam etiam Achaia, et, ut opinor, [50] ipso legato ac depre-

44 *in vestro ingenio et ind.*] *Ingenium* refertur ad doctrinam, philosophiæ scientiam, quæ suavem consuetudinem redderet: *industria* ad res in foro et republica gerendas.

45 *quando ejus cons.*] Sic edd. pr. et scr. recentiores *quum*. post quod esse deberet *videar*.

46 *si non t. causam, a. c. nostrum judicium definiri*] Si *causam* solam commemorasset, dixisset, opinor, *decerni*, quod est proprium in ea re verbum: propter *judicium* dixit *definiri*: i. e. intelligi, verumne judicium nostrum fuerit, nec ne.

47 *at certe*] Alterutrum poterat abesse commode.

48 *illo quasi quodam f. pr.*] *quodam* hoc quidem loco inculcatum ex aliis locis puto, ubi recte additur: nam *ille* non patitur id hic addi.

49 *utrumque a. propositum esse arbitrari in c. v.*] Primum pro *propositum* legendum est *positum*. res dicitur *posita* in aliquo, non *proposita*: et sic e Mss. Grævius. Deinde conjeci *arbitrarer*, ut penderet ex *fuisse, ut.* Manus docta in exemplo meo ed. 1471. correxit *arbitrabar*; et sic editum est e scr. a Grævio. hoc secutus sum, ob auctores libros.

50 *ipso legato ac deprecatore*] J. Fr. Gronovius conjecit eleganter *te ipso allegato*: quod Cæsar, de quo accipiebat Manutius, legatus non fuerit. Placebat Grævio. Sed non est, ut opinor,

catore. Amissis autem temporibus, quæ plurimum valent, præsertim in bellis civilibus, interpositus annus alios induxit, ut victoriam sperarent, alios, ut ipsum vinci contemnerent. Atque horum malorum omnium culpam fortuna sustinet. Quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adjunctum iri, aut nescio quem istum Pharnacem Asiæ terrorem [51] illaturum putaret? Nos tamen, in consilio pari, casu dissimili usi sumus. tu enim eam partem petisti, ut et consiliis interesses, et quod maxime curam levat, futura animo prospicere posses. ego, qui festinavi, ut Cæsarem in Italia viderem, (sic enim arbitrabamur,) eumque, multis honestissimis viris conservatis redeuntem, ad pacem currentem, ut aiunt, incitarem: ab illo longissime et absum et abfui. Versor autem in gemitu Italiæ, et in urbis miserrimis querelis: quibus aliquid opis fortasse ego pro mea, tu pro tua, pro sua quisque parte ferre potuisset, si auctor affuisset. Quare velim pro tua perpetua erga me benivolentia, scribas ad me, quid videas, quid sentias, quid exspectandum, quid agendum nobis existimes. Magni erunt mihi tuæ litteræ: atque utinam primis illis, quas Luceria miseras, paruissem! sine ulla enim molestia dignitatem meam retinuissem. Vale.

## ARGUMENTUM. 16

*Jocatur in opiniones Epicureas, et in ipsum Cassium, Epicureæ philosophiæ studiosum.*

## M. T. C. C. CASSIO S. P. D. p. 253. a.

[52] PUTO te suppudere, cum hæc tertia jam epistola ante oppresserit, quam tu scidulam aut litteram. sed non urgeo. longiores enim exspectabo, vel potius exigam. Ego, si semper haberem, cui darem, vel ternas in hora darem. [53] Fit enim nescio quî, ut quasi coram adesse videare, cum scribo aliquid ad te: neque id κατ' εἰδώλων φαντασίας, ut dicunt [54] tui

necesse. Nam totum hoc tropice dicitur. nec Cassius legatus fuisset ab Achaia. Vult, opinor, dicere, Cæsarem sua sponte, sua misericordia motum, veniam daturum fuisse.

51 *illaturum putaret*] Est sermo de præterito. Itaque videtur legendum *putasset.* Etsi et alibi hoc sic dictum reperi: mihi tamen suspectum est.

52 *Puto te jam suppudere—operis sit*] Hæc est lectio Victorii, a Grutero servata, sed sine commodo sensu. Ego primum *jam* delevi, quod et non est in omnibus libris, et temere est e sequentibus hic repetitum. deinde dedi *oppresserit*, pro *oppressit*, quod Grævius revocavit: nam sic latinitas postulat, et sic habet ed. Mediol. Tum recepi *scidulam* pro schedulam. nec displiceret *scidam* e *scedam*, quod plures Mss. habent, etiam noster, Gu. 2. Erf. quidam etiam, ut Gu. 1. ed. Med. *syllabam:* quod sane aptissimum est sequenti *literam*.

53 *Fit enim nescio quid*] Hic nemo hæsit, quod sciam. Cicero sine dubio scripsit *qui*, pro *quomodo*. Lambinus sensit unus vitium: conjecitque *quomodo*. sed *qui* verum est: nec id recipere in textum dubitavi.

54 *tui amici novi*] Epicurei, ad quorum sectam accesserat, relicta priori. Fuisse autem ante Stoicum infra indicat Cicero, cum eum virtuti nuncium remisisse dicit, voluptatis illecebris delinitum.

amici novi: qui putant etiam διανοητικὰς φαντασίας [55] spectris Catianis excitari. Nam, ne te fugiat, Catius Insuber, Epicureus, qui nuper est mortuus, quæ ille Gargettius, etiam ante Democritus, εἴδωλα, hic spectra nominat. His autem spectris [56] etiamsi oculi possint feriri, quod vel ipsa accurrunt: animus quî possit, ego non video. Doceas tu me oportebit, cum salvus veneris, [57] in meane potestate sit spectrum tuum, ut, simulac mihi collibitum sit de te cogitare, illud accurrat: neque solum de te, qui mihi hæres in medullis; sed, si insulam Britanniam cœpero cogitare, ejus εἴδωλον mihi advolet ad pectus. Sed hæc posterius. tento enim te, quo animo accipias. si enim stomachabere, et moleste feres, plura dicemus: postulabimusque, ex qua hæresi, vi, hominibus armatis, dejectus sis, in eam restituare. In hoc interdicto non solet addi, *in hoc anno*. Quare si jam biennium aut triennium est, cum virtuti nuntium remisisti, delinitus illecebris voluptatis: in integro res nobis erit.
b. quamquam quicum loquor? cum uno fortissimo viro: qui, posteaquam forum attigisti, nihil fecisti, nisi plenissimum amplissimæ dignitatis. In ista ipsa αἱρέσει, metuo, ne plus nervorum sit, quam ego putarim, si modo eam tu probas. [58] Quid tibi in mentem venit? inquies. quia nihil habebam aliud, quod scriberem. De republica enim nihil scribere possum: neque enim, quod sentio, libet scribere.

## 17 ARGUMENTUM.

*Queritur de importunis tabellariis: narrat de P. Syllæ morte, bello Hispaniensi, Pansæ profectione in provinciam: Cassii consilium probat Brundisinæ mansionis: litteras mutuas poscit.*

55 *spectris C.*] v. Clav. in h. v.

56 *etiamsi o. possent feriri* &c.] Locus hic male habitus est a librariis, inscitia rei: itaque mira in libris varietas est. Primum *possent* non consentit sequentibus *accurrunt* et *possit*. Itaque legendum *possunt*, vel *possint*, quod magis placet: idque recepi. Deinde durum est, *quod vel iis ipsa*. sed nec sic libri veteres. est e correctione per conjecturam, cui prætulerim alteram, *quod, si velis*, vel, *cum velis, ipsa occurrunt*. Sed tamen *si velis* est alienum. nam *spectra illa* sive εἴδωλα Epicuri e corporibus, quibus sensus externi feriuntur, non veniunt, si velis. Ego *iis* deleverim, ut sit, *quod vel ipsa accurrunt*. Mss. et edd. pr. *ipsa currunt*: in quo in promtu est, primam syllabam absorptam a finali in *ipsa*. Est autem verbum *accurrere* proprium in hac re verbum, ut bene docuit Lambinus, qui et ipse *accurrunt* corrigebat. Sic post est de eadem re *advolare*.

57 *in meane pot. ut sit sp. tuum*] *ut* hic pro *quomodo*, non est in edd. pr. nec placet, tum quia non convenit interrogationi, *in meane p.* tum quia statim sequitur *ut*. aut delendum est, aut *ita* corrigendum. Delevi. nec *illud* mihi satis placet. *occurrat*, vel, ut quidam habent, *accurrat*, unde dici potuit. denique etiam *advolabit* non congruit antecedenti orationi: quæ postulat *advolet*, quod et a nonnullis editum est, sed repudiatum ab Grutero, Grævio &c.

58 *Quid tibi in mentem venit?*] Non satis placet hic formula hæc. in ea intelligendum est, ut de tali re scriberes ad me. sed hæc formula est fere admirantis ita, ut reprehendat. An Cicero scripsit: *Qui tibi in mentem venit?* sc. talia scribere.

## M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

PRÆPOSTEROS habes tabellarios; etsi me quidem non offendunt: sed tamen, cum a me discedunt, flagitant litteras; cum ad me veniunt, nullas afferunt. Atque id ipsum facerent commodius, si mihi aliquid spatii ad scribendum darent: sed petasati veniunt: comites ad portam exspectare dicunt. Ergo ignosces: [59] alteras habebis has breves: sed exspecta πάντα περὶ πάντων. Etsi quid ego me tibi purgo, cum tui ad me inanes veniant; ad te cum epistolis revertantur? Nos hic (tamen ad te scribam aliquid) [60] D. Sullam patrem mortuum habebamus. alii a latronibus, alii cruditate dicebant. populus non curabat. combustum enim esse constabat. Hoc tu, pro sapientia tua feres æquo animo. quamquam πρόσωπον πόλεως amisimus. Cæsarem putabant moleste laturum, verentem, [61] ne hasta refrixisset. Mindius Marcellus et Attius pigmentarius valde gaudebant, se adversarium perdidisse. De Hispania novi nihil: sed exspectatio valde magna: rumores tristiores, sed ἀδέσποτοι. Pansa noster paludatus a. d. III Kalend. Jan. profectus est, ut quivis intelligere posset id, quod tu nuper dubitare cœpisti, τὸ καλὸν δι' αὑτὸ αἱρετὸν esse. Nam quod multos miseriis levavit, et p. 254. a.
quod se in his malis hominem præbuit, mirabilis eum virorum bonorum benivolentia prosecuta est. Tu quod adhuc Brundisii moratus es, valde probo, et gaudeo: et mehercule puto te sapienter facturum, si ἀκενόσπουδος fueris. Nobis quidem, qui te amamus, erit gratum. et amabo te, cum dabis posthac aliquid domum litterarum, mei memineris. Ego numquam quemquam ad te, cum sciam, sine meis litteris ire patiar.

### ARGUMENTUM. 18

*Epistolæ brevitatem excusat: tristitiam temporum accusat; nihil ex Hispania auferri significat.*

## M. T. C. C. CASSIO S. P. D.

LONGIOR epistola fuisset, nisi eo ipso tempore petita esset a me, cum jam iretur ad te: longior etiam, [62] si

59 *alteras habebis, has breves*] Meæ aures, cum ista primum legerem, desiderabant *alteras habebis longiores*. Sed Victorius monet, longiores promitti post. Itaque conjungit hæc: *alteras habebis has breves:* ut intelligantur literæ breves iterum missæ post alias. quod secutus sum. Ms. Erf. addit *jam: alteras jam habebis has breves.* non male.

60 *D. Sullam patrem*] Alibi est *P.* IX, 10. Pighius in Ann. ad a. 702. p. 419. corrigit *D. Silanum* (v. Clav.) favet Gu. 1. qui *D. Silani* habet.

61 *ne hasta refrixisset*] v. IX, 10. Hic etiam potest intelligi hoc, quod ille effecerit in auctionibus, ut pretia bonorum augerentur: quo pertinere videtur, quod Mindius et Attius gavisi sunt, cum in eo se adversarium in auctionibus perdidisse crederent.

62 *si φλύαρον aliquem habuisset*] Hoc verum esse non potest: nec enim sensum commodum habet. nam quid est *epistola habet φλύαρον aliquem?* Si φλύαρον accipis in masculino, int. λόγον, ta-

φλύαρον aliquem habuisset. nam σπουδάζειν sine periculo vix possumus. Ridere igitur, inquit, possumus. Non mehercule facillime. verumtamen aliam aberrationem a molestiis nullam habemus. Ubi igitur, inquies, philosophia? tua quidem in culina, [63] mea molesta est. pudet enim servire. Itaque facio me alias res agere, ne convicium Platonis audiam. De Hispania nihil adhuc certi, nihil omnino novi. Te abesse, mea causa moleste fero, tua gaudeo. Sed flagitat tabellarius. Valebis igitur, meque, ut a puero fecisti, amabis.

19 ARGUMENTUM.

*Respondet duabus Ciceronis epistolis, quæ ante proximam superiorem leguntur. Epicureos laudat a virtutis studio. Cupere videtur ut Cæsar in Hispania vincat, jam cognita ejus clementia.*

## C. CASSIUS M. T. C. S. P. D.

S. V. B. Non mehercule in hac mea peregrinatione quidquam libentius facio, quam scribo ad te. videor enim cum præsente loqui et jocari. Nec tamen hoc usu venit propter [64] spectra Catiana: pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis [65] natum esse
b. dicas. Pansam nostrum secunda voluntate hominum paludatum ex urbe exisse, cum ipsius causa gaudeo, tum mehercule etiam omnium nostrûm. Spero enim, homines intellecturos, quanto sit omnibus odio crudelitas, et quanto amori probitas et clementia: atque ea, quæ maxime mali petant et concupiscant, ad bonos pervenire. Difficile est enim persuadere hominibus, τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετὸν esse: ἡδονὴν vero, et ἀταραξίαν virtute, justitia, τῷ καλῷ parari, et verum, et probabile est. Ipse enim Epicurus, a quo omnes Catii et Amafinii, mali verborum interpretes, proficiscuntur, dicit: οὐκ ἔστιν ἡδέως, ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν. Itaque et Pansa, qui ἡδονὴν sequitur, virtutem retinet: et ii, qui

men esse debet *habuissem*: quod et sequentia postulant. nam si maxime, *epistola habet φλύαρον aliquem*, rectum esset, tamen esse h. l. deberet, *si φ. a. haberet*. Sed ego vix dubito, Ciceronem scripsisse, *si φλύαρον aliquid habuissem*. Compendiaria scriptura vitium pronomini intulit. De *habuissem* et Lambino ac Gebhardo in mentem venit.

63 *mea molesta est*] Torquent se in hoc loco viri docti, cum et in libris tam varie scribatur. hæc lectio Victoriana est optima. Suam sibi philosophiam, Stoicam sc. molestam dicit, ob severitatem præceptorum, atque deinde ex eo, quod sibi exprobret quædam, ut quod serviat, nec ei servituti se eripiat, amore vitæ impeditus; de quo genere et alibi Cicero.

64 *spectra Catiana, pro quo—regeram*] Ita omnes libri. nemo hæsit, nec quomodo *pro quo* dicatur, dixit. Simplicissimum et facillimum est corrigere *pro quibus*, præsertim cum sequatur *tot rusticos regeram*. si *pro quo* scripsit Cicero, intelligendum est ex re, dicterio in Epicureorum inscitiam dicendi: sed est tamen in hoc contextu durum. Respondet Cassius ad ep. 16.

65 *natum esse dicas*] Erf. non habet *esse*. placet. nam sæpe in hac et simili forma a glossatoribus additum est, ut aliquoties monuimus.

a nobis φιλήδονοι vocantur, sunt φιλόκαλοι καὶ φιλοδίκαιοι, omnesque virtutes et colunt et retinent. Itaque Sulla, cujus judicium probare debemus, cum dissentire philosophos videret, non quæsiit, quid bonum esset, omnia bona coëmit: cujus ego mortem forti mehercules animo tuli. Nec tamen Cæsar diutius nos eum desiderare patietur. nam habet damnatos, quos pro illo nobis restituat: nec ipse sectorem desiderabit, cum filium viderit. Nunc, ut ad rempublicam redeam, quid in Hispaniis geratur, rescribe. Peream, nisi sollicitus sum, ac malo veterem et clementem dominum habere, quam novum et crudelem experiri. Scis, Cnæus quam sit fatuus: scis, quomodo crudelitatem virtutem putet: scis, quam se semper a nobis derisum putet. Vereor, ne nos rustice gladio velit ἀντιμυκτηρίσαι. Quid fiat, si me diligis, rescribe. Hui, quam velim scire, utrum ista sollicito animo an soluto legas! sciam enim eodem tempore, quid me facere oportcat. Ne longior sim, vale: et me, ut facis, ama. [66] Si Cæsar vicit, celeriter me exspecta. p. 255. a.

ARGUMENTUM. 20

*Librum, quem Oratorem inscripsit, mittit: Sabinorum probitatem laudat: crebriores litteras postulat. Missa in Asiam post Cæsaris necem.*

## M. T. C. TREBONIO S. P. D.

ORATOREM meum (sic enim inscripsi) Sabino tuo commendavi. Natio me hominis impulit, ut ei recte putarem: nisi forte, [67] candidatorum licentia, hic quoque usus, hoc subito cognomen arripuit. etsi modestus ejus vultus, sermoque constans, habere quiddam a Curibus videbatur. Sed de Sabino satis. Tu, mi Treboni, [68] quando ad amorem meum aliquantum olim discedens addidisti; quo tolerabilius feramus igniculum desiderii tui, crebris nos litteris appellato: atque ita, si idem fiat a nobis. quamquam duæ causæ sunt, cur tu frequentior in isto officio esse debeas, quam nos; primum, quod olim solebant, qui Romæ erant, ad provinciales amicos de republica scribere: nunc tu nobis scribas oportet. Res enim publica istic est: deinde, quod nos aliis officiis tibi absenti satisfacere possumus: tu nobis, nisi litteris, non video, qua re alia satisfacere possis. Sed cetera scribes ad nos postea. Nunc hæc primo cupio cognoscere: iter tuum cujusmodi sit: ubi

66 *Si Cæsar vicit*] Tum quidem nondum vicerat. nam ante Pompeii mentio, et Hispaniæ. Credo scribendum esse *vincit*, vel *vicerit*.

67 *candidatorum licentia*] Qui nomina aliena et notiora assumebant, ut ignotorum studia facilius per nobilitatem aut honestatem nominis consequerentur.

68 *quando ad amorem*] Recentiores *quum*, ut sæpe.

Brutum nostrum videris: quamdiu simul fueris: deinde, cum processeris longius, de bellicis rebus, de toto negotio, ut existimare possimus, quo statu simus. Ego tantum me scire putabo, quantum ex tuis litteris habebo cognitum. Cura ut valeas, meque ames amore illo tuo singulari.

21 ARGUMENTUM.

*Rogat, ut sui absentis desiderium epistolis crebris et longis leniat: de Calvo oratore jam mortuo quid sentiat, exponit.*

b. M. T. C. TREBONIO S. P. D.

ET epistolam tuam legi libenter, et librum libentissime: sed tamen in ea voluptate hunc accepi dolorem, quod, cum incendisses cupiditatem meam consuetudinis nostræ augendæ, (nam ad amorem quidem nihil poterat accedere,) tum discedis a nobis, meque tanto desiderio afficis, ut unam mihi consolationem relinquas, fore, ut utriusque nostrûm absentis desiderium crebris et longis epistolis leniatur. Quod ego non modo de me tibi spondere possum, sed de te etiam mihi. Nullam enim apud me reliquisti dubitationem, quantum me amares. Nam, ut illa omittam, quæ civitate teste fecisti, cum mecum inimicitias communicasti, cum me [69]concionibus tuis defendisti, cum [70]quæstor in mea atque in publica causa consulum partes suscepisti, cum tribuno plebis quæstor non paruisti, cui tuus præsertim collega pareret: ut hæc recentia, quæ meminero semper, obliviscar: quæ tua sollicitudo de me in armis, [71] quæ lætitia in reditu? quæ cura, qui dolor, cum ad te curæ et dolores mei perferrentur? [72] Brundisium denique te ad me venturum fuisse, nisi subito in Hispaniam missus esses? Ut hæc igitur omittam, quæ mihi tanti æstimanda sunt, quanti vitam æstimo et salutem meam: [73]liber iste, quem mihi misisti, quantam habet declarationem amoris tui? primum, quod tibi facetum videtur, quidquid ego dixi: quod aliis fortasse non item: deinde, quod illa, [74]sive faceta sunt,

69 *concionibus tuis*] Quas vel in tribunatu post quæsturam habuit, vel ante, ut videtur Manutio, productus ab aliquo magistratu.

70 *quæstor in mea atque in p. c.*] Quæstor, Coss. Pisone et Gabinio, Ciceronem defendit, cum a Coss. desereretur, qui ejus defensionem suscipere debebant, cum Clodius legem contra eum fecisset. Id quale fuerit, tacente historia, non possumus dicere. Alterum, quod tribuno non dicitur paruisse, intelligo de pecunia, quod tribuno non sivit dari pecuniam ex ærario, quam jubebat sibi dari, quamquam alter quæstor concedere vellet: cujus generis quæstoriæ fortitudinis etiam adversus consules et alia memorantur exempla.

71 *quæ lætitia in reditu*] Hic excidisse puto *fuerit*, quod et hic facile potuit excidere.

72 *Brundisium te ad me v. fuisse*] Pendet hoc ab *omittam* et *obliviscar*.

73 *liber iste*] Est is, de quo supra ipse Trebonius ad Ciceronem scripsit.

74 *sive faceta sunt, sive sic fiunt, n. t. venustissima*] Hæc sunt vitiosa. nam sensus commodus non est. mea conjectura fuit: *sive secus, fiunt n. t. v.* quam et Corradi fuisse reperi. nam debent esse disjuncta: sive sunt, sive

sive secus, fiunt, narrante te, venustissima. quin etiam [75]antequam ad me veniatur, risus omnis pæne consumitur. Quodsi in his scribendis nihil aliud, nisi, quod necesse fuit, de uno me tamdiu cogitavisses: ferreus essem, si te non p. 256.
amarem. Cum vero ea, quæ scriptura persecutus es, sine 2.
summo amore cogitare non potueris: non possum existimare, plus quemquam a se ipso, quam me a te amari. Cui quidem ego amori, utinam ceteris rebus possem! amore certe respondebo: [76]quo tamen ipso tibi confido futurum satis. Nunc ad epistolam venio, cui copiose et suaviter scriptæ nihil est quod multa respondeam. Primum enim ego illas Calvo litteras misi, non plus, quam has, quas nunc legis, existimans exituras. aliter enim scribimus, quod eos solos, quibus mittimus; aliter, quod multos lecturos putamus. Deinde ingenium ejus [77]melioribus extuli laudibus, quam tu id vere potuisse fieri putas. Primum, quod ita judicabam, acute movebatur. genus quoddam sequebatur, [78]in quo judicio lapsus, quo valebat, tamen assequebatur, quod probaret. Multæ erant et reconditæ litteræ: vis non erat. Ad eam igitur adhortabar. In excitando autem et in acuendo plurimum valet, si laudes eum, quem cohortere. Habes de Calvo judicium et consilium meum: consilium, quod hortandi causa laudavi; judicium, quod de ingenio ejus valde existimavi bene. [79]Reliquum est, tuam profectionem amore prosequar, reditum spe exspectem, absentem memoria colam, omne desiderium litteris mittendis accipiendisque leniam. Tu velim tua in me studia et officia multum tecum recordere: quæ cum tibi liceat, mihi nefas sit oblivisci, non modo virum bonum me existimabis, verum etiam te a me amari plurimum judicabis. Vale.

non sunt: et in vulgato sensus non est. Itaque sic rescripsi. Vitium e compendio est.

75 *antequam — consumitur*] Hæc non intelligo.

76 *quo tamen ipso t. c. futurum satis*] Friget hæc sententia, cum idem sit in præcedente membro. Corrigam *factum satis*, sc. antea, ut de futuro dubitatio nulla esse possit. nam *quo tamen ipso* referre ad *utinam ceteris rebus possem*, durius sit. quidni enim dixisset: *quibus t. ipsis?*

77 *melioribus laudibus*] Inusitate laudes *meliores* dicuntur: usitatum *majoribus*.

78 *in quo judicio lapsus*] Scr. *in quo lapsus judicio:* ita aptius sequetur, *quo valebat*. Labebatur judicio, quod genus tenue et acutum unum probabat et sequebatur etiam in rebus majoribus. sed in hoc tamen genere excellebat.

79 *Reliquum est, tuum* &c.] Addendum *ut*.

p. 257. a.

# M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM LIBER XVI.

## [1] AD TIRONEM.

1 ARGUMENTUM.

*Suum desiderium Tironi, quem Patris ægrotum reliquerat, cum ex provincia domum iret, significat.*

### M. T. C. ET CICERO MEUS, ET FR. ET FRATRIS FIL. TIRONI S. P. D.

PAULLO facilius putavi posse me ferre desiderium tui: sed plane non fero: et quamquam magni ad honorem nostrum interest, quam primum ad urbem me venire, tamen peccasse mihi videor, qui a te discesserim: sed quia tua voluntas ea videbatur esse, ut prorsus, nisi confirmato corpore, nolles navigare, approbavi tuum consilium, neque nunc muto, si tu in eadem es sententia. Sin autem postea, quam cibum cepisti, videris tibi posse me consequi, tuum consilium est. Marionem ad te eo misi, ut aut tecum ad me quam primum veniret, aut, si tu morarere, statim ad me rediret. Tu autem hoc tibi persuade, si commodo valitudinis tuæ fieri possit, nihil me malle, quam te esse mecum: si autem intelliges opus esse, te Patris, convalescendi causa paullum commorari, nihil me malle, quam te valere. Si
b. statim navigas, nos Leucade consequere: sin te confirmare vis; et comites, et tempestates, et navem idoneam ut habeas, diligenter videbis. Unum illud, mi Tiro, videto, si me amas, ne te Marionis adventus et hæ litteræ moveant. Quod valitudini tuæ maxime conducet, si feceris; maxime

1 *AD TIR.*] In his epistolis plerisque mentio est morbi, quo Tiro laboravit. Eas inter se comparanti diligentius intelligitur, ut opinor, non valde obscure, de duobus diversis diversi temporis morbis agi, super quo et valde probabiliter disputat Matius Opinionum L. II. c. 1. qui alterum putat fuisse in Italia, cum adhuc servus esset Tiro: alterum in Græcia, cum e Cilicia reverteretur et jam liber esset. Ad primum morbum et tempus pertinent manifeste epistolæ v. c. 10. 13. 14. 15. 18.—Ceterum ordo epistolarum, ut in ceteris libris, non consentit temporibus: nec est idem in libris veteribus. Eum constituere ad temporis rationes tentarunt, Manutius, Lambinus et alii: illud discrimen non observarunt, nec in ordine constituendo in consilium adhibuerunt.

obtemperaris voluntati meæ. Hæc pro tuo ingenio considera. Nos ita te desideramus, ut amemus: amor, ut valentem videamus, hortatur: desiderium, ut quam primum. Illud igitur potius. Cura ergo potissimum, ut valeas: de tuis innumerabilibus in me officiis erit hoc gratissimum. III Nonas Novembres.

ARGUMENTUM. 2

*Sollicitudinem suam significat, suumque ad Alyziam accessum: valetudinem ut curet, rogat.*

TULLIUS TIRONI SUO S. P. D.

NON queo ad te, nec lubet scribere, quo animo sim affectus: tantum scribo, et tibi, et mihi maximæ voluptati fore, si te firmum quam primum videro. Tertio die abs te ad Alyziam accesseramus. Is locus est citra Leucadem stadia CXX. Leucade aut te ipsum, aut tuas litteras a Marione putabam me accepturum. Quantum me diligis, tantum fac ut valeas, vel quantum te a me scis diligi. Nonis Novembr. Alyzia.

ARGUMENTUM. 3

*Rogat, ut omni cura valetudini serviat.*

TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO S. D. ET Q. PATER, ET Q. FILIUS.

NOS apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras ante dederamus, unum diem commorati sumus, quod Quintus nos consecutus non erat. Is dies fuit Nonæ Novembr. Inde ante lucem proficiscentes, ante diem VIII Idus Novemb. has litteras dedimus. Tu, si nos omnes amas, et præcipue me, magistrum tuum, confirma te. Ego valde suspenso animo exspecto, primum te scilicet, deinde Marionem cum tuis litteris. Omnes cupimus, ego in primis, quam primum te videre: sed, mi Tiro, valentem. Quare nihil properaris: [2] satis quotidie videro, si valebis. Utilitatibus tuis possum carere: te valere, tua causa primum volo, tum mea, mi Tiro. Vale. p. 251. a.

ARGUMENTUM. 4

*Tota cohortatio est ad curandam valetudinem.*

M. T. C. ET Q. FR. ET Q. FIL. TIRONI S.

VARIE sum affectus tuis litteris: valde priore pagina perturbatus, paullum altera recreatus. Quare nunc quidem non dubito, quin, quoad plane valeas, te neque na-

2 *satis quotidie videro*] *quotidie* nihili et vitiosum est: ex re et verbo *properaris* patet legendum *satis cito te videro*, vel *satis quidem cito te v.* ut et alibi fere est. v. c. ep. 4. *satis mature te videro* &c.

vigationi, neque viæ committas. satis te mature videro, si plane confirmatum videro. De medico et tu bene existimari scribis, et ego sic audio. sed plane curationes ejus non probo. Jus enim dandum tibi non fuit, cum κακοστόμαχος esses: sed tamen et ad illum scripsi accurate, et ad Lysonem. Ad Curium vero, suavissimum hominem, et summi officii, summæque humanitatis, multa scripsi; in his etiam, ut, si tibi videretur, te ad se transferret. Lyso enim noster, vereor, ne negligentior sit: primum, quia omnes Græci; deinde, quod, cum a me litteras accepisset, mihi nullas remisit. Sed eum tu laudas. tu igitur, quid faciendum sit, judicabis. Illud, mi Tiro, te rogo, [3] sumtu ne parcas ulla in re, quod ad valitudinem opus sit. Scripsi ad Curium, quod dixisses, [4] daret. Medico [ipsi] puto ali-
b. quid dandum esse, quo sit studiosior. Innumerabilia tua sunt in me officia, domestica, forensia, urbana, provincialia: in re privata, in publica, in studiis, in litteris nostris. Omnia viceris, si, ut spero, te validum videro. Ego puto te bellissime, si recte erit, cum quæstore Mescinio decursurum. non inhumanus est, teque, ut mihi visus est, diligit. [5] et cum valetudini tuæ diligentissime consulueris, tum, mi Tiro, consulito navigationi. Nulla in re jam te festinare volo. nihil laboro, nisi ut salvus sis. Sic habeto, mi Tiro, neminem esse, qui me amet, quin idem te amet: et cum tua et mea maxime interest te valere, tum multis est curæ. Adhuc, dum mihi nullo loco deesse vis, numquam te confirmare potuisti. nunc te nihil impedit. [6] omnia depone, corpori servi. quantam diligentiam in valitudinem tuam contuleris, tanti me fieri judicabo. Vale, mi Tiro, vale, vale, et salve. Lepta tibi salutem dicit, et omnes. Vale. VII Idus Novembr. Leucade.

5

## ARGUMENTUM.

*Rogat Tironem, ut valetudinem curet.*

3 *sumtu ne parcas ulla in re, quod &c.*] Edd. pr. et post aliæ, *sumtui*, quod et Grævius secutus est. *sumtu* melius est et Cicerone dignius, ex ipsius præceptis: ut supra *usu* pro *usui*. Tum pro *quod* plerique Mss. et edd. pr. habent *qua*, vel *quæ;* quod facillimum est. *quod* accipe *quoad*. ita Victorius dedit; quod servavi.

4 *daret medico. ipsi puto*] Sic edd. pr. fere interpungunt. Victorius malebat *daret. Medico ipsi:* quod secutus est Grævius. et sic interpunctio est in ed. Rom. et in Gu. 2. bene. nam illud *quod dixisses daret*, sine dubio ad universam summam pertinet; deinde proprie de medico scribit, similiter, ut in ep. 9. est. Sed etiam *ipsi* displicet, nec id a Cicerone esse puto. altera illa interpunctio videtur fecisse, ut id adderetur, quo *dandum* haberet, ad quem referretur, nisi e *scripsi* e proxime superiori versiculo natum est. Saltem uncis inclusi.

5 *et cum v. t. d. consulueris, tum*] *Et* non satis placet. nec enim sequentia cum superioribus sic cohærent, ut copula jungi possint. Legendum puto *sed*, vel *at*. Sed de navigatione tum videbis, cum convalueris.

6 *omnia depone*] Putem *sepone* hic melius esse, ut alibi ipse in hac sententia dixit: quamquam et *deponere* simili sensu dicitur.

## TULLIUS, ET CICERO, ET Q. Q. TIRONI HUMANISS. ET OPT. S. P. D.

VIDE, quanta sit in te suavitas. Duas horas Thyrei fuimus. Xenomenes hospes tam te diligit, quam si vixerit tecum. Is omnia pollicitus est, quæ tibi essent opus. facturum puto. Mihi placebat, si firmior esses, [7] ut te Leucadem deportaret, ut ibi te plane confirmares. Videbis, quid Curio, quid Lysoni, quid medico placeat. Volebam ad te Marionem remittere: quem, cum meliuscule tibi esset, ad me mitteres: sed cogitavi, unas litteras Marionem afferre posse, me autem crebras exspectare. Poteris igitur, et facies, si me diligis, ut quotidie sit Acastus in portu. Multi erunt, quibus recte litteras dare possis, qui ad me libenter perferant. Equidem Patras euntem neminem prætermittam. Ego omnem spem tui diligenter curandi in Curio habeo. Nihil potest illo fieri humanius, nihil nostri amantius. Ei te totum trade. malo te paullo post valentem, quam statim imbecillum videre. Cura igitur nihil aliud, nisi ut tu valeas: cetera ego curabo. Etiam atque etiam vale. Leucade proficiscens, VII Idus Novembr.

ARGUMENTUM. 6

*Rogat, ne quid omittat, quod ad recuperandam valetudinem spectet.*

## M. TULLIUS CIC. PATER ET FIL. ET Q. Q. TIRONI S. D.

TERTIAM ad te hanc epistolam scripsi eodem die, magis instituti mei tenendi causa, quia nactus eram cui darem, [8] quam, quo haberem, quod scriberem. Igitur illa: quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiæ. Ad tua innumerabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit gratissimum omnium. cum valitudinis rationem, ut spero, habueris, habeto etiam navigationis. In Italiam euntibus omnibus ad me litteras dabis, ut ego euntem Patras neminem prætermitto. Cura, cura te, mi Tiro; [9] quando non contigit, ut simul navigares, nihil est, quod festines: p. 252 a.
nec quidquam cures, nisi ut valeas. Etiam atque etiam vale. VII Idus Novembr. Actio, vesperi.

ARGUMENTUM. 7

*Adversis ventis se teneri scribit: ut valetudinem curet, nec nisi confirmatus naviget, hortatur.*

7 *ut te L. deportaret*] Hoc melius, quod edd. pr. et Mss. plures, in his meus, habent, quam *deportares*, quod durum est. illud ad Xenomenem pertinet, cui Tironis deportandi cura a Cicerone mandata erat.

8 *quam quo haberem, quid scriberem*] Correxi et hic *quod*. ut alibi in hac forma. Sic est in omnibus libris infra ep. 26.

9 *quando non c.*] Mss. et edd. pr. *quando*, pro *quum*. quod, ut alibi, dedimus.

## M. T. C. TIRONI S. P. D.

SEPTIMUM jam diem Corcyræ tenebamur; Quintus autem pater et filius Buthroti. Solliciti eramus de tua valitudine mirum in modum: nec mirabamur, nihil a te litterarum. Iis enim ventis istinc navigatur, qui si essent, nos Corcyræ non sederemus. Cura igitur te, et confirma: et, cum commode, et per valitudinem, et per anni tempus navigare poteris, ad nos, amantissimos tui, veni. Nemo nos amat, qui te non diligat. carus omnibus exspectatusque venies. Cura, ut valeas etiam atque etiam, Tiro noster. Vale. xv Kalend. Novembr. Corcyra.

8 ARGUMENTUM.

*Q. Cicero, quanta sibi Tironis valetudo sit, amantissimis verbis ostendit.*

## Q. C. TIRONI S.

MAGNÆ nobis est sollicitudini valitudo tua. nam, tametsi qui veniunt, ἀκίνδυνα μὲν, χρονιώτερα δὲ nuntiant, tamen in magna consolatione ingens inest sollicitudo, si diutius a nobis afuturus est is, cujus usum et suavitatem desiderando sentimus. Attamen quamquam videre te tota cogitatione cupio, tamen te penitus rogo, ne te tam longæ navigationi et viæ per hiemem, nisi bene firmum, committas: neve naviges, nisi [10]explorate. Vix in ipsis tectis et oppidis frigus infirma valitudine vitatur: nedum in mari et via sit facile abesse ab injuria temporis.

Ψύχος δὲ [11] λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον,

inquit Euripides. Cui tu quantum credas, nescio. ego certe singulos ejus versus, singula ejus testimonia puto. Effice, si me diligis, ut valeas, et ut ad nos firmus ac valens quam primum venias. Ama nos, et vale. Q. F. tibi salutem dicit.

9 ARGUMENTUM.

*Navigationis descriptio, et ad curandam valetudinem plenior cohortatio.*

## M. T. ET C. ET Q. TIRONI S. P. D.

NOS a te, ut scis, discessimus a. d. IV. Non. Novembr. Leucadem venimus a. d. VIII. Idus Novembr. a. d. VII. Actium. ibi propter tempestatem a. d. VI Idus morati sumus. Inde a. d. quintum idus Corcyram bellissime navigavimus. Corcyræ fuimus usque a. d. XVI Kalend. Decembr.
b. tempestatibus retenti. A. d. XV Kalend. Decembr. a portu

10 *explorate*] v. ad X, 8.
11 λεπτῷ χρωτὶ] Grævius e Ms. Pal. malit λεπτόχρωτι: consentiunt edd. Rom. Ven. 1471.

Corcyræorum ad Cassiopen stadia cxx processimus. Ibi retenti ventis sumus usque a. d. ix Kalendas. Interea, qui cupide profecti sunt, multi naufragia fecerunt. Nos eo die cenati solvimus. Inde austro lenissimo, cælo sereno, nocte illa et die postero in Italiam ad Hydruntem ludibundi pervenimus: eodemque vento postridie [12](id erat a. d. vii Kalend. Decembr.) hora quarta Brundisium venimus: eodemque tempore simul nobiscum in oppidum introiit Terentia: quæ te facit plurimi. a. d. v Kal. Decembr. servus Cn. Plancii Brundisii tandem aliquando mihi a te exspectatissimas litteras reddidit, datas idibus Novembr. quæ me molestia valde levarunt: utinam omnino liberassent! Sed tamen Asclapo medicus plane confirmat, propediem te valentem fore. Nunc quid ego te horter? ut omnem diligentiam adhibeas ad convalescendum. Tuam prudentiam, temperantiam, amorem erga me novi. scio te omnia facturum, ut nobiscum quam primum sis. Sed tamen ita velim, ut ne quid properes. Symphoniam Lysonis velim vitasses: ne in quartam hebdomada incideres. Sed, quum pudori tuo maluisti obsequi, quam valitudini, reliqua cura. [13]Curio misi, ut medico honos haberetur, et tibi daret, quod opus esset: me, cui jussisset, curaturum. Equum et mulum Brundisii tibi reliqui. Romæ, vereor, ne ex Kal. Jan. magni tumultus sint. Nos agemus omnia modice. Reliquum est, ut te hoc rogem et a te petam, ne temere naviges. Solent nautæ festinare quæstus sui causa. Cautus sis, mi Tiro. Mare magnum et difficile tibi restat. Si po- p. 260.
teris, cum Mescinio. caute is solet navigare. si minus, cum a.
honesto aliquo homine, cujus auctoritate navicularius moveatur. In hoc omnem diligentiam si adhibueris, teque nobis incolumem præstiteris, omnia a te habebo. Etiam atque etiam, noster Tiro, vale. Medico, Curio, Lysoni de te scripsi diligentissime. Vale, salve.

## ARGUMENTUM. 10

*Tironem ad se venire cupit, sed viam timet, ne valetudini noceat. Ejus operam in studiis laudat et exigit.*

## M. T. C. TIRONI S. P. D.

EGO vero cupio te ad me venire: sed viam timeo. gravissime ægrotasti: inedia, et purgationibus, et vi ipsius morbi consumtus es. Graves solent offensiones esse ex gravibus morbis, [14]si qua culpa commissa est. Jam ad id biduum,

12 *id erat a. d.* vii. *K. Dec.*] Videtur Cicero scripsisse: *is* sc. dies, *erat*. sic et alibi est. Catilin. I, 3. qui dies futurus esset a. d. 12. Kal. Nov.

13 *Curio misi, ut*] Exquisite hic *misi*. v. Clav.

14 *si qua c. c. est*] Sic Gu. 2. edd. pr. non *quæ*. utrumque dici potest: sed videtur esse h. l. ablativus; ut *commissa* referatur ad offensionem.

quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. Ego in Formiano a. d. III Kalen. esse volo. Ibi te ut firmum offendam, mi Tiro, effice. Litterulæ meæ, sive nostræ, tui desiderio oblanguerunt. Hac tamen epistola, quam Acastus attulit, oculos paullum sustulerunt. Pompeius erat apud me, cum hæc scribebam, hilare et libenter. ei cupienti audire nostra, dixi, sine te omnia mea muta esse. Tu Musis nostris para ut operas reddas. [15] nostra ad diem dictam fient. Docui enim te, fides ἔτυμον quod haberet. Fac plane ut valeas. [16] nos ad summum. Vale. XIIII Kal.

11 ARGUMENTUM.

*Rogat ut valetudinis unice rationem habeat. De suo ad urbem adventu: de turbato statu reip. et de triumpho ac Campana præfectura significat.*

## M. T. ET C. TERENTIA ET TULLIA, Q. FRATER ET Q. F. TIRONI S. P. D.

ETSI opportunitatem operæ tuæ omnibus locis desidero: tamen non tam mea, quam tua causa doleo, te non valere. Sed quum in quartanam conversa vis est morbi, (sic enim scribit Curius,) spero, te, diligentia adhibita, etiam firmiorem fore. Modo fac, id quod humanitatis tuæ est, ne quid aliud cures hoc tempore, nisi ut quam commodissime convalescas. Non ignoro, quantum ex desiderio labores, sed erunt omnia facilia, si valebis. festinare te nolo, ne nauseæ molestiam suscipias æger, et periculose hieme naviges. Ego ad urbem accessi pridie Nonas Januar. obviam mihi sic est proditum, [17] ut nihil potuerit fieri ornatius. Sed incidi in ipsam flammam civilis discordiæ, vel potius belli: cui cum cuperem mederi, et, ut arbitror, possem; cupiditates certorum hominum (nam ex utraque parte sunt, qui pugnare cupiant,) impedimento mihi fuerunt omnino. et ipse Cæsar, amicus noster, minaces ad senatum et acerbas litteras miserat. [18] et erat adhuc impudens, qui exercitum et provinciam invito senatu teneret: et Curio meus illum incitabat. Antonius quidem noster, et Q. Cassius
b. nulla vi expulsi, ad Cæsarem cum Curione profecti erant. Posteaquam senatus consulibus, prætoribus, tribunis ple-

15 *nostra a. d. d. f.*] Pertinet ad libertatem promissam.

16 *nos ad summum*] Sic Gu. 1. 2. ed. Ven. 1469. 1471. int. valemus. aliæ *adsumus*, Ms. noster *assumus*. quod sensum nullum habet aptum huic loco. quomodo natum sit vitium, facile intelligitur.

17 *ut n. possit f. ornatius*] Alii scr. et edd. *honoratius*, ut Ms. meus a m. s. et ed. Mediol. illud melius puto. Tum edd. vett. *potuerit*, quod verum est: male *possit* Gebhardus e libris quibusdam scr. recepit, contra latinitatem. Ms. Gu. 1. *posset:* quod et ipsum rectum est.

18 *et erat adhuc impudens*] *adhuc* pro insuper, præterea, accipiendum, nisi legendum *ad hæc*.

bis, et nobis, qui proconsules sumus, negotium dederat, ut curaremus, ne quid respublica detrimenti caperet; numquam majore in periculo civitas fuit: numquam improbi cives habuerunt paratiorem ducem. Omnino ex hac quoque parte diligentissime comparatur. Id fit auctoritate et studio Pompeii nostri, qui Cæsarem sero cœpit timere. Nobis inter has turbas senatus tamen frequens flagitavit triumphum: sed [19] Lentulus consul, quo majus suum beneficium faceret, simul atque expedisset, quæ essent necessaria de republica, dixit se relaturum. Nos agimus nihil cupide, eoque est nostra pluris auctoritas. Italiæ regiones descriptæ sunt, quam quisque partem tueretur. Nos Capuam sumsimus. Hæc te scire volui. Tu etiam atque etiam cura, ut valeas, litterasque ad me mittas, quotiescumque habebis, cui des. Etiam atque etiam vale. D. pridie Idus Jan.

ARGUMENTUM. 12

*Deplorat statum reipublicæ: initia belli civilis exponit: Tironem, ut valetudinis rationem rediturus habeat, admonet.*

## M. T. C. TIRONI SUO S. P. D.

QUO in discrimine versetur salus mea et bonorum omnium atque universæ reipublicæ, ex eo scire potes, quod domos nostras, et patriam ipsam vel diripiendam vel inflammandam reliquimus. In eum locum res deducta est, ut, nisi qui deus, vel casus aliquis subvenerit, salvi esse nequeamus. Equidem ut veni ad urbem, non destiti omnia et sentire, et dicere, et facere, quæ ad concordiam pertinerent: sed mirus [20] invaserat furor non solum improbis, sed etiam his, qui boni habentur, ut pugnare cuperent, me clamante, nihil esse bello civili miserius. Itaque cum Cæsar amentia quadam raperetur, et oblitus nominis atque honorum suorum, Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupavisset, Urbem reliquimus: quam sapienter, aut quam fortiter, nihil attinet disputare. Quo quidem in casu simus, vides. Feruntur omnino conditiones ab illo, ut Pompeius eat in Hispaniam: delectus, qui sunt habiti, et præsidia nostra dimittantur: se ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Considio Noniano (his enim obtigerunt) traditurum: ad consulatus petitionem se venturum: neque se jam velle, absente se, rationem haberi sui: se præsentem trinum nun-

p. 261. a.

19 *Lentulus, quo majus suum b. f.*] Intelligo ex eo, quod ita relaturus esset, non ad flagitationem senatus, sed sua sponte, cum libuisset. Sed interpunximus post *de republica.* nam de Ciceronis triumpho relaturus erat, non de republica.

20 *invaserat — improbis — his*] Hoc non demum Manutius et Lamb. ut Grævius ait, sed jam edd. pr. omnes habent, e quo inscitia sequentium factum *improbos, hos.* Sic et Ms. noster a m. pr. et Gu. 2. Primus *improbos* dedit Cratander, quod tamen et ipsum in scriptis est, ut Gu. 1. Pro *invaserat* ed. Ascens. *inorserat.*

dinum petiturum. Accepimus conditiones: sed ita, ut re-
moveat præsidia ex his locis, quæ occupavit, ut sine metu
de iis ipsis conditionibus Romæ senatus haberi possit. Id
ille si fecerit, spes est pacis non honestæ. leges enim impo-
nuntur. sed quidvis est melius, quam sic esse, ut sumus.
Sin autem ille suis conditionibus stare noluerit: bellum
paratum est; ejusmodi tamen, quod sustinere ille non pos-
sit, præsertim cum a suis conditionibus ipse fugerit: tan-
tummodo ut eum intercludamus, ne ad urbem possit acce-
dere; quod sperabamus fieri posse. Delectus enim magnos
habebamus: putabamusque illum metuere, si ad urbem ire
cœpisset, ne Gallias amitteret: quas ambas habet inimicis-
simas, præter Transpadanos: ex Hispaniaque sex legiones,
et magna auxilia, Afranio et Petreio ducibus, habet a tergo.
Videtur, si insaniet, posse opprimi, modo ut urbe salva.
Maximam autem plagam accepit, quod is, qui summam
auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, socius
sceleris esse noluit: reliquit illum, et nobiscum est: multi-
b. que idem facturi esse dicuntur. Ego adhuc oræ maritimæ
præsum a Formiis. Nullum majus negotium suscipere volui,
quo plus apud illum meæ litteræ cohortationesque ad pa-
cem valerent. Sin autem erit bellum, video me castris et
certis legionibus præfuturum. Habeo etiam illam mole-
stiam, quod Dolabella noster apud Cæsarem est. Hæc
tibi nota esse volui: quæ cave ne te perturbent, et impe-
diant valitudinem tuam. Ego A. Varroni, quem cum
amantissimum mei cognovi, tum etiam valde tui studiosum,
diligentissime te commendavi, ut et valitudinis tuæ ratio-
nem haberet et navigationis, et totum te susciperet ac tuere-
tur: quem omnia facturum confido. recepit enim, et me-
cum locutus est suavissime. Tu, quum eo tempore me-
cum esse non potuisti, quo ego maxime operam et fideli-
tatem desideravi tuam, cave festines, aut committas, ut aut
æger aut hieme naviges. Numquam sero te venisse pu-
tabo, si salvus veneris. Adhuc neminem videram, qui te
postea vidisset, quam M. Volusius, a quo tuas litteras ac-
cepi: quod non mirabar. neque enim meas puto ad te lit-
teras tanta hieme perferri. Sed da operam, ut valeas: et,
si valebis, cum recte navigari poterit, tum naviges. Cicero
meus in Formiano erat: Terentia et Tullia Romæ. Cura,
ut valeas. IV Kalendas Febr. Capua.

13 ARGUMENTUM.

*Cohortatio ad valetudinem curandam.*

M. T. C. TIRONI S. P. D.

OMNIA a te data mihi putabo, si te valentem videro.
summa cura exspectabam adventum Menandri, quem ad te

miseram. Cura, si me diligis, ut valeas: et, cum te bene confirmaris, ad nos venias. Vale. IV Idus April.

## ARGUMENTUM. 14

*Sollicitudinem suam, ægrotante Tirone, significat, et valetudinem ut curet, hortatur.*

## M. T. C. TIRONI S. P. D.

ANDRICUS postridie ad me venit, quam exspectaram. Itaque habui noctem plenam timoris ac miseriæ. Tuis litteris nihilo sum factus certior, quomodo te haberes: sed tamen sum recreatus. Ego omni delectatione, litterisque omnibus careo; quas ante, quam te videro, attingere non possum. Medico mercedis, quantum poscet, promitti jubeto. id scripsi [21] ad Ummium. Audio te animo angi, et medicum dicere, ex eo te laborare. Si me diligis, excita ex somno [22] tuas litteras humanitatemque, propter quam mihi es carissimus. nunc opus est te animo valere, [23] ut corpore possis. Id cum tua, tum mea causa facias, a te peto. Acastum retine, quo commodius tibi ministretur. [24] Conserva te mihi: dies promissorum adest: quem etiam repræsentabo, si adveneris. Etiam atque etiam vale. IV Idus hora VI.

## ARGUMENTUM. 15

*Suam de Tironis valetudine sollicitudinem significat.*

## M. T. C. TIRONI S. P. D.

ÆGYPTA ad me venit pridie Idus Apriles. Is etsi mihi nuntiavit, te plane febri carere, et bellè habere: tamen, quod negavit te potuisse ad me scribere, curam mihi attulit, et eo magis, quod Hermia, quem eodem die venire oportuerat, non venerat. Incredibili sum sollicitudine de tua valitudine: qua si me liberaris, ego te omni cura liberabo. Plura scriberem, si jam putarem, libenter te legere posse. Ingenium tuum, quod ego maximi facio, confer ad te mihi tibique conservandum. Cura te etiam atque etiam diligenter. Vale. Scripta jam epistola, Hermia venit. Accepi tuam epistolam, vacillantibus litterulis: nec mirum, b.
tam gravi morbo. Ego ad te Ægyptam misi, quod nec

21 *ad Ummium*] Sic e Mss. antiquis dedit Victorius: ante in edd. erat *Munium*, vel *Mummium*. Sed *Ummium* puto esse contractum ex *Ummidium*. Nuspiam *Ummios* reperi, at *Ummidios*.

22 *tuas literas et humanitatem*] Philosophiam et rerum humanarum scientiam; *humanitate* tamen et Tironis moderatio intelligi potest, qua res humanas ferre in utramque partem consueverat.

23 *ut corpore possis*] Quia clausula hexametri est, malim *possis corpore;* et sic etiam structura est venustior, mutato antithetorum loco.

24 *Conserva te mihi*] Epistola proxime sequente dixit *tibi et mihi*. hic propter sequentia aptius fuerit, ut opinor, *conserva te tibi:* dies promissorum est, quo die libertatem se daturum promiserat.

inhumanus est, et te visus est mihi diligere, ut is tecum esset: et eum eo coeum, quo utere. Vale.

16 ARGUMENTUM.

*Quintus fratri de Tirone manumisso et gratias agit et gratulatur.*

p. 263. Q. C. M. CICERONI FRATRI S. P. D.

a. DE Tirone, mi Marce, ita te, meumque Ciceronem, et meam Tulliolam, tuumque filium videam, ut mihi gratissimum fecisti, [25] cum eum, indignum illa fortuna, nobis amicum, quam servum esse maluisti. Mihi crede, tuis et illius litteris perlectis, exsilui gaudio, et tibi et ago gratias et gratulor. Si enim mihi Statii [26] fidelitas est tantæ voluptati: quanti esse in isto hæc eadem bona debent, additis litteris, sermonibus, humanitate, quæ sunt his ipsis commodis potiora? Amo te omnibus equidem maximis de causis, verum etiam propter hanc, vel quod mihi sic, ut debuisti, nuntiasti. Te totum in litteris vidi. Sabini pueris et promisi omnia, et faciam.

17 ARGUMENTUM.

*Tironem modeste reprehendit, quod adverbio* fideliter *non recte usus fuerat. et ut valetudini serviat, admonet.*

M. T. C. TIRONI S. P. D.

VIDEO, quid agas. tuas quoque epistolas vis referri in volumina. Sed heus tu, qui κανὼν esse meorum scriptorum soles, unde illud tam ἄκυρον, VALITUDINI FIDELITER INSERVIENDO? Unde in istum locum FIDELITER venit? cui verbo domicilium est proprium in officio: migrationes in alienum multæ. Nam et doctrina, et domus, et ars, et ager etiam, fidelis dici potest: ut sit, quomodo Theophrasto placet, verecunda tralatio. Sed hæc coram. Demetrius venit ad me: [27] quo quidem comitatu ἀφωμίλησα: satis scis. Tu eum videlicet non potuisti videre. cras aderit. videbis igitur. Nam ego hinc perendie mane cogito. Valitudo tua me valde sollicitat: sed inservi, et fac omnia. tum te mecum b. esse, tum mihi cumulatissime satisfacere putato. Cuspio quod operam dedisti, mihi gratum est. Valde enim ejus causa volo. Vale.

18 ARGUMENTUM.

*Liberto Tironi respondet, patroni nomina, ne invidiam ferant, deprecanti. De valetudine gratulatur, cui ut indulgeat monet. Admiscet alia.*

25 *cum cum indignum i. f. ac nobis amicum &c.*] Hæc non sunt satis sana. nempe *ac* alienum est, nam ratio facti et factum non sic copulantur. Delevi, ut jam Manutius fecit. in Ms. nostro est *illa fortuna hac.* nempe alii habuere *illa fortuna*, alii *fortuna hac.* nisi vero verbum aliquod, ut *liberum*, excidit.

26 *fidelitas—hæc eadem bona*] Non accurate hæc sibi respondent forma: sed sensu. nam in fidelitate multa bona insunt.

27 *quo q. c. ἀφωμίλησα*] v. Ind. Græc.

## TULLIUS TIRONI S. P. D.

QUID igitur? [28] non sic oportet? Equidem censeo sic: addendum etiam, *suo*. sed, si placet, invidia vitetur: quam quidem ego sæpe contemsi. Tibi διαφόρησιν gaudeo profuisse. si vero etiam Tusculanum, dii boni! quanto mihi illud erit amabilius? Sed, si me amas: quod quidem aut facis, aut [29] perbelle simulas, quod tamen in modum procedit: [30] sed ut est, indulge valitudini tuæ: cui quidem tu adhuc, dum mihi deservis, servisti non satis. ea quid postulet, non ignoras: πέψιν, ἀκοπίαν, περίπατον σύμμετρον, τέρψιν, εὐλυσίαν κοιλίας. Fac bellus revertare. non modo te, sed etiam Tusculanum nostrum plus amem. [31] Parhedrum excita, ut hortum ipse conducat. sic olitorem ipsum commovebis. [32] Helico nequissimus [33] H-S CIↃ dabat, nullo aprico horto, nullo emissario, nulla maceria, nulla casa. Iste nos tanta impensa derideat? calface hominem, [34] ut ego Mothonem. Itaque abutor coronis. [35] De Crabra quid agatur, etsi nunc quidem etiam nimium est aquæ, tamen velim scire. Horologium mittam, et libros, si erit sudum. Sed tu nullosne

28 *non sic oportet?* &c.] Pertinet ad inscriptionem, quod Ciceronis nomen sine prænomine est; quod est familiaritatis. v. L. VII, 32. init. majus etiam fuisset, si scripsisset *Tironi suo:* sed invidiosum.

29 *perbelle s. quod tamen in m. procedit*] Hoc nunquam concoquere potui: nec nunc credo, sic esse a Cicerone. *quod i. m. procedit* per se non offendit, sed bene latine dictum puto. sed est tautologia frigida. nam nihil aliud est, quam *perbelle.* Tum durum est: *quod quidem*—et statim: *quod tamen.* Vicissim si totum hoc *quod—procedit* pro glossa habeamus, plus tribuamus glossatori, quam ab eo exspectandum sit. Est enim elegantius, quam pro ingenio ejus. Atque etiam illud *sed ut ut est,* longiorem interpositionem arguit, quam sit in illo uno, *quod quidem—simulas.*

30 *sed ut ut est*] Sic Lambinus edidit. Libri scr. et edd. vett. *sed ut est.* potest utique semel scriptum fuisse, quod bis legendum esset: sed tamen et *ut* pro *utcunque* dicitur veteribus, ut Grævius docuit, quocum vetus restitui.

31 *Parhedrum excita* &c.] Cicero videtur hortum Tusculano locare voluisse alicui, ut inde certum reditum haberet; olitori primum, qui mercede colebat hortum; ille noluisse: hinc vicinum excitari a Tirone, ut conducere vellet. ita sperabat olitorem conducturum tanti, quanti ipse vellet. Sed *ipse—ipsum* non placet: alterutrum vitiosum est. aut *ille* legerim, aut *istum:* quod malim. nam et mox de eo est: *iste nos* &c.

32 *Helico nequissimus* &c.] *Helico,* pro quo Victorius malebat *Salaco,* videtur Ciceronis hortum ante conductum habuisse; eum nequissimum vocare, quia aut pecuniam non solverat, aut alio quo modo peccaverat: tum autem hortus non ita exornatus et cultus fuisse, ut nunc erat. *nullo aprico horto,* non intelligo, videturque vitium hic esse scripturæ. nam ubi est hortus, qui non sit apricus? videtur esse aliquid operis, quod horto commendationem adderet, ut sequentia, in quo sumtus factus erat a Cicerone, ut in reliquis. Hinc illud *tanta impensa:* cum tantum impensæ fecerim in horto isto.

33 *HS* CIↃ.] Hoc est a Victorio, qui sic in libris antiquissimis se invenisse dicit. Edd. pr. et Ms. noster HS. CC. i. e. *sestertia ducenta.* quæ esse nimis magna pecunia videtur: si quidem de conductione est.

34 *ut ego Mothonem. Itaque* &c.] Hæc ego non intelligo, aut explicare possum: nec alii explicare potuere.

35 *de Crabra q. a.*] Videtur Cicero ex aqua Crabra aliquid in suum fundum vel hortum ducere voluisse, de eaque re egisse cum Tusculanis, quorum illa aqua erat: patet ex eo, quod sequitur.

tecum libellos? an pangis aliquid Sophocleum? [36] fac opus appareat. A. Ligurius, Cæsaris familiaris, mortuus est, bonus homo et nobis amicus. Te quando exspectemus, fac ut sciam. Cura te diligenter. Vale.

19 ARGUMENTUM.

*De litteris, de Demetrio, de Aufidiano nomine.*

p. 264. M. T. C. TIRONI S. P. D.

a. EXSPECTO tuas litteras de multis rebus: te ipsum multo magis. Demetrium redde nostrum, et aliud, si quid potest boni. De Aufidiano nomine nihil te hortor. scio tibi curæ esse. sed confice. Et, si ob eam rem moraris, accipio causam. si id te non tenet, advola. Litteras tuas valde exspecto. Vale.

20 ARGUMENTUM.

*De cura valetudinis, et componendis libris: de olitore, de spectaculo Kalendarum.*

M. T. C. TIRONI S. P. D.

SOLLICITAT, ita vivam, me tua, mi Tiro, valitudo: sed confido, si diligentiam, quam instituisti, adhibueris, cito te firmum fore. [37] Libros compone, indicem, cum Metrodoro lubebit, quando ejus arbitratu vivendum est. Cum olitore, ut videtur. Tu potes Kalendis spectare gladiatores, postridie redire: et ita censeo. Verum, ut videbitur. Cura te, si me amas, diligenter. Vale.

21 ARGUMENTUM.

*Suum virtutis amorem studiumque Cicero filius significat: de prædio emto gratulatur. Antonio et Dolabella* coss. *aut paullo ante videtur scripta.*

C. FIL. TIRONI SUO DULCISS. S. P. D.

CUM vehementer tabellarios exspectarem quotidie, aliquando venerunt [38] post diem VI et XL, quam a vobis discesserant: quorum mihi fuit [39] adventus optatissimus. Nam cum maximam cepissem lætitiam ex humanissimi

36 *fac opus appareat*] Non est tantum, ut scriptum v. c. carmen exeat in lucem: sed ut intelligatur, quid egeris, an tempus et laborem bene collocaris. v. Clav. in *apparere*.

37 *Libros compone*] De bibliotheca Tusculana sermo est. eam ordinari et indicem librorum fieri a Tirone volebat. ordinationem quidem sine consilio medici, quod in eo nullus labor, qui valetudini obsit. at indicis conficiendi laborem suscipi volebat, si medicus, Metrodorus, sineret. mox *quando* pro *quum* reposui, ut alibi. Sic et Grævius hic habet.

38 *post diem* XL *et* VI.] E consuetudine bene latina et Ciceronis esse debet VI et XL.

39 *adventus optatissimus*] Sic scr. et edd. omnes ante Victorium, qui dedit *adoptatissimus* e libris quibusdam scriptis, quibus Pall. et Gu. 1. 2. consentiunt. Ms. Ert. *exoptatissimus.* Ego *optatissimus*, quod Gorl. habet, restitui. prima syllaba temere ex *adventus* repetita est. nam *adoptatus* sic non dicitur, nec exemplum ullum allatum aut observatum est sic usurpati verbi.

et carissimi patris epistola: tum vero jucundissimæ tuæ litteræ cumulum mihi gaudii attulerunt. Itaque me jam non pœnitebat, intercapedinem scribendi fecisse: sed potius lætabar. fructum enim magnum humanitatis tuæ capiebam ex silentio mearum litterarum. Vehementer igitur b. gaudeo, te meam sine dubitatione accepisse excusationem. Gratos tibi optatosque esse, qui de me rumores afferuntur, non dubito, mi dulcissime Tiro: præstaboque, et enitar, ut in dies magis magisque hæc nascens de me duplicetur opinio. Quare quod polliceris te buccinatorem fore existimationis meæ, firmo id constantique animo facias licet. Tantum enim mihi dolorem cruciatumque attulerunt errata ætatis meæ, ut non solum animus a factis, sed aures quoque a commemoratione abhorreant. Cujus te sollicitudinis et doloris participem fuisse, notum exploratumque est mihi: nec id mirum. Nam cum omnia mea causa velles mihi successa; [40] tum etiam tua. socium enim te meorum commodorum semper esse volui. Quod igitur tum ex me doluisti, nunc, ut duplicetur tuum ex me gaudium, præstabo. Cratippo me, scito, non ut discipulum, sed ut filium, esse conjunctissimum. nam [41] cum audio illum libenter, tum etiam propriam ejus suavitatem vehementer amplector. Sum totos dies cum eo, noctisque sæpenumero partem. exoro enim, ut mecum quam sæpissime cenet. Hac introducta consuetudine, sæpe inscientibus nobis et cenantibus obrepit, sublataque severitate philosophiæ, humanissime nobiscum jocatur. Quare da operam, ut hunc talem, tam jucundum, tam excellentem virum videas quam primum. Nam quid ego de Bruttio dicam? quem nullo tempore a me patior discedere: cujus cum frugi severaque est vita, tum etiam jucundissima convictio. non est enim [42] sejunctus jocus a philologia et quotidiana συζητήσει. Huic ego locum in proximo conduxi, et, ut possum, ex meis angustiis illius sustento tenuitatem. Præterea declamitare Græce apud Cassium p. 265. a.

40 *tum etiam tua*] i. causa voluisti mihi omnia successa. Sic supra: *cum maximam lætitiam cepissem e—patris epistola: tum vero — tuæ literæ cumulum gaudii attulerunt.*

41 *cum et audio*] *et* delendum est, etsi in libris omnibus extat. In Mss. meis in altero membro est *tum et*: quod alterum peperit.

42 *sejunctus jocus*] Hoc cum Grævio reposui pro vulgato *locus*, quod non a Victorio demum inductum est et Gebhardo: est in edd. pr. omnibus, habent et libri scripti, ut Gu. 1. sed *jocus* res postulat, quod est in Mss. meo, Gu. 2. Gorl. idque et alibi cum *locus* confusum est a librariis. pro *philologia* Ms. aliquis apud Grævium *philosophia*: quod sibi placere ait, si plures libri addicerent. Non videtur vel scisse, vel cogitasse, quid sit *philologia*, deceptus vulgari recentioris ætatis opinione falsa de hoc verbo. immo *philologia* est subtilior disputandi ars de rebus quibuscunque, inprimis philosophicis. v. dicta in Clav. Ind. Græc. mox est συμφιλολογεῖν pro συζητεῖν.

instituí: Latine autem apud Bruttium exerceri volo. Utor familiaribus et quotidianis convictoribus, quos secum Mitylenis Cratippus adduxit, hominibus et doctis et illi probatissimis. Multum etiam mecum est Epicrates, princeps Atheniensium, et Leonides, et horum ceteri similes. τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς τάδε. De Gorgia autem quod mihi scribis, erat quidem ille in quotidiana declamatione utilis: sed omnia postposui, dummodo præceptis patris parerem. διαῤῥήδην enim scripserat, ut eum dimitterem statim. tergiversari nolui, ne mea nimia σπουδὴ suspicionem ei aliquam importaret. Deinde illud etiam mihi succurrebat, [43] grave esse, me de judicio patris judicare. Tuum tamen studium et consilium, gratum acceptumque est mihi. Excusationem angustiarum tui temporis accipio. scio enim, quam soleas esse occupatus. Emisse te prædium vehementer gaudeo: feliciterque tibi rem istam evenire cupio. Hoc loco me tibi gratulari, noli mirari. eodem enim fere loco, tu quoque, emisse te, fecisti me certiorem. [44] Habes. deponendæ tibi sunt urbanitates. rusticus Romanus factus es. Quomodo ego mihi nunc ante oculos tuum jucundissimum conspectum propono? videor enim videre ementem te rusticas res, cum villico loquentem, in lacinia servantem ex mensa secunda semina. Sed quod ad rem pertinet, me tum [45] tibi defuisse, æque ac tu, doleo. Sed noli dubitare, mi Tiro, quin te sublevaturus sim, si modo fortuna me: præsertim cum sciam, communem nobis emtum esse istum fundum. De mandatis quod tibi curæ fuit, est mihi gratum. Sed peto a te, ut quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Græcus: multum mihi enim eripitur operæ in exscribendis hypomnematis. Tu velim inprimis cures, ut valeas, ut una συμφιλολογεῖν possimus. [46] Anterum tibi commendo. Vale.

22 ARGUMENTUM.

*Valetudinis curandæ admonet ægrotantem: librarios tamen regere jubet: addit de variis.*

43 *grave esse, me de j. p.*] *me* non satis placet. melius abfuerit. Dixisset potius *filium*. Est sententia generalis, gnome.

44 *Habes. deponendæ tibi sunt u.*] Sic e Lambini libris Gebhardus dedit. Sic et alii libri: omnes Mss. nostri, ed. Ven. 1469. 1471. Med. Alii scr. et edd. ut Ven. 1469. *habes, ubi deponendæ sunt*. Grævius e *tibi* fecit *ubi*. Sed ita et *sint* corrigendum erat e latinitate vera et accurata; ut et habet ed. Rom. Servavi, quod Gebhardus dedit, estque multo venustius. *Habes*, vel *habe* dicitur etiam per jocum: et huic formæ melius conveniunt sequentia: *rusticus R. f. e.*

45 *tibi defuisse*] Non potuisse pecuniam dare ad emendum prædium. quo et pertinet mox *sublevaturus sim*.

46 *Anterum*] Sic dedi pro *Antherum*, quod nomen nullum est. *Anterus* est pro *Anteros*.

## TULLIUS TIRONI S. P. D.

SPERO ex tuis litteris, tibi melius esse: cupio certe. Cui quidem rei omni ratione cura ut inservias: et cave suspiceris, contra meam voluntatem te facere, quod non sis mecum. mecum es, si te curas. Quare malo te valitudini tuæ servire, quam meis oculis et auribus. Etsi enim et audio te et video libenter: tamen hoc multo erit, si valebis, jucundius. Ego hic cesso, quia ipse nihil scribo: lego autem libentissime. Tu istic, si quid librarii mea manu non intelligent, monstrabis. Una omnino interpositio difficilior est, quam ne ipse quidem facile legere soleo, [47] de quadrimo Catone. De triclinio cura, ut facis. [48] Tertia aderit, modo ne Publius rogatus sit. Demetrius iste numquam omnino Phalereus fuit: sed [49] nunc plane Bilienus est. Itaque te do vicarium. tu eum observabis. [50] Etsi: verumtamen de illis: nosti cetera. Sed tamen, si quem cum eo sermonem habueris, scribes ad me, ut mihi nascatur epistolæ argumentum, et ut tuas quam longissimas litteras legam. Cura, mi Tiro, ut valeas. hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

### ARGUMENTUM. 23

*Hortatur, ut professionem conficiat, scribitque sibi in animo esse amicitiam Antonii conservare.*

## TULLIUS TIRONI SUO S. P. D.

TU vero [51] confice professionem, si potes. etsi hæc pecunia [52] ex eo genere est, ut professione non egeat. Verumtamen p. 266
Balbus ad me scripsit, tanta se epiphora oppressum, ut a.
loqui non possit, Antonius de lege quid egerit. [53] Liceat

47 *de quadrimo Catone*] Sermo est, ut videtur, de libro, quem de laudibus Catonis Uticensis scripserat. Locum de quadrimo Catone intelligunt de constantia pueri, cum de fenestra præcipitare minarentur per jocum, ni promitteret, quod vellent, cum ille negasset se facturum; ipse autem maneret in sententia.

48 *Tertia aderit* &c.] Putant M. Bruti sororem, C. Cassii uxorem intelligi, quam ad convivium affuturam: *Publium*, nesciunt, quem dicat.

49 *nunc plane Bilienus*] Nempe dicebatur *Demetrius Bellienus*, opinor; id nomen Cicero mutat levi *παρωνομασίᾳ* in *Bilienus*, ad malitiam hominis perstringendam. non *Phalereus:* non doctus et prudens, ut ille Dem. Ph. Atheniensis.

50 *Etsi: veruntamen de illis: n. c.*] Hæc satis intelligi non possunt.

51 *confice professionem*] Antonius legem tulisse videtur, qua lege quisque edere apud magistratum deberet pecuniæ, quam haberet in bonis, summam, ut apud censores ante. Tiro dubitarat de parte pecuniarum Ciceronis, an profitenda esset; quod ipsi non videbatur. Cicero consuluerat Balbum super ea re. is cum nollet facere, quod Antonium posset offendere, scripsit, se non posse dicere, quid rei esset, simulque de morbo oculorum; quod Cicero ad jocum confert, unde intelligat Tiro, Balbum noluisse sibi de ea re respondere.

52 *ex eo genere est, ut p. n. e.*] Videlicet, ut putant, quia eam pecuniam nondum in potestate habebat.

53 *Liceat modo rusticari*] Ut sc. abesse ab urbe possim, nec audiam vel videam istorum talia facta.

modo rusticari. [54]Ad Bithynicum scripsi. [55]De Servilio tu videris, qui senectutem non contemnis. Etsi Atticus noster, quia quondam me commoveri πανικοῖς intellexit, [56]idem semper putat, nec videt, quibus præsidiis philosophiæ septus sim: et hercle, quod timidus ipse est, θορυβοποιεῖ. Ego tamen Antonii inveteratam sine ulla offensione amicitiam retinere sane volo, scribamque ad eum, sed non ante, quam te videro. [57]nec tamen te avoco a syngrapha. γόνυ κνήμης. Cras exspecto Leptam. [58]etenim ad cujus rutam pulegio mihi tui sermonis utendum est. Vale.

24 ARGUMENTUM.

*Domesticas res, deinde publicas narrat.*

TULLIUS TIRONI S. P. D.

ETSI mane Harpalum miseram: tamen, cum haberem, cui recte darem litteras, etsi novi nihil erat, iisdem de rebus volui ad te sæpius scribere: [59]non quin confiderem diligentiæ tuæ; sed rei me magnitudo movebat. Mihi prora et puppis, ut Græcorum proverbium est, fuit a me tui dimittendi, ut rationes nostras explicares. Ofillio et Aurelio utique satis fiat. A Flamma, si non potes omne, partem aliquam velim extorqueas: in primisque, ut expedita sit pensio Kalendis Jan. De attributione conficies. De repræsentatione videbis. De domesticis hactenus. De publicis [60]omnia mihi certa, quid Octavius, quid Antonius: quæ hominum opinio: quid futurum putes. Ego vix teneor, quin accurram. Sed st! litteras tuas exspecto: et scito Balbum tum fuisse Aquini, cum tibi est dictum, et
b. postridie Hirtium. Puto utrumque ad aquas. [61]Sed quod egerint. Dolabellæ procuratores fac [62]admoneantur. appellabis etiam Papiam. Vale.

54 *Ad Bithynicum scr.*] Est epistola L. VI, 16.

55 *De Servilio*] Isaurico, qui tum obierat senex: idque Ciceroni scripserat; unde occasio joci, in Tironis cupiditatem vitæ longæ. *non contemnis*, ut ego sc. contemno.

56 *idem semper putat*] Mihi accidere, ut terrear, etiam mortis cogitatione.

57 *nec tamen te avoco a syngrapha*] sc. exigenda. videtur ad nomen Aufidianum (ep. 19.) pertinere, vel ad Flammam ep. seq.

58 *etenim ad cujus rutam*] Duriuscule *cujus* post *etenim;* usitatiusque foret *ejus*, quod et libri quidam habent. abest et a quibusdam *etenim:* quod placet.

59 *non quin confiderem d. t.*] *diffiderem* malebant J. Fr. Gronovius et Grævius, qui sic correctum e Ms. repererat in exemplo edito. si esset *quo:* probarem. Sed *quin* est pro *quo non*, *quo minus*, nec ullo modo *diffiderem* hic patitur.

60 *omnia mihi certa*] int. nuncia, scribe. non, ut Victorius capiebat, mihi certa sunt, unde *incerta* tentabat.

61 *Sed quod egerint*] Si *quod* verum est, intelligendum erit, bene eveniat: sin intelligendum est, ignoro, vel scire cupio, scribendum est *quid*, ut placuit quibusdam viris doctis; quod et Grævius edidit. Edd. primæ fere: *quod elegerint*, ut Ms. Gorl.

62 *admoneantur*] Appellentur de pensione dotis, ut solvant: quo perti-

ARGUMENTUM. 25

*Litteras a Tirone quam creberrimas requirit.*

CICERO FIL. TIRONI S. P. D.

ETSI justa et idonea usus es excusatione de intermissione litterarum tuarum, tamen id ne sæpius facias, rogo. nam etsi de republica rumoribus et nuntiis certior fio, et de sua in me voluntate semper ad me perscribit pater: tamen de quavis minima re scripta a te ad me epistola semper fuit gratissima. Quare cum in primis tuas desiderem litteras, noli committere, ut excusatione potius expleas officium scribendi, quam assiduitate epistolarum. Vale.

ARGUMENTUM. 26

*Negligentiæ in mittendis epistolis accusat, quas etiam sine argumento scribi postulat. Familiariter et jocose.*

Q. CICERO TIRONI SUO S. P. D.

VERBERAVI te cogitationis tacito duntaxat convicio, quod fasciculus alter ad me jam sine tuis litteris perlatus est. Non potes effugere hujus culpæ pœnam. De patrono Marcus est adhibendus: isque diu et multis lucubrationibus commentata oratione, vide ut probare possit, te non peccasse. Plane te rogo, sicut olim matrem nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ: sic tu, etiamsi, quod scribas, non habebis, scribito tamen, ne furtum cessationis quæsivisse videaris. Valde enim mî semper et vera et dulcia tuis epistolis nuntiantur. Ama nos, et vale.

ARGUMENTUM. 27

*Invehitur in consules designatos Hirtium et Pansam. Benevolentiam suam significat.*

Q. C. TIRONI SUO S. P. D.

MIRIFICAM mihi verberationem cessationis epistola dedisti. Nam, quæ parcius frater perscripserat, verecundia videlicet et properatione, ea tu sine assentatione, ut erant, ad me scripsisti, et maxime [63] de consulibus designatis: quos ego penitus novi libidinum et languoris effeminatissimi [64] animi plenos: qui nisi a gubernaculis recesserint, maximum ab universo naufragio periculum est. Incredibile est, quæ ego illos scio, oppositis Gallorum castris, in æstivis fecisse, quos ille latro, nisi aliquid firmius fuerit, societate vitiorum deliniet. Res est aut tribuniciis aut pri- p. 267. a.

net etiam alterum *Papiam:* etsi forte alia causa fuit.

63 *de coss.*] Hirtio et Pansa. de quibus pessime Quintus sentiebat.

64 *animi plenos*] *animi* sine dubio delendum.

vatis consiliis munienda. Nam isti duo vix sunt digni, quibus alteri Cæsenam, alteri Cossutianarum tabernarum fundamenta credas. Te, ut dixi, [65] fero oculis. Ego vos a. d. III Kalend. videbo, tuosque oculos, etiamsi te veniens in medio foro videro, dissuaviabor. Me ama. Vale.

65 *fero oculis*] Excidit, opinor, *in*, quod alibi semper additur.

# INDEX,

QUI DOCET,

QUO CIRCITER TEMPORE EPISTOLÆ CICERONIS SCRIPTÆ SINT.

EPISTOLÆ ad Diversos omnes scriptæ sunt post consulatum, ante exilium, in exilio et post exilium. Ante exilium quinque; prima omnium quæ Pompeio Magno inscribitur: Altera Quinti Metelli Celeris ad Ciceronem, tertia Ciceronis ad eum, quarta ad Caium Antonium, quinta ad Publium Sestium. In exilio ad Terentiam uxorem quinque libri decimi quarti. Post exilium reliquæ omnes. Ad Lentulum lib. I. diversis temporibus i. e. toto triennio scriptæ sunt: sex quidem primæ gerentibus consulatum Marcello et Philippo, septima et octava Pompeio et Crasso, nona Domitio et Appio; quod ex earum argumentis et observatione cognoscitur historiæ. Hæc Manutius.

*Anno ab urbe condita*

DCXCI.

*Coss. D. Junio Silano,*
*L. Licinio Murena.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| V | 7 |
| V | 1 |
| V | 2 |
| V | 5 |
| V | 6 |

DCXCV.

*Coss. L. Calpurnio Pisone Cæsonino,*
*A. Gabinio.*

| | |
|---|---|
| XIV | 4 |
| XIV | 2 |
| XIV | 1 |
| XIV | 3 |

DCXCVI.

*Coss. P. Cornelio Lentulo Spinthere,*
*C. Cæcilio Metello Nepote.*

| | |
|---|---|
| V | 4 |

DCXCVII.

*Coss. Cn. Cornelio Lentulo Marcellino,*
*L. Marcio Philippo.*

| | |
|---|---|
| I | 1. ad 6. incl. |
| V | 3 |
| V | 12 |

DCXCVIII.

*Coss. Cneio Pompeio Magno II.*
*M. Licinio Crasso II.*

| | |
|---|---|
| I | 7 |
| I | 8 |
| VII | 1 |
| XIII | 48 |

DCXCIX.

*Coss. L. Domitio Ahenobarbo,*
*Ap. Claudio Pulchro.*

| | |
|---|---|
| V | 8 |
| VII | 5 |
| VII | 6 |
| VII | 7 |
| VII | 8 |
| VII | 17 |
| VII | 9 |
| VII | 10 |
| VII | 16 |
| I | 9 |
| I | 10 |

DCC.

*Interregnum VI. Mensium*

*Coss. Cn. Domitio Calvino,*
*M. Valerio Messala.*

*Durante interregno.*

| | |
|---|---|
| VII | 11 |
| II | 1 |

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| II | 2 |
| II | 3 |
| VII | 12 |
| VII | 13 |
| VII | 15 |
| VII | 18 |
| II | 4 |
| II | 5 |
| V | 17 |

*Sub Consulibus.*

| | |
|---|---|
| VII | 14 |
| II | 6 |

DCCI.

*Coss. Cn. Pompeio Magno III, primum sine Collega, ex Kal. Sext. Q. Cæcilio Metello Collega.*

| | |
|---|---|
| V | 18 |
| XIII | 75 |
| VII | 2 |

DCCII.

*Coss. Servio Sulpicio Rufo,*
*M. Claudio Marcello.*

| | |
|---|---|
| III | 1 |
| III | 2 |
| III | 3 |
| VIII | 1 |

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| III | 4 |
| XIII | 1 |
| XIII | 2 |
| II | 8 |
| VIII | 2 |
| VIII | 3 |
| III | 5 |
| VIII | 4 |
| VIII | 5 |
| VIII | 9 |
| XV | 9 |
| XV | 7 |
| XV | 8 |
| XV | 12 |
| XV | 2 |
| XV | 3 |
| XV | 1 |
| III | 6 |
| VIII | 8 |
| II | 9 |
| III | 8 |
| II | 10 |
| VIII | 10 |
| II | 7 |
| VII | 32 |

*Ragaz. Lib. XIII Epistolas sequentes, quibus Mensibus scriptæ sint non videns, hic subjecit.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| XIII | 53 |
| XIII | 56 |
| XIII | 55 |
| XIII | 61 |
| XIII | 62 |
| XIII | 63 |
| XIII | 64 |
| XIII | 65 |
| XIII | 47 |
| XIII | 9 |

DCCIII.

*Coss. L. Æmilio Paulo, C. Claudio Marcello.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| XV | 4 |
| XV | 10 |
| XV | 13 |
| VIII | 6 |
| VIII | 7 |
| III | 7 |
| XV | 14 |
| II | 14 |
| XIII | 58 |
| XIII | 59 |
| III | 9 |
| II | 11 |
| XIII | 54 |
| XIII | 57 |
| II | 13 |
| II | 18 |
| III | 10 |
| IX | 25 |
| II | 19 |
| II | 12 |

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| III | 11 |
| XV | 5 |
| VIII | 11 |
| II | 17 |
| VIII | 13 |
| III | 12 |
| XV | 6 |
| XV | 11 |
| III | 13 |
| II | 15 |
| VIII | 12 |
| VIII | 14 |
| XIV | 5 |
| XVI | 1 |
| XVI | 2 |
| XVI | 3 |
| XVI | 4 |
| XVI | 5 |
| XVI | 6 |
| XVI | 7 |
| XVI | 9 |

DCCIV.

*Coss. Caio Claudio Marcello, L. Cornelio Lentulo Crure.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| XVI | 11 |
| V | 20 |
| XIV | 14 |
| XIV | 18 |
| XVI | 12 |
| XVI | 8 |
| VIII | 15 |
| XVI | 13 |
| XVI | 14 |
| XVI | 15 |
| IV | 1 |
| VIII | 16 |
| IV | 2 |
| II | 16 |
| V | 19 |
| XIV | 7 |

DCCV.

*Coss. Cai. Julio Cæsare II. P. Servilio Vatia Isaurico.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| VIII | 17 |
| IX | 9 |
| XIV | 8 |
| XIV | 21 |
| XIV | 6 |
| XIV | 12 |
| XIV | 19 |
| XIV | 9 |
| XIV | 17 |

DCCVI.

*Coss. Jul. Cæsare Dictatore II. Marc. Antonio Mag. Equit.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| XIV | 16 |
| XIV | 11 |

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| XIV | 15 |
| XIV | 10 |
| XIV | 13 |
| XIV | 24 |
| XIV | 23 |
| XIV | 22 |
| XIV | 20 |
| XV | 21 |

*Q. Fusius Calenus et P. Vatinius Coss. III. ultim. mensibus fuere.*

DCCVII.

*C. Julio Cæsare III. M. Æmilio Lepido.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| IV | 14 |
| IX | 1 |
| XV | 15 |
| VI | 22 |
| IV | 15 |
| XIII | 29 |
| VI | 1 |
| XIII | 78 |
| XIII | 79 |
| VI | 3 |
| V | 21 |
| VI | 21 |
| VI | 20 |
| VI | 4 |
| IX | 2 |
| IX | 3 |
| IX | 4 |
| IX | 5 |
| IX | 6 |
| IX | 7 |
| IX | 16 |
| VII | 33 |
| IX | 18 |
| VI | 2 |
| IX | 19 |
| VII | 3 |
| IX | 17 |
| IX | 20 |
| IX | 23 |
| VII | 4 |
| IV | 3 |
| XIII | 68 |
| IV | 13 |
| VI | *pars ep.* 10. *ab Antea misissem.* |
| IV | 7 |
| VI | 13 |
| VI | 10 |
| IV | 8 |
| VII | 27 |
| IV | 4 |
| IV | 9 |
| VI | 12 |
| VI | 11 |
| VI | 6 |
| IV | 11 |
| VII | 28 |
| IX | 15 |
| IX | 26 |

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| VI | 14 |
| VI | 8 |
| VI | 9 |
| VI | 7 |
| VI | 5 |

*Ragaz. has Lib. XIII. Epistolas commend. hoc anno exaratas, ob difficultatem certi mensis, et ne ordo præcedentium historicus infringeretur, ad calcem rejecit.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| XIII | 10 |
| XIII | 11 |
| XIII | 12 |
| XIII | 13 |
| XIII | 14 |
| XIII | 17 |
| XIII | 18 |
| XIII | 19 |
| XIII | 20 |
| XIII | 21 |
| XIII | 22 |
| XIII | 23 |
| XIII | 24 |
| XIII | 25 |
| XIII | 26 |
| XIII | 27 |
| XIII | 28 |
| XIII | 30 |
| XIII | 31 |
| XIII | 32 |
| XIII | 33 |
| XIII | 34 |
| XIII | 35 |
| XIII | 36 |
| XIII | 37 |
| XIII | 38 |
| XIII | 39 |
| XIII | 66 |
| XIII | 67 |
| XIII | 69 |
| XIII | 70 |
| XIII | 71 |
| XIII | 72 |

### DCCVIII.

*Coss. Cai. Julio Cæsare Dict. III. et Cos. IV. M. Æmilio Lepido M. Equ.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| VI | 18 |
| XV | 18 |
| XV | 17 |
| IX | 10 |
| XV | 16 |
| XV | 19 |
| IX | 13 |
| XIII | 15 |
| XIII | 16 |
| IX | 11 |

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| IV | 5 |
| V | 13 |
| XVI | 22 |
| XVI | 17 |
| XVI | 20 |
| XVI | 19 |
| XVI | 10 |
| XVI | 18 |
| IV | 6 |
| IV | 10 |
| IV | 12 |
| V | 14 |
| V | 15 |
| V | 9 |
| IX | 8 |
| XIII | 77 |
| VI | 19 |
| VII | 24 |
| VII | 25 |

*Coss. Q. Fabio Maximo, C. Trebonio. Hos Cæsar in ult. III. menses sibi substituit.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| XII | 17 |
| XIII | 4 |
| XIII | 5 |
| XIII | 7 |
| XIII | 8 |
| XII | 18 |
| V | 11 |
| VII | 29 |
| V | 10 |
| IX | 12 |

### DCCIX.

*Coss. C. Julio Cæsare V. M. Antonio.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| VII | 30 |
| XIII | 50 |
| XII | 19 |
| VII | 31 |

*Coss. M. Antonio, P. Dolabella. Cæsare interfecto.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| XI | 1 |
| XVI | 24 |
| VI | 17 |
| XVI | 23 |
| IX | 14 |
| XII | 16 |
| XV | 20 |
| XI | 27 |
| XI | 2 |
| XII | 1 |
| XI | 28 |
| XI | 29 |
| VII | 20 |
| VII | 19 |
| XI | 3 |
| X | 1 |
| V | 16 |
| XI | 4 |

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| XI | 16 |
| XI | 17 |
| XII | 2 |
| X | 2 |
| XII | 3 |
| XII | 23 |
| XII | 21 |
| XII | 26 |
| XII | 27 |
| XI | 5 |
| XI | 7 |
| XI | 6 |
| XII | 22 |
| XVI | 27 |
| XVI | 21 |
| XVI | 25 |
| VI | 16 |

### DCCX.

*Coss. A. Hirtio, C. Vibio Pansa.*

| Lib. | Epist. |
|---|---|
| XII | 24 |
| XI | 8 |
| X | 3 |
| XII | 4 |
| X | 28 |
| XII | 5 |
| X | 4 |
| IX | 24 |
| XII | 7 |
| XII | 11 |
| X | 31 |
| X | 5 |
| X | 6 |
| X | 27 |
| X | 8 |
| X | 7 |
| X | 10 |
| X | 12 |
| XII | 28 |
| XII | 29 |
| XII | 6 |
| X | 30 |
| X | 9 |
| XI | 9 |
| XII | 25 |
| XI | 10 |
| XI | 11 |
| XII | 12 |
| X | 11 |
| X | 14 |
| XI | 22 |
| X | 15 |
| X | 17 |
| X | 16 |
| XII | 30 |
| XI | 18 |
| XI | 19 |
| X | 34 |
| X | 25 |
| X | 13 |
| X | 21 |
| X | 22 |
| XI | 15 |

| Lib. | Epist. | Lib. | Epist. | Lib. | Epist. |
|---|---|---|---|---|---|
| X | 13 | XII | 10 | XIII | 74 |
| X | 19 | X | 29 | XIII | 44 |
| XI | 12 | X | 24 | XIII | 45 |
| X | 33 | | | XIII | 46 |
| X | 26 | *Sequentes, cum et dies et* | | XIII | 73 |
| XI | 14 | *mensis et annus depre-* | | XIII | 3 |
| XI | 20 | *hendi non possit, sub-* | | XIII | 6 |
| XI | 23 | *jectæ sunt. Has ta-* | | XIII | 52 |
| X | 20 | *men, Libr. XIII.* 6. *ad* | | XII | 20 |
| XII | 14 | *annum DCCVIII. re-* | | IX | 21 |
| XII | 15 | *ferendam,* 41 *et* 42 | | IX | 22 |
| XI | 13 | *ante bellum Pompei-* | | VII | 22 |
| X | 35 | *anum,* 52 *post bellum* | | VII | 21 |
| XI | 26 | *Afric.* 60 *non diu post* | | VI | 15 |
| XI | 21 | *exilium scriptam, col-* | | XVI | 16 |
| XI | 24 | *ligi ex Epist. potest.* | | XVI | 26 |
| X | 23 | XIII | 43 | XIII | 40 |
| X | 32 | VII | 23 | XIII | 76 |
| XII | 8 | VII | 26 | XIII | 51 |
| XII | 9 | XIII | 60 | XIII | 49 |
| XII | 13 | XIII | 41 | | |
| XI | 25 | XIII | 42 | | |